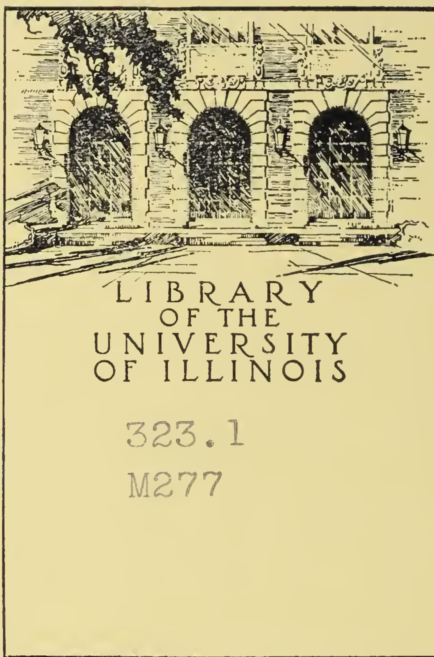
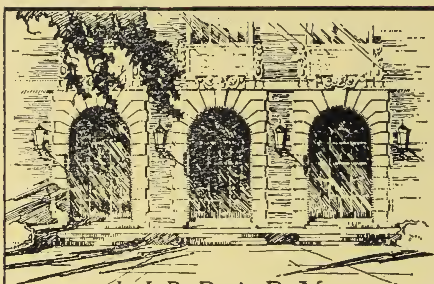

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

A M. KIR. KURIA

A MAGYARORSZÁGI ROMÁNOK EGYHÁZI, ISKOLAI, KÖZMŰVELŐDÉSI, KÖZGAZDASÁGI INTÉZMÉNYEINEK ÉS MOZGALMAINAK ISMERTETÉSE

IRTA:

VERITAS

KIADJA

AZ URÁNIA KÖNYVNYOMDA, BUDAPEST, VII., ROTTENBILLER-UTCA 19.

1908.

Előszó.

Jelen munka, az alább felsorolt eredeti források segélyével, a magyarországi románok egyházi, iskolai, közművelődési, közgazdasági intézményeit és nemzetiségi mozgalmait tünteti fel.

Ez a munka, amidőn mindezeket az intézményeket és mozgalmakat részletesen ismertetni kivánja, a következtetések levonását az olvasóra bizza.

*

A jelen könyv összeállitásánál a következő művek szolgáltak forrásul:

A m. kir. statisztikai hivatal évkönyvei. — Enciclopedia română. — Dr. A. Grama: Istoria basericei romanesci unite cu Roma, 1884. — Dr. A. Bunea: Discursuri, autonomia bisericească, 1903. — Dr. Siegescu József: A magyarországi románok szent uniója. — A görög katholikus román egyházmegyék sematizmusai. — N. Popea: Vechia metropolie, 1870. — Dr. I. Puşcariu: Istoria bisericească, 1901. — A. Hamşea: Dieceza Aradului, Enciclopedia română. — A görög keleti román egyházmegyék zsinatainak a jegyzőkönyvei. — A görög keleti román egyház kongresszusainak a jegyzőkönyvei. — N. Brânzeu: Şcoalele din Blaj, 1898. — Farkas Traján: A belényesi görög katholikus főgimnázium története, 1896. — A. Bârsean: Istoria şcoalelor centrale române gr. or. din Braşov, 1902. — Dr. P. Oprişa: Gimnaziul din Brad şi teatrul român, 1905. — V. Şotropa: Istoria şcoalelor năsăudene, 1904. — A hazai román középiskolák 1906/7. évi értesitői. — Actele privitoare la urzirea şi înfiinţarea asociăţiunei Transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român, 1862. — „Transilvania“, a „román irodalmi és közmüvelődési egylet“ organumának a számai. — A „román szinház-alap szerzési társulat“ évkönyvei. — Analele asociăţiunei pentru cultura poporului român din Marămurăşi, 1860—1905. — A „Petru Maior“ olvasó-egylet évkönyvei. — A „Gozsdu-alapitvány“ évkönyvei. — A magyarországi román pénzintézetek évkönyvei. — G. Bariţiu: Părţi

alese din Istoria Transilvaniei I., II., III., 1891. — Jancsó Benedek: A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota. II. köt. 1899. — Gróf Teleki Domokos: A Hóra-lázadás története, 1865. — N. Densuşian: Revoluţiunea lui Horia, 1884. — Márki Sándor: A Hóra-lázadás magyarországi része, 1894. — Szilágyi Ferencz: A Hóra-világ Erdélyben, 1876.— V. Moldovan: Memorii din 1848—49, 1895. — Jakab Elek: Szabadságharczunk történetéhez visszaemlékezések, 1880. — Memorialul lui Andreiu baron de Şaguna. — Márki Sándor: Az erdélyi unió-bizottság, „Budapesti Szemle", 1898. — Szilágyi Farkas: Nagyenyed pusztulása 1849-ben. — J. Şterca Şuluţ: Biografia lui Avram Jancu, 1897. — T. Păcăţian: Cartea de Aur IV., 1906. — E. Brote: Cestiunea română, 1895. — Az egyes lényegesebb mozzanatokra vonatkozólag, a hazai román sajtóban megjelent közlemények.

Tartalomjegyzék.

VII. SZAKASZ.

VIII. SZAKASZ.

A hazai románok kereskedelmi, ipari és közgazdasági intézményei.

IX. SZAKASZ.

A magyarországi románok mozgalmai.

I. SZAKASZ.

A magyarországi románok száma és vármegyénként való megoszlása.

Az 1900-ban megejtett népszámlálás szerint Magyarországon 2,799.479 román lakik.

A románok a következő vármegyékben képeznek általános többséget:

1. Fogaras vármegyében, ahol a románok az összes lakosok 90·2%-át (a vármegye 92.801 lakosa közül 83.445 a román);

2. Hunyad vármegyében, ahol a románok az összes lakosok 84·7%-át (a vármegye 303.838 lakosa közül 257.013 a román);

3. Alsófehér vármegyében, ahol a románok az összes lakosok 78·8%-át (a vármegye 212.352 lakosa közül 166.099 a román);

4. Szolnok-Doboka vármegyében, ahol a románok az összes lakosok 76·3%-át (a vármegye 237.134 lakosa közül 180.309 a román);

5. Krassó-Szörény vármegyében, ahol a románok az összes lakosok 74·2%-át (a vármegye 443.001 lakosa közül 328.371 a román);

6. Torda-Aranyos vármegyében, ahol a románok az összes lakosok 72·6%-át (a vármegye 160.579 lakosa közül 116.833 a román);

7. Besztercze-Naszód vármegyében, ahol a románok az összes lakosok 69·2%-át (a vármegye 119.014 lakosa közül 82.256 a román);

8. Kolozs vármegyében, ahol a románok az összes lakosok 68·6%-át (a vármegye 253.656 lakosa közül 146.268 a román);

9. Szeben vármegyében, ahol a románok az összes lakosok 66%-át (a vármegye 166.188 lakosa közül 108.413 a román);

10. Arad vármegyében, ahol a románok az összes lakosok 65%-át (a vármegye 386.100 lakosa közül 223.806 a román);

11. Szilágy vármegyében, ahol a románok az összes lakosok 60·6%-át (a vármegye 207.293 lakosa közül 125.451 a román);

12. Kisküküllő vármegyében, ahol a románok az összes lakosok 50·8%-át (a vármegye 109.197 lakosa közül 55.276 a román) képezik.

A románok még a következő vármegyékben laknak nagyobb tömegekben:

1. Békés vármegyében, ahol 278.731 lakos közül 6.069 a román (2·1%);
2. Bihar vármegyében, ahol 577.312 lakos közül 239.449 a román (41·4%);
3. Brassó vármegyében, ahol 95.565 lakos közül 33.886 a román (36·5%);
4. Csanád vármegyében, ahol 140.007 lakos közül 13.982 a román (9·9%);
5. Csik vármegyében, ahol 128.382 lakos közül 15.936 a román (12·4%);
6. Háromszék vármegyében, ahol 137.261 lakos közül 19.439 a román (14·2%);
7. Maros-Torda vármegyében, ahol 197.618 lakos közül 67.402 a román (34·1%);
8. Máramaros vármegyében, ahol 309.598 lakos közül 74.978 a román (24·2%);
9. Nagyküküllő vármegyében, ahol 145.138 lakos közül 61.779 a román (42·5%);
10. Szatmár vármegyében, ahol 367.570 lakos közül 118.770 a román (32·3%);
11. Temes vármegyében, ahol 476.242 lakos közül 167.523 a román (35·1%);
12. Torontál vármegyében, ahol 609.362 lakos közül 88.044 a román (14·4%);
13. Udvarhely vármegyében, ahol 118.275 lakos közül 2928 a román (2·4%) és
14. Ugocsa vármegyében, ahol 83.316 lakos közül 9270 a román (11·1%).

II. SZAKASZ.

A magyarországi románokról általában.

Magyarországon az 1900. évi népszámlálás adatai szerint 2,799.479 román van, ami Magyarország összes lakosainak 14·5%-át teszi ki. Az 1880-iki népszámlálás óta a románok 210.413 lélekkel szaporodtak, ami 8·12%-nak felel meg, amelylyel szemben a magyarok 18·8%, a németek 7·3%, a tótok 6·4%-kal szaporodtak.

A magyarországi románok vallás tekintetében a görög katholikus román és a görög keleti román egyházhoz tartoznak.

A magyarországi görög katholikus román egyház 1853-tól kezdve Balázsfalva székhelylyel négy és pedig: a balázsfalvai, a nagyváradi, a lugosi és a szamosujvári egyházmegyékből álló érseki provinciát képez, amelyhez az 1900-ik évi népszámlálás adatai alapján 1,094.661 (az egyházi statisztika adatai alapján 1,253.414) lélek tartozik, akik 1525 anyaplébániát és 1830 fiókplébániát képeznek, amelyekben 1.831 egyén teljesit egyházi funkciót.

A magyarországi görög keleti román egyház 1864-től kezdve Nagyszeben székhelylyel három és pedig: a nagyszebeni, az aradi és a karánsebesi egyházmegyékből álló, az 1868. évi IX. törvénycikk által biztositott autonóm érseki provinciát képez, a melyhez az 1900. évi népszámlálás adatai alapján 1,704.818 (az egyházi statisztika adatai alapján 1,773.341) lélek tartozik, akik 1838 anyaplébániát és 733 fiókplébániát képeznek, amelyekben 2059 egyén teljesit egyházi funkciót. Ezen egyház összes vagyona körülbelül 70,000.000 korona.

Eszerint a hazai románok 3363 anya- és 2563 fiókplébániát képeznek, amelyekben összesen 3890 egyén teljesit egyházi funkciót.

A hazai románoknak a következő román tannyelvü tanintézeteik vannak:

a) 5 papnöveldéjük 5 szemináriummal, ezek közül a következő 2 görög katholikus: a balázsfalvai, a szamosujvári; a következő 3 pedig görög keleti: a nagyszebeni, az aradi, a karánsebesi.

b) 6 tanitóképezdéjük 6 alumneummal, ezek közül a következő 3 görög katholikus: a balázsfalvai, a szamosujvári, a nagyváradi; a következő 3 pedig görög keleti: a nagyszebeni, az aradi, a karánsebesi.

c) 4 főgimnáziumuk, ezek közül a következő 2 görög katholikus: a balázsfalvai, a belényesi; görög keleti: a brassói; alapitványi pedig: a naszódi.

d) 1 algimnáziumuk, még pedig: a brádi, amely görög keleti.

e) 1 alreáliskolájuk: a brassói, amely görög keleti.

f) 1 felsőkereskedelmi iskolájuk: a brassói, amely görög keleti.

g) A középiskolákkal kapcsolatban álló 9 fiu internátusuk, ezek közül a következő 3 görög katholikus: a balázsfalvai, a belényesi, a nagyváradi; a következő 4 görög keleti: a belényesi, a lugosi, a nagyváradi, a temesvári; felekezetnélküli pedig: a máramarosszigeti, amelyet «A máramarosi román népnevelési egyesület» tart fenn és a karánsebesi, amelyet a karánsebesi vagyonközösségi alap tart fenn. Most áll létesités alatt a naszódi vagyonközösségi alap által Naszódon létesitendő fiu internátus.

h) 5 felsőleányiskolájuk leány internátussal, ezek közül a következő 2 görög katholikus: a balázsfalvai, a belényesi; a következő 2 görög keleti: az aradi, a lugosi; felekezetnélküli pedig: a nagyszebeni, amelyet «A román irodalmi és közmüvelődési egylet» tart fenn.

i) A román nőegyletek által fentartott 4 leányiskolájuk és pedig: Abrudbányán, Brassóban, Nagyszebenben és Szilágy-Somlyón és 1 leány internátusuk Brassóban.

j) 1 ipari és háztartási iskolájuk, amelyet Nagyszebenben, az oda való román nőegylet tart fenn.

k) 2985 felekezeti népiskolájuk, amelyekben 3076 tanitó müködött, ez iskolák közül 1295 görög katholikus, amelyekben 1283 tanitó tanitott és 1690 görög keleti, amelyekben 1793 tanitó tanitott.

A hazai románoknak vannak ezeken kivül milliókra menő ösztöndijalapitványaik, amelyek közül a legnagyobb: a Gozsdu-alapitvány, amelynek vagyona 1907. január 1-én 6,493.055 koronát tett ki.

A hazai románoknak a következő kulturális egyleteik vannak:

a) A Nagyszebenben székelő «Román irodalmi és közmüvelődési egylet» (Astra), amelynek vagyona 824.812 K.

b) Az Aradon székelő «Aradi román népmüvelő nemzeti egyesület», amelynek vagyona 18.609 K 19 f.

c) A Máramarosszigeten székelő «Máramarosi román népnevelési egyesület», amelynek vagyona 43.000 korona.

d) A Fogarason székelő «Progresul» egyesület, amelynek vagyona egy pár ezer korona.

e) A «Román szinház alap szerzési társulat», amelynek vagyona 409.419 K 91 f.

f) A budapesti egyetemi román ifjaknak van egy «Petru Maior» nevezetü egyletük.

g) Van 25 nőegyletük;

h) 113 román dal- és zeneegyletük;

i) 33 olvasó egyletük (kaszinójuk);

j) 49 lapjuk, amelyek közül 20 politikai, 4 társadalmi, 6 egyházi és iskolai, 4 szépirodalmi, 8 pénzügyi, gazdasági, kereskedelmi és ipari, 4 élclap és 3 szaklap.

Ezer román közül 144 tud irni és olvasni akkor, amidőn ezer magyar közül 537, ezer német közül 629, ezer tót közül 527, ezer horvát közül 477, ezer szerb közül 319 és ezer ruthén közül 131 tud irni és olvasni.

A románok analfabétáinak a nagy száma arra a körülményre vezethető vissza, hogy a tanköteles román gyermekek közül csak 64% járt iskolába akkor, amidőn a magyar tanköteles gyermekek közül 81·3%, a német tanköteles gyermekek közül 89·3%, a tót tanköteles gyermekek közül 84·4%, a szerb tanköteles gyermekek közül 77·6%, a ruthén tanköteles gyermekek közül 61·1% járt iskolába. A közép- és a felső iskolákat illetőleg pedig minden 100.000 románra 151 olyan román tanuló esik, akik a középiskolákat és 18 olyan román tanuló esik, akik a felső iskolákat látogatják.

A hazai román kulturális intézményeket igen jelentékenyen támogatják a hazai román pénzintézetek, amelyek 1906-ban 113.924 koronát forditottak román kulturális célokra, valamint a milliókkal rendelkező naszódi és karánsebesi volt határőrvidéki alapok is.

A hazai románok a magyar nyelv tudását illetőleg a legkedvezőtlenebb arányszámot adják, mert amig ezer román közül csak 69 (43 férfi és 26 nő) beszél magyarul, addig ezer német közül 251, ezer horvát közül 174, ezer tót közül 119, ezer szerb közül 111, ezer ruthén közül 83 beszél magyarul.

A hazai román családok közül 6·6% vadházasság, a román gyermekek közül pedig 15·4% törvénytelen. A románlakta vidékeken a jogérvényesen elitéltek 66·94%-a román, mig ezzel szemben a tótlakta vidékeken a jogérvényesen elitéltek 61·57%-a tót, a szerb lakta vidékeken a jogérvényesen elitéltek 44·64%-a szerb, a ruthén lakta vidékeken a jogérvényesen elitéltek 39·45%-a ruthén, a német lakta vidékeken a jogérvényesen elitéltek 21·11%-a német; különben pedig Magyarországon 100 jogérvényesen elitélt közül 13·43% román, ezzel szemben 13·17% tót, 7·8% német, 3·06% szerb, 1·06% ruthén, 0·76% horvát.

A hazai románoknak van:

a) a fiókokkal együtt 170 pénzintézetük, amelyeknek rész-

vénytőkéik 19.806,618 korona, tartalék alapjaik 6,200.113 korona, tisztviselői nyugdijalapjaik 1,401.024 korona, jótékonycélu alapjaik 155.899 korona, összes vagyonuk 27,563.654 koronát tesznek ki, 1906-ban tiszta nyereségük 2,290.426 korona volt, amelyből 113.924 koronát forditottak román kulturális célokra. Kölcsönképpen 1906-ban 110,138.396 koronát nyujtottak.

Ezekben a pénzintézetekben 1906-ban 665 román tisztviselő volt alkalmazva, akiknek a száma azonban ma már a 700-at is meghaladja.

A hazai román pénzintézetek 1907-ben, Nagyszeben székhelylyel, «Solidaritatea» nevü szövetkezetet létesitettek.

b) 51 szövetkezetük, kereskedelmi társaságuk, fogyasztási egyletük stb.

A fennálló szövetkezetek támogatására és ujaknak a létesitésére alakult 1907. december hó 22-ikén Szászváros székhelylyel a «Központi Szövetkezet».

c) 2 gazdasági egyletük.

d) 17 kereskedő- és iparos egyletük.

e) 27 temetkezési egyletük.

Magyarországon a 100 katasztrális holdat meghaladó birtokok száma 24.444, amelyek közül 1068 román kezekben van, ezek közül 32 meghaladja az 1000 katasztrális holdat. Az 1000 katasztrális holdat meghaladó birtokosok között van: 1. a nagyváradi görög katholikus püspökség, amelynek 139.115 hold; 2. a balázsfalvai görög katholikus román érsekség, amelynek 6613 hold; 3. a volt naszódi határőrvidéki alap, amelynek 12.254 hold; 4. a volt karánsebesi határőrvidéki alap, amelynek 248.000 hold birtoka van; 5. az aradi görög keleti román egyházmegye, amely az eddigi birtokait csak nem rég növelte a Szerbszentmiklós határában elterülő gróf Szápáry Pál birtokkal, amelyet 1,200.000 koronáért vett meg; 6. a balázsfalvai Şuluţiu Şterca Sándor alapitvány, amelynek 3349 hold birtoka; 7. a balázsfalvai «Szent Háromság»-ról elnevezett zárda, amelynek 2726 hold birtoka; 8. a brádi görög keleti román algimnázium, amelynek 2146 hold birtoka van.

A hazai románok kezében levő birtokok legnagyobb része nem haladja meg a 20 katasztrális holdat.

III. SZAKASZ.

A magyarországi görög katholikus román egyház.

I. FEJEZET.

Általános rész.

A magyarországi görög katholikus román érseki provincia és ezzel kapcsolatban a lugosi és a szamosujvári görög katholikus román püspökségek, I. Ferenc József királynak, 1850. december 12-ikén kelt leirata és IX. Pius pápának 1853. november 26-ikán kelt «Eclesiam Christi» bullája alapján létesittettek, amely érseki provinciába beolvasztattak, a már addig is létező balázsfalvai és nagyváradi görög katholikus egyházmegyék.

Ezen provincia élére Ő Felsége 1854. március 17-ikén Şuluţiu Şterca Sándor, az addigi fogarasi görög katholikus román püspököt nevezte ki érsekké.

A magyarországi görög katholikus román érseki provincia élén, a Balázsfalván székelő «gyulafehérvári és fogarasi görög katholikus román érsek» áll.

A magyarországi görög katholikus román érseki provincia négy egyházmegyéből és pedig: 1. a balázsfalvai főegyházmegyéből, 2. a nagyváradi, 3. a lugosi és 4. a szamosujvári egyházmegyékből áll.

A magyarországi görög katholikus román érseki provincia összesen 1,253.414* lelket foglal magában, akik 1525 anyaplébániát és 1830 fiókplébániát képeznek. Az anyaplébániák közül 206 kegyuraság alatt áll. Az egyházi funkciót teljesitő egyének száma 1831.

A lelkészek az 1906. évben összesen 461,589 K államsegélyben részesültek.

A magyarországi görög katholikus román érseki provinciának van:

a) 2 papnöveldéje szemináriummal kapcsolatban és pedig: a balázsfalvai és a szamosujvári;

b) 3 tanitóképezdéje 3 alumneummal kapcsolatban és pedig: a balázsfalvai, a szamosujvári és a nagyváradi;

c) 2 főgimnáziuma és pedig: a balázsfalvai és a belényesi;

* Az egyházi statisztika szerint.

d) 3 fiu internátusa és pedig: a balázsfalvai, a belényesi és a nagyváradi;

e) 2 polgári román leányiskolája és pedig: a balázsfalvai és a belényesi;

f) 3 leány internátusa és pedig: a balázsfalvai, a belényesi és a lugosi és

g) 1295 görög katholikus román felekezeti népiskolája, amelyekben 1283 tanitó volt alkalmazva.

A magyarországi görög katholikus román érseki provinciában, a balázsfalvai érseket, a fennálló jogszokás szerint, a választó zsinat által kijelölt három egyén közül, valamint a nagyváradi, a lugosi és a szamosujvári megyés püspököket a kormány felterjesztésére Ő Felsége, az apostoli király nevezi ki és a pápa prekonizálja.

Kiváló jelentőségü egyházi ügyekben az érsek ugynevezett provinciális zsinatot, a megyés püspökök pedig egyházmegyei zsinatot hivhatnak össze, amelyekben azonban csak egyházi egyének vehetnek részt és azokban csak egyházi ügyek tárgyalhatók, amiként különben kitünik ez, br. Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszternek, 1869. április 26-ikán 7007. szám alatt, Vancea János balázsfalvai érsekhez intézett válaszából, amelyben az érsek azon kérelmére, hogy egyházmegyei zsinatot hivhasson össze, br. Eötvös vallás- és közoktatásügyi miniszter, a zsinat összehivását megengedte «föltéve, hogy abban csak egyházi egyének vesznek részt és a zsinatnak célja csakis az egyházmegye belügyeinek a rendezése leend».

A hazai görög katholikus román érseki provinciának, mint katholikus egyháznak, a szervezete, — az érseknek, a balázsfalvai zsinat által történendő jelölésén kivül, — majdnem mindenben megegyezik a hazai római katholikus egyház szervezetével.

II. FEJEZET.

Az unió története.

Miután megszünt az erdélyi fejedelemség és Erdély 1690-ben ujra a Habsburg dinasztia uralma alá jutott, a románok azt reméltek, hogy az ő egyházi és politikai sorsuk is meg fog javulni. Ezen reményükben azonban csalatkoztak, mert a bécsi udvari körök azon nézettől vezettetve, hogy Erdélyben, a dinasztikus párt konzolidálását, a katholikus egyháznak a protestáns egyházzal szemben való megerősödésétől várhatják, minden eszközt felhasználtak az iránt, hogy az erdélyi görög keleti vallásu románokat arra birják, hogy szakitva az ortodox egyházzal, egyesüljenek a nyugoti egyházzal. E célból I. Lipót király, ami-

dőn az 1691. december 4-iki diplomájában ujonnan biztositotta a recipiált vallások szabad gyakorlatát, hajlandónak mutatkozott a románok sorsán is segiteni, hogy ha azok valamely recipiált vallásra fognak áttérni, jól tudva azt, hogy ha a románok vallást fognak változtatni, azok már azért is a római katholikus vallást fogják választani, mert nem képesek elfelejteni azokat a kellemetlenségeket, amelyeknek az erdélyi fejedelemség fennállása alatt, a reformátusok részéről ki voltak téve.

Épp ebben az időben halt meg Varlaam, a gyulafehérvári görög keleti érsek. Két évi széküresedés után Teofil, egy beteges és öreg szerzetes került a gyulafehérvári érseki székbe, a kit Bukarestben szenteltek fel. Miután elfoglalta érseki székét és látva, hogy egyháza a császári uralom alatt sem szabadulhat fel a református szuperintendens joghatósága alól, akinek revizió céljából, még most is be kellett mutatni a görög keleti egyház zsinatainak és szentszékeinek határozatait és akit a zsinat üléseire még most is hat görög keleti román esperesnek kellett hordszéken bevinni és hogy egyházmegyéjének papjai még most is robotolnak és még most is botbüntetésnek vannak kitéve: titokban az unió eszméjével kezdett foglalkozni.

Gyulafehérváron müködött akkoriban, mint katholikus plébános, egy jászberényi születésü Baranyi Pál László nevü jezsuita atya, aki nemsokára Teofil érseknek intimusa lett és mint ilyen, csakhamar észrevevén Teofil érsekben az unióra való hajlandóságot, buzgó előharcosa lett a románok uniójának. Baranyi unióterveinek a megvalósitására éppen jó időben jött I. Lipót királynak 1692. augusztus 23-ikáról keltezett dekretuma, amelyben a király azt igérte volt, hogy mindazok a görög keleti román papok akik uniálni fognak a római katholikus egyházzal, a római katholikus lelkészek által élvezett jogokkal és kiváltságokkal fognak felruháztatni.

E szerint megkönnyebbült Baranyi helyzete is, aki miután Teofil érsek előtt kifejtette mindazokat a módozatokat és feltételeket, amelyek mellett a románok a római katholikus egyházzal egyesülhetnek és ezáltal az uniált román klérus biztosithatja a maga számára a római katholikus klérus privilegiált helyzetét: Teofil unió szándékát tudomására hozta Kollonich Lipótnak, az akkori esztergomi primásnak, aki teljes erejéből óhajtott az erdélyi katholikus egyházon segiteni.

Teofil érsek, Kollonich primás és Baranyi jezsuita atya tanácsára, csakhamar 1697. február havában tizenkét esperesből álló, ugynevezett «kis zsinat»-ot hivott össze Gyulafehérvárra, hogy abban az uniót tárgyalják. Teofil ezt a zsinatot függetlenül és nem a református szuperintendens felügyelete alatt tartotta meg.

A zsinat két ülést tartott. Az első ülésben Teofil érsek leirta az erdélyi román egyház lealázott helyzetét és mindazon

kellemetlenségeket, amelyeket az egyháznak a protestáns fejedelmek alatt el kellett türnie. Majd megemlitette, hogy az egyházi könyvekbe, más nyelvekről történt forditások alkalmából haerezisek csempésztettek be, majd hogy miképpen tiltották el a képek használatát, s mint kényszeritették hust enni szerdán és pénteken a görög keleti vallásuakat egyházi parancsuk ellenére, továbbá hogy mindazon papok és világiak, akik Kálvin vallását elfogadták, mindjárt nemesekké lettek, akik pedig egyházukat védték, azoknak még halált is kellett szenvedniök, mint pl. II. Sava érseknek stb. Miután az érsek még azt is megemlitette, hogy a császári uralom alatt az egyházi üldöztetések csökkentek, azt mondta volt, hogy abban az esetben, ha a görög keleti román klérus el fogja fogadni az uniót, ugy az egyháznak és a román népnek nagy hasznai lesznek, amit a király is megigért volt.

A második ülésen dekretálva lett az unió. Teofil érsek és a jelenlevő esperesek különösen hangoztatták, hogy az unió dacára, a ritus, az egyház belső szervezete és a fegyelem érintetlen maradjon. A naptárra vonatkozólag kimondották, hogy ők is a Julián naptárt fogják addig használni, amig azt az ortodox egyház használni fogja. Továbbá kérték, hogy az uniáltak számára épittessenek mindenhol templomok, ott azonban, ahol az uniáltak kevesen volnának, ne legyenek kényszeritve a szentségeket a latin szertartásu katholikus papoktól felvenni, hanem legyen nekik szabad a saját szertartásu papjukat elhivni. Az egyházi biráskodásnál ne a nyugati, hanem a keleti egyházjog és kánonok legyenek érvényben. Továbbá kikötötték, hogy az uniált egyház ne kényszerittessék többre, mint a négy vitás pont elismerésére és elfogadására; követelték továbbá, hogy templomaik és papjaik mindazon jogokkal és kiváltságokkal birjanak, amelyekkel a latin szertartásu katholikus templomok és papok birnak és hogy ne mint «tolerati», hanem mint «filii recepti» ismertessenek el.

A zsinat második ülésén, az előbb felsorolt feltételek mellett, dekretálták tehát az uniót.

Az unióról szóló dekretumot is összeállitották, amely Şincai szerint a következő:

«Mi Teofil, Isten kegyelméből, Erdély és Magyarország hozzácsatolt részei román egyházának a püspöke és ezen egyház egész klérusa, ezen irással tudtára adjuk mindazoknak, akiket ez megillett, hogy az elmult február hónapban, amidőn nagy zsinatunk volt Gyulafehérváron, egyhangulag elhatároztuk, hogy visszatérünk a római katholikus anyaszentegyház kebelébe és hogy azzal ujra egyesülünk, elfogadva, vallva és híve mindazt, amit a római katholikus egyház elfogad, vall és hisz és elsősorban is azt a négy pontot valljuk, amelyek eddig elválasztottak bennünket:

1. Elismerjük, hogy a római patriárka, az egész világon elterjedt Krisztus egész egyházának a látható feje.

2. Valljuk, hogy a menyországon kivül, amely a boldogok lakása és a poklon kivül, amely az elkárhozottak tömlöce, még egy harmadik hely is van, amelyben a még meg nem tisztult lelkek tartatnak és megtisztittatnak.

3. Nem kételkedünk abban, hogy az urvacsora és a szent misén bemutatandó áldozat elegendő anyagául szolgál a kovásztalan kenyér.

4. Hisszük, hogy a Szentháromság harmadik személye, a Szent Lélek, az Atyától és a Fiutól származik és ezeken kivül elfogadjuk és valljuk mindazt, amit a római katholikus szentegyház elfogad, vall és hisz.»

Miután a hitvallást a fennebbi négy pontban letették, ugyan ebbe a dekretumba még a következő három pontot iktatták be:

«1. Adassanak meg a görög vallásu lelkészeknek és szerzeteseknek mindazok a jogok és kiváltságok, amelyekkel nem csak a római katholikus lelkészeknek, hanem az ariánus vagy az unitárius, a lutheránus és a kálvinista lelkészek élnek.

2. Minden egyes faluban, amelyben lelkész van, az egyháznak legyen papi lakja, hogy a plébános ne lakjék idegen házban.

3. A lelkészek csakis a püspöktől függjenek és azokkal csakis a püspök rendelkezzék és ne a világiak, amiként volt az eddig.»

Ezek után a következő aláirás következett:

«Mi, a fent megnevezettek, Teofil és az egész klérus mindezeket alázattal kérjük Ő császári és királyi felségétől. És tisztelendő Baranyi Pál atya, a gyulafehérvári római katholikus egyház plébánosa előtt ragaszkodunk a fennebb emlitett pontokhoz. Ezt az okiratot saját kezünkkel aláirtuk és a püspöki pecséttel, valamint a zsinat pecsétjével megerősitettük. Kelt Gyulafehérvárt, 1697. március 21-én. Teofil püspök és a klérus.»

Ezen dekretum által tehát az unió el lett fogadva. Az unió nem maradhatott titokban, arról ugy a kálvinisták, mint a bukaresti görög keleti román érsek is tudomást szereztek.

Kollonich primás ezen dekretum alapján azon fáradozott, hogy a király adja meg a románoknak mindazokat a jogokat és kiváltságokat, amelyeket Teofil püspök kér. Az erre vonatkozó királyi leirat azonban nem érkezett meg mindjárt. Hogy miért nem, azt nem lehet tudni biztosan. Minden valószinüség szerint azért nem, mert a dekretumban névleg csak Teofil volt aláirva és azért ezt a dekretumot nem találták elegendőnek arra, hogy vele komolyan foglalkozzanak. Ez valószinü is, mert ugyanazon év junius 10-éjén Teofil érsek megint elnököl egy ujabb zsinaton, amelyben ő és a jelenvolt 12 esperes, nevük aláirásával erősitették meg a februári dekretumot.

Az eredeti aláírások photocinkographiával Nilles «Symbolae» cimü könyvének 173-ik és 174-ik oldalán láthatók.

Miután az unió dekretumáról a kálvinisták is tudomást szereztek, mindenképpen azon voltak, hogy a románoknak a katholikusokkal való unióját megakadályozzák, mert nagyon jól tudták azt, hogy az unió folytán Erdélyben a katholikusok fognak elhatalmasodni. A kálvinisták nemcsak hogy ki akarták mutatni, hogy az ő vallásuk közelebb áll a románokéhoz, mint a katholikus vallás, mert egyik sem ismeri el a pápát egyházfőnek és mert mindakét egyház kovászos, nem pedig kovásztalan kenyeret használ az áldozásnál, mint a katholikusok stb.; hanem mindenféle igéreteket tettek a románoknak arra az esetre, ha nem pártolnak el tőlük.

Ilyen zavaros körülmények között halt meg Teofil érsek 1697. julius havában. Természetes halállal mult-e ki vagy nem? azt határozottan nem tudják, de valószinü, hogy ellenségei mérgezték meg.

* * *

Teofil halála után a kálvinisták reménykedni kezdtek. Az volt a legfőbb czéljuk, hogy hamarjában egy olyan embert találjanak a püspöki székre, aki az uniót megakadályozza és a 19 pontot, azaz a kálvinista feltételeket elfogadja. Találtak is egy embert, — akinek neve azonban ismeretlen, — de azt a bukaresti érsek semmiképpen sem akarta püspökké szentelni. Végre egy 30 év körüli, Athanáz nevezetü papot szemeltek ki, aki akkor Gyulafehérváron a kálvinista kollegiumban — már mint felszentelt pap — a latin grammatikát tanulta. Athanázt Bethlen Miklós, Naláczy és Keresztesi ajánlották, akik a román érseket kandidáló mágnások élén állottak volt. Theodozius bukaresti érsek azonban Athanázt nem akarta felszentelni, mert szerinte még nagyon fiatal, tudatlan és erkölcstelen volt. A bukaresti érsek ezen kijelentése nagy zavarba hozta a reformátusokat, akik végre egy Brassóban élő, titokzatos existenciáju, Dindar nevezetü emberhez fordultak, aki I. Lipót király és Brancovan Konstantin havasalföldi vajda között közvetitette volt a titkos levelezéseket és aki azonkivül még különféle szolgálatokat tett az erdélyi kálvinista arisztokráciának.

Ugy látszik, hogy Dindar sikeresen teljesitette misszióját, mert Theodozius, bukaresti érsek, 1698. január 22-ikén püspökké szentelte Athanázt.

Amidőn Athanázt Bukarestben püspökké szentelték, épp akkor volt ott Dositheus, a jeruzsálemi patriárka, aki tudomást szerezve az erdélyi románok uniójának a mozgalmairól, ezeknek ellensulyozására Athanáz érseknek miheztartás végett egy 22 pontból álló instrukciót adott át, amelyeknek betartását Athanáz esküvel fogadta meg.

Amidőn Athanáz Bukarestből visszatért, nagyon kétségbe-

ejtő állapotokat talált. A nép két pártra volt oszolva. Az egyik az uniálást, a másik a kálvinizmushoz való hüséget ajánlotta neki.

Épp jókor érkezett I. Lipót király 1698. április 14-éről kelt következő diplomája:

«Azok a görög szertartásu román papok, akik a görög szertartás fentartása mellett vallják és kijelentik, hogy a római pápát elismerik: a katholikus papok által élvezett kiváltságokban fognak részesülni. Azok a görög szertartásu román papok pedig, akik nem fogják ezt vallani vagy pedig a többi vallások valamelyikével fognak uniálni, ugy azon vallás kiváltságaiban fognak részesülni, amelylyel uniáltak; vagy pedig ha megmaradnak a jelenlegi vallásuk kötelékében, ugy továbbra is ezen vallásnak eddigi jogaival fognak élni.»

Ezen diploma után nemsokára, 1698. junius 2-án, Kollonich primás is küldött Bécsből egy encyklikát az oláh klérusnak — «ad clerum valachicum», — amelyben I. Lipót király diplomáját magyarázva, arról biztositja a románokat, hogy ha görög ritusuk fentartása mellett, elfogadják a négy differencziális pontot és annak az alapján uniálni fognak a római katholikus egyházzal, ugy élvezni fogják mindazokat a jogokat és kiváltságokat, amelyeket a kánonok és Magyarország királyai által szentesitett törvények alapján, a latin szertartásu katholikusok élveznek, továbbá hogy azok, akik nyiltan vagy alattomban ellenszegülnének az uniált románok érdekében kibocsájtott császári dekretumoknak és az azokban, az uniált románok számára biztositott jogoknak, épp ugy fognak megbüntettetni, mint azok, akik a latin szertartásu római katholikusok jogait sértették meg.

Csak Athanáz püspök volt kétségbeesve, aki habár fel volt szentelve, de még mindig nem volt megerősitve. Hogy megerősitését kieszközölje, bizonyitékát akarta adni a katholikus egyházhoz való ragaszkodásának és e célból zsinatot hivott össze, amely 1698 október 7-től október 24-ig tartott.

Ezen a zsinaton a következő ügyeket tárgyalták:

1. Az 1698. április 14-éről keltezett császári diplomát.

2. Az 1698. junius 2-ikáról keltezett Kollonich-féle encyklikát.

3. A jezsuiták instrukcióját.

4. I. Lipót által 1692. augusztus 23-án a ruthéneknek adott diplomát.

5. Az unió dekretálását, amint azt Teofil püspök összeállitotta.

Miután a zsinat ezeket letárgyalta és az uniót Kollonich encyklikájához hiven ujból dekretálta, a következő manifesztumot fogadta el:

«Mi, a román egyháznak alólirott püspöke, esperesei és papjai, tudtára adjuk mindazoknak, akiket ez megillet és különösen Erdélyországnak, hogy:

Megfontolva ezen csábitó világ változásait és a lelkek halhatatlanságát, amely mindenek felett áll, szabad akaratunkból egyesülünk a római katholikus egyházzal és ezen hitlevelünkkel a római katholikus szentegyház tagjaiul valljuk magunkat és ugyanazokkal a kiváltságokkal akarunk élni, amelyekkel ezen szentegyház tagjai és papjai élnek és amelyekben Császárunk és megkoronázott Királyunk Ő felsége, legfelsőbb kegyelmes dekretumában részesit bennünket, amely legnagyobb kegyet nem akarván tőlünk elháritani, amiként mint Ő felsége hiveinek, nem is illenék ez nekünk; ezen hitlevelet Ő felsége és Erdélyország elé juttatjuk, amelyet saját kezünkkel irtunk alá. Kelt Gyulafehérváron, 1698. október 7-én.

De csak azon esetben egyesülünk a római katholikus szentegyházzal és csak azon esetben valljuk magunkat annak tagjaiul, hogy ha bennünket és utódainkat nem fognak háborgatni keleti egyházunk szokásaiban; hanem megengedik nekünk, hogy ezentul is, az ó-naptár szerint tarthassuk meg, amiként eddig megtartottuk volt szertartásainkat, ünnepeinket és böjtjeinket; és ha a mi főtisztelendő Athanáz püspökünket, a püspöki székből haláláig senkinek sem lesz hatalma eltávolitani. A zsinatnak legyen fentartva az a jog, hogy szabadon választhassa meg a püspököt, akit azután a pápa őszentsége és a Császár Ő felsége erősitsen meg és akit Ő felsége birodalmának a patriárkája szenteljen fel, ebbe pedig a jelenlegi és a jövendőbeli hatóságok semmi ürügy alatt se avatkozzanak, hanem maradjon minden ugy, amiként eddig volt. Ha pedig minket és utódainkat nem hagynak meg mindezen intézményeinkben, ugy reánk nézve, pecsétünknek és aláirásunknak semmiféle kötelező ereje nem leend. Jelen okiratot annak nagyobb hiteléül, érsekségünk pecsétjével láttuk el.»

Ezután következik Athanáz «püspök» és 38 esperes aláirása. Az aláirások után Athanáz összefoglalja a feltételeket és saját kezével még a következőket adja hozzá:

«Mi, akik ezen okiratot fennebb aláirtuk, csakis ugy uniálunk, hogy ha mindenekben változatlanul fogjuk fentarthatni: vallásunkat, egyházi szertartásunkat, a misét és a böjtöket. Ha pedig háborittatnánk ezeknek a használatában, ugy ezeknek a pecséteknek semmi erejük se legyen. És Athanáz püspök álljon a mi élünkön és senki se háborgassa őt.»

Athanáz ezt a manifesztumot egyenesen I. Lipót királynak küldötte.

(J e g y z e t: Densușian Miklós, bukaresti egyetemi tanár, a ki különben Magyarországon nevelkedett görög katholikus román ember volt, kutatásokat végezvén 1879-ben a budapesti egyetemi könyvtárban, megtalálta Hevenesi jezsuita atya iratai közt az 1698-iki uniónak eredeti dekretumát, amely addig ismeretlen volt. Densușian tanár kutatásai alapján, előbb a brassói «Gazeta

Transilvaniei» román hirlapban, majd egy külön füzetben azt állitotta, hogy az 1697-iki eredeti manifesztum egy szóval sem emliti azt, hogy a gyulafehérvári román egyház elfogadta volna a négy differenciális dogmatikai pontot vagy bármely más katholikus dogmát. Densușian tanár azt állitja, hogy a latin forditásba a négy differenciális pontra vonatkozó «fidei professio»-t a jezsuiták csusztatták be. Mindezekből Densușian tanár azt következteti, hogy az unió nem dogmatikai unió, hanem «egyszerü egyházi alliance» volt.)

Athanáz érsek, aki a fennebbi manifesztumot, mint «püspök» irta alá, belátva bizonytalan helyzetét, segitségért fordult mindenhová. Igy 1698. november 16-án Kollonich primáshoz fordult azon kérelemmel, hogy miután a zsinatban ő és esperesei letették a «professio fidei»-t, eszközölje ki, hogy ő felsége az ő számukra is adjon ki egy olyan diplomát, mint aminőt 1692. augusztus 23-án a ruthének számára kiadott volt és hogy védessenek meg azon támadásokkal szemben, amelyeknek ezen unió folytán ki vannak téve a reformátusok részéről.

Athanáz érsek 1698. november 27-én irt még a pápai nunciusnak és gróf Kinski miniszternek is és arra kérte őket, hogy vegyék pártfogásukba a császárhoz küldött kérelmét.

Habár két év alatt nagyon előrehaladt az unió ügye, a legnagyobb baj az volt, hogy Athanáz nem volt még megerősitve. Nemcsak a császári megerősités, hanem a pápai prekonizáció is hátra volt még. Athanáz ellen nemcsak a reformátusok és a görög keletiek, hanem ezeknek a befolyására még saját papjai is nap-nap után vádakat emeltek Bécsben és Rómában. Az Athanáz elleni panaszok száma 22-re emelkedett. Ezen panaszokban különösen azt vetették Athanáz szemére, hogy ő nem meggyőződésből, hanem érdekből akar uniálni, azután, hogy a havasalföldi vajdákkal szorosabb összeköttetést tart fenn és a püspöki lakban orgiákat rendez stb.

Különben a felállitandó görög szertartásu római katholikus püspökségnek még az erdélyi latin szertartásu római katholikus püspök is ellene volt, mert — szerinte — a nyugati egyház kánonjai nem engedik meg, hogy egy ugyanazon provinciában két megyés püspök székeljen és igy azt követelte volt, hogy Athanáz csak mint a latin szertartásu római katholikus püspök vikáriusa szerepelhessen.

A királyi döntésre az akkoriban folyt török háboru is befolyással volt, mikor aztán a porta és a szövetséges hatalmak: Ausztria, Oroszország, Lengyelország és Velencze közt 1699. január 26-án létre jött Karlócán a béke, amelynek alapján Erdély, az 1691-iki I. Lipót-féle diplomában előlegezett jogok elismerése mellett, végleg Ausztria uralma alá helyeztetett: I. Lipót, 1699. február 16-án kiadta ujabb diplomáját, amely az uniónak nagy fellendülésére szolgált. Ez a diploma 1699. szeptember 8-án

az erdélyi országgyülésben is ki lett hirdetve, ami által törvényerőre emeltetett.

Ez a diploma, az uniált román klérusnak, — a négy differenciális dogmatikai pont ellenében — mindazokat a jogokat és kiváltságokat biztositotta, amelyekkel addig a latin szertartásu katholikus klérus élt; büntetés terhe alatt meghagyta az összes hatóságoknak, hogy semmiféle ürügy alatt ne merjék ezentul elnyomni az uniált egyház klérusát; az uniált egyház klérusának a tagjai megszünnek jobbágyok lenni, felmentetnek a robot és minden más közmunka alól, nem vethetők börtönbe; nem szabad őket azért üldözni, hogy uniáltak; plébániájukból nem zavarhatók el; akik pedig mégis elnyomnák őket, azok ugyanazon büntetés terhe alá esnek, mint akik hasonló tényt követnek el a latin szertartásu katholikus egyház klérusának a tagjaival szemben. A király ebben a diplomában azt is elrendeli, hogy az összes köz-, politikai- és egyházi hatóságok, a mágnások, a nemesek, de sőt maga az erdélyi országgyülés is, a tábornokok, a hadsereg összes tisztjei védjék meg és segitsék az uniált románokat ellenségeikkel szemben, ha ezt az uniált románok kérnék, vagy ha azok ellen panaszt tennének. Akik pedig ezen rendelkezések ellen vétenének, a legszigorubb büntetéssel fognak sujtatni. Ezt a diplomát a királyon kivül még Kollonich primás is aláirta.

Ez a diploma, habár az uniált román egyházat jogokkal és kiváltságokkal ruházta is fel, semmi jogot és kiváltságot nem biztositott a román népnek, amely ezentulra is csak «megtürt nemzet» maradt Erdélyben.

Ezt a diplomát a kolozsvári katholikus status 1699. március 29-én a következő instrukció mellett küldte meg Athanáznak:

«Mint jóakaró uramnak stb. stb. akarván kegyelmednek értésére adnom: már Isten kegyelméből, az kegyelmetek iránt való Ő Felsége kegyelmes parancsolatja s dekretuma lejött, kegyelmed azért bocsásson mindenféle cursust, s ezeket a dolgokat adja értésére az oláh papoknak.

1. Senki az oláh papok közül maga mellé se atyafiát, se mást ne fogadjon olyan véggel, hogy az adózástól és egyéb teherviseléstől megmentse, mert az meg nem engedtetik.

2. Egy oláh faluban több papot egynél, az nagyjában pedig kettőnél nem engednek, hogy az adózástul immunis legyen, mert efféle szinü mesterséges adózástul való megmenekedések nem engedtetnek meg.

3. Ha az oláh pap nem az ecclesia földjén, hanem valamely dominus terrestrisén lakik, azzal a dominus terrestrissel tartozzék megalkunni, mert ajándékon más religion való papokat is senki maga földjén lakni nem engedi.

4. Ha az oláh pap valamely dominis terrestrises földében vet, az dézmát tartozik kiadni, mivel a katholikus papok is, ha valaki földében vetnek, dézmát adnak.

5. Kegyelmed az oláh papoknak irja meg, tökéletlenségben ne találtassanak, hanem valaki ezzel az ő felségétől adatott szép privilegiummal akar élni, igazán uniálja magát az igazi romano-catholica religiával, mert ha ravaszságban találtatnak, az ő felsége kemény animadversióját el nem kerülik. Kegyelmed ezért ezeket igy értvén, mindjárt mindenütt az oláh papoknak szépen adja értésére, nehogy valamit ezekkel ellenkezőt cselekedvén, az eddig kezdett és végben vitt istenes jó munkát el ne rontsák.»

Athanáz 1699. május 24-ére zsinatot hivott össze Gyulafehérvárra, amelyen gróf Apor István és Baranyi jezsuita atya, mint Kollonich primás meghatalmazottjai bemutatták az 1699. február 26-iki diplomát, amelyért a zsinat hálafeliratot intézett I. Lipóthoz.

Az erdélyi országgyülés, 1699. szeptember 29-én, a diploma kommentárjaképpen a következő hét pontot hozta, amelyet Kollonich primásnak is megküldtek:

«1. Nagyobb községben legfeljebb két oláh pap, a kisebbekben csak egy legyen.

2. A püspök nem szentelhet fel érdemetlen egyéneket papokká és papokat ne pénzért szenteljen fel. Az oláh püspök csak azokat szentelheti fel, akik egy olyan vizsgálatnak vetették alá magukat, amelyen jelen voltak azon vallás püspökének a kiküldött vizsgáló biztosai is, amelylyel az illető uniált.

3. Minthogy az oláhoknak nincs iskolájuk, a papjelöltek azon vallás iskoláiban tanuljanak, amelylyel uniáltak; különben pedig ne legyenek felszentelhetők.

4. Azon papok, akiknek nincs beneficiumuk és nincs saját birtokuk, ne lakjanak a községekben, hanem menjenek valamely szerzetbe.

5. A papok csak az ecclesia földjéről ne adjanak tizedet a földesuraknak.

6. Miután senkit sem szabad anélkül megverni, hogy erre itéltetett volna, igy hát azokkal a román papokkal, akik a négy bevett vallás «valamelyikével uniáltak», valamely vétség elkövetése esetében se járjanak el szigorubban, mint azon vallás papjaival, amely vallással uniáltak. Azokkal a papokkal pedig, akik megmaradtak a régi állapotban és a négy «bevett vallás» egyikével sem uniáltak, csak ugy bánjanak el a jövőben is, amiként eddig bántak el.

7. Az oláh püspök és az oláh papok anathemát (kiátkozást) csakis azon vallás módja szerint mondhatnak, amelylyel uniáltak.»

Az erdélyi országgyülés ezeket a pontokat egyhangulag szavazta meg Bánfi, Bethlen és Naláczi kormányának az előterjesztésére. Ezt a hét pontot rögtön román nyelvre forditották és sokszorositották és egy négy tagból álló küldöttség, (amelyben minden vallásfelekezet képviselve volt és amelynek tagjai a katholikus vallásu gróf Pekri Lőrinc, a református vallásu

báró Kemény János, a lutheránus vallásu Harteneck Sachs János és az unitárius vallásu Horváth Miklós voltak) eljuttatta ugy a püspök, mint az 1699. szeptember 26-án megtartott szentszéki ülésen jelenlevő esperesek kezéhez. Ez a bizottság azután megparancsolta a püspöknek és a szentszéknek, hogy ezeket a pontokat mihamarabb ossza ki az országban levő román papoknak. Ugyanez a bizottság a román papoknak azt is megparancsolta, hogy készüljenek egy bizottság fogadására, (amely 4 papból és 4 világiból, tehát összesen 8 egyénből fog állani és amelyben minden egyes «bevett vallás» 1—1 pappal és 1—1 világi férfiuval lesz képviselve), amely faluról-falura fog menni és személyesen fog érintkezésbe lépni a papokkal és a néppel, hogy a saját szemeikkel és füleikkel győződjenek meg arról, hogy azok melyik bevett vallással akarnak uniálni?

Amint Athanáz a kormány ezen tervéről tudomást szerzett, — Baranyi jezsuita atya tanácsára, — 1699. szeptember 30-ikára Gyulafehérvárra zsinatot hivott össze, hogy tiltakozzék a kormány ezen terve ellen.

A zsinat ezen tiltakozásában kimondta volt, hogy miután a fennebbi hét pont sérti a császári diplomát és dekretumokat, valamint a katholikus vallás szabadságát: a zsinat vallási ügyekben, a király vagy Magyarország primása által kiküldendő bizottságon kivül, semmiféle más vizsgáló bizottságot nem tür. Végül hivatkozva a letett esküre, kijelenti, hogy a románok nem akarnak egy olyan valláshoz sem pártolni, amely a római katholikus vallás ellen van.

A zsinat ezen tiltakozására, a bizottság az előbbeni tervéről lemondott.

Az erdélyi kormány ebben az időben arra szólitotta fel a székelyek között lévő római katholikus lelkészeket, hogy a fennebb felsorolt hét pont értelmében küldjenek ők is biztosokat. Erre a fölhivásra a székelyek közt élő római katholikus lelkészek, 1699. október 23-án Csik-Somlyón gyültek össze és kimondták, hogy miután ők nem beszélik a román nyelvet, nem avatkoznak abba az ügybe, de különben sem ismerik el az erdélyi kormánynak azt a jogát, hogy erre kényszerittessenek.

Miután Athanáz helyzete tarthatatlan volt és miután Athanáz belátta, hogy minél jobban halasztják a bécsi körök a végleges döntést, annál nagyobb tért hóditanak az unió kárára a reformátusok, Athanáz 1700. szeptember 4-ére egy nagy zsinatot hivott össze Gyulafehérvárra, hogy az véglegesen döntsön az unió ügyében. Athanáz erre a nagy zsinatra meghivta az összes espereseket, papokat, nemeseket.

A zsinaton Athanáz elnökölt. A zsinat tárgyalás alá vette:

1. Az unió dekretumát,
2. az egyházi fegyelem reformálását és
3. Athanáznak Bécsbe való utazását.

Az első ülésen, szeptember 4-ikén, Athanáz bebizonyitotta, az unió szellemi és anyagi hasznát; azután azt fejtegette, hogy a románok csak az unió elfogadásával szabadulhatnak azon lealázó állapotból, amelybe őket a reformátusok sodorták. A klérus egy része hajlandónak mutatkozott az unió elfogadására; Hunyad, Szeben és Brassó vidékéről való papok azonban ellenezték az uniót.

A zsinat szeptemdber 5-én azon módozatokat tárgyalta, a melyek alapján hajlandók elfogadni az uniót. Miután a zsinat az uniót elvben elfogadta, az «Instrumentum unionis» fogalmazására egy bizottság alakult.

Ennek a szövege a következő volt:

«Mi alólirottak, Erdély és a vele egyesült részek román egyházának a püspöke, esperesei és egész klérusa, ezennel tudtára adjuk mindazoknak, akiket illet és különösen Erdélyország rendjeinek, hogy tekintetbe véve az emberi élet mulandóságát és a lélek halhatatlanságát, (amelyre mindenekfelett a legnagyobb gondot kell forditanunk) az Istentől sugalmazott buzditásra, saját szabad akaratunkból uniálunk a római katholikus egyházzal és ezáltal a római katholikus anyaszentegyház tagjainak valljuk magunkat, elfogadva, vallva és híve mindazt, amit elfogad, vall és hisz a római katholikus egyház és különösen azt a négy pontot, amelyek eddig elválasztottak bennünket és amelyeknek részünkről való elfogadását ő felségének legkegyelmesebb császári dekretuma és diplomája, valamint az érsek (primás) ő eminenciájának hozzánk intézett encyklikája is megkövetelte. Amidőn ezeket elfogadjuk, azt akarjuk, hogy a jövőben mi is, mint a római katholikus egyház tagjai, azokkal a jogokkal és kiváltságokkal ruháztassunk fel, amelyeket a római katholikus anyaszentegyház klérusa, ama egyház szent kanonjai és Magyarország volt királyainak a törvényei alapján élvez, amiként különben megigértetett az nekünk a fennebb hivatolt ő császári és királyi felségének a dekretumában és az érsek (primás) ő eminenciájának az encyklikájában. Mindezek nagyobb hiteléül és erejéül ezt a Manifesztumot saját kezünkkel irtuk alá és megerősitettük a gyulafehérvári székünk, valamint a használatos saját pecsétünkkel. Gyulafehérvár, 1700. szeptember 5-ikén. Athanáz érsek s. k.»

Ezután következik Nilles feljegyzései szerint 54 esperes, 1563 pap aláirása.

A zsinat III-ik ülésén, szeptember 14-én, a papokat illetőleg 28 fegyelmi kanont hozott.

Végül a zsinat elhatározta Athanáznak Bécsbe való utazását, akit ujabban el fog kisérni az egyház egynehány előkelő férfia is.

Még mielőtt Athanáz Bécsbe ment volna, többször irt Kollonich primásnak, vázolva az egyháznak bizonytalan és kuszált helyzetét. Az első levelében elmondja, hogy mióta az unió ki

lett mondva, sok papot — minden ok nélkül — elüztek plébániájukból, másokat megverték, fogságba vetettek és marháikat elhajtották, sőt egyes templomok tornyait lerombolták, ami soha sem történt meg az unió előtt. Ezen okból — irja Athanáz — sokszor folyamodott a Guberniumhoz, de semmi orvoslást sem kapott. Athanáz második levelében Czirka János ellen panaszkodott, akiről azt állitotta, hogy miután néhány évvel előbb a gyulafehérvári templomból egyházi könyveket lopott, néhány barátjával Havasalföldre ment, ahonnan visszatérve, püspöknek adta ki magát, anélkül, hogy felszentelését bebizonyitotta volna. Meghivtuk — mondá Athanáz — a zsinatra, de nem jelent meg, erre a zsinat utasitást adott, hogy Czirkát fogják el és hozzák a zsinatra, ami meg is történt. Czirka azonban a kálvinista collegiumba szökött, ahonnan a kálvinisták nem akarták kiadni, állitván, hogy Czirka is kálvinista. Athanáz harmadik levelében tiz hunyadvármegyei pap ellen panaszkodott, akik kálvinista vallásra tértek át, megtartván a keleti ritust. Végre Athanáz még egyszer kérte Kollonichot, hogy irjon Bethlen kancellárnak a Czirka-ügyben, de ugylátszik, hogy hiába, mert a kálvinisták Czirkának, — aki a kálvinista dogmákat vallotta és a keleti ritust tartotta fenn, — a batizi plébániát adták volt, 1711-ig pedig — a Rákóczi-forradalom alatt — mint román püspök szerepelt és mint ilyent, Rákóczi Ferenc pártfogolta.

Ezek után Athanáz, kiséretével együtt, a legnagyobb télben indult el Bécsbe. Kisérete a következőkből állott: Melentius vikáriusa, Neurather Károly jezsuita, Rácz István egyházi kurátor és a még a kálvinistáktól örökölt kálvinista vallásu titkára. A kálvinisták bizva a 22 pontba foglalt panaszukban, fogságot jósoltak Athanáznak, aki 1701. február 5-én érkezett Bécsbe.

Athanáz érseknek abbeli kérelme, hogy erősittessék meg uniált, azaz görög katholikus püspöknek, Bécsben igen sok nehézségbe ütközött. Először is a processus informativus-nak kellett magát alávetnie. A processus informativus előtt, a görög katholikus püspökségre vonatkozólag, Kollonich a következőket határozta: hogy ha valamely püspöki székre nem találtatnék jelenleg egy igen alkalmas (capacissima) egyén, ugy addig, mig egy ilyen egyén fog találtatni, bizonyára lesz egy alkalmas és megfelelő egyén. A püspökök kötelesek lesznek maguk mellé venni egy római katholikus teológust, akinek a tudtán kivül a püspökök a dogmatikai kérdésekben és a papi ügyekben semmit se tegyenek (in omnibus fidei rebus et animarum cura).

(Jegyzet. A görög katholikus püspök mellé rendelt római katholikus teológus alkalmazása, igen sok kellemetlenséget és egyenetlenkedést okozott a nép és a klérus körében, akik ennek a funkcionálásában, az addigi kálvinista szuperintendenseknek, a román egyház felett gyakorolt joghatóságának más alakbani folytatását látták.)

Kollonichnak fennebbi határozata első sorban is azt célozta, hogy ok és mód találtassék arra nézve, hogy Athanáz gyenge készültsége ne álljon megerősitésének az utjában.

Ezek után megkezdődött a processus. Ebben résztvettek a következők: Kollonich, mint elnök-biró; két jezsuita atya: Kapi Gábor és Gebhardt Kristofór, mint comisariusok; Hevenesi Gábor, mint Kollonich teológusa; gróf Kálnoky Salamon, mint Erdély vicekancellárja; Fiáth János, a vicekancellár titkára; Melentius vikárius; Neurather Károly, Athanáz teológusa; Rácz István egyházi kurátor és Athanáznak református titkára.

Még mielőtt a processust megkezdték volna, Kollonich felszólitotta Athanázt, hogy adja elő kivánságait. Athanáz kivánságait a következő nyolc pontban foglalta össze:

«1. Az unió, mely már annyiszor dekretáltatott, fogadtassék el.

2. Ő felsége erősitse meg őt.

3. A püspöknek és a klérusnak a jogait ismerjék el mindenütt.

4. Az erdélyi román klérusra és népre vonatkozólag adassék ki egy uj, az 1698-ikihez hasonló diploma, mert azt sehol sem akarják respektálni, amit az is igazol, hogy a református urak azokkal a román papokkal, akik a római katholikus egyházzal uniáltak, a legzsarnokibb módon bánnak, fogságba vetik, megverik, kifosztják őket; feleségeikkel és gyermekeikkel pedig oly kegyetlenül bánnak, mint valami rabszolgákkal. Mindennek pedig az lesz az eredménye, hogy maholnap alig lesz valaki, aki uniálni merészkednék.

5. A török háboru alkalmával egy 36.000 frtos adót róttak a papokra, kéri, hogy az állam adja vissza, amit ők az iskolák épitésére fognak forditani.

6. Kéri, hogy a király adjon ki egy rendeletet Rabutinnak, az erdélyi hadtest parancsnokának, amelyben utasitsa, hogy védje meg őt a kálvinista mágnások üldöztetései ellen.

7. Kéri, hogy a kibocsájtandó uj diploma oly módon legyen szerkesztve, hogy azt a haeretikusok ne magyarázhassák félre, amiként tették azt az 1698-iki diplomával.

8. A papok legyenek felmentve a tized fizetése alól.»

Kollonich primás megigérte Athanáznak, hogy kérelmeit pártolólag fogja a legfelsőbb fórum elé terjeszteni.

Ezek után következett a processus. Kollonich Athanáz elé terjesztette az ellene 22 pontban emelt panaszt. Athanáz válasza után, Athanáz az összes panaszok alól fölmentetett.

Ezek után Kollonich primás a király nevében arról értesitette Athanázt, hogy az egyházmegye püspökválasztási joga a jövőre nézve oly feltétel mellett biztosittatik, hogy a zsinat által kijelölt és ő felségéhez felterjesztett három egyén közül, ő felsége fogja kinevezni a püspököt (itt van letéve a gyulafehérvári metropolia azon jogszokása, hogy érsekét még most is hasonló módon válassza) és hogy sem ő felsége, sem a pápa nemcsak, hogy

nem akarják megröviditeni az uniáltak jogait, hanem arra törekszenek, hogy azoknak jogai mindenben fentartassanak és konzolidáltassanak; de viszont megkivántatik, hogy az egyesült püspökök tegyék le a tridenti zsinatban előirt esküt. Athanáz ezt az esküt 1701. március 24-én le is tette.

Athanáz 1701. március 7-én 16 pontból álló reverzálist adott, amely nagyobbára felelet volt a kálvinisták és ellenségei által emelt panaszokra. A III-ik pontban azzal állott elő, hogy miután neki szkrupulusai vannak a Bukarestben történt püspöki ordinátiójával szemben, arra kéri a primást, hogy engedtessék meg neki ujból való ordináltatása, Róma azonban ezt megtagadta.

Ezen reverzális három példányban állittatott ki, amelyekből egyet Kollonich, egyet a pápa és egyet az erdélyi kancellária kapott.

Ezek után I. Lipót király, 1701. március 19-éről keltezett dekretumában, Athanázt császári tanácsosul nevezte ki és megerősitette püspökül és olyaténképpen ajándékozott neki egy aranyláncot és egy, a király arcképével ellátott érmet, hogy azok örökre a püspökség tulajdonát képezzék.

Ugyancsak ezen a napon küldött a király egy iratot Apor István kincstárnoknak, amelyben meghagyta neki, hogy a király nevében tartsa meg Athanáz installációját.

Habár Athanázt, mint püspököt a király már megerősitette, még mindig hiányzott a pápai prekonizáció. Kollonich primás elküldte ugyan Rómába felülvizsgálat végett a processus informativus iratait, de Rómában az Athanáz ellen emelt panaszok elintézésével nem voltak tökéletesen megelégedve és onnan ujabb adatokat kérték Kollonichtól. Miután Kollonich, Athanáz tisztázása céljából ujabb iratokat küldött Rómába, megjött Athanáz megerősitése. Róma elfogadta mindazokat a pontokat, amelyeket Bécsben elfogadtak volt, kivéve azt, amelyben Athanáz ujból való felszentelését kérte.

Ezek után Athanáznak, mint görög katholikus püspöknek, installációja, 1701. junius 25-én tartatott meg nagy ünnepségek között.

III. FEJEZET.

A balázsfalvai görög katholikus román főegyházmegye.

A) A főegyházmegye története.

Athanáz püspök, — akinek a király az állami kincstárból 4000 frt évi fizetést utalványoztatott ki, — görög katholikus püspökké és császári tanácsossá történt kinevezéséről szóló diplomát felterjesztette az erdélyi országgyüléshez, amely azt tudomásul véve, azt határozta, hogy a «császári tanácsos»-i cim ki-

zárólag csak Athanáz személyét illeti és nem utódjait is. Ezt a cimet azonban Athanáz utódai is viselték, Áron Pál Péter püspökig (1751), aki azt alázatosságból nem akarta viselni.

Athanáznak csakhamar sok kellemetlenséget okoztak a görög keletiek, akik le akarták beszélni a románokat az uniótól. Dositheus, jeruzsálemi pátriárka, aki hosszabb időt töltött Havasalföldön, át jött Erdélybe is és különösen a barcasági románokat sikerült neki az uniótól elriasztania, akik 1701. junius 7-én az unió ellen tiltakozó feliratot küldtek I. Lipóthoz. Ezen tiltakozó felirat szerzője Nagyszegi Gábor, jezsuita atya, Teofil érsek egykori titkára volt, aki később bosszuból a görög keleti vallásra tért át, akit ezért I. Lipót király meg is büntetett. I. Lipót király tudomást szerezve arról, hogy a barcasági románok felbujtója Dositheus jeruzsálemi pátriárka volt, elrendelte, hogy Dositheust, mint közcsendháboritót toloncolják ki az országból, ami meg is történt, de a barcasági románok még sem uniáltak.

Az uniónak a görög keletieken kivül még a reformátusok is nagy ellenségei voltak, akik a hunyadvármegyei románok unióját meg is akadályozták. A reformátusok különösen azzal az állitásukkal tudtak hatni a románokra, hogy az unió folytán sem fog sorsuk megváltozni. Miután pedig ez tudomására jutott I. Lipótnak, 1701. április 20-ikán kelt rendeletében megparancsolta az erdélyi kormánynak, hogy a románok érdekében, 1699. december 5-én kiadott császári diploma késedelem nélkül hajtassék végre. A kormány a nevezett diplomát azonban nem hajtotta végre. Ezen diploma végrehajtását különben a nemesség is ellenezte, mert azáltal a saját érdekeit látta veszélyeztetve. Miután I. Lipót király mindezekről tudomást szerzett, 1702. február 2-ikán szigoruan megparancsolta az erdélyi kormánynak, hogy a románok érdekében, az 1699. december 5-én és az 1701. április 20-ikán kiadott diplomák azonnal hirdettessenek ki és hajtassanak végre, ami azonban most sem történt meg.

A 15 pontból álló 1701-iki császári diploma:

1. Biztositja az uniált egyháznak és klérusnak mindazokat a jogokat és kiváltságokat, amelyekkel a latin szertartásu római katholikus egyház és klérus él.

2. Az uniált papok felmentetnek vagyonuk után fizetendő bármilyen személyes adó alól, nem fizetnek hidvámot, az egyházi földek után nem tartoznak tizedet fizetni.

3. Az uniált nem nemesek, mint az ország többi fiai benszülötteknek (inter status computentur) tekintessenek és ne mint eddig, megtürteknek; senki se merészkedjék az uniált papokkal ugy bánni, mintha azok jobbágyok lennének vagy azokat bármily uton megröviditeni, vagy üldözni.

4. A haeretikus katechizmus kiküszöbölendő és a helyett más nyomtatandó.

5. Miután az egyházjog hiányos ismeretéből, az egyház

kebelében igen sok visszaélés és tévedés történt, ennek az elkerülése céljából, a püspök mellett «Causarum auditor generalis» cimmel, egy teológus fog alkalmaztatni.

6. Hogy a püspök elháritson magától minden gyanut, nemzeti és vallási ügyekben nem szabad neki levelezésben állani sem Havasalföld fejedelmével, sem valamelyik pátriárkával, sem pedig a reformátusokkal, csak magánügyekben levelezhetik ezekkel, de ebben az esetben is tartozik levelét, a melléje kirendelt teologusnak megmutatni.

7. A papok száma ne emeltessék, a másodszor megnősültek ne szenteltessenek fel, a püspök csak egy forintot vegyen a papoktól és ezeket ne büntesse zsarnoki módon; a melléje kirendelt teologus nélkül ne átkozzon ki senkit és ne bontson fel házassági köteléket; egyházi hivatalokban ne türjön meg olyanokat, akik más valláshoz tartoznak; a püspök rokonai ne arrogáljanak maguknak az egyházban jurisdikcionális jogot. Minden könyv, kinyomatás előtt, a teologus által revidiálandó.

8. A románok részére Gyulafehérváron, Hátszegen és Fogarason iskolák állittassanak fel.

9. A püspök igazolt ok nélkül és a zsinat tudtán kivül ne büntesse meg és ne helyezze át az espereseket és a papokat; egyházi ügyekben ne tegyen ellenük feljelentést a politikai hatóságokhoz, ha pedig ez még is megtörténnék, az illető esperes, vagy lelkész a primáshoz folyamodhatik.

10. Rendezi és szabályozza a stólákat és az egyházi vagyon kezelését.

11. Kimutatja, hogy a románok nem uniálhatnak a kálvinista egyházzal, mert a kálvinistáknak nincs miséjük, a kálvinisták nem vetnek keresztet, nem hisznek sem Szüz Máriában, sem a szentekben.

12. Biztositja a klérust a püspökválasztás jogáról, amelylyel kapcsolatban megadja a klérusnak azt a jogot, hogy három jelöltet terjesszen föl, akik közül egyet a király erősit meg, a püspököt csakis a király dotálja.

13. A püspök és a melléje kirendelt teologus oda hassanak, hogy ne csak az egyházi személyeket, hanem a népet is müveljék és buzditsák jó cselekedetekre.

14. Felhivja és kötelességévé teszi nemcsak a polgári hatóságoknak, hanem a tábornokoknak és az összes katonatiszteknek is, hogy az esetben, ha az uniált románok az iránt panaszkodnának, hogy jogaikban megsértetnek, adjanak nekik segitséget és védjék meg őket.

15. Felhivja az egész ország összes hatóságait, hogy ezt a diplomát hirdessék ki a vármegyék gyülésein, valamint a székelyeknek és a szászoknak is; ha pedig valaki erről a diplomáról másolatot kérne, ugy adassék az ki neki, amely az ere-

deti diploma erejével bir. Azok pedig, akik ellenszegülnek ennek a diplomának, megbüntetendők.

Athanáz püspök a reformátusoknak és különösen a hunyadvármegyei románok intrigálásának az ellensulyozására, 1701. julius 16-ára Gyulafehérvárra zsinatot hivott össze, amely elhatározta, hogy parancsoltassék meg a hunyadvármegyei klérusnak és népnek, hogy senki se beszéljen a négy differenciális pont ellen, hanem éljenek a jövőre is az eddigi szokásaik szerint és hallgassanak püspökjükre, amiként eddig cselekedték.

Athanáz 1713-ban halt meg Gyulafehérváron. Hamvai a gyulafehérvári görög katholikus temetőben vannak eltemetve. Dr. Vancea János, görög katholikus érsek 1879-ben Athanáz sirja fölé a sajátjából egy diszes gránit siremléket állittatott.

Athanáz püspök halála után III. Károly király hozzáfogatott a gyulafehérvári vár épitéséhez, miután pedig a görög katholikus püspöki rezidencia éppen ott állott, ahol a vár falát akarták épiteni, a király 1300 frtot adott a püspökségnek, hogy az a város más helyén épitsen rezidenciát. Ebből a pénzből a gyulafehérvári külvárosi kis templomot épitették.

Athanáz halála után, a zsinat egyhángulag Athanáz titkárját választotta meg püspöknek, aki habár német származásu volt, jól beszélt és irt románul, akit azonban a király, idegen származására való tekintettel, nem erősitett meg püspökül, mert nem akarta ezzel veszélyeztetni az uniót. Ezen titkár helyett a király 1716-ban Pataki Jánost nevezte ki püspöknek, aki a kinevezéskor — bár román nemes szülőktől származott — jezsuita atya volt és mint ilyen Rómában végezte a teologiát. Hogy Patakit a zsinat választotta volt meg vagy egyenesen, minden választás nélkül a király nevezte ki, az nem tudható biztosan. Kineveztetése alkalmából bárói és császári királyi tanácsosi cimet kapott, a pápa pedig megengedte neki hogy visszatérhessen szülőinek vallására, a görög katholikus vallásra és hogy tegye le a keleti szertartás szerint a szerzetesi fogadalmat. Hogy Patakit ki és mikor szentelte püspökké? az nem állapitható meg. Patakit egyesek szerint a Horvátországban levő nagykőrösi, mások szerint pedig a munkácsi görög katholikus ruthén püspök szentelte fel. Ez azonban mind csak kombináció.

A szintén Gyulafehérváron székelő latin szertartásu római katholikus püspökök arra törekedtek, hogy az uniált románok az ő fenhatóságuk alá helyeztessenek. Miután pedig ez a románokat elrettentette volna az uniótól, Pataki püspök az iránt kérte meg XIII. Incze pápát, hogy a gyulafehérvári görög katholikus püspökséget, mint «fogarasi» püspökséget kanonizálja, ami által a görög katholikus püspökség, a gyulafehérvári latin szertartásu püspöktől teljesen függetlenné fog tétetni. Miután XIII. Incze pápa, Pataki püspök kérelmére 1721-ben kanonizálta a foga-

rasi püspökséget, a gyulafehérvári görög katholikus püspökség székhelye Fogarasra tétetett át.

Minthogy Pataki püspöknek, a lelkészek által fizetett 1—1 frton kivül nem volt semmi más jövedelme, arra kérte III. Károly királyt, hogy adja a fogarasi görög katholikus püspöknek a 3000 frt évi évi jövedelmet hozó szamosujvári és alsószombatfalvi kincstári dominiumokat, amit a király teljesitett is.

Pataki püspök kormányzásának ideje alatt, a románok közül sokan tértek vissza a görög keleti vallásra, ami elsősorban is a Havasalföldről Erdélybe beözönlött görög keleti szerzetesek müködésének tulajdonitható.

Pataki püspök 1725-ben halt meg. Pataki halála után az egyházmegyét nem egy általános vikárius, hanem a jezsuita teologus kormányozta, aminek az lett a következménye, hogy igen sokan, nemcsak az uniált világiak, hanem az uniált lelkészek közül is visszatértek a görög keleti vallásra.

Pataki helyére a zsinat, 1729. május 6-ikán Clain Jánost választotta püspökül, aki abban az időben még harmadéves klérikus volt és mint ilyen a jezsuitáknak nagyszombati szemináriumában tanult. Miután Claint püspöki székében a király megerősitette, a pápa pedig prekonizálta és miután Clain a munkácsi görög katholikus ruthén zárdában letette a szerzetesi fogadalmat és felvette szerzetesi névként az Ince nevet, Bizánczy Ghenadi munkácsi görög katholikus ruthén püspök, 1730-ban Munkácson püspökké szentelte.

Clain alatt ujra igen sok világi és lelkész tért át a görög katholikus vallásra, ami különösen annak tulajdonitható, hogy látva Clain püspök, hogy az unió alkalmából az uniálandó románoknak tett igéretek legnagyobb része nem váltatott be, egyenesen Bécsbe ment III. Károly királyhoz, akit miután mindezekről felvilágositott, attól az uniált klérus számára több kiváltságot szerzett. Clain püspök közbenjárására az erdélyi országgyülés sok huza-vona után a görög katholikus egyházat, 1744-ben törvénybe iktatta. Ezt különösen azért szorgalmazta Clain püspök, mert azt hitte, hogyha egyszer a görög katholikus egyház törvénybe lesz iktatva, ugy sokkal hamarább fog az uniált román nép és klérus számára jogokat és kiváltságokat szerezni.

Clain püspök buzgó tevékenységének köszönhető, hogy rövid idő alatt 600 görög keleti pap tért át hiveikkel együtt a görög katholikus vallásra. A király Claint, érdemeinek elismeréséül, bárói rangra emelte és császári tanácsosnak nevezte ki.

Miután a Pataki püspök által megszerzett szamosujvári és alsószombatfalvi uradalmak jövedelmei nem voltak elegendők arra, hogy a püspökség mellé a tervbe vett káptalan felállittassék, Clain püspök azt kérte III. Károlytól, hogy a szamosujvári és alsószombatfalvai uradalmak helyett adja az egyházmegyének a balázsfalvai fejedelmi kastélyt és uradalmat, amely évente 6000

forintot jövedelmezett, amelyet, ha meg fog kapni, ugy püspöki székhelyét Fogarasról Balázsfalvára fogja áttenni, amely sokkal alkalmasabb, mint Fogaras, mert ennek a környékét tulnyomólag görög keletiek lakták és amely inkább van az egyházmegye központjában, mint a határon levő Fogaras, ahonnan az adminisztrálás is igen nehéz.

Miután a király Clain püspöknek a csere iránti kérelmét közölte volt a pápával, aki azt mindenben helyeselte, III. Károly 1738. augusztus 21-én kelt diplomájában, a fogarasi görög katholikus egyházmegyének ajándékozta a szamosujvári és alsószombatfalvi uradalmak helyett a balázsfalvi uradalmat, amely az Alsófehér vármegyéhez tartozó: Balázsfalva, Monora, Szászpatak, Nagycserged, Tür, Véza, Csufud és a Kisküküllő vármegyéhez tartozó: Szancsal, Magyarpéterfalva, Kisiklód, Pánád, Szépmező és Szpin községekre terjedt ki. Ezen uradalom évi jövedelme abban az időben 6000 frtot tett ki.

A császári diploma ezen uradalom 6000 frt évi jövedelméből a püspöknek 3000 frtot; tizenegy szerzetes ellátására 1200 frtot; a szemináriumban 20 növendék ellátására 700 frtot; a római «propagande fide» collegiumban tanuló 3 növendék ellátására 972 frtot és ezeknek Rómába való utazására 128 frtot rendelt kifizetni. Ez a diploma azt is elrendeli, hogy a püspöki szék üresedésének az esetében, a püspököt megillető rész a kincstáré legyen. Clain püspök lemondott volt a káptalan létesitéséről, mert ő ennél nagyobb sulyt fektetett egy zárda létesitésére, amelynek szerzetesei — a keleti egyház szokásai szerint — a püspöknek segédkezet fognak nyujtandani az egyház kormányzásában és azonkivül még tanitással is foglalkozhatnak.

Miután Clain püspök megkapta volt a balázsfalvai uradalmat, püspöki székhelyét Fogarasról 1738-ban Balázsfalvára tette volt át, ahol 1739. január 26-ikán zsinatot tartott, amelyen bejelentette volt III. Károly nagylelkü adományát. Miután Balázsfalván nem volt székesegyház, zárda és iskola, az egyházmegyei papság arra kötelezte magát, hogy a székesegyház, a zárda és az iskola épitésére öt év alatt 25.000 frtot fog fizetni, oly kikötéssel azonban, hogy a zárdában görög szertartásu bazilita szerzetesek legyenek. Miután a püspök az egyházmegyei papok által felajánlott 25.000 frtot kölcsönvette a kincstártól, azonnal hozzáfogatott a tervbe vett épületek felépitéséhez. Az egyházmegyei papság ebből a kölcsönből 16.000 frtot fizetett vissza a kincstárnak, a hátralevő 9000 frtot pedig később Mária Terézia királynő elengedte.

Clain püspök Balázsfalvából, mely egy igénytelen kis falu volt, város akart csinálni, hogy mint püspök, a kánonoknak megfelelőleg, városban székeljen. Miután Clain püspök e célból Balázsfalvát be akarta népesiteni, az ország minden részéből hivott oda családokat, különösen pedig kiskereskedőket, akiknek azután telket adományozott, hogy azon az ő támogatásával házat épit-

senek. A püspök a letelepedett lakosoknak, a városi lakosokat megillető jogokat és kiváltságokat igért, amelyeket azonban a lakosok — nem tudni mi okból — nem kapták meg, amiből kifolyólag a lakosok még a mai napig is perben állanak — bizonyos dijakat illetőleg — a püspökséggel. Clain püspök kérelmére, Balázsfalva 1743-ban mezővárossá lett.

A baziliták zárdája, amely «Szent Háromság»-ról neveztetett el, 1747. pünkösd ünnepére készült el. A zárda első szerzetese két Rómában tanult teológus volt és pedig Maior Gábor, aki mint szerzetes a Gergely nevet vette fel (aki később püspök lett) és Caliani Simon, aki mint szerzetes a Szilveszter nevet vette fel. Mindkettőnek az apja pap volt és nemes. Ők a munkácsi zárdában egy évet töltöttek mint noviciusok és onnan mentek Rómába, ahol a teológiát és a filozófiát hallgatták.

A «Szent Háromság» zárdának a szerzetesei képezték a püspök szentszékét és rendesen közülük választatott a püspök vikáriusa is. Azonkivül a zárda szerzetesei voltak kiszemelve a Balázsfalván létesitendő iskolák tanáraiul is. A zárda vagyonát a szerzetesek kezelték, de minden évben be kellett a püspöknek mutatniok a zárda számadásait. A zárdában tizenegy szerzetesnek kellett lenni. A szerzetesek maguk közül választották a zárdafőnököt. Miután a zárda szerzetesei nagyobbrészt Rómában tanultak volt, a zárda csakhamar a tudomány és a kultura központjává lett. A szerzetesek román és latin könyveket irtak. A zárdának csakhamar igen jelentékeny könyvtára lett, amely folyton szaporodott azon könyvekkel, amelyeket a Rómában tanult papnövendékek ajándékoztak volt a könyvtárnak és amely ilyetén képpen csakhamar az összes teológiai munkákat magában foglalta. A zárdának a tagjai igen sokszor kerültek konfliktusba a püspökkel, különösen a zárda jövedelmét illetőleg, aminek azután az lett a következménye, hogy a bécsi udvar elrendelte, hogy a szerzetesek adják bérbe a püspöknek a zárda uradalmát évi 4000 frtért. Ez igy is történt 1868-ig. A zárdának később mind kevesebb szerzetese volt, ugy hogy alig voltak ketten-hárman. A Balázsfalván 1872-ben megtartott provinciális zsinat elhatározta, hogy a «Szent Háromság»-ról nevezett zárda állittassék vissza a régi fényébe, de ez még mind ezideig sem történt meg. Jelenleg a zárdának csak egy szerzetese van.

Az egytornyu székesegyház, amelyet szintén Clain alatt kezdtek épiteni, csak később készült el és azt Rednic püspök 1765. szeptember 14-én szentelte fel.

Miután azonban Clain püspök nemsokára konfliktusba került Baloggal, a melléje kirendelt jezsuita teológussal, akinek a sugalmazására Clain ellenségei panaszt emeltek Bécsben Clain püspök ellen, akit azzal vádoltak, hogy rokonszenvez a görögkeletiekkel, továbbá hogy megtűri a görög katholikus templomokban az orthodox könyvek használatát, egyházában az orthodox

püspök által felszentelt papokat alkalmazza és azokat előnyben részesiti, azután hogy nem tesz semmit Visarion orthodox szerzetes ellen, aki Hunyadvármegyében az unió ellen prédikál, amelyeknek a következtében Erdélyben az unió nemsokára csak történeti emlék lesz. Balog jezsuita teológus — a román történetirók szerint — különösen azért haragudott Clain püspökre, mert ez a görög katholikus iskolákban nem akarta a jezsuitákat tanárokul alkalmazni.

Ezen vádak következtében, Mária Terézia királynő Bécsbe hivatta Claint, ahová Áron Pál Péter kiséretében 1744. julius 23-án érkezett meg. Mária Terézia addig nem akarta Clain püspököt fogadni, amig az, az erdélyi kancellária előtt nem fogja bebizonyitani, hogy az ellene emelt vádak alaptalanok. Miután pedig Clain azt hallotta volt egy, az ellenségei által hozzáküldött paptól, hogy őt a gráci fogházba akarják becsukni, azon ürügy alatt, hogy Mária-Cellbe megy fohászkodni, az ottani templomban levő Szüz Mária csodatevő képhez, vikáriusának viszszahagyásával Rómába utazott. Clainnak az ellenségei pedig azt mondták volt a királynőnek, hogy Clain azért szökött meg Rómába, mert érzi, hogy bünös. Bár a pápa Clainért közbe vetette magát a királynőnél, ez mindazonáltal Clain ellenségeinek a befolyása alatt elrendelte, hogy Clainnak összes vagyona konfiskáltassék, ami által pedig Clain püspök olyan nyomoruságba jutott, hogy kénytelen volt elzálogositani püspöki keresztjét, a melyet későbben a nagyváradi püspök váltott ki. Habár a pápa meg volt győződve Clain ártatlanságáról, látva azt az ádáz gyülöletet, amelylyel ellenségei üldözték volt, azt tanácsolta Clainnak, hogy mondjon le püspöki székéről és ennek fejében ki fogja eszközölni a királynőnél, hogy méltóságának megfelelő évi javadalomban részesittessék.

Clain és a melléje kirendelt Balog jezsuita teológus között kitört egyenetlenség annyira fokozódott, hogy Clain 1746. szeptember 10-én Rómában kiátkozta Balogot és az erről szóló iratot megküldte volt Áron Pál Péternek azzal az utasitással, hogy hirdesse azt ki az egyházmegyében és hogy a teológust azonnal dobják ki a püspöki udvarból. Miután pedig Áron vikárius nem teljesitette Clain püspök utasitását, a püspök őt is kiátkozta 1747. augusztus 14-én és helyébe vikáriusnak Balomir Miklós esperest nevezte ki.

Miután ennek következtében az egyházmegyei papság kerülte Áron vikáriust és Balog teológust, Áron vikárius panaszt emelt a bécsi udvarnál, amely elrendelte volt, hogy mindazok, akik kerülnék a vikáriust, zárassanak el és hogy senkinek se legyen szabad az egyházmegyei papok közül Clain püspökkel levelezésben állani, végül pedig, hogy Balomir esperes dorgáltassék meg. A bécsi udvar, a béke érdekében azonban Balog jezsuita teológust is felszólitotta, hogy mondjon le és helyébe teológus-

nak Palovici került. Miután pedig, a béke ezáltal sem állott helyre, a bécsi udvar utasitotta volt Olsavski munkácsi görög katholikus püspököt, hogy menjen Erdélybe és egy összehivandó zsinaton állitsa vissza az egyházmegyében a békét és a rendet. De ez sem használt semmit. Most már a hivek is forrongani kezdtek, akik közül igen sokan tértek vissza a görög keleti vallásra, mert a görög keletiek azt hiresztelték volt, hogy Clain azért ment Rómába, mert ő maga is belátta, hogy az unió téves lépés volt. Ennek hallatára Mária Terézia királynő elrendelte, hogy tartassék vizsgálat annak a kideritésére, hogy a hivek miért pártolnak el az uniótól? Az elrendelt vizsgálat kideritette volt, hogy a hivek megnyugodnának, ha Clain püspök visszatérne Rómából és ujra elfoglalná püspöki székét, amit azonban Clain ellenségei megakadályoztak volt. Miután az egyházmegyében az egyenetlenkedéseknek vége-hossza nem volt, Clain a pápa tanácsára, 1751. május 10-én lemondott püspöki székéről. A pápa azután Mária Terézia királynőtől kieszközölt Clain számára 1200 frt évi penziót, amelyet Clain egész haláláig élvezett. Clain, ugy látszik, hogy kibékült Áron vikáriussal, akit a kiátkozás alól maga XIV. Benedek pápa oldott fel 1753-ban.

Clain 1768. október 9-én halt meg Rómában, akit — végrendeletének megfelelőleg — Rómában temettek el a baziliták Madona del Pascolo nevezetü zárdájában.

Miután Clain 1751. május 10-én lemondott volt püspöki székéről, az 1751. november 3-án Balázsfalván megtartott zsinat, amelyen Máriafi Dávid, Kolozs vármegye főispánja és a román származásu Dobra Péter táblabiró, mint királyi biztosok voltak jelen, Áron Péter vikáriust, Maior Gergely és Caliani Szilveszter szerzeteseket jelölte a püspöki székre. A királynő ezek közül Áron Pétert nevezte ki, aki miután szerzetessé lett, a Pál nevet vette fel. Ő volt az első román klérikus, aki Rómában tanult. Mint püspök a legszigorubb szerzetesi szabályok szerint élt.

Látva a bécsi udvar, hogy Clain püspöknek Rómában való tartózkodása alatt igen sokan pártoltak el a görög katholikus vallástól, a bécsi udvar Máriafi Dávid, Kolozs vármegye főispánját és Dobra Péter táblabirót kinevezte az unió védőinek. Áron püspök Bécsbe ment, hogy az udvarnál kieszközölje a görög katholikus papoknak jobb javadalmazását, ami részben sikerült is neki. Áron püspök azt is kérte a bécsi udvartól, hogy távolittassék el mellőle a jezsuita teológus, de ez a kérelme nem teljesittetett.

Áron püspök alatt, a Havasalföldről bejött Sofroniusz erdélyi származásu szerzetes fellázitotta a Hunyad vármegyei románokat az unió ellen, akit habár a királynő parancsára az országból kitoloncoltak, a nyugalom még sem állott helyre, amiért azután Mária Terézia királynő Bukov tábornokot küldte a gö-

rög katholikus papság megvédésére és a nyugalom helyreállitására.

Ugyancsak Áron püspök alatt sok kellemetlenséget okozott az uniónak Molnár János görög keleti lelkész is, akit Havasalföldön szenteltek pappá és aki különösen a Maros mentén agitált az unió ellen.

Áron püspöknek legnagyobb érdeme: a balázsfalvai iskolák létesitése.

A balázsfalvai iskolák abból a 25.000 frtból épittettek, amelyet erre a célra az egyházmegyei papság ajánlott fel 1739. január 26-án megtartott balázsfalvai zsinaton, amely összeghez járult még az a 4299 frt is, amely Clain püspök lemondásától kezdve Áronnak püspökké történt megválasztásáig, mint interkaláris jövedelem folyt be.

A balázsfalvai iskolák 1754. október 11-én nyiltak meg. Az egyik az ugynevezett elemi iskola volt, amelyben az irást, az olvasást és az elemi ismereteket román nyelven tanitották; ebből az iskolából fejlődött ki későbben a mostani elemi iskola. A másik pedig az ugynevezett felső iskola volt, amelyben kezdetben csak a tiz parancsolatot, az öt egyházi parancsolatot, a hét szentséget, az unió igazságait, a latin és a magyar nyelvet tanitották. Ezen iskolák első tanárai Maior Gergely szerzetes és Rednic Athanáz, a későbbi püspökök voltak. Az iskolának kezdetben csak két osztálya volt, később, 1757-ben Neagoe Manase tanár vezetése alatt megnyilt a harmadik osztály is, amely Sintaxis-nak neveztetett. Ebben az iskolában latin nyelven tanitottak. Ebből az iskolából fejlődött ki a gimnázium, amely kezdetben 1831-ig öt osztályból állott, később 1859-ben pedig az ausztriai gimnáziumok formájára szerveztetett.

Ezen iskolákkal kapcsolatban szemináriumok is létesültek, amelyekből a klérikusok számára a harmadik iskola létesült. Kezdetben két szeminárium volt. Egyik a «Szent Háromság»-ról nevezett szeminárium volt, amely a székesegyházzal együtt 1749—1779. közt épült. Ebben a szemináriumban 20 ösztöndijas tanuló volt, akiket a zárda jövedelméből láttak el. A másik szeminárium — amely «Gyümölcsoltó Boldogasszony»-ról neveztetett el — a püspöki rezidenciában volt, amelyet alapitója után «Aron-szeminárium»-nak neveztek. Ez a két szeminárium, 1781. december 12-én kelt udvari dekretummal, egy klérikális szemináriummá olvadt össze, amelyben évenként 50 ösztöndijas tanuló lett eltartva.

Ebben a klérikális szemináriumban három évig, későbben pedig Leményi püspöktől kezdve, négy évig tartott a kurzus.

Áron püspök idejében a szeministák és a gimnázisták száma 300 volt.

Mária Terézia királynő ugyanebben az időben létesitett Bécsben, 50 görög katholikus klérikus számára egy szemináriumot. Mária Terézia ebben a szemináriumban 9 alapitványi he-

lyet létesitett az erdélyi, 6 alapitványi helyet pedig a nagyváradi görög katholikus püspökséghez tartozó magyarországi román klérikusok számára. II. József ezt a szemináriumot előbb Egerbe, onnan pedig Lembergbe helyezte át, ahol azután később megszünt. Az alapitványi helyek azonban ma is fennállanak és ezért a balázsfalvai szeminárium évenként 1260 frtot kap, hogy abból 9 klérust lásson el. A bécsi központi szeminárium azután később visszaállittatott, 1872-ben pedig Budapestre tétetett át.

A balázsfalvai iskolák, amelyek nagyban hozzájárultak a románok intellektuális és kulturális fejlesztéséhez, Áron püspök alatt nyiltak meg, amelyeknek az érdekében Áron püspök igen sokat fáradozott. Áron püspök a szeminárium számára megvette gróf Bethlen Gábortól, 32.000 frtért annak kutfalvai birtokát. Az erre vonatkozó adás-vételi szerződést csak az 1768-iki királyi diploma hagyta jóvá. Áron püspök ennek a birtoknak a jövedelmét, részint a balázsfalvai szemináriumok növendékeinek az eltartására, részint a gyulafehérvári szerzetesek segélyezésére rendelte forditani, akiknek a zárdájukat restauráltatta és akiket az odavaló román tanuló ifjuság tanitásával is megbizott. Áron püspök, a kutfalvai birtok kezelését a balázsfalvai «Szent Háromság»-ról nevezett zárda szerzeteseire bizta, akik azonban a megyés püspöknek minden évben számadást tartoztak bemutatni. Áron püspök meghagyta, hogy ezen birtok ugy kezeltessék, hogy annak jövedelméből Hátszegen, Fogarason Nagyhalmágyon és Resináron román iskolák állittassanak fel.

Áron püspök 1760-ban létesitette a szeminárium könyvnyomdáját. Áron püspök a sajátjából 3000 frtot adott kölcsön az államnak, azonkivül vett volt egy szőlőt, egy malmot, egy korcsmát és egy pálinkafőzdét, amelyeket az államnak kölcsön adott 3000 frttal és könyvtárral együtt kulturális célokra hagyott. Áron püspök az egyházmegyei papság támogatásával, 1755-ben egy 130 főből álló sereget állitott ki Mária Terézia számára. A sereget lovakkal, ruházattal és a szükséges fegyverzettel látta el, erre a célra az egyházmegye minden papja 1—1 aranyat fizetett.

Áron püspök 1764. február 25-én Nagybányán halt meg a jezsuiták zárdájában, ahol a megkezdett kanonikális vizitáció alkalmából megszállt volt. Holttestét Balázsfalvára vitték és ott temették el.

Áron püspök halála után az egyházmegyét Rednic Athanáz szerzetes, vikárius kormányozta. A püspökválasztó zsinat 1764. julius 11-ére lett összehiva Balázsfalvára, amelyre királyi biztosokként: Bornemisa Ignác kincstárnok és Boer Ferenc, az Alsófehér vármegyei nemesek birája voltak kiküldve. A zsinaton, a Rómában élő Clain püspök 72, Maior Gergely szerzetes 90, Caliani Szilveszter szerzetes 16 szavazatot kaptak, azonkivül még Rednic Athanáz is kapott 9 szavazatot. Miután a három legtöbb szava-

zatot kapott jelölt Mária Terézia királynőnek felterjesztetett és miután az semmiseknek nyilvánitotta a Clain püspökre adott szavazatokat és ekként Rednic is belekerült 9 szavazatával a ternáriumba, Mária Terézia Rednic Athanázt nevezte ki püspökké, akit a pápa is csakhamar prekonizált. Rednicnek püspökké való kineveztetése erős visszatetszést szült az egyházmegye legnagyobb részében, mert annak dacára, hogy Rednic a zsinaton csak 9 szavazatot kapott, mégis ő lett a püspök. Az elégedetlenek élén Maior Gergely, Caliani Szilveszter szerzetesek és Ábrahám oláhdályai esperes állottak, akik tiltakoztak Rednic kineveztetése ellen, amiért is őket a királynő parancsára, Nagyszebenben zárták be azokkal együtt, akik részt vettek a mozgalomban. Később valamennyit szabadon bocsátották, kivéve Maiort, akit a munkácsi zárdában internáltak, hogy ott egész életén át penitenciát tartson és megtiltatott, hogy Erdélyből bárki is levelezést folytasson vele.

Rednicet 1765-ben Olsavski görög katholikus ruthén püspök szentelte fel Munkácson püspökké, ahonnan Balázsfalvára ment és ott nagy ünnepségek között 1765. november 13-án installáltatott. A görög katholikus román egyházban ez az első püspöki installáció.

Rednic kérlelhetetlen szigorral üldözte mindazokat, akik ellene voltak, habár azok bocsánatot kértek volt tőle és különösen Cotorea Gerontius szerzetest, akit elébb egy elhagyatott zárdában internált, majd onnan a szamosujvári börtön plébánosává nevezett ki, aki mint ilyen a balázsfalvai «Szent Háromság» zárdától évi 200 frtot kapott és Caliani Szilveszter szerzetest, akit előbb szintén egy elhagyatott zárdában internált, ahonnan — az egész egyházmegyei papság kérelmére — visszahozta Balázsfalvára és a zárdában mint kapust alkalmazta.

Rednic a bécsi udvartól, a Balázsfalván épitendő templomra 2000 frtot, az egyházmegyei szegény templomok segélyezésére pedig 10.000 frtot kapott. Azonkivül kieszközölte, hogy 1766-ban a bécsi «Pázmáneum»-ban két alapitványi hely létesittetett a fogarasi görög katholikus egyházmegye klérikusai számára, akik közül az első ösztöndijas: Clain Sámuel, a későbbi román történetiró volt.

Rednic püspök a balázsfalvai «Szent Háromság» zárdában a legszigorubb rendszabályokat léptette életbe, amelyek azonban halála után hatályon kivül helyeztettek. Rednic püspök parancsára a balázsfalvai szemináriumokba csakis olyan ifjakat vettek fel, akik kötelezték magukat a papi pályára lépni, amiért is azokat még mint gimnázistákat reverendába öltöztették.

Rednic püspök, aki szigoru szerzetesi életet élt, 1772. május 2-án halt meg. Vagyonát az egyházmegyei szemináriumnak hagyta.

Maior Gergely, aki a munkácsi zárdában volt internálva,

azon kéréssel járult volt a királynőhöz, hogy szabaditsa ki őt a fogságból, amelybe ártatlanul került. A királynő ebben az ügyben el is rendelte a vizsgálatot, amely habár meg is állapitotta, hogy Maior vétkes, mert nem viseltetett a kellő engedelmességgel püspöke iránt, a királynő mindazonáltal elengedte Maiornak, valamint Cotorea Gerontiusz és Caliani Szilveszter szerzeteseknek a büntetését és Maiort revizornak nevezte ki a bécsi román államnyomdába.

Rednic püspök halála után, 1772. augusztus 15-ére hivták össze Balázsfalvára a püspökválasztó zsinatot, amelyre királyi biztosokként gróf Haller és gróf Béldi voltak kiküldve. A zsinat első helyen Maior Gergelyt, második helyen Darabant Ignác szerzetest, harmadik helyen pedig Áron Jakabot jelölte püspökül. A királynő a jelöltek közül Maior Gergelyt nevezte ki püspöknek, aki theológiai tanulmányait a római «Propaganda fide» kollegiumban végezte. Miután Maiort a pápa is prekonizálta, Maior azon óhajának adott kifejezést, hogy Baczinszky Andrással, az akkor kinevezett munkácsi görög katholikus ruthén püspökkel együtt Bécsben, a királynő és az udvar jelenlétében szenteltessék fel, amihez a királynő is hozzájárult és igy Maiort és Baczinszkyt az udvari kápolnában 1773. április 23-án szentelte püspökké Bozischkovics Vazul, a svidniczi (horvátországi) görög katholikus püspök. Mária Terézia ez alkalommal Maiornak püspöki arany keresztet és püspöki gyürüt ajándékozott, akit nemsokára valóságos belső titkos tanácsosnak nevezett ki, amely méltóságot a románok közül Maior viselte először.

Mielőtt Maior püspök eltávozott volna Bécsből, a magyarországi összes görög katholikus püspökök az egyházi ünnepek kevesbitése céljából, egy zsinatot tartottak ott. Ezen a zsinaton Maioron kivül résztvettek: a munkácsi és a svidnici görög katholikus püspökök, valamint a pécsi zárda főnöke is. Kovács Meletiusz, a nagyváradi görög katholikus püspök betegsége miatt nem vehetett részt a zsinaton, de levelében kijelentette volt, hogy mindenekben hozzá fog járulni a zsinat határozataihoz. A zsinat azt is elhatározta, hogy a templomokban recitálandó «Credo»-ban, a Szent Lélek származására vonatkozólag, hagyassanak ki «és a Fiutól» szavak és eszerint a «Credo» az I. niceai és az I. konstantinápolyi egyetemes zsinatok határozatainak megfelelőleg recitáltassék a templomokban.

Miután XIV. Kelemen pápa, az 1773-ban «Dominus ac Redemptor noster» bullája által eltörölte a jezsuita rendet, a fogarasi görög katholikus püspök is megszabadult egyszer és mindenkorra a melléje kirendelt jezsuita teológustól. Ennek a körülménynek tulajdonitható, hogy Erdélyben igen sokan tértek át abban az időben a görög katholikus vallásra, mert a jezsuita teológusi állás megszüntével, indokolatlan lett az az aggodalom,

hogy a görög katholikus egyházba, a keleti ritus helyett lassanként a latin ritust akarják becsempészni.

Maior püspök a balázsfalvai tanuló ifjuság számára tett kenyér alapitványán kivül, amely későbben a Bob püspök kenyéralapitványával együtt 200 tanulónak juttatott évenkint kenyeret, még egy alapitványt tett azon tanulók számára, akik Nagy Vazul, aranyszáju Szent János és Nazianzi Gergely egyházatyák együttes ünnepén (február 12-én), a legjobb egyházi emlékbeszédben fogják ezen egyházatyákat méltatni.

Maior püspök későbben a zárda jövedelme miatt konfliktusba került a balázsfalvai «Szent Háromság» zárda szerzeteseivel, aminek az lett a következménye, hogy Maior püspöknek 1782-ben le kellett mondania a püspöki székről. Lemondása után a gyulafehérvári zárdába vonult vissza, ahol 1785. január havában halt meg. Holttestét Balázsfalvára hozták és ott temették el.

Maior püspök lemondása következtében, 1782. augusztus 12-ére hivták össze Balázsfalvára a püspökválasztó zsinatot, a melyre királyi biztosokként Teleky Károly kincstárnok és Kemény Farkas tanácsos voltak kiküldve. A zsinat első helyen Darabant Ignác szerzetest, általános vikáriust; második helyen Aron Jakabot, a nagyváradi görög katholikus káptalan nagyprépostját és a bécsi «Szent Borbálá»-ról nevezett görög katholikus szeminárium roktorát; a harmadik helyen pedig Bob Jánost, caelebs papot, marosvásárhelyi görög katholikus lelkészt jelölte püspökül. Ezek közül II. József, 1782. október 24-én, a legkevesebb szavazatot kapott Bob Jánost nevezte ki püspöknek, akit miután a pápa prekonizált, a lemondott Maior Gergely püspök 1784. junius 6-án szentelt püspökké a balázsfalvai székesegyházban. Bob püspök 1784. julius 11-én installáltatott.

Bob püspök a saját költségén sok templomot épittetett. Ő épittette a kolozsvári és medgyesi görög katholikus templomokat is.

Bob püspök azon kérelmére, hogy javittassék meg az egyházmegyei papság javadalmazása, a bécsi udvar elrendelte, hogy az egyházmegyében redukáltassanak a plébániák, ami meg is történt 1785, 1786. és 1787-ben.

Bob püspök, a Maior püspök által létesitett kenyér alapitványt annyira növelte, hogy abból 200 tanuló kapott kenyeret. Ezen kenyér alapitványhoz a balázsfalvai «Szent Háromság»-ról nevezett zárda, a szeminárium alapja és a püspöki uradalom, minden évben bizonyos mennyiségü buzával járultak. Ez a kenyér alapitvány a következő püspökök alatt is fentartatott egész Şuluţiu Şterca Józsefig, aki alatt azonban ez az alapitvány 17 éven át be lett szüntetve. Ezt az alapitványt azután Vancea János görög katholikus érsek állitotta vissza 1869-ben, akinek rendeletére a balázsfalvai «Szent Háromság»-ról nevezett zárda, a szemináriumi alap és a püspöki uradalom ezen alapitvány szá-

mára minden évben 800—800 métermázsa buzát tartoztak adni, azonkivül pedig a püspöki uradalom tartozott adni a kenyérsütéshez szükséges tüzifát is. Ezen kenyér alapitványból kezdetben a balázsfalvai elemi iskola és a gimnázium tanulói, későbben pedig a balázsfalvai görög katholikus tanitóképezde növendékei is kaptak kenyeret.

Miután Bob püspök igen takarékos volt, jelentékeny vagyont gyüjtött össze, amelyből alapitványokat tett az alatta létesült káptalannak és a teológiai szeminárium tanárainak a számára. Bob püspök ezeken kivül alapitványokat tett a marosvásárhelyi szeminárium 4, a gyulafehérvári szeminárium 4 és a kolozsvári szeminárium 16 növendéke számára.

Bob püspök érdemeinek az elismeréseül, valóságos belső titkos tanácsosnak neveztetett ki.

Bob püspök érdeme a fogarasi görög katholikus káptalan létesitése is. Miután a fogarasi püspököknek az egyházmegye kormányzásában, a balázsfalvai «Szent Háromság»-ról nevezett zárda szerzetesei tartoztak segédkezet nyujtani, akik a püspök szentszékét képezték, akik azonban a balázsfalvai iskolák létesitése óta, mint azon iskolák tanárai, annyira el voltak foglalva, hogy igen kevés idejük maradt arra, hogy a püspöknek az egyházmegye kormányzásában segédkezet nyujthassanak: Bob püspök elódázhatlan szükségét látta az egyházmegyei káptalan létesitésének, amit még az a körülmény is növelt, hogy az egyházmegye fontosabb állásai — a világi papok mellőzésével — szerzetesekkel voltak betöltve, ami pedig a világi papokat szerfelett elkedvetlenitette.

Bob püspök ezen körülmények hatása alatt, mindjárt püspökségének kezdetén elhatározta, hogy az egyházmegyei káptalan felállitása és a káptalan tagjainak a javadalmazása céljából alapot fog létesiteni, a mi takarékossága folytán sikerült is neki. Miután tehát Bob püspöknek össze volt gyüjtve erre a célra a szükséges tőkéje, 1807. február 1-én összeállitotta a létesitendő káptalanra vonatkozó alapitó levelet, amelyet I. Ferenc király 1807. március 6-án hagyott jóvá.

Ezen alapitó levél értelmében az egyházmegyei káptalan hét kanonokból állott. Az alapitó levél szerint, a megüresedett kanonoki állást választás utján a püspök és a káptalan tölti be. Ezen választásokon a püspöknek két, a káptalan tagjainak pedig 1—1 szavazatuk van. A rangsorban az első hat kanonok megválasztását és pedig: a nagyprépostnak, az olvasó-, az éneklő-, az őr-, az iskolai kanonokoknak és a cartofilaxnak a megválasztását jóváhagyás végett Ő felségének a királynak kell felterjeszteni; a hetedik kanonoknak: a teológusnak a választását azonban csak a püspöknek kell jóváhagyni. A káptalannak eme hét kanonokja csakis caelebs lehet.

Bob püspök évenként 7000 frtot adott a káptalan tagjainak a javadalmazására. Ebből az összegből a nagyprépost évi 900 frtot; az olvasó-, az éneklő- és az őrkanonokok évi 800—800 frtot; az iskolakanonok, a cartofilax és a teológus pedig évi 700—700 frtot kaptak. Ugyancsak ebből az összegből: a szentszéki jegyző évi 300 frtot, a szentszéki irnok évi 200 frtot, a székesegyház két kántorja évi 150—150 frtot, a székesegyház két egyházfia évi 100—100 frtot kaptak. Ezeken kivül ugyancsak ezen összegből, a püspök által vásárolt kanonokok házainak a kijavitására egyenként 300—300 frt adatott évenkint, a fenmaradt 300 frtot pedig előre nem látott kiadások fedezésére rendelte forditani.

A káptalan első tagjait maga a püspök nevezte ki, akik közül a rangsorban az első hatot I. Ferenc király erősitett meg.

Az első káptalan tagjai a következők voltak: 1. Cajan Demeter, nagyprépost; 2. Méhesi Ábrahám, olvasó-; 3. Para János, éneklő-; 4. Dr. Filipan Vazul, őr-; 5. Nobili János, iskolakanonok; 6. Vajda Demeter, cartofilax és 7. ifjabb Cajan Demeter teológus. Kezdetben a kanonokok a papnöveldében tanári funkciót is teljesitettek.

A káptalan tagjait 1807. julius 1-én maga a püspök vezette be kanonoki stallumaikba. VII. Pius pápa, a káptalan létesitését 1807. december havában kelt «Apostolatus Officium» bullájában hagyta jóvá.

(Jegyzet. Miután később a fogarasi püspökség érsekségi rangra emeltetett, a káptalan tagjainak száma 1862-ben tizre egészittetett ki. Mint uj kanonoki állások: a penitenciarius, a referendar és a prebendat stallumok létesittettek. Ezen stallumokat nős és özvegy papokkal is be lehet tölteni.)

I. Ferenc király, Bob püspököt, a káptalan létesitése körül szerzett érdemeinek elismeréseül, a Lipót renddel tüntette ki.

Bob püspök 1830. október 2-án halt meg.

Bob püspök halála után, 1832. május 15-ére hivták össze Balázsfalvára a püspökválasztó zsinatot, amely első helyen Leméni Jánost, második helyen Alpini Izidort, a harmadik helyen pedig Pop Tivadar balázsfalvai kanonokokat jelölte püspökül. Miután I. Ferenc a jelöltek közül 1832. augusztus 23-án Leméni Jánost nevezte ki püspöknek, akit IX. Pius pápa 1833. április 16-ikán prekonizált és akit 1833. junius 6-án szenteltek püspökké a nagyváradi görög katholikus székesegyházban, 1833.. julius 14-én installáltatott.

Leméni püspök, installációja után az egész egyházmegyéjét bejárta. Leméni épittette a balázsfalvai jelenlegi két tornyu székesegyházat. Leméni püspök rendeletére kezdték az egyházi könyveket, a balázsfalvai szemináriumi nyomdában először latin betükkel nyomni. Az ő rendeletére revidiálták az egyházi könyvek nyelvét, amelyekből a szláv szavakat teljesen kiküszöbölték és azok

helyett nagyobbrészt latin formáju szavakat használtak. Ő alatta a balázsfalvai gimnázium főgimnáziummá szerveztetett.

Leméni püspök tevékeny részt vett az 1848-iki politikai mozgalmakban. Leméni és Şaguna András nagyszebeni görög keleti román püspök együtt elnököltek, a románoknak 1848. május 15-én, a Balázsfalva mellett elterülő mezőn, a románok által elnevezett «Câmpul libertății» — «szabadság meze»-jén — megtartott román népgyülésen, amelyen először formuláltattak a hazai románok követelései.

Leméni püspök részt vett az 1848. május 29-iki kolozsvári országgyülésen is, amely proklamálta Erdélynek Magyarországgal való unióját. Az utcán várakozó néparadat örömrivalgásban tört ki, amidőn megtudta az unió proklamálását és különösen a szász képviselőket és Leméni püspököt éltette, akik szintén elfogadták az uniót. Az utcáról majd többen a tanácskozó terembe jöttek és onnan Leméni püspököt vállukra emelve, kivitték az utcára, ahol egy székre állitották és kezébe adták azt a zászlót, amelyre «Unió vagy Halál» volt irva.

Miután későbben báró Puchner Antal tábornok, az erdélyi hadsereg fővezére, az 1848. október 18-án kiadott proklamációjában teljesen szakitott a kolozsvári kormánynyal, a román békebizottsághoz 1848. november 9-én 1.590. elnöki szám alatt intézett dekretumával, Leméni János püspököt felfüggesztette, püspöki jövedelmeit konfiskáltatta és megtiltotta, hogy valaki vele érintkezzék; az egyházmegye vezetésére pedig püspöki helynökül Crainic Simon nagyprépostot nevezte ki. Puchner, Leméni felfüggesztését azzal indokolta meg, hogy Leméni püspök a kolozsvári országgyülésen esküjének megszegésével eszköze lett a forradalmi pártnak és ez által a dinasztia és az állam érdekei ellen dolgozott. Puchner ezzel kapcsolatban Leméni ellen meginditotta a vizsgálatot, amely folytán báró Wohlgemuth Lajos, Erdély kormányzója 1850. március havában arra szólitotta fel Leménit, hogy 24 óra alatt okvetlenül mondjon le a püspöki székről, mert ellenkező esetben minden kimélet nélkül, a legnagyobb szigorral fog vele szemben eljárni.

Wohlgemuth ezen felszólitása következtében, Leméni lemondott püspöki székéről. Egy másik rendelet folytán aztán Leméninek sürgősen Bécsbe kellett utaznia, ahol a ferencrendiek zárdájába internálták. Leméni ott halt meg 1861. március 29-én. Holttestét a bécsi Simmering katholikus temetőben temették el.

Leméni püspök lemondása folytán, 1850. szeptember 28-ára lett Balázsfalvára összehiva a püspökválasztó zsinat, amelyre királyi biztosokként: Erdélyi Vazul, nagyváradi görög katholikus püspök és Gebel Károly kormánytanácsos lettek kiküldve. A zsinat első helyen: Şuluțiu Șterca Sándor, szilágysági vikáriust; második helyen: Alutan Szilárd, balázsfalvai kanonokot és káptalani vikáriust; harmadik helyen pedig: Papfalvi Szilárd, hátszegi vi-

káriust jelölte püspökül. Ő felsége I. Ferenc József, 1850. november 18-án, a hozzá felterjesztett három jelölt közül Şuluţiu Şterca Sándort nevezte ki püspökül, akit miután IX. Pius pápa 1851. február 17-én prekonizált, 1851. julius 22-én szentelte püspökké Erdélyi Vazul nagyváradi görög katholikus püspök, a nagyváradi görög katholikus székesegyházban.

Şuluţiu püspöki székét — minden ünnepségek mellőzésével — 1851. szeptember havában foglalta el.

Şuluţiu püspök alatt emeltetett érsekségre a balázsfalvai püspökség és alatta létesültek a lugosi és a szamosujvári görög katholikus román egyházmegyék.

A görög katholikus román egyház intéző köreinek már régi óhaja volt a görög katholikus román érsekség felállitása és uj egyházmegyék létesitése. Ezen óhajuk megvalósitására csak a kedvező alkalmat várták, ami be is következett a szabadságharc leveretése után, amidőn a görög katholikus román egyház vezető férfiai, Erdélyi Vazul nagyváradi görög katholikus román püspökkel az élükön, a románoknak 1848-ban tanusitott dinasztikus érzelmeire és a dinasztia érdekében viselt önfeláldozó harcaira való hivatkozással, nyerték meg ezen eszméjüknek az udvari köröket.

Miután a bécsi császári kormány elvben hozzájárult a görög katholikus román érsekség és két uj görög katholikus román püspökség felállitásához, Scitovszky János esztergomi primás, a bécsi kormány utasitására, ezen kérdés tanulmányozása és előkészitése céljából, Erdélyi Vazul, nagyváradi görög katholikus püspök elnöklete alatt, egy bizottságot küldött ki, amelynek tagjai: a fogarasi görög katholikus román egyházmegyéből: Alutan Szilárd, balázsfalvai kanonok, Şuluţiu Şterca Sándor, a még akkor szilágysági vikárius; a munkácsi görög katholikus ruthén egyházmegyéből: Anderko Péter, máramarosi vikárius, Fásy János, nagybányai esperes; a nagyváradi görög katholikus román egyházmegyéből: Dobra Sándor és Pap-Szilágyi József nagyváradi kanonokok voltak.

A bizottság 1850. junius 10-én ült össze Nagyváradon. A bizottság több napon át tartott üléseket, amelyeken elkészitették a hazai görög katholikus román egyház szervezetére vonatkozó tervezetet, amelyet azután a bécsi kormánynak terjesztettek fel.

A görög katholikus román érsekség és két görög katholikus román püspökség felállitásának az érdekében, a római katholikus püspöki kar, 1850. augusztus havában Esztergomban megtartott konferenciájából kérvényt intézett Ő Felségéhez.

Scitovszky János esztergomi primás, Erdélyi Vazul nagyváradi görög katholikus püspök, Bach Sándor belügyminiszter, Thun Leó vallás- és közoktatásügyi miniszter, Bach Ede Erdély császári biztosa és a jegyzői teendőkkel megbizott Privizer miniszteri osztálytanácsosból álló bizottság, 1850. november 18-án vette tárgyalás alá a kiküldött bizottságnak, a magyarországi és

az erdélyi görög katholikus román egyház szerevezetére vonatkozólag kidolgozott és felterjesztett tervezetét, amelynek alapján a bizottság kimondta, hogy:

A görög katholikus egyház konzolidálása feltétlenül megköveteli az uj püspökségek létesitését már azért is, mert egymaga a fogarasi egyházmegye 1367 plébániát és 652.239 lelket foglal magában, ami pedig majdnem lehetetlenné teszi az egyházmegye adminisztrációját.

A bizottság által tervbe hozott két püspökség létesitése, elvben elfogadtatott. A bizottságnak erre vonatkozólag tett javaslata, hogy az egyik egyházmegye Nagybánya székhelylyel létesittessék, amely egyházmegye a munkácsi görög katholikus ruthén egyházmegyéből kihasitandó 104, nagyobbára románok által lakott plébániából, az azokban foglalt 47.103 lélekkel; a fogarasi görög katholikus román egyházmegyéből kihasitandó 167 plébániából, az azokban foglalt 102.610 lélekkel és a nagyváradi görög katholikus román egyházmegyéből kihasitandó 28 plébániából, az azokban foglalt 17.544 lélekkel, amely uj egyházmegye összesen tehát 299 plébániából, az azokban foglalt 167.257 lélekkel alakittatnék; a másik egyházmegye pedig Lugos székhelylyel létesittessék, amely az egyházmegye a fogarasi görög katholikus román egyházmegyéből kihasitandó 73 plébániából, az azokban foglalt 32.114 lélekkel és a nagyváradi görög katholikus román egyházmegyéből kihasitandó 17 plébániából, az azokban foglalt 10.863 lélekkel, amely uj egyházmegye összesen tehát 90 plébániából, az azokban foglalt 42.977 lélekkel alakittatnék: Bach Ede, Erdély kormányzója és Erdélyi Vazul püspök inditványára akként módosittatott, hogy az egyik létesitendő egyházmegye székhelye ne Nagybánya, hanem Szamosujvár legyen és hogy a létesitendő egyházmegyék megfelelőbb módon kerekittessenek ki.

A felállitandó görög katholikus érsekség — Erdélyi Vazul püspök javaslatára — gyulafehérvári érsekségnek fog neveztetni, ami a megszüntetett gyulafehérvári érsekség visszaállitását involválja.

Ezek szerint a fogarasi görög katholikus román püspökség érsekségre emeltetik és ahhoz a nagyváradi, a lugosi és szamosujvári görög katholikus román püspökségek, mint szuffraganus püspökségek fognak tartozni, amely négy egyházmegye együtt fogja képezni a gyulafehérvári érseki provinciát, amely teljesen független lesz a latin szertartásu római katholikus egyház élén álló esztergomi primástól.

Az érseki káptalan tagjainak a száma tekintettel, hogy az érseki egyházmegyében, a rendes egyházmegyei szentszéken kivül, a szuffraganus egyházmegyék számára, még egy másodfoku felebbviteli szentszéket is kell szervezni, hétről tizre emeltetik. Az érseki káptalan tagjainak és pedig a nagyprépost évi dotációja 2000 frtban; a dékánkanonok évi dotációja 1800 frtban; az őrkanonok

évi dotációja 1600 frtban; az iskolakanonok évi dotációja 1500 frtban; a kancellárkanonok évi dotációja 1400 frtban; a többi öt kanonok évi dotációja pedig 1200—1200 frtban állapittatik meg.

A lugosi és a szamosujvári káptalanok 6—6 kanonokból fognak állani. Ezek évi dotációja és pedig a nagyprépost évi dotációja 1800 frtban; a dékánkanonok évi dotációja 1600 frtban; az őrkanonok évi dotációja 1400 frtban; az iskolakanonok évi dotációja 1300 frtban; a kancellárkanonok évi dotációja 1200 frtban és a hatodik kanonok évi dotációja 1000 frtban állapittatik meg.

Az érsek évi táblapénze 15.000 frtban, a lugosi és a szamosujvári püspökök évi táblapénze pedig 10—10.000 frtban állapittatik meg.

Az érseki és az ujonnan létesitendő egyházmegyék szentszéki irodáinak a számára, egy megfelelő összeg fog megállapittatni.

A kanonokok megfelelő lakásokat fognak kapni.

Az érsekség és a létesitendő egyházmegyék összes szükségleteinek a fedezésére, első sorban a görög katholikus egyház kebelében fennálló alapitványok és uradalmak évi jövedelmei fognak szolgálni, amennyiben pedig ezek nem lennének elegendők, a hiányzó rész az államkincstárból fog fedeztetni.

A fogarasi egyházmegyében, a Bob püspök által létesitett hét kanonoki stallum akként osztatik fel, hogy abból három az érseki káptalannak, kettő a lugosi és kettő a szamosujvári káptalannak fog jutni. A szamosujvári káptalanhoz csatoltatik a munkácsi görög katholikus ruthén egyházmegye káptalanjában fennállott román kanonoki stallum is.

Az egyházmegyékben létesitendő papnöveldék és tanitóképezdék dotációja iránt, csak azoknak létesitése után fog határozat hozatni.

Az érsekség felállitásához és az uj egyházmegyék létesitéséhez kikérendő Ő Felségének a jóváhagyása és a pápa kanonizálása.

Az érsekség felállitása által az uj érseket, valamint az uj egyházmegyei püspököket Ő Felsége fogja kinevezni, akik azonban csak a pápai prekonizálás után foglalhatják el püspöki székeiket.

A konferencia ezen határozatait Ő felsége I. Ferenc József, 1850. december 12-én mindenekben jóváhagyta. A bécsi kormány pedig ezen határozatokat jóváhagyás, illetve kanonizálás végett, 1851. február havában küldte meg IX. Pius pápának.

A pápa azonban az összes iratokat visszaküldte a bécsi kormánynak azzal, hogy egyes határozatokat illetőleg, tisztáztassanak bizonyos kérdések. Ennek folytán a bécsi kormány az összes iratokat megküldte volt a primásnak, aki a kétséges kérdések tisztázása céljából, kiadta azokat egy bizottságnak, amely az Er-

délyi Vazul nagyváradi görög katholikus püspök elnöklete alatt, az 1850. junius 10-én összeült bizottság tagjain kivül még Popovics Vazul, munkácsi görög katholikus ruthén püspökből, Şuluţiu Şterca Sándor, az időközben megválasztott fogarasi görög katholikus román püspökből és Mihályi Gergely zalatnai esperesből állott. A bizottság Erdélyi Vazul püspök elnöklete alatt, 1851. szeptember 14-én kezdte meg üléseit Nagyváradon. Miután a bizottság a kivánt felvilágositásokat megadta és az iratokhoz csatolta a primás nyilatkozatát, amelynek értelmében a primás lemond a magyarországi és az erdélyi görög katholikus román egyház felett addig gyakorolt juriszdikciójáról, továbbá a nagyváradi és a fogarasi görög katholikus román és a munkácsi görög katholikus ruthén püspök nyilatkozatait is, amelyeknek az értelmében ezek beleegyeznek, hogy egyházmegyéikből a tervbe vett uj egyházmegyék létesitése céljából kihasittassanak, az 1850. november 18-án Bécsben megtartott konferencia határozataiban felsorolt plébániák: az iratokat a primás utján a bécsi kormányhoz juttatta, aki azt megküldte volt azután a pápának. Miután a bizottság által nyujtott felvilágositások IX. Pius pápát teljesen megnyugtatták, IX. Pius pápa, az 1853. november 26-án kiadott «Eclesiam Christi» bullájában, bizonyos kikötésekkel kanonizálta a gyulafehérvári görög katholikus román érsekséget, valamint a lugosi és a szamosujvári uj görög katholikus román püspökséget.

Ezek után Ő Felsége, 1854. március 17-én gyulafehérvári görög katholikus román érsekké: Şuluţiu Şterca Sándort, az addigi fogarasi görög katholikus püspököt; lugosi püspökké: Dobra Sándor nagyváradi görög katholikus kanonokot, szamosujvári püspökké pedig: Alexi János, nagyváradi görög katholikus kanonokot nevezte ki.

Miután Şuluţiut ezen uj méltóságában a pápa prekonizálta, Viale Prela kardinális, bécsi nuncius, herceg Schwarzenberg Károly, Erdély kormányzója, Dr. Haynald Lajos, gyulafehérvári latin szertartásu római katholikus püspök és a három szuffraganus püspök jelenlétében installáltatott Şuluţiu 1855. október 28-án a balázsfalvai székesegyházban, a mikor is a nuncius átadta volt Şuluţiunak az érseki palliumot.

A gyulafehérvári érseki káptalan tagjai hétről tizre egészittettek ki, a három uj kanonoki stallum és pedig: a penitenciáriusi, a referendáriusi és a prebendati stallumok nős és özvegy papokkal is betölthetők. Ezeket az uj stallumokat azonban csak 1862-ben és 1863-ban töltötték be.

Şuluţiunak, ahogy elfoglalta a püspöki széket, azonnal papokról kellett gondoskodnia, mert az 1848-iki mozgalmak folytán igen sok plébánia pap nélkül maradt. Ennek folytán a püspök rövid idő alatt betöltötte az üresen maradt plébániákat, ugynevezett «moralisták»-kal, akiknek nem volt meg a megfelelő tanulmányi előkészültségük és a megfelelő theológiai képesitésük.

Șuluțiu érsek igen jelentékeny szerepet játszott a románok politikai életben is. Egyike volt azoknak, akik a jelenlegi «Román irodalmi és közmüvelődési egyesület»-et létesitették.

Ő Felsége valóságos belső titkos tanácsosnak nevezte ki és több rendjellel tüntette ki, azonkivül 18.000 forintot adott neki évenként, hogy azt ossza ki az egyházmegyei papok közt.

Șuluțiu érsek 1867. szeptember 7-én halt meg Balázsfalván. Összes vagyonát kulturális célokra hagyta.

Șuluțiu érsek halála után a káptalan, általános vikáriussá Alután Szilárd kanonokot, ennek halála után pedig Cipariu Timoteusz kanonokot választotta meg.

Az érsekválasztó zsinat 1868. augusztus 11-ére lett összehiva Balázsfalvára. A zsinaton a fogarasi, illetve a gyulafehérvári főegyházmegye 39 esperességgel, a lugosi és a szamosujvári egyházmegyék pedig ama 33 esperességgel voltak képviselve, amelyek a fogarasi egyházmegyéből hasittattak ki és a lugosi, illetve a szamosujvári egyházmegyékhez csatoltattak volt. A zsinat első helyen: Vancea János szamosujvári görög katholikus püspököt; második helyen: Cipariu Timoteusz balázsfalvai kanonokot és érseki vikáriust; harmadik helyen pedig Fekete Negruțiu János balázsfalvai kanonokot jelölte érsekül.

Ő Felsége a jelöltek közül, 1868. november 21-én Vancea János szamosujvári püspököt nevezte ki érsekké, aki miután IX. Pius pápa által 1869. április 3-án prekonizáltatott, 1869. április 11-én installáltatott. Ő Felsége Vancea érseket valóságos belső titkos tanácsosnak nevezte ki.

Vancea püspök különösen az egyházmegye adminisztrációjára fektette a fősulyt és e célból oly szabályrendeleteket léptetett életbe, amelyek megkönnyebbitették és meggyorsitották az egyházi adminisztrációt. Vancea érsek különös gondot fektetett az egyházmegyei iskolákra is. Alatta lendültek fel az egyházmegye iskolái és különösen a balázsfalvai görög katholikus főgimnázium. Vancea érsek a görög katholikus egyház képviseletében, a Rómában 1869/70-ben megtartott vatikáni egyetemes zsinaton is részt vett. Vancea érsek az érseki provincia szervezése céljából, 1872-ben és 1882-ben provinciális zsinatot, ezenkivül 1869-ben és 1882-ben egyházmegyei zsinatot tartott. Még két zsinatot tartott és pedig egyet 1873-ban, az iskolai ügyekben; egyet pedig 1875-ben, a lelkészek javadalmazásának az ügyében, ezen a két utóbbi zsinaton világiak is részt vettek.

Vancea érsek létesitette a balázsfalvai görög katholikus gimnáziummal kapcsalatban álló fiu szemináriumot is.

Vancea érsek 1892. julius 31-én halt meg.

Vancea utódja az érseki székben dr. Mihályi Viktor, lugosi görög katholikus püspök lett, akit az 1893. április 16-án Balázsfalván megtartott érsekválasztó zsinat 82 szavazattal első helyen jelölt volt, a 49 szavazatot kapott Moldovan M. János, balázsfalvai

görög katholikus nagyprépósttal és a 36 szavazatot kapott Rusu V. János nagyszebeni görög katholikus esperessel szemben.

Ő Felsége 1894. november 9-én nevezte ki érsekké Mihályit, a pápa pedig 1895. március 18-án prekonizálta. Dr. Mihályi 1895. május 26-án installáltatott.

B) A főegyházmegye jelenlegi állapotára vonatkozó adatok.

A főegyházmegye fenhatósága egészben, vagy csak részben a következő vármegyékre terjed ki: 1 Alsófehér, 2. Aranyostorda, 3. Csik, 4. Fogaras, 5. Háromszék, 6. Kisküküllő, 7. Kolozs, 8. Marostorda, 9. Nagyküküllő, 10. Szeben, 11. Szilágy, 12. Szolnok-Doboka, 13. Udvarhely vármegyékre.

A főegyházmegye élén, apsai dr. Mihályi Viktor érsek áll, aki Balázsfalván székel. A főegyházmegye káptalanja 10 kanonokból áll.

A főegyházmegye lelkészei az 1906. évben 221.690 K államsegélyben részesültek.

A főegyházmegye a következő 32 esperességből áll: 1. az almási, 18 anya és 4 fiók; 2. az aranyosi, 18 anya és 7 fiók; 3. a balázsfalvai, 27 anya és 2 fiók; 4. a cikendáli, 18 anya és 2 fiók; 5. a dicsőszentmártoni, 15 anya és 6 fiók; 6. az erzsébetvárosi, 20 anya és 30 fiók; 7. a faragói, 23 anya és 6 fiók; 8. a gyergyószentmiklósi, 15 anya és 41 fiók; 9. a gyulafehérvári, 24 anya és 9 fiók; 10. a háromszéki, 11 anya és 90 fiók; 11. az indali, 21 anya és 13 fiók; 12. a katonai, 25 anya és 2 fiók; 13. a kolozsi, 23 anya és 6 fiók; 14. a kolozsvári, 38 anya és 39 fiók; 15. a magyarbényei, 18 anya és 4 fiók; 16. a magyarderzsei, 24 anya és 9 fiók; 17. a marosludasi, 21 anya és 3 fiók; 18. a marosujvári, 21 anya és 7 fiók; 19. a marosvásárhelyi, 27 anya és 58 fiók; 20. a marótlakai, 13 anya és 8 fiók; 21. a medgyesi, 24 anya és 7 fiók; 22. a mezőpagocsai, 17 anya és 3 fiók; 23. a nagyenyedi, 27 anya és 11 fiók; 24 a nagyszebeni, 32 anya és 32 fiók; 25. a radnóti, 23 anya és 1 fiók; 26. a szászrégeni, 40 anya és 26 fiók; 27 a szászsebesi, 22 anya és 23 fiók; 28. a székelyudvarhelyi, 8 anya és 97 fiók; 29. a tordai, 23 anya; 30. a verespataki, 15 anya és 31 fiók; 31. az alsóvenicai, 32 anya és 35 fiók; 32. a voilai, 22 anya és 9 fiók plébániával.

Az alsóvenicai és a voilai esperességek a fogarasi külpüspöki helynökséghez tartoznak.

A főegyházmegye klérusa áll:

1 érsekből, 9 kanonokból, 1 vikáriusból (a fogarasi), 19 valóságos főesperesből, 7 tiszteletbeli esperesből, 1 nyugalmazott esperesből, 8 valóságos alesperesből, 25 tiszteletbeli alesperesből, 3. esperes-adminisztrátorból, 53 papi jelleggel biró tanárból és egyházi tisztviselőből, 19 nyugalmazott lelkészből, 719 világi lelkészből, 3 diszponibilis lelkészből és 2 szerzetesből, összesen tehát 870 egyénből.

A főegyházmegyében 334 tanitó és 205 kántor-tanitó, öszszesen tehát 539 tanitó van.

A főegyházmegyében összesen 705 anyaplébánia van, a melyekhez 611 fiókegyház tartozik.

A következő plébániákban a magyar királyi pénzügyminiszterium a kegyur:

1. az abrudbányai, 2. a fenesi, 3. a marosujvár-aknai, 4 a petrosáni, 5. a veresi, 6. a vizaknai, 7. a zalatnai plébániákban, amelyek Alsófehér vármegyében vannak.

A következő plébániákban a magyar királyi földmivelésügyi miniszterium a kegyur:

1. a bisztrai (Torda-Aranyos), 2. a bucsumi (Alsófehér), 3. a csertési (Torda-Aranyos), 4. a kerpenyesi (Alsófehér), 5. a kolozsi (Kolozs), 6. a muskai (Alsófehér), 7. az offenbányai (Torda-Aranyos), 8. az ó-tordai (Torda-Aranyos), 9. a parajdi (Udvarhely), 10. a ponoreli (Torda-Aranyos), 11. a szohodoli (Alsófehér), 12. a topánfalvai (Torda-Aranyos), 13. az uj-tordai plébániában (Torda-Aranyos vármegyében).

A plébániákban 403 plébános, 224 adminisztrátor és 24 káplán, összesen tehát 651 lelkész nyert alkalmazást. Ezeken kivül az egyházmegyének 48 végzett papnövendéke volt. Az egyházmegyében egy zárda, 9 bucsujáróhely, 342 kő- és 415 fa-, összesen tehát 757 templom; 178 kő- és 369 fa-, összesen tehát 547 plébániai lak van; 230 kő- és 278 fa, összesen tehát 508 iskola van, amelyekben 334 tanitó és 205 kántor-tanitó, összesen tehát 539 tanitó müködik.

A főegyházmegyéhez összesen 438.712 lélek tartozik.

Az iskolába járó gyermekek száma összesen 63.345, akik közül 32.900 fiu, 30.445 leány.

Az egyház fenhatósága alatt áll a balázsfalvai görög katholikus főgimnázium és az azzal kapcsolatban álló fiu internátus (ezekről a középiskoláknál lesz szó) és a balázsfalvai görög katholikus román polgári leányiskola és az azzal kapcsalatban álló leány internátus.

A balázsfalvai görög katholikus román polgári leányiskola és leány internátus

A polgári leányiskolában 9 tanár és 4 hitoktató, az internátusban pedig 1 igazgató, 1 igazgatónő, 2 tanulmányi felügyelő és 1 nevelőnő müködik.

Az intézetben iskolai ünnepélyek tartattak: 1. Október 4-én, Ő Felsége nevenapján. 2. Október 29-én, II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállitása alkalmával. 3. November 19-én, Szent Erzsébet napján, a megboldogult Erzsébet királyné nevenapján. 4. Április 11-én, az 1848-iki törvények szentesitésének az évfordulóján. 5. Junius 8-án, a koronázás évfordulóján.

Az intézet 32 növendéke összesen 2910 korona ösztöndijban részesült. A növendékek évi tandijképpen 12 K 30 fillért fizetnek. Az iskolai év az uj naptár szerint kezdődik és záródik.

A növendékekre vonatkozó 1906/7 iskolai év statisztikai adatait a következő táblázat tünteti ki:

Osztályok	A növendékek																			
	száma			vallása				nemzetisége			szülőinek foglalkozása					lakhelye			előmenetele	
	beiratkozott	kimaradt	az év végén maradt	róm. kath.	görög kath.	görög keleti	izraelita	magyar	román	német	birtokos és gazdálkodó	iparos	kereskedő és vállalkozó	tisztviselő	értelmiség	Balázsfalva	Alsófehérvármegye	más vármegyék	felsőbb osztályba léphet	elégtelen tanjegyet nyert
I.	33	3	30	1	27	2	—	—	29	1	10	2	—	2	16	5	11	14	29	1
II.	28	1	27	—	23	4	—	—	27	—	4	—	—	2	21	2	6	19	27	—
III.	18	3	[illegible]	—	13	2	—	—	15	—	4	—	2	4	5	3	4	8	15	—
IV.	15	3	1[illegible]	—	10	1	1	1	11	—	3	2	—	—	7	3	2	7	12	—
Összesen	94	10	84	1	73	9	1	1	82	1	21	4	2	8	49	13	23	48	83	1

A főegyházmegyének a központi pénztárban kezelt alapitványai és alapjai.

A főegyházmegyének a központi pénztárban kezelt alapitványai és alapjai, 1906. évi január hó 1-én, összesen 6,673.906 korona 08 fillért tettek ki.

Nagyobb alapitványai és alapjai a következők:

1. A klérus alapja 1,487.287 K 79 f. 2. Az érsekségi alap 1,013.969 K 20 f. 3. A Șuluțiu-alapitvány 954.225 K 44 f. 4. A papi özvegyek és árvák alapja 396.887 K 38 f. 5. A Baziliták alapja 231.189 K 66 f. 6. A szemináriumi alap 198.018 K 77 f. 7. A Visia György-alapitvány 127.300 K 68 f. 8. A tanárok nyugdij-alapja 125.176 K 35 f. 9. A Bidianu-alapitvány 115.350 K 29 f. 10. Az elaggott papok alapja 92.662 K. 11. Az iskolai alap 81.392 K 53 f. 12. A Visia I.-alapitvány 80.456 K 62 f. 13. A székesegyházi alap 79.174 K 43 f. 14. A Danuțiu-alapitvány 66.968 K 90 f. 15. A Cipariu-alapitvány 59.839 K 44 f. 16. A Láday-alapitvány 56.784 K 72 f. 17. A Papfalvi alapitvány 53.626 K 91 f. 18. A tüzbiztositási alap 50.023 K 53 f. 19. A Crișianu Boeriu-alapitvány 48.291 K 60 f. 20. A báró Ursu-alapitvány 48.176 K 46 f. 21. A Simu-alapitvány 45.907 K 64 f. 22. A tanulmányi alap 40.573 K 04 f. 23. A kolozsvári esperesi kerület alapja 38.889 K 13 f. 24. A Casva-alapitvány 37.723 K 11 f. 25. A konviktusi alap 37.074 K 14 f. 26. A Șuluțiu Dénes-alapitvány 36.682 K 47 f. 27. Az erdőaljai alap 34.892 K 63 f. 28. A magyarderzsei esperesi kerület alapja 33.592 K 02 f. 29. A derzsei esperesi kerület alapja 29.287 K 85 f. 30. Az elemi iskolák tanitóinak az alapja 28.959 K 58 f. 31. A Joanette-alapitvány 28.872 K 93 f. 32. A könyvnyomda

alapja 28.470 K 40 f. 33. A mise-alap 28.325 K 99 f. 34. A jutalmak alapja 28.076 K 54 f. 35. Az Alutan-alapitvány 26.115 K 04 f. 36. A marosludasi esperesi kerület alapja 25.145 K 29 f. 37. A Baldi-alapitvány 24.198 K 09 f. 38. A Filip-alapitvány 21.623 K 78 f. 39. A diák-asztal alapja 20.605 K 30 fillér stb.

A főegyházmegyének a következő ösztöndij alapitványai vannak:

1. Șuluțiu Șt. Sándor-alapitvány, amelyből évenkint 25 növendék 8160 K-t;
2. Papfalvi, amelyből évenkint 1 növendék 240 K-t;
3. Tordai, melyből évenkint 1 növendék 200 K-t;
4. Danuțiu, amelyből évenkint 5 növendék 3000 K-t;
5. Baldi Lázár, amelyből évenkint 4 növendék 800 K-t;
6. Negruțiu János, amelyből évenkint 3 növendék 400 K-t;
7. Bota P. János, amelyből évenkint 1 növendék 120 K-t;
8. Vancea, amelyből évenkint 27 növendék 4480 K-t;
9. Tarța József, amelyből évenkint 1 növendék 140 K-t;
10. Liviu P. András, amelyből évenkint 2 növendék 350 K-t;
11. Micu Sándor, amelyből évenkint 2 növendék 380 K-t;
12. Cipariu Timoteusz, amelyből évenkint 5 növendék 600 K-t;
13. Báró Urs Dávid, amelyből évenkint 10 növendék 2000 K-t;
14. Vlasa Illés, amelyből évenkint 1 növendék 340 K-t;
15. Filip Sándor, amelyből évenkint 3 növendék 600 K-t;
16. Rațiu Vazul, amelyből évenkint 1 növendék 200 K-t;
17. Rusu V. János, amelyből évenkint 2 növendék 320 K-t;
18. Alutan Szilárd, amelyből évenkint 10 növendék 1120 K-t;
19. Chirila János, amelyből évenkint 12 növendék 499 K 92 fillért·
20. Cutean Demeter, amelyből évenkint 1 növendék 34 K-t;
21. Szászvárosi kerület, amelyből évenkint 1 növendék 80 K-t;
22. Moldovan Pártén, amelyből évenkint 2 növendék 200 K-t;
23. Bidian Elek, amelyből évenkint 4 növendék 1200 K-t;
24. Báró Hirsch Nándor, amelyből évenkint 3 növendék 1800 K-t,
25. Dr. Ramonțai Simon, amelyből évenkint 26 növendék 6620 K-t;
26. Bob János, amelyből évenkint 5 növendék 600 K-t;
27. Maior Péter, amelyből évenkint 1 növendék 120 K-t;
28. Vajda Gábor, amelyből évenkint 4 növendék 560 K-t;
29. Klain Efraim, amelyből évenkint 2 növendék 600 K-t;
30. Joanette P., amelyből évenkint 3 növendék 300 K-t kap.
31. Kenyér-alapitvány, amelyből évenkint 258 növendék 6192 korona értékben kapott kenyeret.

A főegyházmegye tehát minden iskolai évben 426 tanulónak 42.255 korona 92 fillér ösztöndijat ad.

Tanitó egyesületek.

A főegyházmegye fenhatósága alatt álló felekezeti tanitók, a vallás- és közoktatásügyi miniszter által, 1897. február 3-án 5118. sz. a. jóváhagyott alapszabályok alapján, «A gyulafehérvári és fogarasi görög katholikus főegyházmegyei görög katholikus tanitók egylete» elnevezés alatt külön tanitó-egyesületet képeznek.

Az egyesületnek 26 fiókja van, amelyekben az összes tagok száma 719, ezek közül 89 alapitó, 10 tiszteletbeli, 561 rendes és 59 pártoló tag.

Az egyesületnek a következő fiókjai vannak:

1. A nagyenyedi fiók (1 alapitó, 25 rendes, 2 pártoló, összesen tehát 28 taggal).
2. A gyulafehérvári fiók (3 alapitó, 16 rendes, 2 pártoló, összesen tehát 21 taggal).
3. A nagyalmási fiók (12 rendes taggal).
4. Az aranyosi fiók (12 rendes taggal).
5. A magyarbényei fiók (2 alapitó, 22 rendes és 7 pártoló, összesen tehát 31 taggal).
6. A balázsfalvai fiók (10 alapitó és 21 rendes, összesen tehát 31 taggal).
7. A katonai fiók (24 rendes taggal).
8. A kolozsvári fiók (6 alapitó és 30 rendes, összesen tehát 36 taggal).
9. A kolozsvári fiók (1 alapitó, 23 rendes és 20 pártoló, öszszesen tehát 44 taggal).
10. A magyarderzsei fiók (1 alapitó, 23 rendes, összesen tehát 24 taggal).
11. A radnóti fiók (17 rendes taggal).
12. A faragói fiók (1 alapitó és 18 rendes, összesen tehát 19 taggal).
13. A gyergyói fiók (6 alapitó, 23 rendes és 11 pártoló, öszszesen tehát 40 taggal).
14. Az indali fiók (22 rendes taggal).
15. A marosludasi fiók (1 alapitó és 20 rendes, összesen tehát 21 taggal).
16. A medgyes-erzsébetvárosi fiók (1 alapitó és 30 rendes, összesen tehát 31 taggal).
17. A marótlakai fiók (19 rendes és 5 pártoló, összesen tehát 24 taggal).
18. A marosi fiók (18 rendes és 6 pártoló, összesen tehát 24 taggal).
19. A marosujvári fiók (13 rendes taggal).
20. A mezőpagocsai fiók (18 rendes taggal).
21. A szászrégeni fiók (16 alapitó, 27 rendes és 6 pártoló, összesen tehát 49 taggal).

22. A verespataki fiók (8 alapitó és 19 rendes, összesen tehát 27 taggal).
23. A szászsebesi fiók (17 rendes taggal).
24. A nagyszebeni fiók (6 alapitó és 25 rendes, összesen tehát 31 taggal).
25. A tordai fiók (5 alapitó és 21 rendes, összesen tehát 26 taggal).
26. A fogarasi fiók (20 alapitó és 33 rendes, összesen tehát 53 taggal)

Az egyesület vagyona az 1906/7 iskolai év végén 11.850 K 88 f. Az egyesületnek az 1906/7. iskolai évben 2366 K 70 f. bevétele és 2366 K 70 f. kiadása volt.

Az egyesület 20 fiókjának van könyvtára, amelyek 2376 könyvből és 427 füzetből állanak.

Az egyesületnek az organuma, a már 9 év óta fennálló és Balázsfalván megjelenő «Foaia Școlastică», amely havonta kétszer, 16 negyedrét oldalon jelenik meg és amelynek szerkesztője Negruțiu F. János tanár, kiadója pedig a tanitóegyesület, előfizetési ára egy évre 6 K, megjelenik 553 példányban. Ez a lap az egyesületi ügyeken kivül tanügyi cikkeket is közöl.

Az egyesület elnöke Muntean Gergely balázsfalvai kanonok; alelnöke Negruțiu F. János, a balázsfalvai görög katholikus román tanitóképezde tanára; jegyzője Ungurean Péter, a balázsfalvai görög katholikus román tanitóképezde tanára; pénztárnoka Pop Miklós, a balázsfalvai görög katholikus román tanitóképezde tanára.

Az egyesületnek a következő alapszabályai vannak:

I. Az egylet.

1. §. Az egylet cime: «A gyulafehérvári és fogarasi gör. kath. főegyházmegyei gör. kath. tanitók egylete.»

II. Az egylet célja.

2. §. Az egylet célja: egyesiteni a főegyházmegye területén működő összes tanerőket, azokat tevékenységre buzditani, ébreszteni és ápolni a szerető kartársi egyetértést és a tanügy iránt való meleg érdeklődést; egyszóval a tanitói fontos hivatalnak a haladó kor kivánalmaihoz mért szellemi és anyagi felemelése, ugy annyira, hogy hivatásának, ugy a tudományos, mint a társadalmi téren megfelelhessen, és igy a vezetésére bizott iskolában virágozzék a valláserkölcsös nevelés és oktatás és ez által jólétben gyarapodjék az egyház és haza.

III. Az eszközök.

3. §. Az egylet céljának elérésére a következő eszközöket használja: törekedni fog a nevelés és tanitás előmozditására megkivántató ismereteket gyarapitani, a nevelés-oktatás terén felmerülő kérdések megvitatása, mintatanitások, nevelés-tanitási tételek, pályakérdések kidolgozása, taneszközök és tanszerek gyakorlati ismertetése, iskolai tankönyvek megbirálása, az iskola belső életének kifejlesztésére célzó rendtartás és fegyelem gyakorlását illető tanulságos értekezések, az egylet központján és a körökben könyvtárak felállitása, esetleg egy ne-

velés-oktatásügyi szaklap kiadása által, amely utóbbi egyszersmind az egylet hivatalos közlönye is lesz.

Továbbá törekedni fog oly tőkének megteremtésére, melyből az egyletnek nagyobb szükség által nyomott tagjait gyámolithassa; esetleg a szegény iskolákat segélyezhesse és a szegényebb sorsu tanulókat a legszükségesebb taneszközökkel elláthassa. Idővel, mikor az egylet anyagi helyzete megengedi, az egylet központján, Balázsfalván, egy tanszer-muzeumot fog felállitani.

IV. Az egylet védnöke.

4. §. Az egylet védnöke a gyulafehérvári és fogarasi gör. kath. főegyházmegyei Érsek és Metropolita.

V. Az egylet hivatalos nyelve.

5. §. Az egylet jegyzőkönyvei szerkesztésében, hivatalos ügyirataiban, valamint tanácskozásaiban is a román nyelvet használja. A nagygyülés jegyzőkönyvei azonban hasábosan román és magyar nyelven fognak szerkesztetni és másolatban az illetékes kir. tanfelügyelővel fognak közöltetni.

VI. Az egylet szervezete.

6. §. Az egylet székhelye Balázsfalva és áll annyi körből, ahány esperesi kerületre van felosztva a főegyházmegye.

7. §. Ezen felosztásnak célja, hogy a tanitók gyakoribb gyülésezések által fokozott müködésre ösztönöztessenek és a tárgyalásra kitüzött kérdések minél tüzetesebben megvitathatók legyenek.

8. §. Az egylet éve kezdődik szeptember 1-én és végződik augusztus 31-én.

VII. Az egylet tagjai.

9. §. Az egylet áll: rendes, alapitó, pártoló és tiszteletbeli tagokból. *a*) Az egylet rendes tagja a főegyházmegye területén müködő kisdedóvó, elemi és felső népiskolai minden rendes, segédtanitó és tanitónő; a balázsfalvai gör. kath. tanitóképző tanárai. A lelkészek mint iskolai igazgatók szintén rendes tagjai lehetnek. *b*) Alapitó tagja, ki egyszersmindenkorra 20 frtot o. é. fizet az egylet pénztárába. *c*) Pártoló tagja lehet minden nem tanitó, ki évenként 1 frtot o. é. fizet az egylet pénztárába. Ugy alapitó, valamint pártoló tag csak magyar honpolgár lehet. *d*) Tiszteletbeli tagokat a nagygyülés választ a központi bizottság előterjesztésére, azon magyar honpolgárok közül, kik a népnevelés és oktatás terén kitüntették magukat, vagy pedig az egylet érdekében maguknak kiváló érdemeket szereztek.

VIII. A tagok kötelességei és jogai.

10. §. Minden rendes tag köteles évenként a körök gyülései alkalmával 2 frtot fizetni.

11. §. Amely rendes tag két forintnyi tagdiját az év végéig sem fizetné meg, az egylet pénztárnoka postautánvéttel, esetleg közigazgatási uton fogja behajtani.

12. §. Minden rendes tag köteles lakhelyét és utolsó postáját, valamint állomás változtatását saját köri elnökének bejelenteni.

13. §. Minden rendes tag tartozik az egylet alapszabályait megtartani, a közgyülésein megjelenni és azok határozataihoz alkalmazkodni. A gyülésről való elmaradást minden rendes tag indokolni tartozik.

14. §. A rendes tag csak azon esetben léphet ki az egyletből, ha más egyházmegyébe költözik, vagy megszünik tanitó lenni, amit azon-

ban tartozik az egylet elnökének a nagygyülés alkalmával, szóval vagy irásban bejelenteni. Az egyletből való kilépés a bejelentés napjától számittatik, tagdiját azonban tartozik azon évre megfizetni.

15. §. Minden rendes tagnak jogában áll a gyülés tárgyalásaiban részt venni, inditványokat tenni és szavazni.

16. § A nagygyülésekben teendő inditványok 15 nappal a gyülés előtt a központi bizottságnak bejelentendők.

17. §. Az alapitó és tiszteletbeli tagok ugyanazon jogokkal birnak, de az egylet hivatalnokai nem lehetnek és az egylet segélyezéseiben nem részesülhetnek, a pártoló tagok pedig csak tanácskozási joggal birnak.

18. §. Minden rendes tag pályázhat a kitüzött pályakérdésekre. A pályatételek a nagygyülésen hirdettetnek ki.

19. §. Minden rendes tagnak jogában áll a közgyülésekben gyakorlati minta tanitásokat, értekezést tartani egy szabadon választott tételről is, ha pedig ebbeli jogával a nagygyülésen is élni akar, tartozik dolgozatát 15 nappal a nagygyülés előtt a központi bizottságnak beküldeni és ha a bizottság megfelelőnek itéli, annak megtartását engedélyezi. Politikai kérdések megvitatása ki van zárva.

IX. Egyleti ügyvezetés.

20. §. Az egylet ügyeit intézik: *a*) a körök gyülései; *b*) a nagygyülés; *c*) a központi bizottság.

X. A körök gyülései.

21. §. A körök minden félévben tartanak egy gyülést, melynek helye és ideje mindig a megelőző gyülésen tüzetik ki. A gyülés napja, valamint tárgysorozata is, az illetékes kir. tanfelügyelőnek 15 nappal előbb bejelentendő. Azon esetben, ha közgyülés egy oly községben tartatnék meg, amely más kir. tanfelügyelő hatáskörébe tartozik, akkor ugy annak napja, valamint tárgysorozata ezen kir. tanfelügyelőnek is bejelentendő.

22. §. Hogy a körök gyülésein érvényes határozatok hozathassanak, a tagok kétharmadának jelenléte szükséges.

23. §. A körök teendői: *a*) Tisztviselőinek megválasztása egy évi időtartamra, kik azonban ujra megválaszthatók. A körök tisztviselői: az elnök, a jegyző, a pénztárnok és a könyvtárnok. A kör valóságos elnöke és többi tisztviselői a tanitók közül választandók. *b*) Az előző gyülés jegyzőkönyvének felolvasása és hitelesitése. *c*) A tanügyre vonatkozó felsőbb rendeletek és a központi bizottság értesitéseinek felolvasása. *d*) A közgyülések által kitüzött vagy a tagok által szabadon választott tételekről szóló dolgozatok felolvasása. *e*) Egy tag kijelölése, ki a következő körgyülésen gyakorlati mintatanitást tart, ha egy sem jelentkeznék önként. Ha ellenben többen jelentkeznének, akkor sorshuzás fog dönteni. *f*) Gondoskodik, hogy a központi bizottság által kitüzött tételek és a gyakorlati tanitások a kör legalább egy tagja által dolgoztassanak ki. *g*) Egy kiküldött bizottság által megbirálja a beérkezett dolgozatokat. A gyakorlati tanitásokra vonatkozó megjegyzéseket azon sorrendben teszik, amelyben az elnöknél jelentkeztek. *h*) Jegyzőkönyvi köszönetet szavaz azon tagjainak, kik vagy dolgozataikkal, vagy gyakorlati tanitásaikkal magukat kitüntették. *i*) Megvitatja egyes tagjai által a tanitás és nevelés alkalmával szerzett tapasztalatok alapján a felvetett fontosabb iskolai kérdéseket. *l*) Tárgyalja az esetleges inditványokat és határozatokat hoz. *m*) Gyakorlati utmutatások adatnak a méhészet, kertészet és háziiparról. *n*) Beszedi a tagdijakat az azon körhöz tartozó rendes és pártoló tagoktól. *o*) Pártoló tagok vétetnek fel.

XI. A körök tisztviselőinek teendői.

24. §. *a*) Az elnök egybehivja, meegnyitja a gyüléseket és vezeti a tárgyalásokat, szavazategyenlőség esetében szavazatával dönt, megvonhatja a szót, ha valaki eltér a tárgytól vagy az alapszabályoktól; a gyülést bezárja; a jegyzőkönyvet és a kör egyéb iratait aláirja és 14 nap alatt a központi bizottságnak nyilvántartás végett beterjeszti. *b*) A jegyző felveszi a jegyzőkönyvet és két példányban késziti. A jegyzőkönyveket a gyülés kebeléből kiküldött két tag által hitelesiti. Ő végzi a kör többi irásbeli dolgozatait is; elkésziti a tagok névjegyzékét és egy példányt minden év végén a központi bizottságnak nyilvántartás végett beterjeszt. *c*) A pénztárnok beszedi a tagdijakat és esetleges adományokat, ezekről rendes naplót vezet és az elnök utján a központi bizottságnak küldi be. *d*) A könyvtárnok a könyvtárnak jó karban való fentartásáról gondoskodik. *e*) A körök esetleges költségeit a központi bizottság utalványozza.

XII. A nagygyülés.

25. §. Nagygyülés évenként egyszer, őszkor, tartatik Balázsfalván, miután a körök már megtartották gyüléseiket.

26. §. A nagygyülés áll: *a*) a központi bizottságból; *b*) a körök tisztviselőiből és *c*) a körök két-két képviselőjéből. Jogában áll azonban minden tagnak a nagygyülésen résztvenni és tagsági jogait gyakorolni.

27. §. A nagygyülés idejét a központi bizottság állapitja meg és annak tárgysorozatával együtt a tagoknak, valamint az alsófehérmegyei kir. tanfelügyelőnek legalább is 30 nappal előbb tudomásul hozza.

28. §. A nagygyülésen a határozatok szavazattöbbséggel hozatnak. A tisztviselők titkos szavazattal választatnak. Felkiáltás által történt választások érvénytelenek.

29. §. A nagygyülés ügyköre: *a*) A maga kebeléből választja három évre főtisztviselőit. *b*) Az elnök jelentést tesz az egylet állapotáról, müködéséről és ügyeinek vezetéséről. *c*) A központi bizottság javaslatára kitüzi a nevelés és oktatástani tételeket, amelyeket vagy elfogadja vagy másokkal helyettesiti. *d*) A nagygyüléseken csak a mult évben pályanyertes dolgozatok olvastatnak fel; felolvashatók azonban egy szabadon választott tételről is, ha ama dolgozatok legalább is 15 nappal a nagygyülés előtt a központi bizottságnak beküldetnek és ha azokat megfelelőknek találja; gyakorlati tanitások tartatnak. Ezekre nézve a 23. §. *e*) pontja érvényes. *e*) Tárgyalja a nagygyülés előtt 15 nappal bejelentett inditványokat és azok fölött határoz. *f*) A központi bizottság ajánlatára tiszteletbeli tagokat választ. *g*) A pénztárnok jelentést tesz az egylet anyagi állapotáról és a központi bizottság által felülvizsgált mult évi számadásokat előterjeszti, *h*) A nagygyülés állapitja meg véglegesen a központi bizottság által előterjesztett költségvetést. *i*) A könyvtárnok jelentést tesz a könyvtár állapotáról.

XIII. Az egylet főtisztviselői és azok teendői.

30. §. Az egylet főtisztviselői az elnök, az alelnök, a két jegyző, pénztárnok, ellenőr és könyvtárnok.

a) Az elnök képviseli az egyletet minden ügyeiben, valamint a hatóságokkal szemben is, egybehivja a nagygyüléseket és a központi bizottság üléseit és azokat vezeti; szavazategyenlőség esetében saját szavazatával dönt; a tárgyalási kérdéseket a gyülés tárgysorozata szerint kitüzi; felügyel az alapszabályok megtartására és ha szükséges, az eltérőt rendreutasitja, esetleg tőle a szót megvonja; az üléseket bezárja; a jegyzőkönyv hitelesitésére egy háromtagu bizottságot küld ki. Utalványozza a nagygyülés által megszavazott összegeket és szük-

ség esetén a nagygyülés utólagos jóváhagyása mellett azonnal intézkedik; előterjeszti a központi bizottság évi jelentését és eljárásáról a nagyés bizottsági gyülésnek felelős.

b) Az alelnök, az elnök akadályoztatása esetében azt mindenben helyettesiti, de különben is segédkezet nyujt az egylet ügyvezetésében.

c) A jegyzők felváltva vezetik a nagygyülés és a központi bizottság jegyzőkönyveit, ez utóbbiak a következő bizottsági ülésen hitelesittetnek. A jegyzők segédkeznek az elnöknek a hivatalos levelezésekben, az egylet tagjainak névjegyzékét elkészitik és nyilvántartják.

d) A pénztárnok kezeli az egylet vagyonát, rendes pénztári naplót vezetvén; az ellenőr által ellenjegyzett nyugta mellett átveszi a tagdijakat és az egylet javára befolyó adományokat; teljesiti az elnök által utalványozott és az ellenőr által ellenjegyzett kifizetéseket; nyilvántartja a hátralékokat és szükség esetén a nagygyülés elé terjeszti intézkedés végett.

A pénztárnok felelős az egylet vagyonáért, a nagygyülésen jelentést tesz az egylet anyagi állapotáról, az elnök felhivására pedig bármikor előmutatással tartozik.

A központi bizottsággal egyetértésben gondoskodik az egylet tőkéjének gyümölcsöztetéséről és a pénztárban előre nem látott kiadásokra legfölebb 50 frtot tarthat; az egyleti év végén a számadásokat lezárja és azokat felülvizsgálás végett a központi bizottságnak benyujtja.

e) Az ellenőr ellenjegyzi a bevételeket és kiadásokat; valamint az elnök által eszközölt utalványozásokat is.

f) A könyvtárnok rendben tartja az egylet könyvtárát és jelentést tesz annak állapotáról.

XIV. A központi bizottság.

31. §. A központi bizottság áll: *a*) a balázsfalvai gör. kath. tanítóképző, gyakorló és fő elemi iskola tanáraiból; *b*) az egylet főtisztviselőiből; *c*) a körök elnökeiből; *d*) a köröknek egy évi időtartamra megválasztott egy-egy képviselőjéből.

32. §. Érvényes határozatokat hozhat a jelenlevő tagok többsége.

33. §. A központi bizottság minden év negyedében egy-egy ülést tart; azon esetben, midőn a körülmények kivánják, az elnök rendkivüli ülést is hivhat egybe. Rendkivüli ülés hivható egybe akkor is, ha a központi bizottság tagjainak kétharmada kivánja.

A központi bizottság feladata, hogy üléseiben minden az egylet céljaira vonatkozó kérdést megvitasson; hogy közremüködjék az egylet szellemi és anyagi előhaladásán és hogy az egyes körök tisztviselőinek megadja a szükséges tamogatást, egyszóval, hogy az egész egyletet vezesse.

34. §. A központi bizottság teendői: *a*) Megállapitja a nagygyülés elé terjesztendő nevelés- és oktatástani tételeket; *b*) három-három tagu bizottságot küld ki a beérkezett dolgozatok, esetleg tankönyvek megbirálására, mely utóbbiak közül a megfelelőbbeket az egyházmegyei főhatóságnak fogja ajánlani az egyházmegye területén levő iskolákbani behozatal végett. Hasonlóan háromtagu bizottságot küld ki a pénztárnok által beterjesztett számadások felülvizsgálására. *c*) Két tagot biz meg kebeléből, hogy ugy az idegen, valamint irodalmunk népnevelési termékeit figyelemmel kisérjék. Ezek a következő nagygyülésen részletes jelentést fognak tenni és ezáltal alkalom fog adatni az egylet tagjainak megismerkedni az irodalom kiválóbb termékeivel; *d*) megállapitja a nagygyülés idejét és tárgysorozatát és végrehajtja annak határozatait; *e*) a körökkel összeköttetésben áll, ezeknek elnökei által beterjesztett ügyeit elintézni, esetleg felveszi a nagygyülés tárgysorozatába; *f*) gondoskodik a körök szükségleteiről; *g*) összeállitja a jövő évi költségvetést.

XV. Az egylet vagyona.

35. §. Az egylet vagyonát képezik: *a*) a rendes tagok által fizetett tagdijak; *b*) az alapitó tagok által fizetett összegek; *c*) a pártoló tagok által fizetett tagdijak; *d*) a befolyt adományok; *e*) az egylet javára rendezett különféle ünnepélyek és mulatságok tiszta jövedelme; *f*) az egylet hivatalos közlönyének esetleges tiszta jövedelme.

36. §. Az egylet költségei a rendes, pártoló, alapitó tagok tagdijaiból fedeztetnek; a fenmaradó összeg, valamint egyéb jövedelem az egylet tőkéjéhez csatoltatik és az egylet könyvtárának és tanszermuzeumának gyarapitására és a 3. §-ban jelzett segélyekre fordittatik.

XVI. Az egylet feloszlásáról.

37. §. Az egylet feloszlik:

a) Ha a rendes és alapitó tagok kétharmada kivánságára az e célból összehivott nagygyülésen elhatározza.

b) Azon esetben, ha az egylet az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által amennyiben további müködésének folytatása által az állam vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok megtartására különbeni feloszlatás terhe alatt köteleztetik. Mind a két esetben, t. i. akár a nagygyülésen mondatik ki a feloszlás, akár az e célra elrendelt vizsgálat alapján a polgári hatóság által történnék meg, az egylet tőkéje a főegyházmegyei iskolai alaphoz csatolandó és az egylet által követett célokra forditandó; a központi könyvtár és a tanszermuzeum a balázsfalvai gör. kath. tanitóképzőintézet és elemi iskola birtokába mennek át; a körök könyvtárai pedig az azok területén levő gör. kath. iskolák között fognak felosztatni.

5118. sz. Jóváhagyom azzal, hogy nem csupán az 5. §-ban érintett nagygyülés, de a köri gyülések jegyzőkönyvei is hasábosan, az állam hivatalos nyelvén szerkesztendők s az illetékes kir. tanfelügyelőnek másolatban megküldendők.

Budapest, 1897. február 3-án.

A miniszter meghagyásából :

(P. H.) *Szathmáry* s. k.
miniszteri tanácsos.

IV. FEJEZET.

A nagyváradi görög katholikus román egyházmegye.

A) *Az egyházmegye története.*

Miután az uniót a biharvármegyei románok egy része is elfogadta, a biharvármegyei uniált románok nem a fogarasi görög katholikus püspök, hanem a nagyváradi latin szertartásu katholikus püspök fenhatósága alá helyeztettek.

A biharvármegyei uniált románoknak meg voltak a saját görög katholikus papjaik, akik mindenekben a keleti szertartás szerint funkcionáltak és akiket a nagyváradi latin szertartásu ka-

tholikus püspök rendelkezésére, hol a fogarasi görög katholikus román püspök, hol a munkácsi görög katholikus ruthén püspök szentelt fel.

A biharvármegyei uniált románoknak, a nagyváradi latin szertartásu katholikus püspök fenhatósága alá helyezését, az uniáltak olyaténképpen tüntették fel, mint amely Bihar vármegyében akadályul szolgált az unió terjedésének, még pedig részben azért, mert — szerintük — a görög keletiek ezt a körülményt, — arra való hivatkozással, hogy a nagyváradi latin szertartásu püspök, a biharmegyei görög katholikus román egyház felett gyakorolt fenhatóságát arra fogja kiaknázni, hogy a keleti ritus kiküszöbölésével, lassankint a latin ritust csempészze be az uniált román egyházba, — arra használták fel, hogy a románokat elrettentsék az uniótól; részben pedig azért, mert a nagyváradi latin szertartásu katholikus püspöknek azon joga, hogy tizedet szedhessen összes hiveitől, sulyosan megnehezitette az uniált románok anyagi helyzetét, akik mig görög keletiek voltak, nem fizettek volt tizedet a püspöknek.

Ezek a körülmények és különösen Martinoviciu János és Jovanovics Vince aradi görög keleti román püspököknek, az unió terjedésének az ellensulyozására Bihar vármegyében tett kánonikális vizitációi nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy Bihar vármegyében az uniált románoknak a száma nap-nap után kevesbedjék, akik nagy tömegekben tértek vissza a görög keleti vallásra.

Igaz ugyan, hogy Mária Terézia királynő azt tanácsolta volt a nagyváradi latin szertartásu katholikus püspöknek, hogy ne szedjen az uniált románoktól tizedet, ez a tanács azonban már késő volt. Ezt legjobban igazolja az a körülmény, hogy amidőn Mária Terézia 1758-ban egy bizottságot küldött volt ki, amelynek minden egyes biharvármegyei romántól meg kellett kérdeznie, hogy uniált-e vagy sem?, az a bizottság, az egész Bihar vármegyében, a görög keleti községekben elszórt csekély számu unitusokon kivül, csak három uniált községet talált, még pedig Pocsajt, Szentandrást és Nagylétát.

Ezen bizottság kedvezőtlen jelentése folytán, Mária Terézia királynő, az unió terjedésének az érdekében, a nagyváradi latin szertartásu katholikus püspöknek meghagyta volt, hogy az uniált románoktól, — akik számra nézve ugyis nagyon megfogytak — ne szedjen tizedet és hogy alkalmazzon maga mellett egy püspökké felszentelendő görög katholikus román vikáriust, aki a biharvármegyei görög katholikus románokkal szemben, a megyés püspöknek fentartott egyházi fenhatóságot és adminisztrációt kivéve, az összes többi püspöki jogokat gyakorolja. Mária Terézia királynő ezen vikárius évi fizetését 1500 frtban állapitotta meg.

Mária Terézia királynő ezen intézkedése folytán, XIV. Be-

nedek pápa, a macedoniai görög származásu, Kovács Melecius, diószegi görög katholikus papot nevezte ki 1748-ban, tegeani «episcopus in partibus infidelium» cimmel, a nagyváradi latin szertartásu katholikus püspök mellé görög katholikus vikáriussá, akit Olsavsky Manó, munkácsi görög katholikus ruthén püspök szentelt fel 1750-ben Mária-Pócson püspökké.

Bihar vármegyében Kovács vikárius alatt mind inkább szaporodtak az uniált románok, akik azonban folytonosan azt követelték, hogy nekik ne vikárius, hanem külön megyés püspök adassék. Kovács vikárius minden alkalmat felhasznált arra nézve, hogy a biharvármegyei uniált románok ezen kivánságát tudomására hozza a bécsi udvarnak, amely azonban a nagyváradi latin szertartásu katholikus püspök tiltakozása folytán nem teljesitette ezt a kivánságot.

Miután Kovács vikárius 1770-ben meghalt, a biharvármegyei görög katholikus románoknak öt éven át nem volt vikáriusuk, végre 1775-ben Drágosi Mózes, nagyváradi görög katholikus esperes neveztetett ki vikáriussá, akit Maior Gergely, fogarasi görög katholikus román püspök szentelt fel Nagyváradon püspökké.

Miután a biharvármegyei uniált románok már többször kifejezést adtak volt ama kivánságuknak, hogy számukra egy külön görög katholikus püspökség állittassék fel, Mária Terézia királynő kérelmére, VI. Pius pápa 1777. junius 23-án kiadott bullájában, Nagyvárad székhelylyel, mint uj görög katholikus püspökséget kanonizálta a nagyváradi görög katholikus egyházmegyét; ezzel kapcsolatban pedig Drágosi Mózes vikáriust, nagyváradi görög katholikus román püspökké nevezte ki.

Miután azonban a nagyváradi görög katholikus román püspöknek nem volt méltóságának megfelelő jövedelme, II. József, 1781. február 16-án kelt diplomájában elrendelte, hogy a nagyváradi görög katholikus román püspök számára, hasittassék ki a nagyváradi latin szertartásu katholikus püspök uradalmából a belényesi dominium és hogy a nagyváradi görög katholikus egyházmegyében öt kanonokból álló káptalan szerveztessék.

Tekintettel arra, hogy a nagyváradi görög katholikus püspökség létesitése folytán, Bihar vármegyében az uniált községek száma csakhamar 100-ra szaporodott, II. József elrendelte, hogy az állami kincstárból 150 frt évi fizetés adassék minden képzett egyházmegyei papnak.

Drágosi püspök 1787. április 16-án halt meg.

Drágosi püspök halála után, II. József azon hiszemben, hogy a görög katholikus román lelkészek között, egy megfelelő képességgel biró lelkész sincs a püspökségre, a ruthén származásu Savnitzki Mihályt, a lembergi görög katholikus szeminárium rektorát nevezte ki nagyváradi görög katholikus püspökké, aki nem tudott románul. A nagyváradi görög katholikus káptalan Savnitzki kinevezésének a hallatára, II. Józsefhez feliratot

intézett, amelyben arra a veszedelemre mutatott rá, amely az egyházmegyét érné, ha annak élére egy olyan idegen származásu püspök kerülne, aki nem ismeri sem a román nyelvet, sem pedig a román nép szokásait.

A király, a káptalan ezen felirata következtében, visszavonta Savnitzki kinevezését és 1788. április 8-án Darabont Ignácot, a balázsfalvai «Szent Háromság»-ról elnevezett zárda szerzetesét és a fogarasi görög katholikus román egyházmegye általános vikáriusát nevezte ki nagyváradi püspökké, akit a pápa 1789. március havában prekonizált és akit Bob János görög katholikus püspök, a balázsfalvai székesegyházban, 1790-ben szentelt püspökké.

A király, Darabont püspök kérelmére megengedte, hogy az állam kincstárból ne csak a képzett papok, hanem az egyházmegye összes papjai, tekintet nélkül képzettségükre, 150 forint évi javadalmazásban részesüljenek és hogy a nagyváradi görög katholikus káptalanban a hatodik kanonoki stallum is szerveztessék.

II. Lipót király 1792. február 21-ikén, Darabont püspök kérelmére, a nagyváradi görög katholikus egyházmegyének ajándékozta azt a nagyváradi házat, amely azelőtt a jezsuiták zárdája volt. A püspök ebben a házban a Nagyváradon tanuló görög katholikus ifjak számára fiu szemináriumot létesitett, amelynek a fentartására a vallásalapból évenként 2696 frtot kapott, amely összeg addig a nagyváradi görög katholikus egyházmegyei papnövendékeknek, a bécsi és onnan később a Lembergbe áttett szemináriumban való ellátására fordittatott volt.

Darabont püspök egy görög katholikus székesegyház épitéséhez fogatott, amelynek — életében — csak a tornya készült el. A püspök ezen székesegyház épitésének a befejezésére végrendeletileg 34.000 frtot hagyományozott.

Darabont püspök érdemeinek az elismeréseül, valóságos belső titkos tanácsosnak neveztetett ki. Meghalt 1805. október 31-én.

Darabont halála után, Vulcan Sámuel, nagyváradi görög katholikus kanonok és vikárius neveztetett ki nagyváradi görög katholikus püspökké, akit Bob János fogarasi görög katholikus püspök, 1807. junius 7-ikén szentelt fel a balázsfalvai székesegyházban püspökké.

Vulkan, miután elfoglalta püspöki székét, egyházmegyéjében kanonokális vizitációkat tartott. Alatta a nagyváradi görög katholikus román egyházmegye 72 plébániával szaporodott, a melyek mint román községek, a munkácsi görög katholikus ruthén egyházmegyéből csatoltattak a nagyváradi görög katholikus román egyházmegyéhez.

Vulkán püspök közbenjárására, az egyházmegye legtöbb papja 300 frt évi javadalmazásban részesült, voltak azonban olyan papok is, akik évi javadalmazásképpen 600 frtot kaptak.

Ő alatta lett befejezve a nagyváradi székesegyház épitése

is, amely azonban 1836. junius 21-én teljesen leégett. Vulcan alapitotta 1828-ban a belényesi görög katholikus gimnáziumot és az azzal kapcsolatos kenyér-alapot, azonkivül a sajátjából több falusi iskolát és papi lakot épittetett.

Vulcan püspök 1839. december 25-én halt meg. A belényesi görög katholikus főgimnázium, halálozásának évfordulóját gyász isteni tisztelettel és iskolai ünnepélylyel üli meg.

Vulcan püspök halála után, 1842. augusztus 2-ikán, Erdélyi Vazul, nagyváradi görög katholikus kanonok neveztetett ki nagyváradi görög katholikus püspökké, aki a pápa által 1843. január 30-ikán prekonizáltatott és akit Leményi János fogarasi görög katholikus román püspök, 1843. junius 4-én szentelt püspökké a balázsfalvai székesegyházban.

Erdélyi püspök alatt épült fel az elégett nagyváradi görög katholikus székesegyház, azonban csak csonka toronynyal, valamint a görög katholikus fiu szeminárium is.

Erdélyi püspök nagy buzgalmat fejtett ki az iránt, hogy a hazai görög katholikus román egyház felszabaduljon a hazai római katholikus egyház fenhatósága alól és mint ilyen érseki provinciát képezzen és hogy két uj görög katholikus román püspökség állittassék fel és pedig az egyik Lugoson, a másik pedig Szamosujváron. Miután pedig a Balázsfalván székelő fogarasi püspök, érseki rangra emeltetett és felállittattak a lugosi és szamosujvári uj görög katholikus román püspökségek, Erdélyi püspök alatt kihasittatott a nagyváradi, görög katholikus román egyházmegyéből 22 plébánia, amelyek a lugosi görög katholikus román egyházmegyéhez csatoltattak.

Ő Felsége I. Ferenc József király, Erdélyi püspököt érdemeinek elismeréseül, bárói rangra emelte és valóságos belső titkos tanácsosnak nevezte ki.

Erdélyi püspök 1862. március 27-én halt meg.

Erdélyi püspök halála után, 1862. november 1-én dr. Pap Szilágyi József, nagyváradi görög katholikus kanonok neveztetett ki nagyváradi görög katholikus román püspökké, akit a pápa 1863. március 16-án prekonizált és akit Șuluțiu Șterca Sándor görög katholikus érsek, 1863. május 3-ikán szentelt püspökké a balázsfalvai székesegyházban.

Pap Szilágyi püspök sokat fáradozott az unió terjesztésén, ő épittette fel az ujonnan épült székesegyház csonka tornyát.

Pap Szilágyi püspök részt vett a Rómában 1870-ben megtartott vatikáni egyetemes zsinaton. Ő Felsége kétszer tüntette ki. Meghalt 1873. augusztus hó 5-én.

Pap Szilágyi püspök halála után, 1873. szeptember 16-án, Oltean János, lugosi görög katholikus román püspök neveztetett ki nagyváradi görög katholikus román püspökké, aki 1874. január 24-én foglalta el uj püspöki székét.

Oltean alig vezette három évig a nagyváradi görög ka-

tholikus egyházmegyét, mert 1877. november 29-ikén meghalt Belényesben. Egyházmegyéjét tulköltekezése folytán a legnagyobb anyagi zavarban hagyta, amelyből az egyházmegyét utóda, Pável Mihály takarékossága segitette ki.

Oltean halála után, 1879. január 29-én Pável Mihály szamosujvári görög katholikus román püspök neveztetett ki nagyváradi görög katholikus román püspökké, aki 1879. junius 8-ikán foglalta el uj püspöki székét.

Pável püspök egyházmegyéjének az érdekében igen sokat tett és két millió forintot jóval meghaladó összeget adott egyházmegyei célokra. Renováltatta a nagyváradi és a belényesi székesegyházakat; a kanonokoknak Nagyváradon öt uj házat épittetett; a nagyváradi görög katholikus román elemi iskola számára emeletes házat épittetett, amely egyszersmind a tanitók lakásául is szolgál; a nagyváradi fiu internátus növendékeinek a felruházása céljából alapot tett; felépittette a belényesi plébánia lakot; alapot tett a belényesi görög katholikus főgimnázium tanárai fizetésének a felemelésére és nyugdijukra; a belényesi gimnáziumi épületet egy emeletes szárnyépülettel toldatta meg; Belényesben 130 növendék részére internátust épittetett és 74 tanuló ingyenes ellátása céljából alapot tett; Belényesben polgári román leányiskolát létesitett és annak megfelelő épületet és leány internátust épittetetett, az internátusban pedig 40 növendék ingyenes ellátása céljából alapot tett; egy, a budapesti Ferenc József-intézetben nevelendő román tanuló számára alapot (48.000 K) tett; az egyházmegyei papok segélyezése céljából alapot tett; azonkivül Nagyvárad város humánus érdekeinek előmozditásáért is áldozott, miért is Nagyváradon, a püspöki rezidencia mellett elterülő utca, nevéről «Pável»-utcának neveztetett el.

Ő Felsége érdemeinek az elismeréséül, valóságos belső titkos tanácsosnak nevezte ki, azonkivül pedig a Ferenc József-rend I-ső osztályával és a Vaskorona-rend I-ső osztályával tüntette ki.

Meghalt 1902. junius 1-én Szlatinán, ahol el is temettetett.

Pável püspök halála után Ő Felsége, nagyváradi görög katholikus román püspökké 1903. május hó 10-én, dr. Radu Demeter lugosi görög katholikus román püspököt nevezte ki, aki a püspöki székbe 1903. augusztus 16-án lett beiktatva.

Radu püspök a régi rezidenciát lebontatta és ahelyett egy diszes uj püspöki rezidenciát épittetett.

B) Az egyházmegye jelenlegi állapotára vonatkozó adatok.

Az egyházmegye fenhatósága Arad, Békés, Bihar, Csanád, Csongrád, Hajdu, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs, Szatmár, és Szilágy vármegyékre, illetve azok egyes részeire terjed ki.

Az egyházmegye élén: Dr. Radu Demeter püspök áll, aki Nagyváradon székel.

Az egyházmegye káptalanja hat kanonokból áll.

Az egyházmegye lelkészei az 1906. évben 62.688 K államsegélyben részesültek.

Az egyházmegye a következő 19 esperességből áll:

1. A belényesi, 14 anya- és 19 fiók; 2. a berettyómenti, 15 anya- és 24 fiók; 3. a borossebesi, 4 anya- és 20 fiók; 4. a hollódi, 9 anya- és 33 fiók; 5. a makói, 4 anya- és 28 fiók; 6. a mezőségi, 10 anya- és 32 fiók; 7. a nagylétai, 10 anya- és 65 fiók; 8. a nagyváradi, 14 anya- és 138 fiók; 9. a sebeskőrösmenti, 9 anya- és 25 fiók; 10. a simándi, 5 anya- és 31 fiók; 11. a vasadi, 8 anya- és 36 fiók; 12. a világosi, 6 anya- és 22 fiók; 13. az alsószopori, 10 anya- és 13 fiók; 14. az erdőszádai, 8 anya- és 4 fiók; 15. az érmelléki, 8 anya- és 15 fiók; 16. a madarászi, 7 anya- és 15 fiók; 17. a nagykárolyi, 8 anya- és 20 fiók; 18. a szamosközi, 11 anya- és 14 fiók; 19. a szatmári, 8 anya- és 28 fiók plébániával.

Az alsószopori, az erdőszádai, az érmelléki, a madarászi, a nagykárolyi, a szamosközi és a szatmári esperességek a szatmári püspöki külhelynökséghez tartoznak.

Az egyházmegye klérusa áll:

1 püspökből, 6 kanonokból, 1 püspöki külhelynökből, 21 szentszéki és tanári állásokat betöltő lelkészből, 6 archidiakonusból, 19 alarchidiakonusból, 96 plébánosból, 59 adminisztrátorból, 13 káplánból, 5 nyugalmazott lelkészből, 6 diszponibilis lelkészből, 3 az egyházi szolgálaton kivüli állásokban levő lelkészből, öszszesen tehát 236 egyénből.

Miután az egyházmegyének nincs saját papneveldéje, papnövendékeit különböző szemináriumokban képezteti ki, igy a nagyváradi latin szertartásu szemináriumban 4 papnövendéket; a budapesti «Központi Szeminárium»-ban 4 papnövendéket; az esztergomi érseki szemináriumban 2 papnövendéket; az ungvári görög katholikus ruthén szemináriumban 6 papnövendéket; a szatmári latin szertartásu szemináriumban 4 papnövendéket, évenként tehát összesen 20 papnövendéket neveltet, akik valamennyien az egyházmegye ösztöndijasai.

Az egyházmegyében összesen 182 felekezeti népiskola van, amelyekben 180 tanitó tanitott.

Az egyházmegye nagyváradi tanitóképezdéjében 28 ösztöndijas tanitóképezdész volt, akik a nagyváradi fiu internátusban kapnak teljes ellátást, ezek közül 6 a lugosi görög katholikus egyházmegyéhez tartozott.

Az egyházmegyében összesen 168 anyaplébánia van, amelyekhez 582 fiókegyház tartozik.

Az egyházmegyéhez tartozó plébániák közül 103 kegyuraság alatt áll és pedig: 1 a nagyváradi görög katholikus román püs-

pök, 9 a nagyváradi római katholikus püspök, 1 a temesvári római katholikus püspök, 1 a szentjobbi apátság, 6 a nagyváradi római katholikus káptalan, 2 a nagyváradi római katholikus káptalan és a vallás alap, 1 a nagyváradi római katholikus nagyprépostság, 1 a nagyváradi Szent László apátság, 2 a nagyváradi Szent István apátság, 1 a nemeskéri Kiss család és a vallás alap, 1 a Vertán család, 77 pedig a vallás alap kegyurasága alatt áll.

Az egyházmegye összesen 217.891 lelket foglal magában.

Az egyházmegye fenhatósága alatt áll: a belényesi görög katholikus főgimnázium és az azzal kapcsolatban álló fiu internátus, (ezekről a középiskoláknál lesz szó), továbbá a belényesi görög katholikus román polgári leányiskola és az azzal kapcsolatban álló leány internátus, végül a nagyváradi fiu internátus.

A nagyváradi fiu internátusban, amelyben összesen 65 gimnáziumi növendék volt, 40 gimnáziumi tanuló nyert ingyenes ellátást, akik közül 30 mint az internátusi alap, 2 mint a Darabont-alapitvány, 3 mint a Vulkán-alapitvány, 1 mint a Papfalvay alapitvány, 1 mint a Sorban-alapitvány, 1 mint a Kuku-alapitvány, 2 mint a püspöki alapitvány ösztöndijasa nyert ingyenes ellátást.

A belényesi görög katholikus román polgári leányiskola és leány internátus.

A polgári leányiskolában 10 tanár és 2 hitoktató; az internátusban pedig: 1 igazgató, 1 igazgatónő, 1 szpirituális, 3 tanulmányi felügyelő, 2 nevelőnő és 1 bonne müködött.

Miután az intézet tannyelve kizárólag a román, az összes tantárgyak, a magyar nyelvet kivéve, román nyelven adattak elő.

Mint rendkivüli tantárgyak: a latin nyelv, a francia nyelv és a zene adattak elő.

Iskolai ünnepélyek tartattak:

1. Október 4-én, Ő Felsége nevenapján. 2. Október 29-én, II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállitása alkalmával. 3. November 7-én, Szent Demeter napján dr. Radu Demeter, nagyváradi görög katholikus román püspök nevenapján. 4. November 19-én, szent Erzsébet napján, a megboldogult Erzsébet királyné nevenapján. 5. Április 11-én, az 1848-iki törvények szentesitésének évfordulóján. 6. Junius 1-én, Pável Mihály, volt nagyváradi görög katholikus püspöknek, mint az intézet alapitójának halálozási évfordulóján. 7. Junius 8-án, a koronázás évfordulóján.

A növendékek évi tandijképpen 12 koronát, beiratási dijképpen 4 koronát, iskolai bizonyitványért 2 koronát, összesen tehát 18 koronát fizetnek; a francia nyelv tanulásáért, heti 2 óráért 20 koronát, a zene tanulásáért heti 3 óráért egy évre 60 koronát fizetnek.

Az iskolai év az uj naptár szerint kezdődik és záródik.

A növendékekre vonatkozó 1906/7. iskolai év statisztikai adatait a következő táblázat tünteti ki:

Osztályok	A növendékek: száma: beiratkozott	kimaradt	az év végén maradt	vallása: görög kath.	görög keleti	nemzetisége: román	szerb	szülőinek foglalkozása: birtokos és gazdálkodó	iparos	kereskedő	tisztviselő	értelmiség	lakhelye: Belényes	Bihar várm.	Más várm.-hez tartoznak	előmenetele: felsőbb osztályba léphet	elégtelen tanjegyet nyert
I.	35	—	35	26	9	35	—	3	1	—	2	29	3	13	19	31	4
II.	27	2	25	18	7	25	—	—	—	1	6	18	1	5	19	18	7
III.	29	2	27	24	3	26	1	2	1	—	3	21	4	2	21	25	2
IV.	18	—	18	18	—	18	—	2	—	—	3	13	2	4	12	18	—
Összesen ...	109	4	105	86	19	104	1	7	2	1	14	81	10	24	71	92	13

Az internátusban 101 és pedig 4 elemi és 97 polgári iskolai növendék volt, akik közül 89 görög katholikus és 12 görög keleti volt.

A görög katholikus növendékek közül 44 ingyenes volt, akik közül 40 növendékért a «Pável-alap», 4 növendékért pedig az internátusi alap fizetett.

Az internátusban naponként felváltva magyar, román, német és francia társalgási órák tartatnak.

Az internátusban a növendékek egy évre 300 koronát fizetnek. A zongora tanulásáért 65 koronát, a francia nyelv tanulásáért 20 koronát fizetnek.

Az egyházmegyének a központi pénztárban kezelt alapitványai és alapjai.

Az egyházmegyének a központi pénztárban kezelt alapitványai és alapjai az 1907. év végén, összesen 3,788.353 korona 71 fillért tettek ki.

Nagyobb alapitványai és alapjai a következők:

1. A papi özvegyek és árvák alapja 227.055 K 08 f. 2. Az egyházmegyei pénztár alapja 97.008 K 84 f. 3. Az elaggott papok alapja 18.774 K 80 f. 4. A nagyváradi görög katholikus román elemi iskola alapja 15.872 K 88 f. 5. A nagyváradi görög katholikus fiunevelde ruha-alapja 40.000 K. 6. A nagyváradi görög katholikus fiunevelde fentartási alapja 100.266 K 88 f. 7. A Pável-segély alap 3,000.000 K. 8. A belényesi görög katholikus főgimnázium fentartási alapja 260.588 K 68 f. stb.

Tanitó egyesületek.

Az egyházmegye fenhatósága alatt álló tanitók — a szatmári püspöki külhelynökségnek tanitóit kivéve — nem képeznek tanitó egyesületet.

Az egyházmegye szatmári püspöki külhelynökségéhez tartozó hét esperesség tanitói, a nagykárolyi püspöki külhelynök elnöklete alatt, a vallás- és közoktatásügyi miniszter által, 1882. december 7-én 37.862. szám alatt jóváhagyott alapszabályok alapján, «A nagyváradi görög katholikus egyházmegyéhez tartozó szatmármegyei főesperességbe kebelezett görög katholikus néptanitók egyesülete» elnevezéssel külön tanitó egyesületet képeznek, amelynek alapszabályai lényegében megegyeznek a főegyházmegye tanitó egyesületének az alapszabályaival.

V. FEJEZET.

A lugosi görög katholikus román egyházmegye.

A) Az egyházmegye történelme.

Miután Ő Felsége I. Ferenc József, 1850. december 12-én kelt legmagasabb elhatározásával megengedte, hogy az unió következtében 1700-ban megszünt gyulafehérvári görög keleti érseksėg, mint görög katholikus román érsekség ujból létesittessék, illetve — a görög katholikusok szerint — visszaállittassék és hogy a Balázsfalván székelő görög katholikus püspök érseki rangra emeltessék, valamint, hogy ezzel kapcsolatban a fennálló nagyváradi görög katholikus román egyházmegyén kivül, még két uj és pedig a szamosujvári és a lugosi görög katholikus román egyházmegyék hat-hat kanonoki stallummal létesittessenek, amelyek a nagyváradi egyházmegyével együtt, a gyulafehérvári görög katholikus érsekség szuffraganus püspökségeit képezzék és miután a «gyulafehérvári» görög katholikus román érsekség néven, Balázsfalva székhelylyel felállitott érsekséget, az ujonnan létesitett szamosujvári és lugosi görög katholikus román püspökségekkel együtt, IX. Pius pápa 1853. november 26-án kanonizálta: a lugosi görög katholikus román egyházmegye 123 plébániából alakult meg, amelyek közül addig 22 a nagyváradi, 91 pedig a fogarasi görög katholikus egyházmegyékhez tartoztak volt, amelyek összesen 38.982 lelket foglaltak magukban. Az egyházmegye székhelye Lugos lett.

Ő Felsége I. Ferenc József, a lugosi egyházmegye első püspökévé, 1854. március 17-én, Dobra Sándor, nagyváradi görög katholikus kanonokot nevezte ki. Dobra 1854. május 1-én tette le Bécsben Ő Felsége kezébe a hüségi esküt. Habár IX.

Pius pápa még 1854. november 17-én prekonizálta Dobra Sándort, püspökké való felszentelése mindazonáltal csak 1855. október 28-án történt meg Balázsfalván. Felszenteltetése azért késett, mert Viale Prela kardinális, a bécsi pápai nuncius csak ezen a napon vezette be érseki méltóságába Şuluţiu Şterca Józsefet, az addigi fogarasi görög katholikus püspököt, aki a bevezetés után báró Erdélyi Vazul nagyváradi görög katholikus és Haynald Lajos, az akkori erdélyi latin szertartásu római katholikus püspökök segédkezése mellett, szentelte püspökké Dobra Sándort és Alexi Jánost, a kinevezett szamosujvári püspököt.

Miután pedig Lugoson nem volt megfelelő püspöki rezidencia, Dobra Sándor csak 1856. szeptember 21-én foglalta el püspöki székét, amelybe nagy ünnepségek között Şuluţiu Şterca Sándor érsek vezette be. A lugosi püspök táblapénze 20.000 K, amely az állami kincstárból folyósittatik. Dobra püspök ezt a táblapénzt már a hüség eskü letételének napjától, azaz 1854. május 1-től élvezte.

A püspöknek első dolga volt a káptalan tagjait kineveztetni és e célból a nagypréposti stallum kivételével, amelynek betöltése a concordatum alapján a pápát illeti meg, a többi öt kanonoki stallumra 3—3 lelkészt jelölt, illetve terjesztett fel Ő Felségének, aki 1857. január 15-én nevezte ki a lugosi káptalan tagjait, akiket Dobra püspök nagy ünnepségek között 1857. április 12-én vezetett be stallumaikba.

IX. Pius pápa, Dobra püspök ajánlatára, 1857. május 15-én a lugosi káptalan nagyprépostjává Aaron Tódor nagyváradi görög katholikus kanonokot nevezte ki, akit Dobra püspök 1857. szeptember 6-án installált.

A lugosi káptalanban a nagyprépostnak 3600 K évi fizetése és 1200 K lakpénze, összesen tehát 4800 K illetménye; az olvasó kanonoknak 3200 K évi fizetése és 1000 K lakpénze, összesen tehát 4200 K illetménye; a latere kanonoknak 2800 K évi fizetése és 800 K lakpénze, összesen tehát 3600 K illetménye; az iskola kanonoknak 2600 K évi fizetése és 800 K lakpénze, összesen tehát 3400 K illetménye; a kancellárnak 2400 K évi fizetése és 800 K lakpénze, összesen tehát 3200 K illetménye; a prebendatnak 2000 K évi fizetése és 800 K lakpénze, összesen tehát 2800 K illetménye van.

A lugosi káptalan tagjai illetményeiket az állami kincstártól kapják. A lugosi káptalan tagjai, Ő Felségének I. Ferenc József királynak, 1901. augusztus 21-én kelt legfelsőbb engedélye folytán, mellükön külön káptalani jelvényt viselnek.

Dobra püspök alatt restaurálták a lugosi görög katholikus plébániai templomot, amely miután székesegyházzá alakittatott át, 1868-ban szenteltetett fel.

Dobra püspök kezdeményezésére létesült 1859-ben az egyházmegyei lelkészek özvegyeinek és árváinak az alapja, amelyre

a püspök végrendeletileg 6357 frt 23 krt hagyományozott; azután 1861-ben az elaggott papok alapja, amelyre a püspök végrendeletileg 8324 frt 45 krt hagyományozott. Dobra püspök létesitette a székesegyházi alapot is, amelyre 2000 frtot hagyományozott végrendeletileg.

Dobra püspök 1859-ben, Rudolf trónörökös születése alkalmából, a sajátjából létesitette az ugynevezett «Rudolf»-féle alapitványt, amelyből ösztöndijak adatnak azon görög katholikus román tanulóknak, akiknek kiváló hajlamuk van a papi pályára. Dobra püspök kezdetben 4000 frtot adott ezen alapitvány célcéljaira, amely összeget később 12.383 frtra egészitette ki, halála után pedig végrendeletileg még 19.941 frt 66 krt hagyományozott erre az alapitványra.

Dobra püspök alatt az erdély-részekből 3, a bánáti részekből pedig 52 község tért át teljesen vagy csak részben a görög keleti vallásról a görög katholikus vallásra. Ezen községek legnagyobb részében még a mai napig sincs görög katholikus templom, iskola és papi lak. Nincs pedig azért, mert a kevés számban áttértek nem képesek a szükséges épületeket a sajátjukból felépiteni; a vallásalap pedig, a lugosi szentszék többszöri kérésére sem volt hajlandó, az egyházmegye rendelkezésére bocsájtani az e célra szolgáló pénzt és igy ezen községek legnagyobb részében a hivek kápolnának megfelelő helyiséget, iskolát és papi lakot kénytelen bérelni. Erre a körülményre vezethető vissza az is, hogy az egyházmegyéhez tartozó 163 anya- és 273 leányplébániában még most is csak 84 görög katholikus román felekezeti iskola van, amelyek közül 52 a bánáti, 32 pedig az erdélyi részekre esik.

Miután a lugosi egyházmegyében és különösen annak az erdélyi részekhez tartozó plébániáiban nem volt elegendő tanitó, Moldovan István, az akkori hátszegi görög katholikus vikárius, Dobra püspök beleegyezésével és jóváhagyásával, 1854. január 1-én Hátszegen egy, négy évre kontemplált görög katholikus román tanitóképezdét létesitett, amelynek élére Densușian Benjámin, balázsfalvai tanárt állitotta. A tanitóképezde négy osztályból állott és annak első osztályát, Moldován vikárius be sem várva, az ezen iskola felállitásához szükségelt kormányi beleegyezés megérkeztét, mindjárt meg is nyitotta. A tanitóképezde második osztálya is megnyilt már, amidőn a kormány, 1854. november 7-én 18.161/2246. szám alatt kelt leiratában megengedte eme tanitóképezde létesitését. Ezen tanitóképezde első osztályába 69-en jelentkeztek, akik közül 36 vétetett fel. Ezen tanitóképezdét a hátszegi vikáriátus hivei tartották fenn, akik arra kötelezték magukat, hogy négy éven át, minden házszám után 20—20 krajcárt fognak fizetni. Ebből a tanitóképezdéből, amely az 1857. év végéig állott fenn, 36 tanitó került ki, akik a vikáriátusnak 35 ujonnan létesitett felekezeti iskoláiban nyertek alkalmazást.

Dobra püspök, a bánáti románok politikai életében is fontos szerepet játszott. Ő vezette mint elnök az 1860. november 18-án és 19-én Temesváron megtartott román nemzeti konferenciát, amely azt kivánta:

1. Hogy Bánát, mint román terület, képezzen egy külön kapitányságot és ruháztassék fel külön autonómiával.

2. Hogy biztosittassék a román nép nemzeti élete.

3. Hogy román születésü legyen a kapitányság élére állitandó politikai főnök.

4. Hogy a román nyelv legyen a kapitányság hivatalos nyelve.

5. Hogy a bánáti románok szabadon választhassák meg a kapitányság élére állitandó politikai főnököt.

6. És hogy azt a választást Ő felsége hagyja jóvá.

Különben Dobra püspök az egyházi életben is kiváló szerepet játszott. Ő vezette 1868-ban mint királyi biztos, a gyulafehérvári és a fogarasi görög katholikus román érseket jelölő balázsfalvai zsinatot. A zsinat első helyen Dobrát akarta érsekké jelölni, ettől a szándéktól azonban Dobra kérelmére elállott, aki aggkorára hivatkozva, elháritotta magától azt a méltóságot. Ugyancsk Dobra püspök installálta nagy ünnepségek között, 1869. április 11-én Vancea Jánost, az uj érseket.

Ő Felsége, 1868. november 19-én, Dobrát 50 éves papi jubileuma alkalmából, valóságos belső titkos tanácsosává nevezte ki.

Dobra püspök 1870. április 13-án halt meg 77 éves korában. Holttestét a lugosi székesegyház alatt levő kriptába temették el. Dobra bérelt házban lakott, mert még akkor nem volt Lugoson püspöki rezidencia.

Ő Felsége, Dobra püspök halála után 3 hónapra, 1870. julius 25-én, a még alig 31 éves Oltean Jánost, a lugosi szentszék titkárát és pápai kamarást nevezte ki lugosi püspökké, akit IX. Pius pápa 1870. október 15-én prekonizált. Oltean 1870. december 18-án szenteltetett püspökké a nagyváradi görög katholikus püspöki székesegyházban.

Miután Lugoson nem volt még püspöki rezidencia, Oltean közbenjárására, a vallásalapból erre a célra 35.000 frt utalványoztatott ki. Ebből a pénzből vették meg azt a házat és terjedelmes kertet, amely a mostani püspöki rezidenciát képezi. Ezen épület kijavitására és megfelelő átalakitására, a vallásalapból még külön 10.000 frt utalványoztatott ki. A megvett épülethez tartozott a Lugos határában elterülő 9 hold föld is, amelyet jelenleg is a lugosi püspök használ.

Oltean, a Dobra püspök halála utáni interkaláris jövedelemből létesitette az «egyházmegyei pénztári alap»-ot.

Oltean püspök érdeme az az alapitvány is, amelyet Popovics Jova, lugosi kereskedő tett volt, egy görög katholikus román leányiskola létesitésére és ösztöndijakra.

Miután a bánáti részekben megindult unió mozgalmak foly-

tán, az egyházmegyének nem volt elegendő papja, Oltean püspök a vallásalap költségeire, Lugoson egy rendkivüli theológiai kurzust nyitott a «moralisták» számára. (Moralistáknak nevezik azokat a papokat, akiknek nincsen meg sem az előirt tanulmányi előkészültségük, sem pedig a rendes theológiai készültségük, ezek a theológiát egy év, sokszor pedig egy félév alatt végzik el.)

Oltean püspök közbenjárására, a vallásalap az egyházmegyében négy uj templomot épittetett és pedig: Izgáz, Petromány, Rakovica és Vermes községekben.

Pap-Szilágyi József nagyváradi görög katholikus román püspöknek 1873. augusztus 5-én történt elhunyta után, Ő felsége 1873. szeptember 16-án Oltean Jánost nevezte ki nagyváradi görög katholikus román püspökké, aki az uj püspöki széket 1874. január 24-én foglalta el.

Ő felsége, az ekként megüresedett lugosi püspöki székbe, 1874. november 25-én a még alig 33 éves apsai dr. Mihályi Viktort, a balázsfalvai szentszék titkárát nevezte ki, akit a pápa 1874. december 24-én prekonizált. Dr. Mihályit 1875. február 14-én szentelte püspökké a balázsfalvai székesegyházban Vancea János érsek, akinek Oltean János nagyváradi és Pável Mihály szamosujvári görög katholikus püspökök segédkeztek. Dr. Mihályi 1875. március 7-én lett nagy ünnepségek között a lugosi püspöki székbe beiktatva.

Dr. Mihályi püspök legfőbb törekvése az volt, hogy az egyházmegye adminisztrációját mindenekben megjavitsa. E célból négy szabályrendeletet léptetett életbe és pedig:

1. Amely meghatározta a káptalan és minden egyes kanonok müködési körét;

2. amely meghatározta az összes egyházi szolgálatban álló organumok müködési körét;

3. amely megállapitotta az egyházmegye fenhatósága alatt álló görög katholikus román felekezeti népiskolák tantervét és

4. amely megállapitotta az egyházmegyei alapitványok és alapok kezelését.

Dr. Mihályi püspök alatt létesült 1882-ben az egyházmegyei konviktusi alap is, amelynek dr. Mihályi egy 10.500 K-ról szóló életbiztositási kötvényt adományozott, amely után az esedékes dijakat ő fizeti.

Dr. Mihályi püspök alatt létesültek az erdélyi és a bánáti részek tanitóinak az egyesületei is. Dr. Mihályi püspöksége alatt a tanitói fizetések minimuma először 200 frtban, majd később 300 frtban állapittatott meg.

Miután a szentszék irodáinak a számára nem volt megfelelő helyiség, dr. Mihályi püspök közbenjárására, a vallásalap 1879-ben erre a célra 8000 frtot utalványozott, amely összegből az egyházmegye megvette a püspöki rezidencia szomszédságában lévő két

kincstári házat, amelyek azután a püspöki rezidenciához csatoltattak.

Miután a bánáti részekben mindig fontos szerepet játszottak a papok javadalmazásául szolgáló plébániai szesziók (egy szesszió 36 hold föld), amelyeket a bánáti községeknek, a hivek megkönnyebbitése céljából, még Mária Terézia idejétől kezdve, a kincstár adományozott és amely szesziók későbben, az egyes községek uniálása folytán sokszor per tárgyát képezték: a magyar királyi Curia — dr. Mihályi püspöksége alatt — 1882. április 13-án kelt 8521. számu végzésében elvként kimondotta, hogy ezen szesziók iránt meginditott perekben nem a biróságok, hanem a közigazgatási hatóságok vannak hivatva itélkezni.

Dr. Mihályi püspök 1893. április havában vezette XIII. Leó pápa elé a magyarországi román zarándokokat. Ez volt az első román zarándoklat Rómába.

Vancea János érseknek 1892. julius 31-én történt elhunyta után, az 1893. április 16-án Balázsfalván megtartott érsekjelölő zsinat első helyen dr. Mihályi Viktor püspököt jelölte, akit Ő felsége 1894. november 9-én nevezett ki gyulafehérvári és fogarasi görög katholikus román érsekké. És miután XIII. Leó pápa 1895. március 18-án prekonizálta dr. Mihályit, 1895. május 26-án installáltatott Balázsfalván érsekké.

Dr. Mihályi püspöksége alatt, a lugosi egyházmegyében 113 templom, kápolna, iskola és papi lak épült; ő alatta szerveztettek a tirnovai, a kistikványi, a jankahidi és a marosnémeti görög katholikus román plébániák.

Ő felsége az ekként megüresedett lugosi püspöki székbe, két évi széküresedés után, 1896. november 22-én, a még alig 34 éves dr. Radu Demetert nevezte ki püspökké, aki abban az időben a bukaresti római katholikus szeminárium rektora és a bukaresti római katholikus érseki főegyházmegye főgondnoka volt, és mint ilyen propagandát volt hivatva csinálni a görög keletiek között a görög katholikus egyháznak, ami azonban nem sikerült. Miután XIII. Leó pápa dr. Radut 1896. november 22-én prekonizálta, 1897. május 9-én szenteltetett püspökké a balázsfalvai székesegyházban dr. Mihályi érsek által, a kinek Pável Mihály nagyváradi görög katholikus román püspök és Harnstein bukaresti római katholikus érsek segédkeztek. Dr. Radu 1897. május 16-án installáltatott lugosi püspökké.

Dr. Radu alatt, nagy ünnepségek között ünnepeltetett meg Lugoson 1900. október 7-én és 8-án az unió kétszázéves jubileuma.

Dr. Radu alatt javittatott ki a Szilvás melletti ugynevezett «Prislopi» zárda, ahova dr. Radu 1901. május 18-án több ezer emberből álló zarándoklatot vezetett.

Dr. Radu püspök kérelmére, Ő felsége 1901. augusztus 21-én megengedte, hogy a lugosi görög katholikus káptalan tagjai mellükön külön kanonoki jelvényt viseljenek.

Dr. Radu püspök alatt, 1899. január 1-én szerveztetett az egyházmegyei központi pénztár, amely az összes egyházmegyei alapokat és alapitványokat kezeli. Ugyancsak dr. Radu altt lépett életbe két szbályrendelet is és pedig az egyik, amely az egyházmegyei alapok és alapitványok kezelésére; a másik pedig, amely az egyházmegyei ügyvéd teendőire vonatkozik.

Dr. Radu alatt vették meg a létesitendő egyházmegyei konviktus számára, az egyházmegyei alapokból kölcsönvett 44.000 K-ért, a püspöki rezidencia szomszédságában levő házakat.

Dr. Radu alatt több egyházmegyei alapitvány létesült.

Miután a szentszéki irodák számára 1879-ben megvett házak majdnem lakhatatlan állapotba jutottak, dr. Radu püspök közbenjárására, a vallás- és közoktatásügyi miniszter 41.451 K 70 fillért utaltatott ki a vallásalapból, hogy a nevezett házak, a kivánalmaknak megfelelőleg ujra épittessenek és hogy egy tető alá hozassanak a püspöki rezidenciával.

Dr. Radu püspöksége alatt 5 uj templom, 25 uj iskola és 19 uj papi lak épült; ezenkivül 9 templom teljesen kijavittatott.

Pável Mihály nagyváradi görög katholikus román püspöknek, 1902. junius 1-én történt elhunyta után, Ő felsége 1903. május hó 10-én dr. Radu Demetert nevezte ki nagyváradi görög katholikus püspökké, aki uj püspöki székét 1903. augusztus 16-án foglalta el.

Dr Radu Demeter lugosi püspök, az unió kétszázéves jubileuma és nagyváradi görög katholikus román püspökké való kinevezése, illetve áthelyezése alkalmából, az egyházmegyei szentszéknek 20.000 koronáról szóló két életbiztositási kötvényt adott át, amelyek után az esedékes biztositási dijat ő fizeti; továbbá átadott még bankrészvényekben, készpénzben és két hold földben 6000 koronát, összesen tehát 26.000 koronát egy «Radu Demeter püspök jubiláris alapitványá»-ra.

Ezen alapitvány csak az ő halála után fog rendeltetésének megfelelőleg igénybe vétetni, addig pedig az alapitvány jövedelmei tőkésittetni fognak.

Halála után az egész alapitvány évi jövedelmének egy harmada tőkésittetni fog; a második harmada ösztöndijképpen fog kiosztatni a lugosi egyházmegyéhez tartozó görög katholikus román tanulók és iparostanoncok között, a pályázók között azonban «caeteris paribus» elsőbbségben fognak részesülni azok a görög katholikus román tanulók, akik a püspök atyjának, Radu Jánosnak és anyjának, valamint a püspök atyja és anyja testvéreinek az egyenes leszármazói; végül az évi jövedelem harmadik harmada bármilyen egyházmegyei szükséglet fedezésére fog fordittatni.

Ő felsége a megüresedett lugosi püspöki székbe, 1903. május 10-én a még alig 37 éves dr. Hossu Vazul balázsfalvai görög

katholikus kanonokot nevezte ki, akit miután a pápa 1903. junius 25-én prekonizált, dr. Mihályi balázsfalvai érsek 1903. szeptember 21-én szentelt püspökké a balázsfalvai székesegyházban. Dr. Hossu 1903. szeptember 26-án lett a lugosi püspöki székbe beiktatva.

A prislopi zárda.

A lugosi egyházmegyéhez a Felsőszilvás (Hunyad vármegyében) közelében levő, ugynevezett prislop-i zárda tartozik, amely a hátszegi völgyben van és minden oldalról hegyek által van körülvéve.

Ez a zárda egy, a XVIII-ik századból való, «A hátszegi egyházmegyéhez tartozó szilvási szent zárda siralma» («Plângerea sfântei Mănăstiri a Silvaşului din eparchia Haţegului») néven ismert krónika szerint, — amelyet egy bujdosó szerzetes irt volt, — a tizennegyedik században létesült; alapitója pedig egy, a nép előtt Szent Nikodém név alatt ismert szerzetes volt, aki a Balkánon tul levő Prilep községből való volt. Ez a szerzetes létesitette ezt a zárdát, miután Havasalföldről Erdélybe jött. Hogy ez a zárda 150 éven át, azaz a létesitésétől kezdve a reformációig minő fázisokon ment át, nem tudható. Nagyon valószinü, hogy ebben az időközben ez a zárda is, mint a többi román zárda, teljesen pusztán állott.

Ezt a zárdát a fennebb emlitett krónika szerint, 1520-ban Zamfira, Basarab Mózesnek, a kiüzött és Erdélyben letelepedett havasalföldi vajdának a leánya épittette fel ujonnan. Zamfira, miután atyjával Erdélyben letelepedett, kétszer ment férjhez; először Keserü Istvánhoz, akitől két fia maradt és pedig: János és Mihály; másodszor pedig a lengyel Nisowski Stanislavhoz, akinek nagy befolyása volt Izabella királyné és Báthory István udvarában és aki 1575. szeptember 20-ikán Gyulafehérváron kelt ajándékozási oklevelében, igen kiterjedt birtokot ajándékozott Hunyad vármegyében, a szilvási zárda közelében, Zamfirának és fiainak, Jánosnak és Mihálynak. Zamfira egy fényes, de viszontagságos élet után, 1580-ban halt meg és az általa ujonnan épitett zárda kriptájába lett eltemetve, ahol a hamvait még most is őrzik. Ez a zárda kiváló szerepet játszik az egyháztörténelemben, mert a XVI-ik század vége felé, a reformáció üldöztetései elől oda menekültek és ott székeltek az erdélyi görög keleti román püspökök. Az utolsó püspök, aki itt székelt, János volt, aki székhelyét innen Gyulafehérvárra tette át, ahol 1595—1599 között Vitéz Mihály moldvai vajda segélyével, a «Szent Háromság»-ról elnevezett zárdát létesitette.

Ettől kezdve erről a zárdáról alig lehet valamit hallani. Miután az unióról szóló okiratot ezen zárda nevében senki sem irta alá, nagyon valószinü, hogy ennek szerzetesei nem uniáltak. Erre enged különben következtetni az a körülmény is, hogy

1744-ben, amidőn Visarion szerzetes, több Havasalföldről bejött szerzetessel üldözni kezdte az uniált románokat, ez a zárda menhelyül szolgált ezeknek a szerzeteseknek.

A zárda, ugy látszik, hogy kés»bb a balázsfalvai görög katholikus püspök fenhatósága alá került, mert a balázsfalvai «Szent Háromság»-ról elnevezett zárda főnöke, Filoteusz archimanditra, Varlaam és Nichita szerzeteseket küldötte 1749. junius 23-án a prislopi zárdába, hogy azon a vidéken terjeszszék az uniót. Miután a nevezett szerzetesek, a prislopi zárdába letelepedtek, arra kérték Dobra Pétert, — aki császári dekretummal 1746. április 15-ikén az unió protektorának volt kinevezve, — hogy szerezze vissza a zárda birtokait és vagyonát azoktól a környékbeli lakosoktól, akik azokat minden jogcim nélkül bitorolják. Ennek a kérelemnek azonban semmi eredménye sem volt, amit már az a tény is igazol, hogy Aron Pál Péter, balázsfalvai püspök 1756. április 4-én felhatalmazta Varlaam szerzetest, hogy gyüjtsön könyöradományokat a prislopi zárdának. Ugy látszik, hogy ez a gyüjtés némi eredménynyel járt, mert Varlaam mint zárdafőnök és Nichita mint a zárda gazdája, 1759-ben egy, Zalatnáról való János épitőmesterrel szerződést kötöttek, a Brád közelében lévő Vaka község mellett épitendő uj zárdára.

A prislopi zárda föllendülése azonban nem sokáig tartott, mert a görög keleti és görög katholikusok között kitört vallásvillongások közepette a zárda összes szerzetesei Varlaammal és Nichitával az élükön, 1762-ben elpártoltak az uniótól és a görög keleti vallásra tértek át. Erre Bucow tábornok, az aulikus bizottság elnöke, Aron balázsfalvai püspök panaszaira, 1762. junius 5-én elrendelte, hogy a zárda vagyona adassék a balázsfalvai püspöknek, maga a zárda pedig gyujtassék fel. Ez meg is történt és igy a zárda teljesen elpusztult. A szerzetesek egy részét Havasalföldre toloncolták, ahová valók voltak, egy részét bezárták, egy része pedig, köztük Varlamm és Nichita is ujra uniáltak.

Varlaam és Nichita szerzetesek, a balázsfalvai püspök utasitására, 1770. augusztus 24-én ujra visszamentek Prislopra és hozzáfogtak a zárda restaurálásához és ebből a célból megint könyöradományokat kezdtek gyüjteni, de a zárdát nem voltak képesek az előbbeni állapotba hozni. Ebben őket különösen II. Józsefnek 1781-iki türelmi parancsa és a zárdák bezáratására vonatkozó rendelete akadályozta meg.

Ezután megint homály fedi ezt a zárdát. A balázsfalvai püspök 1810-ben Makarie szerzetes halála után, aki a rázdában lakott, Miklós papot küldte a zárdába, akit a tanitással is megbizott. Miklós pap 1836-ban halt meg. Utána Rusu, majd Tuștean József lelkész lakott 1847-ig a zárdában.

A zárdában 1847—1873-ig nem volt állandó lelkész. A zárda

ebben az időben a felsőszilvási lelkész gondjaira volt bizva. A zárdának ezen siralmas állapota 1873-ig tartott. Ekkor a lugosi püspök tanácsára, egy Serbu Áron nevü jámbor életü ember keresett enyhülést a zárda falai között, aki sok fáradság után a zárdát kijavitotta és felszerelte a szükséges kegyszerekkel. Miután Serbu Áron 1876-ban meghalt, a zárda ujra elpusztult.

Nestor Miklós lugosi görög katholikus kanonok, az akkori hátszegi vikárius, a lugosi püspök jóváhagyásával, 1898-ban gyüjtést rendezett a prislopi zárda restaurálása céljából. Ezen gyüjtés folytán a zárda temploma kijavittatott és a volt iskola helyett, egy két szobából álló ház épittetett.

Miután a zárdának nincsen állandó lakója, a lugosi szentszék a zárdát egy gondnokságra bizta, amelynek élén a hátszegi vikárius áll, tagjai pedig a felsőszilvási görög katholikus hitközség két tagja és a vikáriátus területéhez tartozó két lelkész, akiket a vikáriátusi zsinat választ. Maga a zárda pedig a felsőszilvási lelkész felügyelete alatt áll, aki jókarban köteles tartani a zárdát és ezért a zárda földjeit használja.

A zárdát a környékbeli és a bánáti részekben lakó görög katholikus románok keresik fel, különösen május 21-ét, azaz János evangelista napját követő vasárnapon és szeptember 27-én, «Szentkereszt felmagasztalása» ünnepén, amely a zárda védszentje.

A legutóbbi nagyobb zarándoklást dr. Radu Demeter volt lugosi püspök vezette, aki az unió kétszáz éves jubileumának az ünnepségeit 1901. május 18-án ott zárta be.

B) Az egyházmegye jelenlegi állapotára vonatkozó adatok.

Az egyházmegye fenhatósága: Hunyad, Krassó-Szörény, Temes és Torontál vármegyék egész területére, valamint Alsófehér és Arad területének egy részére terjed ki.

Az egyházmegye élén dr. Hossu Vazul püspök áll, aki Lugoson székel.

Az egyházmegye káptalanja hat kanonokból áll.

Az egyházmegye lelkészei az 1906. évben 59.276 K államsegélyben részesültek.

Az egyházmegye a következő 16 esperességből áll:

1. A bábolnai, 9 anya- és 18 fiók; 2. a bogsáni, 7 anya- és 30 fiók; 3. a buziási, 6 anya- és 10 fiók; 4. a csákovai, 7 anya- és 14 fiók; 5. a halmágyi, 6 anya- és 9 fiók; 6. a kudzsiri, 14 anya- és 7 fiók; 7. a lugosi, 9 anya- és 17 fiók; 8. az oravicabányai, 8 anya- és 22 fiók; 9. a temesvári, 8 anya- és 55 fiók; 10. a torontáli, 6 anya- és 22 fiók; 11. a vajdahunyadi, 12 anya- és 20 fiók; 12. a varadiai, 7 anya- és 9 fiók; 13. a vermesi, 7 anya- és 8 fiók; 14. a hátszegi, 26 anya- és 12 fiók; 15. az ulpia-trajáni 14 anya- és 6 fiók; 16. a zsilli, 17 anya- és 14 fiók plébániával.

A hátszegi, az ulpia-trajáni és a zsilli esperességek a hátszegi külpüspöki helynökséghez tartoznak.

Az egyházmegye klérusa áll:

1 püspökből, 6 kanonokból, 5 szentszéki tisztviselőből, 157 valóságos esperesből, plébánosból, adminisztrátorból és káplánból, 3 olyan lelkészből, akik jelenleg az egyházon kivül különböző hivatalokban vannak alkalmazva, 8 nyugalmazott lelkészből és 1 diszponibilis lelkészből, összesen tehát 181 egyénből.

Miután az egyházmegyének nincsen saját papnöveldéje, az egyházmegyei klérikusokat, számszerint 15-öt, az egyházmegye, más egyházmegyék papnöveldéiben képezteti ki, igy: 1. a római «Propaganda fide» kollégiumban egyet; 2. a budapesti «Központi Szeminárium»-ban kettőt; 3. a temesvári római katholikus szemináriumban hármat és 4. a balázsfalvai görög katholikus román szemináriumban kilencet.

Az egyházmegye a szükséghez képest «moralisták»-at is küld kiképeztetés végett a balázsfalvai görög katholikus román szemináriumba. A papnövendékek kiképeztetésének költségeit a vallásalap fedezi; a budapesti «Központi Szeminárium»-ban pedig 3 alapitványi hely van fentartva a lugosi görög katholikus román egyházmegyének.

Az egyházmegyében 76 tanitó és 121 kántor van.

Miután az egyházmegyének nincsen saját tanitóképezdéje, az egyházmegyei tanitóképezdészeket, számszerint 12-őt, az egyházmegye a különböző görög katholikus román tanitóképezdékben képezteti ki, igy: 1. a nagyváradi görög katholikus román tanitóképezdében hatot; 2. a balázsfalvai görög katholikus román tanitóképezdében ötöt és 3. a szamosujvári görög katholikus román tanitóképezdében egyet.

A vallásalap erre a célra évenként hat 210 koronás ösztöndijat ad; a többi tanitóképezdészek pedig az egyházmegye költségére képeztetnek ki, akik egyenként 100—140 koronás ösztöndijban részesülnek.

Az egyházmegyében összesen 163 anyaplébánia van, amelyhez 273 fiók tartozik.

Az egyházmegyei plébániák közül 69 kegyur alatt áll, még pedig:

1. 45 plébánia a vallásalap;

2. 8 plébánia az osztrák-magyar államvasutak igazgatósága;

3. 13 plébánia a m. kir. földmivelésügyi miniszterium által képviselt magyar királyi kincstár;

4. 1 plébánia, t. i. a temesvári, Temesvár szabad királyi város;

5. 1 plébánia, t. i. az aradi, Arad szabad királyi város és

6. 1 plébánia, t. i. a kudzsiri, Kudzsir község kegyurasága alatt áll.

A plébániákban összesen 157 esperes, plébános, adminisztrátor és káplán müködik.

Az egyházmegyében van 126 kő- és 25 fa, összesen 151 templom; van ezenkivül 9 kő- és 2 fakápolna, továbbá 23 bérelt kápolna, amelyekért az egyházmegye, illetőleg a hitközségek 7286 K 60 f. évi bért fizetnek; van 62 kő- és 27 fa-, összesen 89 plébániai lak, továbbá 33 bérelt plébániai lak, amelyekért az egyházmegye, illetőleg a hitközségek 6075 K 88 f. évi bért fizetnek.

Az egyházmegyében van 63 kő- és 12 fa-, összesen 75 iskola, továbbá 10 bérelt iskolahelyiség, amelyekért az egyházmegye, illetve a hitközségek 906 K évi bért fizetnek.

Az iskolákban 76 tanitó müködik.

Az a körülmény, hogy az egyházmegyéhez tartozó 163 anya- és 273 fiókplébániában csak 84 görög katholikus román felekezeti iskola van (mert a 85-iket a Hunyadvármegyéhez tartozó Tordas községben, a görög keletiekkel közösen tartják fenn), amelyek közül 52 a bánáti, 32 pedig az erdélyi részekre esik és hogy igen sok községben nemcsak az iskolák, de sőt a templomok hiányában még a kápolnák és a papi lakok is bérelt helyiségekben vannak elhelyezve, arra vezethető vissza: hogy a mult század hatvanas éveiben uniált bánáti községekben olyan kevés azoknak a száma, akik a görög keleti vallásról a görög katholikus vallásra tértek át, hogy sajátjukból nem képesek felépiteni a szükséges épületeket; a vallásalap pedig, a lugosi szentszék többszöri kérésére sem volt hajlandó erre a célra a szükséges pénzt az egyházmegye rendelkezésére bocsájtani.

A 6—12 éves tanköteles gyermekek száma 8833 és pedig 5083 fiu és 3750 leány; akik közül azonban csak 5782 gyermek és pedig 3444 fiu és 2338 leány járt iskolába és igy a 6—12 éves tankötelesek közül 3051 gyermek és pedig 1639 fiu és 1412 leány nem járt iskolába. A 6—12 éves tanköteles gyermekek közül tehát 65·5% járt iskolába.

A 12—15 éves tanköteles gyermekek száma 3874 és pedig 2110 fiu és 1764 leány, akik közül azonban csak 2046 gyermek és pedig 1117 fiu és 929 leány járt az ismétlő iskolába és igy a 12—15 éves tankötelesek közül 1828 gyermek és pedig 993 fiu és 835 leány nem járt iskolába. A 12—15 éves tanköteles gyermekek közül tehát 55·4% járt az ismétlő iskolába.

Igy tehát a tanköteles gyermekek összes száma 12.707 és pedig 7193 fiu és 5514 leány, akik közül azonban csak 7828 gyermek és pedig 4561 fiu és 3267 leány járt iskolába és igy az összes tankötelesek közül 4879 gyermek és pedig 2632 fiu és 2247 leány nem járt iskolába.

Az összes tanköteles gyermekek 61·6%-a járt az iskolába.

Az egyházmegyéhez összesen 97.566 lélek tartozik.

Az egyházmegyéhez tartozó plébániák egyházi vagyona készpénzben 228.354 K 26 fillért, ingatlanokban pedig 2037 hold

1554 □ ölet; iskolai vagyona készpénzben 40.268 K 03 fillért, ingatlanokban pedig 142 hold 1055 □ ölet tett ki.

Az egyházmegyéhez tartozó plébániák összes vagyona tehát készpénzban 268.622 K 29 fillért és ingatlanokban 2180 hold 1009 □ ölet tett ki.

Az egyházmegyének a központi pénztárban kezelt alapitványai és alapjai.

Az egyházmegyének a központi pénztárban kezelt alapitványai és alapjai 1907. évi január 1-én, összesen 784.199 korona 02 fillért tettek ki.

Nagyobb alapitványai és alapjai a következők:

1. A papi özvegyek és árvák alapja 200.064 K 82 f. 2. Az elaggott papok alapja 86.671 K 88 f. 3. Az egyházmegyei pénztár alapja 13.546 K 85 f. 4. Az egyházmegyei konviktus alapja 65.358 K 53 f. 5. A Rudolf-féle alapitvány 113.200 K 31 f. 6. A Popovici Jova és Katalin alapitvány 85.533 K 05 f. 7. A Breca Pál alapitvány 11.788 K 56 f. 8. A Popa Sofron alapitvány 39.988 K 46 f. 9. A Pop András Liviusz alapitvány 11.470 K 89 f. 10. A Braia Miklós alapitvány 79.622 K 71 f. 11. A Radu Demeter püspök jubiláris alapitványa 25.988 K 22 f. stb.

Az egyházmegyének van még:

a) egy külön könyvtára, amely jelenleg közel 6000 munkát foglal magában; *b)* van egy muzeuma, amelybe 1872-től kezdve gyüjtetnek az egyházmegye területén talált archeológiai és természetrajzi tárgyak, amelyek közül a kiválóbbak a püspöki lakosztály szobáit diszitik, a többiek pedig a rezidencia feljáró csarnokában külön szekrényekben vannak elhelyezve.

Tanitói egyesületek.

Az egyházmegye területén két önálló görög katholikus román tanitóegyesület áll fenn.

1. Egyik egyesület a bánáti részek tanitóiból áll és székhelye Lugos. Ezen egyesületnek 47 rendes, 46 alapitó és 3 tiszteletbeli, összesen tehát 96 tagja van; vagyona pedig 2511 K 80 f.; könyvtára 169 kötetből álló 157 munkát és 181 füzetet és folyóiratot foglal magában.

2. A másik egyesület az erdélyi részek tanitóiból áll és székhelye Hátszeg. Ezen egyesületnek 64 rendes, 31 alapitó és 16 tiszteletbeli, összesen tehát 111 tagja van; vagyona pedig 2061 K 70 f.; könyvtára 181 kötetből álló 170 munkát, továbbá 180 füzetet és folyóiratot foglal magában.

Ezen tanitóegyesületek alapszabályai lényegükben megegyeznek a főegyházmegye tanitó egyesületének az alapszabályaival.

VI. FEJEZET.

A szamosujvári görög katholikus román egyházmegye.

A) *Az egyházmegye története.*

Miután Ő Felsége I. Ferenc József, 1850. december 12-én kelt legmagasabb elhatározásával megengedte, hogy az unió következtében, 1700-ban megszünt gyulafehérvári görög keleti érsekség ujból létesittessék, illetve — a görög katholikusok szerint — visszaállittassék és hogy a Balázsfalván székelő görög katholikus püspök érseki rangra emeltessék, valamint, hogy ezzel kapcsolatban a fennálló nagyváradi görög katholikus román egyházmegyén kivül, még két uj és pedig a szamosujvári és a lugosi görög katholikus román egyházmegyék, 6—6 kanonoki stallummal létesittessenek, amelyek a nagyváradi egyházmegyével együtt, a gyulafehérvári érsekség szuffraganus püspökségeit képezzék és miután a gyulafehérvári görög katholikus román érsekség néven, Balázsfalva székhelylyel felállitott érsekséget, az ujonnan létesitett szamosujvári és lugosi görög katholikus román püspökségekkel együtt, IX. Pius pápa 1853. november 26-án kanonizálta: a szamosujvári görög katholikus román egyházmegye 638 plébániából alakult meg, amelyek közül addig 540 plébánia 350.000 lélekkel a fogarasi görög katholikus román egyházmegyéhez, 94 plébánia pedig 60.000 lélekkel a munkácsi görög katholikus ruthén egyházmegyéhez tartoztak volt, amelyek összesen tehát 416.000 lelket foglaltak magukban. Az egyházmegye székhelye Szamosujvár lett.

Ő Felsége I. Ferenc József, a szamosujvári egyházmegye első püspökévé 1854. március 17-én, Alexi János nagyváradi görög katholikus kanonokot nevezte ki, aki 1854. május 1-én Bécsben letette Ő Felsége kezébe a hüségi esküt. Habár IX. Pius pápa még 1854. november 17-én prekonizálta Alexi Jánost, püspökké való felszentelése mindazonáltal csak 1855. október 28-án történt meg Balázsfalván. Felszenteltetése azért késett, mert Viale Prela kardinális, a bécsi pápai nuncius, csak ezen a napon vezette be érseki méltóságába Șuluțiu Șterca Józsefet, az addigi fogarasi görög katholikus püspököt, aki a bevezetés után báró Erdélyi Vazul, nagyváradi görög katholikus és Haynald Lajos, az akkori erdélyi latin szertartásu római katholikus püspök segédkezése mellett szentelte püspökké Alexi János szamosujvári és Dobra Sándor lugosi püspököket.

Miután pedig Szamosujváron nem volt megfelelő püspöki rezidencia, Alexi János csak 1856. szeptember 7-én foglalta el püspöki székét, amelybe nagy ünnepségek között Șuluțiu Șterca Sándor érsek vezette be.

A szamosujvári püspök táblapénze 20.000 K, amely az államkincstárból folyósittatik. Alexi püspök ezt a táblapénzt már a hüségi eskü letételének a napjától, azaz 1854. május 1-étől kezdve élvezte.

Alexi püspök első dolga volt a káptalan tagjait kineveztetni és e célból, a nagypréposti stallum kivételével, amelynek betöltése a konkordatum alapján a pápát illeti meg, a többi öt kanonoki stallumra 3—3 lelkészt jelölt, illetve terjesztett fel Ő Felségének, aki 1857. január 24-én nevezte ki a szamosujvári káptalan tagjait.

IX. Pius pápa, Alexi püspök ajánlatára, 1857. december 11-én a szamosujvári káptalan nagyprépostjává Pap Macedont nevezte ki, akit Alexi püspök 1858. május 14-én installált.

Tekintettel az egyházmegye nagy terjedelmére, Alexi püspöknek első dolga volt a klérikusok számára egy szemináriumot létesiteni. A püspök kezdetben a kanonokokat alkalmazta tanárokul a papnöveldében.

Ő Felsége 1859-ben Alexi püspököt, a Barsmegyében lévő lekéri apátság apátjává nevezte ki oly utasitással, hogy az apátság jövedelmét forditsa a klérikusok szemináriumának a szükségleteire. Ő Felsége 1859-ben megengedte, hogy a szamosujvári káptalan tagjai mellükön külön jelvényt viseljenek.

IX. Pius pápa, 1858-ban három alapitványi helyet létesitett a római «Propaganda fide» kollegiumban a szamosujvári egyházmegye három papnövendéke számára, IX. Pius pápa ugyanakkor aranykeresztet, aranyláncot és püspöki gyürüt ajándékozott Alexi püspöknek.

Alexi püspök 1863. junius 29-én halt meg 63 éves korában.

Alexi püspök halála után, Ő Felsége 1865. julius 5-én, Vancea János nagyváradi görög katholikus kanonokot nevezte ki szamosujvári püspökké, akit IX. Pius pápa 1865. szeptember 25-én prekonizált. Vancea, miután a nagyváradi görög katholikus székesegyházban 1865. december 3-ikán püspökké szenteltetett, 1866. január 16-ikán foglalta el a püspöki széket.

Vancea püspök közbenjárására, a vallásalap 14.000 frt dotációt nyujtott az egyházmegyei szemináriumnak. Vancea létesitette az egyházmegyei könyvnyomdát, továbbá igen sokat fáradozott, hogy felépithesse a szamosujvári székesegyházat, a püspöki rezidenciát és szemináriumot, amelyek közül a két utóbbi bérelt házban volt. Vancea a vallásalapból 10.000 frtot eszközölt ki a szilágysági plébániák javadalmazására.

Vancea azonban csak igen rövid ideig kormányozta a szamosujvári egyházmegyét, mert Ő Felsége Şuluţiu Şterca Sándor érsek halála után, 1868. november 21-én őt nevezte ki gyulafehérvári görög katholikus román érsekké.

Vancea távozta után, Ő Felsége 1872. szeptember 11-én

Pável Mihály máramarosi vikáriust nevezte ki szamosujvári püspökké, akit IX. Pius pápa csakhamar prekonizált. Pávelt, a balázsfalvai görög katholikus székesegyházban Vancea János érsek 1873. január 26-án szentelte püspökké.

Pável püspök is csak igen rövid ideig kormányozta a szamosujvári egyházmegyét, mert Oltean János nagyváradi görög katholikus püspök halála után, Ő Felsége 1879. január 29-én őt nevezte ki nagyváradi görög katholikus püspökké.

Pável távozta után Ő Felsége, 1879. február 18-án dr. Szabó János nagyváradi görög katholikus kanonokot nevezte ki szamosujvári püspökké, akit a pápa 1879. május 14-én prekonizált. Szabót a nagyváradi görög katholikus székesegyházban, Pável Mihály 1879. junius 22-én szentelte püspökké. Ő Felsége Szabó püspököt valóságos belső titkos tanácsosnak nevezte ki.

B) Az egyházmegye jelenlegi állapotára vonatkozó adatok.

Az egyházmegye fenhatósága: Beszterce-Naszód, Kolozs, Máramaros, Maros-Torda, Szolnok-Doboka, Szilágy, Szatmár és Ugocsa vármegyék területére, illetve azok egy részére terjed ki.

Az egyházmegye élén: dr. Szabó János püspök, valóságos belső titkos tanácsos áll, aki Szamosujváron székel.

Az egyházmegye káptalanja hat kanonokból áll.

Az egyházmegye lelkészei az 1906. évben 118.535 K államsegélyben részesültek.

Az egyházmegye a következő 45 esperességből áll:

1. Az alparéti, 12 anya- és 10 fiók; 2. a betleni, 14 anya- és 8 fiók; 3. a buzai, 14 anya- és 9 fiók; 4. a csicsókeresztúri 10 anya- és 13 fiók; 5. a gyulai, 11 anya- és 6 fiók; 6. a kackói, 12 anya- és 10 fiók; 7. a láposi, 12 anya- és 15 fiók; 8. a lozsárdi, 12 anya- és 7 fiók; 9. a rettegi, 11 anya- és 6 fiók; 10. a szamosujvári, 13 anya- és 3 fiók; 11. a szentmargittai, 11 anya- és 5 fiók; 12. a széki, 16 anya- és 6 fiók; 13. a szurduki, 13 anya- és 6 fiók; 14. a vaádi, 9 anya- és 4 fiók plébániával;

a radnai püspöki külhelynökség a következő 8 esperességből áll:

15. a besztercei, 16 anya- és 25 fiók; 16. a budáki, 9 anya- és 7 fiók; 17. a csokmányi, 12 anya- és 7 fiók; 18. a kápolnokmonostori, 12 anya- és 14 fiók; 19. a nagynyiresi, 9 anya- és 9 fiók; 20. a nagysomkuti, 12 anya- és 10 fiók; 21. a naprádi, 9 anya- és 6 fiók; 22. a radnai, 31 anya- és 5 fiók plébániával;

a szilágysági püspöki külhelynökség a következő 17 esperességből áll:

23. az avasi, 13 anya- és 20 fiók; 24. a brédi, 11 anya- és 9 fiók; 25. az érmelléki, 7 anya- és 4 fiók; 26. a felsőbányai, 7 anya- és 8 fiók; 27. az illésfalvai, 14. anya- és 4 fiók; 28. az ippi, 9 anya- és 12 fiók; 29. a krasznai, 11 anya- és 9 fiók; 30. a magyarvalkói, 9 anya- és 11 fiók; 31. a nagybányai, 9 anya- és 6 fiók; 32. a nagyszegi, 12 anya- és 9 fiók; 33. a petrecsenyi, 9 anya- és 6 fiók; 34. a sámsodi, 11 anya- és 7 fiók; 35. a szarvadi, 12 anya- és 15 fiók; 36. a szatmári, 5 anya- és 13 fiók; 37. a szinyérváraljai, 8 anya- és 7 fiók; 38. a turci, 5 anya- és 6 fiók; 39. a várcai, 8 anya- és 9 fiók plébániával;

a máramarosi püspöki külhelynökség a következő 6 esperességből áll:

40. az izai, 7 anya- és 1 fiók; 41. a joódi, 7 anya-; 42. a kaszói, 8 anya- és 4 fiók; 43. a márai, 7 anya- és 2 fiók; 44. a máramarosszigeti, 11 anya- és 4 fiók; 45. a visói, 9 anya- és 9 fiók plébániával.

Az egyházmegye klérusa áll:

1 püspökből, 6 kanonokból, 1 archidiákonusból, 13 szentszéki tisztviselőből és tanárból, 59 plébánosból, 415 adminisztrátorból, 31 káplánból, 3 szerzetesből, 4 olyan lelkészből, akik az egyházmegyén kivül különböző hivatalokban vannak alkalmazva, 8 diszponibilis lelkészből, 2 nyugdijazott lelkészből és 1 alkalmazás nélküli lelkészből, összesen tehát 544 egyénből.

Az egyházmegyének Rómában a «Propaganda fide» kollégiumban 1 papnövendéke; a budapesti «Központi Szeminárium»-ban 4 papnövendéke; a nagyváradi római katholikus papnöveldében 2 papnövendéke; a szamosujvári egyházmegyei görög katholikus papnöveldében 58 papnövendéke; összesen tehát 65 papnövendéke volt.

Az egyházmegyének 489 anya- és 364 fiók plébániája van, amelyek közül 14 kegyuraság alatt áll.

Az egyházmegyének 502 felekezeti népiskolája van, amelyekben 500 tanitó tanitott.

Az egyházmegyének a szamosujvári egyházmegyei görög katholikus tanitóképezdében összesen 131 tanitóképezdésze volt.

Az egyházmegyében összesen 77.845 gyermek járt iskolába, még pedig az egyházmegye elemi nép- (51.121) és ismétlő (21.275) iskoláiba 72.396 és nem az egyházmegye iskoláiba 5449.

Az egyházmegye fenhatósága alatt áll a bikszádi (Szatmár vármegye) zárda, amelyben 3 szerzetes lakik.

Az egyházmegye fenhatósága alatt áll a «Máramarosszigeti román népnevelési egyesület» által fentartott máramarosszigeti alumneum is, amelynek az igazgatója Bud Titusz, máramarosszigeti püspöki külhelynök. Ennek az alumneumnak az 1905/6 iskolai évben 17 növendéke volt, akiknek az eltartására a «Máramarosszigeti román népnevelési egyesület» 4099 koronát forditott.

Az egyházmegye összesen 499.538 lelket foglal magában.

Az egyházmegyének a káptalan által kezelt alapitványai és alapjai.

Az egyházmegyének a káptalan által kezelt alapitványai és alapjai 1907. január hó 1-én, összesen 2,046.627 K 42 fillért tettek ki.

Nagyobb alapitványai és alapjai a következők:

1. Az erdélyi részekre vonatkozó papi özvegyek és árvák alapja 425.246 K 70 f. 2. A magyarországi részekre vonatkozó papi özvegyek és árvák alapja 165.630 K 53 f. 3. A központi alap 239.240 K 69 f. 4. Az erdélyi részekre vonatkozó árvaházi alap 49.150 K 44 f. 5. A magyarországi részekre vonatkozó árvaházi alap 99.343 K 91 f. 6. Az erdélyi részekre vonatkozó egyházmegyei alap 44.474 K 14 f. 7. A magyarországi részekre vonatkozó egyházmegyei alap 14.943 K 72 f. 8. A Coşeian-alap 16.404 K 64 f. 9. Az erdélyi részekre vonatkozó elaggott papok alapja 12.579 K 18 f. 10. A magyarországi részekre vonatkozó elaggott papok alapja 11.228 K 59 f. 11. Dr. Szabó János a jelenlegi megyés püspök alapja 14.541 K 09 f. 12. A Babalen Demeter-alap 10.237 K 57 f. 13. A Marincaş-alap 15.365 K 77 f. 14. Pável Mihály szlatinai iskolai alapja 10.015 K 43 f. 15. A szacsali iskolai alap 10.248 K 80 f. 16. A románláposi egyházi alap 15.406 K 63 f. 17. A Szamosujváron épitendő plébániai templom alapja 18.483 K 66 f. 18. A Bob-alap 41.272 K 17 f. 19. A radnai külpüspöki helynökség iskolai alapja 734.006 K 42 f.

Tanitói egyesületek.

Az egyházmegye területén a következő négy tanitó egyesület áll fenn:

1. A szilágysomlyói püspöki külhelynökséghez tartozó 17 esperesi kerület görög katholikus felekezeti tanitói, a vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1871. augusztus 1-én 17.356. szám alatt jóváhagyott alapszabályok alapján, «A szilágysági román tanitók egyesülete» cimen külön tanitó egyesületet képeznek.

2. A szamosujvári egyházmegye: 1. szamosujvári, 2. buzai, 3. széki, 4. lozsárdi, 5. gyulai, 6. kackói, 7. szentmargittai 8. vaádi, 9. alparéti, 10. rettegi, 11. csicsókereszturi, 12. láposi, 13. csokmányi és 14. betleni esperesi kerületeinek görög katholikus román felekezeti tanitói, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, 1880. augusztus 19-én 23.271. szám alatt jóváhagyott alapszabályok alapján, «A szamosujvári görög katholikus román tanitó egyesület» elnevezés alatt, külön tanitó egyesületet képeznek.

3. A Szatmár-Ugocsa vármegyékhez tartozó görög katholikus román felekezeti tanitók, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, 1898. évi április 20-ikán 22.227. szám alatt jóváhagyott alapszabályok alapján, «A szamosujvári görög katholikus egyház-

megyéhez tartozó szatmár-ugocsamegyei görög katholikus néptanitók egyesülete» elnevezés alatt külön tanitó egyesületet képeznek.

4. A Beszterce-Naszód vármegyéhez tartozó görög katholikus román felekezeti tanitók, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, 1891. április 29-én 16.506. szám alatt jóváhagyott alapszabályok alapján, «Mariana görög katholikus tanitó egyesület» elnevezés alatt, külön tanitó egyesületet képeznek.

Ezen egyesületeknek alapszabályai, lényegükben megegyeznek a főegyházmegye tanitó egyesületeinek az alapszabályaival.

VII. FEJEZET.

A magyarországi görög katholikus román érsek választás, illetve jelölés módja.

Ő Felsége, a balázsfalvai érseket azon három egyén közül nevezi ki, akiket erre a méltóságra a balázsfalvai zsinat kijelöl. A magyarországi görög katholikus román érseki provinciában az érsekjelölés nem pozitiv törvényen, hanem pusztán királyi kegyképpen engedélyezett jogszokáson alapszik.

Ezt igazolja az a körülmény is, hogy:

a) Ő Felsége Şuluţiu Şterca Sándor balázsfalvai érseknek 1867. szeptember 7-én történt elhunyta után, 1868. február 27-én kelt legmagasabb elhatározásával megengedte, hogy az Ő Felségét megillető kinevezési jog fentartásával, hivassék össze Balázsfalvára a zsinat, amely az érsekjelölést, br. Eötvös József akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter által megszabandó utasitás szerint eszközölie, anélkül azonban, hogy ez a zsinat, illetőleg a jelölés ezen módja, precedensül szolgálhatna a jövőre nézve.

b) Vancea János érsek elhunyta után, a balázsfalvai görög katholikus román szentszéknek, 1892. szeptember 3-án a vallás- és közoktatásügyi miniszter utján, Ő Felségéhez felterjesztett azon kérelmére, hogy Ő Felsége, az érseki szék betöltése céljából engedje meg a kijelölő zsinatnak Balázsfalvára leendő összehivását: Gróf Csáky Albin, az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1892. december 14-én kelt 2288. számu leiratában arról értesitette a balázsfalvai görög katholikus szentszéket, hogy habár Ő Felsége, 1892. november 12-én kelt legmagasabb elhatározásával megengedte, hogy az Ő Felségét megillető kinevezési jog fentartásával, 1893. április 16-ára hivassék össze Balázsfalvára a kijelölő zsinat, amely az 1868. augusztus 11-én Balázsfalván megtartott legutolsó érsekjelölő zsinat módozatai szerint jelöljön három egyént, mindazonáltal ezen zsi-

nat összehivásának az engedélyezése és az azon történt jelölési mód, nem szolgálhat precedensül a jövőre nézve.

Mindezekből tehát kétségtelenül kitünik, hogy a balázsfalvai zsinat által történendő érsekjelölés egy olyan jogszokás, amelynek gyakorlását Ő Felsége esetről-esetre, királyi kegyképpen engedi meg a magyarországi görög katholikus román egyháznak.

A legutóbbi érsekjelölés céljából Balázsfalvára 1893. április 16-ára összehivott zsinat müködését és eljárását, az az utasitás határozta meg, amelyet e célból gróf Csáky Albin, akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter intézett volt a balázsfalvai görög katholikus román főegyházmegyei szentszékhez, amelyben, miután elvben megállapitotta, hogy kik birnak jogosultsággal résztvenni a jelölő zsinatban, megállapitotta magát a jelölési eljárást is.

A jelölő zsinatban résztveendő jogosultakat illetőleg gróf Csáky, báró Eötvös József által 1868-ban kiadott utasitásnak megfelelőleg elrendelte, hogy a Balázsfalvára összehivandó jelölő zsinat ugy állitandó össze, hogy abban képviselve kell lennie ama egész területnek, amely 1853-ig, azaz az érsekség felállitásáig, a balázsfalvai egyházmegyéhez tartozott volt. Ezen utasitás szerint tehát az érsekjelölő zsinaton nemcsak a balázsfalvai egyházmegye, hanem az abból kihasitott és az 1853-ban felállitott lugosi és szamosujvári egyházmegyékhez csatolt területeknek is képviselve kell lenniök.

Gróf Csáky Albin utasitása szerint, a balázsfalvai érsekjelölő zsinaton szavazati joggal birnak:

I. A balázsfalvai főegyházmegyéből:

a) A főegyházmegyei káptalan 10 kanonokja.

b) A balázsfalvai «Szent Háromság»-ról elnevezett zárda főnöke.

c) A balázsfalvai tanári kar két kiküldöttje.

d) A balázsfalvai főegyházmegyéhez tartozó és az alábbi *e)* pont alatt felsorolt 32 esperesi kerületnek az élén álló külhelynökök (fogarasi), illetve főesperesek, illetve alesperesek, öszszesen tehát 32 esperes.

e) A balázsfalvai főegyházmegyéhez tartozó következő 32 esperességnek:

1. az almási, 2. alsóvenicei, 3. az aranyosi, 4. a balázsfalvai, 5. a cikendáli, 6. a dicsőszentmártoni, 7. az erzsébetvárosi, 8. a faragói, 9. a gyergyószentmiklósi, 10. a gyulafehérvári, 11. a háromszéki, 12. az indali, 13. a katonai, 14. a kolozsi, 15. a kolozsvári, 16. a magyarbényei, 17. a magyarderzsei, 18. a marosludasi, 19. a marosujvári, 20. a marosvásárhelyi, 21. a marótlaki, 22. a medgyesi, 23. a mezőpagocsai, 24. a nagyenyedi, 25. a nagyszebeni, 26. a radnóti, 27. a szászrégeni, 28. a szászsebesi, 29. a székelyudvarhelyi, 30. a tordai, 31. a ve-

respataki és 32. a voilai esperesség 2—2 papi kiküldöttje, összesen tehát 64 papi kiküldött.

A balázsfalvai főegyházmegyéből összesen tehát 109-en birnak szavazattal az érseket jelölő zsinaton.

II. A szamosujvári egyházmegyéből:

a) A szamosujvári egyházmegyéhez tartozó és az alábbi *b)* pont alatt felsorolt 29 esperesi kerületnek az élén álló külhelynökök (a radnai és a szilágysági), illetve főesperesek, illetve esperesek, összesen tehát 29 esperes.

b) A szamosujvári egyházmegyéhez tartozó következő 29 esperességnek:

1. a besztercei, 2. a betleni, 3. a brédi, 4. a buzai, 5. a csicsókereszturi, 6. a csokmányi, 7. az érmelléki, 8. a gyulai, 9. az illésfalvai, 10. az ippi, 11. a kackói, 12. a krasznai, 13. a láposi, 14. a lozsárdi, 15. a magyarvalkói, 16. a nagynyiresi, 17. a nagysomkuti, 18. a nagyszegi, 19. a petrecsényi, 20. a rettegi, 21. a radnai, 22. a sámsodi, 23. a szamosujvári, 24. a szarvadi, 25. a széki, 26. a szentmargittai, 27. a szurduki, 28. a vaádi és 29. a várcai esperességek 2—2 papi kiküldöttje, összesen tehát 58 papi kiküldött.

A szamosujvári egyházmegyéből összesen tehát 87-en birnak szavazattal az érseket jelölő zsinaton.

III. A lugosi egyházmegyéből:

a) A lugosi egyházmegyéhez tartozó és az alábbi *b)* pont alatt felsorolt 4 esperesi kerületnek az élén álló külhelynökök (a hátszegi), illetve főesperesek, illetve esperesek, összesen tehát 4 esperes.

b) A lugosi egyházmegyéhez tartozó következő 4 esperességnek:

1. a bábolnai, 2. a hátszegi, 3. a kudzsiri és 4. a vajdahunyadi esperességek 2—2 papi kiküldöttje, összesen tehát 8 papi kiküldött.

A lugosi egyházmegyéből összesen tehát 12-en birnak szavazattal az érseket jelölő zsinaton.

*

Ezek szerint tehát az érseket jelölő zsinaton összesen 208-an birnak szavazattal. Amennyiben egy-egy külhelynök, illetve főesperes, vagy esperes több esperesi kerület adminisztrálásával lenne megbizva, azok csak egy szavazattal birnak.

Az érseket jelölő zsinaton szavazati jogosultsággal biró esperességeknek az élén álló esperesek, megyés püspökeik rendeletére, az esperesi kerületek székhelyére zsinatra hivják össze a kerülethez tartozó összes lelkészeket, akik a megtartott «Veni Sancte» után, titkos szavazattal és általános szótöbbséggel 2—2

kiküldöttet választanak a kerületi lelkészek közül. A választásról jegyzőkönyv vétetik fel, amely miután elláttatott az esperességi pecséttel, az esperes és két lelkész által iratik alá. Ez a jegyzőkönyv képezi a kiküldöttek megbizó levelét.

Gróf Csáky Albin, az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter, az 1892. évi december 14-én kelt 2288. számu leiratában foglalt utasitásban, a zsinat jelölési eljárására vonatkozólag a következőket irta elő:

Mindazok, akik szavazati jogosultsággal birnak a jelölő zsinaton, a jelölés előtti nap délutánján a balázsfalvai székesegyházban gyülnek össze és miután megbizóleveleik felmutatásával igazolták szavazói jogosultságukat, egy főjegyzőt választanak (notarius generalis cleri.) A jelölő zsinat napján reggel fél 8 órakor, a zsinati tagok processzióval hozzák a templomba a zsinatot vezető királyi biztosokat, akik közül az egyik egyházi, a másik pedig világi. A templomban megtartott szent mise és «Veni Sancte» után, miután az egyházi királyi biztos beszédet intézett a zsinati tagokhoz, ezek szétoszlanak, de ugyanaz nap délelőtt 10 órakor ujra összegyülnek a székesegyházban és processzióval hozzák a templomba a királyi biztosokat.

A királyi biztosok és a zsinati tagok a székesegyházban a következő sorrendben helyezkednek el:

a) egy külön asztalnál, amelyen szavazó urna áll a királyi biztosok, ezek titkárjai és a zsinati főjegyző foglalnak helyet;

b) ezekkel szemben, a templom jobb oldalán elhelyezett székeken a kanonokok, a püspöki külhelynökök, a főesperesek, a balázsfalvai «Szent Háromság»-ról elnevezett zárdafőnök és a balázsfalvai tanári testület 2 kiküldöttje; a templom bal oldalán pedig a kerületi alesperesek és az esperesi kerületek kiküldöttjei foglalnak helyet:

A jelölési eljárás ekként történik:

a) A zsinati tagok, a saját kebelükből három szavazatvizsgálót választanak, akik közül az elsőnek az esperesek, a másodiknak az alesperesek, a harmadiknak pedig az esperesi kerületek kiküldöttjei közül kell lennie.

b) A királyi biztosok titkárai felolvassák a királyi biztosok kiküldetésére vonatkozó királyi leiratot, azután pedig a zsinati főjegyző felolvassa a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, a balázsfalvai főegyházmegyei szentszékhez, az érsek jelölése és annak módjára vonatkozólag intézett leiratát.

c) A főjegyző azután felolvassa a zsinati tagok névsorát és megállapitja a jelenlevő zsinati tagokat.

d) Ezután az egyházi királyi biztos titkára, névszerint hivja az urnához a zsinati tagokat, akik egyenként teszik az urnába szavazati lapjukat. A szavazás megtörténte után, miután a világi királyi biztos konstatálta, hogy a szavazati lapok száma megegyezik a jelenlévő zsinati tagok számával, a szavazati lapokat

az urnából egyenként kiveszi és azokat átadja a zsinati főjegyzőnek, aki a szavazati lapra irt jelölt nevét hangosan felolvassa és a szavazati lapokat megmutatja a királyi biztosoknak, az egyházi királyi biztos pedig a szavazatvizsgálókkal együtt jegyzi az egyes jelöltekre adott szavazatok számát.

e) Miután a szavazatok összeszámlálása teljes rendben folyt le, a szavazati lapok ott mindjárt elégettetnek.

f) Az a három egyén, aki a legtöbb szavazatot kapta, érsekjelölteknek tekintetnek és a vallás- és közoktatásügyi miniszter utján felterjesztetnek Ő Felségéhez, aki kinevez egyet azok közül érseknek.

g) Miután az egyházi királyi biztos beszédet tart a zsinati tagokhoz, akiknek nevében a káptalan egyik tagja válaszol, a zsinat hálaadó istentisztelettel rekesztetik be.

Hogy az érsekség fenhatósága alá tartozó megyés püspökök is befolyhassanak a jelölésbe, a vallás- és közoktatásügyi miniszter, a zsinat berekesztése után, minden egyes püspöktől irásban kikéri a jelöltekre vonatkozó véleményeiket.

Ezen intézkedésnek megfelelőleg tartatott meg 1893. évi április 16-án, a balázsfalvai jelölő zsinat, amelyen miniszteri biztosokként: Pável Mihály nagyváradi görög katholikus román püspök és báró Jósika Sámuel voltak kiküldve.

VIII. FEJEZET.

Az unió következményei.

Az erdélyi románok egyrészének a katholikus egyházzal történt uniója folytán, megszünt a gyulafehérvári görög keleti érsekség és az, egyszerü görög katholikus püspökség lett, amelynek semmiféle juriszdikcziója sem volt a többi egyházmegyék felett.

Az unió nagyban hozzájárult a románok tudományos és társadalmi fejlődéséhez, mert az uniált püspökök Rómába kezdték küldeni theológiai kiképeztetés céljából a kiváló tehetségü ifjakat, akik onnan visszatérve, igen sokban hozzájárultak a román nép fejlesztéséhez. Legtöbbnyire a Rómában tanult papnövendékekből kerültek ki az uniált püspökök, akik azután a Rómában szerzett ismereteiket és tapasztalataikat, a román nép fellenditésére forditották, amely célból román iskolákat és ezek között különösen a balázsfalvaiakat létesitették, amelyek világosságot árasztottak nemcsak a magyarországi és erdélyi, hanem a havasalföldi és moldvai románokra is.

Magának a román irodalomnak és a román történelemnek is az unió adott nagyobb lendületet, mert ezeket különösen azok kezdték nagyobb sikerrel müvelni, akik Rómában tanultak és akik azon nézetet terjesztve, hogy a román nyelv és a román

hit forrása: Róma, teljesen uj irányt adtak a román nép történelmének és összes mozgalmainak. Az unió a románokat két egyházra és pedig: a görög keletire és a görög katholikusra osztotta, amely egyházak hivői különösen kezdetben a legádázabb és legkíméletlenebb harcot folytatták egymás ellen.

Az unió, amely megteremtette a román katolicizmust, megengedte az uniált románoknak, hogy azok a katolicizmus védszárnyai alatt, szabadon fejleszthessék nyelvüket és kulturájukat, később azonban, amidőn már kulturailag és anyagilag kezdtek megizmosodni: teljes erejükből arra törekedtek, hogy egyházilag függetlenitsék magukat a római katholikus egyháztól, ami sikerült is nekik, mert 1853-ban a balázsfalvai görög katholikus püspökség érsekségre emeltetett és ezzel egyidejüleg dekretáltatott a magyarországi görög katholikus román érseki provincia, mely a balázsfalvai főegyházmegyén kivül, a nagyváradi és ugyancsak az 1853-ban létesitett lugosi és szamosujvári görög katholikus román egyházmegyékből szerveztetett.

Miután a hazai uniált románok független egyházi szervezetet kaptak, minden erejükből arra kezdtek törekedni, hogy egyházi életükben mindinkább kifejezésre juttassák faji törekvéseiket, amit későbben még jobban fokozott ama körülmény, hogy a hazai görög keleti románoknak sikerült 1868-ban kivivni egyházi autonomiájukat.

A kilencvenes évek vége felé, amidőn megindultak a katholikus autonomiai mozgalmak, a hazai görög katholikus főpapok, egyházuk intelligens világi elemeinek a befolyása következtében kijelentették, hogy: tiltakoznak az ellen, hogy egyházuk mint független és önálló román egyház, a magyar katholikus autonómiába olvasztassék be és éppen ezért egyházuknak, a hazai görög keleti egyház példájára, külön autonomiát követelnek.

Eme óhajuknak adott kifejezést az 1893. április 16-án Balázsfalván megtartott érsekjelölő gyülés is, amely a jelölést megelőzőleg, hatáskörét átlépve, a következő határozatot hozta:

1. A hazai görög katholikus román egyház függetlenittessék mindenekben a hazai római katholikus egyháztól.

2. A hazai görög katholikus román egyház ne olvasztassék be a hazai római katholikus egyház tervbe vett autonómiájába, hanem külön egyházi autonómiával ruháztassék fel.

Ezen határozatnak megfelelőleg, a hazai görög katholikus egyház teljesen távol tartja magát, a hazai római katholikus egyház autonómiai mozgalmaitól.

IV. SZAKASZ.

A magyarországi görög keleti román egyház.

I. FEJEZET.

Általános rész.

A magyarországi görög keleti román egyház, amely 1864. december 24-étől kezdve, Nagyszeben székhelylyel érseki provinciát képez, mint független egyház, az 1868. évi IX-ik törvénycikk által is biztositott kanonjogánál és Ő Felsége által 1869. május 28-án szentesitett «Szervezési Szabályzat»-ánál fogva — Ő Felsége legfelsőbb felügyelési jogának épségben tartása mellett, — a képviseleti rendszer alapján önállólag rendezi, igazgatja és intézi egyházi, iskolai és alapitványi ügyeit minden alkatrészében és tényezőjében.

Ezen érseki provincia alkatrészeit: 1. a plébániák, 2. az esperességek, 3. a zárdák és 4. az egyházmegyék képezik.

Az érseki provincia élén a nagyszebeni görög keleti román érsek-metropolita áll.

Az érseki provincia három egyházmegyéből áll és pedig:

1. Az erdélyi főegyházmegyéből, amelynek élén Meţianu János, a Nagyszebenben székelő görög keleti román érsek-metropolita áll, aki egyszersmind ezen egyházmegyének a megyés püspöke is;

2. az aradi egyházmegyéből, amelynek élén Papp János, az Aradon székelő görög keleti román püspök áll és

3. a karánsebesi egyházmegyéből, amelynek élén Popea Miklós, a Karánsebesen székelő görög keleti román püspök áll.

Miután az 1873. junius hó 28-ikán elhunyt báró Şaguna András nagyszebeni görög keleti román érsek, a magyarországi görög keleti román érseki provincia területén felállitandó két uj görög keleti román püspökségre 100,000 koronát hagyományozott, amely jelenleg 661.521 K 80 fillért tesz ki: az 1900. évben megtartott nemzeti egyházi kongresszus, amidőn határozatilag kimondotta, hogy a magyarországi görög keleti román érseki provincia területén Nagyvárad, Temesvár és Kolozsvár székhelyekkel, — a jelenleg fennálló három egyházmegyéből kihasitandó, — három uj püspökséget létesit, megbizta az érseki szentszéket, hogy ezen uj püspökségek felállitására vonatkozólag dol-

gozzon ki egy tervezetet és azt annak idején terjessze a nemzeti egyházi kongresszus elé.

A magyarországi görög keleti román érseki provincia évenként 150.000 korona állami segélyben részesül. Ebből a segélyből: a nagyszebeni főegyházmegye évenkint 100.000 koronát kap, amelyből 50.000 koronát közvetlenül a nagyszebeni főegyházmegyei szentszék kap, a főegyházmegye egyházi és iskolai intézményeinek a segélyezésére; 50.000 koronát pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter oszt ki segélyképpen a főegyházmegye lelkészei és ezeknek az özvegyei között; az aradi egyházmegye, egyházi és iskolai intézményeinek a segélyezésére évenkint 29.300 koronát kap, amelyből 17.300 korona az aradi szentszék területére, 12.000 korona pedig a nagyváradi szentszék területére esik; a karánsebesi egyházmegye pedig egyházi és iskolai intézményeinek a segélyezésére évenként 19.800 koronát kap; 900 koronát pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter oszt ki segélyképpen az aradi és a karánsebesi egyházmegyék lelkészei között.

A magyarországi görög keleti román érseki provincia lelkészei az 1907. évben összesen 1,088.469 K 70 fillér állami kongruában részesültek, amelyből a nagyszebeni főegyházmegye lelkészei 674.177 K 08 fillért, az aradi egyházmegye lelkészei 292.492 koronát (ebből az aradi szentszék területére 176.801 K 32 fillér, a nagyváradi szentszék területére pedig 115.690 K 68 fillér esett) és a karánsebesi egyházmegye lelkészei 121.800 K 62 fillért kaptak.

A magyarországi görög keleti román érseki provinciának van:

a) 3 papnöveldéje 3 szemináriummal kapcsolatban és pedig: a nagyszebeni, az aradi és a karánsebesi;

b) 3 tanitóképezdéje 3 alumneummal kapcsolatban és pedig: a nagyszebeni, az aradi és a karánsebesi;

c) 1 főgymnáziuma: a brassói;

d) 1 algymnáziuma: a brádi;

e) 1 alreáliskolája: a brassói;

f) 1 felső kereskedelmi iskolája: a brassói;

g) 4 fiu-internátusa és pedig: a belényesi, a lugosi, a nagyváradi és a temesvári;

h) 2 polgári román leányiskolája internátussal kapcsolatban és pedig: az aradi és a lugosi;

i) 1690 görög keleti román felekezeti népiskolája.

Az érsekség ügyeit: 1. a püspöki zsinat; 2. a nemzeti egyházi kongresszus és 3. az érsekségi szentszék intézik.

1. Püspöki zsinat.

A püspöki zsinat, a püspökök gyülése az érsek elnöklete alatt, amelyben egyházi, lelki, hitelvi és hitágazati ügyek tárgyaltatnak.

2. A nemzeti egyházi zsinat.

A nemzeti egyházi kongresszus, a magyarországi görög keleti vallásu románok egész érseki provinciájának a képviselete. A nemzeti egyházi kongresszus elnöke az érsek, tagjai a két megyés püspökön kivül, 30 egyházi és 60 világi képviselő; következésképpen minden egyházmegye 10 egyházi és 20 világi képviselőt küld a nemzeti kongresszusba.

3. Az érseki szentszék.

Az érseki szentszék, az egész érseki provinciának legfőbb közigazgatási és igazságszolgáltatási közege.

Az érseki szentszék áll:

a) az érsekből, mint elnökből,

b) a megyés püspökökből, mint természetes tagokból,

c) 18 rendes és 18 helyettes tagból, még pedig ugy, hogy mindegyik egyházmegye, 6—6 rendes és 6—6 helyettes taggal van abban képviselve.

Az érseki szentszék három tanácsra oszlik és pedig: 1. a szorosan egyházi, 2. az iskolai és 3. a gondnoki tanácsra. Mindenik tanács elnöke az érsek, természetes tagjai pedig: a megyés püspökök, tagjai pedig: 6 rendes és 6 helyettes tag, még pedig ugy, hogy mindegyik egyházmegye 2—2 rendes és 2—2 helyettes taggal van abban képviselve.

A kongresszusi delegáció és annak hatásköre.

Az unió következtében megszünt 1700-ban a gyulafehérvári görög keleti román érsekség; a görög keleti román hivek pedig egyházaikkal és zárdáikkal I. Lipót királynak, 1691. augusztus hó 20-ikán kelt diplomája folytán, Csernovics Arzén görög keleti szerb pátriarcha fenhatósága alá helyeztettek.

A magyarországi görög keleti román egyház 1864-ig, azaz a nagyszebeni görög keleti román érsekség felállitásáig tartozott a görög keleti szerb egyház fenhatósága alá. A nagyszebeni görög keleti román érsekség felállitása folytán, a magyarországi görög keleti román hivek kivétettek a szerb egyház fenhatósága alól és a nagyszebeni érsekség fenhatósága alá helyeztettek.

Habár a magyarországi görög keleti románoknak a szerb egyházból való tényleges kiválása 1864-ben történt, a görög keleti román egyház vagyona mindazonáltal továbbra is a szerb egyháznál maradt, mig végre azután sikerült az 1871. évi nemzeti egyházi kongresszusnak a vegyes községek kettéválasztására illetve a közös vagyonnak a felosztására vonatkozólag, Ő Felsége által jóváhagyott, bizonyos elvbeli megállapodásra jutni a görög keleti szerb kongresszussal.

Ez a megállapodás azonban semmi eredményre sem vezetett, mert a szerb egyház folytonosan akadályokat gördítettt a vegyes községek kettéválasztása elé; amiért is a görög keleti ro-

mán egyház Ő Felsége által delegált budapesti királyi törvényszék előtt per utján volt kénytelen érvényesiteni eme elválasztásokat illetve vagyon felosztásokat. Jelenleg Hernyakova vegyesközség kettéválasztása iránt folyik per; ezenkivül Pancsova és Fehértemplom környékén vannak még olyan vegyes egyház községek, amelyek per utján fogják legközelebb követelni egyházi különválásukat.

A görög keleti román egyháznak a görög keleti szerb egyházból való különválásakor, a görög keleti román egyház csak a Temes vármegyében levő hodosbodrogi zárdát kapta, amiért is a görög keleti román egyház a mult évben pert inditott a bezdini (amelynek értéke 601,995 K 80 fillér), a szentgyörgyi (amelynek értéke 399,851 K 56 fillér) és a meszicsi (amelynek értéke 271,733 K 25 fillér) zárdák iránt, melyeket azon az alapon követel a maga számára, mert azok nagyrészben a románok által lakott területen fekszenek.

A görög keleti kongresszus — tekintettel arra a körülményre, hogy az egyházi elválás után rendezetlenül maradt ügyek mielőbb lebonyolittassanak, — 1868-tól kezdve egy kongreszszusi delegációt szervezett, amely áll az érsekből, mint elnökből, az aradi püspökből, mint alelnökből és 6 tagból, akik közül 2 egyházi, 4 pedig világi.

Az érseki provincia közös alapjai és vagyona.

Az érseki provinciának a következő közös alapjai vannak:

1. Az 1878-ban létesitett általános adminisztrativ alap, amely 116.192 K 22 fillért;

2. a kongresszusi alap, amely 10.695 K 61 fillért;

3. a báró Şaguna András, volt nagyszebeni görög keleti román érsek-metropolitának emelendő szobor-alapja, amely 42.252 K 20 fillért tett ki.

4. a báró Şaguna András, volt nagyszebeni görög keleti román érsek-metropolita által, uj görög keleti román püspökségek felállitására szolgáló alap, amely 661.521 K 80 fillért;

5. A Trandafil-féle ösztöndij-alapitvány, amelynek felét per utján most nyerte meg a görög keleti román egyház a szerb egyházzal szemben, körülbelül 500.000 koronát tesz ki.

Az érseki provincia közös alapjain kivül, az egyes egyházmegyék egyházi, iskolai és alapitványi vagyona körülbelül 70,000.000 korona.

Az érseki provincia népmozgalmi viszonyaira vonatkozó adatok.)*

Az érseki provincia 62 esperességből áll, amelyekhez 2571 és pedig 1838 anya és 733 fiók plébánia tartozik 2040 templom-

*) Ezek az adatok az 1906. évi kongresszusi jegyzőkönyv alapján állittattak össze.

mal, 1690 felekezeti népiskolával, 855 iskolai kerttel és 363 iskolai könyvtárral.

Az egyházi funkciót teljesitő egyének száma 2059, a tanitók száma 1793, akik közül 1211 véglegesitett, 411 ideiglenes, 16 helyettes és 125 megtürt.

Az érseki provinciához 898.700 férfi és 874.641 nő, összesen tehát 1,773.341 egyén tartozott.

A családok száma 380.751. A vadházasságok száma 25 660.

Az érseki provinciában 29.404 fiu és 28.997 leány, összesen tehát 58.401 gyermek született, akik közül 10.358 törvénvtelen gyermek volt.

Az érseki provinciában 12.091 pár lett egyházilag összeesketve, ezek közül 783 vegyes házasság volt. Csak polgárilag 1390 pár kelt egybe. Az egyházmegyei szentszékek előtt 120 válóper folyt.

Az érseki provinciában 47.947 és pedig 24.196 férfi és 23.751 nő halt meg; a görög keleti román vallásra 503 egyén tért át; a görög keleti román vallásról pedig 447 egyén tért más vallásra.

Az érseki provinciában a 6—15 éves tanköteles gyermekek száma 243.441 és pedig 126.483 fiu és 116.958 leány. Ezek közül 134.217 és pedig 73.855 fiu és 60.362 leány járt az egyházfelekezeti iskoláiba; 31.920 gyermek pedig olyan iskolákba járt, amelyek nem tartoznak az egyház fenhatósága alá.

Ezek szerint a 243.441 tanköteles gyermek közül 77.304 gyermek nem járt iskolába.

II. FEJEZET.

A nagyszebeni görög keleti román főegyházmegye.

A) A főegyházmegye története.

A magyarországi és az erdélyi részekben levő görög keleti egyház élén a legrégibb időktől fogva, a Gyulafehérváron székelt érsek állott, akinek fenhatósága alá több, különböző helyeken székelt román püspök tartozott, akiknek egyházmegyéik abban az időkben magukban foglalták a tulajdonképpeni magyarországi, az erdélyi és bánáti részekben lakó összes románokat. Habár a gyulafehérvári görög keleti román érsekség feltehetőleg a legrégibb időkre vezethető vissza, ennek az élén álló érsekek neveinek egy teljesebb sorozata, mégis csak a XVI-ik század elejétől kezdve őriztetett meg.

Magyarország királyai, a pápák buzditására a keleti egyházat mindenképpen a nyugati egyházba akarták beolvasztani. Igy IX. Gergely pápa, IV. Béla királyt arra szólitotta fel (1234), hogy a Magyarországon lakó románokat a latin püspökök iránti engedelmességre birja. Az ország törvényhozása arra kötelezte a románokat, hogy adókat és tizedet fizessenek a latin püspökök-

nek és papoknak. A románoknak egyházi helyzete a reformáció behozatala által még rosszabbra fordult. Miután az erdélyi országgyülés 1557-ben a lutheránus vallást, 1564-ben a kálvinista vallást és 1571-ben az unitárius vallást iktatta törvénybe, a görög keleti vallás nem volt elismerve bevett vallásfelekezetnek. Midőn a református vallás uralomra jutott Erdélyben, minden áron arra törekedett, hogy a görög keleti románok térjenek át a református vallásra. Ezért tehát Erdélyben a református fejedelmek alatt, olyan törvényeket hoztak, amelyek hátrányosak voltak a román egyházra. Igy Báthory István alatt hozták azt a törvényt, amely szerint «a román vagy görög szektához tartozók, a hazában csak ideiglenesen és pedig csak addig tartózkodhatnak, amig őket a fejedelmek, valamint a karok és a rendek meg fogják türni.» Az ugynevezett «Constitutiones aprobatae» törvény I. cikkének a 8-ik pontja szerint pedig: «Habár a román nemzet nem lett a karok közé fölvéve, vallásuk pedig nem lett a bevett vallások közé iktatva, mindazonáltal addig, amig az ország érdekében meg fog türetni, az egyházi hivatalok a fejedelemtől olyan püspököt kérjenek, akit a román papok alkalmasnak fognak találni, akit azonban a fejedelem csak abban az esetben fog megerősiteni, hogy ha az hüséges lesz a fejedelemhez.» Báthory Kristóf alatt (1597) az erdélyi országgyülés azt határozta, hogy a kálvinista szuperitendensnek alárendelt román püspököt ad a románoknak, hogy ha azok elhagyják a görög vallást és elfogadják — a román nyelvnek, mint szertartási nyelvnek a fentartásával — a kálvinisták dogmáit. Ilyeténképpen a gyulafehérvári görög keleti érsekek, a kálvinista szuperintendensnek fenhatósága alá lettek helyezve és csakis ennek az ellenőrzése mellett tarthattak zsinatokat és egyéb egyházi összejöveteleket. A görög keleti egyházba kálvinista szellemben irt román katekizmusokat hoztak be. A románok előkelőbb tagjai pedig azért, hogy állami hivatalokhoz juthassanak, elhagyták egyházukat és áttértek a református vallásra. A görög keleti vallásban megmaradt köznép nem járathatta iskolába gyermekét; a román papoknak pedig a fejedelemnek és a feudális uraknak különböző adókat, tizedet és egyéb dijakat kellett fizetniök; a román parasztok jobbágyak voltak és velük egy szinvonalon állóknak tekintettek a román papok is, akiknek egyik-másik fejedelem bizonyos kedvezményeket adott. Az erdélyi görög keleti román egyház azonban mégis megőrizte ortodox jellegét és fentartva az ortodox egyházzal való összeköttetéseit, érsekeit a bukaresti román érsek szentelte fel.

Ezért használja a bukaresti görög keleti román érsek még a mai napig is cimében, hogy «Ungro-Vlachia» érseke. A bukaresti érsek ama ténykedése, hogy felszentelte a gyulafehérvári görög keleti érseket, nem involvált magában semmiféle egyházi juriszdikciót a volt erdélyi görög keleti egyházzal szemben, mert a bukaresti érsek csak mint a konstantinápolyi patriarcha exar-

chája teljesitette ezt az egyházi funkciót. Az érsek felszentelésének a joga az ortodox egyház kánonjai szerint a patriarchát illeti meg; miután pedig a magyarországi, illetve a volt erdélyi görög keleti egyház a konstantinápolyi patriarchával állott dogmatikai közösségben és ennek folytán az, az ő juriszdikciója alá tartozott: a gyulafehérvári görög keleti érseknek felszentelése, a konstantinápolyi patriarcha jogköréhez tartozott, aki tekintettel a nagy távolságra, olykor-olykor a bukaresti érseket bizta meg a gyulafehérvári görög keleti érsek felszentelésével.

Miután megszünt az erdélyi fejedelemség és Erdély 1690-ben ujra a Habsburg dinasztia alá került, a románok azt remélték, hogy az ő politikai és egyházi sorsuk is meg fog javulni. Ezen reményükben azonban csalatkoztak, mert a bécsi udvari körök azon nézettől vezettetve, hogy Erdélyben a dinasztikus párt csakis akkor fog hatalomra juthatni, ha a protestáns egyházzal szemben meg fog erősittetni a katholikus egyház, minden eszközt felhasználtak aziránt, hogy az erdélyi románokat arra birják, hogy szakitsanak az ortodox egyházzal és egyesüljenek a nyugati egyházzal.

Ezen unió mozgalmak 1697-ben Teofil gyulafehérvári görög keleti érsek alatt kezdődtek. Teofil érsek halála után 1698-ban Athanász érsek, a román klérus egy részével arra az igéretre támaszkodva, hogy a nyugati egyházzal való egyesülés esetén, javulni fog a román klérus politikai és anyagi helyzete, tényleg elfogadta az uniót. Erdély nemessége, mely jobbára protestáns volt, nem jó szemmel nézte az uniót, mert ebben egyrészt a katholikus egyháznak, a protestáns egyház rovására történendő megerősödését látta, másrészt pedig azon igéret folytán, hogy az unió esetében a románok fel lesznek mentve az adók fizetése alól, kiváltságaiban és jövedelmeiben látta magát megröviditve, illetve megkárositva. A protestáns nemességnek az unió elé görditett akadályait azonban Kollonics Lipót bibornok, esztergomi érsek és Magyarország primása, sikeresen háritotta el az udvari körök, valamint Hevenesi és Baranyi jezsuiták támogatásával. Az első zsinatot az unió érdekében Teofil érsek 1697. március 21-én tartotta meg, amelyen az összegyült papság kimondta, hogy amidőn hiszi és vallja a katholikus egyház összes dogmáit, továbbra is ragaszkodik a keleti egyház ritusához, böjtjeihez és szokásaihoz.

Az unió törekvéseket az akkori kormánykörök kiváló kedvezményben részesitették és hogy az unió ténye mennél könnyebben nyerjen befejezést, a gyulafehérvári érsek uniálása folytán nem lett betöltve az üresen maradt görög keleti érseki szék; a hegyek tövében épült legtöbb görög keleti zárdák lebontattak, azok vagyona elkoboztatott, szerzetes lakóit pedig, akiket az unió terjedésének a megakadályozóiul tekintettek, kiüzték.

A lelkipásztorok nélkül maradt görög keleti románok lelki szükségleteit 83 éven át azok a lelkészek látták el, akiket a szerb püspökök és a román fejedelemségek püspökei szenteltek fel. Habár az unió terjesztésének az érdekében minden eszközt felhasználtak, az unió kezdetben mégis kevés sikerrel terjedt. Ezt igazolja a hivatalos statisztika is, amely szerint Erdélyben 1762-ben, 128.653 görög keleti családdal szemben csak 25.223 uniált család volt.

Mária Terézia királynő, az érsek nélkül maradt erdélyi görög keleti románok többszörös kérelmére és a karlócai szerb érseknek közbenjárására, az erdélyi görög keleti egyházat 1759-ben Novacovici Dénes, budai szerb püspök adminisztrációja alá helyezte, aki magasabb helyekről azt az utasitást kapta, hogy ne akadályozza meg az unió terjesztését. Novacovicinak 1768-ban történt elhunyta után, az erdélyi görög keleti egyház adminisztrátorává Georgeviciu János verseci püspök lett kinevezve, aki azonban, nagyon valószinü, hogy adminisztrátori müködését meg sem kezdette. Az erdélyi görög keleti egyház adminisztrátorává 1770-ben Chiriloviciu Sofron, budai szerb püspök lett kinevezve.

Az erdélyi görög keleti egyház püspökéül végre 1783-ban, a szerb Nichiticiu Gedeon, a sisatováci zárda archimandritája lett Resinár székhelylyel kinevezve, aki 1788-ban halt meg. Nichitici halála után az erdélyi görög keleti egyház püspökéül, szintén Resinár székhelylyel Adamoviciu Geraszimot, a bezdini zárda archimandritáját nevezték ki 1788-ban. Adamoviciu püspök, Bob János balázsfalvai görög katholikus püspökkel egyetértőleg, az erdélyi országgyüléshez kérvényt intézett, amelyben az erdélyi románok számára, tekintet nélkül azok vallására, bizonyos politikai jogokat kért. Ennek következtében az erdélyi országgyülés 1791-ben, az addig csak megtürt görög keleti egyháznak szabad vallásgyakorlatot biztositott a LX-ik törvénycikkben. Adamoviciu, aki 1796-ban halt meg, Resinár községben temettetett el, Nichiticiu püspök mellé.

Adamoviciu halála után a püspöki szék 14 éven át volt üresedésben. Az erdélyi görög keleti egyházat ezen idő alatt mint püspöki helynök, előbb Popovici János esperes, később pedig Huţoviciu Miklós, vajdahunyadi esperes adminisztrálta. Ezen idő alatt az erdélyi görög keleti románok folytonosan arra kérték a királyt, hogy adja meg nekik a jogot aziránt, hogy egyházuk régi szokása szerint, ők maguk, a saját kebelükből választhassanak püspököt. Végre I. Ferencz király 1810. augusztus 13-án megengedte, hogy az erdélyi görög keleti egyház püspökét, ama egyház esperesei válasszák meg. Ennek következtében az erdélyi görög keleti esperesek, Tordán 1810. szeptember 19-én Moga Vazul szászsebesi caelebs lelkészt választották meg az erdélyi görög keleti román egyház püspökéül, aki az egyházmegyét 1845-ben bekövetkezett haláláig kormányozta.

Püspöksége alatt azonban, az uniónak biztositott kedvezmények miatt, igen keveset tehetett egyházmegyéjének az érdekében.

Moga Vazul püspök halála után, a karlócai szerb érsek ajánlatára, az erdélyi görög keleti román egyházmegye általános püspöki helynökévé Şaguna András, az ujvidéki görög keleti szerb egyházmegyéhez tartozó kobili zárda főnöke lett 1846. junius 27-én kinevezve. A kormány, Şaguna sürgetésére, 1847. október 28-án elrendelte az üresedésben levő püspöki szék betöltését, még pedig az 1810-iki választás módja szerint. A választás 1847. december hó 2-án tartatott meg Tordán. A választást gróf Lázár László kormánybiztos vezette. A választáson Şagunán kivül 42 esperes vett részt. A választáson Moga János esperes és papnöveldei tanár 33, Fulea Mózes esperes 31 és Şaguna András püspöki helynök 27 szavazatot kapott és miután Şaguna azon három egyén közt volt, akik a legtöbb szavazatot kapták, a király a kormány ajánlatára, 1848 január 24-én, Şaguna Andrást nevezte ki püspökké, akit Rajacsics József, karlócai szerb érsek 1848. évi Szent-Tamás vasárnapján (husvét vasárnapját követő vasárnapon) szentelt fel püspökké.

Şaguna András, macedón-román szülőktől 1809. január 1-én született Miskolcon. Anasztáz névre kereszteltetett. Atyját, ki kereskedő volt, Şaguna Naumnak, anyját pedig Grabovsky Anasztáziának hivták. Szüleinek családja a Macedóniában levő Grabova városából származott, ahonnan azonban a törökök üldöztetései elől Magyarországba jött. Miután atyját korán elvesztette, ugy ő, mint fivére, Avreta, Grabovsky Atanász nagybátyjuk, budapesti tekintélyes kereskedő házában nevelkedtek. Şaguna, miután elvégezte Budapesten a gimnáziumot és az egyetem jogi fakultását, a verseci papnövelde hallgatója lett. Theológiai tanulmányainak a befejezése után, Stratimirovics István patriarcha, Karlócára nevezte ki szentszéki jegyzővé és papnöveldei tanárrá. Şaguna 1833-ban a Szerémségben levő hopovai zárdában szerzetesi fogadalmat tett, amikor is Anasztáz keresztnevét, András szerzetesi névvel cserélte fel. Şaguna 1834-ben diakonussá, 1835-ben archidiákonussá, 1837-ben szincsellé, 1838-ban protoszincsellé, 1842-ben archimandritává lett előléptetve. Şaguna 1845-ig Versecen, mint papnöveldei tanár és az odavaló szenszék alelnöke; 1845-től kezdve pedig, mint az ujvidéki egyházmegyéhez tartozó kobili zárda főnöke müködött és mint ilyen lett kinevezve az erdélyi görög keleti egyházmegye általános püspöki helynökévé, később pedig annak püspökévé.

Şagunának, az erdélyi görög keleti egyházmegye püspökévé történt kinevezése, a hazai görög keleti román egyházra nézve epochális fontossággal birt. Miután az erdélyi görög keleti egyházmegyében nagyon el voltak hanyagolva az egyházi ügyek és a papok kiképzése is igen fogyatékos volt, Şaguna püspök legelső feladatául azt tüzte ki, hogy a klérusnak egy magasabb kultu-

rális helyzetet biztositson és ebből a célból, az elődje alatt Nagyszebenben felállitott theológiai tanfolyam helyett, amely 6 hónapig tartott, 1850-ben egy rendes papnöveldét és tanitóképezdét állitott fel, amelyben kezdetben a papnövendékek tanfolyama 2 évig, a tanitóképezdészeké pedig 1 évig tartott; 1857-től kezdve a tanitóképezdészek tanfolyama 2 évre, 1863-tól kezdve a papnövendékek tanfolyama pedig 3 évre emeltetett. Ugyancsak 1863-ban lett megnyitva a Șaguna által az egyházmegyének ajándékozott szeminárium is, amelyben 50 papnövendék nyert teljes ellátást. Ebben a szemináriumban lettek azután elhelyezve a papnövelde és tanitóképezde helyiségei is. Hogy Șaguna ezeket az intézeteket tudományosan képzett tanárokkal lássa el, a kiválóbb tehetségü ifjakat, az általa létesitett ösztöndijakkal tanárokul képeztette ki. Șaguna második feladatául a népnevelést tüzte ki és ebből a célból arra törekedett, hogy minden egyes községben felekezeti népiskolát létesitsen. A tanitás ellenőrzésének a céljából a plébánosokat iskolai igazgatókká, az espereseket pedig kerületi tanfelügyelőkké nevezte ki, akik mint a felügyeletet és az ellenőrzést gyakorló közegek, a püspök és a szentszék fenhatósága alatt állottak. A tanitók gyakorlati kiképzése céljából, behozta a nagy szünidei tanitói konferenciákat.

Șaguna ténykedésének köszönhető a brassói központi görög keleti román iskoláknak (főgimnázium, alreáliskola és felsőkereskedelmi iskola), valamint a brádi görög keleti román algimnáziumnak a létesitése is, amelyekre jelentékeny összeget áldozott. Șaguna, hogy a templomokat és az iskolákat a szükséges könnyvekkel láthassa el, 1852-ben Nagyszebenben egy egyházmegyei könyvnyomdát létesitett. Șaguna 1853-ban létesitette a «Telegraful Roman» román politikai hirlapot, amely azóta az erdélyi görög keleti román egyházmegye hivatalos közlönye.

Șaguna, ahogy elfoglalta a püspöki széket, minden erejéből arra törekedett, hogy visszaállittassék a görög keleti román érsekség, amely megszünt volt az unió folytán. A görög keleti románok ezen kivánságuknak, a Balázsfalván 1848. május 15-én megtartott román népgyülésen adtak első izben kifejezést, amely népgyülés egyik elnöke Șaguna András püspök volt. Ugyancsak ennek a kivánságnak adott kifejezést az 1850-ben Nagyszebenben megtartott egyházmegyei zsinat is. A görög keleti románok ezen kivánsága aznoban igen sok nehézségbe ütközött. A görög keleti román érsekség felállitását leginkább a szerb patriárcha ellenezte, aki nem szivesen mondott volna le, a magyarországi és a bukovinai görög keleti román püspökségek felett gyakorolt fenhatóságáról. Șagunának, a görög keleti érsekség visszaállitása érdekében kifejtett fáradozásai nem vezettek célhoz az abszolutizmus ideje (1850—1860) alatt.

Șaguna, a szerb püspökökkel az 1850—1851-ben Bécsben közösen megtartott konferencián akarta már szóvá tenni a hazai görög

keleti román egyháznak, a hazai görög keleti szerb egyháztól való különválását. ebben azonban megakadályozta őt Rajacsics karlócai szerb patriárcha. Az egyházi különválásra vonatkozó első komoly lépés 1860-ban történt, amidőn Ausztria-Magyarország összes görög keleti püspökei Bécsben konferenciát tartottak ebben a tárgyban. Şaguna püspöknek az volt a terve, hogy a hazai görög keleti románok számára Nagyszebenben felállitandó görög keleti román érsekség fenhatósága alá helyeztessék, mint suffraganus püspökség, a csernovici görög keleti püspökség is. Bár Şagunát ebben a tervében az összes bukovinai románok támogatták, báró Petrino Miklóssal az élükön, ezen terve még sem sikerült, mert azt meghiusitotta Hackmann Jenő, az akkori csernovici görög keleti püspök, aki egyéni nagyravágyástól vezettetve, ellentétben Şagunával arra törekedett, hogy ne a nagyszebeni, hanem a csernovici püspökség emeltessék érseki rangra és ennek a fenhatósága alá helyeztessenek a magyarországi görög keleti román püspökségek. Hackman ezen óhaját részben el is érte, mert a csernovici püspökség 1873-ban érsekségre emeltetett és a Dalmáciában levő zárai és katarói püspökségek, mint suffraganus püspökségek helyeztettek annak fenhatósága alá.

Végre a hazai görög keleti románok kivánságát és Şaguna püspök fáradozásait mégis siker koronázta, mert az 1864. december 24-én kelt királyi kézirat megengedte, hogy a hazai görög keleti románok számára Nagyszeben székhelylyel, visszaállittassék a görög keleti román érsekség és hogy ezáltal a hazai görög keleti román egyház külön választassék a hazai görög keleti szerb egyháztól. A királyi leiratban nagyszebeni érsekké Şaguna András, az addigi nagyszebeni püspök neveztetett ki. A visszaállitott érsekség fenhatósága alá helyeztettek, mint szuffraganus püspökségek: az addig is fennállott aradi görög keleti román püspökség és az érsekség visszaállitásával egyidejüleg szervezett karánsebesi görög keleti román püspökség, amelynek első püspökévé, a király 1865-ben Popasu János archimandritát, brassói görög keleti román esperest neezte ki.

Az érsekség visszaállitása után, a hazai görög keleti román egyház, az 1868-iki nemzeti egyházi kongresszuson szerveztetett és mint ilyen az 1868. évi IX. t.-cikkben, Ő felsége legfelsőbb felügyeleti jogának az épségben tartása mellett, mint független egyház iktattatott a hazai törvényekbe. Şaguna, az érsekség összes alkotó részeibe behozta a szinodálitást, amelynek alapja, a hazai görög keleti román egyház autonómiáját biztositó «Szervezési Szabályzat»-ban van letéve, amely 1869. május 28-án nyert királyi szentesitést.

Şaguna az egyházi téren kifejtett müködésén kivül, mint a románok egyik számottevő politikusa tünt ki és mint ilyen az 1848. május 15-én Balázsfalván, az ugynevezett «Szabadságmezőn»

megtartott román népgyülés egyik szervezője és vezetője volt. Şaguna ezen népgyülés határozatai értelmében szerkesztett kérvényekkel ment a királyhoz Insbruckba, Bécsbe és Olmützbe és számot vetve a politikai körülményekkel több izben, de mindig alkalmas időben járt közben a románok vezetőférfiaival egyetértőleg aziránt, hogy a románok részére politikai, egyházi és kulturális jogokat szerezzen. Igy 1860-ban részt vett a császári szenátusban, ahol kiváló tevékenységet fejtett ki a birodalomban élő nemzetiségeknek és különösen a románoknak nyujtandó jogok megszerzésének az érdekében. Neki köszönhető az erdélyi román irodalmi és közmüvelődési egyesületnek (Astra) 1861-ben történt létesitése is. Şaguna volt az 1861-ben Nagyszebenben megtartott román nemzeti konferenciának a vezetője; mint a románok vezetője részt vett az 1861-ben Gyulafehérváron, a magyarokkal közösen megtartott politikai konferencián; ő volt az egyik vezetője az 1863-ban Nagyszebenben megtartott román nemzeti kongresszusnak, amelyen megállapittatott, hogy minő magatartást tanusitsanak a románok az 1863/4-ben Nagyszebenben megtartandó erdélyi országgyülésen; Şaguna részt vett az 1865-ben Kolozsváron megtartott feudális országgyülésen is, amelyen minden erejéből ellenezte Erdélynek Magyarországgal való unióját, amely ellen a románság nevében különvéleményt nyujtott be. Erre azután Dózsa képviselő azt inditványozta, hogy az országgyülés fogja perbe Şagunát ezen hazafiatlan magatartásáért. Şaguna mint főrendiházi tag részt vett az 1867-iki és az 1868-iki országgyüléseken, amelyeken a hazai görög keleti román érsekség fennállását biztositó IX. t.-c. becikkelyezése alkalmából hosszabb beszédeket tartott. Ezzel azután Şagunának be is záródik politikai müködése. Şaguna, aki látva a románok között felmerült politikai diferenciákat és különösen a románoknak két és pedig az aktivisták (ezeknek Şaguna volt a vezetője) és a passzivisták táborára való szétválását, teljesen elkedvetlenedett. 1869-ben pedig, amidőn a románok Şaguna minden tiltakozása dacára kimondották volt Szerdahelyen a politikai passzivitást, Şaguna végképpen visszavonult a politikai élettől és attól kezdve minden idejét egyházának szentelte. Şaguna igen sok egyházi tankönyvet irt és iratott. Könyvei közül legnevezetesebb :«A görög keleti egyház kanonjoga».

Şaguna szivbajtól gyötörve, hossas betegeskedés után 1873. junius 28-án halt meg 64 éves korában. Holttestét kivánságához képest Resináron, a templom körül elterülő temetőben felállitott kriptában helyezték örök nyugalomra. Şaguna az életében tett alapitványokon kivül, 400,000 korona magánvagyonát is az egyháznak hagyományozta, amelyből 200.000 koronát egy, az ő nevét viselő alapitványra hagyta, hogy abból a főegyházmegye templomai és iskolái segélyeztessenek; 50—50.000 koronát pedig a Nagyváradon és a Temesváron felállitandó uj görög keleti román püspökségeknek hagyta (ez az alap ma

661.521 K 80 f.-t tesz ki); 100.000 koronát pedig a főegyházmegye többi alapjai között rendelt kiosztani.

Ő Felsége Şagunát, az egyházi téren kifejtett tevékenységeért és különösen a dinasztia és az udvari körök iránt tanusitott ragaszkodásáért és hüségeért, 1850-ben a Lipót rend I. osztályával, 1852-ben a bárói, és a valóságos belső titkos tanácsosi méltósággal, 1864-ben a vaskoronarend I. osztályával, 1867-ben pedig a Lipótrend nagykeresztjével tüntette ki. A magyarországi görög keleti román érseki provincia pedig az egyházi téren kifejtett müködésének elismeréseül szobrot fog neki állitani, amelynek alapja jelenleg 42.252 K 20 f.-t tesz ki.

Şaguna halála után, 1873. augusztus 28-án Ivacicoviciu Prokop, aradi püspök lett görög keleti román érsekké megválasztva, aki azonban 1874. julius 31-én karlócai szerb patriárkává történt megválasztása folytán, lemondott a nagyszebeni érseki székről.

Ivacicoviciu után, 1874. október 20-án a nagyszebeni nemzeti egyházi kongresszus Popasu János, karánsebesi görög keleti román püspököt választotta meg görög keleti román érsekké, akit azonban a korona, politikai okokból kifolyólag nem erősitett meg ezen méltóságában.

Az érsekválasztó kongresszus 1874. november hó 20-án ült ujra össze. Az ezen kongresszuson megejtett választás azonban eredménytelen volt, mert a szavazó céduláк legnagyobb része üres volt. Másnap, azaz 1874. november 21-én megtartott választáson Popea Miklós, nagyszebeni archimandritával szemben, Román Miron, aradi görög keleti román püspök lett görög keleti román érsekké megválasztva.

Román Miron a magyarországi görög keleti román püspöki kart 1879-ben Ő Felsége elé vezette, hogy tiltakozásának adjon kifejezést, a magyar nyelvnek a népiskolákba való behozatala ellen; majd 1883-ban, a főrendiházban tiltakozott a középiskolai törvényjavaslat ellen, amely — szerinte — sérelmes volt a magyarországi görög keleti román egyház autonómiájára.

Ő Felsége Románt valóságos belső titkos tanácsosává nevezte ki, a csernovici egyetem görög keleti theológiai fakultása pedig a doktori cimmel tüntettte ki.

Román Miron, aki 1898. október 16-án halt meg, végrendeletileg 40.000 koronát hagyományozott a nagyszebeni főegyházmegyei papság segélyezésére.

Román Miron halála után, a nagyszebeni nemzeti egyházi kongresszus 1898. december 31-én Meţianu János, aradi görög keleti román püspököt választotta meg nagyszebeni görög keleti román érsekké.

Meţianut Ő Felsége, érdemeinek elismerésképpen 1879-ben a vaskoronarend II-ik osztályával, 1896-ban pedig a Ferenc József I. osztályu érdemrendjével tüntette ki.

Meţianu János érseksége alatt készült el a nagyszebeni érseki

katedrális templom, amely a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegyének 800.000 koronájába került, amely összeg közadakozás utján gyült össze. Mețianu érsek a katedrális templomot 1906. május 13-án szentelte fel.

B) A főegyházmegye jelenlegi állapotára vonatkozó adatok.

A főegyházmegye a volt erdélyi részeket foglalja magában. A főegyházmegye élén Mețianu János érsek-metropolita áll, aki Nagyszebenben székel.

A főegyházmegye ügyeit a 60 tagból álló egyházmegyei zsinat és a 27 ülnökből álló egyházmegyei szentszék vezeti.

A főegyházmegye évenként 100.000 korona állami segélyben részesül, amelyből 50.000 koronát közvetlenül a nagyszebeni főegyházmegyei szentszék kap egyházi és iskolai intézményeinek a segélyezésére; 50.000 koronát pedig a vallás és közoktatásügyi miniszter oszt ki segélyképpen a főegyházmegye lelkészei és ezeknek az özvegyei között.

A főegyházmegye lelkészei az 1907. évben 674.177 K 08 fillér állami kongruában részesültek.

A főegyházmegye a következő 34 esperességből áll:

1. az abrudbányai 23; 2. a szentágotai 34; 3. a gyulafehérvári 40; 4. a feleki 23; 5. a besztercei 23; 6. a törcsvári 24; 7. a brassói 25; 8. a topánfalvai 19; 9. a kővári 31; 10. a kolozsvári 34; 11. a kőhalmi 24; 12. a dési 30; 13. a dévai 34; 14. a dobrai 17; 15. a fogarasi 38; 16. a hátszegi 35; 17. a vajdahunyadi 23; 18. a marosillyei 25; 19. a lupsai 29. 20. a medgyesi 34; 21. a szerdahelyi 25; 22. a marosvásárhelyi 20; 23. a szászvárosi 28; 24. a szászrégeni 21; 25. a szászsebesi 25; 26. a szelistyei 13; 27. a nagyszebeni 26; 28. a segesvári 30; 29. a küküllői 24; 30. a háromszéki 27; 31. a tordai 31. 32. a magyaregregyi 22; 33. a zarándi 51 és 34. az algyógyi 37 anya plébániával.

A főegyházmegye klérusa áll:

a) a központban:

1 érsekből, 1 archimandritából, 1 protoszincselből, 1 ieromonachusból, 3 esperes szentszéki előadó-ülnökből, 3 lelkész tanárból, 3 diákonus szentszéki hivatalnokból;

b) a vidéken:

31 esperesből, 3 nyugalmazott esperesből, 3 tiszteletbeli esperesből, 898 plébánosból, 5 adminisztrátorból, 42 káplánból, 9 egyéb hivatalban levő lelkészből, 2 elmozditott lelkészből, 11 hivataláról lemondott lelkészből, 6 nyugalmazott lelkészből, 2 diákonusból és 3 Amerikában alkalmazott lelkészből, összesen tehát 1028 egyénből.

A nagyszebeni papnöveldében, amelynek tanári kara: 1 igazgatóból és 6 tanárból áll, összesen 111 papnövendék volt, akik

közül 89-nek középiskolai érettségi bizonyitványa, 21-nek nyolc középiskolai osztálya, 1-nek pedig négy középiskolai osztálya volt, aki emellett még elvégezte a tanitóképezdét is.

A főegyházmegyében összesen 951 és pedig 573 véglegesitett, 253 ideiglenes és 125 megtürt felekezeti néptanitó volt alkalmazva, akiknek évi fizetése 622,969 K 25 fillért tett ki.

A nagyszebeni tanitóképezdében, amelynek tanári kara: 1 igazgatóból és 6 tanárból áll, összesen 113 tanitóképezdész volt. A tanitóképezde egy gazdasági iskolával áll kapcsolatban.

A főegyházmegyéhez 1252 és pedig 941 anya- és 311 fiókplébánia tartozik, 1066 templommal.

A főegyházmegyében: 1. a nagyszebeni papnövelde, 2. a nagyszebeni tanitóképezde, 3. a brassói főgimnázium, 4. a brassói algimnázium, 5. a brádi algimnázium, 6. a brassói alreáliskola, 7. a brassói felső kereskedelmi iskola, 8. 804 felekezeti népiskola, 9. 545 iskolai kert és 10. 173 iskolai könyvtár állott fenn.

A főegyházmegyéhez 394,454 férfi és 383,048 nő, összesen tehát 777,502 egyén tartozott.

A családok száma 169,870. A vadházasságok száma 4826.

A főegyházmegyében 12,354 fiu és 12,571 leány, összesen tehát 24,925 gyermek született, akik közül 2295 törvénytelen gyermek volt.

A főegyházmegyében 5576 pár lett egyházilag összeesketve, ezek közül 529 vegyes házasság volt. Csak polgárilag 88 pár kelt egybe. A főegyházmegyei szentszék előtt 86 válóper folyt.

A főegyházmegyében 18,952 egyén és pedig 9514 férfi és 9438 nő halt meg; a görög keleti román vallásra 301 egyén tért át; a görög keleti román vallásról pedig 148 egyén tért más vallásra.

A főegyházmegyében a 6—12 éves tanköteles gyermekek száma 76,016 volt és pedig 39,764 fiu és 36,252 leány. Ezek közül az egyház felekezeti iskoláit összesen 52,625 gyermek és pedig 28,995 fiu és 23,630 leány látogatta.

A főegyházmegyében a 13—15 éves tanköteles gyermekek száma 30,195 volt és pedig 15,409 fiu és 14,786 leány. Ezek közül az egyház felekezeti ismétlő iskoláit összesen 16.645 gyermek és pedig 8538 fiu és 8107 leány látogatta.

A főegyházmegyében a 6—15 éves tanköteles gyermekek közül 11,645 járt olyan iskolákba, amelyek nem tartoznak a főegyházmegye fenhatósága alá.

Ezek szerint a főegyházmegyében 106,211 tanköteles gyermek közül 25,296 nem járt iskolába.

A főegyházmegyének a központban kezelt alapitványai és alapjai

A főegyházmegyének a központban kezelt alapitványai és alapjai összesen 6.761,714 K 86 fillért tettek ki.

Nagyobb alapitványai és alapjai a következők:

1. Az általános adminisztrativ alap 1.115,827 K 90 f. 2. A Rudolf-féle alap 572,443 K. 3. Az «András szeminárium» alapja 735,428 K 34 f. 4. A könyvnyomda alapja 242,643 K 18 f. 5. A templomok alapja 189,863 K 28 f. 6. A székesegyház alapja 109,571 K 14 f. 7. Az iskolai alap 295,760 K 13 f. 8. A nyugdij-alap 802.457 K 09 f. 9. A Móga-féle alapitvány 183,908 K 31 f. 10. A Ferenc József-féle alapitvány 149,932 K. 11. A Şaguna-féle alapitvány 394,504 K 70 f. 12. A Pantazi-féle alapitvány 406,150 K 57 f. 13. Az Andronic-féle alapitvány 463,256 K 89 f. 14. A Román Miron-féle alapitvány 45,912 K 07 f. 15. A Vlád-féle alpitvány 55,275 K. 16. A Cologea-féle alapitvány 24.166 K. 17. A Peiovici-féle alapitvány 4965 K. 18. Az épitendő szeminárium alapitványa 133,670 K 81 f. 19. A Dr. Mihaiu Ábrahám-féle alapitvány 78,575 K. 20. A Bota-féle alapitvány 20,182 K 56 f. 21. A tüzbiztositási alap 55.419 K 38 f. 22. A Flóra-kert 101,364 K 59. f. stb.

Ösztöndijak.

A főegyházmegye az 1906/7. iskolai évre a következő évi ösztöndijakat nyujtotta:

1. Az állami ösztöndijból 4000 koronát; 2. Móga-féle alapból 3000 koronát; 3. a Ferenc József-féle alapitványból 3720 koronát: 4. a Cologea-alapitványból 440 koronát; 5. a Peioviciu-féle alapitványból 100 koronát; 6. a Raţiu Katalin alapitványból 60 koronát; 7. a Popescu János alapitványból 80 koronát; 8. A Putnoki Miklós-féle alapitványból 30 koronát; 9. a Román Miron-féle alapitványból 800 koronát; 10. a Hania János-féle alapitványból 80 koronát; 11. a Manoviciu alapitványból 100 koronát; 12. a Cora-féle alapitványból 100 koronát; 13. a Dr. Todea Absolon-féle alapitványból 510 koronát; 14. a Vlád Miklós-féle alapitványból 1000 koronát; 15. a Mihaiu-féle alapitványból 700 koronát: 16. a Trandafil-féle alapitványból 8000 koronát.

A főegyházmegye az 1906/7. iskolai évben összesen tehát 22,720 koronát osztott ki ösztöndijképpen.

A nagyszebeni görög keleti román főegyházmegye szentszékének 1908. évi kiadásai.

1. Az érsek-metropolitának	24.000·—
2. Az érseki vikáriusnak	7.000·—
3. A szentszéki előadó ülnököknek illetékei . . .	20.760·—
4. A szentszéki titkárnak illetékei	3.000·—
5. A szentszéki pénztárnok jutalomdija	2.000·—
6. A szentszéki ellenőr jutalomdija	2.000·—
7. A szentszéki számvevő illetékei	2.600·—
8. A szentszéki irattárnok illetékei	2.240·—
átvitel .	63.600·—

	áthozat .	63.600·—
9.	A szentszéki pénztári tiszt illetékei . . .	1.000·—
10.	A szentszéki számvevőség illetékei	4.680·—
11.	A szentszéki kiadó illetékei	1.400·—
12.	A szentszéki iktató illetékei	1.400·—
13.	A szentszéki irnokok illetékei	4.500·—
14.	Szentszéki kiküldetésekre	2.000·—
15.	A zsinati és a kongresszusi képviselők napidijai .	3.000·—
16.	A szentszéki iroda költségei	4.000·—
17.	A szentszéki szolgáknak	1.800·—
18.	A szentszéki gazdának	600·—
19.	Az érseki szervezet fentartására	300·—
20.	Az esperesek dotációjára	16.000·—
21.	Irodai lakbérekre	3.000·—
22.	A főegyházmegyei szegényebb iskolák segélyezésére	4.000·—
23.	Adókra	5.500·—
24.	Az épületek fentartására	2.000·—
25.	Rendkivüli kiadások	500·—
26.	Könyvtárnoknak	600·—
27.	15 % fizetési pótlék a szentszéki tisztviselőknek és espereseknek	9.781·50
	Összesen:	129.661·50

Ezen kiadások részben az államsegélyről, részben pedig az alapok évi kamatjaiból fedeztettek.

Tanitói értekezletek.

A főegyházmegye görög keleti román felekezeti néptanitói nem képeznek külön tanitói egyesületet. A nagyszebeni főegyházmegyei szentszék, a főegyházmegye tanitóit a «Szervezési Szabályzat» 130. §-a értelmében minden évben értekezletre hivja össze, amely rendszerint a husvét utáni héten szokott megtartatni és azon a szentszék által kinevezett központi biztos elnököl, aki az értekezlet megtartásának a napját bejelenti az illetékes kir. tanfelügyelőnek és az illetékes közigazgatási hatóságoknak.

A főegyházmegye ezen tanitói értekezleteket illetőleg 17 kerületre van felosztva.

1. Az első kerületet a brassói, a törcsvári és a háromszéki esperességek;

2. a második kerületet: a fogarasi és a szentágotai esperességek;

3. a harmadik kerületet: a nagyszebeni és a feleki esperességek;

4. a negyedik kerületet: a szelistyei és a szerdahelyi esperességek;

5. az ötödik kerületet: a szászsebesi és a gyulafehérvári esperességek;

6. a hatodik kerületet: a hátszegi és a vajdahunyadi esperességek;
7. a hetedik kerületet: a szászvárosi esperesség;
8. a nyolcadik kerületet: a dévai, a dobrai és a marosillyei esperességek;
9. a kilencedik kerületet: a zarándi (a brádi) esperesség;
10. a tizedik kerületet: az abrudbányai és a topánfalvai esperességek;
11. a tizenegyedik kerületet: a lupsai és a tordai esperességek;
12. a tizenkettedik kerületet: a kolozsvári és a magyaregregyi esperességek;
13. a tizenharmadik kerületet: a dési és a beszterceì esperességek;
14. a tizennegyedik kerületet: a kővári és a szolnoki esperességek;
15. a tizenötödik kerületet: a szászrégeni és a marosvásárhelyi esperességek;
16. a tizenhatodik kerületet: a medgyesi és a küküllői esperességek;
17. a tizenhetedik kerületet: a kőhalmi és a segesvári esperességek tanitói képezik.

A tanitói értekezleteken megjelent tanitók utazási költségeit (ha nem laknak azon a helyen, ahol az értekezlet tartatott) és 3 K napidijait az illető tanitók plébániája fizeti.

A főegyházmegyei tanitói értekezleteknek a vezetésére és lefolyására, irányadóul a főegyházmegyei szentszéknek 1899. szeptember 16-án 6848 szám alatt hozott következő utasitása szolgál:

1. Az esperesi hivatalok, a tanitói gyülések vezetésére kinevezett szentszéki biztosnak legalább 8 nappal a tanitói gyülés megtartása előtt, de a biztos kérelmére előbb is, beküldik minden egyes esperesi kerületben levő felekezeti iskolákban, a gyülés alatt végleges vagy ideiglenes minőségben müködő tanitók névjegyzékét.

Az esperesek és esperes-helyettesek, mint a mi iskoláink tanfelügyelői, kötelesek — a lehetőség szerint — személyesen a tanitói gyülésen döntő szavazattal résztvenni és a szentszéki biztost megbizása teljesitése körül, a nevelési érdekek előmozditásában támogatni.

Azon plébános vagy adminisztrátor, aki valamely felekezeti iskolánkban mint igazgató vagy mint hitoktató müködik, szintén kivánatos, hogy tanácskozási szavazattal résztvegyen a saját hitközségének kerületében tartandó tanitói gyülésen.

2. A szentszéki biztosok, a gyülés megtartására kitüzött időben és helyen felkeresik egyházi hatóságunkat (esperesi vagy lelkészi hivatalt), és egyetértőleg teszik meg a kellő intézkedéseket a «Veni Sancte»-vel egybekötött isteni tisztelet megtartására és gondoskodnak, hogy a gyülés megfelelő helyiségben tartassék meg; esetleg a már előzetesen megtett intézkedéseket és a gyülés tárgysorozatát közzéteszik főegyházmegyénk hivatalos lapjában, a «Telegraful Roman»-ban.

3. A szentszéki biztos a gyülés elnöke. Mint ilyen egy alkalmas beszéddel nyitja meg a gyülést, vezeti a tárgyalásokat és berekeszti az üléseket; gondoskodik, hogy a gyülés ügyeiben a rend betartassék; napi-

rendre tüzi a tárgysorozatot és vita után szavazás alá bocsátja és kihirdeti az eredményt; gondoskodik az ülések rendes lefolyásáról, zavar esetén joga van az ülést felfüggeszteni; ha a szónok eltér a tárgytól, utasitja, hogy a tárgyhoz szóljon, ha illetlenül viselkedik, rendre utasitja, engedetlenség esetén pedig megvonja tőle a szót, vagy eltávolitja az ülésből és jelentést tesz a szentszéknek.

4. A gyülés minden egyes üléséről jegyzőkönyv vezettetik és e végből a gyulés, a megnyitás után azonnal a saját kebeléből két jegyzőt és két jegyzőkönyvhitelesitőt választ.

A jegyzőkönyvbe a napirenden volt tárgysorozatra vonatkozó vitatkozások általános vonásokban vezettetnek be. A tagoknak, a tárgysorozatba felvett ügyekre vonatkozó véleményei és inditványai és az értekezletnek szótöbbséggel megállapitott nézete, szintén jegyzőkönyvbe vétetik.

A jegyzőkönyvek hitelesitését a jegyzővel és a két hitelesitővel együtt az elnök eszközli.

5. Az értekezletnek a mi esperesi hivatalaink által készitett névjegyzék alapján, tagjai mindazok a tanitók, akik a mi felekezeti iskoláinkban végleges vagy ideiglenes alkalmazásban müködnek. Ezek kötelesek azon tanitói értekezleten résztvenni, amelyhez az a hitközség tartozik, amelyben a gyülés ideje alatt szolgálatban vannak.

Az a tanitó, aki alapos ok nélkül hiányzik az értekezletről, felelősségre lesz vonva és szigoruan meg fog büntettetni.

Esetleges igazolások irásbelileg küldendők el a szentszéki biztosnak.

6. Az értekezlet minden egyes tagjának joga van a napirendre kitüzött tárgyhoz hozzászólani, egy tárgyhoz azonban rendesen csak egyszer és ha inditványt akar benyujtani, azt irásba köteles foglalni és ugy átadni az elnöknek.

A felszólalók a jegyzőnél jelentkeznek.

Az inditvány benyujtójának joga van a vita végén még egyszer felszólalni, de a tárgyaláshoz való utolsó hozzászólás mindig az ügy előadóját illeti meg.

A felszólaló köteles megmaradni az ildomosság keretén belül, továbbá köteles szabatos indokolásra szoritkozni, azután kerülni a tárgytól való eltéréseket és sértő kifejezéseket.

Személyes ügyben, vagy szóló félreértett szavainak helyreigazitása céljából csak az ügy tárgyalásának befejezése után lehet felszólalni. A személyeskedés teljesen ki van zárva.

7. Miután a jelentkező szónokok befejezték beszédeiket, az elnök a vitát befejezettnek mondja ki, de addig is, a tagok közül bárki inditványozhatja a vita bezárását, ezen inditványt az elnök vita nélkül szavazásra bocsátja és ha elfogadtatott, ugy a jelentkezett szónokok közül ezután egy mellette, egy pedig ellene szólhat, akiket a jelentkezett szónokok jelölnek ki maguk közül. Az inditványozók és előadóknak joguk van még egyszer felszólalni.

8. Szavazásra az elnök mindig a legtávolabb álló inditványokat bocsátja. Határozatot a jelenlévő tagok szavazattöbbséggel hoznak.

Az értekezleten hozott határozatok ellen felebbezésnek helye nincs, külön véleményt azonban lehet bejelenteni és azt a határozat kihirdetése után azonnal be kell jelenteni és az ülés berekesztésétől számitott 24 óra alatt irásban kell átadni az elnöknek. A különvélemény vita nélkül az ülés jegyzőkönyvéhez csatoltatik.

9. Az értekezlet üléseinek vitatárgyai csakis nevelési, tanügyi tételek, iskolai, fegyelmi és iskola-igazgatási kérdések és népiskoláink életéből való hasonló tárgyak lehetnek, amelyeket e célból a főegyházmegyei szentszék és a szentszéki biztos vagy a tanitói értekezlet fog kijelölni.

10. Az értekezlet befejezése előtt, az értekezlet tagjai közül, egy három tagból álló állandó bizottság választatik, (amennyire lehetséges, azok egy iskolához tartozók legyenek, hogy a szükséges tanácskozások céljából könnyebben jöhessenek össze), amelynek az a feladata,

hogy az iskolai év lefolyása alatt tanulmányozza a tanitás állapotát és az illető kerületben lévő iskolák összes hiányait és ezeknek megfelelőleg, a szentszéki biztossal egyetértve, minden egyes évi értekezletre kész javaslatot terjeszszen elő azon tan- és nevelésügyi kérdésekről, amelyek a jövő értekezletre ki fognak tüzetni.

Az állandó bizottság tagjai minden évben ujból megválaszthatók.

11. Az értekezlet minden egyes tagja köteles elvállalni a reábizott kérdésnek érdemben való feldolgozását.

12. A tanitói értekezlet befejezése és berekesztése után, a szentszéki biztos a főegyházmegyei szentszéknek jelentés kiséretében beterjeszti:

a) Az esepresi hivataloktól átvett azon tanitók jegyzékét, akik kötelesek az értekezleten résztvenni. *b*) Az értekezleten résztvett tanitók jegyzékét és a távollevők által beküldött igazoló okmányokat. *c*) Az értekezlet lefolyásáról szóló hitelesitett jegyzőkönyvet. *d*) Költség-jegyzéket. *e*) Esetleg a megnyitó beszéd szövegét.

III. FEJEZET.

Az aradi görög keleti román egyházmegye.

A) Az egyházmegye története.

Az aradi görög keleti román egyházmegye 1705-ben létesült. Ez az egyházmegye a borosjenői és a nagyváradi görög keleti püspökségekből alakult. Bránkovics Száva 1600. körül létesitette Borosjenő székhelylyel, a borosjenői görög keleti szerb püspökséget. Diacovics Iszaia borosjenői püspök 1705-ben Aradra tette át a székhelyét, az egyházmegyét pedig — amely attól kezdve az «aradi egyházmegye» cimet viseli — a karlócai görög keleti szerb érsekség joghatósága alá helyezte. Az aradi egyházmegyébe kebeleztetett be azután a nagyváradi görög keleti püspökség is, amely Veniamin Efrem püspöknek 1695-ben történt elhalálozása után, a bihari részekben megindult uniómozgalmak miatt, nem lett többé betöltve.

Diacovics után az aradi püspöki székbe Martinovics János következett (1710), aki egyházmegyéjében az unió utját egyengette. Halála után az aradi püspöki székbe, 1720-ban, Ravanovics Szofroniusz következett, aki alatt több biharvármegyei görög keleti pap átpártolt az unióhoz. Utódja Jovanovics Vince (1726—1731), hogy Biharban megakadályozza az unió terjedését, a bécsi udvar beleegyezésével, Biharban kanonikális vizitációt tartott. A püspök báró Sulzertől, a császári hadsereg parancsnokától kapott katonai fedezet mellett utazta be Biharmegyét, ahol is sikerült neki az unióhoz átpártolt papjai közül 178-at visszatériteni. Jovanovics utóda Antonovics Iszáia lett (1731.). Alatta a Jovanovics püspök által visszatéritett 178 lelkész ujra az unióhoz pártolt és velük együtt 147 biharvármegyei görög keleti község fogadta el az uniót. Az uniókisérletek kevés eredménynyel jártak Arad vármegyében, mert az odavaló román nép nem-

csak hogy nem fogadta el az uniót, hanem rábeszélése következtében a vármegyéhez tartozó több katholikus község is a görög keleti hitre tért. Ennek következtében a megyei hatóság, 1749. október 19-én azt jelentette felettes hatóságának, hogy Aradvármegyében nincsenek görög katholikusok. Antonovics halála után a püspöki székbe (1751.) Zsivanovics Szineziusz következett, aki az uniókisérletek ellensulyozásának a céljából, egyházmegyéjében kanonikális vizitációt tartott. Ennek következtében Bihar vármegyében 60 lelkészt téritett vissza a görög keleti vallásra. Zsivanovics a szerb egyháztól való különválási törekvések előmozditásának a céljából: az egyházmegye közigazgatásába a szerb nyelv helyett, a román nyelvet hozta be, a körleveleket és pásztorleveleket román nyelven bocsátotta ki, az Oroszországból hozott szláv templomi könyveket, az akkori román fejedelemségekből hozott román könyvekkel cserélte fel. Utóda Knezevics Pakomiusz volt (1770—1783), aki alatt a papság dotációja, az ugynevezett «Declaratorium Illyricum»-mal rendeztetett. (A «Declaratorium Illyricum» egy, 1779. julius 16-án kelt legmagasabb rendelet volt, amely a többek között a magyarországi görög keleti papság végrendelkezési jogát szabályozta. Ezen rendelet alapján, az érsekek és püspökök csakis vagyonuk felerésze felett rendelkezhetnek, amelyet azonban csakis belföldieknek hagyományozhattak; az érsek után maradt vagyon másik fele az illyr nemzeti alapnak jut; a püspökök után maradt vagyon másik fele pedig egyenlő részben osztatik fel az érsek és a karlocai szerb iskolák között. A fundus instructus, a püspöki misemondó ruhák, a könyvtár és az összes butorok az utódot illetik. Ha pedig az érsekek, vagy a püspökök végrendelet nélkül halnak meg, ugy a vagyon azon fele, amelylyel szabadon rendelkezhettek volna, egyenlő részben oszlik meg a nemzeti alap és a karlócai szerb iskolák között. A gyermeknélküli papok csakis vagyonuk egy harmad része felett rendelkezhetnek, amelyet azonban csakis belföldieknek hagyományozhattak; a vagyon két harmad része pedig a püspököt illeti meg, aki azonban ebből köteles fedezni a temetési költségeket. A végrendelet nélkül elhunyt papok egész vagyona, azon esetben, ha nincsenek rokonaik, a püspökre száll át. Ma a «Declaratorium Illyricum» csakis a görög keleti szerb papokra nézve kötelező.)

Midőn ez a declaratorium a vármegyei törvényhatóságban kihirdettetett, ez azt határozta el, hogy csakis azok a lelkészek mentetnek fel az adófizetés alól, akiknek lelkészi javadalmazásuk egy szeszió (36—40 hold) föld; azok a lelkészek azonban, a kiknek javadalmazásuk nem tesz ki egy szeszió földet, nemcsak hogy nem mentetnek fel az adófizetés alól, hanem a jobbágyok módjára kötelesek robotot is végezni. Knezevics után a püspöki székbe Petrovics Péter (1784—1786.), ennek halála után pedig Avakumovics Pál (1786—1815.) következett. Avakumovics alatt

kezdődött a Franciaországgal való háboru, amelyhez mindenik görög keleti lelkész egy lóval és egy teljes hadi felszereléssel ellátott katonával járult, ami abban az időben 144 frtba került. Avakumovics püspök, a háboru költségeire egymaga 5000 frtot adott. Sok román legény pedig jószántából vett részt ebben a háboruban. I. Ferenc király ezen áldozatok megjutalmazásaképpen 1812-ben elrendelte, hogy Aradon egy román tannyelvü görög keleti tanitóképezde állittassék fel, amely 1813-ban nyilt meg. 1822-ben pedig az aradi görög keleti román papnöveldét nyitották meg. Ez a két intézet nagyban hozzájárult az aradi egyházmegyében megindult azon mozgalomhoz, amely azt tüzte ki céljául, hogy a románok egyházilag váljanak külön a szerbektől. Ezen mozgalom következtében, Avakumovics halála (1815.) után, 14 éven át maradt betöltetlenül az aradi püspöki szék, mig végre 1829-ben, az addigi szokástól eltérőleg, Joanovics Nesztor, a bezdini zárda archimadritájának a személyében, román ember neveztetett ki aradi püspöknek. Joanovics csak egy évig élt, halála után a püspöki szék 1830—1835-ig ujra betöltetlenül maradt; amely idő alatt 14 aradmegyei görög keleti község, mintegy 10.000 lakossal fogadta el az uniót. Végre 1835-ben, az aradi egyházmegye általános óhajára, Rácz Geraszim, az aradi papnövelde tanára neveztetett ki aradi püspökké (1835—1850). Utána Ivacskovics Prokop neveztetett ki püspökké (1850—1873), ki Mocsonyi Andrással, Mocsonyi Antallal és Babeș Vincével hathatósan támogatták, báró Șaguna Andrásnak, az akkori nagyszebeni görög keleti román püspöknek abbeli fáradozásait, hogy a görög keleti román egyház váljon ki a görög keleti szerb egyházból és hogy a görög keleti románok számára állittassék vissza, az unióval (1700.) megszünt régi érsekség. Miután 1864. december hó 24-én visszaállittatott a görög keleti román érsekség, az aradi egyházmegye, mint a nagyszebeni érsekségnek egyik szuffraganus püspöksége, a görög keleti román egyháznak az 1869. május 28-ikán, szentesitett «Szervezési Szabályzat»-a alapján szerveztetett. Miután báró Șaguna András nagyszebeni érsek halála után, 1873. augusztus 28-án Ivacskovics Prokop, aradi püspök választatott meg érsekké, 1873. november 23-ikán aradi püspökké Román Miron, a nagyváradi görög keleti román szentszék elnöke választatott meg, aki azonban csak rövid ideig ült az aradi püspöki székben, mert Ivacskovics Prokopnak karlócai szerb patriárkává történt megválasztása után, 1874. december 27-ikén, nagyszebeni érsekké lett megválasztva. Utána 1875. február 15-ikén Mețianu Jánost, a nagyváradi görög keleti román szentszék elnökét választották meg aradi püspökké. Mețianu alatt 1875-ben, az addig bérházakban elhelyezett papnövelde és tanitóképezde számára külön épület emeltetett. Az egyházmegye 1877-ben, a tanitóképezde növendékeinek a számára egy alumneumot létesitett, amelyben a növendékek élelmezést és lakást nyertek. A

növendékek részben fizetésesek, részben pedig, mint az egyházmegye ösztöndijasai, ingyenesek. Az egyházmegye 1885-ben közadakozásokból épitette a szemináriumot, amelyben a papnövelde, a tanitóképezde és a papnövendékek internátusa van elhelyezve. A papnövelde három osztályból, a tanitóképezde négy osztályból áll. A tanitóképezdével egy gyakorló elemi iskola áll kapcsolatban, amelyben a papnövelde és a tanitóképezde növendékei gyakorolják magukat. Meţianu János püspök alatt létesült 1877-ben a papi alap is. Meţianu püspök 1878-ban, a saját költségén egy egyházmegyei nyomdát létesitett. Ugyancsak Meţianu püspök alatt létesült Aradon 1889-ben közadakozásból egy internátussal kapcsolatban álló román leányiskola is, amelyre az egyházmegye évente 9000 K.-t fordit. Meţianu alatt létesült a temesvári fiuinternátus is. Meţianu Jánosnak 1898. december hó 31-én nagyszebeni érsekké történt megválasztása után, aradi püspökké 1899. május hó 15-ikén Goldis Józsefet, a nagyváradi görög keleti román szentszék elnökét választották meg, aki alatt 1899. szeptember hó 1-én nyilt meg a belényesi görög keleti román internátus, ami az egyházmegyének közel 70.000 K-jába került.

Goldis Józsefnek 1902. április 5-én történt elhunyta után, 1902. junius 12-én Mangra Vazult, a nagyváradi görög keleti román szentszék elnökét választották meg aradi püspökké, akit azonban Ő felsége, 1902. december hó 15-ikén kelt legfelsőbb elhatározásával nem erősitett meg. Ezután 1903. február hó 12-én Papp J. János, protoszincselt választották meg aradi püspökké, aki alatt az egyházmegye szentszéke elhatározta, hogy a legközelebbi jövőben Aradon felső gazdasági iskolát létesit, amelyben a rendes növendékeken kivül, a papnövendékek és a tanitóképezdészek is hallgatni fognak egy pár, a gyakorlati gazdálkodásra vonatkozó tantárgyat.

B) Az egyházmegye jelenlegi állapotára vonatkozó adatok.

Az egyházmegye: Arad-, Békés-, Bihar-, Csanád- és Csongrádvármegyék egész területére, valamint Krassó-Szörény-, Temes- és Torontálvármegyék egy részére terjed ki.

Az egyházmegye élén: Papp János püspök áll, aki Aradon székel.

Az egyházmegye területe két és pedig az aradi és a nagyváradi szentszék fenhatósága alá tartozik.

Az egyházmegye ügyeit: a 60 tagból álló egyházmegyei zsinat (amelybe az aradi szentszék fenhatósága alá tartozó terület 42 tagot, a nagyváradi szentszék fenhatósága alá tartozó terület pedig 18 tagot választ) és a 33 ülnökből álló aradi és a 27 ülnökből álló nagyváradi szentszék vezeti. A nagyváradi szentszék, amelynek fenhatósága kizárólag Biharvármegyére terjed

ki, mindenekben koordinált az aradi szentszékkel és egy püspöki helynök vezetése alatt áll.

Az egyházmegye évenként 29.300 korona állami segélyben részesül, amelyből 17.300 korona az aradi szentszék, 12.000 korona pedig a nagyváradi szentszék területére esik.

Az egyházmegye lelkészei az 1907. évben 292.492 korona állami kongruában részesültek, amelyből az aradi szentszék területére 176,801 K 32 f., a nagyváradi szentszék területére pedig 115.690 K 68 fillér esett.

Az egyházmegye fenhatósága alá tartozik a hódosbodrogi zárda, amely a Maros balpartján, Ujbodrog és Fenlak községek között fekszik. Egyike a legrégibb görög keleti zárdáknak. Valószinü, hogy a XIV-ik században épült. Ezt látszik igazolni az a körülmény is, hogy a templom pikturája sokban megegyezik a budai templom pikturájával, amely templomot Mátyás király a XV-ik században épittette. A zárda keletkezésére nézve, a következő legenda szolgál: Amidőn egyszer a Maros kiáradt, egy ökör a viz közepén egy szigetre bukkant és ott egy rendkivüli fényes tárgy került a szarvára, amely Szüz Mária képe volt. Azon a helyen, ahol ezt a képet találták, csakhamar egy zárdát épitettek, amelybe aztán a képet elhelyezték. Ezt a képet a zárda templomában még mai napig is őrzik, amelyhez évenként nagyszámban zarándokolnak az ájtatos hivők, akik ennek a képnek csodatevő erőt tulajdonitanak. A zárda étkező termében őrzik az ökör fejét és szarvát. Az aradi görög keleti román egyházmegye ezt a zárdát a hazai görög keleti szerb egyháztól 1864-ben történt különválása alkalmából kapta. A hazai görög keleti szerb egyház azonban ezen zárda visszaszerzése iránt pert inditott a hazai görög keleti román egyház ellen. Ez a per még most is folyik. A zárda, amelynek vagyona 215.968 K 40 f.-t tesz ki, jelenleg az aradi görög keleti román egyházmegye tulajdonát képezi. A zárda élén, mint zárdafőnök Hamşea Ágoston archimandrita áll. A zárda az orthodox egyház kanonjai értelmében, az aradi görög keleti román püspök közvetlen felügyelete alatt áll. A hazai görög keleti román érseki provincia összes szerzetesei ebben a zárdában töltik el a noviciátus idejét, itt teszik le a szerzetesi fogadalmat, itt avattatnak szerzetesekké és éppen azért ezen zárdának, a bennlakó három szerzetesen kivül, természetes tagjai a magyarországi görög keleti román érseki provincia azon szerzetesei is, akik érseki illetve püspöki diszpenzáció alapján, a zárdán kivül laknak és mint ilyenek különböző egyházi és iskolai állásokat töltenek be. A zárdán kivül lakó szerzetesek, mint a zárda természetes tagjai, bármikor bevonulhatnak állandó tartózkodásra a zárdába. Ezen zárdának vannak tehát bennlakó és kintlakó tagjai.

Az egyházmegye 17 esperességből áll, amelyek közül 11 az aradi, 6 pedig a nagyváradi szentszék területére esik.

Az egyházmegye klérusa összesen 631 egyénből áll.

Az egyházmegyében összesen 666 felekezeti népiskola van, amelyekben 632 és pedig 456 véglegesitett, 160 ideiglenes és 16 helyettes felekezeti néptanitó volt alkalmazva, akiknek évi fizetése 485.404 koronát tett ki.

Az egyházmegyéhez összesen 957 és pedig 576 anya- és 381 fiók-plébánia tartozik 638 templommal.

Az egyházmegyéhez 301.077 férfi és 292.929 nő, összesen tehát 594.006 egyén tartozott.

A családok száma 121.563. A vadházasságok száma 10.597.

Az egyházmegyében 11.725 fiu és 11.188 leány, összesen 22.913 gyermek született, akik közül 4908 törvénytelen gyermek volt.

Az egyházmegyében 3961 pár lett egyházilag összeesketve, ezek közül 170 vegyes házasság volt. Csak polgárilag 653 pár kelt egybe. Az egyházmegye szentszékei előtt 20 válóper folyt.

Az egyházmegyében 18.746 és pedig 9377 férfi és 9369 nő halt meg. A görög keleti román vallásra 61 egyén tért át, a görög keleti román vallásról pedig 269 egyén tért más vallásra.

Az egyházmegyében a 6—12 éves tanköteles gyermekek száma 57.914 és pedig 30.588 fiu és 27.326 leány. Ezek közül az egyház felekezeti iskoláit összesen 36.849 és pedig 21.183 fiu és 15.666 leány látogatta.

Az egyházmegyében a 13—15 éves tanköteles gyermekek száma 21.654 és pedig 11.294 fiu és 10.360 leány. Ezek közül az egyház felekezeti ismétlő iskoláit összesen 6754 és pedig 3515 fiu és 3239 leány látogatta.

Az egyházmegyében a 6—15 éves tanköteles gyermekek közül 5078 járt olyan iskolákba, amelyek nem tartoznak a szentszék fenhatósága alá.

Ezek szerint az egyházmegyében, a 79.568 tanköteles gyermek közül 30.887 gyermek nem járt iskolába.

Az egyházmegyének az aradi és a nagyváradi szentszék által kezelt alapjai és alapitványai összesen 3,417.539 korona 51 fillért tesznek ki, amelyből 3,147.999 K 51 fillér az aradi, 269.540 korona pedig a nagyváradi szentszék területére esik.

Az egyházmegye aradi és nagyváradi szentszékeinek a fentartása évenként összesen 140.537 K 30 fillérbe kerül, amelyből 105.964 korona az aradi, 34.573 K 30 fillér a nagyváradi szentszékre esik. Ezen fentartási költségek fedezetére összesen 136.035 K 65 fillér bevétel szolgált és igy az évi deficit 4501 korona 65 fillér volt.

I. Az aradi görög keleti román szentszék.

Az aradi görög keleti román szentszék területe a következő 11 esperességből áll:

1. az aradi 16; 2. a bélinci 47; 3. a borosjenői 16; 4. a

buttyini 45; 5. a kisjenői 19; 6. a lippai 36; 7. a nagyhalmágyi 67; 8. a nagykomlósi 17; 9. a radnai 36; 10. a temesvári 38 és 11. a világosi esperesség 16 anya plébániával.

Ezen szentszék fenhatósága alá tartozó klérus áll:

a) a központban és a zárdában:

1 püspökből, 1 archimadritából, 1 protoszincselből, 2 ieromonachusból, 1 esperes szentszéki előadó ülnökből, 2 lelkész tanárból, 1 protodiákonusból, 1 ierodiákonusból és 1 diákonusból;

b) a vidéken:

11 esperesből, 288 plébánosból, 78 adminisztrátorból, 20 káplánból, 2 diákonusból, 2 rendes tábori lelkészből és 6 olyan lelkészből, akik nem töltenek be egyházi hivatalt, összesen tehát 418 egyénből.

Az aradi papnöveldében, amelynek tanári kara: 1 igazgatóból és 6 tanárból áll, összesen 57 papnövendék volt, akik közül 15-nek középiskolai érettségi bizonyitványa, 17-nek nyolc középiskolai osztálya, 2-nek 7, 12-nek 6 középiskolai osztálya, 5-nek kereskedelmi iskolai érettségi bizonyitványa, 1-nek kereskedelmi iskolai bizonyitványa és 5-nek tanitóképesitése volt.

Az aradi szentszék területén összesen 433 és pedig 347 véglegesitett, 70 ideiglenes és 16 helyettes felekezeti néptanitó volt alkalmazva, akiknek évi fizetése 355.090 koronát tett ki.

Az aradi tanitóképezdének, amelynek tanári kara: 1 igazgatóból és 7 tanárból áll, 104 és pedig 96 rendes és 8 magán tanulója volt.

Az aradi szentszék területéhez 426 és pedig 310 anya- és 116 fiók plébánia tartozik 341 templommal.

Az aradi szentszék területén: 1. az aradi papnövelde; 2. az aradi tanitóképezde; 3. az aradi felső leányiskola és az azzal kapcsolatban álló internátus, (ennek a nyilvánossági jogát a vallás- és közoktatásügyi miniszter képesitett tanárnők hiányában, eddig még nem ismerte el, különben az intézetben igen kevés számu növendék van, akik az internátusban évenként 400 koronát fizetnek); 4. a temesvári alumneum, amelynek jelenleg nincsenek növendékei és amely csak akkor fog ujonnan megnyittatni, ha az alumneum számára egy megfelelő épület fog emeltetni; 5. 429 felekezeti népiskola; 6. 147 iskolai kert és 7. 102 iskolai könyvtár állott fenn.

Az aradi szentszék területéhez 199.628 férfi és 193.967 nő, összesen tehát 393.595 egyén tartozott.

A családok száma 81.408. A vadházasságok száma 7391.

Az aradi szentszék területén 6856 fiu és 6590 leány, összesen tehát 13.446 gyermek született, akik közül 2790 törvénytelen gyermek volt.

Az aradi szentszék területén 2797 pár lett egyházilag összeesketve, ezek közül 84 vegyes házasság volt. Csak polgárilag 280 pár kelt egybe. Az aradi szentszék előtt 13 válóper folyt.

Az aradi szentszék területén 11.603 és pedig 5747 férfi és 5856 nő halt meg. A görög keleti román vallásra 35 egyén tért át, a görög keleti román vallásról pedig 226 egyén tért más vallásra.

Az aradi szentszék területén a 6—12 éves tanköteles gyermekek száma 38.402 és pedig 20.196 fiu és 18.206 leány. Ezek közül az egyház felekezeti iskoláit összesen 26.162 gyermek és pedig 14.815 fiu és 11.347 leány látogatta.

Az aradi szentszék területén a 13—15 éves tanköteles gyermekek száma 14.011 és pedig 7265 fiu és 6746 leány. Ezek közül az egyház felekezeti ismétlő iskoláit összesen 5267 gyermek és pedig 2678 fiu és 2589 leány látogatta.

Az aradi szentszék területén a 6—15 éves tanköteles gyermekek közül 2411 járt olyan iskolákba, amelyek nem tartoznak a szentszék fenhatósága alá.

Ezek szerint az aradi szentszék területén, a 42.413 tanköteles gyermek közül 8573 nem járt iskolába.

Az egyházmegyének az aradi szentszék kezelésében lévő alapjai és alapitványai.

Az egyházmegyének az aradi szentszék kezelésében levő alapjai és alapitványai összesen 3,147.999 K 51 fillért tettek ki. Ezek közül a nagyobb alapok és alapitványok a következők:

1. Az egyházmegyei általános alap 93.855 K 98 f. 2. Az aradi püspökség fundus instruktusa 12.698 K 15 f. 3. A szemináriumi alap 88.670 K 65 f. 4. A vallásos kulturát előmozditó egyházmegyei alap 92.921 K 94 f. 5. A kongresszusi és a zsinati alap 29.866 K 83 f. 6. Paffi Popovici József alapitványa 36.047 K 29 f. 7. Faur Gábor ösztöndij alapitványa 16.767 K 07 f. 8. Az egyházmegye tüz ellen való biztositási alapja 133.771 K 56 f. 9. A létesitendő egyházmegyei gimnázium alapja 24.725 K 26 f. 10. Papp Tódor ösztöndij alapitványa 144.251 K 75 f. 11. Jorgovici-Ebesfalvay Anna ösztöndij alapja 13.753 K 43 f. 12. Giba-Birta ösztöndij alapitványa 140.610 K 65 f. 13. A szentszéki tisztviselők, valamint a papnöveldei és tanitóképezdei tanárok nyugdij-alapja 115.505 K 03 f. 14. Az egyházmegyei klerikális egyházi alap 891.346 K 32 f. 15. A tanitóképezdei iskolaalap és az iskolai aukta 97.492 K 51 f. 16. Balla-féle ösztöndij alapitvány 31.076 K 42 f. 17. Az egyházmegyei papi alap 1,034.688 K 41 f. 18. A vegyes községek egyházi különválására szolgáló alap 24.002 K 20 f. 19. Mețianu János volt aradi püspöknek, a szegény egyházak segélyezésére tett alapitványa 111.526 K 02 f. 20. Goldis József volt püspök ösztöndij alapitványa 29.115 korona 89 fillér stb.

Az aradi szentszék az ösztöndij alapokból összesen 33 tanulónak nyujtott évi ösztöndijat.

Az ezen szentszék területén a legnagyobb ösztöndij alapitvány a Giba-Birta-féle, amely az aradi püspök elnöklete alatt, egy önmagát kiegészitő 10 és pedig 4 egyházi és 6 világi tagból álló külön tanács vezetése alatt áll.

Az aradi görög keleti román szentszék kiadása az 1906/7. évben.

1.	A szentszéki előadó-ülnökök fizetése	11.300·—
2.	A szentszéki titkár fizetése	3.700·—
3.	A szentszéki pénztárnok fizetése	2.900·—
4.	A szentszéki ellenőr-könyvelő fizetése . . .	2.900·—
5.	A szentszéki segéd-könyvelő fizetése . . .	1.200·—
6.	A szentszéki ügyész tiszteletdija	2.000·—
7.	A szentszéki számvevő tiszteletdija	800·—
8.	A szentszéki irattárnok fizetése	1.200·—
9.	A szentszéki iktató fizetése	1.000·—
10.	A szentszéki irnokok fizetése	4.000·—
11.	A szentszéki szolgák fizetése	720·—
12.	A szentszék irodai szükségleteire	4.200·—
13.	A szentszék épületeinek a fentartására és adóra .	500·—
14.	A szentszék irodáinak felépitésére	4.265·36
15.	A papnövelde és tanitóképezde tanárainak fizetése	26.200·—
16.	Az esperesek jutaléka	11.000·—
17.	A hitoktatók jutaléka	5.500·—
18.	A zsinati képviselők utazási- és napidijai . .	2.500·—
19.	A kongresszusi képviselők utazási- és napidijai .	2.400·—
20.	Az érseki szentszék fentartására	300·—
21.	Kiküldetésekre	3.200·—
22.	A papnövendékek ösztöndijaira	2.400·—
23.	Segélyekre	2.300·—
24.	Kegydijakra	696·—
25.	A brádi gimnáziumnak	400·—
26.	Az alumneumi és szemináriumi irodáknak . .	3.600·—
27.	Az egyházmegyei alapokból vett kölcsönök törl. .	3.182·26
28.	Előre nem látott kiadások	1.600·38
	E szerint a szentszék összes kiadásai kitesznek .	105.964·—

Eme kiadások fedezésére a következő bevételek szolgálnak:

1.	Az 1906. évi pénztári maradvány	1.181·76
2.	Állami segély	17.300·—
3.	A minden lélek után fizetendő 4 fillérből . . .	14.300·—
4.	Az esketések után fizetendő 1 koronából . . .	1.500·—
5.	Az egyházm. klérikális egyh. alap évi jöv. a 60%-a	25.592·20
6.	Az iskolai alap és az iskolai aukta évi jöv. a 60%-a	4.196·70
	Átvitel	64.070·66

Áthozat	64.070·66
7. A szentszék kezelése alatt álló összes alapok és alapitványok évi jövedelmei után, kezelési költségek fejében fizetendő 10%	19.859·38
8. A plébániák redukálása folytán, a plébániai földek évi jövedelméből	10.200·—
9 Az egyházmegyei zsinati képviselők napidijaiból a zsinati költségek fedezésére levonandó . . .	200·—
10. A vallásos kulturát előmozditó egyházi alap évi jövedelmének $^3/_5$-e	1.467·13
11. A papnövendékek és a tanitóképezdészek által fizetendő tandijból	1.500·—
12. Vizsgadijakból és tanitói véglegesitésekből . .	1.500·—
13. A Batthyány-utcai ház bér-jövedelme . . .	1.200·—
14. Az egyházi alap évi jövedelmének 10%-a a szentszéki irodák felépitésére	4.265·36
A kiadások fedezésére az összes bevétel tehát . . .	104.262·53

és igy a deficit 1.701 K 47 fillért tett ki.

Tanitói egyesületek.

Az aradi szentszék területén, a görög keleti román felekezeti néptanitóknak a vallás- és közoktatásügyi miniszter által jóváhagyott alapszabályok alapján, két különálló tanitó egyesületük van és pedig:

a) A Maroson tuli következő négy és pedig: 1. a bélinci, 2. a lippai, 3. a nagykomlósi és 4. a temesvári esperesi kerületek görög keleti román felekezeti néptanitóinak az egyesülete. (Ezen egyesületnek alapszabályai lényegükben megegyeznek a Maroson inneni tanitóegyesületnek alább közlendő alapszabályaival.)

b) A Maroson inneni következő hét és pedig: 1. az aradi, 2. a kisjenői, 3. a világosi, 4. a borosjenői, 5. a buttyini, 6. a radnai és 7. a halmágyi esperesi kerületek görög keleti román felekezeti néptanitóinak az egyesülete. Ezen egyesületnek van egy hivatalos közlönye is, még pedig az Aradon havonként egyszer megjelenő «Foaia Pedagogică».

Ezen egyesületnek a következő alapszabályai vannak:

I. Az egylet cime, célja és eszközei.

1. §. Cime: 1. Az aradi, 2. a kisjenői, 3. a világosi, 4. a borosjenői, 5. a buttyini, 6. a radnai és 7. a halmágyi esperességek területén levő görög keleti román orthodox népiskolai tanitók egyesülete.

2. §. Az egyesület célja: az iskolai oktatás és a nevelés előmozditására szükséges szakismeretek gyarapitása, az előadási módszerek megvitatása és ezen két célnak terjesztése a tanitók között.

3. §. Az egyesület e célból: *a*) egy általános közgyülést fog tartani, *b*) létesit és fentart egy központi könyvtárt és hasonló könyvtárakat az esperességi kerületekben, *c*) a tagoktól az előirt dijakat beszedi.

II. Az egyesület tagjai, jogai és köteleaségei.

4. §. Az egyesületnek: *a*) rendes, *b*) alapitó, *c*) tiszteletbeli és *d*) pártoló tagjai lesznek.

5. §. Az egyesület rendes tagjai: 1. az aradi, 2. a kisjenői, 3. a világosi, 4. a borosjenői, 5. a buttyini, 6. a radnai és 7. a halmágyi esperességekben levő tanitók, tanitónők, kik az egyesület pénztárába 1 frt évi tagdijat fizetnek; a rendes tagok sorába felvehetők a tanitóképzőintézet tanárai is.

6. §. Alapitó tag nemre való különbség nélkül, minden görög keleti orthodox magyarországi honpolgár lehet, aki egyszersmindenkorra az egyesület alapjába 20 frtot fizet.

7. §. Tiszteletbeli tagok azon görög keleti orthodox románok lehetnek, akik magyarországi honpolgárok és akik érdemeket szereztek a népnevelés terén.

8. §. Pártoló tagja lehet az egyesületnek mindazon magyarországi honpolgár, aki az egyesület pénztárába egyszer és mindenkorra legalább 2 frtot fizet.

9. §. Döntő szavazattal csak a rendes és alapitó tagok birnak.

III. Az egyesület szervezete.

10. §. Az egyesület müködése: *a*) a közgyülés, *b*) a bizottság, *c*) a tisztviselők és *d*) az esperességi fiókok segitségével fejlesztetik.

A) *A közgyülés.*

11. §. Az egyesület közgyülését minden évben, az előző közgyülés által meghatározott időben, az 1. §-ban felsorolt esperességekhez tartozó községek valamelyikében tartja meg. A bizottságnak joga van szükség esetén rendkivüli közgyülést összehivni.

12. §. A közgyülés idejét és helyét a bizottság nevében az elnök vagy az alelnök bejelenti a szentszéknek, a királyi tanfelügyelőnek és a politikai közigazgatási hatóságnak.

13. §. Érvényes határozat hozatalához a jelenlevők szavazattöbbsége kivántatik meg, megjegyeztetik azonban, hogy a közgyülés csak akkor hozhat határozatokat, ha az összes rendes tagoknak legalább egy negyed része jelen van.

14. §. A közgyülés teendői ezek: *a*) A bizottság, pénztáros, könyvtáros és ellenőr évi általános jelentésének a felülvizsgálása. *b*) A bizottság által beterjesztett inditványok feletti döntés. *c*) A tagok részéről tett inditványok feletti vitatkozás és határozathozatal. *d*) A beérkezett és felolvasásra alkalmasnak talált dolgozatok meghallgatása. *e*) A tanitásban szükségessé vált reformok és más neveléstani és tanügyi kérdések feletti tanácskozás. *f*) A bizottságnak, tisztviselőknek, az alapitó és tiszteleti tagoknak a megválasztása. *g*) A költségvetés megszavazása és *h*) Az alapszabályok módositása.

15. §. A gyülés menetéről jegyzőkönyv vezetendő, amelyet a közgyülés kebeléből megválasztott bizottság, az elnök által kitüzött időben hitelesit. Ennek a jegyzőkönyvnek egy másolata a szentszékhez terjesztetik be illetékes eljárás végett.

B) *Az egyesület bizottsága.*

16. §. Az egyesület bizottsága áll: *a*) a tisztviselőkből és pedig egy elnök, egy alelnök, két jegyző, egy pénztáros, egy könyvtáros és egy ellenőrből; *b*) a közgyülés által három évre megválasztott 12 tagból, ezen megválasztott 12 tag között lesznek a fiókok elnökei is.

17. §. A bizottság évenkint legalább két rendes ülést tart, rend-

kivüli üléseket azonban annyiszor tarthat, ahányszor a körülmények azt megkövetelik; az időt az elnök tüzi ki.

18. §. Érvényes határozat hozatalához a tagok legalább egyharmadának a jelenléte kivántatik meg.

19. §. A bizottság teendői: *a*) a közgyülés határozatait végrehajtani; *b*) a folyó ügyekről nyilvántartást vezetni; *c*) a költségvetés keretén belül tudományos és neveléstani könyveket beszerezni és a szükséges szaklapokat megrendelni; *d*) a jó rend felett őrködni, ellenőrizni a tagsági dijak beszedését és a pénztár állását; *e*) az év végén a közgyülésnek bemutatandó külön jelentést késziteni minden egyes esperességi fiók müködéséről.

20. §. A bizottságok üléseiről jegyzőkönyv vezettetik, amely 3 napi határidő alatt hitelesitendő.

C) *Az egyesület tisztviselői.*

21. §. Az egyesület tisztviselői azok, akik a 16. § *a*) pontja alatt vannak felsorolva, akiket az egyesület rendes tagjai közül a közgyülés választ meg.

Az elnök, illetve az alelnök látja el az elnöki teendőket a közgyüléseken és a bizottsági üléseken. Az egyik jegyzővel aláirja az egyesület összes ügyiratait, utalványozza a pénztárnál a megszavazott költségeket, az egyesületet mindenben képviseli és összehivja ugy a közgyülést, mint a bizottsági üléseket.

A jegyzők a közgyülésről és a bizottságok üléseiről jegyzőkönyvet vezetnek és végzik az egyesület összes irásbeli teendőit.

A pénztáros gondoskodik a tagsági dijak beszedéséről és az egyesület vagyonát a bizottság, illetve a közgyülés utasitásai szerint kezeli.

A könyvtáros jegyzékbe veszi a müveket és eszközli azok kikölcsönzését.

Az ellenőr ellenjegyzi a pénztáros és a könyvtáros összes okmányait és ezekkel egyetemben anyagilag felel az egyesület vagyonáért.

D) *Az esperességi fiókok.*

22. §. Az esperességi fiókok az 1. §-ban vannak felsorolva és ezen fiókoknak tagjai mindazok az egyesületi tagok, akik az illető esperesség területén laknak.

23. §. Minden egyes esperességi fióknak van egy elnöke, egy jegyzője, egy pénztárosa, egy könyvtárosa és egy ellenőre, akik a kör rendes tagjai sorából választandók 3 évi időre, fizetés nélkül.

Az esperességi fiókok évenként legalább két gyülést tartanak. Az egyesület bizottsága részéről közölt határozatok végrehajtásáról ezen gyüléseken történnek intézkedések, itt tárgyalják és döntenek a fiók elnökéhez már előbb beadott tudományos, pedagógiai és didaktikai minta-értekezések felett; tárgyalhatók oly fontos ügyek is, amelyek az egyesület céljait előmozdithatják. A jegyző minden egyes gyülésről jegyzőkönyvet vezet, amelynek alapján az egyházi tanfelügyelőnek és az egyesület elnökének jelentés tétetik.

Az egyes esperességi fiókok könyvtárosai és ellenőrei a 21. §-ban foglalt és a rájuk vonatkozó utasitásokhoz alkalmazkodnak.

24. §. Az esperességi fiókok tagjai semmiféle külön dijakkal nem terhelhetők meg. A fiókok esetleges költségeit az egyesület pénztára fedezi.

IV. Végintézkedések.

25. §. Az egyesületnek «Minerva» jelképével pecsétje van, amelynek körirata: «Reuniunea invăţătorilor români dela şcoalele poporale confesionale din protopopiatele aradane I—VII.» (Magyarul: Az aradi I—VII. esperességekben levő felekezeti népiskolák román tanitóinak az egyesülete.)

26. §. Ezen alapszabályok csak a jelenlevő tagok kétharmadának a többségével változtathatók meg, életbe azonban csak a magas kormány jóváhagyása után lépnek.

27. §. Az egyesület feloszlatását csak egy, erre a célra összehivott közgyülésen lehet kimondani, az összes rendes tagok kétharmadának többségével, a feloszlatás azonban csak a határozat helybenhagyása után következik, amikor azután az egyesület vagyona az aradi görög keleti orthodox román szentszék kezelésébe ment át, amely kizárólag csak görög keleti orthodox román iskolai célokra fogja azt fordithatni.

Azon esetben, ha az egyesület figyelmen kivül hagyná az alapszabályokban előirt célját és rendeltetését, illetőleg átlépné hatáskörét, a kormány látva, hogy az egyesület müködésének folytatása veszélyeztetné az állami érdekeket vagy a tagoknak anyagi érdekeit, késedelem nélkül felfüggeszti az egyesület müködését és az elrendelt vizsgálat eredményéhez képest vagy fel fogja oszlatni végképpen vagy esetleg, a beszüntetés terhe alatt, kötelezni fogja az alapszabályok legpontosabb betartására.

30.787. szám.

Jóváhagyom azzal a hozzáadással, hogy 15 napon belül minden egyes közgyülés jegyzőkönyve hiteles másolatban megküldendő a kir. tanfelügyelőnek és hogy a pecsét köriratából a «román tanitóké» szavak ekként változtatandók meg: «a felekezeti népiskolák román tanitóinak az egyesülete.»

Budapest, 1897. junius 1-én. A miniszter megbizásából:

Zsilinszky m. p.
(P. H.) államtitkár.

II. A nagyváradi görög keleti román szentszék.

Az egyháztörténelem szerint Nagyváradon görög keleti román püspökség állott fenn. Hogy mikor létesült ez a püspökség, erre nézve nincsenek biztos adatok. Az utolsó nagyváradi görög keleti püspök Veniamin Efrem volt, aki 1695-ben halt meg. Halála után nem töltötték be a nagyváradi görög keleti püspöki széket, még pedig azért, hogy Biharvármegyében szabadabban terjedhessen az unió. A nagyváradi görög keleti egyházmegyét a borosjenői, illetve a későbbi aradi görög keleti egyházmegyéhez csatolták. II. Lipót király, tekintettel a biharvármegyei görög keletiek nagy számára, 1792. február hó 28-án megengedte, hogy Nagyváradon a görög keleti püspökség helyett, egy szentszék szerveztessék, amely azóta állandó és folytonos tevékenységben van. A szentszék élén egy elnök áll.

Majdnem százados jogszokás volt, hogy a nagyváradi görög keleti román szentszék elnöke, a nagyváradi görög keleti esperes legyen. A Szervezési Szabályzat alapján 1870-ben megtartott első aradi egyházmegyei zsinat, a nagyváradi szentszék akkori elnökét, Bika Simon nagyváradi görög keleti román esperest, minden ok

és indok nélkül elnöki állásából elmozditotta és helyébe vikáriusi cimmel, Román Miront, a későbbi nagyszebeni görög keleti román érseket választotta meg.

1870-től kezdve azután az lett a jogszokás, — anélkül hogy a Szervezési Szabályzat erre vonatkozólag bárminő intézkedést is foglalna magában — hogy a nagyváradi görög keleti román szentszék elnökét, akit püspöki helynöknek neveznek, az aradi egyházmegyei zsinat választja meg.

A nagyváradi görög keleti román szentszék területe a következő 6 esperességből áll:

1. a beéli 44; 2. a belényesi 54; 3. a nagyváradi 58; 4. a pestesi 54; 5. a tenkei 33 és 6. a vaskóhi esperesség 51 plébániával.

Ezen szentszék fenhatósága alá tartozó klérus áll: 1. archimandritából, 5 esperesből, 1 esperesi adminisztrátorból, 2 nyugalmazott esperesből, 183 plébánosból, 16 adminisztrátorból, 4 káplánból és 1 lelkész tisztviselőből, összesen 213 egyénből.

A nagyváradi szentszék területén összesen 237 felekezeti népiskola volt, amelyekben 199 és pedig 109 véglegesitett és 90 ideiglenes felekezeti néptanitó volt alkalmazva, akiknek évi fizetése 130.314 koronát tett ki.

A nagyváradi szentszék területéhez 531 és pedig 266 anya és 265 fiók plébánia tartozik 297 templommal.

A nagyváradi szentszék területén van:

1. A nagyváradi Zsiga-féle tápintézet, amelyet Zsiga Miklós nagyváradi kereskedő alapitott 1860-ban, jó előmenetelü, szegény görög keleti román tanulók számára, akik a nagyváradi középiskolákba járnak. Ebben a tápintézetben a 12 ingyenes növendéken kivül vannak még fizetésesek is. Ezen alapitvány jelenlegi vagyona 152.115 K 91 fillér. A tápintézet egy külön 10 tagból álló tanács vezetése alatt áll, amelynek a mindenkori elnöke a nagyváradi görög keleti román esperes. A tanács önmagát egésziti ki, az életfogytiglan megválasztott uj tagokat azonban az aradi püspök erősiti meg ezen tisztségükben. Ez a tanács ellenőrzi a belényesi Zsiga-alapitványt is, amelyet az alapitó rendelkezése szerint, a belényesi görög keleti román plébániai bizottság kezel.

A belényesi alapitvány évenként 4—6 növendéket tart a belényesi görög keleti román fiu internátusban, ahol azok teljes ellátásban részesülnek. Az alapitvány, az eltartásért növendékenként 280 koronát fizet a nevezett internátusnak. A belényesi Zsiga-alapitvány vagyona közel 40.000 korona.

Ezen alapitványok számadásait az aradi görög keleti román szentszék hagyja jóvá.

2. A belényesi görög keleti román fiu internátus, amely 1899. szeptember 1-én nyilt meg, az aradi egyházmegyének 70.000 koronájába került. Ezen összegnek egy része közadakozás utján lesz visszatéritendő az egyházmegyének. Ebbe az internátusba, amely egy külön tanács vezetése alatt áll, a belényesi

görög katholikus főgimnáziumba járó görög keleti román tanulók vétetnek fel, akik teljes ellátásért évenként 280 koronát fizetnek. Az internátusban az elmult iskolai évben 52 tanuló nyert ellátást. Ezen internátus közvetlen vezetője, a mindenkori belényesi görög keleti román hittanár.

A nagyváradi szentszék területéhez 101.449 férfi és 98.962 nő, összesen tehát 200.411 egyén tartozott.

A családok száma 40.155. A vadházasságok száma 3.206.

A nagyváradi szentszék területén 4869 fiu és 4598 leány, összesen tehát 9467 gyermek született, akik közül 2118 törvénytelen gyermek volt.

A nagyváradi szentszék területén 1164 pár lett egyházilag összeesketve, ezek közül 86 vegyes házasság volt. Csak polgárilag 373 pár kelt egybe. A nagyváradi szentszék előtt 7 válóper folyt.

A nagyváradi szentszék területén 7143 és pedig 3630 férfi és 3513 nő halt meg. A görög keleti román vallásra 26 egyén tért át, a görög keleti román vallásról pedig 43 egyén tért más vallásra.

A nagyváradi szentszék területén a 6—12 éves tanköteles gyermekek száma 19.512 és pedig 10.392 fiu és 9.120 leány. Ezek közül az egyház felekezeti iskoláit 10.687 és pedig 6368 fiu és 4319 leány látogatta.

A nagyváradi szentszék területén a 13—15 éves tanköteles gyermekek száma 7643 és pedig 4029 fiu és 3614 leány. Ezek közül az egyház felekezeti ismétlő iskoláit összesen 1487 és pedig 837 fiu és 650 leány látogatta.

Az aradi szentszék területén a 6—15 éves tanköteles gyermekek közül 2667 gyermek járt olyan iskolákba, amelyek nem tartoznak a szentszék fenhatósága alá.

Ezek szerint a nagyváradi szentszék területén, a 27.155 tanköteles gyermek közül 12.314 gyermek nem járt iskolába.

Az egyházmegyének a nagyváradi szentszék kezelésében lévő alapjai és alapitványai.

Az egyházmegyének a nagyváradi szentszék kezelésében lévő alapjai és alapitványai összesen 269.540 K 28 fillért tettek ki.

Ezek az alapok és alapitványok a következők:

1. A Zsiga Miklós nagyváradi alapitványa 152.115 K 91 f. 2. A Zsiga Miklós belényesi alapitványa 40.000 K. 3. A Mioc Zakariás és neje alapitványa 10.144 K 93 f. 4. A Lázár György és neje alapitványa 2.004 K 24 f. 5. Az Oancea Tivadar alapitványa 1275 K 20 f. 6. A Negrean Demeter alapitványa (még nem lett átadva rendeltetésének) körülbelül 64.000 K.

A Zsiga Miklós nagyváradi alapitványból 12 tanuló nyer ingyenes ellátást a nagyváradi Zsiga-féle tápintézetben; a Zsiga Miklós belényesi alapitványából 4—6 tanuló nyer ingyenes ellátást a belényesi görög keleti román fiu internátusban; a Mioc-féle alapitványból 4 tanuló kap 40—40 korona évi ösztöndijat.

A nagyváradi görög keleti román szentszék kiadásai az 1907. évben.

1.	A szentszéki elnök fizetése	10.000·—
2.	A szentszéki előadó-ülnök fizetése	2.900·—
3.	A szentszéki titkár fizetése	2.900·—
4.	A szentszéki irattárnok fizetése	2.400·—
5.	A szentszéki irnok fizetése	1.200·—
6.	A szentszéki ügyész tiszteletdija	600·—
7.	A szentszéki pénztárnok tiszteletdija . . .	200·—
8.	A szentszéki ellenőr tiszteletdija	200·—
9.	A szentszéki szolga fizetése	360·—
10.	A szentszék irodai szükségleteire	1.210·—
11.	A szentszék épületének a fentartására és adóra .	800·—
12.	Az esperesek jutaléka	6.000·—
13.	A hitoktatók jutaléka	500·—
14.	A zsinati képviselők utazási- és napidijai . . .	1.200·—
15.	Kiküldetésekre	500·—
16.	A szegény templomok segélyezésére	1.000·—
17.	A szegény iskolák segélyezésére	903·30
18.	Szidoxiára	1.200·—
19.	Előre nem látott kiadásokra	500·—
	E szerint a szentszék összes kiadásai kitesznek .	34.573·30

Eme kiadások fedezésére a következő bevételek szolgálnak:

1.	Az 1906. évi pénztári maradvány	883·44
2.	Állami segély	12.000·—
3.	Szidoxia	1.200·—
4.	A papi alapból való kvóta	6.000·—
5.	Az iskolai alapból való kvóta	903·30
6.	A minden lélek után fizetendő 4 fillérből . . .	10.000·—
7.	Az esketések után fizetendő 1 koronából . . .	225·—
8.	A szentszék kezelése alatt álló összes alapok és alapitványok évi jövedelmei után, kezelési költségek fejében fizetendő 10%	261·38
9.	Rendkivüli bevételek	300·—
	A kiadások fedezésére tehát az összes bevétel .	31.773·12
	tesz ki és igy a deficit .	2.800·18

Tanítói egyesület.

A nagyváradi görög keleti román szentszék fenhatósága alá tartozó: beéli, belényesi, nagyváradi, pestesi, tenkei és vaskóhi esperesi kerületek görög keleti román felekezeti néptanitói, egy külön tanitói egyesületet képeznek.

(Ezen egyesületnek alapszabályai lényegükben megegyeznek, a Maroson inneni tanitóegyesületnek fennebb közölt alapszabályaival).

IV. FEJEZET.

A karánsebesi görög keleti román egyházmegye.

A) Az egyházmegye története.

A volt Bánátban, tekintettel az ott lakó ortodox keresztények nagy számára bizonyos, hogy több görög keleti püspökség állott fenn. Ezt már az a tény is igazolja, hogy Makarie (1558—78) ippeki patriárka, jogot nyert a törököktől arra nézve, hogy Dél-Magyarország számára püspököket nevezzen ki. Különben a történelmi feljegyzések szerint, abban az időben görög keleti püspökök székeltek: Versecen, Temesváron, Lippán stb. Az 1695. március 4-én kelt császári és királyi dekretumnak megfelelőleg, a magyarországi és az erdélyi görög keleti püspökségek, a szerbek kiváltságos egyházába olvasztattak be; azoknak román hivei pedig a szerb egyház fenhatósága alá jutottak. Ezek szerint az akkori bánáti görög keleti románok két és pedig: a temesvári és a karánsebes-verseci szerb püspökségek fenhatósága alá kerültek. A karánsebes-verseci egyházmegye püspökei kezdetben Karánsebesen székeltek, a 18-ik században azonban Popovics Vince, a püspöki széket Versecre tette át. A karánsebes-verseci egyházmegye püspökei a következő sorrendben ültek a püspöki székben: 1695-ben Stibicza Szpiridon, utána Dimitrievics Miklós következett, aki a verseci székesegyházat épitette, 1722-ben Sztanoevics Mózes, 1728-ban Nesztorovics Maxim, 1739-ben Damjanovics Eutimie, 1741-ben Antonovics Iszaiás, 1749-ben Georgevics János, 1769-ben Popovics Vince, 1786-ban Janovics Sacabant József, 1806-ban Joanovics Vidák Péter, 1829-ben Manojlovics Maxim, 1833-ban Rajacsics József, 1843-ban Popovics István, 1853-ban Kengyelácz Emil.

Miután Şaguna Andrásnak, a nagyszebeni görög keleti román püspöknek hosszas fáradozásai folytán, az 1864-ben Karlócán megtartott kongresszuson kimondatott, a görög keleti román egyháznak a görög keleti szerb egyháztól való különválása, amit Ő Felsége 1864. évi december hó 24-én kelt diplomában jóváhagyott: Nagyszeben székhelylyel visszaállittatott a görög keleti román érsekség, amely alá mint szuffraganus püspökségek a már régen fennálló aradi és a létesitendő karánsebesi görög keleti román püspökségek helyeztettek. Az ujonnan létesitett karánsebesi görög keleti román püspökség fenhatósága, — az aradi görög keleti román egyházmegyéhez tartozó bélinci, lippai, nagykomlósi és temesvári esperességek kivételével — kiterjesztetett a bánáti ré-

szekben lakó összes görög keleti románokra. Ő Felsége 1865. julius 6-án karánsebesi püspökké Popasu János archimandritát, brassói esperest nevezte ki, aki 1889. február 17-én halt meg. A karánsebesi egyházmegyei zsinat, 1889. március 27-én Popea Miklós archimandritát, nagyszebeni érseki vikáriust választotta meg karánsebesi püspökké.

B) Az egyházmegye jelenlegi állapotára vonatkozó adatok.

Az egyházmegye: az aradi görög keleti román egyházmegyéhez tartozó bélinci, lippai, nagykomlósi és temesvári esperességek kivételével, Krassó-Szörény, Temes és Torontál vármegyékre terjed ki.

Az egyházmegye élén Popea Miklós püspök áll, aki Karánsebesen székel.

Az egyházmegye ügyeit: a 60 tagból álló egyházmegyei zsinat és a 30 ülnökből álló egyházmegyei szentszék vezeti.

Az egyházmegye évenként 19.800 korona állami segélyben részesül.

Az egyházmegye lelkészei az 1907. évben 121.800 K 62 fillér állami kongruában részesültek.

Az egyházmegye a következő 11 esperességből áll:

1. a buziási 30; 2. a csákovai 18; 3. a facseti 48; 4. a fehértemplomi 34; 5. a karánsebesi 58; 6. a lugosi 31; 7. a mehádiai 47; 8. a németbogsáni 30; 9. az oravicabányai 23; 10. a pancsovai 16 és 11. a verseci 27 plébániával.

A klérus áll: 1 püspökből, 1 archimandritából, 1 protoszincselből, 2 ieromonachusból, 11 esperesből, 149 plébánosból, 189 adminisztrátorból, 35 káplánból, 5 diákonusból, 3 rendes tábori lelkészből, 3 különböző egyházi állásokban levő lelkészből, összesen tehát 400 egyénből.

A karánsebesi papnöveldében, amelynek tanári kara: 1 igazgatóból és 6 tanárból áll, összesen 40 papnövendék volt, akik közül 18-nak középiskolai érettségi bizonyitványa, 10-nek nyolc középiskolai osztálya, 13-nak pedig 5—6 középiskolai osztálya volt.

Az egyházmegyében összesen 210 és pedig 182 véglegesitett és 28 ideiglenes tanitó volt alkalmazva, akiknek évi fizetése 200.299 K 74 fillért tett ki.

A karánsebesi tanitóképezdében, amelynek tanári kara: 1 igazgatóból és 6 tanárból áll, 55 tanitóképezdész volt.

Az egyházmegyéhez 362 és pedig 321 anya- és 41 fiókplébánia tartozik 336 templommal.

Az egyházmegyében: 1. a karánsebesi papnövelde, 2. a karánsebesi tanitóképezde, 3. 280 felekezeti népiskola, 4. 75 iskolai kert és 5. 50 iskolai könyvtár állott fenn.

Az egyházmegye területén a felekezeti iskolákon kivül, a volt határőrvidék területén még 107 iskola van, amelyeket a karán-

sebesi egyházmegye görög keleti román felekezeti iskoláknak tekint, habár azok állami felügyelet és kezelés alatt állanak és mint ilyeneket az állam részben községi, részben pedig állami iskoláknak minősitett. Van azonkivül még 11 olyan iskola, amelyek a vasuttársaság adminisztrációja alatt állottak, amelyek habár az 1902/3. iskolai év kezdetén állami kezelés alá kerültek és mint ilyenek állami iskoláknak minősittettek, az egyházmegye azokat mégis a saját felekezeti iskoláinak tekinti.

A karánsebesi szentszék területéhez 203.169 férfi és 198.664 nő, összesen tehát 401.833 egyén tartozott.

A családok száma 89.318. A vadházasságok száma 10.237

Az egyházmegye területén 5.325 fiu és 5.238 leány, összesen 10.563 gyermek született, akik közül 3135 törvénytelen gyermek volt.

Az egyházmegyében 2554 pár lett egyházilag összeesketve, ezek közül 84 vegyes házasság volt. Csak polgárilag 649 pár kelt egybe. Az egyházmegyei szentszék előtt 14 válóper folyt.

Az egyházmegyében 10.249 egyén halt meg és pedig 5305 férfi és 4944 nő. A görög keleti román vallásra 141 egyén tért át; a görög keleti román vallásról pedig 30 egyén tért más vallásra.

Az egyházmegyében a 6—12 éves tanköteles gyermekek száma 40.752 és pedig 20.804 fiu és 19.948 leány. Ezek közül az egyház felekezeti iskoláit összesen 16.517 gyermek és pedig 9075 fiu és 7442 leány látogatta.

Az egyházmegyében a 13—15 éves tanköteles gyermekek száma 16.910 és pedig 8624 fiu és 8286 leány. Ezek közül az egyház felekezeti ismétlő iskoláit összesen 4827 gyermek és pedig 2549 fiu és 2278 leány látogatta.

Az egyházmegyében a 6—15 éves tanköteles gyermekek közül 15.197 járt olyan iskolába, amelyek nem tartoznak a főegyházmegye fenhatósága alá.

Ezek szerint az egyházmegyében, az 57.662 tanköteles gyermek közül 21.121 nem járt iskolába.

Az egyházmegyének a központban kezelt alapjai és alapitványai.

Az egyházmegyének a központban kezelt alapjai és alapitványai az adósságok levonásával, összesen 1,889.559 K 52 fillért tettek ki.

Ezek közül a nagyobb alapok és alapitványok a következők:

1. A papi özvegyeket és árvákat segitő papi alap 365.195 K 52 f. 2. Az általános adminisztrativ alap 201.384 K 23 f. 3. A püspöki fundus instructus 92.229 K 66 f. 4. Az egyházmegyei iskolai alap 18.222 K 07 f. 5. A püspöki konvenciót fedező alap 283.716 K 92 f. 6. A szentszéki tisztviselők, tanárok és esperesek nyugdijalapja 183.583 K 75 f. 7. Az internátus alapja 42.310 K 72 f. 8. Egyház-kulturális alap 45.229 K 27 f. 9. Az egyházmegyei könyv-

nyomda és könyvkereskedés 89.451 K 30 f. 10. Egyházi klerikális alap 482.628 K 65 f. 11. Iskolai *A*) aucta alap 108.207 K 21 f. 12. Iskolai *B*) aucta alap 45.579 K 32 f. 13. A Balla-féle ösztöndij alap 14.907 K 49 f. 14. A Peța Demeter és János fia alapitványa 25.221 K 36 f. 15. A Nicolaevici Konstantin alapitványa 13.555 K 58 f. 16. A Popasu János alapitványa 9635 K 53 f. 17. A Tismanariu Koszta alapitványa 36.103 K 51 f. 18. Lovag Trapșia Mihály alapitványa 17.770 K 63 f. 19. A Temeș János alapitványa 10.020 K 39 f. 20. A Stroiescu Traila alapitványa 20.945 K 49 f. 21. A Brumariu Demeter alapitványa 20.647 K 54 f. stb.

A karánsebesi szentszék az ösztöndij alapokból összesen 1950 korona évi ösztöndijat nyujtott.

A karánsebesi görög keleti román szentszék kiadásai az 1907. évben.

1.	Püspöknek kifizetett konvenció	12.792·46
2.	A szentszéki előadó-ülnökök fizetése	11.800·—
3.	A szentszéki titkár fizetése	2.400·—
4.	A szentszéki pénztárnok tiszteletdija . . .	240·—
5.	A szentszéki ellenőrnek a fizetése	2.000·—
6.	A szentszéki számvevő fizetése	1.200·—
7.	A szentszéki segédkönyvelő fizetése	1.200·—
8.	A szentszéki ügyész tiszteletdija	800·—
9.	A szentszéki irattárnok fizetése	1.300·—
10.	A szentszéki irnok fizetése	1.440·—
11.	Az egyházmegye ingatl. kezelő gondnok tiszteletdija	200·—
12.	A szentszék irodai szükségl. és az épületek fentart.	3.981·27
13.	A papnövelde és tanitóképezde tanárainak a fizetése	22.220·—
14.	A szentszéki tisztv. és tanárok személyi pótlékára	4.000·—
15.	A szemináriumi épületek fentartására és könyvtárára	3.460·—
16.	Az esperesek jutaléka	4.600·—
17.	A hitoktatók jutaléka	1.300·—
18.	A zsinati képviselők utazási- és napidijai . .	2.200·—
19.	A kongresszusi képviselők utazási- és napidijai .	1.000·—
20.	Az érseki szentszék fentartására	300·—
21.	Kiküldetésekre	700·—
22.	Az ösztöndijakra	1.000·—
23.	Segélyekre	2.400·—
24.	Előre nem látott kiadásokra	360·—
	E szerint a szentszék kiadásai kitesznek . . .	82.893·73

Eme kiadások fedezésére a következő bevételek szolgálnak:

1.	Állami segély	19.800·—
2.	Az egyházi klerikális alap évi jövedelméből . .	12.000·—
3.	A volt közös alapok évi jövedelméből . . .	12.867·—
	Átvitel	44.667·—

Áthozat	44.667·—
4. Az egyházmegyei alapok és alapitványok évi jöved.	4.224·56
5. A községek által fizetett püspöki konvenció . .	13.014·33
6. Az egyházmegyei házak bérjövedelméből . . .	2.300·—
7. Adakozásokból	1.500·—
8. A zsinati és kongresszusi költségek fedezéséhez a hitközségek fizettek	13.701·44
9. A papnövendékek és a tanitóképezdészek által fizetett tandijból	1.100·—
A kiadások fedezésére tehát az összes bevétel .	80.507·33
tesz ki és igy a deficit	2.386·40

Tanitói egyesület.

A karánsebesi egyházmegye összes görög keleti román felekezeti néptanitói, a vallás- és közoktatásügyi miniszter által jóváhagyott alapszabályok alapján, külön tanitó egyesületet képeznek. (Ezen egyesületnek alapszabályai lényegükben megegyeznek a Maroson inneni tanitó egyesületnek fennebb közölt alapszabályaival.)

V. FEJEZET.

A hazai györög keleti román egyház szervezetére és fontosabb ügymeneteire vonatkozó szabályzatok és szabályrendeletek.

I.

A magyarországi görög keleti román egyház szervezésének az alapját a következő «Szervezési Szabályzat» képezi:

MI ELSŐ FERENC JÓZSEF,

Isten kegyelméből Ausztriai Császár, Csehország Királya stb. és Magyarország Apostoli Királya.

Királyi üdvözletünket mindeneknek, kiket ezen ügy jelenben illet, vagy jövendőben illetni fog.

Miután az 1868-ik évi 9-ik törvénycikk 2. §-a szerint: a görög keleti románok részére felállitott önálló, a szerbekével egyenjogu metropolia, nemkülönben az erdélyi görög keleti vallásu püspökségnek érsekségre emeltetése törvénybe iktattatott;

Miután ugyanazon törvénycikk 3-ik §-a szerint: a görög keleti vallásuak, egymástól független két egyháztartományra lett elválásuk mellett jogositva lettek egyházi, iskolai és ezekre vonatkozó alapitványi ügyeiket, az ország törvényeinek korlátai között, külön-külön és az illető metropoliták által Nekünk teendő előleges bejelentés mellett időszakonkint egybehivandó egyházi gyülekezeteikben önállóan intézni, rendezni és ezen kongresszusokon alkotandó, s Általunk jóváhagyandó szabályok értelmében saját közegeik utján önállóan kezelni és igazgatni:

A törvény ezen rendeleteinek végrehajtása tekintetéből a görög keleti román metropolia egyházi, iskolai és ezekre vonatkozó alapitványi ügyeinek rendezését illetőleg, vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterünk Elénk terjesztette az 1868-ik évi augusztus hó 14-én kelt elhatározásunkkal Nagy-Szebenbe egybehivott görög keleti vallásu román nemzeti egyházi kongresszus által «Szervezési Szabályzat» cime alatt hozott következő határozatokat; jelesül:

Az egyháztartomány alkatrészeinek együvétartozását tárgyazó bevezetés után: I. a plébániákról; II. az esperességekről; III. a zárdákról; IV. az egyházmegyékről; V. a metropoliáról; a hozzátartozó iskolai és alapitványi ügyek rendezésével és a nemzeti egyházi kongresszus szervezetével együtt.

Eme határozatokat vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterünk véleményes előterjesztése folytán jóváhagyjuk és megerősitjük a következő módositásokkal:

A) Az általános határozatok I-ső pontjában a Minket illető legfelsőbb felügyelési jog kifejezést nyerjen; a IX-ik pont pedig azon értelemben módositandó, hogy a közös zsinat megalakitása iránti kölcsönös megállapodás a görög keleti szerb kongresszussal történik.

B) A 6-ik szakaszban a plébániai zsinat-tag minősitéséhez a nagykoruság is tartozzék, és az ide vonatkozó 40. és 91. §§-ok is ehhez képest módosittassanak.

C) A 13., 55. és 122. §§-nak az iskola-, illetőleg tanügyre vonatkozó határozatai az 1868. 38. törvénycikk illető rendeletével összhangzásba hozandók.

D) A 105. és 157-ik §§-ba azon intézkedés iktatandó, mely szerint az ujonválasztott püspök illetőleg metropolita — a Tőlünk nyert megerősités után — Előttünk teszi le a hüségi esküt.

E) A 116., 159. és 162. §§-ok azon értelemben módositandók, hogy az illető konsistoriumok iskolai és gondnoki tanácsainak ülnökei csak egy zsinat — illetőleg kongresszus választási időszak tartamára választatnak.

F) A 151. és 156. §§-ba azon intézkedés iktatandó: hogy mind a rendes, mind a metropolita választó kongresszus egybehivása iránt az 1868. 9. törvénycikk 3. §-a értelmében Nekünk előleges bejelentés tétessék.

G) A román nyelv használatáról szóló 175. §. az 1868. 9. törvénycikk 9-ik §-ának és az 1868. 44. törvénycikknek illető rendeleteivel összeegyeztetendő.

Ezen módositások szerint szerkesztett, s Általunk ezennel megerősitett határozatok a következők:

A magyarországi és erdélyi görög keleti román egyház szervezési szabályzata.

Általános határozatok.

I. A magyarországi és erdélyi görög keleti román egyház, mint független egyház, az 1868. évi IX. törvénycikk által is biztositott kanonjogánál fogva, — Ő Felsége legfelsőbb felügyelési jogának épségben tartása mellett, — a képviseleti rendszer alapján önállólag rendezi, igazgatja és intézi egyházi, iskolai és alapitványi ügyeit, minden alkatrészében és tényezőjében.

A jelen szervezési szabály e szerint a magyarországi és erdélyi görög keleti román egyház szervezését a metropoliai egyháztartomány egész kiterjedésében tárgyazza.

II. Ezen metropoliai egyháztartomány elemét a papság és a hivők népe képezi; alkatrészei pedig a következők: 1. a plébániák, 2. az esperességek, 3. a zárdák, és 4. az egyházmegyék.

III. Azon állás, amelyet a metropoliai papság és nép az egyházban elfoglal, feljogositja minden egyházi, iskolai és alapitványi ügy tárgyalásában személyesen vagy képviselők által való részvételre és kötelezi egyszersmind mindazon terhek viselésére, amelyektől az egyház jóléte függ. A metropolia minden alkatrészének joga van, egyházi, iskolai és alapitványi ügyeit vele egyenlő más alkatrésztől önállóan rendezni, kezelni és igazgatni és minden kisebb alkatrész, képviselői által folytatja egyházi, iskolai és alapitványi ügyeiben való müködését a felsőbb alkatrészek ügyeiben egész a metropoliáig.

IV. Az előbbi szakaszokban emlitett alkatrészek minden müködése a plébániai, esperességi, egyházmegyei zsinatok és a nemzeti egyházi kongresszus (metropoliai zsinat) utján megy végbe.

V. Az egyházi, iskolai és alapitványi ügyek kezelésére és igazgatására minden plébániában és esperességben egy-egy bizottság és gondnokság, az egyházmegyében és metropoliában pedig konsistorium állittatik fel.

VI. Az egyházi hatóság törvénykezési és igazgatási ügyekben elsőfokulag az esperességi székek, másodfokulag az egyházmegyei, illetőleg érsekegyházmegyei konsistoriumok és harmadik fokozatban a metropoliai konsistorium által gyakoroltatik.

Azon tárgyakat, melyek iránt a folyamodási fokozatokban változás történik, külön határozatok fogják megjelölni.

VII. Az egyházi biróságok vagy hatóságok által tett intézkedések végrehajtásánál csak egyházi és erkölcsi eszközök alkalmazhatók.

Az ellenszegülés rendkivüli eseteiben mindazonáltal a rend fentartására, világi hatalom támogatása is igénybe vehető.

VIII. A metropoliának fennebbi alkatrészei jó eleve gondoskodni fognak azon szellemi és anyagi eszközökről, amelyek az egyházi, iskolai és alapitványi célok elérésére szükségesek; és amennyiben a metropoliában és azonkivül is tett gyüjtések utján sem sikerülne fedezni a megkivántató költségeket, segélyért az államhoz fognak fordulni.

IX. A két — román és szerb — metropolia dogmatikai és kanoniegysége fentartására, valamint a keleti orthodox egyház közös érdekei megvédésére is elismertetik szükségessége egy közös zsinatnak, mely a két metropolitából s mindkét metropolia megyés püspökeiből egybeállitandó.

Eme zsinat megalkotása a görög keleti szerb kongresszussal eszközlendő kölcsönös egyetértésre bizatik.

X. A fennebbiek szerint e jelen szervezési szabályzat a következőket tárgyazza: 1. a plébániákat, 2. az esperességeket, 3. a zárdákat, 4. az egyházmegyéket és 5. a metropoliát.

I. FEJEZET.

A plébánia.

1. §. A plébánia, mint egyházközség; a keresztények egyesülete, egy vagy több egyháznak, iskolának és temetőnek, egy vagy több lelkésznek, tanitónak s a többi megkivántató személyzetnek anyagi és erkölcsi eszközökkel való fentartására.

Ilyen plébánia anyaplébániának neveztetik.

2. §. A hivek azon egyesülése, mely egy lelkész, iskola és a többi szükséges személyzet fentartására képtelen, «leány egyház» elnevezéssel a legközelebbi anyaplébániához csatlakozik és tagjainak egyházi, iskolai és

alapitványi ügyekben ugyanazon jogaik és kötelességeik vannak, amelyekben anyaplébániabeli társaik részesülnek.

3. §. Ha valamely leány-egyház anyaplébániává kivánna lenni, annak eziránt az esperesi székhez kell folyamodnia kimutatván, hogy az 1-ső § értelmében képes fennállani, mint anyaplébánia.

Az ilyen ügy az anyaplébánia előleges meghallgatása után az illető egyházmegyei konsistorium elé terjesztetik végelhatározás végett.

4. §. Ha egy idegen le akar telepedni valamely plébániában és tagjává lenni, köteles kimutatni a plébániai zsinat előtt, hogy görög keleti vallásu; és csak az ilyen módon történt igazolás mellett és hat hét elteltével vehető fel az illető egyházközségbe és élvezheti annak jogait: de egyszersmind a többi egyházközségi társakhoz hasonlólag, a terhek viselésére is köteleztetik.

5. §. A plébánia teendői: 1. a plébániai zsinat, 2. a plébániai bizottság és 3. a plébániai gondnokság utján végeztetnek.

I. CIKKELY.

A plébánia zsinat.

6. §. A plébániai zsinatban részt vesz a plébánia minden nagykoru, önálló, feddhetlen magaviseletü és egyházi kötelességeit teljesitő tagja.

Ezt a szakaszt az 1891-iki kongresszus 179-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«Miután a vadházasságok veszélyeztetik az egyházi életet, az illetékes közegeknek kötelességük odahatni, hogy azok, akik vadházasságban élnek, zárassanak ki az egyházi testületekből, amelynek tagjai a jelen szakasz értelmében különben is fedhetlen magaviseletü egyének lehetnek.»

7. §. A plébániai zsinat teendői:

1. a plébániai bizottság tagjainak a megválasztása;

2. a lelkész, segédlelkész, diakon, a plébániai gondnokok, tanárok és tanitók választása.

Ezen pontot az 1878-iki kongresszus 119-ik számu határozatával a következőleg módositotta, amely határozat különben az összes választásokra kiterjesztetett:

«Mindazok a választások, amelyek folytán valaki az egyház keretén belül, a választóknak közvetlen vagy közvetett uton való megvesztegetésével és félrevezetésével, erkölcstelen eszközök segélyével jutott egyházi, iskolai és gondnoki hivatalokba, hivatalból semmisitendők meg.

Az olyan pályázók, akik az ilyen visszaélésekben vétkeseknek találtatnak, első izben kizáratnak abból, hogy az eképpen megüresedett állásokra ujból jelöltessenek; hogy ha pedig megismétlik ezt a visszaélést, ugy egyszersmindenkorra elvesztik azt a jogot, hogy az egyház keretén belül bármilyen állásra jelöltessenek.»

3. a plébániai bizottság által az egyház, iskola, papi lak, vagy más egyházi, iskolai és alapitványi épületek épitése, kijavitása és berendezése iránt tett javaslatok megvizsgálása és jóváhagyása;

4. a bizottság által egyházi, iskolai és jótékony célokra forditandó alapok létesitésére javaslatba tett módok megvizsgálása és helybenhagyása;

5. a bizottság részéről a lelkész, segédlelkész, diakon, tanárok, tanitók és a többi szükséges személyzet javadalmazása iránt tett javaslat megvizsgálása és helybenhagyása;

6. az egyházmegyei zsinat és a nemzeti egyházi kongresszus tagjainak megválasztása;

7. a feletti ellenőrködés, hogy a plébániai bizottság és gondnokság ezen szervezési szabályzat értelmében teljesitsék feladatukat;

8. saját határozatainak az esperes utján az illető konsistoriumhoz való felterjesztése, további intézkedés végett.

8. §. A zsinat első napján a Szentlélek segitségül hivásával liturgia tartandó.

9. §. A plébániai zsinat megtartásának napja a tárgyalandó ügyekkel egyetemben, az illető helyi lelkész által nyolc nappal előbb a templomban közzéteendő és arról az esperes is avégett értesitendő, hogy a plébániai zsinatban esetleg ő is résztvehessen.

10. §. A plébániai zsinat elnöke rendesen a helyi lelkész; és ott, hol a lelkészi hely üres, a lelkészi helyettes. Ez azonban köteles, ha az esperes is jelen van, az elnökséget ennek engedni át, amely esetben ő alelnöki helyet foglal el.

A lelkész, illetőleg lelkész-helyettes akadályoztatása esetében, ha a plébániában több lelkész van, a szolgálatban legöregebbik foglalja el az elnöki széket; és ha általában nincs helybeli lelkész, az esperesnek joga van más plébániabeli lelkészre bizni az elnökséget.

Az elnök a rend fentartásáról felel és köteles a teendőket tárgyalás alá bocsátani. Az általa napirendre ki nem tüzött ügyek vita tárgyai nem lehetnek.

A zsinat tagjai is fel vannak jogositva, legalább három más tagtól pártolt inditványokat tenni és az elnök köteles azokat még azon zsinat tartama alatt napirendre kitüzni.

11. §. Az elnöknek rendetlenség esetében joga van eloszlatni a plébániai zsinatot, mely esetben ő erről az espereshez ez pedig az illető konsistoriumhoz jelentést tesz.

12. §. A plébániai zsinat rendesen évenként egyszer január hóban tartatik, de rendkivül is egybehivható, ha ezt a 7-ik §-ban elsorolt tárgyak valamelyike megkivánja, amilyen pl. a lelkész, segédlelkész, diakon, a gondnokok, tanárok és tanitók választása.

13. §. A plébániai zsinatot, melyben a lelkész, segédlelkész, diakon, a tanárok és tanitók választása eszközlendő, az esperes hivja egybe, aki az ily zsinatnak elnöke is egyuttal.

Az esperes a zsinat megtartása előtt a plébániai bizottsággal értekezik az egyének kijelölése iránt. Ezek, midőn papi állomást szorgalmaznak, végzett papnövendékek legyenek, akik a tanitói hivatásnak is megfelelnek és arról, hogy papi hivatal viselésére alkalmasak, konsistoriumi bizonyitványnyal vannak ellátva. (L. 121. §.)

Azon egyéneknek pedig, akik tanári vagy tanitói állomásra pályáznak, az 1868. XXXVIII-ik t.-cikkben megállapitott képesités mellett, a konsistoriumtól kiállitandó minősitvényt is elő kell mutatniok.

14. §. A plébániai zsinat, irásbeli munkálatai kezelésére saját kebeléből vagy a plébánia többi tagjai közül egy vagy két jegyzőt választ, akik, ha a zsinat tagjai közül választvák, döntő szavazattal birnak.

15. §. Érvényes határozat hozatalára a 9, 10 és 13-ik szakaszokban foglalt szabályok megtartása és a jelenlevő tagok szótöbbsége kivántatik.

Ha a szavazatok száma egyenlő, az elnök szavazata dönt.

16. §. A zsinat valamely határozata elleni folyamodások 14 nap alatt nyujthatók be az esperesi székhez; ahonnan az egyházmegyei konsistoriumhoz terjesztetnek föl.

14 nap lefolyása után bejött folyamodványok figyelembe nem vétetnek.

II. CIKKELY.

A plébániai bizottság.

17. §. A plébániai bizottság a zsinat kebeléből választott testület az egyházközség külső képviselésére, az egyházi, iskolai és alapitványi gazdaságára vonatkozó ügyek kezelésére és igazgatására.

Ezt a szakaszt az 1878-iki kongresszus 196-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«A mi hitközségeinkben a plébániai bizottságok alkotják a törvény által követelt iskolaszékeket.»

18. §. A plébániai bizottszág tagjai 3 évre választatnak; de ujból megválaszthatók.

19. §. A plébániai bizottság az 1000 lelket meg nem haladó plébániákban 10, az 1500-ig terjedőkben 15, 2000-ig 20, 2500-ig 25 és az azon felül valókban 30 tagból áll.

Atya és fiu, nagyatya és unoka, testvérek, ipa és vő nem lehetnek együtt tagjai a bizottságnak.

A lelkész, illetőleg lelkészi helyettes természetszerinti tagja a bizottságnak; ahol pedig jelenleg több lelkész van, a szolgálatban legidősebb az.

Ezt a szakaszt az 1906-iki kongresszus 73-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«A kongresszus kijelenti, hogy a plébániai bizottságba annyi tag választandó, mint amennyit előir a «Szervezési Szabályzat» 19. §-a. A bizottságnak ezeken a tagokon kivül, még természetes tagja a plébános is, akinek ugyanazon jogai vannak, mint a választott tagoknak.»

20. §. A plébániai bizottság megalakulván, elnököt és jegyzőt választ. Az elnök a bizottság kebeléből választatik; jegyző azonban más alkalmas egyén is lehet; akinek is, ha nem tagja a bizottságnak, csak tanácskozó szavazata van.

21. §. A bizottság a szükséghez képest tartja üléseit; de rendesen évenként julius és december hónapok végével, hogy a (12. §.) január hóban tartandó plébániai zsinat elé terjeszthesse általános jelentését az egyház, iskola és alapok ingó és ingatlan vagyonáról; nemkülönben évi számadását és költségvetési tervét az egyház, iskola és alapok jövő évi szükségleteiről.

22. §. A plébániai bizottság határozatai érvényességére a tagok általános többségének a jelenléte és a szavazatok többsége kivántatik meg.

Ha a szavazatok egyenlők, az elnök szavazata dönt.

Ezt a szakaszt az 1891-iki kongresszus 149-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«A plébániai bizottság, az esperesi bizottság és a zsinat ama tagjai, akik indokolatlanul kétszer egymásután hiányoztak az ülésekről, ugy tekintetnek, mint akik lemondtak a mandátumukról és ama periódus hátralévő részére, valamint a jövő periódusra is elveszitik ama jogukat, hogy megválaszthatók legyenek.

Hasonló esetekben az egyházmegyei szentszék az illetékes hatóság, amelynek az illető testület elnöke, 15 nap alatt be kell hogy jelentse az esetet.

Ezzel kapcsolatban, a plébániai és az esperesi zsinatok, a következő periódustól kezdődőleg felhatalmaztatnak, hogy a plébániai és az esperesi zsinatokba annyi helyettes tagot válasszanak, amennyi a fele a rendes tagoknak. A megüresedett helyek azonnal a helyettes tagokkal töltendők be.»

23. §. A plébániai bizottság hatásköre a következő:

1. Az egyház, iskola és alapok összes ingó és ingatlan vagyonának leltározása és világlatban tartása. Eme leltár három példányban készittetik, melyekből egyik a plébániai gondnokságnál, a második a bizottságnál őriztetik, a harmadik pedig a konsistoriumhoz terjesztetik fel;

2. az egyház, iskola és alapok ingó és ingatlan vagyonának épségben tartásáról való gondoskodás;

3. az egyházi, iskolai és alapitványi épületek jó karban tartása;

4. a templomnak a szükséges képekkel, szentelt edényekkel, könyvekkel és az istenszolgálatra megkivántató másnemü szerekkel, az iskolának pedig a szükséges butorzattal és készületekkel való ellátása;

5. pályázat hirdetése a lelkészi, segédlelkészi, diakoni, tanári és

tanitói állomások betöltése végett, a helybeli esperessel, illetőleg iskolai igazgatósággal történt kölcsönös egyetértés folytán;

6. az esperessel értekezőleg való egybevetése a kijelölendők névsorának, akik a lelkészi, segédlelkészi, diakoni, tanári és tanitói állomásokra pályáztak:

Ezt a pontot az 1878-iki kongresszus 218-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«Arra a kérdésre, hogy kit illet meg az elnöki szék azokban a kijelölő plébániai bizottságokban, amelyekben a kerületi esperes is jelen van?, a kongresszus határozatképpen kimondja, hogy a kijelölendők lisztájának az összeállitásába két különálló faktor folyik be és pedig egyik részről a plébániai zsinat a rendes elnökének az elnöklete alatt, másrészről pedig az esperes, illetve az igazgató, vagy a tanfelügyelő; ennélfogva tehát az esperes ebben a minőségében nem elnökölhet a kijelölő plébániai zsinatokban; ha azonban az mégis jelen van, hogy személyesen tanácskozzék a plébániai bizottsággal: ugy őt tiszteletből, az elnök jobbján való hely illeti meg.»

7. a plébániai bizottság továbbá: előállitja a templom, iskola, lelkészi lak és az alapok tulajdonát tevő más épületek esetleges épitésére és kijavitására szükséges eszközöket és erről jelentést tesz a plébániai zsinatnak;

8. tanácskozik a lelkész, segédlelkész, diakon, tanár és tanitó javadalmazására megkivántató módok előállitásáról és erről jelentést tesz a plébániai zsinatnak;

9. megszabja a feltételeket, amelyeket a gondnokoknak az egyházi, iskolai és alapitványi fekvőségek bérbeadásánál követniök kell;

10. meghatározza az egyház, iskola és alapok rendelkezése alatti pénzeinek elhelyezési módját;

11. megvizsgálja az év végével a gondnokság számadását és a plébániai zsinat elé terjeszti;

12. megválasztja az éneklőket, harangozókat és a többi egyház és iskolaszolgákat.

Éneklőknek csak oly egyének választhatók, akik az esperestől képzettségi bizonyitványt mutatnak elő;

13. őrködik a plébániai tagok vallásossága és erkölcsössége fölött; továbbá a balga szokások és féktelenségek megszüntetésére törekszik erkölcsi eszközökkel és kisebb egyházi büntetésekkel; és az esperestől, sőt szükség esetében a püspöktől is segitséget kér a vallásosság és erkölcsösség visszaállitása céljából;

14. védi az egyház és a község tekintélyét s jó hirnevét a törvények értelmében;

15. az egyházi, iskolai és alapitványi ügyet érdeklő bárminemü inditványt és panaszt tesz az esperességhez és ennek utján az egyházmegyei konsistoriumhoz;

16. a szegény gyermekeket a plébániai iskola látogatásában, iskolakönyvek szolgáltatásával támogatja;

17. plébániai könyvtárt létesit a hasznos könyvek olvasásának megkönnyitésére;

18. minden ügyről jegyzőkönyvet visz, az iratokat kellő rendben tartja és a levéltárban őrizteti.

III. CIKKELY.

A plébániai gondnokság.

24. §. Plébániai gondnokok azon plébániabeli férfiak, akikre az egyházközségi, iskolai és alapitványi vagyon bizatik.

25. §. A gondnokokat a plébániai zsinat választja, az egyházközség legérdemesebb férfiai közül.

Ezek a 6-ik fokig vérrokonságban és a 4-ik fokig sógorságban nem lehetnek egymással.

26. §. Az 1000 lélekig rugó plébániákban két, 2500 lélekig három, végre 2500 lélekszámot felülhaladó plébániákban négy gondnok választatik. A gondnokok három évre választatnak, de ujból megválaszthatók.

27. §. A plébániai gondnokok hivatása a következő:

1. Az egyház, iskola és alapok összes ingó és ingatlan vagyonát a plébániai bizottságtól leltár mellett átveszik és a plébániai zsinat és bizottság határozata szerint kezelik;

2. az egyház, iskola és alapok ingó vagyonát, jelesül: a pénzösszegeket, pénzértékü iratokat és kötelezvényeket három kulcsu vasládában őrzik.

A plébániai pénztárnak eme kulcsai közül mindegyik gondnoknál egy-egy fog őriztetni.

Ahol csak két gondnok van, ott a harmadik kulcsot a lelkész, ahol pedig jelenleg több lelkész van, a bizottság által e végre kiszemelt lelkesz őrzi.

A pénztár felnyitásánál és bezárásánál mind a három egyénnek, akinél a három pénztári kulcs van, jelen kell lennie s ezek a pénztár állásáról egyetemlegesen felelősek;

3. a bevételekről és kiadásokról jegyzőkönyvet visznek;

4. a plébániai vagyon állásáról naplót visznek. Ez a napló két példányban viendő s egyik a pénztárba tétetik, a másik pedig a gondnoknál marad;

5. az egyházi, iskolai és alapitványi bevételekről és kiadásokról minden év végével okmányolt számadást terjesztenek a plébániai bizottság elé és legott alávetik magukat tüzetes pénztári vizsgálatnak, amelyet a plébániai bizottság netalán elrendelne;

6. a plébániai bizottság, illetőleg zsinat engedelme nélkül, semmi elő nem irányzott kiadást nem tesznek;

7. őrködnek a felett, hogy a templom, iskola és más fekvőségek épületei, nemkülönben a templom, iskola és papilak udvara, valamint a temetőhely is jókarban legyen;

8. kifizetik rendesen az egyházi és iskolai személyzet, a szegények és ösztöndijasok dijait.

28. §. Ahol több egyházközség együttesen tart fenn egy vagy több iskolát, ezek bizottságaiból egy iskolai bizottság választatik; a bizottság pedig iskolai gondnokságot választ és igy:

1. Az ilyen iskolai bizottság az illető plébániai bizottságokból és általuk választott három tagból áll.

2. Az iskolai gondnokság hasonlóképpen négy tagból áll.

3. Eme bizottság megválasztása 6 évre történik, a gondnokoké pedig 3 évre.

4. Az iskolai bizottságnak és gondnokságnak iskolai ügyekben ugyanazon hatáskörük van, mely a plébániai bizottságokat és gondnokságokat megilleti.

Ezt a szakaszt az 1895-iki kongresszus 115-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«A szervezési szabályzat 28. §-ában előirt iskolai bizottság, azon községekre nézve iskolai zsinatot képez, amelyek fentartják az iskolát és mint ilyenek felhatalmaztatnak, hogy az illetékes kerületi esperesek elnöklete alatt megválasszák a tanitókat.»

II. FEJEZET.

Az esperesség.

29. §. Az esperesség több egyházközségnek egyesülete, amelynek élén egyházi, iskolai és alapitványi ügyekben az esperes áll. Az esperesnek az esperesség azon helyén kell laknia, mely az esperességbeli egyházközségekre nézve legalkalmasabb.

Ezt a szakaszt az 1882-iki kongresszus 129. számu határozatával a következőleg módositotta:

«Az esperes köteles az esperesség központi községében lakni. Ha azonban a kerület beosztásának munkálata alkalmából, a központi község plébániája más plébános által lenne betöltve: az esperes, amennyiben mint plébános a saját esperesi kerületében laknék, továbbra is megtarthatja az eddigi plébániáját és a központi plébániát csak ennek a megüresedése után fogja elfoglalni; ha pedig az esperes más esperesi kerület területén laknék, ugy anélkül, hogy a központi község plébániáját elfoglalná, köteles a központi községbe költözni.»

Ezt a szakaszt az 1897-iki kongresszus, 74-ik számu határozatával még a következőleg módositotta:

«Az esperességi adminisztrátorokat az egyházmegyei szentszékek nevezik ki, az ideiglenes intézkedéseket azonban, a legközelebbi szentszéki ülésig, az illetékes egyházmegyei szentszék elnöke eszközli.»

30. §. Az esperesség ügyei: 1. az esperességi szék, 2. az esperességi zsinat, 3. az esperességi bizottság és 4. az esperességi gondnokság utján vitetnek.

I. CIKKELY.

Az esperességi szék.

31. §. Az esperességi szék egyházi ügyekben az a hatóság, mely ezekben általán véve, az alább elsoroltakban pedig különösen képezi az elsőfoku hatóságot a metropoliában.

32. §. Az esperességi szék az esperesen, vagy annak helyettesén, mint elnökön kivül 6 lelkészből, mint döntő szavazatu tagokból, továbbá egy házasságvédőből és egy jegyzőből áll, kiknek tanácskozó szavazatuk van.

Az utóbbi kettő a segédlelkészek, diakonusok, vagy világiak sorából is lehet. A jegyző teendői: a jegyzőkönyv vitele, az irásbeli munkálatok és kiadványok elkészitése és az irattárra való felügyelés.

Ezt a szakaszt az 1874-iki egyházi kongresszus 73. számu határozatával a következőleg módositotta:

«Az esperesi zsinatok felhatalmaztatnak, hogy az esperesi székbe, ott, ahol arra szükség van, helyettes tagokat válasszanak, amelyről azonban tudomásulvétel végett értesiteni fogják az illetékes egyházmegyei szentszékeket.»

33. §. Az esperességi szék, mint elsőfoku hatóság hatásköréhez következő ügyek tartoznak:

1. Kiegyenliti és esetleg eldönti a papok közt támadt villongásokat, az egyházközségek panaszait, a stoláris illeték tulcsigázását és a papság által okozott más visszásságokat illetőleg; a stólának és más törvényes papi jövedelmeknek az egyházközségek, vagy egyes hivek által történt megröviditését illetőleg;

2. kiegyenliti és esetleg eldönti az eljegyzésre és házasságra vonatkozó egyenetlenségeket kanoni részökben;

3. őrködik az anyakönyvek és más plébániai jegyzőkönyvek pon-

tos vezetése fölött; tárgyal másnemü egyházi és papsági fegyelmi ügyeket, amelyeket a konsistorium az esperességi székhez, mint első folyamodásu hatósághoz utasit; megvizsgálja a lelkész, segédlelkész, diakon és más egyházi egyének választását;

4. őrködik az egyházi személyek magaviselete fölött.

34. §. Érvényes határozat hozatalára az elnökön és jegyzőn kivül négy tag jelenléte szükséges.

Egyenlő szavazatok esetében az elnök szavazata dönt.

35. §. Az esperességi szék tagjai nem lehetnek egymásközti vérrokonságban a 6-ik és sógorságban a 4-ik izig és nem vehetnek részt azon tárgyalásokban, melyekben a perlekedő felek valamelyikével hasonmértékben rokonok.

36. §. Az esperességi szék rendszerint hónapról-hónapra tartja üléseit; sürgős esetekben mindazonáltal rendkivüli üléseket is tarthat.

37. §. Az esperességi széktől az egyházmegyei konsistoriumhoz 14 nap alatt történhetnek a fölebbezések. A később beadottak nem vétetnek tekintetbe és az esperességi szék határozata foganatosittatik; kivéve a felek végelválásával végződő házassági ügyeket, amelyek hivatalból terjesztendők az illető konsistorium elé.

II. CIKKELY.

Az esperességi zsinat.

38. §. Az esperességi zsinat az esperességbeli papság és egyházközségek képviselete, oly módon, hogy abban a papság egy harmaddal, az egyházközségek pedig két harmaddal legyenek képviselve.

A 20.000 léleknél többet számláló esperességi területen az esperességi zsinat tagjainak száma a papság részéről 12, az egyházközségek részéről 24; ott azonban, ahol 20.000 léleknél kevesebb van, a papság részéről 8, az egyházközségek részéről pedig 16.

39. §. Azon zsinatok, amelyeken esperes választatik, kétannyi tagból fognak állani.

Ezt a szakaszt az 1886-iki kongresszus 128-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«Az esperesi zsinat tagjául az is megválasztható, aki nem egy olyan hitközség tagja, amely az illető esperesi kerülethez tartozik; az azonban megkivántatik, hogy az illető, az érseki provincziához tartozó valamely hitközség tagja legyen.»

40. §. Az esperességi zsinat tagjai három évre választatnak és ismét megválaszthatók.

Az esperességi zsinat egyházi tagjait a kerületi papság az arra meghatározandó helyen választja; a világi tagokra nézve pedig az esperesség annyi kerületre osztatik, a hány tag választandó a 38. § értelmében.

Az esperesválasztó zsinatra minden választó kerületben két-két világi tag választatik.

Választó mindaz, aki a 6. §-ban meghatározott tulajdonságokkal bir.

A választás vezetésére és végbevitelére szükséges intézkedések megtétele az egyházmegyei konsistoriumra bizatik, mig az egyházmegyei zsinat másképp nem intézkedik.

41. §. Az esperességi zsinat-tagoknak csak azok választhatók, akik a 6-ik §-ban kitett kellékekkel birnak.

42. §. Az esperességi zsinat egybehivása alkalmával, mely 14 nappal elébb kihirdetendő, az elnök köteles azon tárgyakat is közhirré tenni, melyek a zsinaton tárgyaltatni fognak.

43. §. Arra, hogy az esperességi zsinat érvényes határozatot hoz-

hasson, szükséges, hogy az elnökön kivül legalább is a tagok többsége vegyen részt benne.

Ezt a szakaszt az 1891-iki kongresszus 149-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«A plébániai bizottság, az esperesi bizottság és zsinat ama tagjai, akik indokolatlanul kétszer egymásután hiányoztak az ülésekről, ugy tekintetnek, mint akik lemondtak mandátumukról és ama periódus hátralevő részére, valamint a jövő periódusra is elvesztik ama jogukat, hogy megválaszthatók legyenek.

Hasonló esetekben az egyházmegyei szentszék az illetékes hatóság, amelynek az illető testület elnöke, 15 nap alatt be kell hogy jelentse az esetet.

Ezzel kapcsolatban, a plébániai és az esperesi zsinatok, a következő periódustól kezdődőleg felhatalmaztatnak, hogy a plébániai és esperesi zsinatokba annyi helyettes tagot válasszanak, amennyi a fele a rendes tagoknak. A megüresedett helyek azonnal a helyettes tagokkal töltendők be.»

44. §. Ez a zsinat saját kebeléből, vagy azon kivül, az irásbeli munkálatok vitelére jegyzőt választ, aki pap vagy világi lehet.

45. §. Esperességi zsinat évenként egyszer, február hó 1-ső vagy 2-ik vasárnapján tartatik és egybehivásánál a 42-ik §-ban foglaltak tartandók szem előtt.

Sürgős esetekben rendkivülileg is egybehivható, midőn az esperes vagy a tagok kétharmada valamely nevezetesebb egyházi, iskolai vagy alapitványi ügy tárgyalására annak rendkivüli megtartását szükségesnek tartják.

Rendkivüli esperességi zsinat megtartásáról az egyházmegyei konsistorium is értesitendő.

46. §. Az esperes mint elnök, illetőleg annak helyettese a zsinatban a jó rendről és arról is felelős, hogy abban csak az 50. §-ban elősorolt ügyek istenfélelemmel és illendőséggel tárgyaltassanak és hogy a végzések az egyház intézvényein, a püspök, az egyházmegyei konsistorium és zsinat rendeletein alapuljanak.

Ha az esperességi zsinat oly ügyekbe bocsátkoznék, melyek hatáskörébe nem tartoznak, vagy a jó rend felbontatnék és az elnök megintése folytán sem lenne helyreállitható, akkor az elnök köteles a jegyzőkönyvet berekeszteni, a zsinatot feloszlatni és az egyházmegyei konsistoriumhoz, további lépések megtétele végett, jelentést tenni.

47. §. A tagok szabadságában áll, külön véleményt adni, és követelni, hogy az a jegyzőkönyvbe felvétessék; de csak 24 óra alatt irásban beadott különvéleményt szabad elfogadni és jegyzőkönyvbe iktatni.

48. §. Az elnök kitüzi a tárgyalandó ügyek rendjét; amiért is egy vagy több tag által teendő minden inditványt az elnöknél kell bejelenteni, aki a zsinattal egyetértőleg kitüzi az inditvány tárgyalásának rendjét és idejét.

49. §. Az esperességi zsinat jegyzőkönyvét hitelesités után aláirja az elnök és a jegyző.

Hasonlóan a kiadványokat és kivonatokat is ezek irják alá.

50. §. Az esperességi zsinat teendői:

1. Az esperességet illető egyházgazdasági, iskola és alapitványi ügyek;

2. az esperesnek, az esperesi szék tagjainak, a kerületbeli iskolák számára a tanárok és tanitók választása és a választási munkálatnak az egyházmegyei konsistoriumhoz való felterjesztése;

3. az esperességbeli iskolaügy előmozditása és

4. az egyház tekintélye és önkormányzata fentartására irányzandó gondoskodás.

51. §. Azon esperességi zsinat megtartására, melyen az uj esperes

választatik, az egyházmegyei konsistórium biztost fog kinevezni s őt az esperességi zsinat egybehivására és megtartására felhatalmazni.

52. §. A választási napon az egyházmegyei biztos, a Szentlélek segitségül hivása mellett, lithurgiát, és a választási ténynek megfelelő beszédet tart.

53. §. A lithurgia után az eseprességi zsinat tagjai vagy a templomban, vagy valamely teremben összegyülnek és kebelőkből küldöttség utján felszólitják a biztost a zsinat megnyitására. A biztos megjelenvén, elfoglalja az elnöki széket, a választókhoz beszédet tart és azután a konsistoriumi felhatalmazó levelet átadja a jegyzőnek felolvasás végett. Ezután a választók igazolását eszközli és hozzá fog a választáshoz; rendre felszólitván a tagokat szavazásra.

Felkiáltás nem fogadtatik el, hanem csak titkos szavazás.

Mindegyik választó irásban átadja szavazatát az elnöklő biztosnak, aki is az egybegyüjtött szavazatokat megszámlálja, felnyitja és fenhangon olvassa.

Azon három egyén, akiben a legtöbb szavazat összpontosult, az egyházmegyei konsistoriumnak bemutattatik, egyiknek közülök leendő kinevezés végett.

A megválasztottnak, illetőleg kinevezettnek alkalmas és az egyházi és iskolai téren érdemeket szerzett férfiunak kell lennie.

Ezt a szakaszt az 1881-iki kongresszus 129-ik számu határozatának a 4-ik és az 5-ik pontja a következőleg módositotta:

«A kinevezésnél csak az a három egyén jöhet tekintetbe, akik az esepresi zsinatban a legtöbb szavazatot kapták.

Abban az esetben, hogy ha az összes szavazatokat egy jelölt kapta volna meg, vagy ha az összes szavazatok csak két jelölt között oszlottak volna meg, ugy a szentszék belátására bizatik, hogy kinevezi-e azt a jelöltet, aki az összes szavazatokat kapta, vagy egyiket azon két jelölt közül, akik között megoszlottak a szavazatok, vagy pedig uj pályázatot hirdetve, uj választást rendel el; ha azonban a második választás is ilyen eredménynyel végződnék, a szentszék, amennyiben nincs kifogása a képzettség szempontjából, kinevezi azt a jelöltet, aki az összes szavazatokat kapta, vagy egyiket azon két jelölt közül, akik között megoszlottak a szavazatok».

Ezt a szakaszt az 1888-iki kongresszus 111-ik számu határozatával még a következőleg módositotta:

«Esperesi állásra csakis az a pályázó jelölhető, aki igazolja:

a) hogy a plébániákról szóló szabályrendeletben, az I-ső osztályu plébániákra előirt képesitéssel és középiskolai érettségi bizonyitványnyal bir;

b) hogy legalább is öt évet töltött, teljesen kielégitő eredményt felmutatva, az egyház vagy az iskola szolgálatában és hogy ténykedéseiben tanusitott odaadása és szorgalma által kitünt az egyházi és az iskolai téren;

c) egy másik egyházmegyéhez tartozó aspiráns, csakis ama egyházmegyei szentszék előleges beleegyezésével pályázhatik, amelynek fenhatósága alá tartozik a betöltendő esperesség;

d) annak az aspiránsnak, aki a teológiai fakultást külföldön végezte, igazolnia kell, hogy a saját egyházmegyéjében is megszerezte a lelkészi képesitést;

e) azok a lelkészek, akiknek tanulmányi előképzettségük nem terjed ki a középiskolai osztályokra és az érettségi vizsgára, ha az egyházkulturális téren kiváló érdemeket szereztek maguknak és több évi szolgálatukban tettekkel is beigazolt olyan keresztényi odaadást és intellektuális-erkölcsi képességet tanusitottak, amelyek a szentszék által is elismert, rendkivüli hivatásukról tesz tanubizonyságot: abban az esetben szintén megválaszthatók espereseknek, hogy ha a pályázók között nem

voltak olyanok, akik a jelen határozat értelmében előirt képesitéssel birtak.»

54. §. Az ujonnan választott, illetőleg kinevezett esperes, hivatali müködése megkezdése előtt bemutatja magát az egyházmegyei püspöknél hirotezálás és a szingelia átvétele végett. Mindezekről az esperesség püspöki körrendelet utján értesittetik és az uj esperes megkezdi müködését.

55. §. Az esperesszéki tagok, kerületi esperességbeli tanárok és tanitók választása az esperes elnöklete alatt történik.

Az előbb nevezettek megválasztásánál az 53. §-ban foglalt szabályok irányadók; a tanári és a tanitói állomások betöltésére pedig az esperes, az eseprességi bizottsággal egyetértőleg pályázatot hirdettet. A pályázati határidő lefolyása után az esperes, szintén egyetértve az emlitett bizottsággal, a pályázók névsorát egybeállitja és a zsinatnak bemutatja, mely ennek alapján minden állomásra választás utján, a nevelési pályára a törvény értelmében képesitett és az iskolaügy terén érdemeket szerzett három férfiut tesz ajánlatba és a választási iratokat a kinevezés eszközlése végett fölterjeszti az illető konsistoriumhoz.

III. CIKKELY.

Az esperességi bizottság.

56. §. Az esperességi bizottság az esperesség tagjai közül választott azon testület, mely a zsinat határozatait végrehajtja és arra van hivatva, hogy az egész esperesség egyházgazdasági, iskolai és alapitványi közös ügyeit közelebbről kezelje és igazgassa.

57. §. Ezen bizottság tagjai az esperességi zsinaton szavazattöbbséggel három évre választatnak és ujra választhatók.

58. §. Eme bizottság a 20.000 lélekszámig terjedő esperességekben 6, a 20.000 lelket meghaladókban pedig 12 tagból áll, akiknek egy harmada egyháziak, két harmada világiak közül választatik.

59. §. A bizottság elnöke az esperes, illetőleg annak helyettese.

60. §. A bizottság maga választja kezelői személyzetét.

61. §. Érvényes határozat hozatalára az elnökön kivül 4, illetőleg 8 tagnak jelenléte szükséges. Ha a szavazatok egyenlőek, az elnök szavazata dönt.

Ezt a szakaszt az 1891-iki kongresszus 149-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«A plébániai bizottság, az esperesi bizottság és a zsinat ama tagjai, akik indokolatlanul kétszer egymásután hiányoztak az ülésekről, ugy tekintetnek, mint akik lemondtak mandátumukról és ama periódus hátralevő részére, valamint a jövő periódusra is elvesztik ama jogukat, hogy megválaszthatók legyenek.

Hasonló esetekben az egyházmegyei szentszék az illetékes hatóság, amelynek az illető testület elnöke, 15 nap alatt be kell hogy jelentse az esetet.

Ezzel kapcsolatban a plébániai és esperesi zsinatok, a következő periódustól kezdődőleg felhatalmaztatnak, hogy a plébániai és az esperesi zsinatokba annyi helyettes tagot válasszanak, amennyi a fele a rendes tagoknak A megüresedett helyek azonnal a helyettes tagokkal töltendők be.

62. §. A bizottság évenként rendesen 4-szer tart ülést, még pedig: január, április, julius és október hónapokban; sürgős esetekben többször is ülésez.

63. §. Teendői az eseprességi közös ügyekben azonosak a plébániai bizottságnak az egyházközséghez tartozó ügyekben való teendőivel.

IV. CIKKELY.

Az esperességi gondnokság.

64. §. Az esperességi összes kerületnek, mint olyannak, egyházi és iskolai szükségletei fedezésére megkivántató költségek kezelésére, valamint az összes esperesség részére netalán létesitendő egyházi és iskolai alapok igazgatására: esprességi gondnokság állittatik fel.

Ezen gondnokság az esperességi zsinaton három évre választott 4 gondnokból és két helyettesből áll; és hatáskörük az esperességi összes kerületre nézve egyenlő a plébániai gondnokok hason teendőivel.

65. §. Ott, ahol egy felsőbb tanintézet fentartására két vagy több esperességből való községek egyesülnek, az egyesülő esperességek bizottságaiból iskolai központi bizottság választatván, ez saját kebeléből, a 28-ik §-hoz hasonlólag, központi gondnokságot fog választani.

III. FEJEZET.

A zárdák.

66. §. A zárda azon egyházi egyének lakhelye, kik kanonilag azon ünnepélyes fogadással egyesültek, hogy teljes mérsékletben, szegénységben és engedelmességben töltsék el életüket.

67. §. §. A zárda egyrészről az egyházközség kellékeit foglalja magában; más részről pedig az esperességgel egyenjogu és mint olyan, csak az egyházmegyei hatóságnak van alárendelve.

68. §. A zárda csak az illető püspök beleegyezésével alapitható s létesithető; az alapitó pedig köteles a zárda fentartására megkivántató jövedelmi forrásokat biztositani.

69. §. A zárdák világi lakhelyekké át nem változtathatók.

70. §. A szerzetesek a zárda többi személyzetével együtt, közvetlenül a zárdai előljárónak felügyelete, közvetve pedig a püspök, illetőleg érsek hatósága alatt állanak.

71. §. Aki szerzetes akar lenni, kanoni vizsgálatnak tartozik alávetni magát. Azután a zárdai zsinat által a szerzetesi rendbe való felvételre érdemesnek találtatván, a zárdafőnök által a püspöknek, illetőleg érseknek bemutattatik és főpapi áldást nyer.

72. §. A szerzetesek a hirotoniára, vagy hiroteziára való tekintet nélkül főnökeikkel együtt kötelesek szigoruan és lelkiismeretesen az egyházi szabályokhoz alkalmazkodni.

73. §. A szerzet ügyei, a szerzeti zsinat utján intéztetnek el, amelyben valamennyi hieromonachus döntő szavazattal, a hierodiakonok pedig mint hallgatók és tanácskozó szavazattal biró jegyzők vesznek részt.

74. §. A zárdai zsinat elnöke a főnök, ki egyszersmind köteles a tanácskozásokban a jó rendet fentartani. A főnök elhalálozása esetében a zsinat maga választja ideiglenes elnökét, a hieromonachusok közül.

75. §. A jegyző a hieromonachusok, hierodiakonusok vagy szerzetesek közül választatik, aki is a jegyzőkönyvet és a többi irásbeli dolgokat viszi.

76. §. A jegyzőkönyvet és kiadványokat a főnök irja alá; a jegyző pedig ellenjegyzi.

77. §. A határozatok szavazattöbbséggel hozatnak; egyenlő szavazatoknál az elnök szava dönt.

Különvélemény csak akkor fogadtatik el, s csatoltatik az iratokhoz, ha irásban adatott be és annak is három nap alatt kell megtörténni; mert később nem fogadtatik el. Határidő-hosszabbitást is lehet kérni; és ez meg nem tagadható; ellenkező esetben a püspökhöz lehet folyamodni.

78. §. Minden szerzetnek egy gazdával kell birnia, aki a zárda gazdasági ügyeit, a zsinat határozatai és a főnök utasitásai szerint kezeli. A gazda köteles a szerzet vagyoni állását nyilvántartani és arról a zsinathoz minden év végével okmányolt számadást beadni.

79. §. A szerzeti zsinat teendői kiterjednek mind a vallási, egyházi és fegyelmi, mind pedig a gazdasági ügyekre.

Ezek a következők:

1. Mindegyik hieromonachus, hierodiakon, szerzetes és a gazda részletes teendőinek kijelölése;

2. növendékek felvétele a zárdába;

3. a növendékek megvizsgálása, a szerzetes rendbe való felvételük előtt;

4. a püspökhöz leendő fölterjesztés és kérelem a növendékeknek a szerzetes rendbe való felvétele végett;

5. a növendéknek hierodiakonussá, a hierodiakonusnak hieromanachussá előléptetése feletti tanácskozás és határozathozatal; ugy azoknak a püspökhöz való bemutatása;

6. a zárdai vagyon kezelése és nyilvántartása és evégett a zárda összes vagyonának leltározása és ezen összeirásnak időről-időre és pedig évenként legalább is egyszer leendő megvizsgálása;

7. a zárda rendes évi költségei felett tanácskozás és határozathozatal, mely végre a püspök beleegyezése szükséges;

8. a rendkivüli költség megvitatása és megállapitása;

9. a gazda számadásainak megvizsgálása és az egyházmegyei konsistoriumhoz való felterjesztése, észrevételekkel vagy azok nélkül;

10. a zárdai iskolának jó állapotban tartása vallási, erkölcsi és oktatási tekintetben;

11. egyik vagy másik hieromanachus, hierodiakon vagy szerzetes vallásossága és erkölcsössége helyreállitására való törekvés, vagy az illetőnek szelidebb megbüntetése is. Érezhetőbb büntetés kiszabása végett az ügy az egyházmegyei konsistorium elé terjesztendő, amely azt véglegesen eldönti.;

12 valamely kicsapongó növendék fölötti tanácskozás és megbüntetés; valamint a szerzetből leendő kizárása is. Ilyen eset a metropolia tartomány zárdáival közlendő;

13. a főnök választása, mely a kanon szabályai szerint az egyházmegyei püspök vezetése alatt saját szerzettársaik vagy más zárdából valók, vagy a püspöki méltóságok közül történik.

A megválasztott a püspöknek bemutattatik, aki őt, ha a főnök minden kellékével birónak találja, megerősiti és hegumennek, illetőleg archimandritának hirotezálja.

80. §. A zárda főnökének kötelességei a következők:

1. A szerzetesi általános kötelezettségeknek szigoruan megfelel és arra törekszik, hogy a szerzetesek is tartsák szem előtt általános kötelezettségüket.

A főnök tehát szerzetesi feddhetlen életmódjával minden tekintetben jó példát szolgáltasson;

2. egyház-szerető legyen, azaz: ne vonakodjék rendesen és pontosan látogatni az isteni szolgálatot;

3. őrködjék, hogy az isteni szolgálat mindenkor szabályszerüleg vitessék véghez és az éneklés és olvasás áhitatos és buzditó legyen;

4. törekedjék, hogy az egész zárda-személyzet az isteni szolgálatot rendesen és pontosan látogassa. A szerzeteseket tehát az isteni szolgálat alatt más dolgokkal ne foglalkoztassa;

5. az ebédnél és vacsoránál a többiekkel egyetemben részt vegyen; eme szabálytól csakis igen rendkivüli esetekben térhetvén el;

6. intézkedjék, hogy ebéd ideje alatt a szentek élete vagy más egyházi beszéd olvastassék fel, amint ezt a typicon megszabja;

7. elegendő ok nélkül a zárdából ki ne menjen, se szerzettársainak ne engedje, hogy tudta és beleegyezése nélkül kimenjenek a zárdából;

8. tökéletesitse magát a kanoni, dogmatikai és egyháztörténeti tudományokban;

9. törekedjék, hogy szerzettársai is tökéletesitsék magukat az egyházi tudományokban, énekben és a szentek életének ismeretében;

10. a zárda vagyonával lelkiismeretesen bánjék és intézkedjék, hogy a szerzetesek legjelesbike tétessék gazdává;

11. tartson gyakori előadásokat szerzettársaival kimüvelődésük és fegyelmük, valamint egyik vagy másik szerzettárs erkölcsösségének helyrehozása céljából, aki erre okot szolgáltatott magaviseletével;

12. a zárdai fegyelem fentartásában kellő kitartást és éber őrködést, de türelmet és szerénységet is tanusitson;

13. törekedjék, hogy a zárda-iskola jó rendben legyen és tanitókul a szerzetesek legképesebbjei jelöltessenek ki.

81. §. Minthogy a zárdák alapitói, azon szent helyek alapitása alkalmával irásba foglalják szándékukat bizonyos kötelezettségeket is rendelvén, melyek változatlanul teljesitendők; a főnök köteles intézkedni, hogy a zárda alapitványi oklevele a szerzetesi zsinaton évenként legalább egyszer fölolvastassék, részint az alapitók iránti emlékezet, részint pedig a zárda alapitója által, az alapitványban kikötött kötelezettségek pontos teljesitése tekintetéből.

82. §. Azon hivek eljegyzési és házassági ügyeire nézve, kiknek saját egyházuk nem lévén, a zárdai egyházhoz tartoznak, az egyházmegyei konsistorium a legközelebbi esperességi széket küldi ki.

83. §. Az előbbi szakaszban emlitett hiveknek a zárdai teendőkben semmi beavatkozási joguk nincs.

84. §. A női zárdák egyenlők a férfi zárdákkal; aminek folytán a női zárdák és hegumennők hivatása azonos a férfi-zárdák, férfi-szerzetesek és főnökök hivatásával.

IV. FEJEZET.

Az egyházmegye.

85. §. Az egyházmegye több plébánia, esperesség és zárda összessége, amelynek élén a püspök áll, aki kanonok értelmében, a papság és a nép vallásosságát és felvilágosodását közvetve és közvetlenül előmozditani köteles.

86. §. Az egyházmegyei ügyek: 1. az egyházmegyei zsinat; 2. az egyházmegyei konsistorium utján intéztetnek el.

I. CIKKELY.

Az egyházmegyei zsinat.

87. §. Az egyházmegyei zsinat az egyházmegye képviselete, mely az egyházmegyei papság és nép képviselőiből alakul és az egyházmegyei püspökön, illetőleg érseken kivül 60 tagból áll, akik közül 20 pap és 40 világi. A karánsebesi egyházmegyében, a katonai végvidék ama 40 világi közé 10 képviselőt választ.

Ezt a szakaszt az 1877-iki egyházi kongresszus 105. számu határozatával a következőleg módositotta:

«A kongresszus határozatképpen kimondja, hogy egy és ugyanazon egyén, egy ugyanazon időben több egyházmegyei zsinatnak nem lehet tagja; ha pedig valaki képviselőnek egy és ugyanazon periodusra több

egyházmegyei zsinatba választatik be, ugy mandátumának az igazolása után, három napon belül, irásbelileg tartozik bejelenteni az illetékes szentszéknek, hogy melyik egyházmegyében nyert mandátumát szándékozik megtartani. Ha pedig az illető képviselő ezt nem tenné meg, ugy azon egyházmegye képviselőjének fog kimondatni, amelynek területén hamarabb választották meg.»

88. §. Az egyházmegyei zsinat tagjai három évre választatnak és ujból választhatók.

89. §. Az egyházmegyei zsinat évenként rendesen egyszer, Szent Tamás vasárnapján tartatik; sürgős esetekben rendkivül is egybehivható.

90. A zsinat egybehivását az egyházmegyei püspök, illetőleg érsek, annak nem létében pedig az illető konsistorium eszközli.

91. §. Az egyházmegyei zsinat tagjai a következő módon választatnak:

a) Minden egyházmegye 20 aránylagos választókerületre osztatik.

b) Minden választókerületben 3 képviselő választatik, azaz: egy pap és két világi; még pedig a pap valamennyi pap által, a világiak pedig a választókerületbeli plébániai zsinatok valamennyi tagja által: mely végre

c) az egyházmegyei konsistorium minden választókerület részére két biztost nevez ki, jelesül a papok számára egyet a papi rendből; a világiak számára pedig egy világit.

d) A kitüzött napon a papok a meghatározott helyen egybegyülnek, és a konsistoriumi biztos elnöklete alatt két bizalmi férfit és egy jegyzőt választván, legott a választáshoz fognak, mely vagy nyilvános szavazás, vagy pedig — a választók egy harmadának kivánatára, — titkos szavazás utján történik. Az, aki szavazattöbbséget nyert, képviselőnek kiáltatik ki, s a biztos, bizalmi férfiak és jegyző által aláirt megbizó levelet nyer. A választásról jegyzőkönyv vezettetvén és az emlitettek által aliratván, tudomás végett az egyházmegyei konsistorium elé terjesztetik.

e) A világi követek megválasztására az egyházközségek plébániai zsinatokban gyülnek össze. Ilyen zsinatok ugy alakulnak, hogy a választók elnököt, két bizalmi férfiut, és egy jegyzőt választanak.

A választásra térvén, minden választó két követre szavaz egyszerre. A szavazás nyilvános, de 20 választó kivánságára titkos is lehet szavazatjegyekkel.

Felkiáltás nincs engedve.

f) A választásról jegyzőkönyv viendő, amelybe minden szavazat beiratik; titkos szavazás esetében pedig a szavazatrejtő jegyek is hozzácsatoltatnak.

g) A szavazás bevégeztével a jegyzőkönyv a választók jelenlétében berekesztetik, a választás eredményének megállapitása és kihirdetése mellett az elnök, bizalmi férfiak és jegyző által aláiratik és a plébánia, s az elnök vagy valamely bizalmi férfiu pecsétjével ellátva, a bizalmi férfiak egyikének átadatik, hogy annak idejében a konsistoriumi biztoshoz vigye.

h) A kitüzött időben e választókerület zsinatjainak kiküldött bizalmi férfiai mind egybegyülnek az e célra kijelölt helyen, magukkal hozván a *g*) pont értelmében bepecsételt választó jegyzőkönyveket. Itt a biztos elnöklete alatt mind együttvéve szavazatszedő testületet alakitanak, jegyzőkönyv vitelére jegyzőt választván.

A biztos mindnyájuk jelenlétében felbontja a választótestületek jegyzőkönyveit, s felolvassa hangosan; a szavazatok megszámláltatván, jegyzőkönyvbe iktattatnak.

Az a két egyén, aki legtöbb szavazatot nyert, követnek legott kikiáltatik és kikapja megbizó-levelét.

Ha két egyén egyenszámu szavazatot nyert, a helyszinén azonnal eszközlendő sorsolás határoz köztük.

Mind a szavazatszedő testület jegyzőkönyvét, mind pedig a megbízóleveleket a biztos és a többi tagok irják alá.

A jegyzőkönyvet a biztos a konsistoriumhoz küldi át, a megbízóleveleket pedig a megválasztott követek kezébe szolgáltatja.

i) Választó, valamint választható is mind az, akinek a 6-ik §-ban elsorolt kellékei vannak.

k) A választókerületek lehetőleg igazságos arányban leendő alakitása, a választási helynek az egyháziak számára s a szavazatszedési helynek a világiak számára való kijelölése, a biztosok kinevezése és a választásra vonatkozó intézkedések megtétele — az egyházmegyei zsinat rendelkezéséig — az egyházmegyei konsistorium teendői közé tartozik.

l) A követválasztások Szent Tamás vasárnapja előtt, hat hét lefolyása alatt foganatosittatnak és olyképpen rendelendők és hirdetendők, hogy a világiakra nézve a választás és szavazatszedés, nemkülönben ez és a zsinat megnyitása közé legalább 8 napi időhatár essék.

92. §. A zsinat elnöke a püspök, illetőleg érsek; akadályozás vagy üresedés esetében pedig az illető helyettes.

93 §. Az egyházmegyei zsinat megnyitása napján lithurgia tartatik a Szentlélek felhivásával.

94. §. A zsinat tagjainak a meghatározott helyen való egybegyülése után, az elnök mindenekelőtt a legfiatalabb tagok sorából megfelelő számban alkot ideiglenes jegyzőséget és megnyitja az ülést ünnepélyes szónoklattal.

Ezt követi a tagok igazolása, akik is fele részen fölül igazolva lévén, kellő számban megválasztják a rendes jegyzőket és ezzel a zsinat meg van alakitva.

95. §. Az igy megalakult zsinat mindenekelőtt belső ügyrendjét állapitja meg:

96. §. Az egyházmegyei zsinat teendői a következők:

1. a vallás-szabadság és egyházi önkormányzat fentartásáról való gondoskodás, a törvények értelmében;

2 a püspök választása és a püspöki zsinathoz való bemutatása (az érsek választást illetőleg lásd: a metropolita választásra vonatkozó intézkedéseket);

3. az egyházmegye tulajdonát tevő ingó és ingatlan vagyonra, fekvőségekre és alapokra való felügyelés és azok ellenőrzése;

4. határozathozatal eme fekvőségek és alapok iránt, létesitésük céljának megfelelőleg;

5. az egyházmegyei konsistorium tagjainak megválasztása;

6. tanácskozás és a szükségesek megtétele az egyházmegyei nép müvelődése érdekében, az elemi-, fő-, gimnáziális, reál-, hittani- és neveléstani iskolák utján;

7. tanácskozás és kellő intézkedés az egyházmegyei papság és nép fegyelmezése céljából;

8. kellő eszközök előállitása az iskolai ifjuság nevelésének és müvelődésének előmozditására s az e részben támadt akadályok elháritására;

9. a szegény egyházak és iskolák segélyezése;

10. az egyházi és iskolai szolgálatra törekvő alkalmasabb férfiak kiképzéséről és előkészitéséről ösztöndijak utján való gondoskodás;

11. pénzgyüjtések elrendelése, egyházi, iskolai, alapitványi és emberbaráti célokra;

12. tanakodás azon nehézségek elháritása fölött, amelyek valamely kanon végrehajtásában vagy egyházi intézmények létesitésében mutatkoznának:

13. az évi költségvetés megállapitása, a gondnoki tanács számadásainak megvizsgálása és végül fizetmények meghatározása az egyházmegyei alapokból;

14. az egyházi és iskolai tudományok bármely ágát tárgyazó tudományos munkák pénzzel való jutalmazása;

15. a választókerületek kikerekitése, s az egyházmegyei zsinat számára eszközlendő választás foganatositására szükséges intézkedések megtétele.

FÜGGELÉK.

A megyés püspök választása.

97. §. A püspököt az egyházmegyei zsinat választja ezen állásra alkalmas férfiak közül.

98. §. A püspöki szék ürességének ideje alatt a konsistorium viszi az egyházmegye ügyeit, az egyházi intézményekkel összhangzólag; kerülve minden ujitást vagy változást, oda törekszik, hogy a püspökválasztás három hónap alatt történjék és megteszi a szükségeseket az egyházmegyei zsinatnak e célból való egybehivására; utmutatást kérvén a metropolitától, aki szintén gondoskodni fog, hogy a megürült püspöki szék három hónap alatt betöltessék.

99. §. A választást vagy a metropolita, vagy e végre megbizott mandatáriusa vezeti.

100. §. A választás előestéjén virrasztási szolgálat tartatik a pünkösdi tipicon szerint, a zsinat megnyitása napján pedig lithurgia tartatik ugyanezen tipicon értelmében.

101. §. A lithurgia bevégeztével az elnök megnyitja a zsinatot a püspökválasztási ténynek megfelelő beszéddel.

Ezután a zsinat megalakulván, a 94. §-ban kiszabott módon a választásra tér át.

102. §. A választás szavazatjegyekkel titkosan történik. Minden választó egy lapra irja annak a nevét, akit a püspöki méltóságra méltónak tart és az elnök felhivására egy e célra szolgáló vederbe teszi a jegyet. Miután a zsinat valamennyi tagja szavazott, az elnök és a jegyzők, akik a zsinattól saját kebeléből választott két bizalmi férfiuval egyetemben szavazatszedő közeget képeznek, megszámlálják a jegyeket, kiveszik egyenként a vederből, amelyben voltak és más vederbe teszik és ha a jegyek száma egybehangzik a választókéval, az elnök, a jegyzők és bizalmiférfiak szemeláttára, sorban kiveszi a jegyeket a vederből, olvassa mindnyájuk hallatára a beléjük irt neveket; a jegyzők folyvást jegyzik a szavazatokat és a szavazatnyomozás berekesztése után a választás eredménye a zsinaton kihirdettetvén, jegyzőkönyvbe iktattatik.

Választottnak az tekintetik, akiben a szavazatok általános többsége összpontosul.

Az elnök, jegyzők és bizalmi férfiak által aláirt választási jegyzőkönyv a püspöki zsinathoz tétetik át kanoni tárgyalás és Ő Felségéhez, a választás legkegyelmesebb megerősitésére leendő fölterjesztés végett.

103. §. A választó zsinat ülései nyilvánosak; a zsinat mindazonáltal fontos okokból titkos üléseket is tarthat.

Titkos üléseknél hallgatóság nem lehet jelen.

104. §. A metropolita, ha személyesen vezette a választó zsinatot, egybehivhatja a püspököket a választás helyére, hogy azonnal püspöki zsinatot tarthasson az uj püspök választásának kanoni tárgyalására és a végre, hogy mind a választás ténye, mind a püspöki zsinat véleménye az ujon választott püspök legfelsőbb megerősitése céljából Ő Felségéhez felterjesztessék.

Ha pedig nem vett részt a metropolita a választó zsinatban, akkor a választási jelentés átvétele után késedelem nélkül saját székhelyén hivja egybe a püspöki zsinatot, s átadja ennek a választási okiratot, kanoni tárgyalás végett.

105. §. A legfelsőbb megerősités leérkeztével a metropolita felszenteli az új püspököt az egyházi rendszabályok értelmében; ellátja őt a metropolitai grammatával és metropolitai mandatáriust nevez ki, aki az uj püspököt az egyházmegyébe bevezeti, s a metropolitai grammatát a főtemplomban a lithurgia elején felolvassa. A lithurgiát az uj püspök tartja meg, saját papsága kellő hozzájárulásával. A legfelsőbb helyről megerősitett püspök Ő Felsége előtt teszi le a hüségi esküt.

106. §. A püspök, midőn a püspökség gazdasági készületét az egyházmegyei gondnokoktól leltár mellett átveszi, a világi vagy szerzetes papságból gazdát köteles kinevezni, akinek hivatása lesz őrködni a gazdasági készületek fölött és számadást vinni a püspök bevételeiről és kiadásairól.

A gazda mindenért a püspöknek, ez pedig az egyházmegyei konsistorium gondnoki tanácsának felelős mindazokért, amiket használatra átvett.

Ezért szükséges, hogy a gazdasági ingó és ingatlan vagyon leltár mellett átadassék a gazdának éppugy, mint a püspöknek adatott át.

Ha a püspök nem akarna gazdát tartani, a metropolitának joga van őt kényszeriteni reá. A gazda a püspöki szék üresességének ideje alatt is köteles épségben tartani a püspökség vagyonát.

107. §. A püspök, átvevén a püspökség templomi ékességeit az egyházmegyei gondnoktól, megbizza protodiakonját vagy káplánját, hogy azok gondját viselje, azaz: hogy semmi el ne vesszen belőlük és tisztán tartassanak· és minthogy eme ékességekért maga a püspök felelős és az elveszetteket megtériteni köteles, a leltár jó rendben tartandó és a tárgyak, amelyek gyakori használat folytán vagy óságuknál fogva elromlottak s már hasznavehetetlenek, feljegyzendők benne.

108. §. A püspöknek, illetőleg érseknek csak fele vagyonáról van joga végrendeletileg intézkedni, ha pedig végrendelet nélkül hal meg, egész vagyona az egyházmegyére száll. Ha tehát van végrendelete, akkor az adósságok és temetési költségek levonása után, hagyományai vagyonának csak fele részeig fognak kifizettetni.

109. §. Az elhunyt püspöknek egész könyvtára egyházmegyei tulajdonná lesz s az egyházmegyei könyvtárral egyesittetik.

II. CIKKELY.

Az egyházmegyei konsistorium.

110. §. Az egyházmegyei konsistorium az egész egyházmegyének igazgatási és igazságszolgáltatási állandó közege egyházi, iskolai és alapitványi ügyekben.

111. §. A konsistorium természetes elnöke a püspök, illetőleg érsek.

112. §. A konsistorium tagjai részint rendesek, részint tiszteletbeliek; mindnyájan «konsistoriumi ülnök» cimet viselnek és döntő szavazattal birnak.

A konsistoriumi ülnökök nem lehetnek vérrokonságban a hatodik, se sógorságban a negyedik fokig.

Ezt a szakaszt az 1886-iki kongresszus 102-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«Az ezen szakaszban előforduló VI-ik foku vérrokonság és a IV-ik foku sógorság ugy értelmezendő, hogy eme fokig bezárólag veendők.»

Ezt a szakaszt az 1903-iki kongresszus 90-ik számu határozatával még a következőleg módositotta:

«Miután a nagyváradi szentszék egyenrangu az aradi szentszékkel, a nagyváradi szentszék vikárusa és ülnökei egyidőben nem lehetnek ülnö-

kei az aradi szentszéknek is; amiként hogy nem lehetnek egy időben ülnökei a nagyváradi szentszéknek az aradi szentszék ülnökei és a püspök által az aradi szentszék számára kinevezett vikárius sem.»

113. §. A konsistorium három külön tanácsra oszlik, amelyek is: 1. a szorosan egyházi, 2. az iskolai és 3. a gondnoki tanács.

114. §. A tanácsok mindegyike önállóan végzi a hatáskörébe eső teendőket «egyházmegyei», illetőleg «érsekegyházmegyei konsistorium» általános cime alatt.

115 §. A szorosan egyházi tanács rendes (fizetéses) és tiszteletbeli tagokból áll, akik kizárólag egyháziak; és áll egy házasságvédőből, aki világi is lehet.

Az iskolai és gondnoki tanácsok tagjai hasonlóképpen rendesek (fizetésesek) és tiszteletbeliek és pedig egyharmadrészben egyháziak, kétharmadrészben világiak.

Az egyes tanácsok tagjai számának meghatározása az illető egyházmegyei zsinatokra bizatik.

Egy fizetéses titkár, aki egyházi vagy világi lehet, a jegyző, végre egy levéltárnok és megfelelő számu irnokok, a kezelési teendőket végzik mind a három tanácsban.

Az egyházmegyei konsistoriumnak ügyésze is van, aki egyszersmind házasságvédő is lehet.

116. §. Mind a rendes, mind a tiszteletbeli ülnököket az egyházmegyei zsinat választja meg.

A szorosan egyházi tanács ülnöki állomásaira az egyházmegyei zsinat titkos szavazattal és általános szótöbbséggel megválasztja a kívántató számot és a püspök, illetőleg érsek elé terjeszti megerősités végett.

Az ülnöki állomások betöltése a másik két tanácsnál ugyanazon a módon történik; de azzal a különbséggel, hogy azon egyének, akik általános többséget nyertek, legottan végleg megválasztottaknak tekintetnek és nyilvánittatnak. A szorosan egyházi tanács ülnökei életük tartamára, a másik két tanács ülnökei azonban a zsinatválasztási időszakra (88. §.) választatnak és ujból választhatók.

Ezt a szakaszt az 1878-iki kongresszus 217-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«A kongresszus érintetlenül hagyva az egyházmegyei püspök azon jogát, hogy az egyházmegyei szentszékek szoros egyházi tanácsának rendes és tiszteletbeli ülnökeit ezen állásukban megerősitse, a kongresszus határozatképpen kimondja, hogy abban az esetben, ha a megyés püspök vagy az érsek, az illető megválasztott ülnököt nem erősiti meg ezen állásában, ugy ennek kimeritő indokát a püspök, vagy az érsek az illetékes egyházmegyei zsinathoz tartozik bejelenteni; ha pedig az illetékes egyházmegyei zsinat nem találná ezeket az indokokat eléggé alaposaknak, ugy az ügyet végleges eldöntés végett a püspöki zsinathoz terjeszti fel.»

117 §. A konsistoriumi ülnökök az egyházi és iskolai téren teljesen alkalmas és érdemeket szerzett férfiak legyenek; a gondnoki tanácsnak azon tagjaitól pedig, akik vagyont kezelnek, még kellő biztositék is kivántatik.

118 §. A megyés püspök, illetőleg érsek, mint az egész konsistorium rendes elnöke, az egyházi osztályu tagok közül vikariust nevezhet ki, aki a püspök, illetőleg érsek akadályoztatása vagy távolléte esetében helyette elnököl; halála esetében pedig a konsistoriummal egyetemben viszi az egyházi ügyeket, az uj püspök megválasztásáig.

Ha meghal a püspök anélkül, hogy vikáriust nevezett volna ki, ennek teendőit az egyházi rendből való legidősb rendes ülnök fogja végezni.

Szükség esetében a püspök az iskolai és gondnoki tanácsokban ezek valamely ülnökére is, még pedig akár egyházira, akár világira, bizhatja az elnökséget.

119. §. A házasságvédőt, valamint a kezelési személyzetet is a rendes elnökség nevezi ki, az ügyészt és titkárt ellenben a konsistorium választja összes ülésben, mindhárom tanács jelenlevő tagjainak általános szótöbbségével.

120. §. A konsistoriumi ülnökök, a házasságvédő és a titkár lelkiismeretes müködés iránti esküt tesznek le; müködésük állandó és csupán csak fegyelmi uton földeritett sulyos kihágások esetében függeszthetők fel, vagy szüntethető meg végképpen.

Az ügyészt és a kezelési személyzetet a körülményekhez képest változtatni lehet.

FÜGGELÉK.

A konsistorium külünböző tanácsainak teendői.

A) *Szorosan egyházi tanács.*

121. §. Eme tanács a következőkben végzi teendőit:

1. Eldönti a szentségekre és szertartásokra (typycon) vonatkozó ügyeket;

2. őrködik a papság, szerzetesek, és a nép egyház erkölcsi magaviselete fölött;

3. gondoskodik az egyházak beszenteléséről és a szükséges képekkel, edényekkel, világitással és könyvekkel való ellátásáról;

4. őrködik, hogy a kereszteltek, összeesketettek és meghalálozottak jegyzőkönyvei a fennálló szabályok értelmében vitessenek;

5. gondoskodik, hogy a plébániai, esperességi és zárdai zsinatok a szervezési szabályzat határozataihoz képest teljesitsék kötelességeiket;

6. intézkedik, hogy az esperesek a konsistorium elé terjesszék évenként a kerületi papság és nép összeirását;

7. őrködik, hogy az uj templomok a kanonok értelmében épüljenek;

8. állandó bizottságot küld ki a papi állásra előléptetendő egyének vizsga alá vételére. (L. 13. §.)

A megvizsgálandó egyén 20 frtnyi dijat tesz le, amely csak okadatolt szegénység esetében engedhető el;

9. itél a papság és a nép kihágásai fölött, amelyek egyházi kötelezettségeikre vonatkoznak;

10. másodfokban határoz az esperességi székektől fölebbezett és a hivatalból eléje terjesztett ügyek fölött;

11. a püspök halála után átveszi az egyházmegye igazgatását, a metropolitát és az ország kormányát értesiti a püspök haláláról; gondoskodik, hogy az uj püspök eljöveteléig is kellő rend legyen az egyházmegyében és hogy a püspök elhunytától legkésőbb három hó lefolyása alatt egyházmegyei zsinat hivassék egybe, püspökválasztás céljából.

B) *Az iskolai tanács.*

122 §. Eme tanács teendői:

1. A felekezeti kisebb és nagyobb iskolák jó karban tartása és gyarapodása érdekében müködik;

2. a legjobb iskolakönyvek megszerzéséről gondoskodik és az egyházmegyei zsinat elé terjeszti azokat jóváhagyás végett;

3. őrködik a tanárok és tanitók erkölcsi haladása és magatartása fölött;

4. az egyházmegyei zsinatnak megjutalmazásra ajánlja az irodalom embereit, akik az iskolaügy terén valamely munka kiadásával érdemeket szereztek;

5. megteszi a szükségeseket, hogy a közös iskolákba, vagy más felekezeti tanodákba járó görög keleti ifjuság a görög keleti vallástant tanulja, a görög keleti egyházat látogassa és a böjtök idejében az urvacsorához járuljon; következésképpen:

6. vallástanitókat állit a tanulók számára, bárminő iskolába járjanak is; és elháritja az e részben támadó akadályokat;

7. időt határoz azon egyének megvizsgálására, akik tanári vagy tanitói állásokra törekszenek;

8. e célra három tagu vizsgáló bizottságot nevez ki;

9. ügyel, hogy a felekezeti gimnáziumokban csak olyan egyének lehessenek tanárokká, akik az általuk előadandó tantárgyakra nézve (a nyelvészeti, mathematikai, természettudományi és történelmi tanulmányokból, a klasszikai és honi nyelvekből, valamint a román nyelv irodalmából is) az illető bizottság előtt képességük teljes bizonyitékát adták;

10. ügyel, hogy papnöveldei tanárokul olyan egyének alkalmaztassanak, akik vizsgát tettek a hittanból, neveléstanból, a kanonjogból, tipiconból s egyházi énektanból; a neveléstani intézet tanáraivá pedig csak azok lehessenek, akik a neveléstanból, tipiconból és egyházi énektanból letették a vizsgát;

11. ügyel, hogy a fő- és elemi iskoláknál tanitókká csak olyan papnövendékek vagy nevelők léptettessenek elő, akik a hittudományi vagy pedagógiai tanfolyamot bevégezték, s a pedagógiai tanulmányokból jó osztályzattal tették le a vizsgát;

12. a vizsgáltakat szigoruan osztályozza, «kitünő», «jó», «kielégitő» és «elégtelen» jegyet adván nekik;

13. azon vizsgáltnak, aki «elégtelen»-t nyert, megengedi a vizsga ismétlését; amely már meg nem engedhető azon esetre, ha az illető másodszor nyert «elégtelen» jegyet.

123. §. Az iskolai tanács minden lehető módon oda fog törekedni, hogy mind az egyházközségek, mind a tanári és tanitói állomást szorgalmazó egyének szigoruan megtartsák az előző §. 7—11. pontjait; és előforduló esetekben fel fogja világositani az egyházközségeket azirant, hogy csak saját érdekükben cselekszenek, ha a legfelsőbb iskolai hatóság rendeleteit foganatositják, mint amely a népmüvelődés előmozditására és gyarapitására alkotja az ilyen rendszabályokat.

124. §. Az iskolai tanács megerősiti állomásaikban a tanárokat. Ez alkalommal leginkább oda irányozza figyelmét, hogy a tanár és tanitó választás eme szervezési szabályzat értelmében történt legyen.

125. §. A hittudományi, gimnasialis és neveléstani tanárságra vizsgálandó egyének 20 frtnyi, a reál-, fő- és népiskolai tanitójelöltek pedig 10 frtnyi dijat fizetnek.

Ez a dij csak okadatolt szegénység esetében engedhető el.

126. §. Az iskolai tanács a vizsga-dijakból pénztárt alapit, amely az egyházmegyei iskola-alap tulajdona.

127. §. Az iskolai tanács időről-időre egy vagy két biztost küld ki saját kebeléből, az iskolák megvizsgálására.

128. §. Az iskolai tanács oda fog hatni a plébániai és esperességi zsinatoknál, hogy az egyházközségek iskolákat és a tanári, illetőleg tanitói személyzet számára lakhelyeket épitsenek, ahol ezek hiányzanak és hogy e személyzet nehéz feladatának megfelelő fizetmények állapitsanak meg.

129. §. Az iskolai tanács az egyházmegyei zsinattól nyert utasitásokhoz és rendeletekhez képest teljesiti feladatát; köteles ennélfogva kimeritő jelentést tenni az egyházmegyei zsinatnak az iskolák és oktatás állapotáról és javaslatokat tenni az iskolaügy javitása iránt, az e téren szerzett tapasztalatok alapján.

130. §. Az iskolai tanács a szünetek idejére évenként tanitói értekezletek tartását rendeli el és ezek vezetésére biztosokat fog kinevezni

a tanárok és tanitók testületéből, akik azután az iskolai tanács utasitása értelmében jelentést tesznek az értekezletek eredményéről.

131. §. Végül az iskolai tanács tárgyalja és eldönti a tanárok és tanitók fegyelmi ügyeit.

C) *A gondnoksági tanács.*

132. Eme tanács teendői:

1. Igazgatja és kezeli az egyházmegye ingó és ingatlan vagyonát és őrködik a templomi ékességek és drágaságok, a könyvtár és gazdasági készületek, nemkülönben a püspökség, illetőleg érsekség alapitványai fölött:

2. leltárt készit a fennemlitett egész vagyonról;

3. egybeállitja az évi költségvetést és bemutatja az egyházmegyei zsinathoz tárgyalás és megállapitás végett;

4. az évi bevételekről és kiadásokról pontos számot visz, s a számadást megvizsgálás végett az egyházmegyei zsinat elé terjeszti;

5. pénztárnokot és ellenőrt választ saját kebeléből.

133. §. A pénz és az értékpapirok, valamint a fekvőségek és alapok három kulcsu vasládában őriztetnek. A kulcsok egyikét a tanácsnak erre magától a tanácstól kijelölt tagja, másodikát a pénztárnok, harmadikát pedig az ellenőr őrzi.

134. §. Az egyházmegye vagyonában hanyagságból vagy vétkességből történt károkért a gondnoki tanács elnöke és ülnökei felelősek.

135. §. A gondnoki tanács őrködni fog a vagyon fentartása és épsége felett és növelésére fog törekedni; javaslatot terjesztvén e részben az egyházmegyei zsinat elé; ügyelni fog a kamatok, haszonbérek és más jövedelmek rendes beszedésére, a rendelkezés alatt levő tőkének a takarékpénztárnál vagy állampapirokban való hasznos elhelyezésére.

A pénzek magánosoknál való elhelyezése csupán csak háromszoros értékü fekvőségekre első helyre bekebelezett biztositék mellett engedhető meg.

136. §. A püspök, illetőleg érsek haldoklása idejében a konsistorium mindegyik tanácsa két tagot küld ki kebeléből, a püspök halála perceinek megőrzése, a kimulás beálltával a szekrények és szobák lepecsételése és az illető temetésre szükséges intézkedések megtétele végett.

Következő napon a gondnoki tanács küldöttei a fönnebb emlitett négy konsistoriumi tag jelenlétében leltározzák az elhunytnak vagyonát és iratait; elválasztván azokat, amelyek az egyházmegye tulajdonát képezik azoktól, amelyek a püspökét teszik.

Utóbbiból kifizettetnek az adósságok és törvényes hagyományok s kiegészittetnek azon drágaságok, ékességek, a könyvtár és a gazdasági készület azon tárgyai, amelyek az elhunytnak éltében elvesztek vagy elromlottak.

137. §. Az uj püspök megválasztása után a gondnoki tanács leltár mellett átadja neki püspöki széke elfoglalásakor a templomi ékességeket és drágaságokat, a könyvtárt és a többi gazdasági készületet.

D) *Általában.*

138. §. A konsistoriumi tanácsok mindegyike a hatáskörébe tartozó ügyekben a fenszabályozott elnökség alatt legalább négy ülnöktagjának részvétele mellett szótöbbséggel határoz. Egyenlő szavazatok esetében az elnök szavazata dönt.

139. §. A különböző tanácsok határozatai azonnal foganatosittatnak, a fölebbezhetők kivételével, amelyek fölebbezés esetén végeldöntésre a metropoliai konsistorium elé terjesztendők.

140. §. Az egyházmegyei konsistorium összesülése a különböző ta-

nácsok valamennyi ülnökéből áll; amennyiben ezek távollétükkel, vagy más okból nem gátoltatnak a résztvevésben.

Összes ülésben azon tisztviselők választatnak, akiknek választása a konsistoriumnak van fentartva. Ugyanezen ülésben történnek a szükséges intézkedések az esperességi, egyházmegyei zsinatok és a nemzeti egyházi kongresszus tagjai választásának vezetésére és tárgyaltatnak az e részben támadt egyenetlenségek; amennyiben az emlitett képviselő testületek hatáskörébe nem esnek.

Ezt a szakaszt az 1903-iki kongresszus 71-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«Az egyházmegyékben a szentszék összes ülésének a hatásköréhez tartoznak:

1. Az elvi kérdések.

2. Azok a vegyes vagy kétséges természetü és illetékességü ügyek, amelyeket az elnök vagy egyes tanácsok oda tesznek át.

3. Mindazok az ügyek, amelyek a törvények vagy különös intézkedések által tétetnek át, továbbá, amelyek foganatositás végett a nemzeti egyházi kongresszus és az egyházmegyei zsinat által tétetnek át.

4. Az egyes tanácsok között felmerült vitás jogi és illetékességi kérdések.

5. A felsőbb helyeknek általános érdekü ügyekre vonatkozó leiratai feletti határozatok.

6. A kongresszusi és az egyházmegyei zsinatok határozatainak a meghirdetése.

7. A nemzeti egyházi kongresszus, az egyházmegyei zsinat képviselői választásának a vezetésére vonatkozó intézkedések, továbbá az esperességekben levő egyházi testületek ujból való alakitására vonatkozó intézkedések és az esperességi testületek ujból való alakitása ellen beadott panaszok feletti tárgyalások.

8. Az ügyköréhez tartozó jelentéseknek, javaslatoknak és szabályrendeleteknek az egyházmegyei zsinathoz való felterjesztése.

9. A szentszéki titkár és ügyész megválasztása.

10. Az egyházi tanács által kijelölt papnöveldei igazgatónak és tanároknak, valamint az iskolai tanács által kijelölt tanitóképezdei igazgatónak és tanároknak, továbbá a papnövelde és tanitóképezde orvosának és gondnokának a megválasztása.

11. A szentszék segédhivatalainak a szervezésére és a szentszéki tisztviselők javadalmazására vonatkozó ügyek.

12. Sürgős esetekben ingatlanoknak az egyházmegyei zsinat utólagos jóváhagyása mellett való előnyös vétele és eladása.

13. Az esperesek választására és kinevezésére, továbbá az esperességi adminisztrátornak kinevezésére vonatkozó ügyek.

14. Az esperességek és az esperességi zsinatok szervezésére szolgáló választói kerületek beosztására vonatkozó ügyek.

15. A plébániai bizottságnak, hanyagság és sulyos visszaélések esetében való felfüggesztése és elmozditása; továbbá ezen esetben, valamint azon esetben is, ha a plébániai bizottság megválasztása és ujból való átalakitása lehetetlenné vált, a plébániai bizottságnak a bizottság által való helyettesitése.

16. Ezen szabályzat a meghirdetés után azonnal életbe lép és az ezzel ellentétben álló intézkedések hatályukat vesztik.»

Ezt a szakaszt az 1903-iki kongresszus 77-ik számu határozatával még a következőleg módositotta:

«A szentszék összes ülésére a szentszék valamennyi ülnöke meghivandó; érvényes határozatok hozatalára pedig az elnökön kivül 12 szentszéki ülnöknek a jelenléte szükséges.»

141. §. A hitelvi és tisztán lelki ügyeket a püspök, illetőleg érsek dönti el véglegesen.

E) *Különösen.*

142. §. A nagyváradi konsistorium jövőre is tevékenységben marad és mindenben eme szervezési szabályzat intézkedéseihez alkalmazkodik.

Ezt a szakaszt az 1903-iki kongresszus 90-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«Miután a nagyváradi szentszék egyenrangu az aradi szentszékkel, a nagyváradi szentszék vikáriusa és ülnökei egy időben nem lehetnek ülnökei az aradi szentszéknek; miként hogy nem lehetnek egy időben ülnökei a nagyváradi szentszéknek az aradi szentszék ülnökei és a püspök által az aradi szentszék számára kinevezett vikárius sem.»

V. FEJEZET.

A metropolia.

143. §. A metropolia több egyházmegyének kanoni kötelékkel való egyesülete, az egyházi intézmények és közös érdekek egységének fentartására; és élén a metropoliával képezi a metropoliai egyháztartományt.

144. §. A metropolia ügyei: 1. a nemzeti egyházi kongresszus (metropoliai zsinat), 2. a metropoliai konsistorium, 3. a püspöki zsinat utján intéztetnek.

I. CIKKELY.

A nemzeti egyházi kongresszus.

145. §. A nemzeti egyházi kongresszus a magyarországi és erdélyi görög keleti vallásu románok egész metropoliai egyháztartományának képviselete.

Ezt a szakaszt az 1891-iki kongresszus 194-ik számu határozatával a következőleg módositotta:

«A kongresszusi határozatok kötelező ereje kezdetét veszi:

a) az érseki szentszékre nézve azonnal, mihelyt ki lett az hirdetve annak plenáris ülésében;

b) az egyházmegyei szentszékre nézve azonnal, mihelyest ki lett az hirdetve azoknak plenáris ülésén, amely a kongresszusi határozatok kézbesitésétől számitott 30 napon belül összehivandó és

c) az egyház hivőire nézve pedig azon a napon, amelyet az illető szabályrendelet, illetve határozat ebből a célból kijelöl, ha pedig azirányt nem tétetett intézkedés az illető szabályrendeletben vagy határozatban, ugy azok a kongresszusi ülésszak berekesztését követő három hónap mulva lépnek életbe; azok a határozatok pedig, amelyek csak egyes hivőket illetnek, azon a napon birnak kötelező erővel, amelyen azok az illető érdekelt félnek kézbesittettek.»

146. §. A nemzeti egyházi kongresszus 30 egyházi és 60 világi képviselőből áll; következésképpen mindegyik egyházmegye 10 egyházi és 20 világi követet küld a nemzeti kongresszusba. A karánsebesi egyházmegye világi követeiből 10, a határőrvidékre esik.

A metropolita és a megyés püspök, mint olyanok, tagjai a kongresszusnak.

147. §. A kongresszus elnöke a metropolita; akadályoztatása esetében a szolgálatban legidősb püspök elnököl.

148. §. Minden egyházmegye 20 választókerületre osztatik és minden választókerület egy világi, egy választótestületté alakitott két kerület papsága pedig egy egyházi követet választ, az egyházmegyei zsinatbeli követek választására nézve kiszabott módozatok szerint. (91. §.)

A választókerületek alakitása, a kongresszus további rendelkezéseig, az egyházmegyei konsistoriumokra bizatik.

149. §. A választás érvényessége fölött, kifogástétel esetében a kongresszus határoz.

150. §. A kongresszus követei három évi időszakra választatnak; amelynek lefolytával legkésőbb három hó alatt uj választások hirdettetnek. Ha egy választási időszak folyamán valamely követ meghalt, vagy lemondott, vagy elvesztette választhatósági jogát, uj választás hirdettetik a kongresszusi időszak hátralevő tartamára.

151. §. A kongresszust az 1868. 9. t.-cikk értelmében Ő Felségének teendő előleges bejelentés mellett a metropolita, üresség esetében pedig a metropoliai konsistorium hivja egybe. Az egybehivás részint az egyházmegyei konsistoriumokhoz intézett körlevelek, részint azon hirlap utján történik, amely a metropoliai cselekmények közzétételére szolgál.

152. §. A kongresszus rendesen három évenként egyszer hivatik egybe, jelesül a követválasztás utáni, első év október havának 1/14-én; szükség esetében többször is.

153. §. A belső ügyrendet a kongresszus állapitja meg.

154. §. A kongresszus hatásköréhez tartozik:

1. a vallásszabadság és a görög keleti román egyház önkormányzata fentartásáról való gondoskodás;

2. az egyházi, iskolai és alapitványi összes ügyek szabályozása és intézése az egész metropolia számára;

3. a metropolita és a metropoliai konsistorium ülnökei megválasztása.

FÜGGELÉK.

A metropolita választás.

155. §. A metropolita- és érsekválasztás céljából a kongresszus 120 követből állittatik egybe; és az érseki egyházmegye a meghatározott számnak egyik felével, a többi egyházmegye pedig együttvéve másik felerészével járul hozzá; következőleg az egyházmegyék mostani számához képest az érseki egyházmegye 60, az aradi és karánsebesi egyházmegyék pedig 30—30 követet küldenek; akik is a 148. §-ban foglalt módon választatnak. Magában értetik, hogy az érsekségbeliek ez esetben minden választókerületben két-két követet választanak és hogy ha a megelőző kongresszus számára már megválasztott követek müködése még meg nem szünt, csak a még hiányzó szám kiegészitésére történnek uj választások. A metropolitaválasztásra igy alakitott kongresszusban a megyés püspököknek, ha nem követek, nincs szavazatuk a metropolitaválasztásnál.

156. §. A metropolitaválasztó kongresszust ugyanazon szabályok szerint, amelyek a 151. §-ban a rendes kongresszusra nézve vannak megállapitva, a metropoliai konsistorium hivja egybe, legkésőbb három hóval a metropolita halála után.

157. §. A metropolitaválasztásnál következő rendet kell tartani:

1. A választási nap előestéjén délutáni három órakor a zsinat tagjai a főtemplomban egybegyülnek s a metropoliai konsistoriumból kiküldött biztost küldöttség utján hivják meg az előleges gyülésre.

Ez megjelenvén, felolvassa a metropolita kimulására s uj metropolita választására vonatkozó iratokat azon felhivással, hogy a következő napra 9 órakor minden tag hozzon annak nevét tartalmazó jegyet, akit metropolitának kiván megválasztatni.

Ezen előkészitési cselekményt a virrasztási szolgálat követi a pünkösdi typikon szerint:

2. Következő napon 9 órakor a választó tagok ismét egybegyülnek a templomban és meghivják a metropoliai biztost; aki is a Szentlélek fel-

hivása után elfoglalja az elnöki széket, s megnyitja az ülést a választási ténynek megfelelő beszéddel, amelyre egy e végre kijelölt kongresszusi tag válaszol.

3. Ezután a biztos felszólitja a legifjabb tagokat a jegyzői tiszt ideiglenes elvállalására; ezt pedig követi a tagok igazolása s a jegyzők és a három szavazatszedő megválasztása a kongresszusi belső ügyrend értelmében.

4. Ha akár az érsekegyházmegyéből egyrészről, akár a többi egyházmegyéből másrészről a fele résznél több választó mutatkoznék, akkor sorsolás utján a tulnyomó résznek annyi tagja kizáratik a szavazásból, amennyi a két fél paritása fentartására szükséges.

5. Az elnöki asztal végén egy veder áll, amelyre ama három szavazatvizsgáló oly módon ügyel, hogy minden választó könnyen és sorban közelithessen hozzá, a választók pedig mindaddig, mig föl nem hivatnak, helyeiken csendesen ülve maradni kötelesek, nehogy a rend megzavartassék.

6. Az előkészületek megtörténtével a főjegyző a lajstrom szerint felhivja a kongresszus tagjait avégre, hogy a betekert szavazatjegyeket sorban és mindvégig félbeszakitás nélkül be tegyék a vederbe.

7. Bevégződvén a jegyek átadása, a biztos megolvassa a vederből kivett jegyeket és más hasonló vederbe teszi azokat.

Ha a jegyek száma nem felel meg a szavazók számának, akkor amazok összeégetéssel megsemmisittetnek s a kongresszus tagjai felszólittatnak, hogy más jegyeket készitsenek s tegyék a vederbe a kiszabott rendben.

8. Ha a jegyek száma összevág a szavazókéval, a metropoliai biztos kiveszi egyenként a vederből, felnyitja, hangosan olvassa a beróttnak nevét s átadja a jegyet a szavazatszedőknek a végre, hogy a három példányban vitt szavazó lajstromba iktassák; a jegyek pedig az asztalon egymásra tétetnek.

9. A szavazatok lajstromba iktatása átvizsgáltatik; az eredmény közzététtetik s a szavazatjegyek legott elégettetnek a templomban.

10. Ha az első választáskor egy jelölt sem nyert általános szótöbbséget, a biztos szükebb választást eszközöltet azon kettő között, akik a legtöbb szavazatot nyerték; ha pedig a második és harmadik a megválasztottak közül nyert egyenszámu szavazatokat, a szükebb választás azon három jelöltre nézve történik, akik a legtöbb szavazatot nyerték.

A szükebb szavazás ugyanazon módon megy véghez, amely az első választásnál követendő.

11. Ha valamennyi szavazat két egyenlő részre oszlott, a kongresszusi tagok előleges tanácskozmánya után a következő napon uj választás történik. Ha a szavazatok ekkor is két egyenlő részre oszlanának, harmadik választás lesz a harmadik napon; és ha ez sem vezetne eredményre, a sors határoz azon kettő közt, akik közt két egyenlő részre oszlottak az összes szavazatok.

12. Akiben a fennebb emlitett módok valamelyikén a szavazatok általános többsége összpontosult, azt a biztos megválasztott érseknek és metropolitának kiáltja ki.

13. A kongresszus az elnöktől és főjegyzőtől aláirt választási okiratot Ő Felsége elé terjeszti, a megválasztott érsek-metropolitának legkegyelmesebb megerősitése végett.

14. A kongresszus együttmaradva várja a legfelsőbb megerősitési határozat leérkezését.

15. Ennek leérkezte után az uj metropolita, ha püspök, a kongresszus részéről legott bevezettetik a metropolitai székbe; ha pedig a metropolitát az egyszerü papok közül választották, akkor a megválasztott a püspöki zsinat kanoni vizsgálatának veti magát alája és érdemesnek talál-

tatván, felavattatik s a metropoliai konsistorium által a metropoliai székbe bevezettetik.

16. Az uj metropolita a legfelsőbb megerősités leérkezte után Ő Felsége előtt teszi le a hüségi eskét.

II. CIKKELY.

A metropoliai konsistorium.

158. §. A metropoliai konsistorium az egész egyháztartománynak legfőbb igazgatási és igazságszolgáltatási közege.

159. §. A metropoliai konsistorium áll: 1. A metropolitából, mint elnökből, 2. a megyés püspökből, 3. bizonyos számu tiszteletbeli ülnökökből, akiket a kongresszus kitünő egyháziakból és világiakból választ.

Ezt a szakaszt, amely a 170. §-ra is vonatkozik, az 1870-iki egyházi kongresszus 125. számu határozatával a következőleg módositotta:

«1. Az inkompatibilitási elv teljes fentartása mellett, szükség esetén és kivételesen megengedtetik, hogy az érseki szentszék ülnökei, az egyes egyházmegyei szentszékek ülnökei közül is választhatók. Ez azonban csak ama megszoritással engedtetik meg, hogy azok az érseki szentszéki ülnökök, akik valamely ügy elbirálásában, mint egyházmegyei szentszéki ülnökök résztvettek, ugyanazon ügynek másodfoku elbirálásában, tehát mint az érseki szentszék ülnökei, nem vehetnek részt.

2. Az egyházmegyék között a paritás elvének a fentartása mellett, az érseki szentszék egyes tanácsaiba a választások a következő módon ejtendők meg. *A*) A szoros egyházi tanácsba: *a*) az erdélyi főegyházmegyéből két papi ülnök; *b*) a karánsebesi egyházmegyéből két papi ülnök és *c*) az aradi egyházmegyéből két papi ülnök választandó. A szoros egyházi tanács tehát hat papi ülnökből áll. *B*) Az iskolai tanácsba: *a*) az erdélyi főegyházmegyéből egy papi és egy világi, összesen tehát két ülnök; *b*) a karánsebesi egyházmegyéből egy világi ülnök; *c*) az aradi egyházmegyéből, tekintettel annak a bihari és a bánáti részeire, egy papi és két világi, összesen tehát három ülnök választandó. Az iskolai tanács tehát két papi és négy világi ülnökből áll. *C*) A gondnoki tanácsba: *a*) az erdélyi főegyházmegyéből egy papi és egy világi, összesen tehát két ülnök; *b*) a karánsebesi egyházmegyéből egy papi és egy világi, összesen tehát két ülnök; *c*) az aradi egyházmegyéből két világi ülnök választandó. A gondnoki tanács tehát két papi és négy világi ülnökből áll. *d*) Miután megeshetik, hogy az érseki szentszék egyes tanácsainak rendes ülnökei jelenlegi számuk mellett az üléseken nem vesznek olyan számban részt, hogy az egyes tanácsok határozatképesek legyenek: az egyházi kongresszus minden egyes tanácsba, tekintet nélkül az egyházmegyékre, még hat-hat helyettes ülnököt választ, akik az érseki szentszék elnökének a meghivására, az egyes tanács ülnökei számának a kiegészitése céljából, kötelesek az üléseken megjelenni.

3. Az egyházmegyei püspökök természetes tagjai az érseki szentszék összes tanácsának, azonban nem vehetnek részt a felebbezés következtében az érseki szentszékhez került azon ügyek tárgyalásában, amelyek elsőfokulag a vezetésük alatt álló egyházmegyei szentszékek valamely tanácsában intéztettek el.

4. Az érseki szentszék üléseit a szükséghez képest fogja megtartani. Az ülések megtartásának a szabályozását a saját hatáskörében fogja eszközölni. Ugy a teljes, mint az egyes tanácsok üléseinek a határnapját kellő időben fogja az ülnökök tudomására hozni.

5. Azoknak az ülnököknek, akik nem laknak az érsekség székhelyén, Nagyszebenben, az utiköltségek megtéritésén kivül, még 4 frt napidij jár.

Ezen költségek és dijak folyósitását és kifizetését a gondnoki tanács fogja eszközölni.»

160. §. Eme konsistorium három tanácsra oszlik, jelesül: 1. a szorosan egyházi, 2. az iskolai és 3. a gondnoki tanácsra.

161. §. Mindenik tanács a hatáskörébe tartozó ügyekben önállólag határoz, a «metropoliai konsistorium» általános cime alatt.

Mindenik tanácsban a metropolita, akadályoztatása esetében pedig a legidősb megyés püspök elnököl.

162. §. Az ülnökök választását bármelyik tanács számára a nemzeti egyházi kongresszus viszi véghez a 116. §-ban az egyházmegyei konsistoriumi ülnökök választására nézve meghatározott módon és az ugyanott kiszabott időre.

A szorosan egyházi tanácsba hat ülnök választatik a papi rendből kizárólag; az iskolai és gondnoki tanácsba pedig szintén hat-hat ülnök, de egyharmadrészben egyháziakból, kétharmadrészben pedig világiakból.

A vérrokonságból és sógorságból eredő, s a 112. §-ban előadott akadályokat ezen konsistoriumnál is szem előtt kell tartani.

163. §. A metropoliai konsistoriumnál (egyházi tanácsnál) házasságvédő is lesz.

Egy titkár és a megfelelő kezelő személyzet a jegyzői és mindennemü irásbeli teendőket végzi mindhárom tanácsban.

Lesz végül egy ügyész, aki egyuttal házasságvédő is lehet.

164. §. A titkárt és az ügyészt a metropoliai konsistorium választja összes ülésben, mind a három tanács jelenlévő tagjainak általános szótöbbségével. A házasságvédőt, valamint a kezelőszemélyzetet is a metropolita nevezi ki.

165. §. A 120. §-ban foglalt intézkedések eme konsistorium személyzetére nézve is érvényesek.

166. §. A szorosan egyházi tanács teendői közé tartozik: a fölebbvihető és fölebbvitt ügyek végső eldöntése.

167. §. Az iskolai tanács hivatása: az egész metropoliai tartomány iskolai közös ügyeinek intézése, nemkülönben az egység és egyformaság fentartása a metropoliai iskolai és felekezeti intézményeiben és végül végleges eldöntése a tanárok és tanitók fegyelmi ügyeinek, amelyek az egyházmegyei konsistorium iskolai tanácsától fölebbeztettek.

168. §. A gondnoki tanács hivatását azon alapok kezelése képezi, amelyek a metropoliához, mint ilyenhez tartoznak.

Az egyházmegyei gondnoki tanácsra vonatkozó intézkedések ezen tanácsra nézve is zsinormértékül szolgálnak.

169. §. Mindenik tanács szavazattöbbséggel határoz. A szorosan egyházi tanácsban legalább hat tag, a másik kettőben pedig az elnökön kivül legalább négy-négy tag jelenléte szükséges.

170. §. A metropoliai konsistorium összes ülése a külön tanácsok valamennyi tagjából áll; amennyiben ezek a részvételben távollétüknél, vagy más oknál fogva gátolva nincsenek.

Az összes konsistorium megválasztja a titkárt és ügyészt és megteszi a szükségeseket a nemzeti egyházi kongresszus egybehivását, s a kongresszusi követek választását illetőleg. (Ez a szakasz a 159. §-ra vonatkozólag hozott 1870-ik évi kongresszus 125. számu határozatával módosittatott, l. 159. §-nál.)

III. CIKKELY.

A püspöki zsinat.

171. §. A püspöki zsinat a püspökök gyülése a metropolita elnöklete alatt, amelyben egyházi, lelki, hitelvi és hitágazati ügyek tárgyaltatnak.

172. §. A metropolita köteles évenként egybehivni a püspöki zsinatot; a püspökök pedig kötelesek részt venni benne.

173. §. A püspöki zsinat határozatainak érvényességére szükséges, hogy a metropolitától legyen egybehiva és a püspökök résztvegyenek benne.

174. §. A püspöki zsinat teendői:

1. Kanoni vizsgálat alá veszi az egyházmegyei zsinat által püspöknek választottat;
2. tárgyal mindennemü hitelvi, szentségi és szertartási kérdéseket és megoldja a pozitiv kanonok értelmében;
3. tanácskozik és határoz a metropoliai papság és nép vallásossága és erkölcsössége érdekében;
4. tanácskozik a hittani és neveléstani intézetek fölött, ezek célja és a bennök előadandó tudományok előmozditására;
5. tanácskozik azon egyének képessége fölött, akik papi állásra készülnek és erről jelentést tesz a nemzeti egyházi kongresszusnak is avégre, hogy az e részben szükségesek, az egyházkormánynak és a hivek népének kölcsönös beleegyezésével eszközöltessenek;
6. őrködik az egyház autonómiája fölött s védi azt bármely kisérlet ellenében, amely az egyház békéjét és szentségét fenyegethetné.

VÉGSŐ FÜGCELÉK.

175. §. Hivatalos nyelv minden egyházi, iskolai és alapitványi ügyben, az 1868 : 9 t.-c. 9-ik §-a, ugyszintén az 1868 : 44. t.-cikk illető rendeleteinek épségben tartása mellett, valamint benn, ugy kifelé is, a román nyelv.

176. §. Eme szervezési szabályzat formaszerinti közzététele után azonnal hatályba lép.

Midőn vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterünket ezen határozatok foganatositásával megbizzuk, különös akaratunk, hogy a görög keleti egyház ügyeire nézve Minket illető legfelsőbb felügyelési jog teljes mértékben megóvassék, valamint az oktatásügyi törvényhozás joga is épségben fentartassék.

Kelt Schönbrunnban, ezernyolcszázhatvankilencedik évi május hó huszonnyolcadikán.

(P. H.)

Ferenc József, s. k. *Br. Eötvös József*, s. k.

Ezt a «Szervezési Szabályzat»-ot az 1903-iki kongresszus, 79-ik számu határozatával a következőleg egészitette ki:

«A képviseleti és a közigazgatási egyházi testületekben, az illető testület elnöke és tagjai a következő esetekben nem vehetnek részt az ügyek tárgyalásában és az azokban hozandó határozatokban:

a) A saját ügyeiben, vagy olyanokban, amelyekből hasznot vagy kárt vár;

b) azoknak az ügyeiben, akikkel bezárólag a vérrokonság IV-ik, vagy a sógorság II-ik fokában áll;

c) fogadott szüleinek, vagy fogadott gyermekeinek és a gyámsága vagy a gondnoksága alatt állók ügyeiben;

d) azokban az ügyekben, amelyekben mint tanu, vagy mint meghatalmazott, vagy mint szakértő szerepelt;

e) az olyan megfelebbezett vagy hivatalból felterjesztett ügyekben, amelyeknek az eldöntésében, mint valamelyik alsóbb foku hatóság tagja vett részt.»

II.

A magyarországi görög keleti román egyház fontosabb szabályrendeletei.

A görög keleti román egyháznak a következő fontosabb szabályrendeletei vannak:

A) A plébániák szervezésére, rendezésére és betöltésére vonatkozó szabályrendelet.

B) A fegyelmi ügyekben való biráskodási rendtartásról szóló szabályrendelet.

C) Az egyházgondnoksági ügyekre vonatkozó szabályzat.

A) *A plébániák szervezésére, rendezésére és betöltésére vonatkozó szabályrendelet.*

A Szervezési Szabályzat alapeszméinek megfelelőleg, a plébániák szervezésénél, rendezésénél és betöltésénél a következő szabályok állapittatnak meg:

I. A plébániák rendezése.

1. §. Minden egyes politikai községben rendesen csak egy plébánia van, egy plébánossal, egy plébániai zsinattal, egy plébániai bizottsággal és egy plébániai gondnoksággal. Ha azonban valamely politikai községben a hivők lelki szükségleteinek az ellátása vagy a helyi körülmények több lelkész alkalmaztatását igényelné, ugy ott több plébánia rendszeresithető.

2. §. A meglevő plébániákat nem lehet feloszlatni.

3. §. Önálló plébániákká alakulhatnak: *a*) a leányplébániák, ha hiveiknek száma meghaladja a 100 lelket; ha az anyaplébániából a plébános akár az anyaplébániában lévő hivők nagy száma miatt, akár, mert az anyaplébániától a távolság meghaladja az 5 klmt, nem képes ellátni a leányplébániában a hivők lelki szükségleteit; a leányplébániák ezen esetekben kötelesek a plébános fentartásához az összes szokásban levő és összeirt jutalékokkal hozzájárulni; *b*) azon egyházi községek, amelyeket a görög keleti román egyház hivői telepités utján, bánya, gyári és más vállalatoknál alkalmazott munkások között létesitenek, vagy ha a görög keleti román egyházba más felekezetekből nagyobb mérvü áttérések történnek.

4. §. Ha egy plébániában több lelkész van, azok hetenként sorban végzik a nyilvános egyházi szolgálatokat; több templommal biró községekben pedig, a lelkészek a bevett szokáshoz mérten, a templomokat illetőleg, az egyházi szolgálatban sorban váltják fel egymást. A többi lelkészi szolgálatokat illetőleg, minden egyes lelkész a saját hivőinek szükségleteit teljesiti; ott pedig, ahol a hivők nem volnának a lelkészek között felosztva, az összes szolgálatok hetenként felváltva teljesitendők.

5. §. A plébániai hivatalt kifelé a plébániai zsinat elnöke képviseli. Ha egy plébániában több lelkész van, a plébániai hivatalt a szolgálatban legidősebb plébános vezeti; az esperességi plébániákban pedig maga az esperes. Ha a szolgálatban legidősebb plébános, nem képes az ezen hivatallal járó ügyeket vezetni, az egyházmegyei szentszék, — az esperes véleményezése után, — a plébániai hivatal vezetőjéül és a plébániai zsinat elnökéül a plébániából jelöl ki egy másik lelkészt; ezen esetben az a lelkész, a plébániai bizottságnak természetes tagja lesz. A plébániai hivatalt vezető plébános azon teendőkért, amelyeket ilyen minőségben teljesit, élvezi a plébánosi lakást, annak hozzátartozandósá-

gaival, ennek hiányában pedig esetleg ennek megfelelő tiszteletdijban részesülhet.

6. §. A plébános, aki a zsinat elnöke, felelős azért, hogy a plébániai zsinat a meghatározott időben összehivassék, felelős annak vezetéseért, a zsinaton betartandó rendért, továbbá azért, hogy a plébániai bizottság, az uj bizottság és gondnokság megválasztása után, legkésőbb 8 napon belül egybehivassék, hogy ezek megalakuljanak, hogy szolgálatba lépjenek és hogy rendesen müködjenek. Hasonlóképpen felelős a népösszeirás pontos vezetéseért, a kondika, az anyakönyvek és a plébániai bizottság és a zsinati jegyzőkönyvek vezetéseért, továbbá az egyházi hatóságoktól vett rendeleteknek a kiszabott határidőn belül való végrehajtásáért és a plébániai irattárnak és annak az összes tartozékainak a rendbentartásáért.

7. §. Ha egy községben csak egy lelkész van és az, a bebizonyosodott fogyatékosságainál fogva, egymaga képtelen a plébániai hivatal vezetésére vagy ha az illető plébános egyuttal esperes is és mint ilyen, nem vezetheti egyedül a plébániai hivatalt: ugy az illető plébános kérelmére, azon esetben, ha a megfelelő illetmények is megvannak, melléje időleges segédlelkész adható, az esperes-plébános mellett azonban csak egy állandó segédlelkészi állás szervezhető. Az időleges segédlelkésznek meg kell lennie, az illető plébániára jogositó képesitésének és megválasztása a Szervezési Szabályzat 7., 9., 13. és 23. §-ainak rendelkezései szerint történik; ha azután az illető plébánia megüresednék, ugy az időleges segédlelkész, minden választás nélkül lesz az illető plébánia plébánosa. Bármely segédlelkész megválasztása előtt, az egyházmegyei szentszék, az illető plébániai zsinat meghallgatása után, megállapitja a plébánossal egyetértőleg, a plébános és a segédlelkész közötti viszonyt, valamint mindkettőjükre nézve a javadalmak arányát, ugy, hogy az mindkettőjükre nézve a legmegfelelőbb legyen. Rendkivüli esetekben, mikor a lelkész hivatalának vezetésére képtelen és ez a szentszék által is megállapittatik: a plébániai zsinat jogositva van segédlelkészt kérni a plébános hozzájárulása nélkül is.

8. §. Azon egyházmegyékben, amelyeknek nyugdij- vagy segélyalapjaik vannak, az elaggott plébános a nyugdijalap szabályzatai értelmében kérelmezheti nyugdijaztatását, illetőleg a szentszék hivatalból és fegyelmi uton is jogérvényre emelkedett itélet által is nyugdijazhatja.

II. A plébániai zsinat tagjai névjegyzékének igazolása.

9. §. A Szervezési Szabályzat 6. §-a értelmében, minden egyes plébániákban, a plébániai zsinat tagjainak a száma, egy hivatalos összeirásban állapittatik meg, amely «A plébániai zsinat tagjai névjegyzéké»-nek neveztetik. A zsinati tagok összeirását a plébániai hivatal vezetője késziti el és a plébánosi bizottság minden iskolai év végén a plébániai hivatallal egyetértőleg igazitja ki és a templomban legalább is 8 nappal a legközelebbi rendes zsinat megtartása előtt, hirdettetik ki. A tagok névjegyzékének összeállitása ellen való felszólalások, azon oknál fogva, hogy valamely jogosult nem lett felvéve, vagy valamelyik jogosulatlan fel lett véve, a legközelebbi rendes zsinaton irásban vagy szóval tétetnek meg. A plébániának, illetőleg a leányegyháznak minden egyes tagja jogositva van ugy a saját, mint mások érdekében, illetőleg ellenében óvást tenni. A plébániai zsinatnak, a plébániai zsinat tagjainak névjegyzékét megállapitó határozata ellen, 14 napon belül az egyházmegyei szentszékhez lehet felfolyamodással élni; ez a felfolyamodás azonban nem akadályozza meg a névjegyzék életbeléptetését. A szentszéknek, a plébániai zsinat tagjai névjegyzékének ügyében hozott határozata ellen, felebbezésnek nincs helye. A rendes zsinatnak első tárgya, a zsinat tagjai névjegyzékének a megállapitása, ez a zsinat jelen-

létében hitelesittetik és az elnök és jegyző aláírja és azonnal alkalmazásba lép és érvényes a legközelebbi rendes zsinatig. Az eredeti névjegyzék a plébániai hivatalban őriztetik és bármilyen hivatalos használálatra csak hiteles másolatban adatik ki. A zsinat elnök-plébánosnak ezen rendelkezések figyelmen kivül való hagyása, fegyelmi vétséget képez.

III. A plébániák betöltése.

10. §. A plébániák megüresednek: *a*) a plébánosnak elhalálozása, *b*) hivataláról való lemondása, *c*) más plébániába való távozása, *d*) elmozditása, *e*) hivatalától való megfosztása és *f*) nyugdijaztatása által.

11. §. A plébános elhalálozása esetére, a plébániai bizottság elnöke vagy jegyzője, vagy a legidősebb gondnok, azonnal jelentést tesz erről a kerületi esperesnek, aki az elhalt plébános temetésén személyesen köteles megjelenni vagy akadályoztatása esetén más lelkészszel köteles magát helyettesiteni. A temetési szertartás befejezése után vagy a következő napok egyikén, az esperes, illetőleg annak helyettese, a plébániai bizottság jelenlétében, az elhalt plébánosnál lévő és az egyház vagyonát képező tárgyakat, valamint a plébániai hivatalhoz tartozó tárgyakat átveszi és leltár mellett átadja a plébánia adminisztrátorának. Ha az elhalt, a bizottságnak elnöke volt, akkor ezen alkalommal választatik meg a bizottságnak elnöke is. Ennek a leltárnak egy példánya az egyházmegyei szentszéknek terjesztetik be. Megállapitja, hogy az elhalt plébános maradt-e és mennyivel adósa az egyházi pénztárnak, azután mennyivel tartozik a plébániai földek után fizetendő adóba és adóegyenértékbe, a püspöki sidoxiába és az esperesi járulékokba vagy más járulékokba? Miután az ilyen adósságok megállapittattak, megteszi a kellő intézkedéseket, hogy ezeknek biztositása, illetőleg törlesztése, a lelkész hagyatékából fedeztessenek, hagyaték hiányában pedig, a plébánia üresedése alatt befolyt jövedelem diszponibilis részéből fizettessenek ki. Az esperes, a plébános nélkül maradt plébániának adminisztrálásával, a szomszédos lelkészek közül egyet biz meg, amig a szentszék másképpen nem intézkedik. Végül a plébániai bizottság, a megüresedett helynek betöltéséről is határoz. A plébániai bizottság jegyzőkönyve az egyházmegyei szentszékhez legkésőbb 10 nap alatt terjesztetik be.

12. §. Az elhalt plébános után maradt özvegy és kiskoru árvák 6 hónapig maradnak a plébániai lakásban és a plébános halála után egy teljes évig élvezik a plébánia jövedelmének a felét. A nagykoru, valamint önálló örökösök nem tarthatnak igényt a plébánia jövedelmére.

13. §. Bármely módon üresednék is meg valamely plébánia, az 6 hónap alatt betöltendő.

14. §. Azon megüresedett plébániák, amelyek elkerülhetetlen akadályok miatt a rendes időben nem volnának véglegesen betölthetők, az illető esperes meghallgatása után, az egyházmegyei szentszék által kirendelt lelkészek által fognak adminisztráltatni, köteles lévén a szentszék, az ilyen kivételes esetről a legközelebbi egyházmegyei zsinatnak megindokolt jelentést tenni.

15. §. Megállapitott jövedelmeknek tekintendők: *a*) a plébánosnak évi fizetésképpen adott készpénz; *b*) a plébániai ház, udvar és kert, valamint a párbér és a plébániai föld utáni jövedelem; ezek a jövedelmek az utolsó öt év jövedelmeinek középszámitása alapján mind pénzben állapittatnak meg; *c*) a szokásos stolaris jövedelem, ugyancsak az utóbbi öt év jövedelmének középszámitása alapján; *d*) a terményekben való illetmények és pedig: gabonanemüek (bér, véka) fa, só és egyebek, amelyeket bizonyos alkalmaknál szokás a lelkésznek adni, amelyek szintén az utolsó öt év jövedelmeinek középszámitása alapján vétetnek fel. Minden más lelkészi jövedelmek, bizonytalan mellékjövedelmeknek tekintetnek és nem vétetnek a rendes jövedelmek közé. Azonban ezen esetleges

jövedelmeket is meg kell állapitani és a szentszékek által lesznek rendezendők minden egyes plébániának a körülményeihez képest. Az egyházmegyei szentszékek kötelesek a fölött őrködni, hogy a megállapitott lelkészi jövedelmek semmiképpen ne csökkenjenek.

16. §. A plébániák, a lelkek számaránya és topográfiai viszonyuk szerint, a következőleg osztatnak fel: *a*) I. osztályu plébániák lesznek azok, tekintet nélkül a lelkek számára, amelyek a városokban és az esperesi székek központjában vannak, továbbá azok, amelyek a vidéki községekben vannak és hivőiknek száma meghaladja az 1200 lelket; *b*) II. osztályu plébániák lesznek mindazon vidéki községekben levők, amelyek hivőinek száma meghaladja a 600 lelket; *c*) III. osztályu plébániák lesznek az egyházközségekben lévő többi plébániák.

17. §. Az I. osztályu plébániákra pályázhatnak mindazok a lelkészek és végzett papnövendékek, akik a gimnázium vagy a reáliskola 8 osztályát elvégezték és érettségi vizsgálatot tettek és a lelkészi képesitő vizsgálaton «kitünő» eredménynyel képesittettek. A II. osztályu plébániára pályázhatnak mindazok a végzett papnövendékek, akiknek legalább nyolc középiskolai osztályuk van és a lelkészi képesitő-vizsgálaton általános «jó» eredménynyel képesittettek. Ha az először meghirdetett pályázatra, nem pályáznak olyan jelöltek, akik a gimnázium vagy reáliskola 8 osztályát elvégezték és akik általános «jó» eredménynyel tették le a képesitő vizsgálatot, akkor másodszor uj pályázat hirdettetik és a II. osztályu képesitéssel birók hiányában, a III. osztályu képesitéssel biró jelöltek is jelöltetnek. A III. osztályu plébániákra pályázhatnak olyan végzett papnövendékek, akiknek legalább 6 középosztályuk van vagy pedig 4 középosztályuk és emellett van még tanitói oklevelük, ha a lelkészi képesitő vizsgálatot letették. Azon lelkészeket, akiknek nincsen meg a közvetlen magasabb osztályu plébániákhoz szükségeltető képesitésük, de akik az egyházi kulturális téren tényekben megnyilvánuló buzgalmuk, valamint szellemi és erkölcsi képességeik által kitüntek: az egyházmegyei szentszék méltóknak és jogositottaknak nyilvánitja arra nézve, hogy a közvetlen magasabb osztályu plébániákra pályázhassanak. Ilyen előléptetési határozatok respektálása más szentszékre nem kötelező. Az egyházmegyei szentszékek, az illetékes esperesi zsinatok meghallgatása után, az egyházmegyéjükben levő összes plébániákat javadalmazás után osztályozzák, összeállitván egy általános összeirást, amely a szentszéknél őriztetik, mig a kerületben levő plébániák hivatalos kimutatása, az esperességi hivataloknak küldetik meg megőrzés végett. Az ujonnan létesült plébániák létesitésük alkalmából osztályoztatnak. A hivatalos kimutatás 10 évről 10 évre igazittatik ki.

18. §. Valamely állás betöltése végett meghirdetett pályázatban kitüntetendő, hogy a plébánia mely osztályhoz tartozik; azután hogy azzal az állással minő jövedelem és legalább megközelitőleg minő javadalmak járnak. A plébániai bizottság jegyzőkönyve, amelyben a pályázati feltételek megállapittattak, a pályázat közlése előtt, az egyházmegyei szentszékhez, mint ellenőrző hatósághoz küldendő be. A pályázatok az illető egyházmegyének hivatalos lapjában tétetnek közzé, amelyekben a pályázatot illetőleg, legalább is 30 napi határidő tüzetik ki. A pályázat határideje, a pályázatnak a lapban közölt első megjelenésétől számittatik. A később érkezett pályázati kérvények nem vétetnek figyelembe. A plébániák betöltésére vonatkozó pályázatokat, a plébániai bizottságok az illetékes esperessel egyetértőleg készitik el és teszik közzé. Ha a bizottság és az esperes között a pályázati feltételeket illetőleg nézeteltérés forogna fenn, a pályázatok eldöntés végett, az egyházmegyei szentszékhez terjesztetnek, amelyeket esetleg az egyházmegyei szentszék hivatalból tesz közzé.

19. §. A Szervezési Szabályzat 13. §-a értelmében felszerelt pályázati kérvények, az illetékes esperesnek küldendők, aki miután azokat

beiktatta, a következő rovatokkal ellátottt jegyzékbe vezeti: folyó szám, a beérkezés napja, a pályázó neve, jellege és lakása, esetleges lelkészi és tanitói minőségben eltöltött szolgálatai, a pályázati kérvényhez csatolt mellékletek száma és a megjegyzések. A Szervezési Szabályzat 13. és 23. §§-ai értelmében, ezen névjegyzék alapján állitja össze a plébániai bizottság a jelöltek névjegyzékét. A pályázók ebbe a jegyzékbe nem kérvényeik beérkezésének, hanem képesitésük és érdemeik sorrendjében vétetnek be. Azok, akiknek nincsen meg az illető plébániára szóló képesitésük, ezen jegyzékbe nem vehetők fel. Az esperes és a plébániai zsinat által aláirt jelölési névjegyzék, a bizottság üléséről felvett jegyzőkönyvvel együtt a plébániai választó zsinatnak mutattatik be. Ha a jelölési névjegyzék összeállitását illetőleg, az esperes és a plébániai bizottság között nézeteltérés támad, a választás elhalasztatik és az iratok döntés végett a szentszékhez terjesztetnek fel. Képesitett jelöltek hiányában szintén elhalasztatik a választás és a plébániai bizottság üléséből jelentés tétetik az egyházmegyei szentszékhez, amely határozni fog az utólagos intézkedések megtétele felett.

20. §. A pályázat kihirdetésétől kezdve, a plébániai választó zsinatot 8 nappal megelőző időközben, a pályázók az esperesnek a tudtával, bemutatkozhatnak a templompan és ott énekelhetnek, misézhetnek és egyházi beszédet tarthatnak, a választás megejtésénél azonban nem lehetnek jelen. A pályázóknak szigoruan meg van tiltva, hogy személyesen vagy mások által megvesztegető eszközökkel befolyásolják a választókat. Ha ilyen befolyásolás bebizonyul, az illető pályázó, ha meg is választatnék, amellett, hogy választása megsemmisittetik, nem áll jogában, hogy azon plébániára ujból pályázhasson; ha az illető pályázó más esetben is ilyen eszközökkel befolyásolná a választókat, ugy egyszersmindenkorra elveszti azt a jogát, hogy az érseki provinciában valamelyik plébániára pályázhasson. Azok a hivők, akikre rábizonyul, hogy a megvesztegetésben bünrészesek, az aktiv és a passziv választói jognak elvesztésével büntettetnek.

21. §. A plébániai választó zsinat, a Szervezési Szabályzat 7., 8., 9. és 13. §-okban előirt utasitások betartása mellett, a pályázati határidő eltelte után legkésőbb 14 nappal tartandó meg. Ettől való eltérés csak az egyházmegyei szentszék hozzájárulása által történhetik.

22. §. A zsinat, amely az isteni tisztelet befejezése után következik, a saját kebeléből két bizalmi férfit és egy jegyzőt választ, akik az elnöki asztalnál foglalnak helyet. Ezután felolvastatnak a választást megelőző összes iratok. A választás élőszóval történik, még pedig a szavazók ama sorrendjében, amiként azok a plébániai zsinat tagjainak névjegyzékébe fel vannak véve. Egy választó csak egy jelöltre szavazhat. Az élőszóval történt szavazásnál, minden egyes szavazó neve után, annak a pályázónak a teljes neve iratik a jegyzőkönyvbe, akire az illető választó szavazott. A jelölt nevére vonatkozó röviditések vagy utalások nincsenek megengedve. Titkos szavazás csak akkor rendelhető el, ha a plébániai zsinatnak annyi tagja kivánná azt, ahány rendes tagja van az illető plébániai bizottságnak. A szavazási bárcák, a szavazatszedés bevégzése után egy boritékba záratnak és a jegyzőkönyvhez csatoltatnak. Az azon egyénekre leadott szavazat, akik nincsenek jelölve, érvényteleneknek tekintetnek. A szavazás folyton tart mindaddig, amig jogosult választók jelentkeznek. Ha 5 perc elmulik anélkül, hogy uj választó jelentkeznék, a szavazás lezáratik. A szavazás befejezése után az elnök, a bizalmi férfiak ellenőrzése mellett összeszámolván a szavazatokat, az elnök, a szavazatok abszolut többségét nyert jelöltet megválasztott plébános, illetve segédlelkésznek jelenti ki és miután a választási eredmény a jegyzőkönyvbe bevezettetett, a jegyzőkönyv az ülésben felolvastattatik és hitelesittetik, azután az elnök, a jegyző és a bizalmi férfiak aláirják. Ha egyik jelölt sem nyerte el a szavazatok abszolut többségét, akkor

szükebb választás eszközöltetik a két legtöbb szavazatot nyert jelölt között; és ha ez esetben mindketten egyenlő szavazatot kaptak, az elnök szavazata dönt. A választó zsinaton kizárólag, csakis a választásra vonatkozó ügyek tárgyalhatók. Az az elnök, aki más ügyek tárgyalását is engedélyezné, szabálytalan vezetésért, felelősségre vonatik.

23. §. A választási ügyiratok, a felebbezés bejelentésére fentartott 14 napi határidő letelte után, legfeljebb 8 nap alatt felülvizsgálat végett az esperességi széknek terjesztendők be. Ha az esperességi szék megsemmisiti a választást, erről az illető érdekeltek értesitendők. Az értesités után, a felebbezésre előirt 14 napi határidőt be kell várni. Az esperességi szék határozatának jogerőre emelkedése után, illetve a felebbezés beérkezése után, a választási ügyiratok az egyházmegyei szentszéknek terjesztetnek be. Az egyházmegyei szentszék határozata ellen tárgyi felebbezésnek nincs helye, azonban alaki hibákért, azaz, ha az eljárási szabályzatok be nem tartattak volna, az érdekelt felek, a 14 napi határidő alatt semmiségi panaszszal fordulhatnak az érseki szentszékhez. Felebbezés esetén az egyházmegyei szentszék határozata felfüggesztetik. Az érseki szentszéknek a felebbezést legfeljebb 3 hónap alatt kell elintéznie.

24. §. Miután a szentszék, a választási eljárást felülvizsgálja, illetve helybenhagyja, erről az érdekelt felek okmányaik visszacsatolása mellett az esperes utján értesitendők. A szentszék a választási ügyiratokat, kánoni eljárás céljából a püspöknek terjeszti be. A megválasztott és megerősitett jelölt, a megerősitési határozatnak kézbesitésétől számitott 3 hónap alatt köteles elfogadni és elfoglalni azon állást, amelyre pályázott. Ha a megválasztott ezen rendelkezést nem tartaná be és ezt nem tudná a szentszék által is elfogadott okokkal indokolni, az illető plébánia megüresedettnek nyilvánittatik. A szentszék amellett, hogy a megválasztott jelöltet a plébániának a választással okozott költségek megtérítésében marasztalja el, a felmerült körülményekhez képest, fegyelmi uton valamelyik alap javára forditandó pénzbirsággal is büntetheti.

25. §. Ha a választás megerősittetik és ha a megválasztott ellen nem forog fenn kánoni kifogás: ha az illető megválasztott még nem lelkész, ugy a püspök felszenteli és kánoni invesztiturával látja el, a kerületi esperes pedig legfeljebb 30 nap alatt a plébániába beiktatja. Az uj plébánosnak, a beiktatás napjától kezdve, a 12. §-ban foglalt megszoritásokkal, a megválasztott hivatalával járó összes jövedelmekhez joga van.

26. §. A hivatalba való beiktatás alkalmából, az esperes a plébániai bizottsággal együtt, a plébániai irattáráról és vagyonáról, amelyeket a lelkész használatra és megőrzésre átvesz, három egyenlő példányban kiállitott leltárt készit. Ezen példányok közül az egyik, a plébániai irattárban, a második az esperességi irattárban, a harmadik pedig az egyházmegyei szentszék irattárában őriztetik. Az esperes a beiktatásról a szentszéknek köteles azonnal jelentést tenni.

27. §. A plébániai egyházakban diákonusi (szerpapi) állások csak azon feltétel mellett szervezhetők, ha a diákonusok (szerpapok) megfelelő jövedelemről biztosittatnak, vagy pedig, ha a megválasztandó diákonusnak (szerpapnak) az illető községben olyan összeférhető állása van, amely existenciáját különben is biztositja. A diákonusoktól a lelkészi előirt képesités kívántatik meg.

IV. A lelkészeknek viszonossága.

28. §. Ha egy hitközségben csak egy plébános van, ugy az egyházi törvényekben előirt összes kötelezettségeket, a saját felelősségére az vezeti. Ezen kötelezettségek az illetőnek, a plébániai hivatalba való beiktatása napjával kezdődnek és addig az ideig tartanak, amig ezen hivatalt viseli.

29. §. Ahol a plébánosnak állandó betegeskedése vagy aggkora miatt segédlelkész van, az, a plébánosnak a felelősségére és rendeletére, az összes lelkészi szolgálatokat teljesiti. A plébániai hivatalt azonban csak azon esetben vezetheti, ha erre a szentszék külön határozatban feljogositotta.

30. §. A plébániai irattár, az egyházi anyakönyvek és pecsét a plébános felügyelete alatt állanak. Ettől a rendelkezéstől eltérésnek csak ott van helye, ahol a plébános fel van függesztve, amely esetben a második plébánosnak vagy a segédlelkésznek, illetőleg a plébánosi adminisztrátornak adatnak ezek át.

31. §. Ha egy hitközségben több lelkész van, ami csak ezen szabályzatnak 1. §-a értelmében engedhető meg, a plébániai zsinatban, ezen szabályzat 5. §-ában foglalt intézkedések betartása mellett, az elnöki tisztet, a szolgálatban legidősebb lelkész látja el.

32. §. Ott, ahol az esperes egyszersmind helybeli plébános is, a vezető plébános összes jogait, a lelkészi szolgálati évekre való tekintet nélkül, az esperes, illetőleg — amennyiben az illető hitközségben laknék, — az esperesi adminisztrátor gyakorolja.

33. §. A plébániai hivatal belső ügymenete egy, az érseki szentszék által kiadandó utasitás szerint lesz szabályozva.

34. §. Az összes szabályrendeletek, valamint az egyházmegyei zsinatok, a nemzeti egyházi kongresszus és az érseki szentszék által hozott összes határozatok, amelyek ezen szabályzattal ellentétben vannak, joghatályukat vesztik.

35. §. Ezen szabályzat 1907. évi január 1-én lép életbe.

124/1906. kongresszusi szám. Ezen szabályrendelet megszavaztatott, a magyarországi és az erdélyi görög keleti román érsekség nemzeti egyházi kongresszusának, 1906. évi október 20-án megtartott ülésében.

Meţianu János, s. k.
érsek és metropolita.

Voileanu Máté, s. k.
a kongresszus főjegyzője.

B) *Szabályrendelet a fegyelmi ügyekben való biráskodási rendtartásról a görög keleti román érsekségben.*

I. FEJEZET.

A fegyelemnek alávetett személyek.

1. §. A jelen szabályzat kiterjed mindazon személyekre, akik egyházi, iskolai és alapitványi ügyek vezetésével vannak megbizva, kivéve a püspököket és a zárdabeli szerzeteseket, kiknek fegyelmi ügyeiben a püspöki zsinat dönt; a jelen szabályrendelet kiterjed továbbá a pap- és tanitójelöltekre is.

A) *A fegyelmi kihágások.*

2. §. A fegyelmi vizsgálat elrendeltetik: *a*) a hivatali teendőknek hanyag ellátása és a kötelességek teljesitésében tanusitott engedetlenség; *b*) a hivatalos teendők körül elkövetett szabálytalanság; *c*) a rend és az illem ellen elkövetett kevésbé sulyos esetek; *d*) a civódások keresése és az egyenetlenkedésekre való ingerlés; *e*) a felebbvalókkal és az egyházi hatóságokkal szembeni kifakadások és illetlen kifejezések; *f*) azon határozatoknak jóváhagyás előtti végrehajtása esetében, amelyek a felettes hatóságok által előzetesen jóváhagyandók.

B) *Fegyelmi vétségek.*

3. §. *a*) Az egyházzal szembeni hütlenség; *b*) az egyházi tanok, kánonok, törvények, rendeletek és szokások figyelmen kivül való hagyása és ócsárlása; *c*) olyan cselekedetek, amelyek ellentétben állanak az érvényben lévő törvényekkel, kánonokkal, szabályrendeletekkel és rendeletekkel; *d*) olyan tények, amelyek ellentétben állanak a közerkölcsiséggel; *e*) olyan családi élet folytatása, amely ellentétben áll a közerkölcsiséggel és az egyház tanaival; *f*) a hivatalos kötelességek megrögzött nem teljesitése és a hivatalos kötelességek teljes elhanyagolása; *g*) a hivatalnak önkényü és igazolatlan elhagyása; *h*) a hivatalos kötelességek megszegése, valamint megvesztegetések és sápolások folytán elkövetett hivatali visszaélések; *i*) megrögzött engedetlenség és a felebbvalókkal szembeni illetlen magaviselet; *l*) az egyházi, az iskolai és az alapitványi vagyon szabálytalan kezelése és azoknak elidegenitése; *m*) az egyházi fők, az egyházi testületek, intézmények és közegek ellen elkövetett besugások és rágalmak; *n*) az egyház integritása és alkotmánya elleni összeesküvés és közremüködés; *o*) a választásoknál elkövetett megvesztegetések és az azokban való bünrészesség; *p*) a hivatalos titok megsértése; *r*) olyan erkölcstelen és botrányos magaviselet, amely alkalmas arra, hogy a terhelt hivatalos állását komprommitálja; *s*) lelki vagy testi képtelenség, amely folytán az illető nem képes eleget tenni hivatalának; *t*) büntettek vagy diffamáló vétségek, amelyek miatt a polgári vagy a katonai biróságok jogérvényesen elitélték az illetőt.

C) *A fegyelmi büntetések.*

4. §. A 2. §. *a*)—*f*) pontjai alatt felsorolt kihágásokért fegyelmi eljárás nélkül, rendeleti uton, a következő büntetések szabhatók: *a*) megintés; *b*) irásbeli megdorgálás; *c*) pénzbüntetés 100 koronáig.

5. §. A 3. §. *a*)—*t*) pontjai alatt felsorolt vétségekért a következő büntetések szabhatók ki: *a*) pénzbüntetés 600 K-ig, amely behajthatatlanság esetén, a hivatalból és egy időre, a pénzbüntetésnek megfelelő javadalom egy részének a felfüggesztésére változtatik át; *b*) a hivatalból és az egész javadalomtól való felfüggesztés vagy egy bizonyos időre, a javadalom egy részétől; *c*) egy bizonyos időre a hivatalból és az egész javadalomból való felfüggesztés, amely a zárdába való internálással sulyosbittatik; *d*) az általa elfoglalt hivatalból és állásból való letétel és elmozditás; *e*) az egyházi vagy az iskolai szolgálatra hivatott jelöltek kebeléből való időleges vagy végleges kizárás; *f*) az egyházi testületekből való időleges kizárás; *g*) feltétlen hivatalvesztés, amely által az illető elveszti azt a jogát, hogy az érsekségben egyházi, iskolai vagy alapitványi állást tölthessen be; *h*) a hivatalos jellegtől és a nyugdijtól való mindenkori megfosztás.

D) *A büntetések alkalmazására és a vizsgálat elrendelésére jogositott közegek.*

6. §. A 2. §-ban felsorolt kihágások, a 4. §-ban felsorolt büntetésekkel fegyelmi vizsgálat nélkül, rendeleti uton sujthatók.

7. §. A 2. §. *a*) és *b*) pontjaiban felsorolt kihágásokért, az esperes sujthatja alantasait a 4. §. *a*) és *b*) pontjaiban felsorolt büntetésekkel és az annak a *c*) pontjában felsorolt pénzbüntetéssel, de csak 20 K-ig.

8. §. A 4. §-ban felsorolt büntetéseket rendeleti uton az egyházmegyei szentszék, sürgősség esetében pedig, annak elnöke is alkalmazhatja.

9. §. A rendeleti uton alkalmazott büntetésekért jogorvoslatnak nincsen helye.

10. §. Ha valaki három éven belül rendeleti uton háromszor volt

kihágásokért megbüntetve és ez alatt az idő alatt ujabb kihágást követett el, ugy ellene ezuttal vétségért inditandó meg a fegyelmi eljárás és az 5. §-ban foglaltakhoz képest büntetendő.

11. §. A 3. §-ban felsorolt vétségek miatt fegyelmi vizsgálatot indithat: *a*) a kezelő és irodai személyek ellen, az illető hivatal elnöke; *b*) az egyházmegyei szentszék vagy annak elnöke fegyelmi vizsgálatot indithat a joghatósága alá tartozó összes közegei, tisztviselői és egyénei ellen; *c*) az érseki szentszék vagy az érsek, az érseki szentszék ülnökei és tisztviselői ellen.

E) *Az elévülés.*

12. §. A 2. §-ban felsorolt kihágások elévülnek és nem büntethetők, amidőn azok elkövetési napjától 3 hónap mult el és ezen idő alatt nem téttetett feljelentés az illetékes hatóságnak.

13. §. A 3. §-ban felsorolt vétségek elévülnek és nem büntethetők, amidőn azok elkövetési napjától 3 év mult el és ezen idő alatt nem tétetett feljelentés az illetékes hatóságnál, feltéve, hogy ha a terhelt ezen idő folyamán nem követett el más fegyelmi vétséget. De ha a vétség olyan cselekmény, amely egyuttal az állam büntetőtörvényei szerint is büntetendő, akkor az, csak azon idő alatt évül el, amelyet arra vonatkozólag az állam törvényei megállapitanak.

II. FEJEZET.

A) A biráskodó hatóságok.

14. §. Fegyelmi biráskodó hatóságok:

I. Mint elsőfoku hatóság itélkezik: 1. az esperesi szék azon esetekben, amelyek az egyházmegyei szentszék által hozzá utaltatnak. (Szerv. Szab. 33. §. 3. p.) 2. Az egyházmegyei szentszék. 3. A 11. §. *a*) pontjában elősorolt esetekben az elnök. 4. Az érseki szentszék fegyelmi bizottsága a 11. §. *c*) betüje esetében.

II. Mint másodfoku hatóság itélkezik: 1. Az egyházmegyei szentszék azon esetekben, amelyekben az esperesi szék, mint I-ső foku hatóság itélkezett. 2. Az érseki szentszék azon esetekben, amelyekben az egyházmegyei szentszék, mint I-ső foku hatóság itélkezett. 3. Az érseki szentszék teljes ülése azon esetekben, amelyekben mint első foku hatóság, az érseki szentszék fegyelmi bizottsága itélkezett.

B) Az illetékesség rendezése.

15. §. A szentszék a fenhatósága alá tartozó területen, fegyelmi ügyekben rendelkezik és itélkezik:

a) teljes ülésben: a szentszéki ülnökök, a titkár, az ügyész, a házasságvédő, a pénztári tisztviselők, az esperesi és a plébániai testületek tagjai felett, akik ezen minőségükben követtek el olyan cselekményeket, amelyek megtorlandók; *b*) a szoros egyházi tanácsban: a lelkészek, az esperesek, a papneveldei tanárok, a hitoktatók és a papjelöltek felett; *c*) az iskolai tanácsban: a középiskolai és a tanitóképezdei tanárok, a tanitók, a tanitónők, a tanár- és tanitójelöltek felett; *d*) a gondnoki tanácsban: az esperesi és plébániai gondnokságok tagjai felett.

C) A birókénti müködésből való kizárás okai és a delegálás.

16. §. Nem müködhetnek mint fegyelmi birók: *a*) kik a terhelttel hatodizigleni vérrokonságban vagy negyedizigleni sógorságban vannak, vagy akik a terhelttel adoptálási, gyámsági vagy gondnoksági viszonyban ál-

lanak; *b*) kik a terhelttel ellenségeskedési vagy peres viszonyban állanak; *c*) azon tanuk, akik az ügyben lényeges tanuvallomásokat tettek; *d*) a terhelt védői és képviselői, sem a feljelentő vagy annak képviselője, sem pedig a szentszéki ügyész, mint a vád képviselője; *e*) azok, akik az ügynek egy alsóbb hatóságnál történt elbirálására szavazatukkal befolytak. Akik ezen szakasz rendelkezései alá esnek, tartoznak mint ilyenek, a hatóság elnökénél jelentkezni.

17. §. A terheltnek jogában van, a biróság ama tagjainak a biráskodásból való kizárást követelni, akikkel szemben, az előbbeni szakaszban elősorolt okok egyikének felsorolását be tudja bizonyitani. Azon esetben, ha a fent elősorolt okokból, az illető hatóságnak annyi tagja lenne a biráskodásból kizárva, hogy a többinek száma nem lenne elegendő érvényes határozatok hozatalára más, hasonló kategoriáju biróság kiküldésének van helye, amit az esperesi székkel szemben az egyházmegyei szentszék, az egyházmegyei szentszékkel szemben pedig az érsek rendel el.

III. FEJEZET.

A vizsgálat.

18. §. A terhelt ellen a vizsgálat magán vagy hivatalos feljelentések vagy pedig a hivatal által észlelt okok miatt rendeltetik el.

19. §. Az ezen szabályrendeletnek alávetett összes egyének, maguk is kérhetik a saját személyeik ellen, a saját érdekükből vagy a közérdekből kifolyólag, a fegyelmi vizsgálatot.

20. §. Azok a feljelentések, amelyek olyan cselekményekre vonatkoznak, amelyek nem képeznek fegyelmi vétséget, minden fegyelmi vizsgálat elrendelése nélkül, elutasittatnak. Anonim vagy hamis név alatt tett feljelentések nem vétetnek figyelembe.

21. §. A vizsgálatot elrendelni hivatott közeg, mindenekelőtt kihallgatja a terheltet és elegendő okot találván, elrendeli a vizsgálatot, kijelöli azokat a pontokat, amelyek körül a vizsgálat megtartandó lesz és vizsgáló biztost küld ki és egyuttal, amennyire csak lehet, a vétség megállapithatásának a módozatait is megjelöli. Sulyos és sürgős esetekben, az előzetes vizsgálat a terhelt előzetes kihallgatása nélkül is elrendelhető. A vizsgálatot elrendelő intézkedés megfelebbezhetlen.

22. §. A polgári biróságnak büntető itélete alapján, lehet előzetes fegyelmi vizsgálat nélkül is, fegyelmi itéletet hozni.

23. §. Az előzetes vizsgálattal egyidejüleg vagy annak folyamán is, sulyos esetekben, amidőn tudniillik az egyházra, iskolára vagy ezek vagyonára nézve veszély forog fenn, elrendelhető a terheltnek hivatal- és javadalomtól teljes vagy csak részbeni felfüggesztése. A felfüggesztő határozat ellen csak birtokon kivül lehet felebbezni.

24. §. A felfüggesztés magától következik és jogérvényesen fog kijelentetni: amikor az állam hatóságai által bünvizsgálat alapján, a gyanusitottnak letartóztatása rendeltetett el.

25. §. A vizsgálatot, illetve a per felszerelését a vizsgáló biztos teljesiti, aki kihallgatja a feljelentőket, a károsultakat, a terheltet, a tanukat és összegyüjti az összes lehetséges bizonyitékokat. A feljelentő a körülményekhez képest, mint tanu lesz kihallgatva. A terhelt, védelmének az érdekében, benyujthat a vizsgálat folyamán a vizsgáló biztoshoz és a fegyelmi birósághoz bármilyen kérelmet. Ugy a feljelentő, mint a terhelt a vizsgálat ellenőrzésére, egy vagy két bizalmi férfiut nevezhetnek meg.

26. §. A más hitvallásu egyének is meghivhatók tanuságtételre; de ha a felszólitásnak nem tennének eleget, kihallgatásuk iránt a polgári biróság fog megkerestetni. Ugyanigy lesznek kihallgatva a görög

keleti román egyház hivei is, akik bármilyen oknál fogva, nem jelenhetnek meg a vizsgáló biztos előtt.

27. §. A tanuk sorjában, egyenként hallgattatnak ki, kihallgatás előtt figyelmeztetve lesznek, hogy az igazságot mondják meg, abból amit tudnak semmit el ne hallgassanak, mert vallomásaikra esküt fognak tenni. Ezek után a következő kérdések lesznek hozzájuk intézve: *a*) mi a vezeték- és keresztneve? *b*) hány éves? *c*) milyen vallásu? *d*) mi a tanu állása vagy foglalkozása? *e*) rokonságban vagy sógorságban van-e a terhelttel vagy feljelentővel és ha igen, milyen fokban? *f*) nem áll-e ezek valamelyikével ellenségeskedésben vagy perben? *g*) nem lett-e tanunak valami igérve vagy adva azért, hogy ne mondja meg a valót és ha igen, ki által? *h*) nem tanitotta-e be valaki arra, hogy miként valljon? *i*) meg volt-e büntetve és ha igen, hol és miért?

28. §. Az általános kérdések után, az ügy érdemére vonatkozó speciális kérdések intéztetnek a tanukhoz.

29. §. Nem fogadtatnak el mint tanuk: *a*) azok, akik maguk is gyanusitva vannak, hogy részesedtek terhelt ama cselekményében, amelyre nézve kihallgatva lettek; *b*) azok, kik valamely testi vagy lelki fogyatkozásuk következtében, nem győződhettek meg biztonsággal a dolognak valódi mibenállásáról; *c*) azok, akik hamis eskü vagy okirathamisitásért büntetve voltak; *d*) azok, akik azon időben, amelyben a cselekmény elkövettetett, nem töltötték volt be életük 14-ik évét.

30. §. A tanuságtétel megtagadására jogositva vannak: A hitvestársak, a terheltnek gyermekei, fivérei, nővérei, unokái, dédunokái, fivéreinek és nővéreinek gyermekei, nagybátyjai és nagynénjei, unokafivérei, fogadott gyermekei, a terhelt gyámja vagy gorndnoka, valamint azok is, akik gyámsága vagy gondnoksága alatt állanak. Ezen személyek előre fel lesznek világositva ama jogukról, hogy a vallomástételt megtagadhatják. Ez a vizsgálati jegyzőkönyvbe bevezettetik.

31. §. Az összes kihallgatottak vallomásai jegyzőkönyvbe vétetnek. A terhelt maga irhatja vagy diktálhatja vallomását és a tanuk kihallgatására vonatkozó észrevételeit.

32. §. A jegyzőkönyvben felvett vallomás, az illetőnek felolvastatik és megmagyaráztatik, illetve kérésére neki elolvasásra átadatik és ez a jegyzőkönyvben megjegyeztetik. A kihallgatottnak alá kell irnia a jegyzőkönyvet, az aláirás megtagadása és annak indoka jegyzőkönyvbe vétetik.

33. §. Amidőn lényeges körülményekre vonatkozólag, a tanuk vallomásai egymás között vagy pedig a tanuk vallomásai, a terhelt vallomásával nem egyeznek meg, akkor a tanuk egymás között vagy a terhelttel szembesithetők. A szembesités egyszerre csak két személy között történik. A szembesitésnek a terhelt kérelmére is hely adatik.

34. §. Miután a tanu kihallgattatott és annak vallomása jegyzőkönyvbe vétetett és amennyiben a vallomás lényeges mozzanatokat foglal magában, a tanu az eskü szentségére való előzetes figyelmeztetés után, a vizsgáló biztos által megeskettetik. Az eskü letétele konstatálható a jegyzőkönyvben. Ha valamelyik tanu megtagadná az eskü letételét, ugy ez, valamint annak az esetleges oka is, jegyzőkönyvbe vétetik.

35. §. Ugyancsak a vizsgáló biztos eszközli szükség esetében a helyszini szemlét is, amelyre szükség esetében, egy vagy két szakértő véleményét is kikéri.

36. §. A vizsgálat lefolyásáról felvett jegyzőkönyvet, a kihallgatottakon kivül a vizsgáló biztos és a bizalmi férfiak is aláirják.

37. §. A vizsgálat befejezte után, a vizsgáló biztos a vizsgálati jegyzőkönyvet, az összes iratokkal és megjegyzéseivel együtt, jelentés mellett ama fegyelmi hatóságnak, illetve közegnek küldi meg, akitől a megbizatást nyerte volt.

IV. FEJEZET.

A per elkészitése.

38. §. A fegyelmi hatóság elnöke, a vizsgáló biztostól kapott iratokat átteszi a hatóság ügyészéhez véleményezés végett. Amidőn a vizsgálat folyamán, ujabb feljelentések érkeztek be a terhelt által elkövetett egyéb vétségekre vonatkozólag, mindezek egy itélet által intézendők el és megváratik az összes vádak vizsgálatainak a befejezése, és az egyesitett iratok egyszerre tétetnek át az ügyészhez, összesitett véleményezés végett.

39. §. A szentszéki ügyész 14 napi határidőn belül indokolt inditványt tesz. Az ügyész inditványa lehet: *a*) a további eljárás megszüntetése, *b*) a vizsgálat pótlása, *c*) a terheltnek vád alá helyezése.

40. §. Az ügyész inditványa alapján, a fegyelmi hatóság elrendeli az eljárás beszüntetését, azon indoknál fogva, mert vétség nem forog fenn, vagy mert a feljelentett cselekmény nem volt megállapitható, vagy mert a vétség elévült, vagy pedig elrendeli a vizsgálat kiegészitését és pótlását, vagy pedig a terheltnek vád alá helyezését.

41. §. Ha a fegyelmi hatóság ugy találja, hogy további eljárásra alap forog fenn, határozatot hoz, amelylyel a terhelt a vétség és az indokok felsorolásával, vád alá helyeztetik. Az ügyész véleménye nem kötelező a fegyelmi hatóságra, amely az ügyész véleményével szemben saját belátása szerint itélkezik.

42. §. Amikor a terhelt vád alá helyeztetik, ugyanazon határozattal hivatalától és egész vagy részbeni javadalmától is felfüggeszthető, ha nem volt már az előzetes vizsgálat alkalmával felfüggesztve. A felfüggesztés ellen a terhelt 14 napon belül, anélkül, hogy ez a felfüggesztés végrehajtását megakadályozná, felfolyamodással élhet.

43. §. A megszüntetésre vagy a vád alá helyezésre vonatkozó végzés közöltetik az ügyészszel, a feljelentővel és a terhelttel. Ezen végzés ellen 14 napon belül lehet felfolyamodni. A vizsgálatnak kiegészitését és pótlását elrendelő végzés ellen, valamint a per felszerelése ellen, nincs felebbezésnek helye.

44. §. Ha a végzés 14 napon belül nem felebbeztetik meg, ugy a vád alá helyezési végzés, az összes iratokkal együtt, az ügyésznek tétetik át, hogy készitse el a keresetet, amelyet 14 napon belül kell az illető hatósághoz benyujtania. Indokolt kérelem folytán ez a határidő 15 nappal meghosszabbitható.

45. §. Az ügyész a keresetben meghatározza az inkriminált vétséget, összegezi azokat a bizonyitékokat, amelyekre a vádat alapitja és inditványt tesz a büntetést illetőleg.

V. FEJEZET.

A tárgyalás.

46. §. Az ügyészi kereset tárgyalása jegyzőkönyvi (szóbeli) és az, az ügyész és a terhelt közbenjöttével, a fegyelmi hatóság egy megbizottja előtt folyik le.

47. §. A kereset tárgyalásánál a terheltnek joga van, a görög keleti román egyházhoz tartozó ügyvéd által képviseltetni magát.

48. §. Az ügyész, miután beterjesztette a keresetet, a fegyelmi hatóság tárgyalási határnapot tüz ki, amelyre megidézi az ügyészt és a terheltet, esetleg ennek képviselőjét is. A tárgyalási határidő a kézbesités napjától számitott 8 napnál nem lehet rövidebb, de 15 napnál sem lehet hosszabb.

49. §. Az idézéssel kapcsolatban, a terhelttel hiteles másolatban közöltetik az ügyész keresete, hogy elkészülhessen az arra vonatkozó válaszszal.

50. §. A tárgyalási határnapon megjelenvén a felek, a szentszéki ügyész nyilatkozik a kereset fentartását illetőleg, amelyet esetleg helyes-

bithet vagy meg is változtathat. A terhelt válaszol az ügyész keresetére, a vád megdöntése céljából ellenbizonyitékokat hozhat fel, megteszi megjegyzéseit az ügyész részéről hivatkozott bizonyitékokra, esetleg uj bizonyitékokat hozhat és kifejti kérelmét. A terhelt válaszára az ügyész reflektálhat, amelyre a terhelt ujból reflektálhat. Ezzel a tárgyalás befejezést nyer.

51. §. Az ügyészi kereset tárgyalása, a megidézett, de meg nem jelent terhelt távollétében is megtartható.

52. §. A tárgyalás lefolyásáról jegyzőkönyv vétetik fel, amelyben bevezettetik a hatóság neve, a tárgyalás napja, a kereset iktató száma, a följelentő neve és a jelenlevők nevei. A tárgyalási jegyzőkönyvet az összes jelenlévők aláirják.

53. §. A tárgyalási jegyzőkönyv, az iktatókönyvben ellajstromoztatván, az elnök azt, az összes iratokkal együtt tanulmányozás és javaslattétel végett egy előadónak osztja ki.

VI. FEJEZET.

A bizonyitás.

54. §. Bizonyitékokul szolgálnak: *a*) az elkövetett cselekmény beismerése; *b*) a tanuknak esküvel megerősitett vallomása; *c*) közokiratok; *d*) kétségbe nem vont és valóknak elismert magánokiratok.

VII. FEJEZET.

A határozat.

55. §. Az ügy érdeme itéletileg, minden egyéb intézkedések pedig, határozatok által történnek. Az ügyben való határozathozatal, az előirt szabályoknak megfelelőleg alakult fegyelmi hatóság ülésein történik.

56. §. Az illetékes hatóság, mindenekelőtt azt vizsgálja meg, hogy megvan-e világitva az ügy olyaténképpen, hogy abban érdemleges határozat legyen hozható és ha azt találná, hogy az ügy nincsen kellőképpen megvilágitva, ugy az érdemleges határozathozatal előtt elrendeli a vizsgálat kiegészitését és a bizonyitékok pótlását.

57. §. Az előadó, az ügy áttanulmányozása után, az érdemleges tárgyalás folyamán, miután felsorolja a vádakat, megállapitja az inkriminált vétség minőségét, összegezi a bizonyitékokat és ellenbizonyitékokat, valamint a sulyosbitó és az enyhitő körülményeket, a hozandó itéletre vonatkozólag indokolt javaslatot tesz; az előadó előterjesztése után következik a tanácskozás, az esetben pedig, ha ellenjavaslat tétetnék, ugy a két javaslat felett szavazással döntetik, amely a hivatalban legrégibb ülnök szavazatával veszi kezdetét. A határozathozatal abszolut szótöbbséggel hozatik. A fegyelmi hatóság minden jelenlévő tagja köteles szavazni.

58. §. Az érdemleges határozat hozatalánál, a bizonyitékok mérlegelése minden megszoritás nélkül történik, a fegyelmi hatóság tagjainak pedig szabadon és legjobb meggyőződésük szerint kell szavazniok. Ha a szavazatok egyenlők, ugy az elnök szavazata dönt. A szavazás berekesztése után a hozott határozatot az elnök mondja ki.

59. §. Az itéletben, az iratok indokai alapján kimondandó az illető terhelt bünössége és elitéltetése, vagy pedig annak felmentése, valamint hivatalától és javadalmazásától esetleg történt felfüggesztésének a hatályon kivül való helyezése. Amennyiben a terhelt nem volt előzetesen felfüggesztve és az itéletben kimondatik a terheltnek hivatalától való elmoz-

ditása (5. § *g*) pont): az itéletben ezzel egyidejüleg kimondandó, a terheltnek hivatalától és teljes javadalmazásától való felfüggesztése is. A felebbezés nem akadályozza meg a felfüggesztést.

60. §. Az itéletben minősittetik az inkriminált vétség, megszabatik a büntetés és annak következménye, az itélet indokolásában összegeztetnek az összes bizonyitékok és adatok, amelyeknek alapján az itélet meghozatott és megemlittetnek ugy azok a körülmények is, amelyek kétségtelenné teszik a vétkességet, mint azok is, amelyek a terhelt ártatlanságát bizonyitják.

61. §. Hogy arra az időre, amelyben a terhelt fel volt függesztve, mennyiben van helye az elvont javadalmazás visszatéritésének, mindig az itéletben mondandó ki.

62. §. A fegyelmi hatóság tanácskozása és az itélet rendelkezési része jegyzőkönyvbe vétetnek. Az itélet indokolásával együtt, külön szövegezve és az elnök, az előadó és a jegyző által aláirva az iratokhoz csatoltatik. Felebbezés esetében a jegyzőkönyv egy kivonata, amelyben a jelenlevő tagok is felsoroltatnak, szintén az iratokhoz csatolandó.

63. §. A kihirdetett és a fegyelmi hatóság elnöke és jegyzője által aláirt itélet, valamint a többi végzések is, irásban közöltetnek a terhelttel, a feljelentőkkel és az ügyészszel. A kézbesitési vevények az iratokhoz csatoltatnak.

VIII. FEJEZET.

A jogorvoslat.

Fellebezés.

64. §. Az itélet ellen felebbezhetnek: a terhelt, az ügyész és a magánfeljelentők.

65. §. A felebbezés, az itélet kézbesitésének napjától számitott 14 nap alatt azon hatósághoz nyujtandó be, amelynek az itélete megfelebbeztetik.

66. §. A felebbezésben ugy az eljárás alakisága, mint az ügy érdeme is megtámadható.

Felfolyamodás.

67. §. A végzés ellen — abban az esetben, ha az meg van engedve — annak a kihirdetése, illetve késbesitése napjától számitott 14 nap alatt, felfolyamodással lehet élni.

68. §. A jogorvoslat nem annak az alakja és az elnevezése, hanem annak a tartalma után minősittetik.

69. §. Ha a felebbezés vagy a felfolyamodás benyujtásának utolsó határnapja vasárnapra vagy a mi egyházunk valamely ünnepének a napjára esnék, ugy a következő nap szintén ezen határidőbe tudatik be.

70. §. A törvényes időben benyujtott felebbezés vagy felfolyamodás esetében, a felebbezés vagy a felfolyamodás, az összes iratok kapcsában, az iratok lajstromával és az illető hatóság megjegyzéseivel együtt, a felebbviteli hatósághoz terjesztetnek fel.

71. §. Az előirt határidőn tul beérkezett felebbezést vagy felfolyamodást, az illető hatóság hivatalból utasitja vissza. Azon esetben pedig, ha a visszautasitandó végzés ellen felfolyamodás nyujtatnék be, ugy az iratok a felfolyamodással együtt, az illetékes felebbviteli hatósághoz terjesztetnek fel.

IX. FEJEZET.

A felebbviteli hatóság előtti tárgyalás.

72. §. A felebbviteli hatóságnál a tárgyalás és a határozathozatal ezen szabályrendelet 57. §-ának megfelelőleg történnek.

73. §. A felebbviteli hatóság itéletének ki kell terjeszkednie ugy az ügy érdemére, mint a per alakiságára és vagy helyben hagyja, vagy pedig megváltoztatja az itéletet.

74. §. A felebbviteli hatóság, a következő esetekben megsemmisiti az itéletet és az ügyet vagy visszaadja az illetékes hatóságnak, vagy pedig arra utasitja az alantas hatóságokat, hogy pótolva a hiányokat, uj itéletet hozzon: *a*) amidőn az alantas hatóság az ügyet illetőleg, nem volt illetékes; *b*) amidőn az alantas hatóság ülésén a tagok nem voltak kellő számban jelen, vagy amidőn az itélet hozatalába oly tag is befolyt, aki a kérdéses ügyben a biráskodásból ki volt zárva, vagy amidőn nem tartotta be a szabályrendelet intézkedéseit, amely hiány következtében az ügyet nem lehetett alaposan eldönteni.

75. §. A felebbviteli hatóság itéletét, az alantas hatóság mindig közölni tartozik az érdekelt felekkel.

X. FEJEZET.

Az itélet végrehajtása,

76. §. Az itélet végrehajtható, hogy ha az, a törvényes időben nem lett megfelebbezve, vagy hogy ha az már nem felebbezhető meg. Az itélet végrehajtását rendszerint az elsőfoku hatóság hajtja végre.

77. §. A pénzbüntetések rendszerint azon alapba folynak be, amely az itéletben kijelöltetett.

78. §. Amidőn a terhelt fel van függesztve, az itélet pedig nem itélte hivatalvesztésre, az illetőnek hivatalba és javadalomba való visszahelyezése csak akkor történhetik meg, amidőn kiállotta a rája kiszabott büntetést.

79. §. Amidőn az itélet végrehajtása olyan intézkedéseket követelne, amelyek az egyházi hatóságok hatáskörén kivül esnek, ezen intézkedések foganatositása céljából, a polgári hatóságok fognak megkerestetni.

XI. FEJEZET.

Az előbbeni állapotba való visszahelyezés.

80. §. Az elmulasztott határidőre nézve, az előbbeni állapotba való visszahelyezésnek csak azon esetekben van helye, amidőn a fél bebizonyitja, hogy lehetetlen volt a határidőt betartania. A visszahelyezés az elmulasztott határidőtől számitott 14 nap alatt kérelmezhető.

XII. FEJEZET.

A per ujitása.

81. §. A jogérvényes végzés vagy itélet kézbesitésétől számitott egy éven belül, az elsőfoku hatóságnál a per ujitása olyan esetekben kérelmezhető, amidőn olyan uj bizonyitékok találtatnak, amelyek nem lettek az alapperben felhasználva és amelyek a per lényeges körülményeire

vonatkoznak és alkalmasak arra nézve, hogy az alapperben megállapitott tényleges állapotot semmisnek nyilvánitsák.

82. §. A perujitási kérelmeket az elsőfoku hatóság intézi el, miután megejtette a szükséges vizsgálatokat.

83. §. A perujitási kérelmet elutasitó végzés ellen, annak a kézbesitésétől számitott 14 napon belül, felfolyamodásnak van helye.

84. §. Egy harmadik személynek azon jogai, amelyek az alapperben hozott itélettel szereztettek, a perujitás eredményei által nem alteráltatnak.

85. §. A perujitás iránt beadott kérvény nem akadályozza meg az alapperben hozott végérvényes itélet végrehajtását.

XIII. FEJEZET.

A határidők számitása.

86. §. A határidők az itélet vagy a végzés kézbesitését követő naptól kezdve számittatnak. Ha a határidő utolsó napja ünnepnapra esik, ugy az ezt követő első hétköznap tekintetik a határidő utolsó napjául.

XIV. FEJEZET.

Átmeneti intézkedések.

87. §. Ezen szabályrendelet, a 194/1891. számu kongresszusi határozatnak megfelelőleg, a közzététel után lép életbe. A függőben levő ügyek a régi eljárás szerint fejeztetnek be. Azon a napon, amidőn ezen szabályrendelet életbe lép, minden vele ellenkező szabály hatálytalanná válik.

125/1906. kongresszusi szám.

Ezen szabályrendelet, a magyarországi és az erdélyi görög keleti román érsekség nemzeti egyházi kongresszusának, 1906. október hó 20-án megtartott ülésében lett ideiglenesen megszavazva.

Meţianu János, s. k.
érsek és metropolita.

Voileanu Máté, s. k.
a kongresszus főjegyzője.

C) *Szabályzat az egyházgondnoksági ügyek ellátásáról.*

I. Általános rendelkezések.

1. §. Az egyházközség, az esperesség, az egyházmegye és az érsekség az összes egyházi, iskolai és alapitványi vagyonukat a Szervezési Szabályzat és a jelen szabályzat rendelkezései és végre az egyes egyházmegyéknek jelen szabályzatban előrelátott külön szabályzatai alapján és a felettes hatóságok ellenőrzése és felügyelete alatt, önkormányzati uton kezelik.

2. §. A felettes hatóság az egyházi vagyon felett az ellenőrzést és felügyeletet gyakorolja.

3. §. Az egyházi, iskolai és alapitványi vagyonok kezelésével megbizott közegek részéről helytelen vagy vétkes kezelés által okozott összes károkért, vagy az ellenőrzésbeni és felügyeletbeni hanyagság és vétkességért, az egész anyagi felelősséget a kezeléssel, ellenőrzéssel és felügyelettel megbizott közegek és testületek viselik.

4. §. Az alapok és alapitványok kezelése, biztositása és gyümölcsöztetése, valamint azok összes jövedelmeinek használata, első sorban az

alapitványt tevők rendelkezései által és az esetleg fennálló alapitólevelek értelmében, ezek hiányában pedig a jelen szabályzat rendelkezéseinek megfelelően szabályoztatnak.

5. §. Az összes egyházi, iskolai és alapitványi épületeket tüzkár ellen biztositani kell. Az egyházi, iskolai és alapitványi vagyonok természetükhöz képest és az érvényben levő külön szabályzatok értelmében használtatnak.

6. §. Az ingatlan vagyont semmi cimen elidegeniteni nem szabad és a felettes hatóságok helybenhagyása nélkül azt megterhelni nem lehet; ezen rendelkezés minden ingatlanvétel esetében is alkalmaztatik.

7. §. Az összes hivek kötelesek az egyház és az egyházi szervezet szükségeinek a fedezéséhez hozzájárulni.

II. Gondnoksági ügyek az egyházközségben.

A) *A plébániai bizottság.*

8. §. A plébánia mint egyházközség, gazdasági ügyeit és összes vagyonát az egyházközség törvényes képviselője: a plébániai bizottság kezeli, a felettes hatóságok ellenőrzése és felügyelete mellett. A Szervezési Szabályazt 17. §-a értelmében a hitközség gazdasági ügyeit a plébániai bizottság elnöke képviseli. A plébániai bizottság tagjai elleni kártalanitási perben, a perinditás jogát az egyházmegyei szentszék saját elnöke által gyakorolja.

9. §. A plébániai bizottságnak, az egyházgondnoksági ügyekbeni jogai és kötelességei a következők: *a*) Az egyház, iskola és alapitványok ingatlan és ingó vagyonát leltározni és nyilvántartani. Ezen leltár három példányban állittatik ki, melyek közül az egyik az egyházgondnokságnál a másik a plébániai bizottságnál, a harmadik az egyházmegyei szentszéknél őriztetik. *b*) Az egyház, az iskola és az alapitványok ingó- és ingatlan vagyonainak épségéről gondoskodni. *c*) Az egyházi, iskolai és alapitványi épületeket jó karban tartani. *d*) A templomot a szükséges képekkel, szentelt edényekkel, könyvekkel és az isteni tisztelethez szükséges más készülékekkel, az iskolát butorokkal és az oktatáshoz szükséges eszközökkel ellátni. *e*) A templom, az iskola, a papi lak és más, az alapitványok tulajdonát képező épületek épitéséhez és kijavitásához szükséges eszközöket megtalálni és ez irányban a szükséges inditványokat a plébániai zsinatnak megtenni. *f*) Tárgyalásba venni és megtalálni a lelkész, a káplán, a diákon, a tanárok és tanitók javadalmazásához szükséges eszközöket és ezekről a plébániai zsinatnak jelentést tenni. *g*) Az egyházi, iskolai és alapitványi ingatlanok bérbeadása vagy más használati módjánál, az egyházgondnokok részéről betartandó feltételeket megállapitani. *h*) Az egyház, iskola és alapitványok rendelkezési pénzeinek elhelyezési módját megállapitani. *i*) Az egyház, iskola, az alapitványok és a plébánia-, esperesség- és egyházmegyebeli összes egyházi intézményei fentartásához szükséges bevételekről és kiadásokról költségvetési tervezetet (előirányzatot) és ugyanezen célra kivetési előirányzatot késziteni. *j*) Az év végével a plébániai gondnokság számadásait megvizsgálni. *k*) A szegény gyermekeket az egyházközségi iskola látogatásában, azoknak öltözékekkel és iskolai könyvekkel való ellátása által támogatni. *l*) Az egyházközségi könyvtárt hasznos könyvek olvasásának megkönnyitésére létrehozni és fentartani. *m*) Az egyház, iskola és alapitványok összes vételi, eladási, vagy ingatlanmegterhelési ügyeit megvitatni és névszerinti szavazással eldönteni. *n*) Az egyházközség jó állapotát és előhaladását célzó összes ügyeket tárgyalni és eldönteni. *o*) A Szervezési Szabályzat és a fennálló szabályzatok keretein belül, az egyházközség vagyonainak kezelésére külön szabályzatokat megállapitani. *p*)

Az év végén a plébániai zsinatnak általános jelentést tenni a lefolyt évbeni egész tevékenységéről.

10. §. A plébániai bizottság 1., 5., 6., 9., 10., 13., 14. és 15. pontok alatt felsorolt összes határozatai és inditványai végrehajtás előtt, a lelkészi hivatal utján, a plébániai zsinathoz megvizsgálás és elfogadás végett bemutatandók.

11. §. A plébániai bizottságot terheli az egész anyagi felelősség a reábizott vagyon helyes kezeléseért és köteles az egyházközségnek, a helytelen és vétkes kezelés által és végre a kellő ellenőrzés és felügyelet elhanyagolása által okozott összes károkat megtériteni.

12. §. A plébániai bizottság ahányszor annak szükségét látja, rovancsolja az egyházközségi pénztárt, köteles azonban a pénztárt legalább is kétszer egy évben rovancsolni.

13. §. A plébániai bizottságnak egyik tagja sem vehet részt a bizottság ama üléseiben, amelyekben saját vagy hitvese, atyja, fia, nagyatyja, unokája, apósa vagy veje magánérdekeiről van szó.

14. §. A kezelésben megállapitott hanyagság vagy sulyos visszaélések eseteiben, az egyházmegyei szentszék jogositva van, a plébániai bizottságot felfüggeszteni és esetleg elmozditani, a plébániai bizottságnak az egyházközséggel szemben, az okozott károk visszatéritésére irányuló kötelessége mindazonáltal egészben megmarad. A plébániai bizottság felfüggesztés esetén és amennyiben szükség forogna fenn, a szentszék jogositva van közege által, a felfüggesztés ügyének végleges eldöntéséig, esetleg egy uj plébániai bizottság megválasztásáig, az egyházközségi ügyek vezetésével, egy ideiglenes bizottságot megbizni. Ugyanezen jog megilleti a szentszéket azon esetben is, ha valamely egyházközségben a plébániai bizottságnak megválasztása és törvényes megalakulása, bármely sulyos oknál fogva lehetetlenné vált.

B) *A plébániai gondnokság.*

15. §. A plébániai gondnokok azon egyházközségbeli férfiak, akikre az egész egyházi, iskolai és alapitványi vagyon bizatik és akik azt kezelik.

16. §. Az egyházgondnokok hivatása, jogai és kötelességei különösen a következők: *a*) A plébániai bizottságtól az összes egyházi, iskolai és alapitványi vagyont leltár mellett átvenni és azt a plébániai zsinat és plébániai bizottság határozmányai szerint, továbbá a szabályzatok, esetleg a külön kezelési szabályok értelmében kezelni. *b*) A templom, iskola és alapitványok ingó vagyonát, milyen a pénz és értékpapirok, egy 3 kulcsos vasládában őrizni. Az egyházközségi pénztár 3 kulcsa közül, egy-egy az egyházgondnokoknál fog őriztetni. Ahol csak két egyházgondnok van, ott a harmadik kulcs a plébánosnál fog őriztetni, ottan pedig, ahol több plébánia van, a képviselőtestület által kijelölt plébánosnál. A pénztár felnyitása- és lezárásakor mindazon három személy jelenléte kivántatik meg, akik a három pénztárkulcsot őrzik és ezek a pénztár állapotáért egyetemlegesen felelősek. *c*) A bevételek és kiadásokról egy naplót vezetni. *d*) Az egyházközségi vagyonról egy jegyzéket vezetni két példányban, amelyek közül az egyik a pénztárban helyeztetik el, a másik pedig az egyházgondnoknál marad. *e*) A plébániai bizottság minden év végével az egyházi, iskolai és alapitványi bevételekről és költségekről bizonyitékolt számadást előterjeszteni. *f*) A plébániai bizottság vagy a plébániai zsinat felhatalmazása nélkül egyetlen elő nem irányzott kiadást sem tenni. *g*) Felügyelni arra, hogy az egyházi, iskolai és alapitványi épületek, valamint a templom, iskola, plébániai lak udvara, ugyszintén a temető jó karban legyen. *h*) Rendesen kifizetni az egyházi és iskolai személyzet fizetéseit, valamint a szegények és az ösztöndijasok segélyeit. *i*) A plébániai bizottságnak a vagyonok kezelésére, alapitvá-

nyok létesitésére, a vagyonok és jövedelmek szaporitására és egyáltalában az egyházközség gazdasági jó állapotára és előrehaladására vonatkozólag, javaslatokat és tervezeteket késziteni és bemutatni.

17. §. Az egyházgondnokok, az egyházközségi pénztárt mindannyiszor tartoznak rovancsolásra bocsájtani, ahányszor ezt a plébániai bizottság, az esperes vagy a szentszéki biztos kivánni fogja. Különösen az esperes tartozik a leltárt és a gondnoki számadásokat minden évben átnézni és az egyházközségi pénztárt legalább egyszer egy évben rovancsolni.

18. §. Az egyházgondnokok, a vagyonoknak és jövedelmeknek ezen szabályzat értelmében, továbbá a plébániai bizottság és zsinat rendelkezéseihez és az esetleg előforduló külön kezelési szabályzatokhoz képest való jó kezeléseért felelősek és egyszersmind kötelesek helytelen intézkedések, vagy a jelen rendelkezésekkel ellenkező, vagy végre hanyagság és vétkesség által előidézett összes károkat, az egyházközségnek megtériteni.

19. §. A plébániai bizottság felfüggesztése, elmozditása és anyagi felelőssége, valamint az ideiglenes kezelő-bizottság kiküldetése és végre a bizottság fegyelmi uton való felelősségre vonására vonatkozó, valamint a jelen szabályzat 13. §-ában foglalt rendelkezések, a plébániai gondnoksággal szemben is alkalmazást nyernek és teljes érvénynyel birnak. Azon esetben, ha az esperes az egyházközségi pénztár vizsgálata és rovancsolása folyamán, egy nyilvánvaló sikkasztást állapit meg, jogositva van, a plébániai gondnokságot előzetesen felfüggeszteni és az egyházközségi pénztár kezelésével, egy ideiglenes bizottságot megbizni, köteles azonban mindezekről a szentszéki gondnoki tanácsnak utólagos illetékes eljárás végett haladéktalanul jelentést tenni.

20. §. A plébániai bizottság és az egyházgondnokság összes anyagi, felelősségi és kártéritési ügyeiben, mint elsőfoku fórum, az egyházmegyei szentszék gondnoksági tanácsa határoz, felebbezés esetén pedig a jelen szabályzat 29. §-a értelmében, az érseki szentszék, mint legfelsőbbfoku és utolsó fórum határoz.

21. §. Minden, a plébániai bizottságra és a plébániai gondnokságra vonatkozó rendelkezések, a Szervezési Szabályzat 28. §-a által létesitett iskolai tanács és gondnokságra nézve is alkalmaztatnak.

C) *A plébániai zsinat.*

22. §. A plébániai zsinat, az egyházközség minden gondnoksági ügyeiben, a legfelsőbb kezelés és ellenőrzési szervet képezi.

23. §. A Szervezési Szabályzat, nemkülönben a jelen rendelkezések értelmében, a plébániai zsinat teendői a következők: *a*) Az egyházközségbeli vagyonok leltárának felülvizsgálása; *b*) a plébániai bizottságnak a templom, iskola, plébánosi ház és más egyházi, iskolai és alapitványi épületek épitésére, javitására vagy felszerelésére vonatkozó javaslatainak megvizsgálása és elfogadása; *c*) a plébániai bizottságnak az egyházi, iskolai és alapitványi célokra szánt alapok létesitésére és fentartására vonatkozó javaslatainak megvizsgálása és elfogadása; *d*) a plébániai bizottságnak a plébános, káplán, tanárok, tanitók és az egyéb szükséges személyzet javadalmazására vonatkozó javaslatainak megvizsgálása és elfogadása; *e*) a plébániai bizottság által bemutatott költségvetési javaslat és kivetési előirányzat megvizsgálása és elfogadása; *f*) a plébániagondnoksági számadásának felülvizsgálata és jóváhagyása; *g*) a plébániai bizottságnak, az egyházközség ingatlan vagyon vétele, eladása vagy megterhelésére vonatkozó javaslatai feletti határozathozatal; *h*) a plébániai bizottságnak, az egyházközségek gazdasági jóvoltát és előhaladását ér-

deklő javaslatainak megvizsgálása és eldöntése; *i*) arra irányuló ügyelet, hogy a plébániagondnokság és a plébániai bizottság összes kötelességeiket, a Szervezési Szabályzat és az érvényben levő szabályzatok vagy alapszabályok értelmében teljesitsék; *j*) a plébániai bizottság által, az egyházközség kezelésére vonatkozólag beterjesztett külön szabályzati javaslatok megvizsgálása és jóváhagyása; *k*) az itten felsorolt tárgyakban hozott határozatoknak, a szentszéki gondnoksági tanácshoz felülvizsgálat és jóváhagyás végett hivatalból való felterjesztése. A felterjesztés a lelkészi hivatal által az esperesi hivatal utján történik.

24. §. Kimondatik, hogy mindazon esetekben, mikor a rendszerinti jövedelmek és esetleg az önkéntes adakozások, nem elégségesek a költségvetési kiadások fedezésére, a hiány a hivekre való kivetés által pótoltatik. A kivetés alapjául a plébániabeliek száma és rendszerint az állami egyenes adó szolgál, városi helyeken pedig a külön társadalmi állások és külön jövedelmi állapotok.

25. §. Az összes vagyonok és jövedelmek, valamint az egyházközségi pénztár, a Szervezési Szabályzatnak megfelelően és különösen a plébániai zsinat és az egyházmegyei szentszék által jóváhagyott helyi szabályzatok, vagy ily szabályzatok hiányában, az egyházmegyei szabályzatok és rendelkezések értelmében kezeltetnek.

III. A gondnoksági ügyek az esperességben.

26. §. Az esperesség alapjainak vagyonai és alapitványai, a jelen szabályzat II-dik fejezetében megállapitott szabályok és rendelkezéseknek megfelelően kezeltetnek. Az esperesség összes gondnoksági ügyeiben az esperességi zsinat, az esepresi bizottság és az esperesi gondnokság ugyanazon jogokkal és kötelességekkel és általában ugyanazon tevékenységi körrel és anyagi felelősséggel bir, mint amilyen ezen testületeknek az egyházközségben van.

27. §. Azon esetben, ha a jövedelmek nem elegendők az esperességi kerületnek az esperességi bizottság által tervezett, az eseprességi zsinat által megszavazott és az egyházmegyei szentszék által jóváhagyott költségvetés keretein belüli közös szükségleteinek fedezésére, kimondatik, hogy a hiány az esperességi kerülethez tartozó egyházközségek által aránylagos mértékben fedeztetik.

IV. A gondnoksági ügyek az egyházmegyében.

28. §. Az egyházmegye vagyona, alapjai és alapitványai, vagy azok, amelyek az egyházmegye gondozására vannak bizva, az egyházmegyei szentszék gondnoksági tanácsa által kezeltetnek, az egyházmegyei zsinat ellenőrzése és felügyelete alatt.

29. §. A gondnoksági tanács kezeli az egyházmegye összes vagyonát, alapjait, alapitványait a Szervezési Szabályzat 132—137. §-aiban és a már megalkotott vagy az egyházmegyékben ezentul az egyházmegyei szentszék által, a jelen szabályzat keretén belül alkotandó szabályzatokban foglalt rendelkezéseknek megfelelően és az ugyanazokban foglalt összes jogokkal és kötelességekkel. Következésképpen és a Szervezési Szabályzat 87., 96. és 132. §-ainak megfelelően kimondatik és elismertetik minden egyházmegyének, önkormányzata keretén belül az a joga, hogy az összes egyházmegyei vagyonok és az egyházmegyei pénztárak, valamint az egyházközségek és az esperességek vagyonainak és pénztárainak kezelésére, az egyházmegyei zsinatnak, illetve az egyházmegyei szentszéknek jóváhagyás mellett külön szabályzatokat vagy alapszabályokat, rendelkezéseket és utasitásokat léptessen életbe.

30. §. A gondnoksági tanács ülnök-tagjai ellen, az egyházmegye vagyonában az ő hanyagságuk vagy vétkességük által, valamint az egyházközségek vagyonaiban a köteles felügyelet és ellenőrzés elhanyagolása által okozott károkért, az egyházmegyei szentszék által a károk megtéritésében elmarasztalt ülnök-tagoknak, 14 napon belül az érseki szentszékhez felebbezési joguk van, az ügy vegleges eldöntéséig azonban a pénztár érdekében, a vétkes személyek ellenében a károk polgári birói uton való biztositásának minden joga fentartatik. Ezen rendelkezések, az egyházközségek és esperességek vagyonában, a plébániai és esperességi bizottság vagy a gondnokság tagjainak helytelen kezelése, hanyagsága vagy vétkessége által okozott összes károk eseteiben is alkalmaztatnak, kiknek az egyházmegyei szentszék mint gondnoksági tanács itélete ellen, amely őket vétkeseknek jelenti ki és az egyházközségi vagy esperességi pénztár javára a károk megtéritésében marasztalja el, szintén joguk van az érseki szentszékhez felebbezni. A jelen szabályzat értelmében felebbezhető eseteken kivül, minden többi gondnoksági és az összes egyházmegyei, esperességi és egyházközségi vagyonkezelési ügyekben, az egyházmegyei szentszék gondnoksági tanácsa, mint igazgatási és birósági fórum véglegesen, minden felebbezési jog kizárásával itél.

31. §. A 132—136. §-okban körülirt tevékenységi körön kivül és a Szervezési Szabályzat 7. §-a rendelkezésének megfelelőleg, az egyházközségi és esperességi zsinatnak minden egyházközségi és esperességi vagyonkezelési és pénztári ügyben, törvényes formában hozott határozataira nézve, amelyek a jelen szabályzat értelmében illetékességi körébe vannak utalva, az egyházmegyei szentszék gondnoksági tanácsának felülvizsgálati és helybenhagyási, esetleg elvetési és megváltoztatási joga és kötelessége van; különösen megilleti az egyházközségek és esperességek leltárainak, évi számadásainak és költségvetési előirányzatainak felülvizsgálati és helybenhagyási joga. Ezen célból a leltár, számadások és költségvetési előirányzatok minden évben hivatalból felterjesztetnek az egyházmegyei gondnoksági tanácshoz felülvizsgálat és helybenhagyás végett. Ezen felterjesztés elhanyagolása vagy indokolatlan késedelmezése esetében, az egyházmegyei tanácsnak joga és kötelessége a foganatositandókat egy, a hanyag közegek vagy testületek költségére kiküldött biztos által elrendelni és foganatositani.

32. §. Ha rendben találja, a gondnoksági tanács a plébániai és esperességi bizottság, illetve zsinat és gondnokság leltárát, számadását és költségvetési tervezetét, helybenhagyja.

33. §. Az egyházmegyei szentszék, mint gondnoksági tanács az esperes által, ahányszor az az egyházközségeket meglátogatja, megrovancsolja az egyházközségi pénztárakat, feltétlenül köteles azonban az esperes az egyházközségi pénztárt legalább egyszer egy évben rovancsolni. Ezen kivül ugyanazon szentszéknek jogában áll egy kebelbeli kiküldött vagy más biztos által az egyházközségi és esperességi pénztárakat mindannyiszor rovancsolni, ahányszor ugy találja és hiszi, hogy a rovancsolás szükséges.

V. A gondnoksági ügyek az érsekségben.

34. §. Az érsekség vagyonát, alapjait, összes alapitványait és jövedelmeit az érseki szentszék mint gondnoksági tanács, a nemzeti egyházi kongresszus által e célra megszavazott vagy megszavazandó határozatok, szabályzatok, vagy külön alapszabályok alapján kezeli.

35. §. Egyszersmind az érseki szentszék, mint gondnoksági tanács, mint utolsó forum dönti el az egyházközség-, esperesség- és egyházmegyebeli azon gondnoksági ügyeit, amelyekben meg van engedve a felebbezés és amelyek a jelen szabályzat 30. §-ában elő vannak sorolva.

36. §. Egyebek között az érsekségbeli összes gondnoksági ügyekben és a vagyonkezelésben, az érseki szentszék gondnoksági tanácsára nézve is, az egyházmegyei szentszék gondnoki tanácsára nézve előirt rendelkezések szolgálnak zsinórmértékül.

Átmeneti intézkedések.

37. §. A jelen szabályzat 1898. január 1-én lép életbe. Egyszersmind ezen határidőkor a jelen szabályzat intézkedéseivel ellenkező összes szabályzatok, rendelkezések és más utasitások hatályukat vesztik.

107/1897. Kongr. szám.

Ezen szabályrendeletet a magyarországi és az erdélyi görög keleti román érsekség nemzeti egyházi kongresszusának 1897. október 22-én megtartott ülésében lett megszavazva.

Roman Miron s. k.
érsek és metropolita.

Voileanu Máté s. k.
kongresszusi jegyző.

V. SZAKASZ.

A hazai román középiskolák.

I. FEJEZET.

A balázsfalvai görög katholikus román főgimnázium.

I.

Az intézet története.

Miután a Pataki János püspök által szerzett szamosujvári és alsószombatfalvai uradalmak jövedelmei nem voltak elegendők arra, hogy a fogarasi püspökség mellé káptalan is szerveztessék, amiként az tervbe volt véve: Clain János Incze püspök (1729—1751) azt kérte III. Károlytól, hogy a szamosujvári és az alsószombatfalvai uradalmak helyett, adja az egyházmegyének a balázsfalvai fejedelmi kastélyt és uradalmat, amely évente 6000 forintot jövedelmezett, amelyet ha meg fog kapni, ugy püspöki székhelyét Fogarasról Balázsfalvára fogja áttenni, amely sokkal alkalmasabb, mint Fogaras, mert ennek környékét tulnyomólag görög keletiek lakják.

Miután III. Károly, Clain püspöknek a csere iránti kérelmét közölte volt a pápával, aki azt mindenekben helyeselte, III. Károly 1738. augusztus 21-ikén kelt diplomájában, a fogarasi görög katholikus egyházmegyének ajándékozta a szamosujvári és az alsószombatfalvai uradalmak helyett, a balázsfalviai uradalmat, amely az Alsófehér vármegyéhez tartozó: Balázsfalva, Monora, Szászpatak, Nagycserged, Tür, Véza, Csufod és a Kisküküllő vármegyéhez tartozó Szancsal, Magyarpéterfalva, Kisiklód, Pánád, Szépmező és Szpin községekre terjedt ki.

Ezek után Clain püspök székhelyét Fogarasról, 1738-ban Balázsfalvára tette át.

Clain püspök, a káptalan létesitéséről lemondott volt, mert ő ennél nagyobb sulyt fektetett egy zárda létesitésére, amelynek szerzetesei, — a keleti egyház szokása szerint — a püspöknek segédkezet nyujthatnak az egyház kormányzásában és azonkivül pedig még tanitással is foglalkozhatnak.

Már maga III. Károly 1738. augusztus 21-én kelt diplomájában akként rendelkezett, hogy a balázsfalvai uradalom 6000 frt évi jövedelméből, a püspök évenként 1200 frtot 11 szerzetes ellátására forditson.

Clain püspök, 1739. január 26-ikára zsinatot hivott össze Balázsfalvára, amelyen az összegyült papság tekintettel arra, hogy Balázsfalván nem volt székesegyház, zárda és iskola, arra kötelezte magát, hogy ezeknek az épitésére, öt év alatt 25.000 frtot fog fizetni oly kikötéssel azonban, hogy a zárdában görög szertartásu bazilita szerzetesek legyenek. Miután Clain püspök, az egyházmegyei papok által felajánlott 25.000 frtot kölcsönvette a kincstártól, azonnal hozzáfogatott a tervbe vett épületek felépitéséhez. Az egyházmegyei papság ebből a kölcsönből 16.000 frtot fizetett vissza a kincstárnak, a hátralévő 9000 frtot pedig később Mária Terézia elengedte.

A baziliták zárdája, amely «Szent Háromság»-ról neveztetett el, 1747. pünkösd ünnepére készült el. A zárda első szerzetesei, két Rómában tanult szerzetes volt és pedig Maior Gábor, aki mint szerzetes a Gergely nevet vette fel (aki később püspök lett) és Caliani Simon, aki mint szerzetes a Szilveszter nevet vette fel.

A «Szent Háromság» zárdának a szerzetesei képezték a püspök szentszékét és rendesen közülök választatott a püspök vikáriusa is. Azonkivül a zárda szerzetesei voltak kiszemelve a Balázsfalván létesitendő iskolák tanáraiul is.

Miután Clain püspök konfliktusba került a melléje kirendelt Balog jezsuita theológussal, kénytelen volt püspöki székéről 1751. május 10-én lemondani és élete végéig Rómában élni.

Clain utódja a püspöki székben Aron Péter Pál volt, a ki 1754. október 11-én létesitette a balázsfalvai román iskolákat.

A zárdában háromféle iskola nyilt meg.

Az egyiket közös iskolának nevezték, amely megfelelt a mai elemi iskolának. Ebben az olvasást, az irást, az éneket és egyéb elemi ismereteket adtak elő kizárólag román nyelven.

A második iskolában, amely két osztályból álllott, a növendékek a latin és a magyar nyelvet, valamint azokat a tantárgyakat tanulták latin nyelven, amelyeket abban az időben a gimnáziumokban tanitottak és éppen azért ezt az iskolát «latin-iskolá»-nak nevezték. Ezen iskola növendékeinek azonban, a román nyelv tökéletes elsajátitás céljából, az elemi iskolába is kelllett járniok. Ezen iskolának az első évben 74 tanulója volt. Ezen iskola vezetője Maior Gergely szerzetes, a későbbi balázsfalvai püspök volt. Később, 1757-ben Neagoe Manase tanár vezetése alatt megnyilt ezen iskola harmadik osztálya is, amely sintaxis-nak neveztetett. Ebből az iskolából fejlődött ki később a jelenlegi balázsfalvai görög katholikus gimnázium.

A harmadik iskolában, amely két osztályból állott, a nö-

vendékek a hittant, a dogmatikát és egyháztörténelmet tanulták. A «latin iskola» növendékei ebben az iskolában tanulták a hittant. Ezen harmadik iskolát, Aron püspök azon növendékek számára létesitette, akik a papi pályára készültek. Ezen iskolának az első évben 25 növendéke volt. Ebben az iskolában a rendes növendékeken kivül tanultak még azok a papok is, a kiknek nem volt elegendő theológiai ismereteik. Ezen iskola növendékei közül kezdetben 12, később pedig 24 az Aron püspök által létesitett szemináriumban láttattak el.

A zárda jövedelmét kezdetben maga Aron püspök kezelte 1756. december 1-ig, amikor is azt a zárda szerzeteseinek adta át oly kikötéssel, hogy az iskolák és szemináriumok a zárda jövedelméből tartassanak fenn.

Aron püspök azonban gondoskodott azon szegénysorsu tanulók élelmezéséről is, akik nem juthattak be a szemináriumba, amelynek kezdetben 20 ösztöndijas növendéke volt. Aron püspök a szegény tanulókat hétköznapokon kenyérrel, ünnepnapokon pedig főtt étellel látta el. Ettől az időtől kezdve kapnak azok a szegénysorsu balázsfalvai tanulók kenyeret, akik nem laknak a szemináriumban. Maior Gergely püspök alatt ez a kenyéradományozás akként rendeztetett, hogy a püspöki uradalom, a zárda és a theológiai szeminárium évenként 200—200 mérce buzát adtak, amelyből későbben Bob püspöksége alatt 200 tanuló láttatott el kenyérrel.

Aron püspök azonkivül megvette a szeminárium számára 32.000 frtért gróf Bethlen Gábortól a kutfalvai birtokot.

Aron püspök alatt a balázsfalvai iskolák összes növendékeinek száma 300-ra emelkedett.

Ezen iskolák tanárai kezdetben szerzetesek voltak, későbben azonban már világi papok is alkalmaztattak tanárokul.

A három osztályból álló iskolában, amelyből később a gimnázium fejlődött ki, a tannyelv a latin volt, a román tannyelv csak a 19. század harmincas éveiben hozatott be. A magyar nyelv ebben az iskolában már létesitése óta kötelezőleg tanittatott. Ezt az utóbbi tényt, a román történetirók akként magyarázzák, hogy azért tanittatott a magyar nyelv ezen iskolában, hogy ezen iskola lehetővé tegye tanitványainak, hogy tanulmányaik befejezése után, állami hivatalnokokként alkalmaztassanak.

Bob János püspök ezt az iskolát 1784-ben a hazai gimnáziumok rendszerének megfelelőleg szervezte. Ezen iskola tehát 1784-től kezdve öt osztályból állott és pedig a principianak nevezett első osztályból, a gramaticanak nevezett második osztályból, a sintaxis-nak nevezett harmadik osztályból, a retorica-nak nevezett negyedik osztályból és a poetica-nak nevezett ötödik osztályból.

Bob püspök halála után 1831-ben, a balázsfalvai gimnáziumból a két filozófiai kurzus felállitása folytán liceum lett, a

melyben a tanulók teljesen befejezhették középiskolai tanulmányaikat. Ebben az időben került ezen liceumhoz tanárul Barnuțiu Simon, aki 1834-ben a saját felelősségére hozta be ezen iskolába a latin tannyelv helyett a román tannyelvet.

Ettől az időtől kezdve a balázsfalvai liceum központja lett a román nemzetiségi aspirációknak, amelyeknek különös táperőt Barnuțiu Simon tanárnak észjogi és román nemzettörténelmi előadásai szolgáltattak, amelyek ellen a kolozsvári kormány már 1833-ban óvást emelt, de minden eredmény nélkül.

1842-ben, amidőn a magyar kormány törvényileg kimondta volt a nem magyar iskolák megmagyarositását, ez ellen a balázsfalvai görög katholikus szentszék 1843. február 15-én tiltakozott.

1848. május 10-én a balázsfalvai iskolákban és igy a liceumban is a románok lázongása miatt, be lett szüntetve a tanitás.

A szabadságharc lezajlása után, 1850-ben ujra megnyittattak a balázsfalvai iskolák. A liceum az 1849-iki osztrák tanterv szerint szerveztetett és ennek megfelelőleg — a román tannyelv fentartásával — nyolc osztályra egészittetett ki és főgimnáziumnak neveztetett, amelyben az első érettségi vizsga az 1850/51. iskolai év végén tartatott meg. Ezen időtől kezdve a balázsfalvai gimnáziumban nemcsak az ország legtávolabb vidékeiről, hanem még Bukovinából és Moldvából is igen nagy számban sereglettek a román ifjak. Ezen időtől kezdve a gimnázium minden osztályában kötelezőleg tanittatott a román nyelv, a magyar nyelv azonban nem volt kötelező tantárgy. A gimnázium egyes tanárai az uj tantervnek megfelelőleg, román nyelvü tankönyveket irtak. A tanárok legnagyobb része azonban, akik csupán csak a balázsfalvai görög katholikus papnövelde tanfolyamait végezték és a kiknek nem volt meg a tanári pályához megkivántató egyetemi készültségük, igen sok nehézséggel küzdöttek az egyes tantárgyak előadásában. Az abszolutizmus idejében, habár a gimnázium feletti felügyeletet a balázsfalvai görög katholikus érsek és annak szentszéke gyakorolta, mindazonáltal a gimnáziumra vonatkozó fontosabb intézkedések, az ausztriai kormánynak jelentettek be jóváhagyás végett.

Vancea János (1862—1892) balázsfalvai érsek alatt, az 1872-ben Balázsfalván megtartott provinciális zsinat, a balázsfalvai iskolákra vonatkozólag egy szabályrendeletet léptetett életbe, amelynek értelmében, ezen román nemzeti és görög katholikus jellegü iskolák feletti felügyelet az érseknek, illetve a szentszéknek tartatik fenn; az érsek nevezi ki a gimnázium igazgatóját és tanárait, akik a tanári képesitő vizsgálatot a balázsfalvai szentszék előtt teszik le és a szentszékkel együtt megállapitja a tantervet és az előadandó tankönyveket.

A gimnázium tantervében, a középiskolákra vonatkozó 1883. évi XXX. t.-c. folytán, a román tannyelv fentartásával, lényeges változások állottak be és a fennebbi szabályrendelet legnagyobb

részében hatályon kivül helyeztetett. A gimnázium az 1883/4. iskolai évtől kezdve, mindenekben ezen törvény intézkedéseit tartja szem előtt.

Vancea érsek a sajátjából adott 36.000 frtot a gimnáziummal kapcsolatban álló fiu internátus létesitésére, amely 100 növendékkel, az 1884/5. iskolai évben nyilt meg és amelyben az évi ellátás 120 frtba került. A «Szent Háromság» balázsfalvai zárda alapjából épült 1889-ben a tornaterem. Vancea érsek, a gimnáziummal kapcsolatban levő fiu internátus számára, a sajátjából adott 47.000 frton egy uj épületet épittetett, a volt fiu internátusban pedig a görög katholikus felső román leányiskolát és az azzal kapcsolatban álló leány internátust helyezte el. A gimnáziumi épülethez 1894-ben, közadakozás utján begyült 20.000 frtból és az egyes alapokból adott 22.000 frtból, összesen tehát 42.000 frtból, egy uj szárnyépület épittetett.

A tanárok kezdetben nem kaptak fizetést, mert azok mint szerzetesek, a balázsfalvai «Szent Háromság» zárdában nyertek teljes ellátást. Később azonban, amidőn a zárdában lakó szerzetesek száma megfogyott és a tanárok legnagyobb része a világi klérusból neveztetett ki, a tanárok évi fizetése 1828-ig 80 frt volt, amit Leményi püspök 200 frtra emelt. Șuluțiu Șterca Sándor érsek alatt a rendes tanárok évi fizetése 500 frtra; 1872-től kezdve 600 frtra; később pedig 700 frtra emeltetett. A fizetésen kivül, a nőtlen tanárok a gimnázium épületében kaptak egy-egy szobát, a nős tanárok pedig lakpénzül egy csekély pótlékot kaptak.

A tanári nyugdijalap 1889-ben létesült, amelynek céljaira Vancea érsek 3000 frtot adott. A nyugdijalapba a tanárok évi tagsági dijképpen évi fizetésük 4%-át fizetik. Azok a tanárok, akik munkaképtelenekké válnak, öt évig terjedő szolgálatuk után, évente 200 frtot; tiz évig terjedő szolgálatuk után, 250 frtot; tiz éven felüli szolgálatuk után, 400 frtot; attól kezdve pedig minden évi szolgálatuk után még 5%-ot kapnak. A tanárok özvegyei évi 300 frtot, árvái pedig 100—100 frtot kapnak évenként, ugy azonban, hogy egy-egy tanár árváinak nyujtott segély, nem haladhatja meg az évi 300 frtot.

A balázsfalvai román iskoláknak nagy részük van abban, hogy a mai Romániát képező, akkori Moldva és Havasalföld nemzeti életre ébredtek. Moldvában és Havasalföldön, — amelyek még a 19-ik század első három tizedében is a görög fanarioták hatalmában állottak, — a köz- és a családi élet minden megnyilatkozásában a görög nyelv uralta a teret. Későbben azonban, amidőn a balázsfalvai iskolákból kikerült kiválóbb magyarországi román férfiak ott letelepedve iskolákat nyitottak, a román nyelv mindinkább kiszoritotta a görög nyelvet és ennek folytán mindkét ország határozott román jelleget nyert. A román történetirók különben kivétel nélkül elismerik, hogy a mai Románia, nemzeti kulturális fellendülését a balázsfalvai román iskoláknak köszönheti.

II

Az 1906/7. iskolai évre vonatkozó adatok.

A gimnázium igazgatója: Hossu József kanonok. A tanári kar áll: 1 igazgatóból, 16 tanárból és 4 hitoktatóból.

Miután a gimnázium tannyelve kizárólag a román, az összes tantárgyak román nyelven adattak elő, kivéve a VII-ik és a VIII-ik osztályban előadott magyar irodalom-történetet. A tankönyvek szintén románok, kivéve a VII-ik és a VIII-ik osztályban előadott irodalom-történetet, amely dr. Bartha Lajos «A magyar nemzeti irodalom története» tankönyv alapján adatott elő.

A gimnáziumban a görög-pótló nem adatott elő és igy a felső gimnázium osztályainak összes tanulói, a görög nyelv tanulására voltak kötelezve.

A gimnáziumban a következő rendkivüli tantárgyak adattak elő: *a*) a világi ének; *b*) a zene; *c*) a szabadkézi rajz.

Az intézet önképzőköre.

Az önképzőkörnek, amelynek tagjai a főgimnázium VII. és VIII. osztályának a tanulói, az 1906/7. iskolai évben a VII-ik osztályból 49, a VIII-ik osztályból pedig 50, összesen tehát 99 tagja volt.

A tagok összesen 21 munkát nyujtottak be és pedig 10 prózát és 11 költeményt, amelyek mind románok voltak.

A képzőgyüléseken 15 költeményt szavaltak, amelyek közül kettő magyar volt. Az önképzőkör egy diszülést tartott és pedig 1907. évi február hó 12-ikén, az intézet védszentjének az ünnepén, amikor is a 12 pontból és pedig zene, ének, szavalat és értekezésekből álló programmban, Mindszenti G. «Meliton és anyja» cimü költeményének az elszavalása is előfordult.

Az önképzőkör tagjai a gyüléseken kivül minden héten két órán át együttesen olvasták az önképzőkör által előfizetett hirlapokat és folyóiratokat.

Az önképzőkör vagyona 1122 K 90 f; könyvtára pedig 2809 kötetet kitevő 2613 müből áll.

Az önképzőkörrel kapcsolatban egy dalárda és egy zenede is müködött.

Iskolai ünnepélyek.

Az intézetben az 1906/7. iskolai évben a következő napokon tartattak iskolai ünnepélyek:

a) október 4-én, a király nevenapján;

b) október hó 29-én, II. Rákóczi Ferenc hamvainak a hazaszállitása napján;

c) november 19-én, szent Erzsébet napján, amikor is az elhunyt Erzsébet királyné lelki nyugalmáért gyász isteni tisztelet tartatott;

d) február 12-én, Szent János, Szent Vazul és Szent Gergely ünnepén, az intézet védszentjeinek napján;

e) április 11-én, az 1848-iki törvények szentesitésének az emlékére;

f) junius 8-án, a koronázás évfordulóján.

Az iskolai ünnepélyek programmja román volt.

Az 1906/7. iskolai év statisztikai adatai.

Különböző adatok			I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
Az iskolai év elején beiratkozott			75	67	67	71	70	65	52	50	517
Az év végén maradt			67	64	67	67	66	63	49	49	492
Megvizsgált magántanulók			6	2	—	3	2	1	2	—	16
Az osztályozott tanulók közül:											
A hitfelekezetük szerint		római katholikus	—	1	—	—	1	1	—	—	3
		görög katholikus	70	58	60	60	58	57	38	39	440
		görög keleti	3	5	6	10	9	6	12	10	61
		helvét hitvallásu	—	1	1	—	—	—	—	—	2
		izraelita	—	1	—	—	—	—	1	—	2
Nemzetiségük szerint		magyar	—	3	1	—	1	1	1	—	7
		román	73	63	66	70	67	63	50	49	501
Magyarul nem tudnak			13	15	25	13	2	12	—	—	80
Illetőség szerint		magyarországi	73	66	65	68	68	64	51	49	504
		romániai	—	—	2	2	—	—	—	—	4
A tanulók közül		felsőbb osztályba léphet	53	51	54	59	54	51	39	45	406
		megbukott	20	15	13	11	14	13	12	4	102
A tanulók szüleinek a foglalkozása	termelő	önálló: nagybirtokos és nagybérlő	—	1	—	—	—	—	—	—	1
		önálló: kisbirtokos és kisbérlő	35	35	30	24	30	29	22	24	229
		alkalmazott	—	—	—	2	—	—	—	—	2
	iparos	önálló: nagyiparos	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		önálló: kisiparos	5	3	5	5	—	2	5	1	26
		alkalmazott	—	—	—	—	1	—	—	—	1
	kereskedő és vállalkozó	önálló: nagykereskedő v. vállalkozó	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		önálló: kiskereskedő vagy vállalkozó	2	1	2	2	—	1	2	—	10
		alkalmazott	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Tisztviselő	állami és megyei	3	3	3	2	—	—	2	1	14
		magán	—	4	—	1	3	1	—	—	9
	orvos, ügyvéd, lelkész, tanár, tanító, mérnök stb.		20	18	26	33	33	30	20	22	202
	napszámos, szolga		8	1	1	1	—	1	—	1	13
	magánzó		—	—	—	—	1	—	—	—	1

Érettségi vizsgálat.

Az irásbeli érettségi vizsgálatra összesen 46 tanuló jelentkezett, akik közül kettő egy évre, egy pedig három hónapra vettetett vissza. Az irásbeli vizsgálaton a magyar nyelvü dolgozatok közül 5 jeles, 17 jó, 19 elégséges és 5 elégtelen volt. Az 1907. junius 7—12-én megtartott szóbeli vizsgálatra, amelyre kormánybiztosképpen Kuncz Elek, kolozsvári tankerületi királyi főigazgató volt kiküldve, 43 tanuló bocsáttatott, akik közül 33 nyilvánittatott érettnek; 10 pedig 3 hónapra vettetett vissza, ezek közül egy a magyar nyelv és irodalomból kapott elégtelen tanjegyet.

Könyvtárak, szertárak és muzeumok.

a) Tanári könyvtár.

A tanári könyvtár az 1906/7. iskolai év végén: 6382 kötetből álló 4800 tudományos és irodalmi müből; 617 kötetből álló 224 folyóiratból és 2604 kötetből álló 2532 müből, összesen tehát 9603 kötetből álló 7556 müből állott.

A tanári könyvtárnak 12 magyar és 9 román folyóirat járt, az utóbbiak közül 9 bukaresti volt.

b) Ifjusági könyvtár.

Az ifjusági könyvtár az 1906/7. iskolai év végén: 2809 kötetből álló 2609 müből állott. Az ifjusági könyvtár az 1906/7. iskolai évben 19 müvel szaporodott, amelyek közül 7 magyar. Az ifjusági könyvtárnak 14 kizárólag román politikai hirlap és folyóirat járt, amelyek közül 10 romániai volt.

c) Természetrajzi szertár.

A természetrajzi szertár az 1906/7. iskolai év végén 145 állattani táblából, 4341 borszeszben őrzött és kitömött állatból és azok szerveiből; 178 növénytani táblázatból, 4685 száritott és utánzott növényből, 375 ásványtani táblából, 2978 ásványból, 852 különféle tárgyból és 10.135 csigából és kagylóból, összesen tehát 23.689 tárgyból állott.

d) Természettani szertár.

A természettani szertár számára az 1906/7. iskolai évben 274 K értékben szereztettek be a skioptonhoz szükséges felszerelések.

e) Archeológiai és történelmi muzeum.

Az intézet archeológiai és történelmi muzeuma az 1906/7. iskolai évben 3047 pénz illetve éremből, 118 filológiai müből és 536 különböző tárgyakból állott.

f) Földrajzi muzeum.

Az intézet földrajzi muzeuma az 1906/7. iskolai évben 70 fali abroszból, 514 táblából és egyéb tárgyakból és 3 földgömbből állott.

g) Rajzterem.

A rajztermek az 1906/7. iskolai év végén 535 grafikai táblája, 86 gipsz mintája, 191 egyéb tárgya és a hirnevesebb müvészek festményeinek 99 utánzata volt.

h) Botanikus kert.

Az intézetnek van még egy botanikus kertje is, amely a legkülönbözőbb és a legritkább növényeket foglalja magában.

Az intézet ösztöndijas és segélyezett növendékei az 1906/7. iskolai évben.

1. Chirila I.-féle évi 50 K ösztöndijban 5 tanuló részesült.
2. A Bob-féle 120 K évi ösztöndijban 2 tanuló részesült.
3. A Manoviciu-féle 100 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.
4. A Ramonczay-féle 120 K évi ösztöndijban 3 tanuló részesült.
5. A Báró Ursu-féle 200 K évi ösztöndijban 6 tanuló részesült.
6. A Vancea-féle 200 K évi ösztöndijban 10 tanuló részesült.
7. A Şuluţiu Şterca Sándor-féle 200 K évi ösztöndijban 3 tanuló részesült.
8. A Şuluţiu Şterca Sándor-féle 120 K évi ösztöndijban 6 tanuló részesült.
9. A Gozsdu-féle 360 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.
10 A karánsebesi vagyonközösségi alapból 280 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.
11. A Cipariu Timoteusz-féle 100 K évi ösztöndijban 5 tanuló részesült.
12. A Baldi-féle 200 K évi ösztöndijban 2 tanuló részesült.
13. A szamosujvári központi alapból 160 K évi ösztöndijban 2 tanuló részesült.
14. A Bota Pop I.-féle 120 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.
15. A Rudolf-féle 100 K évi ösztöndijban 2 tanuló; a 90 K évi ösztöndijban 3 tanuló; a 70 K évi ösztöndijban 3 tanuló; a 60 K évi ösztöndijban 2 tanuló; az 50 K évi ösztöndijban 3 tanuló; a 40 K évi ösztöndijban 1 tanuló, összesen tehát 14 tanuló részesült.
16. A Filip-féle 200 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.

17. A Balla Tódor-féle 300 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.

18. A Bidián Elek-féle 300 K évi ösztöndijban 4 tanuló részesült.

19. A Papfalvai C.-féle 240 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.

20. A Gál-féle 120 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.

21. A faragói kerület 50 K évi ösztöndijában 4 tanuló részesült.

22. Az Alutan C.-féle 120 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.

23. A jövedéki birság-alapból 200 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.

24. A Maior Péter-féle 120 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.

25. A Cutean D.-féle 34 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.

26. A Pop András-féle 160 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.

27. A Braia-féle 65 K 56 f. évi ösztöndijban 1 tanuló, a 40 K évi ösztöndijban 6 tanuló, a 60 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.

28. A Vlád Miklós-féle 200 K évi ösztöndijban 1 tanuló részesült.

Összesen tehát 88 tanuló 12.251 K 56 f. évi ösztöndijban részesült.

Az intézet alapjai.

Az intézetnek a következő alapjai és alapitványai vannak:

a) A kenyéralap. Ehez az alaphoz a «Szent Háromság» zárda, a szemináriumi alap és az érseki uradalom egyenként évenként 181 hektoliter buzával járulnak. Ebből az alapból 182 görög katholikus tanuló, 5 naponként egy-egy 3 kilogrammos kenyeret, az egész évben tehát 29.226 kilogramm kenyeret kapott. Ebből az alapból nem részesitettek azok, akik ösztöndijasok voltak, vagy akik a szemináriumban laktak.

b) A szegény tanulóknak, betegségük esetében való segélyezésük céljáró szolgáló alap. Ebben az iskolai évben ezen alap adományképpen 709 K 13 f. kapott; gyógyszerekre 454 K 44 f. adott ki.

Az alapnak az 1906/7. iskolai év végén a következő vagyona volt:

1. Kórház, amelynek értéke	6.000 K — f.
2. A nagyszebeni «Albina»-nál elhelyezett pénz .	7.015 „ 40 „
3. A balázsfalvai «Patria»-nál elhelyezett pénz .	7.700 „ 22 „
4. Kötvényekben	858 „ 16 „
Összesen:	21.573 K 78 f.

c) A vivóiskola alapja az 1096/7. iskolai év végén 749 K 32 f.-t tett ki.

d) A Groze Ciriac Vazul elhunyt tanár emlékére tett alapitvány 273 K 27 f.-t tett ki.

e) A Sabadean János alapitvány, amelynek jövedelméből szegény beteg tanulók segélyeztetnek, az év végén 344 koronát tett ki.

f) A kirándulási alap 198 koronát tett ki.

g) A diák-asztal alapja az év végével 22.904 K 05 fillért tett ki. A diák-asztalnál 5 tanuló ingyen, 10 tanuló pedig fél dijért (havi 4 koronáért) kapott ellátást.

Jutalmak.

Az év végén a jutalmak alapjából 580 K és a Şuluţiu-féle alapból 120 K, összesen tehát 800 K összegben könyvek osztattak ki a szorgalmasabb tanulók között.

A gimnáziummal kapcsolatban álló fiu internátus.

A gimnáziummal kapcsolatban álló fiu internátusnak az 1906/7 iskolai évben 119 növendéke volt, ezek közül 16 tanuló ingyen ellátást kapott, akik közül 9 a Vancea-féle és 7 a báró Ursu Dávid-féle alapitványok ösztöndijasai voltak. Az internátus növendékei külön önképzőkört, dalárdát és zenedét képeztek.

A tanulók által fizetendő tandij és más dijak, valamint egyéb adatok.

Az intézetbe azok a növendékek, akik először iratkoznak be, felvételi dij képpen 12 K-t fizetnek, a többi növendékek pedig, akik eddig is az intézetbe jártak, felvételi dij képpen 6 koronát fizetnek. A felvételi dij fizetése alól egy tanuló sem mentetik fel. A gimnázium alsó négy osztályának a növendékei tandijképpen 28 koronát, a gimnázium felső négy osztályának a növendékei pedig 40 koronát fizetnek. A tandij fizetése alól a szegénysorsu szorgalmas, jó erkölcsü tanulók felmentetnek

Az iskolai év az uj naptár szerint kezdődik és záródik.

Az évvégi iskolai értesitvény kizárólag román nyelven van szerkesztve.

II. FEJEZET.

A belényesi görög katholikus román főgimnázium.

I.

Az intézet története.

A belényesi görög katholikus gimnáziumot Vulcan Sámuel, nagyváradi görög katholikus püspök alapitotta 1828-ban.

Vulcan Sámuel 1758-ban született Balázsfalván, szegény jobbágy szülőktől. Alsó és középiskoláit Balázsfalván végezte.

Szülei iránti szeretetből, mint nagy diák elment robotot végezni atyja helyett. Az uradalmi tiszt azonban felmentette a munka alól és azt tanácsolta neki, hogy menjen Nagyváradra, mert ott szükség van tanult ifjakra. Drágos Ignác, nagyváradi görög katholikus román püspök, Vulcant Bécsbe küldte a «Barbareum» theológiai intézetbe. Theológiai tanulmányainak a befejezése után alig töltött egy félévet egyházmegyéjében, amidőn II. József visszahivta Bécsbe és a «Barbareum» theológiai intézet tanulmányi főfelügyelőjévé, majd aligazgatójává nevezte ki. Négy éves fölszentelt áldozár volt, amidőn kanonok lett, Drágos nagyváradi püspök halála után pedig, 1806. október 25-én nagyváradi görög katholikus püspökké neveztetett ki.

Midőn egyházmegyéjében széjjelnézett, a román nép körében nem látott egyebet az értelmi sötétségnél és éppen azért arra határozta el magát, hogy a biharmegyei románoknak egy középiskolát fog alapitani, amely a román nép számára egyházi és világi intelligenciát neveljen. Ezen szándékát 1828-ban meg is valósitotta, amidőn a belényesi görög katholikus gimnáziumot létesitette. A gimnáziumot azért létesitette Belényesben, mert a nagyváradi görög katholikus püspökségi uradalom központja Belényes volt, amelyet jobbágyaitól lakott 77 község vett körül. Első sorban ezeknek akarta szellemi téren viszonozni azt, amit azok verejtékes munkával szereztek neki. Ezen okból kifolyólag iratta az általa emelt gimnáziumi épület homlokzatára: «Iuventuti huius provinciae.»

Vucan püspök az alapitó oklevél értelmében négy osztályu kis gimnáziumnak vetette meg az alapját. Az ezen gimnáziumra vonatkozó eredetiben latin nyelven szerkesztett oklevél a következő:

«Jöjj Uram segitségemre és támogasd ezen törekvésemet!

Alólirott óhajtván a közjóért valamit tenni, de különösen a román nemzet haszna és müveltségeért, amely meg van fosztva minden segitség és müveltségtől; tekintve, hogy tekintetes Bihar vármegyébe kebelezett Belényes városa, püspöki uradalmaimnak székhelye, amely több mint száz románlakta község által van környékezve és a legközelebbi nagyváradi tanintézettől hét magyar mértföldnyi távolságba esik és éppen ezen okból kifolyólag, ezen községek lakói részint a jelentékeny távolság, részint a költséges fentartás miatt tartózkodnak gyermekeiket tanittatni, elhatároztam, hogy az emlitett Belényes városában elemi és gimnáziumi iskolákat emelek és alapitok, hogy ezek által a Belényes körül lakó románoknak elegendő alkalmuk legyen kevésbé költséges módon kimüvelni magukat.

Megnyervén erre Ő Felségének, a nm. m. kir. Helytartótanácsnak 1827. évi május 1-én 10.929. és 1828. évi február 5-én 3.241. számu leirataival közlött legmagasabb jóváhagyását, Belényes városában alapitom a két osztályból álló elemi iskolát és négy osztályból álló Paedagogiumot, vagyis Gimnáziumot a következők szerint:

1. Az iskolák részére kikötöm és illetve átadom Belényes városában, a görög katholikus templom átellenében, a saját költségemen emelt egyemeletes épületet, amely a szükségeltető tantermeken kivül két vagy három tanitónak kényelmes lakást képes nyujtani, az első elemi iskolát és tanitóját a régi népiskolai épületben hagyva meg.

2. Mind az elemi, mind a grammatikai osztályokat egy-egy tanár fogja vezetni olyképpen, hogy Magyarország tanintézeteiben bevett és minden egyes osztálynak kijelölt tananyagot, a legjobb képességük szerint fogják előadni. Ezenkivül óhajom odairányul, hogy minden egyes tanár, szem előtt tartva az osztályonkénti fellépést, a tanulók értelmi képességének megfelelőleg némi ismereteket nyujtsanak a mezei gazdálkodásból, amelyek a mindennapi életben szükségesek, azonkivül ismertessék meg a növendékekkel azokat a módozatokat és gyógyszereket, amelyek segitségével megóvhatják magukat a föllépő betegségek ellen, mig orvosi segélyt kaphatnának; és minthogy ezen intézet mindenekelőtt a román nemzetért van alapitva, különös suly legyen fektetve az ős latin betükkel irt román helyesirásra, nyelvtanra és irodalomra, azonképpen a természetrajzra és szépirásra.

3. A tanárokat megfelelő fizetés és megélhetési képességgel óhajtván ellátni, hogy mentve legyenek a mindennapi fentartás gondjaitól, hogy ekkép annál nagyobb buzgalommal tehessenek eleget tanitási és nevelési kötelességeiknek, miért is biztos helyeken 6% kamattal elhelyezett 30.000 p. frtot hagyok és adok át visszavonhatlanul ezen alapitványnak oly feltétellel, hogy az első elemi iskola tanitója az eddigi állapotban meghagyatván, a tőke kamatjaiból, melyek évente 2010 p. frtot gyümölcsöznek, a II. elemi és az I. grammatikai osztály tanitóinak évenként 300 p. frt, a többinek, azaz a II., III. és IV. grammatikai osztály tanitóinak évenként 350 p. frt fizetése legyen.

4. A legidősebb tanár, vagy más, kit az alapitó püspök, vagy utódja, az illetékes tanulmányi igazgatóság hozzájárulásával legalkalmasabbnak és legméltóbbnak tart, addig is, mig kellő anyagi alap megszerzése után, a két felső humaniorai osztály felállitása után az igazgatói állás megfelelőleg javadalmaztatnék, köteles leend a helybeli iskolák igazgatói tisztét betölteni és ezen a cimen, a meghatározott fizetésen kivül még 50 p. frt tiszteletdijban részesülend.

5. Miután az 1. pontban két tanitó részére az intézetben jelöltem lakást, sőt ha életben leendek mindenesetre gondoskodni fogok a tanárok részére alkalmas lakásokról, a fönmaradt két tanár részére két tulajdon házamat adom át lakásul. Egyik a piacon van, a római katholikus plébánia és Vass László háza között, a másik a szent János-utcán az uradalmi kosárfonó és özv. Nagy Istvánné háza közt, vagy ezek helyett más két házat, amelyet az iskolaépület közelében veendek meg.

6. A tanitók fizetésén felül maradt 400 p. frt évi kamatra nézve rendelem, hogy az az intézeti épület, a tanári lakások és az iskolai butorzatok jókarban való tartására használtassék fel, számadási kötelezettség mellett.

7. Hogy ezen alapitványom és szándékom annál jobban legyen biztositva, annak kezelését a tulajdonjoggal egyetemben, a nagyváradi görög katholikus püspökökre, széküresedés esetén ezen egyházmegye káptalanjára ruházom: kötelesek lévén annak cselekvő és szenvedő állapotáról évenként számadást adni a nm. m. kir. Helytartótanácsnak.

8. Az emlitett legmagasabb határozatok értelmében az intézeti tanárok az egyházmegyei klérusból fognak szabadon megválasztatni és fölterjesztetni az illetékes tanulmányi főigazgatósághoz megerősités végett, ahol előzetesen képesitési vizsgálatnak fogják magukat alávetni. A tanulmányi főigazgatóságnak joga van arra felügyelni, nehogy kevésbé alkalmas egyének neveztessenek ki, de semmiesetre sem gyakorolhat befolyást a kinevezésre és nem tagadhatja meg a megerősitést olyan egyénektől, akik a kellő képzettség mellett kifogástalan erkölcsüek vagy hogy a püspök és káptalan akarata ellenére más egyéneket nevezzen ki.

9. Elhatároztam és most is óhajtom, hogy ezen intézet az 1828/9. tanév elején kezdje meg müködését. Hogy pedig elegendő számu tanu-

lója legyen, kérem azt meghirdetni legalább Magyarország és Erdély szomszédos megyéiben.

10. Ezen alapitvány, miután az alapnak magánkezelése nem képez akadályt, a nyilvános tanintézetek közé fog soroltatni és nyilvános felügyeletnek leend alávetve, ennek következtében a tanulók tanulmányi és erkölcsi előmeneteléről, valamint a tanárokról szóló féléves jelentések, a tanulmányi főigazgatóság utján, a nm. m. kir. Helytartótanácshoz lesznek felterjesztendők.

11. Jóllehet ezen intézet különösen a románokért van alapitva, mindazáltal nem fog abból elutasittatni más nemzetiségü és vallásu tanuló sem, csak törvény szerint a belépésre minősitve legyen. De azon indokból, hogy a román ifjuság számra nézve felülhaladja a többit, a szabályzat által megállapitott szünidőkön kivül, azon a napokon, amelyek a görög katholikusokra nézve ünnepnapokul vannak dekratálva, a tanitás szünetelni fog. A római katholikus ifjaknak teljes szabadságában áll, hogy ünnepnapokon isteni tiszteletre saját templomukba menjenek, sőt az oltári szentség fölvételére köteleztetnek is; ellenben a görög keleti ifjakra nézve, a ritus ugyanazonossága miatt, ez csak a gyónás- és áldozásra nézve engedtetik meg.

12. Hogyha pedig ezen intézet bármi okból nem alakulhatna meg, vagy bármi okból megszünne, ha életben volnék és másképpen nem rendelkezném, meghagyom, hogy az alapitványi tőke és a lakásul kijelölt házak bérei, a román tanuló ifjuság részére 50 frtos ösztöndijakra legyenek átváltoztatva.

Minek nagyobb hiteléül jelen alapitó oklevelemet kiadom és legmagasabb megerősités végett fölterjesztem saját kezem aláirásával és püspöki pecsétemmel megerősitve.

Kelt Nagyváradon, 1828. október 6-án. Vulcan Sámuel s. k. nagyváradi görög katholikus püspök. (P. H.)»

Az alapitó oklevelet I. Ferenc király miután megerősitette, illetve jóváhagyta, erről a Helytartósági tanács, 1829. junius hó 23-án 16.311 számu leiratával értesitette Vulcan püspököt. Ezen leirat a jóváhagyás közlésén kivül, a felség legmagasabb tetszését fejezte ki az alapitó cselekedete iránt, egyuttal pedig elrendelte, hogy a gimnázium megnyiltát a nagyváradi tankerület megyéiben és a szomszédos erdélyi megyékben hivatalosan meghirdessék.

Miután a gimnázium a legfelsőbb helyen megerősittetett, az 1828/9 iskolai évben átadatott rendeltetésének és ugyancsak abban az évben nyilt meg annak az első osztálya; a gimnázium második osztálya az 1829/30; a harmadik osztálya az 1830/31; a negyedik osztálya pedig az 1831/32. iskolai évben nyilt meg. Az intézet mint kis gimnázium, az 1837/8-iki tanévig működött, amikor is azután, az akkori idők igényeihez képest, az V. és VI. vagyis a két humaniorai osztályok szervezése által nagy gimnáziummá alakult át.

Ezen intézetben a tanmenet ugyanaz volt, mint a többi királyi gimnáziumokban, amelyet az 1790/91. országgyülés a XV. t.-c. által kiküldött országos bizottság által némileg módositott Ratio Educationis rendelt el.

A belényesi gimnáziumban kezdettől fogva minden egyes osztályban előadatott a magyar nyelv is, mint kötelező tantárgy.

A püspök, a gimnázium megnyilta óta, majdnem minden tanulót, vallás különbség nélkül, ellátott kenyérrel, tanszerekkel, és könyvekkel. Miután a püspök az igazgatói jelentésből arról értesült, hogy az 1835/6. tanévre csak 85 tanuló iratkozott be, 1835. október 10-én sajátkezüleg irta az igazgatónak, hogy a tanárok és az uradalmi tisztek valamely vasárnapon vagy ünnepnapon menjenek ki a szomszédos falvakba és buzditsák a népet, hogy küldjék gyermekeiket az iskolába.

A püspök 1835. február 5-én kelt uj alapitó oklevelében, az intézetet nagy vagyis hat osztályu gimnáziummá alakitotta át. A végzett ifjak ez által felléphettek a bölcsészeti osztályokba, onnan pedig bármilyen egyetemi tanulmányra. Innen vette kezdetét abban az időben a tulajdonképpeni Magyarországon a román intelligencia.

A latin nyelven szerkesztett uj alapitó oklevél a következő:

«Jöjj Uram segitségemre és áldd meg munkámat! Miután még az 1828. októberi alapitó oklevelemben kijelentettem, hogy Isten segitségével a belényesi kisgimnáziumot nagygimnáziummá alakitandom át, miután a szükséges tőkét sikerült összegyüjtenem és biztos helyekre elhelyeznem, szem előtt tartva a tanuló ifjuság különös érdekét, Belényes városban a jelenlegi kisgimnáziumot nagygimnáziummá emelem két humanior osztály hozzáadásával és ennek fentartására rendelem a következőket:

1. Az intézet részére kikötöm és átadom a görög katholikus templommal szemben lévő egyemeletes épületet, mely alapjából általam lett épitve s amely az ujabb időkben annyira kibővittetett, hogy a hét tantermen kivül kényelmes lakást nyujt az igazgató és hat tanár részére, föltéve, hogy ezek nőtlenek. Hogy pedig minden tanárnak legyen lakása, örök időkre átengedem a gimnáziummal szomszédos Boros Jánostól megvett házastelket.

2. Minden egyes osztályban egy-egy tanár fog előadni az országos tanszervezet értelmében. Azonkivül akarom, hogy a humanior osztályok tanárai állandók legyenek; a grammatikai osztályok tanárai pedig az I—IV-ig fokozatosan haladjanak osztályaikkal és befejezvén a négy évi folyamot, ujra az I. osztálytól kezdjék. Azonkivül, minthogy ezen intézet kizárólag a román nemzetért van alapitva, óhajom odairányul, hogy különös figyelemmel legyenek a román ortografiának latin betükkel leendő keresztülvitelére, ugyszintén a román nyelvtanra és irodalomra, amelyeknek az előadására alkalmasabbnak látszik a két humanior osztály és hogy ezekre ne használtassék fel más tantárgyakra szánt idő, ezek a humaniori osztályok valamelyik tanára által adassanak elő szünnapon egy órán át, mint rendkivüli tantárgyak.

3. Ezen intézet fentartására, a korábban biztositott 35.000 p. frton kivül átadok még 40.000 p. frtot és igy összesen 75.000 p. frtot, amely 6%-kal gyümölcsöztetve 4500 frt kamatot hoz, amelyet a következőleg rendelek felosztani:

a) az igazgató, aki helyettes tanár is, kapjon . . .	500 frtot;
b) a humanior osztályok tanárai, akik közül az egyik ezen két osztálynak hitszónoka leend, a másik pedig a román nyelvnek rendkivüli tanára, kapjanak fejenként 400 frtot, összesen tehát	800 frtot;
c) a négy grammatikai osztály tanárainak, akik közül az egyik ezen osztályok hitelemzője leend, fizettessék egyenként 350 frt, összesen	1.400 frt;
Átvitel	2.700 frt

	Áthozat	2.700 frt
d) a két elemi tanitónak fejenként 300 frt, összesen .		600 frt;
e) a fütésért, 3 öl fát számitva egy-egy osztályra á 3 frt, összesen		63 frt;
f) az intézet gondnoka, aki az épületben fog lakni, kap		50 frtot;
g) az épület fentartási költségeire és butorzatára évenként		240 frt;
Ha ezen összeg nem lenne teljesen szükséges, ugy a fönmaradt összeg jutalomdijakra és az évi értesitő nyomatására használandó fel.		
	összesen	3.653 frt.

h) A fenmaradt összeget kenyéralapitványnak szántam, hogy ezen vidékről bekerült szegény román tanulók mindennap kenyérrel legyenek ellátva, első sorban a görög katholikus vallásu tanulók. Mindazonáltal, hogy ha valamelyik utódom vagy más jótevő megnagyobbitani akarná ezen alapitványt, szabadságában álland az általam kenyérre szánt évi összeget a sajátjához kapcsolni és a gimnázium mellett, a román tanulók részére alapitandó finölvelde fentartására forditani.

4. Ezen alapitványomat tulajdonjoggal a nagyváradi görög katholikus püspök, széküresedés esetén a nagyváradi görög katholikus káptalan fogja kezelni, a nm. Helytartótanácshoz évenként felterjesztendő számadási kötelezettség föltétele mellett.

5. A legmagasabb határozatok értelmében az összes tanárok, kivéve az I. elemi osztály tanitóját, a püspök, széküresedés esetén pedig a káptalan által, a nagyváradi egyházmegyei klérusból fognak szabadon megválasztatni és megerősités végett a tanulmányi Főigazgatóságnak bejelentetni, amely előtt képesitési vizsgálatnak leendenek kötelesek magukat alávetni. A főigazgatóság csak arra fog felügyelni, hogy képzett és erkölcsös emberek legyenek kinevezve, de hogy a megválasztottat visszavesse vagy a püspök és káptalan ellenére más egyént önként nevezzen ki, arra nem leend följogositva.

6. Ezen alapitványom, minthogy a pénzalap magánkezelése azt nem akadályozhatja, a nyilvános intézetek közt foglaland helyet és nyilvános felügyeletnek lesz alávetve; ennélfogva a tanulmányi igazgatás minden ágában szorosan, egyedül és közvetlenül a tankerületi főigazgatóságtól függ, éppen azért az összes félévi, évi jelentések és információk a tanulókról és a tanárokról, a főigazgatóság utján lesznek a nm. Helytartótanácshoz felterjesztendők.

7. Jólehet, ezen intézet első sorban a román ifjak részére lett alapitva, mindazonáltal nem záratik ki abból más nemzetiségü vagy vallásu tanuló sem, csak képesitve legyen abba belépni. Azon indokból, hogy a román tanulók többségben leendenek, a heti és főbb ünnepi szünidőkön kivül mindazon napokon, amelyek a görög katholikusok részére ünnepnapokul vannak dekratálva, az előadások szünetelni fognak. A római katholikus vallásu tanulóknak szabadságában álland mindennap elmenni saját templomukba szent misét hallgatni és koronként lelkészüktől ritust tanulni; ellenben a görög keleti vallásu ifjaknak ezen szabadság, amennyiben a ritus egyforma, csak a gyónás és áldozásra adatik meg.

8. Hogyha ezen intézet valamikor bármi okból megszünnék létezni és még ha életben lennék és másképpen nem intézkedném, rendelem, hogy az alapitványi tőke egy fele 50 frtos ösztöndijakra fordittassék, amelyeket a nagyváradi görög katholikus püspök, széküresedés esetén pedig a káptalan fog kezelni, illetőleg a legméltóbbnak kiosztani; másik fele pedig a nagyváradi görög katholikus finövelde javadalmazására fordittassék.

Mely alapitványi levelemet kiadtam Nagyvárad, 1835. február 5-én, Vulcan Sámuel s. k. nagyváradi görög katholikus püspök.»

Ezen alapitó oklevelet a Helytartótanács, 1836. december 13-ikán kelt 36.240. számu leiratában hagyta jóvá.

Ennek folytán a belényesi gimnázium belépett a nagy gimnáziumok közé és mint ilyen 1837-től 1852-ig müködött. A felállitott V. és VI-ik osztályokban szintén mint kötelező tantárgy adatott elő a magyar nyelv.

A román nyelv előadására nézve ugy a humaniori mint a grammatikai osztályokban, az alapitó oklevél alapján, a tanári testület 1840. évi október 12-én megtartott tanácsülésében elhatározta, hogy a humaniori osztályok és a IV. grammatikai osztályok növendékei, ha kedd délután nem tartatnának rendes előadások, minden kedden délelőtt egy órán át fél 11-től, ellenesetben csütörtök délután 2—3-ig nyerjenek oktatást az I. humaniori osztály tanárától. Az első humaniori (az V-ik) osztály az 1837/38-ik tanévben, a második humaniori (a VI-ik) osztály, a képesitett tanárok hiányából kifolyólag pedig csak az 1840—41-ik tanévben nyilt meg.

Az 1840. december 21-én tartott tanári gyülés elhatározta, hogy az 1839. december 25-én elhalt Vulcan Sámuel püspöknek, a gimnázium alapitójának olajba festett képét az intézet legnagyobb tantermében fogja örök időkre elhelyezni és hogy minden év december 25-éjén gyászmise és iskolai ünnep fog tartatni az elhunyt Vulcan Sámuel püspök emlékére.

Az 1841. április 9-iki tanári gyülésen fölolvastatott a Főigazgatóságnak, a Helytartótanács által 1841. február 23-án 5.017. számu rendelete alapján kiadott leirata, amelyben az iránt kéretik ki a tanári testület véleménye, hogy miképpen lehetne az 1841/2. iskolai évtől kezdve, a latin tannyelv helyett a magyar tannyelvet behozni a belényesi görög katholikus nagygimnáziumba? Erre a leiratra a tanári testület azt felelte, hogy a gimnázium minden osztályában a történelem és a földrajz magyarul, a többi tantárgyak pedig latinul adassanak elő.

A tanulmányi Főigazgatóság, 1844. augusztus 17-én ismerteti a Helytartótanácsnak 1844. julius 24-én 27.215. számu leiratával közölt ama legmagasabb királyi határozatot, amelynek értelmében, az összes hazai tanintézetekbe, a theológiai intézeteket kivéve, a magyar nyelv hozatott be tannyelvül. A magyar tannyelvet 44 gimnáziumba hozták be, mig 17 gimnáziumban, köztük a belényesiben, továbbra is a latin tannyelvet hagyták meg.

A Helytartótanács 1845. január 14-én kelt 2.283. számu rendeletével fölhivja az igazgatóságot és tanári testületet, hogy ezen rendelet vételétől kezdve, minden hivatalos levelezéseikben, kérvényeikben és jelentéseikben, valamint jegyzőkönyveikben, számadásaikban és kiadványaikban a latin nyelv helyett kizárólag a magyar nyelvet használják.

A főigazgatóság 1848. május 6-án 142. sz. alatt meghagyja az igazgatóságnak, hogy tekintettel a zavaros időkre, mihelyt be-

fejezik a tanárok tárgyaikat, azonnal bocsássa haza a tanuló ifjuságot.

A nagyváradi görög katholikus szentszék, a belényesi görög keleti esperes kérelmére, 1849. április hó 26-án kelt 196. számu leiratával elrendeli, hogy a görög keleti növendékek ezentul vasár- és ünnepnapokon isteni tiszteletre a saját templomukba bocsátandók, hittani oktatás végett pedig a saját lelkészükhöz küldendők.

Ugyancsak a nagyváradi görög katholikus szentszék, az 1849. december 6-án kelt 770. számu leiratával, az 1849. március 4-én kibocsátott császári alkotmány értelmében elrendeli, hogy a tanári testület a belényesi gimnáziumban a román nyelvet hozza be tannyelvül.

A nagyváradi katonai kerületi iskolai hatóság, 1850. szeptember 27-én kelt 6.259. számu leiratával arról értesiti az igazgatóságot, hogy az 1850/51. tanévre a belényesi gimnáziumnak a régi törvények alapján megadatik a nyilvános jog, de tartozik az állami gimnáziumok mintájára szervezkedni.

Az eddig használatban volt gimnáziumi tanrendszer az 1850.—51. tanévben nemcsak módosittatott, hanem tekintve a sokoldalu változásokat, azt lehet mondani, egészen ujjá alkottatott. Ezen nevezetes átalakitásnak az alapszabályai, a császári királyi vallás- és közoktatásügyi miniszterium által 1849-ben kiadott, «Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich» cimü terjedelmes munkában foglaltatnak.

Ezen uj szervezeti munka, a gimnáziumokra vonatkozólag, a bevezetésen kivül öt szakaszra és egy függelékre oszlik.

A bevezetésben az uj tanrendszer behozatalának okai és az átalakitásnak szükségessége van ismertetve.

Az első szakaszban a gimnázium céljára, alapitására és fölosztására vonatkozó határozmányok foglaltatnak. Kimondatott, hogy a szükséges feltételek teljesitése mellett, minden egyházi vagy polgári testület vagy egyes személyek is, a császári királyi közoktatásügyi miniszterium előleges beleegyezésével gimnáziumot alapithatnak. Az eddig akadémiai tanszakmául vett két éves filozófiai tanfolyam, mint ilyen megszünvén, az a gimnáziumi tanfolyamhoz kapcsoltatott és igy a gimnáziumi tanfolyam hat évről nyolc évre emeltetett. A nyolc osztályu teljes gimnázium főgimnáziumnak, az alsó négy osztályból álló gimnázium pedig algimnáziumnak neveztetett. Az algimnázium önállólag, azaz külön helyeken is, de a főgimnázium anélkül nem létesithető. Megkülönböztettek nyilvános és magángimnáziumokat. A nyilvános gimnáziumok föl voltak jogositva államérvényes bizonyitványok kiadhatására; a magángimnáziumok pedig nem. Ez oknál fogva a magángimnáziumok növendékeinek, államérvényes bizonyitványok elnyerhetése végett, valamely nyilvános gimnáziumban kellett vizsgázniok. A nyilvános gimnáziumok ismét állami, testületi vagy az egyes alapitók méltóságát jelentő, pl. püspöki nevet nyertek, annak megfelelőleg, hogy az állam vagy valamely testület vagy egyes alapitók fedezték azok fentartási költségeit. A tanárok kinevezése pedig az alapitók jogaihoz kapcsoltatott. Egyébiránt a nyilvánossági jogot a császári királyi közoktatásügyi miniszterium engedélyezte.

A második szakaszban a tanterv alkatrészei, u. m.: a tannyelv, a kötelező és a nem kötelező tantárgyak, az irásbeli dolgozatok, a tananyagnak osztályok szerint való fölosztása, szünidők, tankönyvek, taneszközök és tandijak tárgyaltatnak. Megállapittatott, hogy gimnáziumi tannyelvül bármely hazai élő nyelv használható, megválasztásánál azonban tekintetbe veendő az illető helynek és vidékének nemzetiségi tulnyomósága. A testületi vagy egyes alapitványi gimnáziumokban a tannyelv megválasztása, az alapitó jogaihoz tartozott. Ezen határozat azonban, az 1856. évi január 5-ik napján a 168. szám alatt kiadott miniszteri rendelettel, érvényen kivül helyeztetett. Ezen rendelet ugyanis azt parancsolja meg, hogy az 1855/56. tanévtől kezdve, 1860/61. tanévig évről-évre több-több, azután pedig az összes tantárgyak, a hittant és az anyanyelvet kivéve — amely a belényesiben a román volt — német nyelven tanittassanak. Kötelező tantárgyak: a hittan, a latin, a görög, a német és a tannyelv, a történelem, az illető korbeli földrajzzal kapcsolatban, számtan és mennyiségtan, természetrajz, természettan, bölcseleti előtan voltak. Nem kötelező tantárgyak voltak: a rajz, a szépirás, az ének, a testgyakorlat és az idegen nyelvek. A görög nyelv tanitása a harmadik osztályban kezdődött. Meghagyatott a taneszközök gyüjtése és szaporitása, igy keletkeztek azután a természettani és természetrajzi gyüjtemények és könyvtárak. A testületi vagy egyes alapitványi gimnáziumokban csak miniszteri engedély alapján lehetett tandijat szedni.

A harmadik szakaszban a tanulókra vonatkozó szabályok foglaltattak. Behozatott az ugynevezett érettségi vizsgálat, amelyet a nyolcadik osztályt végzett tanulóknak, a kerületi császári királyi iskolatanácsos elnöklete alatt, a nyolcadik osztály tanáraiból alakult bizottság és a városi küldöttség előtt kellett letenniök. A vizsgálat irásbeli és szóbeli vizsgálatból állott. Érettségi bizonyitvány nélkül senki sem bocsáttatott a szaktudományok tanulmányozására.

A negyedik szakaszban a tanári testületre vonatkozó határozmányok foglaltattak. Minden gimnáziumban egy vagy több hittanár, a kötelező tantárgyakra nézve a főgimnáziumban az igazgatóval együtt 12, az algimnáziumban pedig 6 tanárnak kellett lenni. Behozatott a szaktanitás, aminek folytán egy-egy osztályban több tanár tanitott. Azt a tanárt, a kinek valamelyik osztályban a legtöbb órája volt, az illető osztály főnökévé nevezték ki.

Az ötödik szakaszban a gimnáziumok közvetlen és közvetett kormányzatának az ágazatai foglaltattak. Minden gimnázium élén az igazgató-tanár állott, akit állami gimnáziumokban, a császári királyi közoktatásügyi minisztérium nevezett ki; a testületi vagy az alapitványi gimnáziumoknál pedig az illető kegyurak fölterjesztésére, a császári királyi közoktatásügyi miniszterium erősitette meg az igazgatót. A gimnáziumok vezetésébe közvetve az eleinte önállólag müködött iskolahatóságok, ezeknek a császári királyi kerületi hatóságokba lett bekebeleztetése után, a császári királyi iskolatanácsosok folytak be. Intézkedéseik azonban mindenkor a kerületi hatóságok neve alatt adattak ki.

A függelékben végre terjedelmesen fejtegettetnek az uj tanrendszer életbeléptetésének a kérdései.

Ezen uj rendszer, amely a Thun Leó bécsi császári királyi közoktatásügyi miniszterről neveztetett el Thun-rendszernek, eltekintve a tannyelvre vonatkozó intézkedésektől, 1861-ig állott fenn változatlanul.

Az Entwurf rendelkezései következtében a belényesi gimnázium nagy szorultságba jutott. Vagy kiegészittetik a VII. és VIII. osztálylyal vagy lesz belőle önálló algimnázium, mint fennállásának az első időszakában. Az akadály az volt, hogy az ala-

pitványi vagyon nem volt elegendő, a nyolc osztályuvá emelendő gimnázium tanárainak a fizetésére és a könyvtár, a természetrajzi, természettani szertárak berendezésére.

Báró Erdélyi Vazul nagyváradi görög katholikus püspöknek, mint a belényesi görög katholikus gimnázium patrónusának a jelenlétében és dr. Papp Szilágyi József nagyváradi görög katholikus kanonok, császári királyi iskolafelügyelő és tanácsos elnöklete alatt, a belényesi gimnáziumi tanárok jelenlétében tartatott meg, 1851. február hó 6—8 napjain, ama iskolai tanácskozmány, amely hivatva volt dönteni a gimnázium jövője felett. Ez a tanácskozmány kimondta, hogy a belényesi gimnázium az uj tervezet alapján teljes, nyolc osztályu gimnáziummá szerveztessék. Miután kiszámitották, hogy a meglevő alap az intézet szükségleteiből mennyit fedezhet, a tanulmányi alapból évenként a tanárok fizetésére 3.300 frtot, az igazgató részére 200 frtot, a könyvtár részére 100 frtot, végül a természettani szertár részére 300 frtot kérnek kiutaltatni. Hogy a tanárokban ne legyen hiány, nőtlen papokat fognak tanárokul alkalmazni, hogyha pedig ezek között nem találtatnék elegendő megfelelő tanerő, akkor nős embereket is fognak alkalmazni; sőt szükség esetén még görög katholikus világi férfiakat is. Elhatároztatott, hogy az 1851/52. iskolai évben az uj szervezet szerint fog már tanittatni. A tannyelv tekintetében elhatároztatott, «hogy miután a belényesi gimnázium román nemzeti, a legmagasabb intenció szerint, tannyelvének románnak kell lennie, a mennyiben más nyelvü hallgatók is volnának, a tanárok azok nyelvén is tarthatnak magyarázatot, valamint az is meg fog engedtetni, hogy a saját nyelvükön feleljenek.» A kötelező tantárgyak közé felvétetett a magyar nyelv is.

A tanácskozmány továbbá azt határozta el, hogy arra való tekintettel, miszerint az alapitó püspök ugy rendelte, hogy a görög keleti növendékek a hittant a görög katholikus növendékekkel együtt tanulják, a hitbeli differenciákat pedig saját lelkészük ismertesse meg velük: nem látszik szükségesnek külön órákat megállapitani a görög keleti hittan tanitására, különben a gyónás és áldozás szentségeinek a fölvételére és nagyobb ünnepeken mehetnek a saját templomukba. A diákmisére nézve pedig az határoztatott, hogy azt mindennap fél 8 órakor a tanárok szolgálják. Erre vonatkozólag azonban a közoktatásügyi miniszterium 1851. évi augusztus hó 12-én 7.146/790. számu leiratával azt rendeli el, hogy azon görög keleti tanulók, akik szüleik beleegyezésével a görög katholikus hittant óhajtanák tanulni és a görög katholikus templomba óhajtanának járni, ebben nem akadályozhatók meg; erre azonban nem szabad őket kényszeriteni, mert teljes szabadságukban áll hittanukat a saját lelkészüktől tanulni és saját templomukba járni.

A gimnáziumba járó görög keleti román tanulók ennek

dacára mégis arra kényszeritettek, hogy a diákmisén minden reggel a görög katholikus templomba menjenek. (Az aradi egyházmegyei fenhatóság azonban, az 1899. szeptember 1-én megnyilt belényesi egyházmegyei görög keleti román internátusban egy kápolnát épittetett és elrendelte, hogy 1899. szeptember hó 1-étől kezdve a belényesi görög katholikus gimnáziumba járó görög keleti tanulók ezen kápolnába tartoznak menni minden reggel diákmisére.)

A fennebbi határozatokra vonatkozólag, — eltekintve a görög keleti növendékek hittan tanitásától — a cs. kir. miniszterium, 1851. julius 8-án 2.194/267. számu leiratban a következő megjegyzéseket teszi:

Elvileg semmi akadály sem forog fenn az iránt, hogy a belényesi görög katholikus gimnázium román előadási nyelvvel, teljes nyolcosztályu gimnáziummá szervezkedjék; a tanulmányi-alapból pedig megigéri a segélyt azon észrevétellel, hogy miután az uj szervezet csak fokozatosan fog behozatni, a felmerülendő szükségletet is csak aszerint fogják fokozatosan fedeztetni, amint az uj osztályok megnyiltával nőni fog a tanárok száma; különben megkeresi a megyés püspököt és Belényes városát, hogy adományaikkal támogassák az intézetet. A püspök ennek következtében adománygyüjtést rendelt el egyházmegyéjében, ő maga pedig tekintélyes összeggel járult az adományokhoz. Ennek köszönhető, hogy az alapitványi összeg rövid idő alatt 90.000 pfrtra növekedett. I. Ferenc József király pedig, 1853. szeptember 18-iki leiratával megadja a belényesi gimnáziumnak a nyilvánossági jogot és részére a tanulmányi alapból évi 3530 pfrtot utalványoztatott ki.

Ezen határozat alapján a közoktatásügyi miniszter, 1853. évi szeptember 29-én 9.822/1.356. szám alatt elrendeli, hogy:

a) az igazgató fizetése 800 frt, a többi tanároké 600 frt legyen, beletudva ezen összegbe a lakásilletéket is; *b*) hogy a helyettes tanárok kinevezése az illetékes iskolai hatósággal előzetesen közöltessék és a kinevezési okmányban egy záros határidő szabandó meg, melyen belül a helyettes tanár köteles megszerezni a rendes tanári képesitést; *c*) hogy a müködésben levő és az ezután alkalmazandó tanárok képességei és politikai maguktartása felől, a kerületi iskolai hatóság jelentést tartozik tenni a miniszteriumhoz, valamint arról is, hogy a képesitett tanárok mikor nyerték képesittetésüket; *d*) hogy a tüzifát ezentul is a megyés püspök szolgáltassa ki és hogy 1.270 frtot köteles fizetni a természettani és természetrajzi muzeumok felszerelésére; *e*) hogy a tanulmányi alapból kiutalt segély csak a didaktikai szükségletek fedezésére fordittassék, de sőt azt is megköveteli, hogy a kegyur adománygyüjtés által annyira nevelje az eredeti alapot, hogy idővel a tanulmányi-alapból nyujtott segély legalább is részben fölöslegessé váljék; *f*) hogy a tanulmányi-alapból adott se-

gély nem ad az intézetnek állami jelleget, sem a tanároknak államhivatalnoki rangot.

Az intézet VII-ik osztálya az 1851/2., a VIII-ik osztálya pedig az 1852/3. iskolai évben nyilt meg és ettől kezdve az az intézet jogosultsággal birt, hogy államérvényes érettségi bizonyitványokat bocsáthasson ki. Az 1852/3. iskolai év végén tartották meg a belényesi görög katholikus főgimnáziumban az első érettségi vizsgálatot, amelynek tantárgyai közé nem volt felvéve a magyar nyelv.

Az 1851/2. iskolai évtől az 1855/6. iskolai évig a magyar nyelv csak a felső osztályokban adatott elő, még pedig heti 2—2 órában.

Miután az 1855. január 1-én a 37. számu miniszteri leirattal elrendeltetett, hogy a felsőbb osztályokban a tantárgyak legnagyobb része, az alsó osztályokban pedig egy vagy több tantárgy német nyelven adassék elő, a tanári testület, amikor 1855. március 3-án tartott tanácskozmányában tudomásul vette a nevezett rendeletet, azt jegyezte meg, hogy a VII. és a VIII-ik osztályokban a német irodalom és az V. és VI-ik osztályokban a természetrajz eddig is német nyelven adattak elő, továbbá hogy a tanári testület a következő években igyekezni fog eleget tenni a miniszter ebbeli rendeletének.

Az 1855/6. tanévben a tanári testület, a fennebbi rendelet következtében akként osztotta be a tantárgyakat, hogy az óraszám az I. és II. osztályokban 25, a III., IV., VI. és VII. osztályokban 27, az V. és VIII. osztályokban 28 volt. A tanári testület a magyar nyelvet pedig kihagyta a tantárgyak sorából, mert a miniszteri rendelet szerint a magyar nyelvet vagy heti 2 órában, vagy pedig egyáltalában nem kellett előadni és minthogy a magyar nyelv tanitása által az óraszám 29, illetve 30-ra emelkedett volna, a többi tantárgyból pedig a miniszter nem engedett óracsökkentést, a tanári testület, nehogy tulterheltetés idéztessék elő, a magyar nyelv tanittatását beszüntette.

1855. november 13-án a 11.296. számu leirattal meghagyatott, hogy az 1855/6. iskolai év második felétől kezdve az I—VIII-ban a német nyelv; a IV-ben az osztrák birodalom statisztikája; az V. és VI-ban a görög nyelv; a VII. és VIII-ban a történelem és statisztika kizárólag német nyelven adassanak elő. A tanári testület eleget téve eme rendeletnek, német szövegü tankönyveket rendelt meg.

A közoktatásügyi miniszter, 1856. április 16-án 5.663/370. számu leiratával elrendelte, hogy a belényesi görög katholikus főgimnázium alsóbb osztályaiban is fokozatosan a német hozassék be tannyelvül.

Szemben ezzel a rendelettel, az egyházmegyei fenhatóság attól félvén, hogy kellő tanerők hiányában be fog záratni az intézet, arra ösztönözte a tanárokat, hogy sajátitsák el a német

nyelvet, mert az intézetben három tanáron kivül, a többi tanárok képtelenek voltak a miniszteri tervnek megfelelőleg, német nyelven tanitani. Az 1856/7. tanévben a következő tantárgyak adattak elő németül: az I. és II-ban a német nyelvtan; a III-ban a görög, a német, a történelem és a földrajz; a IV-ben a német, a történelem és a földrajz; az V-ben a görög, a német, a történelem, a földrajz és a mennyiségtan; a VI., VII. és VIII-ban a görög, a német, a történelem és a földrajz.

Az 1857/8-iki tanévben a tanári testület elhatározta, hogy javasolni fogja, miszerint a magyar nyelv vétessék fel a kötelező tantárgyak közé. A német nyelven előadott tantárgyakon kivül, németül fogják még előadni az V-ben a történelmet és a földrajzot, a VII. és VIII-ban pedig a mennyiségtant.

Miután Ő Felsége I. Ferenc József, 1860. október 20-án Bécsben kelt diplomájával visszahelyezte a magyar nyelvet, mint hivatalos nyelvet a közigazgatás és az igazságszolgáltatás összes ágazataiba, a helytartótanács 1860. november 24-én kelt 35.409. sz. leiratában elrendelte, hogy a középiskolák tannyelvére vonatkozólag a tanári testületek, a nyelvviszonyokat és a helyi óhajokat figyelembe véve, adjanak véleményt.

Erre a tanári testület, az egyházmegyei kormány előzetes jóváhagyása mellett, a következő véleményt terjesztette elő:

«Jóllehet a cs. és kir. udvari Kancellária behozta a magyar nyelvet az ország hivatalos nyelvéül, mindazonáltal a tanári testület a belényesi görög katholikus főgimnáziumban szükségesnek találja továbbra is fentartani a román nyelvet, mert:

1. Az októberi diploma által érintetlenül hagyatott a nem magyarajku nemzetiségeknek azon joga, hogy a saját nyelvüket szabadon használhatják az iskoláikban és közügyeikben.

2. Mert néhai Vulcan Sámuel, nagyváradi görög katholikus püspök ezen intézetet, különösen a Belényes vidéki nép számára alapitotta, ennélfogva azt románnak kell tekinteni ugy oktatás, mint nemzeti jelleg szempontjából.

3. Mióta a latin nyelv mint előadási nyelv kiküszöböltetett, a belényesi főgimnáziumban tan- és magyarázati nyelvül a mai napig meghagyatott a román.

4. Miután 8 ifju kivételével az egész tanuló ifjuság román ajku, akik anyanyelvükön kivül nem birnak más nyelvet, méltánytalan dolog volna őket megfosztani az egyedüli müvelődési eszköztől.

5. Miután általánosan elismert elv, hogy egy nemzet csak a saját nyelvén juthat ismeretekhez és müveltséghez, nem volna méltányos dolog, hogy ha az megtagadtatnék a román néppel szemben, amely szegényebb, mint több más hazai nép.

6. Végül, miután Belényes városának nagy része, vidéke pedig egészben véve román, nem foroghat fenn kétség az iránt, hogy kivánja nyelvének a fentartását. Mindazonáltal a tanári tes-

tület nem akarja kiküszöbölni a magyar nyelvet a belényesi gimnáziumból, sőt ellenkezőleg, ismerve annak hasznát és szükségességét: minden erejéből arra fog törekedni, hogy tágabb teret nyisson a magyar nyelv müvelésének és hogy a tanulók teljesen elsajátithassák azt, mint alapját az akadémiai kiképeztetésüknek. A magyar ajku tanulóknak azonban jogukban áll magyar nyelven felelhetni.»

A helytartótanács, 1861. évi október 21-én 58.244. sz. a. kiadott intézvényében addig is, mig az általa Ő Felsége elé terjesztett és az eddigi tanrendszertől elütő javaslata érvényre emeltetnék, az 1861/2. tanévtől kezdődőleg a többek között elrendelte, hogy miután tannyelv tekintetében kizárólag magyar és vegyes gimnáziumok különböztetnek meg, azoknak megfelelőleg tannyelvül vagy kizárólag vagy pedig valamely tájnyelvnek segédhasználata mellett a magyar nyelv hozandó be. 19 gimnázium jelöltetett ki olyannak, amelyekben kizárólag magyar volt a tannyelv, mig 19 olyan gimnázium jelöltetett ki, amelyekben a magyar tannyelv mellett, a tájak szükségleteihez képest, a német, a tót, a ruthén, a szerb vagy a román segédnyelvek használtattak. A hittan előadására azon nyelv jelöltetett meg, amelyet a tanuló legjobban ért. Végre a különböző nemzetiségek nyelvbeli igényeinek tekintetbe vételével elrendeltetett, hogy azok nyelvei, az illető vidék középiskoláiban, mint viszonylagosan kötelező tantárgyak adassanak elő.

A tanári testület a román nyelv müvelése céljából az 1861—62. iskolai évben a VII. és VIII. osztály növendékeiből önképzőkört alakitott, amelynek alapszabályait a helytartótanács 32.067/1862. sz. a. látta el a jóváhagyási záradékkal. Ezen évtől kezdve áll fenn a belényesi görög katholikus gimnáziumban az önképző kör.

A helytartótanács, 1862. évi junius 30-án 12.844 sz. a. az 1862/3. tanévben életbeléptetendő következő tantervet rendelte el.

1. A hittan a tanulók nyelvén fog előadatni.

2. A magyar nyelv minden osztályban mint kötelező tantárgy fog előadatni hetenként 3 órában és pedig az I. és a II. osztályban román nyelven a helyesirás és olvasás; a III. és a IV. osztályban román nyelven a magyar nyelvtan; az V. és VI. osztályban a magyar nyelvtan terjedelmesen magyar nyelven; a VII. és a VIII. osztályban az irodalomtörténet magyar nyelven.

3. A német nyelv minden osztályban mint kötelező tantárgy fog előadatni, hetenként 2 órában és pedig az alsó osztályokban román nyelven; az V. és VI. osztályban a lehetőséghez képest német nyelven; a VII. és a VIII. osztályban az irodalomtörténet német nyelven.

4. A román nyelv az I. osztályban 4 órában, a többi osztályokban 3 órában fog előadatni.

5. A magyar és a német nyelv a jelen rendelkezés 2. és 3. pontja szerint adandó elő, a többi tantárgyak pedig román nyelven tanitandók, a magyar nyelv azonban ezeknél is a körülményekhez képest ségedtannyelvül használandó.

6. Kedden délután tartassanak előadások.

Ezen tantervből semmi eltérés nem engedtetik meg.

Miután az 1868. évben rendezett diák majálison, Papp Pál VIII. osztálybeli tanuló (a későbbi belényesi ügyvéd) összetépte a magyar zászlót, akit eme tette miatt a belényesi gimnáziumból kizártak: a vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1868. julius 6-án 10.685. számu intézményével elrendelte, hogy ilyen mulatságok alkalmából mellőstessenek mindennemü zászlók.

A tanulmányi főigazgató, 1868. október 9-én 1.168. sz. leiratában azon indokból, hogy a belényesi főgimnáziumban a magyar nyelv általánosan kötelezett tantárgy, arra utasitotta az igazgatóságot, hogy a magyar nyelv minden egyes osztályban gyakorlati módon tanittassék és hogy szüntettessék meg azon szokás, amely tekintettel a Romániából és Bukovinából jött tanulókra, a felső osztályokban a magyar nyelv a haladók és kezdők csoportja szerint kettéosztva tanittatott.

Papp-Szilágyi József nagyváradi görög katholikus püspök, Kővári Tivadar kanonok, gimnáziumi igazgatónak a tanácsára, az 1870/71. iskolai évben, a belényesi görög katholikus főgimnáziumot állami gimnáziummá akarta átváltoztatni. Ennek indoka a tanárok csekély évi 600 frt fizetése volt, amelyből még lakbért is kellett fizetniök. Amellett, hogy a püspök át akarta adni a gimnáziumot az államnak, mindazonáltal fönn akarta tartani az intézet jellegét, előadási nyelvét és alapitványának a kezelését. Az igazgató ilyen szellemben tett előterjesztést a főigazgatónak, aki erre 1870. október 6-án 1.101. szám alatt a következő leiratot intézte az igazgatóhoz:

«Főtisztelendő kanonok, főgimnáziumi igazgató Ur! Vonatkozással a mult hó 26-án 271. sz. a. kelt jelentésére, értesitem főtisztelendő Uraságodat, miszerint a belényesi főgimnáziumnak állami gimnáziummá leendő nyilvánitása ügyében, felterjesztést intéztem a nagyméltóságu vallás és közoktatási m. kir. miniszteriumhoz és a miniszter ur Ő Nagyméltóságával személyesen értekeztem. Ő Nagyméltósága hajlandó az érintett gimnáziumot állami gimnáziummá nyilvánitani, államköltségekkel segélyezni, görög katholikus jellegének és román tannyelvének fentartása mellett, az alaptőkék kezelését Püspök Ő Méltóságával kötendő szerződés által biztositani. E végre megkértem ma a Püspök Ur Ő Méltóságát, miszerint az arra vonatkozó tárgyalást, a Miniszter Ur Ő Nagyméltóságával meginditsa. Temesvárott, 1880. október 6-án. Kümmer János Henrik s. k.»

A dolog azonban annyiban maradt.

Eközben a közoktatásügyi miniszterium kidolgozta a gimnáziumok tanulmányi szervezetére vonatkozó javaslatát, mielőtt azonban az törvénynyé vált volna, 1871. szept. 18-án 20.855. számu rendeletével, a javaslat több intézkedését életbe léptette. Eme tervezet érintetlenül hagyta a belényesi görög katholikus főgimnáziumban a román tannyelvet. A gimnázium I—V. osztályaiban a román nyelv tanitására hetenként 3—3 óra, a VI—VIII. osztályban hetenként 2—2 óra vétetett fel, amely óraszám a helyi érdekeknek megfelelőleg, más tantárgyak óraszámából vonatott le.

A tanárok türhetetlen anyagi állapotuk következtében, 1872. január 3-án, a közoktatásügyi kormányhoz és az országgyüléshez folyamodtak, hogy a tanulmányi alapból vagy az államkincstárból évi 4.000 frt segély utalványoztassék ki számukra. Kezdetben a közoktatásügyi miniszter, amennyiben az intézeti kegyur hozzá fog járulni a kért segélyhez, hajlandónak mutatkozott az anyagi segélyt kiutalni; minthogy azonban a kegyur nem tett semmit, a közoktatásügyi miniszter 1873. október 5-iki leiratában hivatkozással a tanulmányi alap rendkivüli megterheltetésére, nem részesitette a tanárokat a kért segélyben.

Oltean János nagyváradi püspök, az igazgatóságnak 1874. december 24-én 318. sz. fölterjesztésének figyelembe vételével, 1875. április 29-én 433. sz. leiratával szervezte a tanárok fizetését, kiutalván az alapitványból az igazgató részére évi 1.000 frt fizetést, az oklevéllel biró tanároknak 730 frtot és a helyettes tanároknak 650 frtot, föntartva magának, hogy időről-időre a sajátjából külön is segélyezze a tanárokat.

Dr. Krausz G. László tankerületi főigazgató, fölterjesztvén a közoktatásügyi miniszteriumhoz, az 1874/5. iskolai évben a belényesi görög katholikus főgimnáziumban tett látogatásáról szóló jegyzőkönyvet, abban azt jelentette, hogy a belényesi gimnáziumban nem fektettetik elég gond a magyar nyelvre, hogy a magyar nyelv előadása tekintetében, a tanulók kezdőkre és haladókra osztatnak, hogy a tantárgyaknak csak román nyelven való előadása által kizárólag román szellem tápláltatik és hogy a tanulmányi alapból engedélyezett 3.706 frt 50 kr. segély feljogositja a magyar kormányt, hogy követelje a tantárgyaknak magyar nyelven leendő előadását. Hogy a magyar nyelv elsajátitásában nagyobb eredmény legyen elérhető, a főigazgató azt véleményezte, hogy rendeltessék el legalább a történelemnek, a földrajznak és a bölcsészetnek magyar nyelven való tanitása.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1875. szeptember 18-án 21.895. számu leiratában közölte a nagyváradi görög katholikus püspökkel a főigázgató nehézményeit és egyuttal kéri a főigazgató által jelzett tantárgyaknak, magyar nyelven leendő tanitását, mire a püspök 1875. november 14-én kelt 1.277. sz. leiratában meghagyta,

hogy a történelem és a földrajz jövőre a gimnáziumban, a román nyelv szabad használata mellett, magyar nyelven adassanak elő.

A főigazgató, 1877. december 31-én 1.530. sz. alatt jelezte, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1877. december hó 22-én 32.628. sz. alatt kelt intézvényével, a tanulmányi alapból 1853. évi december 3-án 57.595/1.395. sz. alatt a gimnáziumnak engedélyezett évi 3706 frt 50 kr. segélyt megvonta, azon indokból, mert a gimnáziumi alapitvány, a legutóbbi számadásának tanusitása szerint annyira növekedett, hogy annak kamatjaiból fedezhetők az intézet évi kiadásai.

Ezen leirat, az 1878. január havi tanári tanácskozmányban lett felolvasva, amely elkeseredést okozott a tanárok körében, akiknek fizetése eme segély megvonása által oly csekélyre olvadt le, hogy abból nem biztosithatták exisztenciájukat.

Az igazgató a tanácskozmány jegyzőkönyvét felterjesztette az egyházmegyei kormányhoz, amely azt válaszolta rá, hogy kötelességének fogja ismerni, hogy a gimnáziumot a maga teljességében ezután is fentartsa.

Mig a belényesi görög katholikus főgimnázium állami segélyben részesült, addig a tandij az államkincstárba folyt be, az 1878/9-iki tanévtől kezdve azonban a tandij, a nagyváradi görög katholikus szentszéknek lett beszolgáltatva.

A tanulmányi alapból élvezett 3.706 frt 50 kr. elvonása által a tanárok fizetése nagyon megcsökkent. Ennek következtében a belényesi és a vidéki román intelligencia, 1880. évi szeptember 15-én egy bizottságot szervezett, amely arra volt hivatva, hogy a gimnáziumi alap javára gyüjtéseket eszközöljön, ami azonban vajmi csekély eredménynyel járt

A gimnázium legválságosabb helyzetekor, 1879. január 29-én neveztetett ki Oltean János püspök elhunyta után, nagyváradi görög katholikus püspökké Pável Mihály, szamosujvári görög katholikus püspök, akinek áldozatkészsége biztositotta azután a gimnázium létét.

Pável Mihály, püspöki székének elfoglalása után 10 hónapra, 1880. április 22-én kelt 893. számu leiratában, a belényesi görög katholikus főgimnázium igazgatójának évi fizetését 1.200 frtban, a rendes tanárok évi fizetését pedig 1.000 frtban állapitotta meg.

Az egyházmegyei szentszéknek, 1880. november 6-án megtartott teljes ülése kimondta, hogy:

1. Minden helyettes tanár a legrövidebb idő alatt köteles tanári vizsgálatot tenni. 2. Az oklevéllel biró tanár vizsgálata után, három évre nyilvános rendes tanárrá neveztetik ki. 3. Az igazgatónak évi fizetése 1.200 frt, a vizsgázott tanároké, a vizsgálat utáni három éven át 800 frt, azután pedig 1.000 frt. 4. A rendes tanárok oklevelük keltétől számitandó tiz éves pótlékképpen 50 frtot kapnak. 5. A jövendőben kinevezendő helyettes tanár az

első három évben 600 frt fizetést huz és ha ezen időközben vizsgálatra jelentkezni, annak letevéseig még 100 frt évi fizetésben részesül, köteles azonban a vizsgálatot a jelentkezéstől számitott két év alatt letenni; ha pedig szolgálata első három éve alatt nem jelentkeznék vizsgálatra, akkor állásától el fog mozdittatni. 6. A tanárok fizetései három havi utólagos részletekben fognak kifizettetni. 7. A tanároknak nyugdijjal leendő ellátásáról a szentszék esetről-esetre fog határozni. 8. Az igazgató és a tanárok állásuktól csak fegyelmi uton mozdithatók el. 9. A helyettes tanárok a kegyur szabad rendelkezése alatt állanak.

Az 1883. augusztus hó 28. és 29-ik napján tartott tanári alakuló gyülés alkalmával, — tekintettel az 1883. augusztus 9-én kelt 26.776. sz. miniszteri leiratra, amely szerint olyan tanintézetekben, amelyekben valamely hazai nyelv kötelezőleg tanittatik, az erre szánt órák ugy illesztendők be az órarendbe, hogy az által a többi tantárgyak terjedelemben ne szenvedjenek megszoritást, — a tantárgyak fölosztása és az órarend megállapitása, a középiskolákról szóló 1883. XXX. t.-c. kivánalmai szerint eszközöltetett.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig 1884. február 9-én kelt 42.674/1883. számu leiratában megengedte, hogy ama órarendnek megfelelőleg az I. osztályban a román nyelv előadására heti 3 óra, a többi osztályokban pedig heti 2 óra vétessék fel.

A tanári kar a felsőbb osztályokban szaporitani akarta a román nyelvi órákát és ez iránt felterjesztést is intézett a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, de minden eredmény nélkül.

A tanterv és az órarend az 1884/5. iskolai évtől kezdve, a középiskolákról szóló 1883. évi XXX. t.-c. és az ugyanazon évi 26.776. számu miniszteri rendelet utasitásainak megfelelőleg állapittatott meg.

Az 1885. évben, a husvéti szünidő alatt a balázsfalvai görög katholikus érseki szentszék kezdeményezésére, a balázsfalvai és a belényesi görög katholikus, valamint a naszódi alapitványi főgimnaziumok tanári testületeinek kiküldöttjei, együttes tanácskozást tartottak Balázsfalván. A tanácskozmánynak az volt a célja, hogy a román tannyelvü gimnáziumokban, az országos tanterv keretén belül, egyöntetü eljárás állapittassék meg, azután hogy alkalmas román szövegü tankönyvek adassanak ki, végül hogy megalkossa a balázsfalvai, a belényesi és a naszódi főgimnáziumok tanári testületeinek az egyletét.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter megengedte eme tanácskozmány megtartását és azon Páll Sándor, kolozsvári tankerületi főigazgató által képviseltette magát. A tanácskozmány a balázsfalvai, a belényesi és a naszódi főgimnáziumokat illetőleg egyöntetü tanitási és nevelési elveket állitott fel. A vallás- és közoktatásügyi miniszter habár tudomásul vette a tanácskoz-

mány tanügyi megállapodásait, mindazonáltal a nevezett gimnáziumok tanári testületeinek az egyletét nem engedélyezte.

Pável Mihály nagyváradi görög katholikus püspök, miután az 1886/7. iskolai évben a «Pável-féle egyházmegyei kisegitő alapitvány»-t létesitette, ennek javára és költségére megvette a gimnázium szomszédságában, a patak és a gabonapiac mellett elhuzódó összes telkeket és a gimnázium tőszomszédságában levő telken felépitette a nevezett alap tulajdonát képező tágas, egyemeletes épületet, amelyet ideiglenesen a gimnázium céljaira engedett át. 1887. virágvasárnapját megelőző szombaton tették le az uj épületnek az alapkövét. Pável püspök a Vulcan-féle gimnáziumi épületet is gyökeresen átalakittatta, azután pedig a Pável-féle internátust épittette fel. Az uj és a Vulcan-féle épület munkálatai 1888-ban fejeztettek be és még azon év őszén adattak át rendeltetésüknek. A két épület 54.640 frt 40 krba került. Pável püspök azután a tantermeket uj, modern butorzattal látta el.

Az intézet egyik tanulója, Borgovan Vazul VI. osztálybeli növendék, az 1887/8. iskolai év vége felé elkövetett magyar államellenes tüntetésével a vallás- és közoktatásügyi miniszter figyelmét a gimnáziumra terelte.

Dr. Schlauch Lőrinc nagyváradi római katholikus püspöknek, a bérmálási szentség kiosztása céljából, Belényesen való tartózkodása alkalmából, a gimnázium épületére kitüzött magyar nemzeti zászlót, Borgovan Vazul VI. osztálybeli tanuló ösztönzésére, 1888. junius 2-án, egy napszámos eltávolitotta és azt a fedélzet csatornájába dobta. A tanári testület Borgovan Vazult, ezen tényeért kizárta a belényesi főgimnáziumból, a vallás- és közoktatásügyi miniszter ellenben az ország összes középtanodáiból kitiltotta; a tanári testület ellen pedig szigoru vizsgálatot rendelt el, amelynek megejtésével, kormánybiztosi minőségben, Beöthy Andor, Biharmegye akkori alispánját bizta meg. Ezen vizsgálatnak az volt az eredménye, hogy az egyházmegyei kormány Roșiu Tivadar, Leșian Vazul és dr. Ardelean János tanárokat elmozditotta tanári állásukból. A nevezett tanárokat az egyházmegyei kormány, más egyházmegyei hivatalokban alkalmazta.

Ezen államellenes tüntetésnek az volt azután a következménye, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1889. julius 22-én 24.335. számu rendelete alapján kibocsátott leirata értelmében, a belényesi görög katholikus főgimnázium felső osztályaiban, az 1889/90. tanévtől kezdve, a hittan és a román nyelv s irodalomtörténeten kivül, minden tantárgy magyar nyelven tanittatik.

A «Pável-féle egyházmegyei kisegitő alapitvány» költségén és a gimnázium tőszomszédságában lévő telken épittette Pável püspök a gimnáziumi tanulók számára a «Pável-féle fiu-internatus»-t, amely habár még 1889-ben teljesen készen volt és be is

volt butorozva, az mindazonáltal csak 1891. év őszén, az 1891/2. iskolai tanév elején nyilt meg, amelyben Pável püspök egyelőre 12 alapitványi helyet létesitett.

Pável püspök ezenkivül, 1892-ben ugyancsak a «Pável-féle egyházmegyei kisegitő alapitvány» költségén 5 hold belsőséget vett az internátus számára, amely az internátus veteménykertjeként szolgál.

A tankerületi főigazgató, 1893. december 14-én kelt 2.145. számu leiratával tudatja az igazgatósággal, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter leküldötte az önképzőköri alapszabályokat azon utasitással, hogy azok akképen módositandók, hogy az önképzőkör müködésének a keretén belül, a magyar nyelvnek főszerep biztosittassék.

A tankerületi főigazgató, 1893. december 15-én kelt 2.159. számu leiratában közölte a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, az intézet kegyurához intézett abbeli felhivását, hogy gondoskodják, miszerint az évvégi értesitvény tulnyomó részben magyar nyelven szerkesztessék.

Miután az 1893-iki nyugdijtörvény szabadságot adott a felekezeti iskolákat fentartó testületeknek és kegyuraknak, hogy vagy maguk alkossanak nyugdijat, vagy iskoláik lépjenek be az országos nyugdijalapba: Pável Mihály nagyváradi görög katholikus püspök és a vezetése alatt álló nagyvánadi görög katholikus szentszék előnyösebbnek tartották, hogy egyházmegyei tanárai nyugdijalapot létesitsenek. Pável Mihály püspök, 1895. évi január 24-én tartott szentszéki ülésen, 40.000 K-t adott a belényesi görög katholikus főgimnáziumi tanárok nyugdijalapjára, amely nyugdijalap többi segédforrásainak a kezelését a tanári testületre bizta. Ezen segédforrások a következők:

a) A tanárok az alaphoz 300 frton felüli alapfizetésük egyharmadával, valamint minden fizetésnövekedésnek egyharmadával járulnak egszersmindenkorra. *b*) Az iskola kegyura évenként 5%-ot fog fizetni a tanárok egész alapfizetése után. *c*) A beirt tanulók az 1894/5. iskolai évtől kezdve, 6 K-t tartoznak fizetni a tanári nyugdijalapba.

Az aradi görög keleti román egyházmegye tekintettel arra a körülményre, hogy a belényesi görög katholikus gimnáziumban nagyszámu görög keleti tanuló jár, az 1895/6. iskolai évtől kezdve görög keleti hittanári rendes tanszéket állitott fel.

Az 1899/900. iskolai év elején, azaz 1899. szeptember 1-én nyilt meg Belényesben 60 növendék számára az aradi görög keleti román egyházmegye által épitett és berendezett «Egyházmegyei görög keleti román internátus», amelynek létesitése, az aradi görög keleti egyházmegyének 70.000 K-jába került.

II.

Az 1906/7. iskolai évre vonatkozó adatok.

A gimnázium ideiglenes igazgatója Dumbrava Vazul görög katholikus alesperes.

A tanári kar áll: 1 igazgatóból, 13 tanárból és 5 hitoktatóból.

Az intézet tanári testülete az 1906/7. iskolai évtől kezdve állami segélyben részesül. Az 1906/7. iskolai évben az államsegély összesen 12.450 koronát tett ki.

Miután a gimnázium alsó osztályaiban a magyar nyelvet (az I. osztályon kivül), a történelmet és a földrajzot kivéve, minden tantárgy román nyelven adatik elő, ezen tantárgyak keretén belül román tankönyvek használtatnak. A felső osztályokban pedig a görög katholikus és görög keleti növendékeknek előadott hittant és minden tanulóra egyaránt kötelező román nyelvet kivéve, az összes tantárgyak magyar nyelven adatnak elő és igy az ezen tantárgyak keretében kizárólag magyar tankönyvek használtatnak.

A gimnáziumban a következő rendkivüli tantárgyak adattak elő: 1. a francia nyelv, 2. a gyorsirászat, 3. az ének, 4. a zene, 5. a mürajz.

Az intézet önképzőköre.

Az önképzőkör «Vulcan Sámuel» körnek neveztetik.

Az önképzőkörnek, amelynek tagjai a főgimnázium VII. és VIII. osztályának a tanulói, az 1906/7. iskolai évben a VII. osztályból 44, a VIII. osztályból pedig 39, összesen tehát 83 tagja volt.

A taogk 70 román-, 16 magyar költeményt, 2 dialógot szavaltak és ezeken kivül 3 értekezést és 3 birálatot olvastak fel.

Az önképzőkör könyvtára 514 kötetből álló 415 munkát foglal magában.

Az önképzőkör vagyona 1897 koronát tett ki.

Az önképzőkörrel kapcsolatban egy dalárda és egy zenede is müködött.

Iskolai ünnepélyek.

Az intézetben az 1906/7. iskolai évben a következő napokon tartattak iskolai ünnepélyek:

1. 1906. október 4-én, a király nevenapján.

2. 1906. október 29-én, II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállitása napján.

3. 1906. november 8-án, dr. Radu Demeter nagyváradi görög katholikus püspöknek, mint kegyurnak a nevenapján.

4. 1906. november 19-én, szent Erzsébet napján, amikor

is az elhunyt Erzsébet királyné lelki nyugalmáért gyász isteni tisztelet is tartatott.

5. 1906. december 25-én, Vulcan Sámuel volt nagyváradi görög katholikus püspöknek, mint az intézet alapitójának halála évfordulója alkalmából.

6. 1907. április 11-én, az 1848-iki törvények szentesitésének az emlékére.

7. 1907. junius 1-én, Pável Mihály, volt nagyváradi görög katholikus püspöknek, mint az intézet második alapitójának halála évfordulóján.

8. 1907. junius 8-án, a koronázás évfordulóján.

Ezeken a diszgyüléseken a programmban egy-egy magyar költemény elszavalása is fel volt véve.

Tornaverseny.

Az intézet 26 növendéke vett részt az 1907. év május hó 25. és 26-ikán Temesváron megtartott tornaversenyen, amelyen az intézet 2 elismerő okiratot, 2 növendék pedig egy-egy ezüst érmet (II. dijat) nyert.

Az 1906/7. iskolai év statisztikai adatai

Különböző adatok		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
Az iskolai év elején beiratkozott		66	63	44	51	57	39	44	41	405
Az év végén maradt		54	60	41	50	54	37	42	41	379
Megvizsgált magántanulók		1	—	—	1	2	1	1	3	9
Az osztályozott rendes tanulók közül:										
A hitfelekezetük szerint	római katholikus	3	4	—	3	4	2	—	—	16
	görög katholikus	27	29	21	19	35	25	24	23	203
	görög keleti	18	23	18	26	16	8	16	18	143
	helvét hitvallásu	5	—	1	2	—	1	3	1	13
	izraelita	2	4	1	1	1	2	—	2	13
Nemzetiségük szerint	magyar	10	8	2	6	5	5	3	3	42
	román	45	52	39	45	51	33	40	41	346
Magyarul nem tud		11	5	4	4	—	—	—	—	24
Lakóhely szerint	biharmegyei	31	33	17	28	23	14	16	14	176
	más megyékből	24	27	24	23	33	24	27	30	212
A tanulók közül	felsőbb osztályba léphet	40	41	30	41	40	30	33	43	298
	megbukott	15	19	11	10	16	8	10	1	90

Különböző adatok				I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
A tanulók szüleinek a foglalkozása	termelő	önálló	nagybirtokos és nagybérlő	—	2	—	—	—	—	—	—	2
			kisbirtokos és kisbérlő	16	17	12	12	9	8	12	17	103
		alkalmazott		—	—	—	2	—	—	—	—	2
	iparos	önálló	nagyiparos	—	—	—	—	—	—	—	—	—
			kisiparos	3	4	5	3	2	1	2	—	20
		alkalmazott		—	—	—	—	—	—	—	—	—
	kereskedő és vállalkozó	önálló	nagykereskedő vagy vállalkozó	2	—	—	—	—	—	—	—	2
			kiskereskedő vagy vállalkozó	—	1	1	2	4	2	—	1	11
		alkalmazott		5	—	—	—	—	—	—	—	5
	tisztviselő	állami és megyei		2	5	2	12	9	6	3	6	45
		magán		2	5	—	2	3	—	—	—	12
	orvos, ügyvéd, lelkész, tanár, tanító, mérnök stb.			21	26	21	16	26	16	23	19	168
	napszámos, szolga			3	—	—	1	—	—	—	—	4
	magánzó			1	—	—	1	3	5	3	1	14

Érettségi vizsgálat.

Az érettségi vizsgálatokra összesen 44 tanuló jelentkezett, akik közül 43 bocsájtatott szóbeli vizsgára, ezek közül 35 nyilvánittatott érettnek; 7 három hónapra, 1. pedig egy évre vettetett vissza.

Könyvtárak és szertárak.

a) **Tanári könyvtár.**

Az intézet tanári könyvtára az 1906/7. iskolai évben 53 ajándékozott és 20 vásárolt, összesen tehát 73 müvel szaporodott. A bukaresti román akadémia 10 munkát ajándékozott a tanári könyvtár számára.

A tanári könyvtárnak 11 magyar, 3 román és 1 német lap, illetve folyóirat járt. A tanári könyvtár ezeken kivül ebben az évben Román József nagyváradi ügyvédnek, mintegy 200 könyvet kitevő könyvtárával szaporodott, amelyet a nevezett ügyvéd a tanári könyvtárnak ajándékozott.

b) **Természettani szertár.**

A természettani szertár az 1906/7. iskolai évben 600 korona értékü 27 készülékkel szaporodott.

c) **Rajzterem.**

A rajzterem az 1906/7. iskolai évben 170 gipszmintával és táblával szaporodott.

Az intézet ösztöndijas és segélyezett növendékei az 1906/7. iskolai évben.

1. A Vulcan-féle kenyér-alapitványból 40 koronás évi ösztöndijban 20 tanuló részesült.
2. A Hidasi Papp János-alapitványból 100 koronás évi ösztöndijban 3 tanuló részesült.
3. A Rudolf-féle alapitványból 1 tanuló 45 K, 2 tanuló 80 K, 1 tanuló 100 K, 1 tanuló 110 K és 1 tanuló 120 K évi ösztöndijban részesült.
4. A Mihoc Zachariás-féle alapitványból 80 korona évi ösztöndijban 2 tanuló részesült.
5. A Zsiga-féle alapitványból 1 tanuló évi 280 K, 3 tanuló pedig évi 140 K ösztöndijban részesült.
6. A Pap Tódor-féle alapitványból 1 tanuló 300 K ösztöndijban részesült.
7. A Gozsdu-féle alapitványból 1 tanuló 180 K, 1 tanuló 200 K és 1 tanuló évi 360 K ösztöndijban részesült.
8. A Ghiba Birta-féle alapitványból 2 tanuló évi 400 K, 1 tanuló pedig évi 200 K ösztöndijban részesült.
9. A Wenkheim Frigyes-alapitványból 1 tanuló 200 K évi ösztöndijban részesült.
10. A financiális alapból 1 tanuló évi 200 K, 1 tanuló pedig 300 K évi ösztöndijban részesült.
11. Az Alutan és Szilágyi-féle alapokból 1 tanuló évi 120 K ösztöndijban részesült.
12. A Vaida G.-alapból 1 tanuló 140 K évi ösztöndijban részesült.

Összesen tehát 46 tanuló 5495 korona évi ösztöndijban részesült.

A gimnáziummal kapcsolatban álló alapitványok és alapok.

1. A Vulcan Sámuel nagyváradi görög katholikus püspök által alapitott gimnáziumi kenyér-alap.

Vulcan Sámuel nagyváradi püspök, 1835. évi február 5-én kelt alapitó oklevelének *h*) pontja alatt ugy rendelkezett, hogy azon 1147 pfrt, ami a felszámitott gimnáziumi kiadások fedezetén felül megmarad, használtassék fel kenyérbeszerzésre, amely azután osztassék ki a szegény tanulók között.

Ezenkivül több Venter községbeli lakos és uradalmi jobbágy által átengedett urbéri területen egy vizimalmot épittetett a Hollód vizén. Ezen malmot is a belényesi gimnáziumnak adományozta oly feltétellel, hogy annak tiszta jövedelmét szintén kenyér beszerzésére forditsák. Ezt az adományozást Vulcan Sámuel püspök, az 1839. május 18-án megtartott szentszéki ülésen tette, de hogy ez az adományozás érvényes legyen, királyi jóvá-

hagyásra volt szükség. Az alapitó oklevelet azonban a helytartó tanács alaki hibák miatt visszaküldötte. E közben Vulcan püspök meghalt. Utóda, Erdélyi Vazul püspök, minden erejéből ellenszegült annak, hogy a hollódi malom a belényesi gimnázium tulajdonába menjen át és azt elidegenithetlen uradalmi tulajdonnak mondotta ki. De hogy a helytartóság mégis tegyen valamit, 1848. február 22-én 6157. számu leiratával meghagyta neki, hogy sajátitsa ki a malmot 6200 pfrtért, mint amennyibe került a malom a rajta épült emeletes magtárral együtt. Ezen kedvezmény azért adatott meg neki,, mert kilátásba helyezte, hogy Nagyváradon görög katholikus tanitóképezdét fog felállitani; ami későbben fel is állittatott, de nem az ő, hanem a tanulmányi alap költségén. Erdélyi püspök azonban a 6200 pfrtból csak 4967 pfrtot adott át a kenyéralapnak.

Az évenkénti kenyérpénz összegének a megállapitása, a nagyváradi görög katholikus szentszék hatásköréhez tartozott. Ez 1000—1400 frtot utalt ki s igy 40—80 tanuló részesült ezen segélyben. Eleinte házilag süttettek kenyeret, később pedig vállalkozóknak adták ki, végre pedig mindenik segélyezett, kenyér helyett évenként 20 frtot kapott.

Miután Vulcan Sámuel püspök, 1835. február 5-én kelt alapitó oklevelének *h*) pontja alatt megengedte, hogy bármely utódja nagyobbithassa ezt az alapitványt és bármely utódjának szabadságában álland ezt a kenyéralapitványt azon összeghez csatolni, amelyet a gimnázium mellett létesitendő internátusra forditana, Pável Mihály nagyváradi görög katholikus püspök, a Vulcan-féle kenyér-alapitványt, az általa létesitett fiu-internátus céljaira fel is használta. A nagyváradi görög katholikus szentszék ezen egyesitést illetőleg, 1892. évi julius 30. napján tartott ülésében egyelőre azt határozta, hogy tekintettel arra a körülményre, miszerint a tehetségesebb és jó előmenetelü görög katholikus tanulók majdnem mindnyájan az internátusban vannak elhelyezve, az 1892/3. tanévre a kenyér-dijat 1000 frtban állapitja meg ugy, hogy ezen összegből 400 frt kenyérdijban osztassék ki, a városban lakó 20 tanulónak 20 frtjával; 600 frt pedig, amely 5 intézeti alapitványi dijnak felel meg, tétessék át a «Pável-féle kisegitő alapba».

2. A Papp János-féle gimnáziumi alapitvány. Ezt az alapitványt Papp János volt belényesi polgár tette. Az alapitvány 5000 forintot tett ki, amelyet a nagyváradi görög katholikus káptalan kezel és abból ösztöndijak az 1880/1. iskolai évtől kezdve folyósittatnak. Az 1906/7. iskolai évben 3 tanuló évi 100 korona, összesen tehát 300 korona ösztöndijban részesült.

3. A Zsiga Miklós-féle kenyér-alapitvány. Zsiga Miklós volt nagyváradi kereskedő és neje Kosperda Anna, miután a nagyváradi iskolákat látogató görög keleti román jó előmenetelü, szegény-

sorsu tanulók részére 1860-ban Nagyváradon, a Szent Miklós-ról elnevezett fiunöveldét létesitették, 1866-ban 1000 frtot adtak át a belényesi görög keleti román plébániai bizottságnak oly rendelkezéssel, hogy ennek kamataiból évenkint jó előmenetelü, görög keleti román vallásu szegény tanulókat részesitsen kenyér adományban. Ezen alapitványból az 1866/7-iki iskolai évtől kezdve évenkint 12 tanuló kapott kenyeret. Zsiga Miklós ezenkivül 3028 frt 50 krért megvett Belényesben, a Szt. János-utcán egy házat belsőséggel, amelyet szintén a belényesi görög keleti plébániai bizottságának adott át gondozás végett olyan kikötéssel, hogy mihelyt a házból befolyt bérösszegek olyan tőkét tesznek ki, amelynek jövedelme biztositandja az 1200 frt évi tiszta jövedelmet, egy fiunöveldét létesitsen. Ugyanakkor a kenyéralapitványul letett 1000 frt szintén a fiunövelde céljára lesz felhasználandó. Miután azonban 1899. szeptember 1-én megnyilt Belényesben az «Egyházmegyei görög keleti román internátus», az illetékes egyházi hatóságok kimondották, hogy a Zsiga-féle alapitványból ahelyett, hogy abból az alapitó rendelkezésének megfelelőleg idővel fiu internátus létesittessék, ösztöndijak fognak adatni, illetve az ösztöndijasok ezen alapitvány terhére, a belényesi egyházmegyei görög keleti román internátusban fognak elhelyeztetni. Miután pedig az alapitvány már az 1899/900. iskolai év elején annyira felszaporodott, hogy ezen határozatnak eleget lehetett tenni, a Zsiga-alapitvány az 1899/900. iskolai évtől, azaz a belényesi egyházmegyei görög keleti román internátus megnyitása óta ösztöndijasait a nevezett internátusba helyezi el. Az alapitvány 1906/7. iskolai évben 4 tanulót helyezett el a nevezett internátusba, akik közül 1 tanulóért az egész évi dijat, azaz 280 K-t, 3 tanulóért pedig a féldijat, azaz 140 K-t, összesen tehát 700 koronát fizetett. Az alapitvány jelenlegi vagyona körülbelül 40.000 koronát tesz ki.

4. A Mihoc Zakariás ösztöndij-alapitvány. A Bihar vármegyéhez tartozó Pokola község volt görög keleti román lelkésze, Mihoc Zakariás, 1887-ik évben letett a nagyváradi görög keleti román szentszéknél 4000 frtot, hogy annak évi kamataiból négy, a belényesi gimnáziumba járó szegény görög keleti román tanuló évenkint 40—40 frtnyi ösztöndijban részesittessék. Az alapitványt a nagyváradi görög keleti román szentszék kezeli. Az ösztöndijak az 1889/90-iki tanévtől folyósittatnak. Az 1906/7. iskolai évben 2 tanuló évi 80 korona, összesen tehát 160 korona ösztöndijban részesült. Az alapitvány jelenlegi vagyona 10.144 K 93 f.-t tesz ki.

5. A szegény tanulók segélyezésére szolgáló alap 757 K 92 f volt, amely a belényesi takarékpénztárban van elhelyezve.

6. Az ifjusági alap 110 K 60 f, mely szintén a belényesi takarékpénztárban van elhelyezve.

A gimnáziummal kapcsolatban álló internátusok.

1. A görög katholikus román internátus és diák asztal.

Ebbe az internátusba csak görög katholikus és római katholikus növendékeket vesznek fel. Az internátusban 134 növendék volt, akik közül 23 teljesen ingyenes volt; 13 olyan számfeletti ingyenes volt, akik csak 60 koronát fizettek, még pedig az egyenruháért; 38 félfizetéses volt és 60 olyan növendék volt, akik évi 300 koronát fizettek. Az internátus ingyenes és kedvezményezett növendékei közül 70 növendék a Pável-féle alapitványból, 1 a Móza Tódor alapitványból, 2 a Hengye Zimán alapitványból és 1 a Darabont-alapitványból kapott ösztöndijat. Az utóbbi három alapitvány 4 tanulót évi 150—150 korona osztöndijjal segitett. Az internátus növendékeinek külön önképzőkörük, dalárdájuk és zenedéjük volt.

Dr. Radu Demeter, nagyváradi görög katholikus román püspök az internátusban egy diák-asztalt létesitett, amelynél az egész éven át 10 görög katholikus és 5 görög keleti, összesen tehát 15 román szegénysorsu növendék nyert teljes élelmezést.

2. A görög keleti román internátus.

Az intézetbe vallás és nemzeti különbség nélkül vétetnek fel a növendékek. Az internátusban összesen 52 növendék volt, akik mind görög keleti románok voltak. Az internátusban évi dijképpen a fizetéses növendékek 280 koronát fizetnek.

Az internátus növendékeinek külön önképzőkörük, dalárdájuk volt.

A tanulók által fizetendő tandij és egyéb dijak, valamint egyéb adatok.

Az intézetben minden egyes tanuló 4 K felvételi, 2 K könyvtári és rajz, 2 K bizonyitványi, 2 K időszaki és évvégi értesitődijat, továbbá 6 koronát a tanári nyugdij alapra, összesen tehát 16 koronát tartozik fizetni. Ezen dijak fizetése alól egy tanuló sem mentetik fel. Az évi tandij 36 K, amely két részletben fizetendő.

Az iskolai év az uj naptár szerint kezdődik és záródik.

Az év végi értesitvény román és részben magyar nyelven van szerkesztve.

III. FEJEZET.

A brassói görög keleti román központi iskolák (főgimnázium, alreál- és felsőkereskedelmi iskola.)

I.

Az intézetek története.

Brassónak az orthodox egyházhoz tartozó lakosai, a szomszédos országokkal folytatott kereskedelmük folytán, már a XV.

században kiváló anyagi jólétnek örvendeztek és már a XV. század elején Brassó egyik külvárosában, az ugynevezett Bolgárszegen (Șchei), a Szent Miklós-ról nevezett templomot alapitották, amely későbben kulturális központjává lett az erdélyi részekben lakó orthodox románoknak. Havasalföld és Moldva fejedelmei már a XVI. század első tizedeitől kezdve anyagi segélyezésben részesitették a brassói Szent Miklós-ról nevezett templomot. Brassóban a XVI. századtól kezdve igen sok román könyvet nyomattak. Itt jelentek meg 1836—1838 között az első időszaki román tudományos és irodalmi folyóiratok, 1837-ben pedig itt jelent meg a még most is fennálló «Gazeta Transilvaniei» román politikai napilap.

A Szent Miklós-ról nevezett templom román iskolákat is létesitett, amelyeknek alapitását, habár egyesek 1495-re vezetik vissza, azokról Farsching jezsuita, «Nova Dacia» cimü munkájában mégis csak 1743-ban tesz először emlitést, amikor is azt irja, hogy abban az iskolában az irás és az olvasáson kivül csak egyházi énekeket tanitottak. Ezen iskola tanitói, a Szent Miklós-ról nevezett templom kántorai és diakonusai voltak, akik tanitói fizetésüket ettől a templomtól kapták. Ezen iskolában 1768-tól kezdve a görög nyelvet is tanitották, mert abban az időben Brassóban igen sok görög és macedon román kereskedő lakott és mert az akkori Havasalföldön és Moldvában, amelyekkel a brassóiak szoros kereskedelmi összeköttetésben állottak, a görög nyelv volt az uralkodó nelv.

II. Józsefnek, 1781. október hó 24-én kiadott türelmességi parancsa után, az erdélyi románok mindenfelé templomokat és iskolákat kezdtek épiteni.

Az erdélyi kormány, 1787. julius 13-án azzal bizta meg a brassói elöljáróságot, hogy egyetértőleg a nagyszebeni püspökkel, birják rá a Szent Miklós templom kötelékébe tartozó románokat, hogy egy három osztályból álló főiskolát állitsanak fel. Ezt az iskolát tényleg fel is állitották, amely az elöljáróság irataiban «Walachische Normal-Schule» néven szerepel. Ez az iskola sok viszontagságon ment keresztül, hol nem voltak tanulói, hol nem voltak tanitói, mert azokat nem volt honnan fizetni és igy ebben az iskolában a tanitás többször szünetelt. Végre azután 1804-ben ezt az iskolát ujonnan szervezték, amelyben az előirt tantárgyakon kivül még a magyar, a német és a görög nyelv is tanittatott. Ezt az iskolát a Brassóban dühöngő pestis miatt 1813-ban bezárták és azt csak 1817-ben nyitották meg, de azután sem volt abban rendes és állandó tanitás, mert a tanitók nem kapták meg rendesen a fizetésüket, aminek azonban nem az volt az oka, hogy a Szent Miklós-ról nevezett templom nem rendelkezett volna kellő anyagi eszközökkel, hanem az, hogy a templom gondnokai azt akarták, hogy az iskolát ne a templom, hanem a növendékek szülei tartsák fenn.

Miután, II. Józsefnek, 1781. julius 4-én kiadott pátense következtében megszünt a szászoknak ama régi kiváltsága, hogy Brassó belvárosában csakis nekik lehessenek házai, a Brassó külvárosaiban lakó románok és görögök is kezdtek a belvárosban házakat venni és épiteni. Miután pedig a románok a belvárosban megszaporodtak, 1787-ben a belvárosi Szent Háromság-ról nevezett templomot épitették, amely a románok és a görögök közös tulajdonát képezte és amelyben az isteni tisztelet hetenként felváltva románul és görögül tartatott. A közösség azonban csakhamar megszünt, mert a görögök felsőbbséget akarván gyakorolni a románokkal szemben és nem akarván magukat alávetni a nagyszebeni görög keleti román püspök fenhatóságának: a templomból csakhamar kizárták a román nyelvet és a román papokat. Ennek következtében a románok 1828-ban, anélkül hogy a közösen épitett templomhoz való jogukról lemondtak volna, a Szent Háromság-ról nevezett templomból kiváltak és külön egyházközséget alapitva, 1833-ban Brassó piacának a közepén egy házat vettek, amelyet kápolnává alakitottak át és ezzel kapcsolatban 1834-ben román iskolát létesitettek.

(A belvárosi románok azonban 1866-ban visszatértek a görögökkel közösen létesitett és fentartott Szent Háromság-ról nevezett templomba és miután a görögök, a visszatért románoknak semmiféle jogokat sem biztositottak a templom vezetésében, a brassói románok és görögök között ujabb egyenetlenkedés támadt, aminek következtében a románok 1883-ban pert inditottak a görögök ellen és követelték a Szent Háromság templom vagyonának az őket megillető rész kiadatását. A pert azonban a románok 1887-ben végleg elveszitették. Ezután a románok végképpen odahagyták a Szent Háromság templomot és 1899-ben Nagy Boldogasszony-ról nevezett uj templomot épitettek a belvárosban.)

Miután az 1833-ban, a belvárosban alakult uj román hitközségnek nem volt elegendő alapja arra nézve, hogy az 1834-ben létesült iskoláját fentarthassa, a hitközség felhivást intézett a romániai és a brassói románokhoz, akiket arra kért fel, hogy támogassák anyagilag az ujonnan létesitett iskolájukat, amelyben a német-, a görög- és a román nyelvet, valamint az irást és a számolást tanitották. A brassói román kereskedők már mindjárt az iskola létesitésekor tervbe vették, hogy abban az iskolában a tanulók ne csak elemi, hanem egyszersmind kereskedelmi ismeretekben is részesittessenek és erre a célra már eleve gondoskodtak román nyelvü kereskedelmi tankönyvekről.

A hitközség az 1836/7. iskolai év kezdetén, a görög katholikus vallásu Bariţiu György balázsfalvai tanárt állitotta az iskola élére, akinek a mai pénzünk szerint 500 frt fizetést, szabad lakást és tüzifát adott. Ez az iskola Bariţiu vezetése alatt (1836—1845), mint normális iskola oly hirnévre tett szert, hogy

annak még a mostani Romániából is voltak tanitványai. Az iskola kezdetben három osztályból állott, a negyedik osztályt 1837-ben állitották fel és ebben a kereskedelmi ismereteket tanitották.

A belvárosi iskola felvirágzásával, hanyatlásnak indult a bolgárszegi külvárosi iskola. Ilyen helyzetben találta ezeket az iskolákat Popasu János, a későbbi karánsebesi püspök, akit 1838. március havában választottak meg plébánossá a Szent Miklósról nevezett templomhoz. Popasut még ugyanazon év julius havában választották meg brassói első esperesnek. Popasu megválasztása után azonnal hozzá fogott a Szent Miklós templom elhanyagolt iskolájának a szervezéséhez. A bolgárszegi hitközség 1840-ben, Popasu tanácsára elhatározta, hogy a bolgárszegi iskola a jövőben 4 fiu- és 2 leányosztályból fog állani és hogy tanitókul csakis képzett egyéneket fog alkalmazni, akik 600 frt évi fizetést és szabad lakást fognak élvezni. Az erdélyi kormány, a hitközség ezen határozatát, 1844. február 27-én 1196. szám alatt kelt határozatával hagyta jóvá.

A Szent Háromság-ról nevezett templom 1823-ban egy görög iskolát létesitett, amelynek két tanitója volt, akik közül az egyik a görög, a másik pedig a német nyelvet tanitotta. Az odavaló görögök azonban nem voltak megelégedve ezzel az iskolával és igy 1837-ben panaszt emeltek ellene a kormánynál, amely az iskolára vonatkozólag, Móga Vazul nagyszebeni görög keleti püspöktől kért információt. Miután Móga püspök szintén ugy találta, hogy az iskola nem felel meg hivatásának, azt javasolta a kormánynak, hogy ezen iskola helyett egy gimnázium létesittessék az orthodox egyház gyermekei számára, már azért is, mert abban az időben az orthodox egyháznak egyetlenegy középiskolája sem volt Erdélyben.

Az erdélyi kormány, tekintettel Móga püspök előterjesztésére, 1838. május 28-án tamásfalvi Turi Ferenc, tartományi biztossal az élén, egy öt tagból álló bizottságot küldött ki, annak a megállapitására, hogy van-e elegendő alap a gimnázium létesitésére és fentartására? Ezen bizottság, — amelynek működése 1838—1843-ig tartott — konstatálta: hogy a Szent Háromság templom egyházi és iskolai alapjai nem használtattak fel rendeltetésüknek megfelelőleg, továbbá hogy az ezen alapokból fentartott iskola nem felel meg céljának és hogy a templomnak elég alapja van arra nézve, hogy egy görög keleti gimnáziumot létesitsen és tartson fenn.

A bizottság, jelentését az erdélyi kormányhoz terjesztette fel, amely azonban semmiféle határozatot sem hozott ebben az ügyben.

Popasu közbenjárására, a bolgárszegi és a belvárosi egyházközségek elhatározták, hogy közösen fognak egy iskolát létesiteni és erre a célra 10.800 pengőn (4320 forintért) megvettek egy kertet, amely egy szabad téren, az ugynevezett Gróver mel-

lett terült el. A két hitközség még azt is elhatározta, hogy a közös tulajdonukat képezendő iskolában öt tanitó tanitson, akik közül négyet a Szent Miklós templom hitközsége, egyet pedig a belvárosi templom hitközsége fizessen; továbbá hogy az iskola épitéséhez a Szent Miklós templom hitközsége 6000 pengő forinttal járul és hogy az iskola feletti felügyelettel és adminisztrációval, a két hitközség kebeléből választandó iskolaszék bizassék meg, amely hivatva lesz az iskola felépitésére szükséges költségeket gyüjtés utján megszerezni. Az iskola épitése azonban a közbejött politikai mozgalmak miatt elmaradt. Ugyancsak ebben az időben, 1847. december 2-án választották meg az elhunyt Móga Vazul püspök helyébe, nagyszebeni püspöknek Şaguna Andrást.

A szabadságharc lezajlása után, a Szent Miklós templom hitközsége, Popasu inditványára, 1850. május hó 1-én elhatározta, hogy 1850. év őszén a két hitközség együttesen egy algimnáziumot nyit, amihez a belvárosi templom hitközsége is hozzájárult. Erre a célra a Szent Miklós templom hitközsége évenként 2.160 frtot, a belvárosi templom hitközsége pedig évenként 500 forintot ajánlott fel, a hiányzó összeget pedig a két hitközség egynéhány lelkesebb tagja ajánlotta fel, akik arra kötelezték magukat, hogy a hiányzó részt 10 éven át fogják a sajátjukból fedezni.

A két hitközség 1850. október 7-én arra kérte a bécsi vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy ennek a gimnáziumnak adja meg a nyilvánossági jogot.

A két hitközség által létesitett központi iskola 1850. év őszén tényleg megnyilt, amely 4 fiu- és 2 leányosztályból állott. A negyedik osztály, amelyben a hittant, a román-, a latin-, a német nyelvet, a földrajzot, a számtant és a természetrajzot tanitották, a gimnázium I. osztályaként tekintetett. A négy osztálynak az első évben 24 tanulója volt.

1850. november 20-ikán alakult meg az iskolaszék, amelynek elnökéül Popasu János esperes választatott meg. Az iskolaszék 1851. május 21-én elhatározta, hogy az iskolák elhelyezésére egy alkalmas épületet fog épiteni és erre a célra adakozásra hivta fel a románokat. (Şaguna András püspök 1850. julius 1-én Bécsben járt és az erdélyi görög keleti románok számára az állam költségén felállitandó hat román gimnáziumot kért és pedig: Nagyszebenben, Brassóban, Déván, Kolozsváron, Kőhalmon és Kőváron.) A Szent Miklós templom hitközsége erre a célra a már felajánlott 6000 frton kivül még 9570 frtot ajánlott fel, amihez a hivők, részben pénzbeli, részben pedig természetbeni adományaikkal járultak hozzá.

A két hitközség pedig 1851. szeptember 13-ikán szerződésre lépett, amelynek főbb pontjai a következők:

A Brassóban levő két görög keleti román hitközség, illetve

azoknak a képviselete, örök időkre arra kötelezik magukat — in solidum — hogy a brassói görög keleti központi román nemzeti iskolák számára, egy megfelelő épületet emelnek és hogy azokat az iskolákat a szükséghez képest ugy anyagilag, mint szellemileg fejleszteni fogják. Az iskola örökre nemzeti-hitfelekezeti iskola marad, azaz: hogy ezen iskolák számára emelendő épületek és létesitendő alapok, átok és kiközösités terhe alatt, kizárólag a görög keleti románok tulajdonát fogják képezni. Ezen iskolák tanárai csakis görög keleti románok lehetnek. Miután ezen iskolák a románok adakozásaiból létesittetnek, ezek az öszszes román ifjak előtt nyitva állanak, de ezekből a többi nemzetek és hitfelekezetek fiai sem záratnak ki.

Ezen iskolák vezetésének és kezelésének a joga, örök időkre a két hitközséget illeti meg. Az uralkodónak és kormányának a legfőbb felügyeleti jogát kivéve, ezen iskolákra nézve minden más idegen befolyás ki van zárva. Ennek az alapján ezen iskolák tanárait a két hitközség fogja megválasztani. Ezen iskolák belső szervezete mindig olyan lesz, mint amilyent a kormány, az ezen iskolákkal egyenrangu állami iskolákra nézve meg fog határozni. Az iskolák igazgatását, a két hitközség képviselőiből egyenlő számban összeállitott iskolaszék fogja eszközölni, amely elnökét és fizetéses jegyzőjét a saját kebeléből választja. Ha a két hitközség valamelyike idővel elhagyná a görög keleti vallást, ugy annak megszünik minden joga ezen iskolákkal szemben.

Ezt a szerződést Şaguna András nagyszebeni görög keleti püspök 1851. szeptember 29-én hagyta jóvá.

Şaguna András püspök, ezen iskolák alapkövét 1851. szeptember 29-én (Szent Zsófia napján), nagy egyházi ünnepségek között tette le.

A gimnázium II-ik osztálya az 1851/2. iskolai év elején nyilt meg. A két osztály tanulóinak száma 36 volt. A III-ik osztály az 1852/3. iskolai év elején nyilt meg. A három osztály tanulóinak száma 51 volt.

Az erdélyi görög keleti román püspökség küldöttségileg üdvözölte 1853-ban Bécsben Ő Felségét, az ellene elkövetett merénylet után. E küldöttségben több brassói görög keleti román is részt vett, akiket a két hitközség azzal bizott meg, hogy eszközöljék ki Bécsben, hogy a brassói gimnáziumnak adassék meg a nyilvánossági jog és hogy a gimnázium számára a bécsi és a budapesti románok között gyüjtéseket rendezzenek. Ez a gyüjtés azonban nagyon kevés sikerrel járt.

1853/4-ben nyilt meg a gimnázium IV-ik osztálya. Az 1853/4. iskolai év kezdetén érkezett meg Nagyszebenbe, az 1853. augusztus 27-ikén kelt 6.733/786. sz. miniszteri leirat, amelyben megengedtetett, hogy az 1853/4. iskolai év elején megnyiljék a brassói görög keleti algimnázium, amely azonban csak akkor fog nyilvánossági joggal felruháztatni, hogy ha az abban észlelt hiányok

pótoltatni fognak: azaz, hogy ha a gimnáziumban annyi tanár fog alkalmaztatni, amennyit a törvény megkövetel; hogy ha az egyes tantárgyakat, az azokból képesitett tanárok fogják előadni; hogy ha megfelelő tankönyvek lesznek és hogy ha az iskola vagyonának a kezelésére vonatkozólag egy szabályzat fog összeállittatni. Şaguna püspök Brassóban személyesen adta át a hitközségeknek a fennebbi miniszteri leiratot.

Az iskola megkezdett épitése azonban megakadt, mert nem volt elegendő pénz. Ennek következtében a Szent Miklós templom hitközsége 6.000 frtot, a belvárosi hitközség 2.000 frtot, a hitközség 11 jobbmódu tagja pedig 1.000—1.000 frtot adtak határozatlan időre kölcsönképpen. Ezzel azután az épitkezés céljaira ujonnan 19.000 frt állott rendelkezésre, ami aztán lehetővé tette, hogy a gimnázium négy osztálya és az elemi iskola 1854. szeptember 29-ikén az uj épületbe költözzék át, amelynek a földszintje már készen volt. Az egész épület azonban csak 1856. őszére készült el és összesen 80.000 frtba került. A két hitközség a gimnázium mellett, 1856-ban, egy gőzfürdőt épittetett, amelynek tiszta jövedelme a gimnáziumot illette meg. (Ez a fürdő 1896-ban teljesen átalakittatott és hidegviz gyógyintézettel bővittetett ki és azóta jelentékeny jövedelmi forrását képezi a brassói központi iskoláknak.)

A bécsi vallás- és közoktatásügyi miniszter 1856. január hó 28-ikán kelt 832. sz. leiratában a gimnáziumnak megadta a nyilvánossági jogot.

Az 1857/8. iskolai évben a kereskedelmi alkalmazottak számára esti tanfolyam nyittatott, amelynek két kurzusa volt, még pedig egyik a kezdők, a másik pedig a haladók számára. Ezt a tanfolyamot későbben az iparosifjak iskolájával bővitették ki.

1860-ban járt le az az idő, amelyre a hitközség egyes tagjai arra kötelezték magukat, hogy a gimnázium fentartásához a sajátjukból is hozzájárulnak. De miután ezen tagok egy része már különben is elhalt, az életben lévők egy része pedig a beállott kereskedelmi pangás következtében szorult anyagi viszonyok közzé jutott: a gimnázium a legnagyobb bizonytalanságnak volt kitéve. A hitközségeknek ilyen körülmények között módot és eszközt kellett találniok arra nézve, hogy a gimnázium fennállása biztosittassék. Erre nézve nagy segitségükre szolgáltak a hitközség levéltárában őrzött régi ajándékozási okiratok, amelyeknek értelmében, Havasalföld és Moldva fejedelmei a brassói templomot és annak papjait, 1594-től kezdve 1781-ig kegyes adományokban és egyes kiváltságokban részesitették. Ezekből a régi oklevelekből az is kitünt, hogy a Szent Miklós templomnak Havasalföldön és Moldvában részben vásárolt, részben pedig adományozott birtokai voltak, amelyek azonban az idők folyamán idegen kezekre kerültek.

Ezekből az okiratokból a többek között kitünt, hogy a tem-

plomnak: 1. Aron, Moldva fejedelme, 1594-től kezdve évente 12.000 kis ezüstforintot adott; 2. István György, Moldva fejedelme, 1656-tól kezdve 8000 kis ezüstforintot; 3. Antal, Havasalföld vajdája, 1669-től kezdve legeltetési jogot adott; 4. Cantacuzin Șerban, Havasalföld fejedelme, 1679-től kezdve legeltetési jogot adott; 5. Racovița Mihály, Havasalföld fejedelme, 1731-től kezdve legeltetési jogot adott; 6. Ghica Gergely, Moldva fejedelme, 1731-től kezdve 8.000 kis ezüstforintot adott; 7. Mavrocordat Konstantin Miklós, 1733-tól kezdve 8.000 kis ezüsforintot adott; 8. Mavrocordat János Miklós, 1743-tól kezdve 8.000 kis ezüstforintot és juhlegeltetési jogot adott; 9. Ghica Gergely, Havasalföld fejedelme, 1748-tól kezdve a Szent Miklós templom papjainak 800 juhra adott legeltetési jogot; 10. Racovița Cehan Mihály, Moldva fejedelme, 1751-től kezdve 8.000 kis ezüstforintot és juhlegeltetési jogot adott; 11. Cehan Konstantin Mihály, Havasalföld fejedelme, 1753-tól kezdve legeltetési jogot; 12. Ghica Șcarlat Gergely, Moldva fejedelme, 8.000 kis ezüstforintot és legeltetési jogot; 13. Todor János, Moldva fejedelme, 1760-tól kezdve legeltetési jogot; 14. Ghica Gergely, 1766-tól kezdve legeltetési jogot; 15. Ipsilant János Sándor, Havasalföld fejedelme, 1775-től kezdve legeltetési jogot; 16. Moruzi Konstantin, Moldva fejedelme, 1779-től kezdve 8.000 kis ezüstforintot és legeltetési jogot; 17. Konstantin Sándor, Moldva fejedelme, 1783-tól kezdve 8.000 kis ezüstforintot és legeltetési jogot; 18. a Szent Miklós templom scaieni szőlője 1790-től kezdve adómentességet nyert stb.

A fennebb emlitett okiratokból az is kitünik, hogy a Szent Miklós templomnak a következő romániai birtokai voltak:

1. A scaieni hegyen levő szőlő, amelyet 1699-ben adtak el Moldoveanul Vrabie István és neje Sasul Flore brassói lakosoknak. 2. A Pitești mellett levő topoloveni hegyen levő szőlő, amelyet Mavrocordat János, Havasalföld fejedelme, 1718-ban adományozott a Szent Miklós templomnak. 3. A Budișteanu-féle birtok, a melyet 1748-ban ajándékozott Budișteanu Demeter a templomnak.

A Szent Miklós templom hitközsége, ezeknek a régi okleveleknek az alapján, az 1859-ben egyesült két román fejedelemség élén álló Cuza Sándor János fejedelemhez 1859. december hó 25-én egy kérvényt intézett, amelyben a hitközség azt kérte, hogy a fejedelem, tekintettel a brassói görög keleti román gimnázium válságos helyzetére, utalványoztassa ki évente az állampénztárból azt az összeget, amelyet a moldvai és a havasalföldi fejedelmek egykoron a Szent Miklós templomnak és az általa fentartott iskoláknak mint évi segélyt juttattak. Ezen kérvény alapján a moldvai törvényhozói testület, 1860. julius hó 28-án évi 18.500 régi leit; a havasalföldi törvényhozói testület pedig 1861. május 15-én évi 15.750 régi leit szavazott meg a Szent Miklós templomnak, illetve az általa fentartott iskoláknak. Ezen évi szubvenció azután biztositotta a brassói gimnázium fennállását.

Az erdélyi helytartóság, 1858. október hó 25-én kelt 21.019/3.132. számu rendelete folytán, amelyben meghagyatott, hogy a politikai községek bizonyos évi segélyösszeggel járuljanak a területükön fennálló összes népiskolák fentartásához, Brassó városa 1860-tól kezdve (kivéve 1863—1866-iki időközt) a mai napig is 1.465 frt 12 krral segélyezi a város területén levő román iskolákat; 1881-től kezdve pedig évente 300 köbméter fát is ad az iskoláknak.

Ő Felsége előmozditani kivánván a román és szerb alattvalóinak szellemi kiképeztetését, 1860-ban elrendelte, hogy a brassói román és az ujvidéki szerb algimnáziumok, felekezeti és nemzetiségi jellegük fentartásával állami segélylyel főgimnáziumokká alakittassanak át.

Ezen rendelet következtében, a brassói templomok hitközségei, a brassói görög keleti román algimnáziumnak főgimnáziummá való átalakitása céljából felmerülendő költségtöbbletek fedezésére, 4.937 frt 85 kr. évi állami segélyt, a megnyitandó felső osztályok berendezésére és felszerelésére pedig egyszer és mindenkorra 1.600 frtot kértek.

Erre azután az erdélyi kormány, 1862. december 10-én kelt 27.816. számu leiratában arról értesitette Şaguna András nagyszebeni püspököt, hogy Ő Felsége 1862. október 19-én kelt elhatározásával megengedte, hogy az állam pénztárából 1862-től kezdve három éven át évi 4.000 frt szubvenció, a szükséges butorok és felszerelések beszerzésére pedig egyszersmindenkorra 1.600 frt adassék a brassói gimnáziumnak; ezzel szemben azonban a bécsi kormány azt követelte, hogy:

1. A gimnázium évi számadásaiban pontosan számoltassék el a 4.000 frt állami szubvenció, valamint a butorzatra és felszerelésre rendelt 1.600 frt.

2. Uj tanárok csakis a kormány beleegyezésével alkalmaztassanak.

3. A gimnáziumnál alkalmazandó tanárok birják a német nyelvet is.

4. A kötelező tantárgyak közé a magyar nyelv is véttessék fel.

Miután a gimnáziumot fentartó hitközségek, a kormány ezen követelményeit és különösen az alkalmazandó tanároknak, a kormány részéről való megerősitését az egyház autonómiájára nézve sérelmesnek találták, a szubvencionálás feltételeit nem fogadták el és erről értesitették a kormányt, amely azonban anélkül, hogy követelte volna azon joga gyakorlásának a biztositását, hogy az ezentul alkalmazandó tanárokat megerősitse, az évi segélyt rendesen kiutaltatta. Az 1866. április hó 2-án kelt császári határozat folytán, ezen évi segélyben még három éven át, azaz 1868. szeptember 1-ig részesitették a brassói gimnáziumot.

A Romániából és az állampénztárból kapott szubvenció folytán, 1862. év őszén megnyilt a gimnázium V-ik osztálya; 1863.

év őszén megnyilt a gimnázium VI-ik osztálya; az 1864. év őszén megnyilt a gimnázium VII-ik osztálya; 1865. év őszén pedig megnyilt a gimnázium VIII-ik osztálya is. A teljes nyolc osztályu gimnázium összes növendékei meghaladták a háromszázat.

Báró Şaguna Andrásnak, a görög keleti román érseki provincia élére kinevezett érseknek a közbenjárására, a bécsi koronatanács, 1866. junius 8-án megtartott ülésében a gimnáziumnak nyilvánossági jogot adott és megengedte, hogy a gimnáziumban a nagyszebeni főegyházmegyei szentszék által évről-évre kiküldendő biztos ellenőrzése mellett, érettségi vizsgálat tartassék.

Ő Felségének, ezen gimnáziumra vonatkozó leiratában még a következők foglaltatnak:

1. Az ezen gimnázium feletti legfőbb felügyeleti jog Ő Felségét illeti meg. 2. A gimnáziumnak a már eddig is gyakorlatban levő és helybenhagyott tanterve a jövőben is fentartatik. 3. Az alapitók képviseletében, a brassói görög keleti román templomok hitközségei által és annak kebeléből megválasztott iskolaszék fogja a gimnáziumnál alkalmazandó tanárokat megválasztani, akiket állásukban a nagyszebeni főegyházmegye szentszéke fog megerősiteni. 4. Az erdélyi kormány utasittatik, hogy a nagyszebeni görög keleti román érsekkel egyetértőleg, minden lehetőt megtegyen az iránt, hogy a gimnázium tanterve és a belső szervezete olyan legyen, mint az állami gimnáziumoké.

Ezen leirat következtében, a gimnáziumban az első érettségi vizsga 1866. junius havában tartatott meg, amelyen maga báró Şaguna András érsek elnökölt.

A gimnáziumot 1869-től kezdve egy iskolaszék vezeti, a melybe 1876. március 25-étől kezdve a bogárszegi Szent Miklós és a belvárosi templom hitközségei, három évi időtartamra, 6—6 tagot választanak.

A brassói gimnázium 1868. január 1-től kezdve, a szász egyetemi alapból évi 3.000 frt szubvenciót kapott, amely összeg 1871. május havától kezdve, az akkori belügyminiszter jóváhagyásával, 5.000 frtra lett felemelve, amelyet a gimnázium a mai napig is élvez.

A brassói hitközségek az iskolaszékkel együttesen, 1868. március havában kérvényt intéztek a romániai kormányhoz, a melyben tekintettel arra a körülményre, hogy a főgimnázium mellé egy alreáliskolát és egy felső kereskedelmi iskolát szándékoznak létesiteni, azt kérték, hogy a romániai kormány emelje fel a Szent Miklós templomnak nyujtott évi segélyt. Ezen kérvény következtében a romániai törvényhozás 1868. junius 6-án, a Szent-Miklós templomnak nyujtott évi segélyt felemelte, amely határozat 1868. julius hó 2-án nyert szentesitést.

A Romániából élvezett segély felemelése következtében, az 1869/70. iskolai év elején a reáliskolának és a kereskedelmi is-

kolának az első osztályai; az 1870/71. iskolai év elején a második osztályai; az 1871/72. iskolai év elején a harmadik osztályai is megnyiltak. A reáliskola IV-ik osztálya azonban csak az 1878/79. iskolai év elején nyilt meg.

A reáliskola Brassó városától 1876-tól kezdve 2.100 frt évi szubvenciót kap.

Ugy az alreáliskola, mint a kereskedelmi iskola vezetésével, a gimnázium igazgatósága bizatott meg. Az alreál- és a kereskedelmi iskolák létesitése folytán, az 1872. év nyarán ki kellett bőviteni a gimnáziumi épületet, ami 20.468 frt 40 krba került.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1874. julius 14-én kelt 16.260. számu rendeletével megadta a felső kereskedelmi iskolának a nyilvánossági jogot, valamint azt a jogot is, hogy érettségi vizsgálatot tartson. Az érettségi vizsgálatot tett tanulóknak pedig 1877. március 2-ikán kelt 2.013 számu rendeletével megadta az önkéntesi jogot.

Az évi 4.000 frt állami szubvenció, amelyet a gimnázium 1862-től kezdve élvezett, az 1871. év őszén be lett szüntetve, mert a kormány azt kivánta, hogy az ezen 4.000 frt évi szubvencióból fizetett tanárokat ő nevezze ki, amit azonban az iskolaszék, az egyház autonómiájára való hivatkozással megtagadott, amire azután az állami szubvenció be lett szüntetve.

Románia, a brassói iskoláknak 1871—73-ig évi 10.000 leit, 1873. március havától kezdve pedig évi 15.000 lei szubvenciót nyujtott, amely összeg Románia költségvetésében 1875-től kezdve rendszeresen szerepelt.

Ezt a szubvenciót első sorban 1875. február havában, a Budapesten akkor megjelent «Közérdek» hirlap kifogásolta. Erre a brassói főgimnázium akkori igazgatója, dr. Meșota János válaszolt, aki a szubvencióra vonatkozólag azt állitotta volt, hogy még abban az időben, amikor a keleten a kereszténység állandó harcban állott a törökökkel, a román fejedelemségek vajdái kegyes adományokban részesitették Brassó külvárosában levő Szent Miklós templomot, még pedig azért, mert abban az esetben, ha azok trónjuktól megfosztattak, — amiként az abban az időben nagyon gyakori eset volt a román fejedelemségekben, — rendszerint a brassói Szent Miklós templomnál találtak vigaszra és ez a templom sirkertje szolgált nekik temetkezési helyül is. Igy 1594-től kezdve Aron, Moldva fejedelme, 12.000 kis ezüsttallért adott évente a Szent Miklós templomnak, hogy abban az ő és családja tagjainak a lelkiüdveért engesztelő szent misék tartassanak. Ez az adomány 1781-ig folyósittatott, amikor aztán ismeretlen okokból be lett szüntetve és igy az 1875-ben Románia részéről 15.000 leiben megállapitott évi szubvenció, csakis mint ama adomány folyósittatik a Szent Miklós templom, illetve az általa fentartott iskolák számára.

A «Közérdek» felszólalása folytán, Trefort Ágoston, az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1875. április 2-án kiadott 559. számu rendeletében megtiltotta, hogy a magyarországi tanintézetek, hitfelekezetek vagy egyházak, idegen államoktól, vagy azok uralkodójától vagy azok kormányától bármilyen cimen is nyujtott anyagi segélyt fogadhassanak el. A brassói Szent Miklós templom azonban ezen miniszteri rendelet dacára tovább is élvezte a Románia által nyujtott évi szubvenciót.

Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1898. április 18-án kelt 1.816. sz. leiratában arról értesiti a brassói görög keleti román központi tanintézeteket, illetve az ezeket fentartó hitközségeket, hogy ha azok, az 1875. évben kelt 559. számu miniszteri rendelet és a középiskolákról szóló 1883. évi XXX. t.-c. ellenére, a brassói Szent Miklós görög keleti román templom közvetitésével, továbbra is elfogadják a Románia által nyujtott évi szubvenciót, az intézeteket bezáratja.

Erre a miniszteri leiratra, a Szent Miklós-ról és a Nagy-Boldogasszony-ról nevezett templomoknak, 1898. május 29-én együttesen megtartott plébániai zsinatai, a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegyei szentszék utján, a következő választ terjesztették fel a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez:

1. A brassói görög keleti román központi iskolák nem kértek és nem kaptak idegen államtól vagy idegen uralkodótól segélyt, hanem azt a brassói Szent Miklós templomtól kapták.

2 Az az aggály, hogy a brassói központi iskolák ezen segély folytán Romániának, tehát egy idegen államnak az anyagi befolyása alatt állanak, nem bir semmiféle alappal, mert Románia, a Szent Miklós templomnak nyujtott kártalanitással, soha semmiféle anyagi és szellemi befolyást nem gyakorolt a nevezett iskolákra.

3. A Szent Miklós templom, hogy elháritson magától bármilyen gyanut is, egyelőre lemond Romániával szemben fennálló követelésének a behajtásáról; de nem mond le arról a jogáról, hogy megtegye a szükséges lépéseket az iránt, hogy teljes kártalanitást kapjon.

4. Az iskola fentartói nem látják annak a szükségességét, hogy a miniszteri leiratban kilátásba helyezett állami segélyt igénybe vegyék, mert ezen segély veszélyeztetné a brassói görög keleti román központi iskolák autonomiáját; hogy pedig az intézet fennállása biztosittassék, a Szent Miklós-ról nevezett templom, az eddig nyujtott 12.500 frt évi segély helyett, 30.000 frt évi segélyben fogja részesiteni a nevezett iskolákat.

Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, ezen válasz folytán, ezen ügy tanulmányozása és különösen azoknak az okiratoknak a megvizsgálása céljából, amelyek a moldvai és havasalföldi fejedelmeknek a Szent Miklós-ról nevezett templomnak nyujtott adományaira vonatkoznak, 1898. év nyarán egy bi-

zottságot küldött ki Brassóba. Ezen vizsgálatnak az lett az eredménye, hogy a magyar kormány arra a megállapodásra jutott a román kormánynyal, hogy ez, a budapesti központi állampénztárba a Szent Miklós-ról nevezett templomnak nyujtott 36.086 K 05 f. évi szubvenciónak megfelelő tőkét, azaz 902.151 K 25 f.-t deponál, amelynek évi kamatait a vallás- és közoktatásügyi miniszter minden évben kiutalványoztatja a Szent Miklós-ról nevezett templom plébániai bizottsága elnökének a kezeihez, hogy azután abból fedeztessenek a brassói görög keleti román központi iskolák fentartásának a költségei. Az akkori magyar kormány azt is megengedte, hogy a román kormány ezuttal még 108.258 K 15 f.-t adjon a Szent Miklós-ról nevezett templomnak. Ezt az egyezséget a román kamara és szenátus 1900. január hó 20-ikán tartott üléseiben ratifikálta.

Az intézet ügyeinek a vezetését illetőleg, 1899. november hó 28-án egy külön szabályrendelet lépett életbe, amelynek az értelmében alakult meg 1900. március 29-én, a brassói görög keleti román központi iskolák kezelését eszközlő testület.

Ezen intézeteknél alkalmazott tanárok fizetése 1894-ben rendeztetett és ennek alapján a véglegesitett tanároknak 1200 frt évi fizetésük, 100 frt ötödéves pótlékuk és 200 frt lakpénzük van; a helyettes tanároknak 800 frt évi fizetésük van. Az igazgató, a rendes tanári fizetésen és az ötödéves pótlékokon kivül, 300 frt személyi pótlékot és 300 frt lakpénzt kap.

1890-től kezdve a reáliskola élére egy, három évenként választandó ügyvezető tanár választatott. A kereskedelmi iskola pedig 1896-ban teljesen el lett választva a főgimnáziumtól és az alreáliskolától és azt azóta külön igazgató vezeti.

Az ifjusági könyvtár az 1895/6. iskolai évtől kezdve, osztályok szerint rendeztetett és osztatott fel.

A tanári nyugdijalapra vonatkozó uj szabályzat, amely hatályon kivül helyezte az 1864-iki szabályzatot, a nagyszebeni görög keleti román szentszék jóváhagyásával, 1900. május hó 1-én lépett életbe.

Ezen szabályzat szerint a nyugdijazás lehet ideiglenes és végleges. A tanárok harminc évi szolgálatuk után teljes fizetéssel (beleértve az ötödéves pótlékot is) mennek nyugdijba. Ha valamelyik tanár eléri életkorának 65-ik évét, — szolgálati éveire való tekintet nélkül, — hivatalból nyugdijaztatik. Nyugdij csakis 10 évi szolgálat után jár. Ha valamelyik tanár 10 évi szolgálat után munkaképtelenné válik, ugy nyugdijképpen fizetésének (beleértve a 2 ötödéves pótlékot is) felét kapja. Ha valamelyik tanár 10—30 évek közötti időben válnék munkaképtelenné, ugy nyugdijképpen fizetésének (beleértve az ötödéves pótlékokat is) a felén kivül, minden szolgálati év után még fizetésének (beleértve az ötödéves pótlékokat is) a 2·5%-át kapja. Az igazgató nyugdijánál a fizetésbe a személyes pótlék is betudódik. Ha valamelyik tanár 5—10 éven alól válnék munkaképtelenné, 1 évi fizetést kap végkielégitésképpen; ha pedig 1—5 éven alól válnék munkaképtelenné, ugy egyfél évi fizetést kap végkielégitésképpen.

Csakis azoknak az özvegyeknek van joguk a nyugdijhoz, akik legalább is két évig voltak házasságban. Azok az özvegyek, akiknek férjeik 30 éven tul szolgáltak, nyugdijképpen, férjeik alapfizetésének (nem számittatik az ötödéves pótlék) a 75%-át kapják; ha férjeik 10 évig szolgáltak, ugy nyugdijképpen férjeik alapfizetésének (nem számittatik az ötödéves pótlék) az 50%-át kapják; ha pedig 10—30 év között szolgáltak, ugy férjeik alapfizetésének az 50%-án kivül még minden szolgálati év után az alapfizetés 1·25%-át kapják.

A tanárok után maradt gyermekek szintén kapnak segélyt, még pedig a fiugyermekek életkoruk 20-ik, a leánygyermekek pedig élet koruk 18-ik évéig. Minden egyes gyermek évi segélyképpen az anyjuknak járó nyugdij egy hatodát kapja; az összes gyermekeknek nyujtott évi segélyösszeg azonban nem haladhatja meg az anyjuk nyugdiját. Abban az esetben, ha anyjuk is meghalna, ugy minden egyes gyermek évi segélyképpen, az anyjuknak járt nyugdij egy negyedét kapja; az összes gyermekeknek nyujtott évi segélyösszeg azonban nem haladhatja meg az anyjuk által élvezett nyugdij 125%-át.

A tanárok eltemetésével járó költségeket szintén a nyugdijalap fizeti.

A tanárok a nyugdijalapba tartoznak befizetni: 1. egyszer és mindenkorra alapfizetésük egyharmadát; 2. minden fizetésemelés esetén (ötödéves pótlék vagy igazgatói személyes pótlék után), a többlet összeg egyharmadát; 3. minden évben az élvezett fizetésnek (beleértve az ötödéves pótlékokat és az igazgatói személyes pótlékot is) a 2%-át. Ha a nyugdijalap eléri azt az összeget, hogy annak kamataiból fedezhetők az összes nyugdijak, ugy a tanárok a nyugdijalapba semmit sem fognak fizetni.

A brassói Szent Miklós-ról nevezett görög keleti román templom plébániai zsinata, 1906. december hó 16-án megtartott ülésében, a nevezett templom plébániai bizottságának az inditványára, a brassói görög keleti román központi iskoláknak (főgimnáziumnak, alreáliskolának, felső kereskedelmi iskolának), a Szent Miklós-ról nevezett templom pénztárából, 1907. január hó 1-től kezdve az eddig nyujtott 25.000 K évi szubvenció helyett — mindaddig, amig a nevezett iskoláknak erre szükségük lesz, — 50.000 K évi szubvenciót szavazott meg.

A plébániai zsinat határozata szerint, a Szent Miklós-ról nevezett görög keleti román templom ezt a szubvenciót beszünteti «hogy ha megváltoznék ezen iskolák szervezete vagy hogy ha megsértetnék ezen iskolák autonómiája és egyáltalában, hogy ha bármely részről is lábbal tiportatnának ezen felekezeti iskolák adminisztrativ hatóságainak a törvényben biztositott elévülhetetlen jogai».

A Szent Miklós-ról nevezett templom ezt a szubvenciót abból az évi bérösszegből fedezi, amelyet a Romániában levő birtokai után kap.

A szász egyetemi alap, erdőinek a kihasználását illetőleg, a «Magyar-olasz erdőipar részvénytársaság»-gal megkötött szerződése következtében, amelynek értelmében, a nevezett részvénytársaság az erdők kihasználásáért 18,000.000 koronát fizet, még pedig 1907. augusztus 1-től kezdve, 22 éven át 818.181 K $81^{9}/_{11}$ f. évi részletekben: 1906. december hó 17-én megtartott közgyülésé-

ben elhatározta, hogy a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegye szentszékének 1908. január 1-től kezdve évenként 46.000 koronát bocsájt rendelkezésére, amely összegből az egykoron fundus regius-nak nevezett területen fennálló görög keleti román iskolák lesznek segélyezendők és ezek közül első helyen a brassói görög keleti román főgimnázium, alreáliskola és felső kereskedelmi iskola, amelyek ebből az összegből 1908. január 1-től kezdve évenként 24.000 K segélyösszeget fognak kapni.

Fázisok, amelyeken a gimnázium, a tannyelvet és szervezetet illetőleg átment.

A brassói gimnázium Thun Leónak, az ausztriai vallás- és közoktatásügyi miniszternek, 1849-ben kiadott és Magyarországra nézve 1854. december 9-én kötelezőnek kimondott «Entwurf der Organisation der Gimnasien und Realschulen in Oesterreich» («Az ausztriai gimnáziumok és reáliskolák szervezési szervezete») rendelete alapján szerveztetett.

A brassói gimnázium, mindjárt létesitésétől kezdve felekezeti gimnáziumnak volt elismerve és mint ilyennek román volt a tannyelve. A gimnázium feletti adminisztrácionális jog pedig a brassói Szent Miklós-ról és Nagy-Boldogasszony-ról nevezett templomok hitközségeit illette meg. Az intézet a tantervet és a tanmenetet illetőleg, a nagyszebeni görög keleti román püspök és az állami hatóság felügyelete alatt állott. A nagyszebeni püspök közvetitette az érintkezést az állam, illetve a helytartótanács és a gimnázium között.

A bécsi kormány, 1853. szeptember 23-án 13.076/1.192. sz. alatt kelt rendeletével meghagyta, hogy az 1853/4. iskolai évtől kezdve, az összes erdélyi gimnáziumokban mint kötelező tantárgy tanittassék a német nyelv és hogy a gimnáziumok VIII-ik osztályában német nyelven adassanak elő: a történelem és a hazai földrajz.

A bécsi kormány későbben, 1855. január 1-én azt rendelte el, hogy a gimnáziumok alsó osztályaiban, — kivéve a lombardiai és a velencei gimnáziumokat, — egynéhány tantárgy olyan méretben tanittassék német nyelven, hogy a felsőbb osztályokban az összes tantárgyak minden nehézség nélkül legyenek német nyelven előadhatók. Ezzel kapcsolatban a bécsi kormány azt is elrendelte, hogy a gimnáziumokban csakis olyan tanárok alkalmaztassanak, akik képesek szaktárgyaikat német nyelven is előadni.

A brassói gimnázium fentartói ezekre a rendeletekre vonatkozólag arra hivatkozva, hogy miután a gimnáziumban, annak létesitése óta a német nyelv mint kötelező tantárgy heti 14 órában adatik elő, arról értesitették a bécsi kormányt, hogy inkább készek a gimnáziumot bezárni, mintsem hogy az alapitók rendelkezéseinek az ellenére, a román helyett a németet hozzák be tannyelvül. A bécsi kormány, Şaguna András nagyszebeni püs-

pök közbenjárására, elállott abbeli követeléseitől és megengedte, hogy a brassói gimnáziumban továbbra is román maradjon a tannyelv, holott az összes hazai gimnáziumokban már akkor német volt a tannyelv. A bécsi kormány különben a német tannyelvre vonatkozó rendeletét, 1859. augusztus 8-án, tekintettel a Lombardiában viselt háborura, visszavonta. A brassói gimnáziumban még abban az időben nem tanitották a magyar nyelvet.

Az 1860. október 20-án kiadott császári diploma folytán, miután sokban megváltozott Magyarország és Erdély politikai helyzete, Şaguna püspök lassanként kivonta a brassói gimnáziumot az állam fenhatósága alól és azt mindenekben az ő és szentszékének a fenhatósága alá helyezte. Az intézet tanmenetében azonban majdnem változatlanul továbbra is a Thun-rendszer tartatott fenn. Az 1860-iki császári diploma után, a tanári értekezletek jegyzőkönyvei, az igazgató jelentései és egyéb hivatalos okmányok nem terjesztettek fel többé a kormányhoz. Az alkalmazandó tanárokat, valamint a használandó tankönyveket sem terjesztették fel megerősités, illetve jóváhagyás végett a kormánynak, a miként tették az abszolutizmus idejében. A magyar nyelv az 1861/2., 1862/3. és 1863/4. iskolai években a gimnázium IV-ik osztályában heti 2 órában adatott elő.

Miután a gimnázium főgimnáziummá alakittatott át, az 1865/6. iskolai évben mint kötelező tantárgy a magyar nyelv is tanittatott, még pedig aképpen, hogy e célból külön-külön csoportot képeztek az V. és VI., valamint a VII. és VIII-ik osztályok növendékei, akiknek heti 2 órában adatott elő a magyar nyelv.

1873/4. iskolai évtől kezdve, a gimnázium összes felső osztályaiban heti 2—2 órában adatott elő a magyar nyelv mint kötelező tantárgy; az alsó osztályokban azonban csak mint fakultativ tantárgy adatott elő, még pedig olyképpen, hogy e célból külön-külön csoportot képeztek az I. és II., valamint a III. és IV. osztály növendékei, akiknek heti 2—2 órában adatott elő a magyar nyelv.

A gimnáziummal kapcsolatban 1869-ben nyilt meg az alreál- és a felső kereskedelmi iskola, amelyeknek szintén görög keleti román felekezeti jellegük volt. Az alreál- és a felső kereskedelmi iskola minden egyes osztályaiban — már ezen iskola létesitésétől kezdve — heti 2—2 órában adatott elő a magyar nyelv.

A hazai görög keleti román egyháznak, az 1868. évi IX. törvénycikkben biztositott autonomiája folytán, 1883-ig a nagyszebeni görög keleti román szentszék képesitette ezen iskolák tanárait, a kormány pedig csak azt ellenőrizte, hogy ezen iskolák müködése összhangban álljon a hazai törvényekkel és hogy azoknak a tanterve lehetőleg megfeleljen az állam hasonló iskoláinak a tantervével. Mindennek dacára azonban a brassói iskolák tanterve, nagyon sokban elütött az állam hasonló iskoláinak a tantervétől, mert a brassói iskolák a tantervet illetőleg, saját

felekezeti és nemzetiségi szükségleteiknek megfelelőleg rendezkedtek be.

Ennek az állapotnak az 1883-iki középiskolai törvény vetett véget.

Az 1883-iki középiskolai törvény a brassói iskolákban a következő változásokat idézte elő:

1. A magyar nyelvet, mint kötelező tantárgyat olyan méretben kell előadni, hogy a gimnázium VII. és VIII-ik osztályai növendékeinek, a magyar irodalomtörténet magyar nyelven legyen előadható és hogy a növendékek ebből a tantárgyból ugy az osztály vizsgán, mint az érettségi vizsgán, magyar nyelven felelhessenek.

2. A gimnázium érettségi vizsgáján kormánybiztos van jelen, aki ellenőrzi a vizsga lefolyását és aláirja a magyar nyelven kiállitandó érettségi bizonyitványokat.

3. A tantervnek és a tanmenetnek mindenekben alkalmazkodnia kell az 1883-iki középiskolai törvényhez.

4. A vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiküldendő kormánybiztos, bármikor megvizsgálhatja az intézetet és annak tanmenetét.

5. Tanárokul csak olyan végzett egyetemi hallgatók alkalmazhatók, akik az állami tanárvizsgáló bizottság előtt vizsgáztak.

Tekintettel arra a körülményre, hogy az 1883-iki középiskolai törvényben előirt tantervnek megfelelő román tankönyvek nem voltak, a brassói főgimnázium és alreál-iskola, csakis az 1900/1. iskolai évtől kezdve alkalmazkodhatott az 1883-ik középiskolai törvényben előirt tantervhez.

II.

A brassói központi iskolákra vonatkozó 1906/7. iskolai évi adatok.

A) A főgimnáziumra vonatkozó 1906/7. ikolai évi adatok.

A gimnázium igazgatója: Onițiu Virgil, aki egyszersmind az alreáliskola igazgatója is.

A tanári kar áll: 1 igazgatóból, 15 tanárból és 3 hitoktatóból.

A tanárok fizetését az 1906/7. iskolai évtől kezdve, az állam egésziti ki és erre a célra ebben az iskolai évben 12.900 koronát folyósitott.

Miután a gimnázium tannyelve kizárólag a román, az öszszes tantárgyak román nyelven adattak elő, kivéve a VII-ik és

a VIII-ik osztályban előadott magyar irodalomtörténetet, amely «Góbi Imre: A magyar nemzeti irodalom története» tankönyv alapján adatott elő.

A gimnáziumban a görög pótló nem adatott elő és igy a felső gimnázium összes tanulói, a görög nyelv tanulására voltak kötelezve.

A gimnáziumban a következő rendkivüli tantárgyak adattak elő: 1. a francia nyelv, 2. a szabadkézi rajz, 3. az ének, 4. a zene, 5. a gyorsirás és 6. a VI-ik osztályban az egészségtan.

Az intézet önképzőköre.

Az önképzőkörnek, mely «Popasu János» körnek neveztetik, 93 rendes és 86 rendkivüli, összesen tehát 179 tagja volt. A tagok összesen 35 román dolgozatot nyujtottak be, azonkivül pedig a képzőgyüléseken román költeményeket szavaltak. Az önképzőkör április 21-én diszgyülést tartott, amelynek programja kizárólag román volt.

Az önképzőkör könyvtára 534 müből áll, amely 952 kötetet tesz ki. A könyvtár ebben az iskolai évben a bukaresti román akadémia 4 évkönyvével és «A román irodalom és közmüvelődési egylet»-nek kolozsvári fiókja által adományozott 7 kötettel szaporodott.

Az önképzőkör vagyona 3344 K 49 fillért tett ki.

Az önképzőkörrel kapcsolatban egy dalárda és egy zenede is müködött, amelynek tagjai a főgimnázium, az alreáliskola és a felsőbb kereskedelmi iskola tanulói.

Iskolai ünnepelyek.

Az intézetben az 1906/7. iskolai évben a következő napokon tartattak iskolai ünnepélyek:

1. október 4-én, a király nevenapján;

2. október 14-én ünnepeltetett meg Szent Zsófia napja, a mikor is a brassói görög keleti román tanintézetek védszentjüket ünnepelik;

3. október 29-én; II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállitása napján;

4. november 19-én, Szent Erzsébet napján, a mikor is az elhunyt Erzsébet királyné lelkinyugalmáért gyász isteni tisztelet is tartatott;

5. december 13-án, András napján, a mikor is az intézet legnagyobb jótevőjének, Baró Şaguna András, volt nagyszebeni

görög keleti román érseknek lelkinyugalmáért gyisz isteni tisztelet is tartatott;

6. április 11-én, az 1848-iki törvények szentesitésének az emlékére (egyetlen nap, amelyen az intézetre kitüzik a magyar zászlót);

7. április 21-én gyász isteni tisztelet tartatott az intézet elhunyt tanárainak és a diákasztal jótevőinek a lelki nyugalmáért;

8. junius 8-án, a koronázás évfordulóján.

Az iskolai ünnepélyek programmja kizárólag román volt.

Tanulmányi ut, kirándulások, a növendékek szórakoztatása és kirándulási alapok.

Az intézet VII-ik osztályának tanulói (25), több más osztálybeli tanulókkal (6) együtt, 5 tanár vezetése alatt, április 6—19. napjaiban tanulmányi utat tettek Olaszországba. Ezen alkalommal Budapesten is kiszálltak és ott két napot töltöttek. Ezen kirándulás költségeinek a fedezésére az az alap szolgált, amelyet az 1906/7. iskolai év VII-ik osztáilybeli tanulói még attól az időtől kezdtek gyüjteni, amidőn az I-ső osztályba jártak. Ez az alap a különféle adományokkal az 1906/7. iskolai évben 6.550 K 34 fillért tett ki, amelyből a kirándulás költségeire 6.307 K 74 f. fordittatott, a megmaradt 242 K 60 f. pedig a «Collega» alapnak adatott át, amelynek az a célja, hogy idővel annak jövedelméből jó előmenetelü szegény tanuók, tanulmányi kirándulásaikban segélyeztessenek.

Az intézet növendékei az iskolai év folyamán több kirándulást tettek a környékre. A majálist május hó 14-én tartották meg a város közelében levő erdőben.

A növendékek iskolai szórakoztatása 1904. április havában vette kezdetét. Ezekhez a szórakoztatásokhoz tartoznak: 1. az intézet egyik külön termében, a növendékek rendelkezésére bocsájtott hirlapok és folyóiratok; 2. sakkjáték; 3. labdajáték; 4. az intézet tulajdonát képező schioptikonnal való mutatványok és az azokhoz szükséges magyarázatok; 5. a tanárok és a növendékek között rendezett viták és megbeszélések, amelyeknek az a céljuk, hogy az egyes iskolai vagy általános érdekü kérdések a növendékek előtt kellő világitásba helyeztessenek; 6. séták; 7. kirándulások.

A második osztály növendékei, az 1904/5. iskolai évben, a midőn még az első osztály növendékei voltak, egy külön alapot létesitettek, hogy abból majdan mint VII. osztálybeli tanulók, egy nagyobb külföldi tanulmányutat tehessenek, ez az alap az 1906/7. iskolai év végével 741 K 50 fillért tett ki.

1906/7. iskolai év statisztikai adatai.

Különböző adatok			I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
Az iskolai év elején beiratkozott			59	50	31	47	46	40	38	55	366
Az év végén maradt			58	45	30	46	45	39	37	54	354
Megvizsgált magántanulók			1	2	1	—	—	—	1	1	6
Az osztályozott tanulók közül:											
A hitfelekezetük szerint		görög katholikus	2	3	—	1	4	3	1	4	18
		görög keleti	56	42	30	44	41	36	36	50	335
		izraelita	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Nemzetiségük szerint		magyar	—	—	—	1	—	—	—	—	1
		román	58	45	30	45	45	39	37	54	353
Illetőségük szerint*)		brassó vármegyei	—	—	—	—	—	—	—	—	100
		más vármegyei	—	—	—	—	—	—	—	—	243
		ausztriai	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		romániai	—	—	—	—	—	—	—	—	9
		oroszországi	—	—	—	—	—	—	—	—	1
		görögországi	—	—	—	—	—	—	—	—	1
A tanulók közül		felsőbb osztályba léphet	38	39	23	40	29	22	32	47	270
		megbukott	21	6	7	6	16	17	6	7	86
A tanulók szüleinek a foglalkozása*)	termelő	önálló nagybirtokos és nagybérlő	—	—	—	—	—	—	—	—	6
		önálló kisbirtokos és kisbérlő	—	—	—	—	—	—	—	—	129
		alkalmazott	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	iparos	önálló nagyiparos	—	—	—	—	—	—	—	—	1
		önálló kisiparos	—	—	—	—	—	—	—	—	16
		alkalmazotf	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	kereskedő és vállalkozó	önálló nagykereskedő v. vállalkozó	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		önálló kiskereskedő vagy vállalkozó	—	—	—	—	—	—	—	—	34
		alkalmazott	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	tisztviselő	állami és megyei	—	—	—	—	—	—	—	—	8
		magán	—	—	—	—	—	—	—	—	4
	orvos, ügyvéd, lelkész, tanár, tanító, mérnök stb.		—	—	—	—	—	—	—	—	112
	napszámos		—	—	—	—	—	—	—	—	12
	magánzó		—	—	—	—	—	—	—	—	32

*) Az év végi értesitvényben ezek a rovatok nem lettek osztályonkint részletezve.

Érettségi vizsga.

Az irásbeli érettségi vizsgálatra összesen 48 tanuló jelentkezett, akik közül 1 három hónapra vettetett vissza. Az 1907. junius 20—27-én megtartott szóbeli vizsgálatra, amelyre kormánybiztosképpen Dömötör János szamosujvári gimnáziumi tanár volt kiküldve, 47 tanuló bocsáttatott, akik közül 23 nyilvánittatott érettnek, 14 pedig visszavettetett és pedig 13, három hónapra, 1, egy évre.

Könyvtárak, szertárak és muzeumok.

a) **Tanári könyvtár.**

A tanári könyvtár, az ugynevezett «Központi könyvtár», a melyet közösen használnak a főgimnázium, az alreáliskola és a kereskedelmi iskola tanárai, az 1906/7. iskolai év végén 11.560 kötetből álló 10.934 müből és 5814 füzetből állott. Ebben az iskolai évben a tanári könyvtár 1365 kötetből álló 1100 müvel és 518 füzettel szaporodott. Ezek között 5 magyar mü van. A tanári könyvtárnak 23 hirlap és folyóirat járt, amelyek közül 7 magyar, 8 német, 8 román volt. Ezen utóbbiak közül 3 romániai.

b) **Ifjusági könyvtár és kézi könyvtár.**

Az ifjusági könyvtár, amely minden osztály számára külön könyvtárt képez, az 1906/7. iskolai év végén 2085 kötetből állott. Ez a könyvtár ebben az iskolai évben 52 kötettel szaporodott, a melyek közül egy magyar.

A kézi könyvtár, amely szintén közös a reáliskolával és amely a tanárok mindennapi szükségletére lett berendezve, az 1906/7 iskolai évben 198 kötetből álló 50 müvet foglal magában. Ebben az évben egy 7 kötetből álló müvel szaporodott.

c) **Történelmi és filologiai muzeum.**

Az intézet történelmi-fiológiai muzeuma az 1906/7. iskolai év végén 178 tárgyból állott, amelyeknek értéke 880 K 16 f.

d) **Numismatikai gyüjtemény.**

A numismatikai gyüjtemény 764 tárgyból állott.

e) **Természetrajzi szertár.**

A természetrajzi szertár az 1906/7. iskolai év végén 7153 állattani táblából, borszeszben őrzött és kitömött állatból, 2118 szárított és utánzott növényből, 588 ásványból és 196 fali táblából, összesen tehát 10.055 tárgyból állott, amelyeknek az értéke 6670 korona.

f) **Természettani és vegytani szertár.**

A természettani szertár az 1906/7. év végén 339 készülékből állott, amelyeknek értéke 9711 K 78 f. A vegytani laboratorium 72 készülékből, 220 üvegben elhelyezett különböző anyagból és 4 technológiai táblából állott.

g) Földrajzi szertár.

A földrajzi szertár az 1906/7. iskolai év végén 69 történelmi, 161 földrajzi abroszból és 3 földgömbből állott.

h) Rajzterem.

A rajzterem 596 K 40 f. értékü tárgyakat foglalt magában.

i) Ének- és zenekönyvtár.

Az 1899/900. iskolai évben létesitett ének- és zenekönyvtár, az 1906/7. iskolai év végén 56 énekmüből állott, még pedig minden egyes énekmü egy partiturát és minden egyes hang számára 20—20 éneklapot foglalt magában.

j) Schiopticon.

Az intézetnek van egy schioptikonja is, amelyet a tanárok sokszor használnak előadások közben.

Az *a—j* alatt felsoroltak közösek az alreáliskolával és a felső-kereskedelmi iskolával.

Az intézet ösztöndijas növendékei az 1906/7. iskolai évben.

1. A brassói Szent Miklós templom által nyujtott évi 100 K ösztöndijban 6 tanuló részesült.
2. «A román irodalmi és közmüvelődési egyesület» által kezelt ösztöndij alapitványból 1 tanuló évi 120 K, 1 tanuló pedig évi 100 K ösztöndijban részesült.
3. A Pap Tódor-féle alapitványból 1 tanuló évi 300 K ösztöndijban részesült.
4. A Gozsdu-féle alapitványból 1 tanuló évi 360, 1 tanuló pedig évi 240 K ösztöndijban részesült.
5. A Juga-féle alapitványból 6 tanuló évi 40 K ösztöndijban részesült.
6. Az Alexandrovics Anna-féle alapitványból 1 tanuló évi 100 K ösztöndijban részesült.
7. A Todea Absolon-féle alapitványból 1 tanuló évi 120 K ösztöndijban részesült.
8. A Şuştai Miklós-féle alapitványból 7 tanuló évi 150 K, 2 tanuló évi 100 korona és 1 tanuló pedig évi 50 korona ösztöndijban részesült.
9. Az elhunyt jótevők alapjából 1 tanuló évi 50 K ösztöndijban részesült.
10. a Cara-alapitványból 1 tanuló 100 K ösztöndijban részesült.

Összesen tehát 31 tanuló 3630 korona ösztöndijban részesült.

Az intezet alapitványai.

1. A diák-asztal. Az intézet kebelében az 1898/9. iskolai évtől kezdve diák-asztal áll fenn, amely közös az alreáliskolával és a kereskedelmi iskolával. Az 1906/7. iskolai évben ezen asztalnál 35 tanuló ingyen, 10 tanuló pedig havi 8 koronáért kapott ebédet. Az ingyenesek között 25, a félfizetésesek között pedig 9 gimnáziumi tanuló volt.

A diák-asztal kiadásai, amelynél a 34 gimnáziumi tanulón kivül még 2 reáliskolai és 9 kereskedelmi iskolai, tehát összesen 45 középiskolai tanuló 9 hónapon át étkezett, 5376 K 17 fillért tettek ki. A diák-asztal alapja, amely a tanári kar által kezeltetik, az 1906/7. iskolai év végével 42.000 koronát tett ki, a mely különböző alapokból és alapitványokból áll. Ezeknek évi jövedelmeinek 80%-a fordittatik a diák-asztal költségeinek a fedezésére.

1906. április havában Földváron elhunyt Stan János birtokos végrendeletében ezen alapnak 10—15.000 koronára tehető vagyonát hagyományozta, amelynek kamatai azonban a tőkének csak 15 évi gyümölcsöztetése után fognak a diák-asztal céljaira fordittatni.

2. A szegény beteg tanulók segélyezésére szolgáló alap. A tanárok, Stinghe János volt tanártársuknak, 1888-ban történt elhunyta alkalmából elhatározták, hogy ezentul nem küldenek koszorut elhunyt tanártársaiknak, barátaiknak és ismerőseiknek a koporsójára; hanem koszoru helyett, annak az árát a szegény beteg tanulók segélyezésére szolgáló alapnak fogják adni. Ezen alapnak az a célja, hogy a szegény beteg tanulókat ingyen gyógykezelésben részesitse és ingyen gyógyszerekkel lássa el.

Miután ezen alap, Făgărașianu Dénes főgimnáziumi tanár kezdeményezésére létesittetett, ennek 1907. március 22-én történt elhunyta után az, «Făgărașianu Dénes-alap»-nak neveztetik.

Ez az alap közös a reál- és a kereskedelmi iskolával, a melyeknek közös orvosuk van.

Az 1906/7. iskolai évben ebből az alapból a szegény beteg tanulók gyógyszereire 252 korona 87 fillér fordittatott. Ezen alap az 1906/7. iskolai év végén 9834 K 96 fillért tett ki, a melyet a tanári kar kezel.

Ezzel kapcsolatban még megemlitendő, hogy miután az intézeteknek az iskolák közelében saját fürdőjük van, az intézetek növendékei 50 f. mérsékelt árban használhatják csütörtök délután 4—6-ig a gőzfürdőt és a közös medencéket; a szegény tanulók pedig ingyen használhatják azokat csütörtök délután 6—8-ig. A szegény tanulók minden hónapban egyszer kapnak ingyenes fürdőt, szükség esetén azonban, az intézet orvosának a rendeletére, ingyen nyernek rendszeres fürdői gyógykezelést.

3. A szegény tanulóknak tankönyvekkel való ellátására szol-

gáló alap. Brassónak, Bolgárszeg külvárosában levő Szent Miklós temploma minden évben egy bizonyos összeget fordit azon szegény gimnáziumi és reáliskolai tanulóknak tankönyvekkel való ellátására, akik születésük szerint a nevezett templom plébániájához tartoznak. Az 1906/7. iskolai évben a Szent Miklós templom 34 gimnáziumi és reáliskolai szegény tanulót látott el 250 tankönyvvel, amelyeknek beszerzése 213 K 11 f.-be került.

Ezzel kapcsolatban még megemlitendő, hogy karácsony estéjén, az intézetek szegény növendékei között ruhák osztattak ki, amelyeket részben a brassói román nőegylet, részben pedig a brassói Szent Miklós-ról nevezett görög keleti román templom ajándékoztak. A Szent Miklós templomnak erre a célra egy, 1869-ben létesült külön alapitványa van, amely ma már meghaladja a 30.000 koronát.

4. A Coresi-alap. Az 1894/5. iskolai évtől kezdve a főgimnázium, az alreáliskola és felsőkereskedelmi iskola tanárai, azt az egy forintot, amely megilleti őket a bizonyitványok kiállitásáért, ennek az alapnak adják, amelynek célja, hogy a tanárokat tudományos kutatásaikban és utazásaikban, valamint tankönyvek kiadásában segélyezze. Ez az alap az 1906/7. iskolai év végéig 18 román nyelvü tankönyvnek kiadását tette lehetővé, amely célra 12.743 K 03 f. fordittatott, ezenkivül 27 tanárnak tudományos kutatásaira és utazásaira 1900 korona segélyt juttatott. Ez az alap az 1906/7. iskolai év végéig, tehát 14.643 K 03 fillérrel járult kitüzött céljához. Az alap az 1906/7. iskolai év végén 3133 K 23 fillért tett ki.

5. A Balașa Stan Blebea alap, amelynek az a célja, hogy jutalomban részesitse a zenében kitünt tanulókat, az 1906/7. iskolai év végén 928 K 28 fillért tett ki.

6. A Bârsan András kereskedelmi iskolai tanár által ajándékozott «Jubiláris jutalomdijak alap»-ja, amelyből a gimnáziumi, a reál- és a kereskedelmi iskola kiválóbb szorgalmu és tehetségü növendékei jutalmaztatnak meg. Ez az alap az 1906/7. iskolai év végén 202 K 14 fillért tett ki.

7. A tornázásban kitünt tanulók jutalmazására szolgáló alap, az 1906/7. iskolai év végén 235 K 01 fillért tett ki.

8. A «Collega» kirándulási alap. Ezt az alapot az 1905/6. iskolai év VIII-ik osztálybeli tanulói létesitették, akik külföldi tanulmányutjuk költségeiből megmaradt 242 K 60 fillért, «Collega» alap neve alatt, olyan kikötéssel adtak át a tanári karnak, hogy ezen alap jövedelméből idővel jó előmenetelü szegény tanulók tanulmányi kirándulásaikban segélyeztessenek.

Az intézetekkel kapcsolatban álló internátusok.

Az intézetekkel kapcsolatban két kisebbszerü fiu internátus áll fenn és pedig:

1. A Cristurianu György kapitány-féle internátus, amelynek

céljaira Cristurianu György romániai kapitány, 1874. november 25-én tett végrendelete értelmében, 40.000 korona értékü két bukaresti házát olyan kikötéssel hagyományozta, a brassói Szent Miklósról nevezett görög keleti román templomnak, hogy annak jövedelmeiből, az ő nevét viselő internátusban szegény gimnáziumi, reál- és kereskedelmi iskolai növendékek látassanak el. Az internátus az 1880/1. iskola év elején nyilt meg. Miután pedig az internátusnak még nincsen saját háza, a növendékek valamelyik brassói lakos házában tartatnak, ahol is teljes ellátásban részesülnek. Az 1906/7. iskolai évben 2 és pedig 1 gimnáziumi és 1 kereskedelmi iskolai tanuló láttatott el, akiknek évi fentartása 400 koronával számitva, 800 koronát tett ki.

2. A Jencovici-féle internátus, amelynek céljaira Jencovici Demeter és neje Zoe, 1887. január 25-én közös megegyezéssel 30.000 frankot és a tusnádi «Három Huszár» szállodát hagyományozták, amely későbben 22.000 koronáért adatott el. Ezt a hagyományt olyan kikötéssel tették, hogy amidőn a hagyományozott összeg 200.000 frankot fog kitenni, a brassói görög keleti román középiskolák szegény tanulói számára egy, az ő nevüket viselő internátus létesittessék; addig pedig a hagyományozott összeg évi jövedelmének egy részéből jó előmenetelü szegény tanulók láttassanak el magánházaknál. Ez az internátus az 1894/5. iskolai év elején vette kezdetét és abból azóta évenkint három tanuló nyer ellátást. Az 1906/7. iskolai év elején 3 és pedig 2 gimnáziumi és 1 kereskedelmi iskolai tanuló nyert ellátást, ami összesen 1300 koronába került.

A tanulók által fizetendő tandij és más dijak, valamint egyéb adatok.

A román tanulók tekintet nélkül arra, hogy görög keletiek vagy görög katholikusok és először iratkoznak be a gimnázium valamelyik osztályába, felvételi dijképpen 8 Kt, az először beiratkozott nem román tanulók pedig 16 K-t tartoznak fizetni.

A két részletben fizetendő évi tandij az alsó osztályokba járó román tanulóknak 24 K, a nem románoknak pedig 48 K; a felső osztályokba járó román tanulóknak 40 K, a nem románoknak pedig 80 K.

A tanári nyugdij-alapra az alsó osztályokba járó román tanulók 6 K-t, a nem román tanulók pedig 12 K-t, a felső osztályokba járó román tanulók 10 K-t, nem románok pedig 20 K-t tartoznak fizetni. (A tandijmentesek ennek az összegnek csak a felét fizetik.) Évi bizonyitvány és értesitő fejében 3 K-t (a tandijmentesek csak 2 K-t.), könyvtári dijban az alsó osztálybeli tanulók 60 fillért, a felső osztálybeli tanulók pedig 1 K-t; az önképzőkör tagsági dija az V. és VI. osztályok növendékeinek 1 K, a VII. és VIII. osztály növendékeinek pedig 2 K.

Az iskolai év az ó-naptár szerint kezdődik és záródik.

Az évvégi értesitvény, amely a reáliskolát is magában foglalja, kizárólag román nyelven van szerkesztve.

B) Az alreáliskolára vonatkozó 1906/7. iskolai évi adatok.

Az alreáliskola igazgatója: Oniţiu Virgil, főgimnáziumi igazgató.

A tanári kar: 1 igazgatóból, 7 tanárból és 3 hitoktatóból állott.

A tanárok fizetését az 1906/7. iskolai évtől kezdve az állam egésziti ki és erre a célra ebben az iskolai évben 3500 koronát folyósitott.

Miután az alreáliskola tannyelve kizárólag a román, az öszszes tantárgyak román nyelven adattak elő.

Az 1906/7. iskolai év statisztikai adatai.

Különböző adatok			I.	II.	III.	IV.	Összesen
Az év elején beiratkozott			44	22	14	16	96
Az év végén maradt			40	20	14	14	88
Megvizsgált magántanulók			—	—	2	—	2
A hitfelekezetük szerint		görög katholikus	—	—	2	—	2
		görög keleti	39	19	12	14	84
		izraelita	1	1	—	—	2
Nemzetiségük szerint		magyar	1	1	—	—	2
		román	39	19	14	14	86
Illetékességük szerint*)		brassó vármegyei	—	—	—	—	47
		más vármegyei	—	—	—	—	25
		romániai	—	—	—	—	16
A tanulók közül		felsőbb osztályba léphet	25	13	11	14	63
		megbukott	15	7	3	—	25
A tanulók szüleinek a foglalkozása*)	termelő	önálló: nagybirtokos, nagybérlő	—	—	—	—	4
		önálló: kisbirtokos, kisbérlő	—	—	—	—	19
		alkalmazott	—	—	—	—	—
	iparos	önálló: nagyiparos	—	—	—	—	1
		önálló: kisiparos	—	—	—	—	15
		alkalmazott	—	—	—	—	—
	kereskedő és vállalkozó	önálló: nagykereskedő, nagyvállalkozó	—	—	—	—	5
		önálló: kiskereskedő, kisvállalkozó	—	—	—	—	16
		alkalmazott	—	—	—	—	—
	tisztviselő	állami és megyei	—	—	—	—	3
		magán	—	—	—	—	2
		orvos, ügyvéd, lelkész, tanár, tanitó, mérnök stb.	—	—	—	—	6
		napszámos, szolga	—	—	—	—	15
		magánzó	—	—	—	—	2

*) Az év végi értesitőben ezek a rovatok nem lettek osztályonként részletezve.

Az alreáliskolára vonatkozó egyéb adatok.

Az iskolai ünnepélyek, majális és kirándulások közösen tartattak a főgimnáziumi tanulók által rendezett iskolai ünnepélyekkel és kirándulásokkal.

Miután a főgimnázium és az alreáliskola egy és ugyanazon vezetőség alatt áll, a főgimnáziumnál kitüntetett könyvtárak, muzeumok, szertárak, alapitványok és alapok közösek az alreáliskolával és mint ilyenek egyaránt tulajdonát képezik ugy a főgimnáziumnak, mint az alreáliskolának.

A közös diákasztalnál az 1906/7. iskolai évben 2 reáliskolai tanuló kapott ingyen ebédet.

A gimnáziumnál kitüntetett alapitványokból és alapokból a reáliskola növendékei is részesittettek.

Az intézet ösztöndijas és segélyezett növendékei.

1. A brassói Szent Miklós templom részéről 3 tanuló évi 100 K, 8 tanuló pedig évi 50 K ösztöndijban részesült.
2. A Şuştai Miklós alapitványból 2 tanuló évi 100 K ösztöndijban részesült.

Čsszesen tehát 13 tanuló 900 korona ösztöndijban részesült.

A diákasztalnál 2 tanuló kapott ingyen ebédet.

A tanulók által fizetendő tandij és más dijak, valamint egyéb adatok.

A reáliskolába járó román tanulók évi tandijképpen 24 K-t, a nem román tanulók pedig 48 K-t fizetnek.

Az intézetbe először beiratkozott román tanulók felvételi dijképpen 8 K-t, a nem román tanulók pedig 16 K-t fizetnek.

Minden egyes román tanuló tartozik a tanári nyugdijalap javára 6 K-t, a nem román tanulók pedig 12 K-t fizetni. (A tandijmentességet élvező tanulók, a fennebb kitüntetett összeg felét fizetik a tanári nyugdijalap javára.)

Minden egyes tanuló a fennebbi dijakon kivül tartozik még fizetni: 3 K-t a bizonyitványért és értesitőért (a tandijmentesek csak 2 K-t fizetnek), 60 fillért a könyvtár javára.

Az iskolai év az ó-naptár szerint kezdődik és záródik.

C) A felső kereskedelmi iskolára vonatkózó 1906/7. iskolai évi adatok.

Az intézet igazgatója: Vlaicu Arzén. A tanári kar áll: 1. igazgatóból, 12 tanárból és 3 hitoktatóból.

Miután az intézet tannyelve kizárólag a román, az összes tantárgyak román nyelven adattak elő.

Mint rendkivüli tantárgyak előadattak: 1. a torna; 2. az ének; 3. az olasz nyelv és 4. a gyorsirás.

Az intézet önképzőköre.

Az önképzőkörnek az 1906/7. iskolai év végén 92 tagja volt. Az iskolai év folyamán az önképzőkör 15 ülést tartott, amelyek közül egy alakuló és egy diszülés volt, amely együtt tartatott meg a gimnázium önképzőkörének a nyilvános ülésével. Az év folyamán a tanulóknak 35 munkája és 4 kritikája olvastatott fel, azonkivül 23 szavalat tartatott. A felolvasott munkák közül 33 eredeti munka és 2 forditás volt.

Az önképzőkör könyvtára az 1906/7. iskolai év végén 463 kötetből állott.

Az önképzőkör vagyona az 1906/7. iskolai év végén 2366 K 16 fillért tett ki.

Iskolai ünnepélyek.

Az intézetben az 1906/7. iskolai évben a következő napokon tartattak iskolai ünnepélyek:

1. október 4-én, a király nevenapján;
2. október 14-én ünnepeltetett meg Szent Zsófia napja, amikor is a brassói görög keleti román tanintézetek védszentjüket ünneplik;
3. október 29-én, II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállitása napján;
4. november 19-én, Szent Erzsébet napján, amikor is az elhunyt Erzsébet királyné lelki nyugalmáért gyászistentisztelet is tartatott:
5. december 1-én, Szent András napján, amikor is az intézet legnagyobb jótevőjének, Báró Şaguna András, volt nagyszebeni görög keleti román érsek lelki nyugalmáért gyász istenitisztelet tartatott;
6. április 11-én, az 1848-iki törvények szentesitésének az emlékére és
7. junius 8-án, a koronázás évfordulóján.

Tanulmányi ut, kirándulások és majális.

1. Az intézet növendékei október 6—11 napjaiban meglátogatták a bukaresti román kiállitást és a konstanci kikötőt; (az ezen utazással felmerült költségek fedezéséhez a brassói román kereskedők 600 koronával, a brassói Szent Miklós templom 200 koronával és 8 hazai román pénzintézet 330 koronával járult);
2. április 22-én megtekintették a brassói posztó- és petróleum gyárat;
3. május 1-én megtekintették a brassói cement- és a derestyei sörgyárat;
4. a majálist, a város közelében levő erdőben, május 14-én tartották meg.

Az 1906/7. iskalai év statisztikai adatai.

		Különböző adatok	I.	II.	III.	Összesen
		Az iskolai év elején beiratkozott	30	38	33	101
		Megvizsgált magántanuló	1	1	—	2
		Az év végén maradt	28	36	31	95
Felekezetük	szerint	Görög katholikus	3	5	5	13
		Görög keleti	24	30	23	77
		Izraelita	1	1	3	5
Nemzetisé-	gük szerint	Magyar	—	—	—	—
		Román	28	36	31	95
Illetékességük	szerint	Brassó vármegyei	10	9	9	28
		Más vármegyei	15	26	20	61
		Romániai	5	3	4	12
A tanulók	közül	Felsőbb osztályba léphet	22	17	28	67
		Megbukott	6	19	3	28
A tanulók szüleinek a	foglalkozása	Értelmiség	3	14	6	23
		Önálló kereskedő	5	2	4	11
		Önálló iparos	3	3	1	7
		Gazdálkodó (kisbirtokos)	13	12	10	35
		Magánzó	—	—	3	3
		Egyéb foglalkozással biró	4	5	7	16

Éretségi vizsgálat.

Az 1906/7. iskolai év végén megtartott irásbeli érettségi vizsgálatra 33 tanuló jelentkezett, akik közül 2, három hónapra vettetett vissza. A szóbeli érettségi vizsgálat megtartása junius hó 26, 27 és 28. napjaira tüzetett ki. A szóbeli érettségi vizsgálatra miniszteri biztosul a vallás- és közoktatásügyi miniszter részéről Putnoky Miklós, a lugosi állami főgimnázium igazgatója; a kereskedelmi miniszter részéről pedig Paul Vilmos, a brassói kereskedelmi és iparkamara elnöke küldettek ki. A szóbeli vizsgálat azonban nem tartatott meg, mert a vizsgáló bizottság az irásbeli dolgozatok átvizsgálásánál arról győződött meg, hogy a tanulók legnagyobb része az irásbeli dolgozatoknál meg nem engedett eszközökhöz nyult, amiért is azután a vizsgáló bizottság az irásbeli vizsgálatot megsemmisitette és az uj irásbeli vizsgálat határidejét szeptember hónapra tüzte ki.

A vizsgáló bizottság ezen határozata folytán, az irásbeli érettségi vizsgálat szeptember hó 16—21 napjaiban tartatott meg. A

vizsgálatra 33 tanuló jelentkezett, akik valamennyien szóbelire bocsáttattak.

A szóbeli érettségi vizsgálat a fennebb emlitett miniszteri biztosok vezetése alatt október 5—8 napjaiban tartatott meg. A jelentkezett 33 tanuló közül 23 érettnek nyilvánittatott, 10 pedig visszavettetett és pedig 8, három hónapra, 2, egy évre.

Könyvtárak, muzeumok és szertárak.

A gimnáziumi és a reáliskolai tanári — az ugynevezett központi könyvtár — a kereskedelmi iskola tanári könyvtárát is képezi, miért is az, mindhárom intézet közös tulajdona és a három intézet tanárai által közösen használtatik.

Az ifjusági könyvtár számára az 1906/7. iskolai évben 95 K folyt be, amely az 1905/6. iskolai évben megmaradt 33 K 22 fillérrel együtt 128 K 22 fillért tett ki, amelyből a kiadások levonása után, az 1906/7. iskolai év végén 8 K 22 fillér maradt.

A gimnáziumnál felsorolt muzeumok és szertárak, miután közösek, azokat a kereskedelmi iskola is használta.

A kereskedelmi iskolának van egy külön szertára is, még pedig az áruisme-technológiai szertár, amely több, mint ezer kereskedelmi cikket és 34 technológiai táblát foglal magában.

Ösztöndijas és segélyezett tanulók.

1. A brassói Szent Miklósról nevezett templom 5 tanulónak 100—100 K;

2. a karánsebesi vagyonközösségi alap 1 tanulónak 200 K, 4 tanulónak 150—150 K és 1 tanulónak 100 K;

3. a budapesti határőrvidéki alap 1 tanulónak 240 K;

4. a Gozsdu-alapitvány 1 tanulónak 360 K;

5. az oravicai «Oraviceana» román pénzintézet 1 tanulónak 100 K;

6. a balázsfalvai Tarțea József-alapitvány 1 tanulónak 140 K;

7. a brassói Juga-alapitvány 2 tanulónak 40—40 K;

8. a brassói Șuștai-alapitvány 2 tanulónak 150—150 K és 1 tanulónak 75 K;

9. a nagyszebeni főegyházmegye 1 tanulónak 100 K;

10. a lugosi Braia-alapitvány 1 tanulónak 80 K és

11. a balázsfalvai Ramonțai-alapitvány 1 tanulónak 120 korona évi ösztöndijat nyujtott.

Összesen tehát 23 tanuló 3095 K évi ösztöndijban részesült.

Ezeken kivül 1 tanuló a Cristurian-féle internátusban, 1 tanuló pedig a Jencovici-féle internátusban nyert teljes ellátást.

Alapitványok alapok.

A kereskedelmi iskolának a gimnáziummal és a reáliskolával (amelyek a gimnáziumnál részletesen imertettek) közös alapjai a következők:

1. A szegény és beteg tanulók alapjai.
2. A Balaşa St. Blebea-alap.
3. A diák-asztal alap, amelyből az 1906/7. iskolai évben 8 tanuló ingyen ebédben részesült, 1 tanuló pedig havi 8 koronáért kapott ebédet.
4. A jutalmakra szánt alap. Ebből egy jutalomdijat kap egy olyan kereskedelmi iskolai tanuló, aki az év folyamán a legjobb román irásbeli gyakorlatokat készitette; egyet pedig, aki a legjobb erkölcsi magaviseletet tanusitotta.
5. A Coresi-alap.

Ezek az alapok azonban, a nagyszebeni görög keleti román szentszék utasitására, a legrövidebb időn belül fel fognak osztatni a gimnázium, reáliskola és a kereskedelmi iskola között.

A kereskedelmi iskolának a fennebbieken kivül még egy külön alapja is van, amelyet: «A kereskedelmi iskola rendelkezési alapjá»-nak hivnak. Ez az alap az 1898/9. iskolai év elején lépett életbe és az a célja, hogy segitse elő a tanszerek beszerzését, a tanárok által irt tankönyvek és egyéb tudományos munkák kinyomatását, valamint, hogy segitse a tanárokat tudományos utazásaikban és egyéb szaktanulmányaikban. Ezen alapba folyik be ama 3 korona, amelyet a tanulók a beiratkozás alkalmából a bizonyitvány és az értesitőért fizetnek. Ezen alap az 1906/7. iskolai év végén 356 K-t tett ki.

A tanulok által fizetendő tandij és más dijak, valamint egyeb adatok.

Az intézet román tanulói (görög keleti és görög katholikus vallásuak) évi tandijképpen 60 K-t fizetnek; a nem román tanulói pedig annak kétszeresét, azaz 120 K-t.

A tandijon kivül még minden tanuló tartozik fizetni a beiratáskor 8 koronát felvételi dijképpen, 10 koronát a tanári nyugdijalap javára, 6 koronát kirándulásokra és egyéb dijak fejében. Ugy, hogy a tandijon kivül mindegyik tanuló még összesen 24 koronát tartozik fizetni a beiratáskor.

Mindegyik tanuló, az igazgatóság által az intézeti tanulók számára előirt uniformist és sapkát tartozik viselni.

A magántanulók minden egyes osztály után, a vizsgára való jelentkezésükkor 74 K tandijat és 80 K vizsgadijat, összesen tehát 154 K-t tartoznak fizetni.

Az iskolai év az ó-naptár szerint kezdődik és záródik.

Az évvégi értesitvény kizárólag román nyelven van szerkesztve.

IV. FEJEZET.

A brádi görög keleti román algimnázium.

I.

Az intézet története.

A népnevelés a volt Zaránd vármegyében igen szánalmas állapotban volt. Látva a volt Zaránd vármegyei görög keleti román papság, hiveinek elmaradottságát, elvben elhatározta, hogy Brádon egy görög keleti román gimnáziumot fog létesiteni, amely arra lesz hivatva, hogy fejlessze ama elmaradott és szellemi sötétségben sinylődő vidék szellemi életét. E célból, a volt zarándvármegyei görög keleti román papság, Bașa Józseffel, a kerületi esperessel az élén, 1860. julius 13-án megtartott esperesi zsinaton elhatározta, hogy a Brádon létesitendő görög keleti román gimnázium számára megveszi, Zawatzky Ferenc korcsmárosnak a brádi házát 2.000 frtért (az akkori pénzszámitás szerint 6.363 huszas és 33 krajcárért). Az esperesi zsinat, a ház vételárát a zarándi esperességhez tartozó 52 lelkészre vetette ki, akik fejenként arra kötelezték magukat, hogy a ház vételárához, 30—40—50 frttal fognak hozzájárulni. Ennek folytán Bașa József kerületi esperes Zawatzky Ferenccel meg is kötötte a házra nézve az ideiglenes szerződést, amelyben a kerületi papság arra kötelezte magát, hogy a ház vételárát két év alatt fogja lefizetni. A szükséges pénz azonban csak 1864. év elején gyült össze és igy a ház csak 1864. március 30-ikán jutott a kerületi görög keleti román papság tulajdonába, amely azt telekkönyvileg a Brádon létesitendő görög keleti román gimnáziumnak adományozta.

Miután a kerületi papság elvben már 1860-ban kimondotta a gimnázium létesitését, ez időtől kezdve azon kezdett tanakodni, hogy milyen uton szerezze meg azt az összeget, amely szükséges lesz a létesitendő gimnázium szervezésére és fentartására? Erre jó alkalmul szolgált az 1860. október hó 20-án kiadott császári diploma, amely az abszolutizmus lejártának a kezdetét helyezte kilátásba és amely az ország polgárainak, — tekintet nélkül azok nemzetiségére és vallására, — megnyitotta az utat a közhivatalokhoz. 1861. március havában, — tehát az uj érában — szerveztetett ujonnan az Erdélyhez kapcsolt Zaránd vármegye, amelynek élére egymásután Pipoș J., dr. Hodoș József, Frâncu Amosz, Frâncu János, Secula G., Petco N., Șuluțiu Tódor, Moldovan G. kerültek, akik mindmegannyian lelkükön viselték a román nép szellemi felvirágoztatását.

Az ujonnan szervezett vármegye törvényhatósági bizottságának az első ülése, 1861. október hó 20-ikára lett összehiva. Ezen az ülésen Bașa József kerületi román esperes jelentést

téve az iskolai ügyek mibenállásáról, megemlitette, hogy a zarándi községek még 1858-ban kijelentették, hogy saját költségeiken felekezeti iskolákat fognak létesiteni és e célra felajánlották az 1854-iki önkéntes nemzeti kölcsönt; miután azonban a tervbe vett 18 iskola közül, három év alatt csak 5 iskola létesült, azért azt javasolja, hogy: a községek által az államnak nyujtott kölcsönökből, amelyeket a községek még 1858-ban a központi iskolák létesitésére ajánlottak fel, ezen központi iskolákon kivül állittassék fel a brádi gimnázium is.

Miután a törvényhatósági bizottság elfogadta ezt a javaslatot, a vármegyei tisztviselők közül is igen sokan adakoztak erre a célra. A törvényhatósági bizottság ezzel kapcsolatban még azt is elhatározta, hogy a tervbe vett román nemzeti gimnázium létesitésének az ügyében, egy tervezet készittessék.

Báró Șaguna András, az akkori nagyszebeni görög keleti román püspök, tudomást szerezve a törvényhatósági bizottság eme határozatáról, Bașa József kerületi esperest arról értesitve, hogy az ő akaratával nem találkozik az, hogy Brádon egy olyan román nemzeti gimnázium állittassék fel, amelyben bármily valláshoz tartozó román egyének lehessenek a tanárok: a nevezett esperest az iránt utasitotta, hogy tekintettel arra a körülményre, hogy Zaránd vármegyében elenyésző kisebbségben vannak a görög katholikus románok, minden lehetőt kövessen el arra nézve, hogy a létesitendő gimnáziumnak görög keleti román felekezeti jellege legyen.

Báró Șaguna András püspök ezen kivánalma dacára, Zaránd vármegye román vezérférfiai, még majdnem két évig, a román nemzeti és nem a görög keleti román felekezeti jellegü gimnázium létesitése mellett foglaltak állást. Végre azután báró Șaguna András püspök azon érvének a hatása alatt, hogy a létesitendő görög keleti román felekezeti gimnázium, a görög keleti román egyháznak megigért és nem sokára törvénybe iktatandó autonómiája folytán, az egyház fenhatósága alá fog helyeztetni és mint ilyen, minden idegen befolyástól meg lesz védve: Zaránd vármegye román vezérférfiai elfogadták, hogy a Brádon létesitendő gimnáziumnak görög keleti román felekezeti jellege legyen.

Ezen fordulat folytán az esperesi hivatal, 1862. február hó 16-án 39. és 40. szám alatt, az alispáni hivatal pedig, 1862. febr. hó 18-án 760. szám alatt kibocsátott felhivása folytán, Zaránd vármegye közönségének a képviselőit, 1862. február 20-ára Brádra, 1862. március 4-ikére Boicára és 1862. március 18-ára Nagyhalmágyra hivták össze, ahol is Zaránd vármegye közönségének képviselői, miután tudomásul vették, hogy a zarándi görög keleti román esperesi kerület lelkészei, a létesitendő gimnázium számára Brádon a sajátjukból már házat is vettek és miután meghallgatták báró Șaguna András nagyszebeni görög keleti ro-

mán püspöknek, ebben az ügyben kibocsátott több pásztor levelét, a következő határozatot hozták:

a) A görög keleti és a görög katholikus románok tulajdonát képező azon kölcsönt, amelyet 1854-ben az államnak adtak, ezennel átengedik a Brádon létesitendő görög keleti gimnázium alapjának és miután egynehány község, a volt kőrösbányai szolgabiróság előtt, még 1858-ban kijelentette, hogy ebből több helyen iskolát akar létesiteni, ami azonban még a mai napig sem történt meg és miután ezen kölcsön fel nem vett kamatai ma már egy jelentékeny összeget tesznek ki, ezen községek megváltoztatva előbbeni szándékukat, a többi községekkel egyetemben kijelentik, hogy:

b) ezen kölcsön kamataiból és annak hátralékos és fel nem vett kamataiból, valamint annak ezentuli kamataiból, első sorban is a gimnázium számára meg vett házat fogják jókarba hozni, hogy a két normális osztály már az 1862/3. iskolai év elején legyen megnyitható, azután felépitik a bizottság, illetve az iskolaszék által kijelölt helyen a népiskolát, de mindezek által a gimnázium alapjára szánt összeg érintetlenül kell, hogy maradjon.

c) Megválasztottak egy 74 tagból álló ideiglenes iskolai bizottságot.

d) Megbizták az iskolai bizottságot, hogy azoktól a községektől, melyekben más vallásuak is laknak, mint aminők Brád, Kristyor, Boica, Ribice, Kőrösbánya, Nagyhalmágy stb., olyan értelmü nyilatkozatot vegyen, hogy azok olyan mértékben lesznek jogositottak a felekezeti iskolák hasznát élvezni, mint amilyen mértékben fognak hozzájárulni a föntemlitett célhoz.

e) A bizottságot felhatalmazták, hogy rendezzen gyüjtést a közönség körében.

f) A bizottságot a jelenlegi alap kezelésével is megbizták, amelynek elnökéül Bașa József esperest, pénztárnokául Pretsch Antalt választották meg.

g) A bizottságot megbizták, hogy javittassa ki a gimnáziumi épületet, állitsa össze az alapszabályokat és eszközölje ki azoknak a jóváhagyását, továbbá, hogy váltsa be az állami kötvényeket és hogy kezelje az iskolákat.

Ezen határozattal lett megvetve a brádi gimnáziumnak az alapja, amelynek a zarándvármegyei községek átengedték az általuk, az államnak nyujtott 58.200 frtot kitevő kölcsönüket.

Ezen határozatról Bașa József esperes, 1862. március 18-án értesitette báró Șaguna András nagyszebeni püspököt, aki az iránt utasitotta az esperest, hogy az ezen ügyre vonatkozó összes iratokat mihamarabb terjessze fel hozzá, hogy a gimnázium létesitéséhez megnyerje a legmagasabb helyek beleegyezését és támogatását.

Hogy a gimnázium alapja teljesen biztosittassék, az ösz-

szes zarándvármegyei községek felhivattak, hogy járuljanak ama alaphoz. Bașa esperes, Hodoș vagy Frâncu alispánok jelenlétében minden egyes községben kötelező nyilatkozat vétteteтt fel.

A zarándi és a halmágyi esperességekben levő azon román lakosok, akik azt a 92 községet alkották, amelyek a brádi, a boicai, a kőrösbányai, a nagyhalmágyi és az acsuvai szolgabiróságokhoz tartoztak és egészben vagy részben átengedték az államnak adott nemzeti kölcsönt a gimnázium alapjának: alapitói lettek a brádi görög keleti román gimnáziumnak. A nevezett esperességekhez tartozó községek közül, csak Riska, Karács és Pravaleny községek nem járultak a gimnázium létesitésére szükséges alaphoz.

Az iskolai bizottság, Zaránd vármegye községeinek fennebbi határozatát 1864-ben tudomására hozta a m. kir. helytartótanácsnak, amelyet arra kért, hogy a bemutatott 175 állami kötvényt irja át a gimnáziumi alap javára, amelyeket a belügyminiszterium 1867. november 25-én 22.575. szám alatt iratott át.

Az 1873. julius 1-én 12.409. szám alatt átirt állami kötvények névleges értéke 58.200 frt volt, amely egy részét képezte az 1867. évi XV. törvénycikk alapján egyesitett állami adósságnak. A kölcsön 4·2% mellett, évenként 2.444 frt 40 krt jövedelmezett, amelyet a kőrösbányai m. kir. adóhivatal minden évben két részletben és pedig január 1-én és julius 1-én fizetett ki a gimnáziumi gondnokságnak.

Az állami kötvények 1903-ban «Koronajáradék» állami papirokra konvertáltattak, amelyeknek értéke 116.400 K volt és amelyek 4% mellett évenként 4.656 K-t jövedelmeztek.

A létesitendő gimnázium alapját növelte még az 1863. április 28-án megtartott nyilvános árverésen, a gimnázium alapja számára özv. Szőgyéni Lőrincnétől megvett mihelenyi birtok is, amely a kőrösbányai kir. törvényszéknek 1864. március 23-án 267. szám alatt kelt végzésével iratott át a gimnázium alapjának a javára.

A mihelenyi birtok áll:

1. Két bérházból, amelyek évenként (600 + 440 K) összesen 1040 K bérjövedelmet hoztak.

2. Egy malomból, amely évenként 170 K bérjövedelmet hoz.

3. *a*) 79 hold 495 □-öl szántóföldből,

b) 16 hold 1239 □-öl kertből,

c) 29 hold 1572 □-öl rétből,

d) 18 hold 110 □-öl legelőből,

e) 2 hold 540 □-öl parlagból, amelyek együttvéve évi 1500 K bérjövedelmet hoznak,

f) 902 hold 102 □-öl erdőből, amelyből a Fehérkőrös jobb oldalán elterülő 868 hod 304 □-öl területet, 1893-tól kezdve a «Rudai tizenkét apostol» nevezetü bányatársulat tartja üzemben 15 éven át 70.000 K-ért, amelyet a társulat előre lefizetett. A kiirtott terület nyomban uj fákkal lett beültetve.

A vármegye élén álló vezérférfiak, a létesitendő gimnázium számára, mindenáron olyan alapszabályoknak a jóváhagyását akarták kieszközölni, amelyek a gimnáziumnak, a felekezetiség kizárásával, kizárólag román nemzeti jelleget biztositanak. Ezeknek a törekvését azonban meghiusitotta báró Şaguna András, a már akkor nagyszebeni görög keleti román érsek, akinek a közbenjárására báró Eötvös József, vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1868. február 26-án 15.365/1867. szám alatt kelt leiratával a létesitendő gimnáziumnak, a hozzá felterjesztett, alapszabályait, oly utasitással küldötte vissza Jonescu Demeter, Zaránd vármegye akkori főispánjának, hogy «oda müködjék, miszerint a tervezett gimnázium alapszabályai, az alapitó községek és megyebeli görög keleti egyházképviselőség egyetértésével, oly formán dolgoztassanak át, hogy azok összhangban legyenek ugy az ország közoktatásügyi törvényeivel, mint a görög keleti román egyház szabályzatával és szerkezetével.»

A vallás- és közoktatásügyi miniszter ugyanilyen értelemben értesitette báró Şaguna András érseket is, aki 1868. március 3-án 221. szám alatt kelt körrendeletében arra hivta fel a zarándvármegyei görög keleti román papokat és hiveket, hogy haladéktalanul tegyenek eleget a vallás- és közoktatásügyi miniszter utasitásának.

Zaránd vármegye közönsége (amely tulnyomólag román volt) tudomásul véve a vallás- és közoktatásügyi miniszter azon kivánságát, hogy a létesitendő brádi gimnáziumnak görög keleti román jellege legyen, Lázár Mózes zarándi görög keleti román esperes, Gróza János nagyhalmágyi görög keleti román esperes, dr. Hodoş József, Secula G. és Mihailoviciu Tóbiás tagokból álló bizottságot azon utasitással küldte ki, hogy a görög keleti román egyház «Szervezési Szabályzat»-ának és báró Şaguna András érsek utasitásainak megfelelőleg, dolgozza ki ujonnan a létesitendő brádi gimnázium alapszabályait.

Miután az iskolai bizottság, 1869. február 8-án megtartott ülésében elfogadta a szükebbkörü bizottság által kidolgozott és bemutatott alapszabályokat, ezeket báró Eötvös József, vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1869. julius 14-ikén 11.387. szám alatt jóváhagyta.

Ezen alapszabályok 1. §-a szerint, «a Zaránd vármegyében levő brádi gimnázium, görög keleti vallásu román nemzeti gimnázium. A gimnázium 8 osztályu nagygimnázium és az állami nyilvános gimnáziumokat megillető jogokkal bir.»

Ezek után a gimnázium I. és II. osztályai az 1869/70. iskolai év elején nyiltak meg. A gimnázium 1870. junius 2-án, «Szent Konstantin és Szent Ilona» ünnepén, mint az intézet védszentjeinek a napján nyittatott meg ünnepélyesen. Ez alkalommal báró Şaguna András érsek 2000 frtot adományozott a gimnázium alapjának, később pedig végrendeletében meghagyta, hogy a gimnázium évvégi értesitői ingyen nyomassanak, az ál-

tala Nagyszebenben létesitett főegyházmegyei nyomdában. Az 1870/71. iskolai év elején a gimnázium III-ik osztálya, az 1871—72. iskolai év elején a gimnázium IV-ik osztálya, az 1872/3. iskolai év elején a gimnázium V-ik osztálya nyilt meg. Az ötödik osztály azonban a szükséges anyagi eszközök hiányában, egy évi fennállás után, a következő 1873/4. iskolai évben, be lett szüntetve.

A brádi gimnázium 1883-ig mint kisgimnáziium müködött. Az 1883-iki középiskolai törvény következtében a brádi algimnáziumban, a román tannyelv fentartása mellett, a tanterv és a tananyag ugyanaz, mint a többi hazai algimnáziumokban.

A brádi gimnázium az ezen gimnáziumot létesitő ama 92 község román lakosainak a tulajdonát képezi, akik a zarándi és a halmágyi görög keleti román esperességekhez tartoznak. A brádi gimnázium képviseletét, a zarándi és a halmágyi görög keleti esperességeknek, 36—36 tagból álló esperesi zsinatai képezik. A képviselet rendes évi közgyülését a gimnázium védszentjeinek, «Szent Konstantin és Szent Ilona» ünnepén, azaz junius 3-ikán tartja. A képviselet azonban szükséghez képest, bármikor összehivhat rendkivüli közgyülést. A képviselet hatásköréhez tartoznak: a szabályrendeletek és az alapitó levelek megszavazása, valamint egyéb szervezések, az igazgató, a tanárok kijelölése, a tanitóknak a megválasztása, a 12 tagból álló kezelő bizottság megválasztása stb., a gimnáziumi alap és egyéb, a gimnázium tulajdonát képező alapok és alapitványok számadásainak a megvizsgálása, a költségvetés megszavazása stb. A kezelő-bizottság kebeléből egy 4 tagból álló gondnokság választatik.

A képviselet és a kezelő-bizottság mindenkori elnöke: a Brádon székelő zarándi görög keleti román esperes; mindenkori alelnöke pedig: a halmágyi görög keleti román esperes.

A gimnázium alapszabályai 53. §-ának ama intézkedését, amely szerint: a zarándi görög keleti román esperes az igazgatója ennek a gimnáziumnak, aki amig a gimnáziumnak legalább is nem lesz 5 osztálya, minden dijazás nélkül tartozik viselni ezt a tisztséget, a középiskolákról szóló 1883. évi XXX. törvénycikk szüntette meg és ennek folytán, az 1891/2. iskolai év elejétől kezdve a gimnázium igazgatója: egy rendes tanár.

A nagyszebeni görög keleti román főegyházmegyei szentszék gyakorolja a gimnázium felett a felügyeletet, amely kiterjed a gimnáziumi alap vagyonára, a tanitásra és a fegyelemre, valamint a képviselet által kijelölt tanárok megerősitésére; mindennek dacára azonban a brádi gimnázium, amely a kolozsvári tankerületi főigazgatósághoz tartozik, mindenekben az állam felügyelete és ellenőrzése alatt áll.

A gimnázium alapja 1907. december 31-én 522.186 K 23 fillért tett ki, (amelyben benfoglaltatik a «Pap Tódor-alapitvány»-a is, ami egymagában 121.384 K 94 fillért tesz ki.) A nagyszebeni

görög keleti román főegyházmegye szentszéke, évenként 1000 K szubvenciót ad az «egyházmegyei iskolai alap»-ból a gimnáziumi alapnak, amelyből fentartatik még a brádi görög keleti román elemi iskola is.

A gimnázium alapját illetőleg, az 1908. évre 41.014 K bevétel és 40.775 K kiadás irányoztatott elő.

Az intézet képviselete 1906. junius 3-án megtartott közgyülésén elhatározta, hogy uj gimnáziumi épületet épittet és hogy a jelenlegi négy osztályu algimnáziumot nyolc osztályu főgimnáziummá fogja átalakitani. A kezelő-bizottság, a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegyei szentszék hozzájárulásával és beleegyezésével, a gimnázium alapszabályainak 6. és 7. §§-ai értelmében, a gimnáziumnak nyolc osztályuvá tétele céljából, 1906. november hó 20-án nyilvános gyüjtést inditott, aminek folytán a hazai románok, pénzintézeteiknek, valamint majdnem öszszes társas összejöveteleiknek és mulatságaiknak tiszta hasznát e célra ajánlották fel. Alig egy évi gyüjtés után erre a célra már is közel 200.000 korona gyült össze, amelyhez a többek között: a brádi «Crişana» román pénzintézet 50.000 koronát, a szászvárosi «Ardeleana» román pénzintézet 20.000 koronát adott. Azok, akik erre a célra nagyobb összegeket ajánlottak fel, azt több évi részletekben is fizethetik. Akik legalább is 200 koronát adtak erre a célra, a gimnázium alapitó tagjaivá lesznek.

II.

Az 1906/7. iskolai évre vonatkozó adatok.

A gimnázium igazgatója: Dr. Oprişa Pál.

A tanári kar áll: 1 igazgatóból, 5 tanárból és 3 hitoktatóból.

A tanárok fizetését az 1906/7. iskolai évtől kezdve az állam egésziti ki.

Az intézet a gimnáziumi képviselet felügyelete alatt áll, amelyet a zarándi és a halmágyi görög keleti román esperességek zsinatai együttesen képeznek. A képviselet 72 tagból áll, mindenkori elnöke: a zarándi esperes, mindenkori alelnöke pedig a halmágyi esperes. A képviselet a saját kebeléből 3 évre rendszerint egy 12 tagból álló kezelő-bizottságot, a gimnázium financiális ügyeinek a vezetésére pedig egy 4 tagból álló gondnokságot választ.

Miután a gimnázium tannyelve kizárólag a román, az öszszes tantárgyak román nyelven adattak elő.

Iskolai ünnepélyek.

Az intézetben az 1906/7. iskolai évben a következő napokon tartattak iskolai ünnepélyek:

1. október 4-én, a király nevenapján;
2. október 29-én, II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállitása napján;
3. november 19-én, Szent Erzsébet napján, amikor is az elhunyt Erzsébet királyné lelki nyugalmáért gyász isteni tisztelet tartatott;
4. december 13-án, Szent András napján, a gimnázium jótevőjének, Şaguna András névnapjának az évfordulóján;
5. junius 3-án, Szent Konstantin és Szent Ilona ünnepén, mint az intézet védszentjeinek a napján, amikor is az iskolai ünnepségeken kivül, gyász isteni tisztelet tartatik az intézet összes jótevőinek a lelki nyugalmáért; ugyanez nap tartja az intézet képviselete is évi rendes közgyülését;
6. junius 8-án, a koronázás évfordulóján.

Kirándulások és mulatságok.

Junius 15-ikén tartatott meg a juniális. Szeptember 17-én és október 17-én helyi kirándulások voltak, junius 24-ikén pedig Mennyházára tettek kirándulást a tanulók.

A tanári kar, a gimnázium fentartási alapjának a javára, a brádi és a környékbeli román intelligencia számára, a gimnáziumi tanulók bevonásával és közremüködésével, évenként társas összejöveteleket, szini-előadásokat, felolvasásokat, hangversenyeket és bálokat rendez. A tanári kar január 8-ikán hangversenyt, február 1-én pedig táncmulatságot rendezett.

Az 1906/7. iskolai évre vonatkozó statisztikai adatok.

	Különböző adatok	I.	II.	III.	IV.	Összesen
	Az iskolai év elején beiratkozott	56	33	45	38	172
	Megvizsgált magántanuló volt	2	1	2	2	7
	Az év végén maradt	47	31	43	35	156
	Az osztályozott rendes tanulók közül :					
Hitfelekezetük szerint	Római katholikus	—	—	1	1	2
	Görög katholikus	—	1	2	1	4
	Görög keleti	47	30	40	33	150
Nemzetiségük szerint	Magyar	—	—	1	1	2
	Román	47	31	42	34	154
Illetékességük sz rint*	Hunyad vármegyéből	—	—	—	—	82
	Más vármegyéből	—	—	—	—	74
A tanulók közül	Felsőbb osztályba léphet	33	24	40	30	127
	Megbukott	14	7	3	5	29

* Ezek az adatok az évvégi értesitvényben nem lettek osztályonkint részletezve.

Különböző adatok		I.	II.	III.	IV.	Összesen
A tanulók szüleinek a foglalkozása*	Lelkész	—	—	—	—	40
	Tanitó	—	—	—	—	10
	Földmüves	—	—	—	—	73
	Közhivatalnok	—	—	—	—	6
	Iparos	—	—	—	—	20
	Bányász	—	—	—	—	7

* Ezek az adatok az évvégi értesitvényben nem lettek osztályonkint részletezve.

Könyvtárak és szertárak.

a) **Tanári könyvtár.**

A tanári könyvtár az 1906/7. iskolai év végén 3385 kötetet kitevő, 3354 müből állott, melyeknek értéke 11.672 K 41 fillér volt. A tanári könyvtárnak 18 hirlap és folyóirat járt, amelyek közül 11 magyar, 1 német és 6 román volt. Ezen utóbbiak közül 2 romániai.

b) **Ifjusági könyvtár.**

Az ifjusági könyvtár az 1906/7. iskolai év végén 371 müből állott, amelyeknek értéke 658 K 85 f. volt.

c) **Földrajzi és történelmi szertár.**

A földrajzi és történelmi szertár 44 térképből állott, amelyeknek értéke 922 K 17 f. volt.

d) **Természetrajzi szertár.**

A természetrajzi szertár 113 állattani, 186 növénytani, 328 ásványtani tárgyból állott, amelynek az értéke 1360 korona 88 fillér volt.

e) **Természettani szertár.**

A természettani szertár 110 tárgyból állott, amelyeknek az értéke 1098 K 80 f. volt.

f) **Vegytani szertár.**

A vegytani szertár 168 tárgyból állott, amelyeknek az értéke 526 K 22 f. volt.

g) **Mértani szertár és rajzterem.**

A mértani szertár és rajzterem 95 tárgyból állott, amelynek az értéke 811 K 10 f. volt.

h) Tornaterem.

A tornaterem felszerelései 1783 K 88 f.-t tesznek ki. Az intézet könyvtárai és szertárai e szerint összesen 18.854 K 31 f. értéket képviselnek.

Az intézet ösztöndijas növendékei.

1. Az aradi Ghiba Barta alapitványból 1 tanuló 200 korona ösztöndijat kapott.

A gimnázium alapjai és alapitványai.

A gimnázium kebelében a következő alapok és alapitványok vannak:

1. a tanulók asztalának (mensa akademica) az alapja, amely 1901-ben létesült, 1906. december 31-én 20.887 korona 92 fillért tett ki. Ezen alapnak 41 alapitó és 72 élethossziglani tagja van. Ezen alapból az 1906/7. iskolai évben 3 tanuló láttatott el ebéddel, ami fejenkint 85 koronába került, azonkivül pedig 16 tanuló között 30—60 korona segély osztatott ki. Ezen alapból tehát az 1906/7. iskolai évben, a tanulók élelmezésére és segélyezésére összesen 905 korona adatott ki.

2. A beteg tanulók alapja, amely 1886-ban létesült, 1906. december 31-én 12.038 korona 82 fillért tett ki. Ezen alapból az 1906/7. iskolai évben gyógyszerekre 323 korona 86 fillér adatott ki. Ezen alapból gyógyszerekkel láttatnak el a tanárok és a tanulók. Ezen alaphoz minden év elején, minden egyes tanár és növendék egy-egy koronával járul.

3. Dr. Hodoș József alapja, amely 1904. augusztus 31-én létesült, 1906. december 31-én 4815 korona 99 fillért tett ki. Ezen alapnak az a célja, hogy az intézet tanárait, tankönyvek és egyéb irodalmi és tudományos munkák és értekezések kiadásában, valamint tudományos utazásaikban pénzbelileg segélyezze. Ezen alapból az 1906/7. iskolai évben 60 korona adatott egy tanárnak.

4. A szegény tanulók könyvtára, amely az 1900/1. iskolai év végén létesült, az 1906/7. iskolai év végén 138 tankönyvből állott. Ezen alapnak az a célja, hogy a szegény tanulókat a szükséges tankönyvekkel lássa el.

5. A jutalmak alapja, amelyet 1891-ben Feier Katalin, brádi lakosnő örökösei létesitettek, 130 koronát tesz ki. Ennek az alapnak az a rendeltetése, hogy abból a szorgalmas és jó magaviseletü tanulók jutalomban részesüljenek.

6. A Șaguna András alapja, amelyet a gimnázium képviselete, Șaguna elhalálozásának 25-ik évfordulóján, 1898. junius 28-án létesitett, 900 koronát tesz ki. Ezen alapnak az a rendeltetése, hogy Szent András napján, december 13-án, a szorgalmas tanulókat jutalomban részesitse. Ha az alap nagyobb ösz-

szeggel fog rendelkezni, ugy abból a szegény tanulók tankönyvekkel és ruházattal fognak elláttatni.

Eszerint a gimnázium alapjai 1906. december 31-én 38.772 korona 73 fillért tettek ki.

És igy a könyvtárak, szertárak és az alapok 1906. december 31-én összesen 57.627 korona 04 fillért tettek ki.

A tanulók által fizetendő tandijak és más dijak, valamint egyéb adatok.

A zarándi és a nagyhalmágyi görög keleti román esperességek területéhez tartozó román tanulók, tekintet nélkül arra, hogy görög keleti vagy görög katholikus vallásuak-e, évi tandijképpen 16 K-t; a többi tanulók pedig, legyenek azok román vagy más nemzetiségüek, évi tandijképpen 24 K-t fizetnek.

A tandijon kivül minden egyes tanuló tartozik a beiratás alkalmából fizetni: beiratási dijképpen 6 K-t, a könyvtár javára 2 K-t, bizonyitványért és évvégi értesitőért 3 K-t; a beteg tanulók alapjára 1 K-t, majálisra és kirándulásra 2 K-t, összesen tehát 14 K-t.

Az iskolai év az ó-naptár szerint kezdődik és záródik.

Az évvégi értesitvény kizárólag román nyelven van szerkesztve.

V. FEJEZET.

A naszódi alapitványi főgimnázium.

I.

Az intézet története.

Miután a Mária Terézia által a 17-ik ezredből létesitett egykori 2-ik erdélyi határőrvidék 1851-ben fel lett oszlatva és polgári közigazgatás alá került, a határőrvidékhez tartozó 44 község képviselői, 1851. március 13-án és augusztus 1-én megtartott gyüléseiken elhatározták, hogy azok az alapok, amelyek az ugynevezett gazdasági bizottság (Militär Oeconomie-Comission) által kezeltettek, ne osztassanak fel, hanem fordittassanak kulturális célokra. Ebből a határozatból kifolyólag kimondatott, hogy a «ruházati alap»-ból, amely ezuttal «ösztöndij-alap»-nak neveztetett el, adassanak ösztöndijak a naszódi határőrvidékhez tartozó községek tanulóinak; továbbá, hogy az «iskolai alapok» a jövőre is rendeltetésüknek megfelelőleg használtassanak, végül pedig, hogy az állami kezelés alá került «élelmezési alap» szereztessék vissza és fordittassék iskolai célokra.

A volt határőrvidék vezető férfiai ezen határozatoktól vezettetve, arra törekedtek, hogy a Naszód vidékén felállitott népiskolák mellé Naszódon egy gimnáziumot létesitsenek. Ebből a célból a volt határőrvidék lakosságának a nevében egy, Naşcu

Vazul, Purceilă János, Lica György és Mureşian Joachim tagokból álló küldöttség I. Ferenc József királynak személyesen nyujtotta át 1860. december 12-én, a volt határőrvidék lakosságának a gimnázium létesitésére vonatkozó kérvényét, amelynek folytán Ő Felsége elrendelte, hogy a radnai völgyben lévő 27 volt határőrvidéki községnek, valamint Nagyfalu és Sajószentiván községeknek adassék vissza az «élelmezési alap».

A kincstári jogaikba ekként visszahelyezett 29 volt határőrvidéki község képviselői azon reményben, hogy a többi 15 volt határőrvidéki község is vissza fog helyeztetni kincstári jogaikba, 1861. szeptember 27. és 29-én, október 5. és 6-án és 1862. szeptember 13. és 21-én Naszódon megtartott gyüléseikben, a kerületi hatóság képviselőjének a jelenlétében kijelentették, hogy a volt «ruházati-» és «élelmezési alap»-ok jövedelmei, amelyek a korcsmai jogból, a három hónapra terjedő, ugynevezett «kántor korcsmai» jogból, a hegyekből és az erdőkből folytak volt be, a jövőben mindenkoron nevelési és iskolai célokra forditassanak; továbbá, hogy a jövőben «ösztöndij»-alapnak elnevezendő eddigi «ruházati alap»-ból és «iskolai alap»-nak elnevezendő eddigi «élelmezési alap»-ból, Naszódon egy teljes nyolc osztályu gimnázium, egy internátus, egy reáliskola, egy négy osztályu elemi iskola, egy leányiskola és Oláhszentgyörgyön, Telcsen, Zágrán, Monoron és Borgó-Prundon elemi vegyes iskolák állittassanak fel. A fentnevezett községek ezen határozatukat egy «egyezségbe» foglalták.

Ezen «egyezség», a Naszódon létesitendő gimnáziumra vonatkozólag a többek között a következőket foglalta magában:

«Naszódon, amely ugy a határőrvidék fennállásakor, mint azóta is ezen kerület politikai hatóságainak a központja és székhelye, egy nyilvános joggal felruházott teljes román nemzeti gimnázium létesittessék, amelyben mindenkinek, tekintet nélkül vallására és nemzetiségére, joga lehessen tanulni. Ezen gimnázium belső szervezetét és tantervét illetőleg, állittassék össze egy szabályzat, amelyben világosan mondassék ki, hogy amig ezen gimnázium fenn fog állani, abban a román legyen a tannyelv és hogy abban a gimnáziumban kötelező tantárgyképpen tanittassanak az ország többi nyelvei is, azután hogy abban a gimnáziumban a román nemzeti történelem és a román irodalmi történet számára külön tanszékek állittassanak fel, továbbá, hogy annak a gimnáziumnak az I-ső osztálya az 1863/4. iskolai év elején, a többi osztályai pedig fokozatosan nyittassanak meg és végül, hogy az a gimnázium Ő Felsége nevéről, «I. Ferenc József gimnázium»-nak neveztessék.»

Az «egyezség» továbbá azt is kimondta, hogy a gimnázium fentartására szolgáló alap feletti felügyeletet, a kormányon és a kerületi politikai hatóságon kivül, még a szamosujvári görög katholikus szentszék is gyakorolja.

A volt határőrvidéki alapok választmánya, az 1862. augusztus 17-én megtartott gyüléséből, a Naszódon létesitendő gimnázium ügyében, az alapokról szóló számadások kapcsán, a kormányhoz egy ujabb kérvényt intézett. Ezekből a számadásokból kitünt, hogy ezen alapok évi jövedelmeiből nemcsak az egyelőre algimnáziumnak tervezett iskola létesitése, fentartása és a többi határőrvidéki iskolák fentartása is biztositva van, hanem hogy azon alapok évi jövedelmeinek a feleslegéből, a létesitendő naszódi iskolák számára még megfelelő épületek is emelhetők.

Ezen ujabb kérvény folytán, a kerületi kapitányság 1863. május 9-én utasitotta a volt határőrvidéki alapok választmányát, hogy terjessze be a létesitendő gimnázium tantervét. Ezen utasitás folytán a választmány, 1863. junius 27-ikén, egy kérvény kapcsán beterjesztette volt a tantervet, amely mindenekben megegyezett a Thun-féle rendszerrel. A választmány a felterjesztett kérvényben arra is hivatkozott, hogy erre a gimnáziumra azért van szükség, mert Erdély egész északi részében, egyetlenegy görög katholikus román nemzetiségü gimnázium sincs, aminek folytán ezen vidék fiai, nagy költségek árán, idegen gimnáziumokban kénytelenek tanulni.

Miután Mureșian Joáchim, a nagyszebeni kormányszék hivatalnoka, 1863. szeptember hó vége felé, magán uton arról értesitette a választmányt, hogy Ő Felsége, 1863. szeptember hó 3-ikán 1722. szám alatt mindenekben helyben hagyta az 1861. augusztus 27-ikén kelt «egyezség»-et és megengedte a gimnázium létesitését, a választmány be sem várva a hivatalos értesitést, 1863. szeptember 28-án megtartott ülésében elhatározta, hogy 1863. október hó 4-ikén, Ő Felsége nevenapján, ünnepélyesen megnyitja a gimnázium I-ső osztályát, amelynek vezetését Lázár János és Pavelea Leó végzett görög katholikus papnövendékekre bizta.

Nașcu Vazul tanitó, a választmány elnöke, köriratban értesitette erről a vidék intelligenciáját, amelyet egyuttal meg is hivott a gimnázium megnyitásának az ünnepségére.

A gimnázium megnyitásának az alkalmából, 1863. október hó 3-ikán este kivilágitották a várost és a gimnáziumi épületet, amelynek homlokzatán a következő román felirás volt: «I. Ferenc József császárnak és protektornak, valamint a Ferenc József román gimnázium alapitóinak 1863. október 4. — II. Virtus Romana rediviva — a Haza — a Nemzet». A gimnázium egyik ablakában ki volt állitva Ő Felsége feldiszitett arcképe. A volt határőrvidék zenekara és a naszódi iskolák növendékei szerenádot adtak a kerület kapitányának és alkapitányának. Az összegyült közönség azután a gimnázium elé ment, ahol elénekelve az «Ébredj román álmaidból» román hymnuszt, Lázár János végzett papnövendék, mint a gimnázium tanára a nap jelentőségét méltatta. Másnap, október 4-én, a naszódi görög ka-

tholikus templomban megtartott hálaadó isteni tisztelet után, a papság felszentelte a gimnázium épületét.

A tanév 1863. október hó 5-én nyittatott meg. Az első osztályba 40 növendék iratkozott be. Az 1864/5. iskolai év elején a II-ik osztály, az 1865/6. iskolai év elején a III-ik osztály és az 1866/7. iskolai év elején a IV. osztály nyittatott meg.

A gimnázium létesithetésére vonatkozó hivatalos leiratok, csak 1864. május 15-én érkeztek meg a volt határőrvidéki alapok választmányához, amely ezen leiratban arra lett utasitva, hogy állitson össze az alapokból fentartott összes iskolákra vonatkozólag, egy «alapitványi alapszabályt» és hogy az iskolákat ugy szervezze, hogy azok megkaphassák a nyilvánossági jogot.

Az iskolai alapok bizottsága, ezen utasitásnak megfelelőleg, 1865-ben állitotta össze a kivánt «alapitványi alapszabályt» és miután azt aláirta a kerületi kapitány és a szamosujvári görög katholikus román püspök, 1866-ban felsőbb jóváhagyás végett felterjesztetett. Ezen alapszabályok azonban csak 1871. március 23-ikán hagyattak jóvá.

A jóváhagyott alapszabályban kimondatott, hogy a volt «élelmezési alap» ezentul «központi iskolaalap»-nak fog neveztetni és hogy azt a «Naszódvidéki határőrvidéki iskolai alapok választmánya» és ennek közege: a «Naszódvidéki iskolai alapok kezelő-bizottsága» fogják kezelni, továbbá, hogy ez az alap a «naszódi legfőbb politikai hatóság», a «szamosujvári görög katholikus szentszék» ellenőrzése és a «provinciális magas királyi kormány» felügyelete alatt fog állani.

Miután az algimnázium negyedik osztálya is megnyilt, az iskolai alapok kezelő bizottsága, 1867. január 19-én utasitotta az iskolai alapok választmányát, hogy tegye meg a szükséges lépéseket az iránt, hogy az 1867/8. iskolai évtől kezdve a felső gimnázium osztályai fokozatosan nyittassanak meg. Az iskolai alapok választmánya, ebből a célból 1867. május 11-én a kerületi hatósághoz kérvényt intézett, amelyben számszerüleg kimutatta, hogy az alapoknak évi jövedelméből fentartható egy teljes nyolc osztályu gimnázium.

Miután az illetékes felsőbbhatóságok ezen kérvényt kedvezően intézték el, az 1867/8. iskolai év elején az V-ik, az 1868/9. iskolai év elején a VI-ik, az 1869/70. iskolai év elején a VII-ik és az 1870/1. iskolai év elején a VIII-ik osztály is megnyittatott. Ennek következtében dr. Lázár János gimnáziumi igazgató, 1870. julius 7-én az alapok választmányát az iránt kereste meg, hogy eszközölje ki, hogy a gimnázium VIII-ik osztályának a növendékei, 1871-től kezdve érettségi vizsgálatot tehessenek. A szamosujvári görög katholikus szentszék ugyanilyen értelemben utasitotta 1870. november hó 8-ikán 2672. szám alatt a gimnázium igazgatóságát.

Ebből a célból az iskolai alapok választmánya, 1870. no-

vember 20-ikán, a kerületi hatóság utján, feliratot intézett a vallás és közoktatásügyi miniszterhez, akihez ugyanerre az ügyre vonatkozólag, a szamosujvári görög katholikus szentszék is feliratot intézett. Ezen feliratokra azután a szamosujvári görög katholikus szentszék, a kolozsvári tankerületi főigazgatótól a következő átiratot kapta:

«9/1871. szám. Az erdélyi tankerületi főigazgatótól. Méltóságos g. k. püspöki Ordinariatus! A főméltóságu vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszterium 1870. évi december hó 23-ikán 28.389. szám alatt kelt rendeletével, a naszódi görög katholikus 8 osztályu főgimnáziumot ideiglenesen nyilvánossági joggal felruházta és megengedte, hogy a folyó 1870/71. tanév kezdetétől, az e részben fennálló szabályokhoz alkalmazkodva, érettségi vizsgákat tarthasson és ezek felől államérvényes bizonyitványokat állithasson ki. Miről a méltóságos g. k. püspöki Ordinariatust mult hó 7-ről 2859. szám alatt kelt becses átirata csatolmányainak visszaküldése mellett, további szives eljárás végett azon megjegyzéssel értesitem, miszerint a nyilvánossági jognak végleges megadása, a jelenleg még tárgyalás alatt álló alapitó oklevélnek megerősitése és jóváhagyása mellett fog megtörténni. Az ideiglenes nyilvánossági jognak megadása, valamint az érvényes érettségi vizsgáknak megtartásáról szóló engedélyről, a magyarországi tankerületi főigazgatók és tanintézetek egyidejüleg értesittettek és azonkivül a «Budapesti Közlöny» cimü hirlapban is közzététtetett. A naszódi görög katholikus főgimnáziumnál folyó tanévben megtartandó érettségi vizsgára nézve az intézkedés később fog megtétetni. Kolozsvár, 1871. január 8-án. Tisztelettel lévén a méltóságos püspöki Ordinariatusnak kész szolgája: Páll Sándor s. k. erdélyi tankerületi főigazgató.»

A szamosujvári szentszék erről az átiratról értesitette az iskolai alapok választmányát és a gimnázium igazgatóságát.

Később azután a vallás- és közoktatásügyi minisztérium részéről az alapitványi alapszabályok is jóváhagyattak.

A naszódi főgimnáziumban az első érettségi vizsgálat, 1871. julius 3-án és 4-én tartatott meg.

A naszódi főgimnázium ma mindenekben a középiskolákról szóló 1883. évi XXX. törvényhez alkalmazkodik. A gimnázium jellege 1886. óta megváltozott.

Báró Bánffy Dezső, a határőrvidéki alapok királyi biztosa, 1886. október hó 2-ikán 2023. szám alatt kelt leiratában arról értesitette az iskolai alapok választmányát, hogy miután a naszódi főgimnázium nem tekinthető és nem nevezhető «autonom felekezeti» gimnáziumnak, hanem csakis «alapitványi» gimnáziumnak: mint ilyen az állam közvetlen felügyelete és ellenőrzése alatt fog állani és igy az iskolai alapok választmánya csakis a gimnáziumnak gazdasági ügyeiről fog gondoskodni, azonkivül meg-

választhatja a gimnnázium tanárait is, akiket azonban állásukban, a vallás- és közoktatásügyi miniszter fog megerősiteni.

Ezen határozat értelmében, a naszódi főgimnázium kivétetett a szamosujvári görög katholikus román szentszék fenhatósága alól és mindenekben a kolozsvári tankerületi főigazgató és a kormány fenhatósága alá helyeztetett.

Miután a gimnáziumi épület nem volt már megfelelő, az iskolai alapok választmánya, a gimnázium számára uj épület felépitését határozta el. Az uj épület alapköve 1887. október 4-ikén, Ő Felsége nevenapján téttetett le nagy ünnepségek között. Az uj épület, a gimnázium fennállásának 25 éves jubileuma alkalmából, 1888. október hó 4-ikén, Ő Felségének nevenapján szenteltetett fel nagy ünnepségek között.

Az iskolai alapok választmánya és a gimnázium igazgatósága a felszentelés ünnepére meghivták Ő Felségét, a vallás- és közoktatásügyi minisztert, a királyi biztost és a szamosujvári görög katholikus román püspököt is.

Ő Felsége a felszentelés ünnepélyén Báró Bánffy Dezső, az akkori főispán és az alapok királyi biztosával; a vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig dr. Klámárik János, miniszteri tanácsossal képviseltették magukat.

Báró Bánffy Dezső főispán, az alapok királyi biztosa, a képviseltetési ügygyel kapcsolatban arról értesitette az iskolai alapok választmányát, hogy miután az egyetemen kivül egyik hazai iskola sem viseli a «Ferenc József» elnevezést, a minisztertanács nem engedte meg, hogy a naszódi főgimnázium továbbra is Ő Felsége nevét viselje.

A gimnáziumi épület felszentelését 1888. október 4-én nagy ünnepségek között, dr. Szabó János szamosujvári görög katholikus román püspök végezte.

A gimnáziumi épülettel együtt szenteltetett fel a gimnázium zászlója is, amelyet a naszódi és a naszódvidéki román nők ajándékoztak, amely zászlón a következő latin és román felirat van: «Litterae et virtus vestra felicitas.» — «Recunoscinţă fundatorilor şi susţînătorilor gimnasiului». (azaz magyarul: Elismerés a gimnázium alapitóinak és fentartóinak.) — «Damele române din Năsĕud şi jur la 4 octomvre 1888 junimei dela gimnasiul superior gr-cat. românesc din Năsĕud» (azaz magyarul: A naszódi görög katholikus román főgimnázium ifjuságának, a naszódi és naszódvidéki román nők, 1888. október hó 4-ikén).

A gimnázium történetében 1888-tól kezdve, a gimnáziummal kapcsolatos internátus felállitásának az eszméjén kivül, semmi lényegesebb dolog nem adta elő magát.

A gimnáziummal kapcsolatos internátus létesitésére vonatkozólag, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium hozzájárult a nyolcas erdőbizottság azon határozatához, amely szerint a volt naszódvidéki határőri községek egyesitve kezelt erdőalapjából, a

gimnázium fentartási céljaira és különösen az ezen gimnáziummal kapcsolatban felállitandó internátus épitésére és fentartására 400.000 koronát szavazott meg. Igy tehát a tervbe vett internátus nem sokára fel fog épülni és át fog adatni rendeltetésének.

II.

A gimnázium alapjára és fentartására vonatkozó adatok.

1 Alapszabályok, szabályzatok és utasitások.

A gimnázium fentartására szolgáló «Naszódvidéki központi iskola- és ösztöndij-alapok» alapszabályait Ő Felsége, 1888. évi december hó 31-én hagyta jóvá.

Az iskolai és ösztöndij alapok igazgató választmánya, az ezen alapszabályok alapján, a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásával, 1889-ben a következő szabályzatokat és utasitásokat léptette életbe:

I. A naszódvidéki központi iskola és ösztöndij alapok közgyülésének tanácskozására vonatkozó szervezeti és ügyviteli szabályzatot.

II. A naszódvidéki központi iskolai és ösztöndij alapok igazgató választmányára vonatkozó szervezeti és ügyviteli szabályzatot.

III. A naszódvidéki központi iskola és ösztöndij alapok kezelő hivatalára vonatkozó szervezeti szabályzatot.

IV. A naszódvidéki központi iskolai és ösztöndij alapok kezelő hivatalára vonatkozó ügyviteli utasitást.

V. A naszódvidéki központi iskolai és ösztöndij alapokra vonatkozó pénztári és számviteli utasitást.

VI. A naszódvidéki központi ösztöndij alapból kiosztandó ösztöndijak és segélyekre vonatkozó szabályzatot.

2. A közgyülés és az igazgató választmány.

A központi iskola és ösztöndij alapok, az alapszabályok értelmében, az 58 tagból álló közgyülés és a 11 tagból álló igazgató választmány felügyelete és kezelése alatt állanak.

A közgyülést képezi:

a) az 1886: XXII. t.-c. értelmében a következő negyvenöt: Monor, Gledény, Kissajó, Nagyfalu, Sajószentiván, Néposz, Földra, Kisilva, Oláhszentgyörgy, Májer, Ujradna, Óradna, Nagyilva, Magura, Szentjózsef, Less, Naszód, Bikis, Hordó, Szálva, Romuli, Telcs, Gaureny, Szuplaj, Pojeny, Zágra, Runk, Mititei, Makód, Párva, Nagyrebra, Kisrebra, Románbudak, Rágla, Oroszborgó, Alsóborgó, Középborgó, Felsőborgó, Borgóprund, Borgóbeszterce, Borgótiha, Marosborgó, Kosna, Marosoroszfalu és Monosfalu községben szervezett községi képviselőtestület által, a járási főszolga-

biró akadályoztatása esetén, a szolgabiró elnöklete alatt, 6 évi időtartamra választandó egy-egy bizottsági tag;

b) a kormány által a vármegye bizottsági tagjai közül kinevezendő 12 tag és

c) a gimnázium igazgatója.

A közgyülés elnökét maga a közgyülés választja 6 évre. Az elnököt a vallás- és közoktatásügyi miniszter erősiti meg.

Az igazgató választmány áll:

a) a közgyülés elnökéből, aki egyszersmind az igazgató-választmány elnöke is; *b*) a közgyülés által választandó 6 tagból; *c*) a szamosujvári görög katholikus püspök által kinevezendő egy tagból; *d*) Beszterce-Naszód vármegye közgyülése által választandó egy tagból; *e*) a kezelő főtisztből és *f*) a naszódi főgimnázium igazgatójából.

Ezen igazgató-választmány hatásköre 6 évre terjed.

A közgyülésnek és az igazgató választmánynak jelenlegi elnöke: Domide Gerászim, besztercei görög katholikus román esperes.

3. A naszódvidéki „központi iskola“, valamint az azzal együtt kezelt magánalapok.

(Az 1904. évi zárszámadás adatai alapján.)

1. A «központi iskola» alap.

A) Ingatlan vagyon:

1. Belsőségek	33	hold	178	□-öl.
2. Szántóföld, rét, legelő	1.140	„	1.154	„
3. Erdő	168	„	465	„

B) Ingó vagyon:

Aktiva	1,825.381	K	60 f.
Passziva	153.363	„	12 „
Tiszta ingó vagyon . .	1,672.018	K	48 f.

C) Pénztári forgalom:

Bevétel	209.630	K	02 f.
Kiadás	204.639	„	32 ,
Pénztári maradvány . .	4.990	K	70 f.

2. A «központi ösztöndij» alap.

A) Ingatlan vagyon:

1. Belsőségek	91	hold	1.399	□-öl.
2. Szántóföld és legelő	830	„	457	„
3. Erdő	9.990	„	656	„

B) A tiszta ingó vagyon	384.556	K	03 f.

C) Pénztári forgalom:

Bevétel	67.771	K	50 f.
Kiadás	67.560	„	04 „
Pénztári maradvány . .	211	K	46 f.

3. Tápintézeti (internátusi) alap	34.011	K	76	f.
4. Tancs Simon-féle magánalapitvány . .	27.956	„	28	„
5. Pap György-féle magánlapitvány . .	2.710	„	99	„
6. Lázár Anasztázia-féle magánalapitvány .	3.653	„	33	„
7. Mikes Flórián-féle magánalapitváuy . .	488	„	41	„
8. Lupsai Kelemen I. magánalapitvány .	5.510	„	01	„
9. Lupsai Kelemen II. magánalapitvány .	4.514	„	91	„
10. Lupsai Kelemen III. magánalapitvány .	2.251	„	83	„
11. Lupsai Kelemen IV. magánalapitvány .	11.858	„	98	„

A naszódvidéki központi iskola és ösztöndijalapok, valamint az azokkal együtt kezelt magánalapok együttvéve kitesznek tehát:

A) Ingatlan vagyonban:

1. Belsőségekben	124	hold	1.577	□-ölet.
2. Szántóföldben, rétben és legelőben	1.971	„	11	„
3. Erdőben	10.158	„	1.121	„
Összesen tehát:	12.254	hold	1.109	□-ölet.

B) Ingó vagyonban:

Aktivában	2,302.894	K	13	ft.
Passzivában	153.363	„	12	„
A tiszta ingó vagyon tehát kitesz:	2,149.531	K	01	ft.

Az alapok bevétele	277.401	K	52	f.
Az alapok kiadása	272.199	„	36	„
Pénztári maradvány:	5.202	K	16	f.

4. A naszódvidéki „központi iskola“ és „ösztöndij“-alapokból fentartott intézményekre és ösztöndijakra vonatkozó adatok.

a) *A „központi iskolaalap“-ból ez idő szerint fentartatnak:*

1. Naszódon egy nyolc osztályu román tannyelvü főgimnázium, amelynek a fentartására az iskola alap (az 1904. évi zárszámadások szerint) 43.795 K 48 f.-t forditott.

2. Naszódon egy román tannyelvü elemi fiu- és leányiskola, amelynek a fentartására az iskola alap (az 1904. évi zárszámadások szerint) 11.598 K 38 f.-t forditott.

3. Monoron egy román tannyelvü elemi népiskola, amelynek a fentartására az iskola alap (az 1904. évi zárszámadások szerint) 6.058 K-t forditott.

4. Borgóprundon egy román tannyelvü elemi népiskola, a melynek a fentartására az iskola alap (az 1904. évi zárszámadások szerint) 6.376 K 76 f.-t forditott.

Az iskola alap, iskolák fentartására (az 1904. évi zárszámadások szerint) összesen tehát 67.828 K 62 f.-t forditott.

b) A „központi ösztöndijalap"-ból évi ösztöndijképpen a következő rendszeresitett ösztöndijas helyekre adatnak ösztöndijak.

1. Jogi pályára hat 600—600 koronás ösztöndij, azaz 3.600 K
2. Bölcsészeti, szépmüvészeti pályára négy 600—600 koronás ösztöndij, azaz . . . . 2.400 „
3. Orvosi pályára három 600—600 koronás ösztöndij, azaz . . . . 1.800 „
4. Kereskedelmi akadémiára egy 600 koronás ösztöndij, azaz . . . . 600 „
5. Gazdasági akadémiára egy 600 koronás ösztöndij azaz 600 „
6. Műegyetemi pályára két 600—600 koronás ösztöndij, azaz . . . . 1.200 „
7. Erdészeti és bányászati pályára egy 600 koronás ösztöndij, azaz . . . . 600 „
8. Polgári iskolai tanárképzőre egy 600 koronás ösztöndij, azaz . . . . 600 „
9. Községi közigazgatási tanfolyamra két 600—600 koronás ösztöndij, azaz . . . . 1.200 „
10. Állatorvosi pályára egy 600 koronás ösztöndij, azaz 600 „
11. Posta és távirda pályára egy 600 koronás ösztöndij, azaz . . . . 600 „
12. Hadapródoknak négy 300—300 koronás ösztöndij, azaz . . . . 1.200 „
13. Tanitóképző intézetre nyolc 240—240 koronás ösztöndij, azaz . . . . 1.920 „
14. Iparos tanoncok részére tiz 60—60 koronás ösztöndij, azaz . . . . 600 „

Ösztöndijképpen kiosztatik tehát évenként 17.520 K

Ösztöndij csak legalább is jó érdemjegyü előmenetelü tanulóknak adományoztatik.

Segély cimén ebből az alapból évenként 3.951 K 36 f. osztatik ki. Ezen összegből olyan szegénysorsu pályázók segélyeztetnek, akik nem tudják igazolni a «jó» érdemjegyü előmenetelt, továbbá, akik olyan pályán vannak, amelyekre az alapszabály értelmében nem adható ösztöndij.

A központi ösztöndijalapból összesen tehát 21.471 K 36. f. osztatik ki ösztöndijakra és segélyekre.

Az előirányzott ösztöndijak az 1906. évben nem osztattak ki, mert a vallás- és közoktatásügyi miniszter nem döntött abban a kérdésben, hogy adassanak-e ösztöndijak a volt határőrvidékhez tartozó nem román tanulóknak is?, akiknek az ösztöndij alapok igazgató választmánya nem akar ösztöndijat adni.

III.

A gimnáziumra vonatkozó 1906/7. iskolai évi adatok.

A gimnázium igazgatója: Gheție János.
A tanári kar áll: 1 igazgatóból, 13 tanárból és 6 hitoktatóból.
A tanárok fizetését az állam egésziti ki.
Miután a gimnázium tannyelve a román, az összes tantárgyak román nyelven adattak elő, kivéve a IV—VIII-ik osztályokban a magyar nyelvet és irodalmat.
A gimnáziumban a következő rendkivüli tantárgyak adattak elő: *a*) a francia nyelv, *b*) a szabadkézi rajz, *c*) az egyházi ének, *d*) a világi ének és *e*) a zene.
Az összes rendkivüli tantárgyak dijmentesen tanittattak.
Az intézet kebelében egy gyermek-, egy férfi- és egy vegyes dalárda, egy zenede és egy ifjusági önképzőkör állott fenn.

Az intézet önképzőköre.

Az önképzőkör rendes tagjai a VII. és VIII. osztály tanulói. A képzőgyüléseken 16 eredeti munkát, 1 magyarból és 1 német nyelvből való forditást, 21 birálatot olvastak fel, azonkivül 19 költeményt és 3 szindarabot adtak elő. A felolvasott munkák és előadott költemények és szindarabok tulnyomó részükben románok voltak. Az önképzőkör október 4-én és március 2-án irodalmi és zeneestélyt rendezett.

Iskolai ünnepélyek.

Az intézetben az 1906/7. iskolai évben a következő napokon tartattak iskolai ünnepélyek:
1. október 4-ikén, a király nevenapján;
2. november 19-én, Szent Erzsébet napján, az elhunyt Erzsébet királyné emlékére;
3. április 11-én, az 1848-iki törvények szentesitésének az emlékére;
4. junius 8-ikán, a koronázás évfordulóján.

Kirándulások és majális.

A tanulók az év folyamán kisebb-nagyobb csoportokban több botanikai és geológiai kirándulást tettek a szomszédos községekbe. A majális május 25-én tartatott meg.

Az 1906/7. iskolai év statisztikai adatai.

	Különböző adatok	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
	Az iskolai év elején beiratkozott	41	50	35	35	39	23	33	31	287
	Az év végén maradt	38	48	33	36	36	25	28	32	276
	Megvizsgált magántanulók	—	1	—	2	1	2	2	2	10
	Az osztályozott tanulók közül:									
Hitfelekezetük szerint	római katholikus	1	1	–	3	1	—	2	—	8
	görög katholikus	28	37	24	29	22	18	18	27	203
	görög keleti	7	7	8	4	11	7	8	3	55
	evang. lutheránus ...	–	—	—	—	1	—	—	—	1
	evang. református ...	1	1	—	—	—	—	—	—	2
	izraelita	1	2	1	—	1	—	—	2	7
Nemzetiségük szerint	magyar	2	3	1	2	2	—	2	—	12
	román	35	44	32	33	33	25	26	30	258
	német	1	1	—	1	1	—	—	2	6
Illetőségük szerint	beszterczé-naszódi vármegyei	21	36	19	23	17	12	17	18	163
	más vármegyebeli ...	17	12	13	13	19	13	10	14	111
	romániai	—	—	1	—	—	—	1	—	2
A tanulók közül	felsőbb osztályba léphet	26	31	20	19	21	13	21	32	183
	megbukott	12	17	13	17	15	12	7	—	93
A tanulók szüleinek a foglalkozása: termelő	önálló: nagybirtokos és nagybérlő ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	önálló: kisbirtokos és kisbérlő	15	26	17	14	14	11	14	11	122
	alkalmazott	—	–	—	—	—	—	—	—	—
iparos	önálló: nagyiparos	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	önálló: kisiparos	2	1	—	—	3	1	1	1	9
	alkalmazott	—	—	—	—	—	—	—	—	—
kereskedő és vállalkozó	önálló: nagykereskedő v. vállalkozó ...	—	–	—	—	—	—	—	—	—
	önálló: kiskereskedő vagy vállalkozó ...	2	3	1	—	1	—	—	1	8
	alkalmazott	–	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisztviselő	állami és megyei ...	4	1	3	5	2	—	2	5	22
	magán	—	2	—	—	2	—	1	3	8
	orvos, ügyvéd, lelkész, tanár, tanító, mérnök stb.	8	15	9	15	13	12	10	11	93
	napszámos, szolga	2	-	2	1	—	—	—	—	5
	magánzó	5	—	1	1	1	1	—	—	9

Érettségi vizsgálat.

Az irásbeli érettségi vizsgálatra összesen 35 tanuló jelentkezett, akik közül mindnyájan szóbeli érettségi vizsgálatra bocsáttattak, ezek közül 4 tanuló betegség miatt nem jelentkezett. Igy tehát Kuncz Elek kolozsvári tankerületi főigazgató elnöklete alatt, junius 26—30 napjain megtartott szóbeli érettségi vizsgálatra 31 jelölt bocsáttatott, akik közül 25 érettnek nyilvánittatott, 6 pedig visszautasittatott, akik közül 5, három hónapra és 1 egy évre vettetett vissza.

Könyvtárak és szertárak stb.

a) Tanári könyvtár.

A tanári könyvtár az 1906/7. iskolai év végén 4.996 kötetet kitevő 3.716 müből állott, amelyeknek értéke 21.500 K. A tanári könyvtár az 1906/7. iskolai évben 84 kötetet kitevő 67 müvel szaporodott, amelyeknek értéke 449 koronát tett ki. A tanári könyvtárnak 41 hirlap és folyóirat járt, amelyek közül 20 magyar, 5 német és 16 román volt, ezen utóbbiak közül 9 romániai volt.

b) Ifjusági könyvtár.

Az ifjusági könyvtár az 1906/7. iskolai év végén 3026 kötetet kitevő 2687 müből állott. Az ifjusági könyvtár az 1906/7. iskolai évben 625 kötetet kitevő 587 müvel szaporodott, amelyeknek értéke 1254 K 02 fillért tett ki.

c) Természetrajzi szertár.

A természetrajzi szertár 1467 állattani, 5522 növénytani, 2216 ásványtani és 119 vegyes, összesen 9324 tárgyból, illetve preparatumból állott, amelyeknek az értéke 4643 K 46 f.

d) Természettani és vegytani szertár.

A természettani és a vegytani szertár 20 fali táblából 269 vegyszerből és 606 készülékből állott, amelyeknek az értéke 10.298 K 46 fillér.

e) Földrajzi szertár.

A földrajzi szertár 72 térképből, 1 földgömbből, 1 planetariumból, 39 földrajzi tájképből és 13 vegyes tárgyból állott, a melyeknek az értéke 1161 K.

f) Filologiai, történeti és művészeti muzeum.

A filologiai, történeti és müvészeti muzeum 392 tárgyból állott, amelyeknek az értéke 1439 K 54 fillér.

g) Éremgyüjtemény.

Az éremgyüjtemény 198 ezüst-, 504 réz- és bronzéremből és 30 bankjegyből állott, amelyeknek az értéke 180 K.

h) Rajz- és szépirási gyüjtemény.

A rajz- és a szépirási gyüjtemény 3731 mintából, 526 modellből állott, amelyeknek az értéke 5023 K.

i) Tornaterem.

A tornateremben 313 tornaszer volt, amelyeknek az értéke 2084 K 28 f.

j) Zeneszertár.

A zeneszertár 78 darab hangszerből, 301 partiturából, 83 butordarabból, 134 egyéb tárgyból állott, amelyeknek az értéke 2917 K 99 f.

Az intézet könyvtárai, muzeumai és szertárai az 1906/7. iskolai év végén összesen: 55.542 K 73 fillér értéket képviselnek.

Az intézet ösztöndijas és segélyezett tanulói.

a) Ösztöndijban részesültek:

1. A balázsfalvai «Alutan» alapból 1 tanuló 120 K, 1 tanuló pedig 80 K évi ösztöndijban részesült.

2. A szamosujvári püspöki szentszéktől 1 tanuló 120 K évi ösztöndijban részesült.

3. A nagyszebeni «Cologea» alapból 1 tanuló 120 K évi ösztöndijban részesült.

Összesen tehát 4 tanuló évi 440 K ösztöndijban részesült.

b) Segélyben részesültek:

1. Az oláhszentgyörgyi «Maxim Lica»-féle alapitványból 2 tanuló 20—20 korona segélyt kapott.

2. A «diák-asztal»-nál 8 tanuló ingyen ebédben részesült, ami fejenként 120 koronába került.

Az ösztöndijak és segélyek összesen tehát 1440 koronát tettek ki.

Alapok és alapitványok.

A naszódi alapitványi főgimnáziumot a naszódvidéki központi iskola alap tartja fenn, amelynek különálló kezelősége van. Az 1906. évben ezen alapból a gimnázium fentartására 44.382 K 08 f. fordittatott.

A gimnáziumnak a következő alapjai és alapitványai vannak:

1. «A gimnáziumi tanulók betegsegélyző alapja». Ez az alap, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium által, 1904. évi 32.170. szám alatt jóváhagyott alapszabályok alapján létesült. Az alap célja a beteg tanulók részére Naszódon egy kórháznak a felállitása és fentartása és azoknak a szükséges gyógyszerekkel való ellátása. Addig is azonban, amig ez a kórház létesülni fog, ebből az alapból betegség esetén, teljesen szegény tanulók ételt, esetleg külön lakást és ingyenes gyógykezelést kapnak. Ezen alap tagjai a gimnázium összes tanulói. Tagsági dij fejében, minden tanuló a beiratás alkalmából 2 K-t fizet. Ezen alap számadásai minden évben felterjesztendők a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak.

Az 1906/7. iskolai évben ebből az alapból gyógyszerekre és egyéb segélyekre 675 K 31 fillér adatott ki. Az alap az 1906/7. iskolai év végén 17.828 K 79 fillért tett ki.

2. «A gimnázium számára szükséges szerek alapja» az 1906/7. iskolai év végén 11.992 K 33 fillért tett ki.

3. «Az ifjusági könyvtár és önképzőkör alapja». Ezen alapnak szabályzatát a vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1904. április 30-án, 32.727. szám alatt hagyta jóvá. Ezen alap célja: *a*) az ifjusági könyvtár ellátása a szükséges könyvekkel és butorzattal, továbbá a szegénysorsu, jó magaviseletü és előmenetelü tanulóknak ingyen tankönyvekkel való ellátása; *b*) az ifjusági olvasóterem ellátása a szükséges felszereléssel; *c*) az ifjusági önképzőkör ellátása a szükséges iróeszközökkel; *d*) a kiválóbb munkásságot kifejtett vagy a szavalás terén magukat kitüntetett önképzőköri tagok megjutalmazása. Ezen alap tagjai: a gimnázium összes tanulói. Tagsági dij fejében minden tanuló a beiratás alkalmából 2 K-t tartozik fizetni. Ezen alap számadásai minden évben felterjesztendők a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak. Ebből az alapból az 1906/7. iskolai évben ifjusági iratok és folyóiratok beszerzésére, jutalmazásokra stb. 1.149 K 05 fillér adatott ki. Ezen alap az 1906/7. iskolai év végén 1176 K 02 fillért tett ki.

4. A «diák-asztal» alapja. Ez az alap az 1904/5. iskolai év folyamán létesült. Alapszabályait a vallás- és közoktatásügyi miniszter hagyta jóvá. Ezen alap 1906. évi október 1-től 1907. junius 30-ikáig 8 szegénysorsu tanulót látott el ingyen ebéddel. Ez alap az 1906/7. iskolai év végén 6089 K 40 f-t tett ki.

5. Az «Iskolai kirándulások» alapja, az 1906/7. iskolai év végén 556 K 79 f.-t tett ki.

6. A «Vasilie Naşcu» segélyegylet. Ezen egylet célja a gimnázium szegénysorsu és jó magaviseletü tanulók segélyezése. Ez az egylet 1890-ben létesült. Tagjai: alapitók, rendesek és segélyezők. Az alapitó tagok tagsági dija egyszer és mindenkorra 40 K, a rendes tagoké pedig évi 2 K. Vagyona az 1906/7. iskolai év végén: *a*) az érintetlen alap 6600 K 99 f; *b*) a rendelkezési alap 1.237 K 48 f; összesen 7.838 K 47 fillér. Ez az alap az 1906/7. iskolai évben 100 K segélyt adományozott a «diák-asztal» alapja részére, továbbá iskolai könyveket szerzett be, amelyeket ingyenes használatra adott szegénysorsu, jó magaviseletü és előmenetelü tanulóknak.

A gimnázium alapjai és alapitványai tehát — a fentartási alapon kivül — az 1906/7. iskolai év végén 45.481 K 80 f-t tettek ki.

A gimnázium alapjai, alapitványai, valamint könyvtárai, muzeumai és szertárai tehát az 1906/7. iskolai év végén 101.024 K 53 f-t tettek ki.

A tanulók által fizetendő tandij- és más dijak, valamint egyéb adatok.

Tandijképpen a 45 alapitó községben illetőséggel biró tanulók évi 6 koronát; a más vidékbeli illetőségü tanulók a négy alsó osztályban évi 12 koronát, a négy felső osztályban pedig évi 20 koronát fizetnek. A tandijon kivül minden egyes tanuló köteles még fizetni a beiratás alkalmából: a tanári nyugdijalap javára 6 K-t, a beteg tanulók segélyző egylete javára 2 K-t, a rajzeszközök alapja javára 2 K-t, az ifjusági könyvtár javára 2 K-t és a gimnáziumi értesitőért 2 koronát, azaz összesen 14 koronát.

Az iskolai év az uj-naptár szerint kezdődik és záródik.

Az évvégi értesitvény románul és magyarul van szerkesztve. A román rész megelőzi a magyar részt.

VI. SZAKASZ.

Román kulturális intézmények.

I. FEJEZET.

A tulajdonképpeni kulturális intézmények.

I.

„A román irodalmi és közművelődési egylet“ („Asociăţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român“).

(Miután ez az egyesület működését kezdetben csak a volt erdélyi részekre terjesztette ki, amiért is azt a románok «Asociăţiunea Transilvană»-nak («Erdélyi egyesület»-nek) nevezték, ezen két szó kezdő betüinek, azaz az «as» és a «tra» összeköttetéséből származott, a románok által ezen egyesület megjelölésére még ma is általánosan használt «Astra» elnevezés.)

I. Az egyesület története és eredeti alapszabálya.

«A román irodalmi és közmüvelődési egylet» létesitésének az eszméje, Puşcariu János, jelenlegi nyugalmazott kuriai birótól származott, aki az ötvenes évek vége felé ezen egylet létesitésének az érdekében, több cikket irt a brassói «Gazeta Transilvaniei» román lapban.

Ezen cikkek következtében Şuluţiu Şterca Sándor, balázsfalvai görög katholikus érsek; báró Şaguna András, nagyszebeni görög keleti püspök; Alexi János, szamosujvári görög katholikus püspök és az erdélyi román intelligencia vezető férfiai közül, mintegy százhetvenen, az erdélyi «román irodalmi és közmüvelődési egyesület» létesitése tárgyában, egy Nagyszebenbe összehivandó konferencia megtarthatása iránt, 1860. május 10-én kérvényt intéztek az erdélyi helytartótanácshoz.

Herceg Lichtenstein Frigyes kormányzó erre a kérvényre 1860. julius 12-én 2.475/8.—12. sz. a. kelt és báró Şaguna András püspökhöz intézett leiratában arról értesitette a kérvényezőket, hogy a tervezett konferencia megtartását nem engedélyezi, mert a kérvényezők a létesitendő egyesület alapszabály tervezetét nem csatolták a folyamodásukhoz.

A leiratnak a befejező része a következő volt:

«Nem tartom megengedhetőnek, egy kizárólagosan nemzeti egyesület létesitését és ennek a létesitéséhez már azért sem adnám a beleegyezésemet, mert a tervbe vett egyesület, amiként azt már az elnevezése is mutatja, kizárólag nemzeti törekvéseket lenne hivatva szolgálni, ami által pedig a románok egész nyiltan szeparatizálni akarnák magukat a velük együtt élő többi nemzetiségiektől.»

Báró Șaguna, az ezen egyesület alapszabály tervezetének a kidolgozásával Barițiu Györgyöt, a hazai románok kiváló történetiróját bizta meg. Ezen kivül még Cipariu Timotej, balázsfalvai görög katholikus kanonok, kiváló román filologus és Pușcariu János, akkori szolgabiró dolgoztak ki egy-egy tervezetet. Báró Șaguna András püspök ezen három tervezetből dolgozta ki azt az alapszabály tervezetet, amelyet későbben felterjesztett a helytartótanácshoz.

Báró Șaguna püspök, az általa összeállitott alapszabálytervezet csatolása mellett, 1860. december 6-ikán egy ujabb kérvényt intézett a helytartótanácshoz, amelyben a többek között a következőket irta volt:

«A létesitendő egyesület alapszabály tervezetét azon alázatos kérelemmel van szerencsém bemutatni, hogy az, tekintettel a korona ezen országának jelenlegi helyzetére és a román nemzetnek Ő Felsége trónjához és a magas kormányhoz való hüségére és ragaszkodására, valamint az 1860. évi október 20-iki császári diplomára, terjesztessék fel Ő Felségéhez és eszközöltessék ki Ő Felségének legmagasabb beleegyezése, egy olyan nemzet által óhajtott egyesület létesitéséhez, amely nemzet számtalan bizonyitékát adta a trón iránti ragaszkodásának és amely egyesületnek minden szeparasztikus törekvésektől ment, tiszta hazafiságát már az alapszabálytervezet 4. §-a is igazolja, amely elég világosan kimondja, hogy: ezen egyesületnek tagjai bármely vallásu és nemzetiségü egyének lehetnek.»

Ezen ujabb kérvény következtében, Lichtenstein kormányzó 1861. január 31-ikén 240/8—12. számu és báró Șaguna Andráshoz intézett leiratában megengedte, hogy a létesitendő egyesület tárgyában Nagyszebenbe egy konferencia hivassék össze.

Erre azután báró Șaguna András püspök, 1861. március 21-ére hivta össze Nagyszebenbe a konferenciát, amelyen báró Șaguna András elnöklete alatt, az erdélyi intelligencia vezető férfiai közül harminckétten vettek részt.

A konferenciát báró Șaguna András püspök március 21-én nyitotta meg.

A konferencia jegyzői: Barițiu György és Popea Miklós nagyszebeni görög keleti protoszincsel (a jelenlegi karánsebesi görög keleti román püspök) voltak.

A konferencia három napon át tartott. A konferencia meg-

állapitotta az egyesület alapszabályait, amelyeket báró Şaguna András püspök, 1861. március 28-ikán terjesztett fel jóváhagyás végett a helytartótanácshoz.

A konferencia, az egyesület végleges megalakulásáig, báró Şaguna András püspököt kérte fel a létesitendő egyesület ügyeinek az ideiglenes vezetésére.

Ő Felsége, 1861. szeptember 6-án hagyta jóvá az egyesület alapszabályait.

A helytartótanácsnak az erre vonatkozó leirata a következő volt:

«7693/1861. sz. Nagyméltóságu és Főtisztelendő Püspök Ur! Ő cs. kir. Apostoli Felsége, folyó évi Szentmihály hó 6-ikán kelt legfelsőbb kegyelmes határozatánál fogva, kegyelmesen megengedni méltóztatott, hogy a román irodalom emelésére és a román nép kiképzésére, a fölterjesztett szabályok nyomán egy egyesület alakuljon; azonban Ő cs. kir. apostoli Felsége e szabályok 5-ik §-ához azon intézkedés tételét méltóztatott elrendelni, hogy oly tagok megválasztására, kik nem osztrák állampolgárok, ezen kir. főkormányszék beleegyezése megkivántatik. Ezen legfelsőbb kegyelmes határozmányról Exellenciád e jelen évi Szentmihály hó 13-án 2868. sz. alatt kelt kegyelmes kir. rendelet folytán, a volt cs. kir. helytartósági elnökség által felterjesztett és a legfelsőbb határozmány értelmében kiigazitott egyleti szabályok román szövegének visszaküldése mellett, az egylet értesitése végett oly hozzáadással tudósittatik, miszerint az egylet a 2-ik §-ban kitüzött feladatához hiven, csupán tudományos pályakörénél maradjon meg és a harmadik szakasz szerint kirekesztett vallásos és politikai ügyekbe való avatkozástól óvakodjék. Egyébiránt illető tekintettel maradván Nagyméltóságodnak, az erdélyi nagy Fejedelemség főkormányszékének, Kolozsvárt, Szentmihály hó 26-án 1861. tartott üléséből elkötelezettjei: Cserey Farkas. Pop Máté titkár.»

Miután az egyesület alapszabályai jóváhagyattak, báró Şaguna András püspök, az egyesület alakuló közgyülésére, 1861. november hó 4-ére hivta össze Nagyszebenbe az erdélyi román intelligenciát.

A közgyülést, amely négy ülést tartott és amely november 7-én záródott be, báró Şaguna András püspök, egy hosszabb beszéddel nyitotta meg, amelyben az egyesület nagy fontosságáról beszélt.

Báró Şaguna András püspök beszédére Cipariu Timotej, balázsfalvai görög katholikus kanonok válaszolt, aki megköszönte báró Şagunának az egyesület létesitése érdekében kifejtett fáradozásait.

A közgyülés ad hoc elnökül: báró Şaguna András püspököt; ad hoc jegyzőkül: dr. Hodoş Józsefet, Antonelli Jánost, Oroian Vazult és dr. Nemes Jánost választotta meg.

A közgyülés azután összeirta azokat, akik az egylet tagjaivá lettek. Ezek közt az elsők voltak: Şuluţiu Şterca Sándor, balázsfalvai görög katholikus érsek, aki 2000 frttal és báró Şaguna András, nagyszebeni görög keleti püspök, aki 1050 frttal lépett az egyesületbe. A közgyülés tudomásul véve, hogy az egyesületbe a közgyülés első napján 9 alapitó és 203 rendes tag iratkozott be, határozatképpen kimondotta, hogy a közgyülésen csakis azok birnak szavazattal, akik az egyesületbe, mint tagok beiratkoztak. Miután ezen határozatnak megfelelőleg konstatáltatott, hogy 131 tag van jelen, a közgyülés az egyesület tisztikarát választotta meg.

Az egyesület elnökéül: báró Şaguna András, nagyszebeni görög keleti püspök lett megválasztva. Az egyesület alelnökéül: Cipariu Timotej, balázsfalvai görög katholikus kanonok; az egyesület főtitkárául: Bariţiu György, zernesti gyárigazgató és a kiváló román történetiró lett megválasztva.

A bizottság tagjaiul a következők lettek megválasztva: 1. Macelariu Illés, helytartósági tanácsos, Nagyszebenben. 2. Axente Szever, birtokos, Gyulafehérváron. 3. Papfalvai Konstantin, görög katholikus kanonok, Balázsfalván. 4. Manu Péter, pénzügyi tanácsos, Nagyszebenben. 5. Vasiciu Pál, helytartósági tanácsos, Nagyszebenben. 6. Popoviciu Száva, görög keleti román lelkész, Resináron. 7. Popasu János, görög keleti román esperes, Brassóban. 8. Popea Miklós, görög keleti protoszincsel, Nagyszebenben. 9. Baloga Jakab, helytartósági tanácsos, Nagyszebenben. 10. Muntean Gábor, a brassói görög keleti román gimnázium igazgatója, Brassóban. 11. Antonelli János, a balázsfalvai görög katholikus gimnázium tanára, Balázsfalván. 12. Dr. Nemes János, ügyvéd, Nagyszebenben.

A közgyülés, a tudományos és kulturális téren kifejtett tevékenységük elismeréseképpen az egyesület első tiszteletbeli tagjaiul a következőket választotta meg: 1. Arone Flórián, bukaresti retorika tanárt; 2. Barnuţiu Simon, jassyi egyetemi tanárt; 3. Bojinca Damaszkin, nyug. moldvai államtitkárt; 4. Brancovan Bibescu herceget, több tudományos egyesület létesitése miatt; 5. Dr. Câmpean Péter, berlini lakost; 6. Gróf Csáky Györgyöt, a román iskolák és irodalom segélyezéseért; 7. Fontanini György, craiovai iskolai igazgatót; 8. Hurmuzachi Konstantin, jassyi lakost, tudományos munkálkodásáért és a kulturális intézmények anyagi támogatásáért; 9. Iliuţiu, csernovici protoszincselt; 10. Kecskeméti Aurél, budapesti szerkesztőt, a román nyelv iránt tanusitott rokonszenvéért; 11. Laureanu A. Tr., bukaresti egyetemi tanárt; 12. Maiorescu János, bukaresti egyetemi tanárt; 13. Moldovan István, lugosi görög katholikus nagyprépostot; 14. Dr. Papiu Ilarion, moldvai államtitkárt; 15. Poenariu Péter, bukaresti iskolai igazgatót, az erdélyi román irodalmi férfiakkal szemben tanusitott jóindulatáért; 16. Poppu Konstantin Zenoviusz, böhmsteteni császári tanácsost; 17. Poppu Liviusz András, lugosi görög

katholikus kanonokot; 18. Pumnul Áron, csernovici egyetemi tanárt; 19. Roseti Scarlat, bukaresti lakost, a román iskolák segélyezéseért; 20. Scriban, jassyi görög keleti román püspököt; 21. Scriban, jassyi görög keleti román archimandritát; 22. Dr. Sándor Atanász, aradi görög keleti román tanitóképezdei tanárt; 23. Dr. Suciu Péter, jassyi egyetemi tanárt; 24. Dr. Teodori Sándor románi orvost; 25. Dr. Tkalac E. I.-t, a bécsi «Ost und West» hirlap szerkesztőjét; 26. Vasiciu András, verseci városi tanácsost; 27. Id. Zsiga Miklós, nagyváradi kereskedőt, aki Nagyváradon saját vagyonából egy román fiu tápintézetet létesitett.

Ezek után a közgyülés elhatározta, hogy az egyesület az 1861/2. iskolai évben tiz román tanulónak 60—60 frt ösztöndijat fog adni, azután hogy az egyesület egy időszaki folyóiratot fog kiadni, amelyben különösen a románokra vonatkozó történelmi munkák fognak közöltetni, továbbá hogy az egyesület legközelebbi évi közgyülését Brassóban fogja megtartani 1862. julius 28-án.

Az egyesület helyiségeül egyelőre a nagyszebeni görög keleti román szeminárium egyik szobája jelöltetett ki.

Az egyesület eredeti alapszabályai a következők voltak:

Alapszabályok „a román irodalmi és a román nép közmüvelődésének erdélyi egyesülete“ részére.

I. FEJEZET.

Az egyesület céljáról és ennek elérése eszközeiről.

1. §. Az egyesület cime: «A román irodalom és a román nép közmüvelődésének erdélyi egyesülete.»

2. §. Az egyesület célja a román irodalom és a román nép közmüvelődésének különböző ágakban való előmozditása: tanulmány, müvek kidolgozása és kiadása, a különböző tudomány és müvészeti szakágakra szánt jutalmak és ösztöndijak és más hasonlók által.

3. §. Ezen egyesület gyülésein ki vannak zárva mindennemü hitfelekezeti és politikai tárgyak feletti tanácskozások, amennyiben ezek a jelenre vonatkoznak.

4. §. Az egyesület céljának elérésére eszközül fognak szolgálni: 1. Az egyesület alapitói és tagjainak e célra szentelt tőkéknek kamatai; az évi dijak, melyek ugyanazon tagoktól folynak be, valamint az adakozások is, melyek pártolóktól a jövőben reméltetnek. 2. A hasznok, melyek a tudományos müvek kinyomatása és eladása, valamint tagjainak különböző közremüködése fog hajtani.

II. FEJEZET.

Az egyesület szervezete.

5. §. Az egyesület alapitó, rendes, levelező és tiszteletbeli tagokból áll, nemzetiség és vallásra való tekintet nélkül. Minden tagok igazoló okmánynyal látandók el. Függelék az 5. §-hoz, a szeptember 6-ikáról

kelt császári magas határozat értelmében: Azon tagok választásánál, akik nem osztrák alattvalók, az erdélyi kir. kormány beleegyezése szükséges.

6. §. 1. Az egyesület alapitó tagja lehet mindenki, aki az egyesületnek egyszerre legalább 200 frtnyi összeget lefizet. 2. Rendes tag lehet mindenki, aki nagykoru és felvételre jelentkezik és az egyesület egyik gyüjtőjénél egyszersmindenkorra egy oly tőkét fizet le, mely 5 forintot jövedelmez, vagy minden évre fizet o. é. 5 frt dijat. 3. Az alapitó és rendes tagok egyenlő jogokkal birnak.

7. §. Községek, testületek és más jogi személyek is lehetnek az egyesület alapitó vagy rendes tagjai, ha az előző §-ban emlitett kötelezettségeknek megfelelnek. Ezen jogi személyek azonban nem lesznek jogositva magukat az egyesület gyülésein képviseltetni.

8. §. Levelező tagok mindazok, akik erre jelentkezvén, az elnök vagy a választmány előterjesztése vagy pedig egyik rendes tag inditványa folytán, a közgyülés által fognak kineveztetni. Ezen tagok dijakat nem fizetnek, de megkivántatik tőlük, hogy tehetséges férfiak legyenek és hogy biztossággal lehessen remélni, hogy az egyesület célját támogatni és előmozditani fogják.

9. §. A tiszteletbeli tagok a közgyülés által, elismert tehetségük, magas állásuk és más személyi érdemük alapján neveztetnek ki. Minden hozzájárulástól fel vannak mentve.

10. §. Az egyesület pecséttel lesz ellátva, mely körüliratként az egyesület elnevezését fogja tartalmazni, ugyszintén egy pénzszekrénynyel, melyben a vagyon, u. m.: pénzek, értéktárgyak és értékpapirok fognak őriztetni és mely két kulcscsal lesz ellátva.

III. FEJEZET.

Az egyesület tisztviselőiről.

11. §. Az egyesület tisztviselői: 1. Egy elnök. 2. Egy alelnök. 3. Egy első titkár. 4. Egy másod titkár. 5. Egy könyvtárnok és levéltárnok. 6. Egy pénztárnok. 7. Egy ellenőr.

Mindezek, az alapitó és rendes tagok közül, a közgyülés által három évre választatnak meg. Az elnökök felsőbb hatóságtól erősittetnek meg. Magától értetődik, hogy ujból megválaszthatók.

12. §. Az egyesületnek egy szolgája is lesz.

13. §. Ezen tisztviselők tiszteletbeli állást foglalnak el, következőleg fizetésük nincsen. A közgyülést azonban megilleti azon jog, hogy az egyesületi alap jövedelmeiből, még pedig anyagi viszonyai szerint a körülményekhez képest őket megjutalmazza.

14. §. Az elnök jogai és kötelességei: *a*) Egybehivni a közgyülést és azokon elnökölni. *b*) Felügyelni, hogy az üléseken a tanácskozások tés határozatok az egyesület céljának és érdekeinek megfelelőleg folyjanak le. *c*) Felügyelni, hogy az egyesület többi tisztviselői kötelességüknek pontosan megfeleljenek. *d*) Az egyesületet külső ügyeiben képviselni. Azonban az elnöknek az egyesület nevében végzett cselekményei, melyekből kötelezettségek származnának, csak az esetre birnak az egyesületre nézve kötelező erővel, ha azok a választmány beleegyezésével történtek és ha az illető okmányok kivüle még, két választmányi tag által is alá lesznek irva és a titkár által ellenjegyezve, valamint a reá bizott pecséttel ellátva. *e*) Az elnök csak arra az esetre utalványozhat pénzösszegeket az egyesület pénzéből, ha azok a választmány által lesznek előirányozva és ha az utalvány az emlitett titkár által lesz ellenjegyezve. *f*) A meghatalmazásokat vagy megbizó leveleket az egyesület ügyeinek külközegek által leendő ellátása céljából, az elnök irja alá a titkár ellenjegyzése mellett. *g*) Az egyesületi tagok felvételét igazoló okmányokat, körleveleket és a hirdetményeket, valamint a közgyülés és a

választmányi ülés jegyzőkönyveit szintén csak az elnök és a titkár irják alá. *h*) Az elnök gondoskodik a közgyülés és a választmányi ülés határozatainak végrehajtásáról és elrendeli időről-időre a pénztár rovancsolást.

15. §. Az alelnök helyettesiti az elnököt az előző §-ban emlitett összes jogai és kötelességeiben, midőn az müködésében meg van akadályozva.

16. §. Az első titkár a pecsét őrzője, vezeti és ellenjegyzi a közgyülés és választmányi ülés jegyzőkönyveit és a külközegek és személyek, valamint a pénztárral szemben is mindig ellenjegyez és azon okmányokat, melyek a fentirt 14. §. szerint ellenjegyzendők. Továbbá az egyesület irodájának és pedig az iktató, kiadó és irattár igazgatója. Végül szerkeszti az egyesület folyóiratait és a nyilvánosság közlönyét.

17. §. A másod titkár helyettesiti és kisegiti az első titkárt az összes előző §-ban emlitett teendőiben. A könyvtárnok a társaság müvei és tudományos tárgyai, valamint eszközeinek ellajstromozásáról gondoskodik. Az elnök engedélye nélkül semmit sem adhat ki a gondozására bizott tárgyakból.

18. §. A pénztárnok óvadékképes személy kell, hogy legyen, ő szedi be az egyesület pénzeit és számadást vezet azokról. Gondoskodik, hogy a dijak és az egyesület más künlevő követelései a kellő időben hajtassanak be. Előkésziti és előterjeszti a közgyülésnek az évi számadást megvizsgálás végett, a pénztárért felelős és őrzi az egyik kulcsát.

19. §. Az ellenőrnek az összes számadási okmányokat, melyek az egyesület pénztárára vonatkoznak, ellenjegyeznie kell és ennek másik kulcsát őrzi. Innen következik, hogy ő a pénztárnokkal egyetemlegesen felelős az egyesület pénztáráért.

20. §. Az iroda székhelye Nagyszeben.

IV. FEJEZET.

A közgyülésről.

21. §. Az egyesület minden évben közgyülést tart és ha a körülmények kivánják, többet. A közgyülésen az alapitó és rendes tagok vesznek részt döntő szavazattal. A levelező és tiszteletbeli tagoknak jogukban áll a gyülésen konsultativ szavazattal részt venni.

22. §. A közgyülésen csak azon alapitó és rendes tagoknak van joguk, kik személyesen jelennek meg; innen következik, hogy jogi személyek, valamint a nem jelenlevő egyének, meghatalmazottak által nem vehetnek részt a tanácskozásban és határozat hozatalaknál.

23. §. A közgyülésnek jogai és kötelezettségei a következők: *a*) megválasztja kebeléből szótöbbséggel az elnököt, alelnököt és az egyesület tisztviselőit; *b*) megválaszt kebeléből egy 12 tagból és 6 póttagból álló állandó választmányt; *c*) megjelöli a vezérlő elveket az egyesület céljának elérésére és vagyonának kezelésére nézve; *d*) határoz tagjainak felvétele felett; *e*) megvizsgálja a pénztár évi számadásait; *f*) előirányozza az egyesület kiadásait a következő évre és felhatalmazza a választmányt azok utalványozására; *g*) meghatározza, hogy a különböző tudomány és müvészeti szakágakra mily összegü jutalmak és ösztöndijak fordittassanak; *h*) határoz és rendelkezik a tisztviselők megjutalmazása és jutalomösszege felett; *i*) rendelkezik a legközelebbi rendes közgyülés ideje és helye felett. Mindezek felett szótöbbséggel.

24. §. A közgyülés alapszabálymódositásokat terjeszthet elő, azonban csak a jelenlevő tagok kétharmad részének szavazata által és az előterjesztett módositások csak akkor lesznek érvényesek, ha a magas jóváhagyást ki fogják nyerni. Az egyesület célja és természete azonban a ta-

nácskozások és gyülési határozatok tárgyát semmi körülmények között sem képezhetik.

25. §. A közgyülési határozatok csak akkor lesznek jogérvényesek, ha a gyülés a fentemlitett lapokban legalább 30 nappal előbb lesz hirdetve.

26. §. Az egyesületnek egy nem csökkenő tartalékalapja lesz, melyet az alapitó és rendes tagoknak ezen célra szentelt tőkék és az évi dijak egy ötöde, valamint a tartalékalap kamatai képezik. A dijak többi négy része és az alap kamatai, valamint a remélhető adakozások az alapszabályok értelmében az egyesület rendelkezésére állanak.

27. §. A közgyülés rendesen a jelenlevő tagok szótöbbségével dönt; a szavazatok egyenlősége esetében azok szavazata, kikhez az elnök véleménye csatlakozott.

28. §. A közgyülés gyülésről-gyülésre gondoskodik az egyesület folyó ügyeiről, midőn nincs egybegyülve a 23. §-ban megjelölt módon megválasztott választmány által.

29. §. Ezen választmány a közgyülés által 3 évre választatik. Magától értetődik, hogy ujból megválasztható.

30. §. A választmány rendszerint minden hónapban tart egy rendes ülést és sürgős esetekben gyakrabban. Az ülés az egyesület elnöke által hivatik egybe, ennek távollétében az alelnöke által, kik mindig elnökölnek abban, azonban távol lévén ugy az elnök, valamint az alelnök is, a választmány jelenlevő tagjai közül a legidősebb elnököl.

31. §. A választmányi ülések határozatai csak akkor érvényesek, ha azokban legalább hat tag vett részt az elnökön és a titkáron kivül. A választmány is a jelenlevő tagok szótöbbségével dönt.

32. §. A választmány jogai és kötelezettségei: *a*) határozni az egyesület tagjainak annak tisztviselői elleni panaszok felett, amennyiben azok az egyesületi tagsági minőségükből származnának. Mely esetben a panaszlott tisztviselők nem vehetnek részt a választmány ülésein. A választmány határozata ellen a közgyüléshez van felfolyamodásnak helye; *b*) elfogadni a beküldött tudományos müveket és azokat vagy önmaga, vagy a közgyülés részéről kijelölt birálók által megvizsgáltatni; *c*) gondoskodni a kinyomatásra jónak talált cikkekről; *d*) a választmány gondoskodni fog, hogy az egyesületi jövedelem beszedésének megkönnyebbitése végett különböző vidékeken gyüjtők hatalmaztassanak fel, kik elfogadják és az egyesület pénztárába juttatják; *e*) a választmány gondoskodik és beleegyezését adja az elnöknek, hogy az előirányzott folyó kiadásokat az egyesület pénztárából fedezhesse; *f*) a maga részéről is felügyelni, hogy a tisztviselők teendői pontossággal és az egyesület céljainak megfelelőleg intéztessenek el; *g*) végül cselekményeit a közgyülés előtt jelentés által indokolni.

33. §. Az egyesület egy folyóiratot fog fentartani, időhöz nem kötött füzetekben fog megjelenni, ügyeinek hirdetése és román irodalom előmozditására szolgáló eszközök terjesztése és a román nép közmüvelődésének szánva.

34. §. Az egyesület hivatalos nyelve összes ügyeiben ugy a közgyüléseknél és a választmányi üléseknél, valamint az irodáé — magától értetődőleg — áz lesz, amely az egyesület célja is, t. i. a román; a román nyelvet nem ismerő tagoknak meg van engedve más nyelv használata is.

V. FEJEZET.

Általános határozatok.

35. §. Az alapitó és rendes tagok kötelességei és jogai az egyesület céljának támogatására és előmozditására minden erejükből közremüködni. Jogukban lesz a közgyüléseken inditványokat tenni az egyesület

céljának előmozditására és az igazgatási ágaiban észlelt visszaéléseket feltárni azok mellőzhetése végett. A közgyüléseken kezdeményezési joguk és döntő szavazatuk van, ha személyesen jelennek meg; nekik alacsonyabb áron adatnak el az egyesület által kiadott müvek.

36. §. Minden tag megszünik az egyesület tagja lenni: *a*) halál által; *b*) önkéntes visszalépés folytán; *c*) ha az évi dijak fizetését beszünteti; *d*) ha a közgyülés határozata által kizáratik.

37. §. A közgyülésnek joga van mindenkit tagsági minőségéből kizárni; *a*) azokat, kik valamely megalázó büntetendő cselekmény miatt birói itélettel lettek elmarasztalva; *b*) kikről bebizonyosodott, hogy az egyesület hátráltatásán és megkárositásán dolgoznak.

38. §. Ezen egyesület feloszlottnak tekintetik, midőn alapitó és rendes tagjai 12 személyre apadnának. Ebben az esetben a vagyona örökségként fog a balázsfalvai görög katholikus és a brassói görög keleti gimnáziumok javára egyenlő részekben átszállani. Azonban azon pénz és értéktárgyak, melyeket az alapitók a román nép irodalma és közmüvelődésének valamely speciális ágára szenteltek: az egyesület ily utóbbi természetü vagyona jövőben is az alapitó akarata szerint fog felhasználtatni és a nevezett két gimnázium azon célra kell, hogy kezelje.

Jóváhagyatott Ő császári és Apostoli királyi Felsége 1861. szeptember 6-iki Magas határozatával, közölve az erdélyi egyesület igazgatóságával az erdélyi Magas kir. Kormány 7.693. számu 1861. szeptember 26-án kelt okmánya által.

II. Az egyesület jelenlegi alapszabályai.

A fennebbi eredeti alapszabályok az 1897. év végéig voltak érvényben, amikor is azután a jelenlegi alapszabályok léptek életbe.

Az eredeti alapszabályok módositására egy hagyatéki ügy szolgált. Miután néhai Oltean János rokonai perrel támadták meg Oltean végrendeletét, aki vagyonának nagy részét «a román irodalmi és közmüvelődési egyesület»-nek hagyományozta, az egyesület alapszabályai a per folyamán 1895-ben, dr Wlassics Gyula, az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszterhez kerültek, aki miután ezen alapszabályokból arról győződött meg, hogy ezek még 1861-ben, tehát a parlamenti kormány életbeléptetése előtt hagyattak jóvá: aziránt kereste meg báró Bánffy Dezsőt, az akkori miniszterelnököt, hogy intézkedjék, miszerint az egyesületnek az alapszabályai hozassanak összhangba a megváltozott közjogi viszonyokkal, valamint az időközben életbeléptetett törvényekkel és rendeletekkel.

Báró Bánffy Dezső, az akkori miniszterelnök, ezen megkeresés folytán felhivta az egyesület központi választmányát, hogy a megváltozott közjogi viszonyoknak, valamint az időközben életbe léptetett törvényeknek és rendeleteknek megfelelőleg módositsa alapszabályait. És pedig első sorban, hogy változtassa meg az egyesületnek «román irodalom és román nép közmüvelődésének erdélyi egyesülete» cimét, mert az abban levő «erdélyi» szó, közjogi szempontból hibás és hogy tekintettel arra a körülményre, hogy az egyesület nemcsak az erdélyrészi románok irodalmi és közmüve-

lődési egyesülete, hanem az összes hazai románoké is, ennek a körülménynek az egyesület helyesbitett cimében is kifejezést kell találnia. Ezen felhivás következtében az egyesületnek 1897. március 10. és 11-én Nagyszebenben megtartott rendkivüli közgyülése elhatározta, hogy az alapszabályok ciméből az «erdélyi» szót kihagyja és hogy a szükséghez képest módositott alapszabályait jóváhagyás végett felterjeszti a m. kir. belügyminiszterhez.

Miután pedig az akként módositott alapszadályokban, még mindig voltak olyan szakaszok, amelyek közjogi szempontból kifogás alá estek: az akkori m. kir. belügyminiszter nem hagyta jóvá a módositott alapszabályokat, hanem ujabb pótlások végett visszaküldte az egyesület központi választmányának.. Miután pedig a központi választmány teljesitette volt a szükséges pótlásokat, az alapszabályok 1897. augusztus 13-án 43.281. szám alatt hagyattak jóvá.

Ezen módositott alapszabályok alapján az egyesület müködését és hatáskörét, 1898-tól kezdve, Magyarország összes románlakta vidékeire kiterjesztette.

Az egyesületnek módositott és még most is érvényben levő alapszabályai a következők:

1. §. Az egylet cime: «Asociățiune pentru literatura română și cultura poporului român»; magyarul: «Román irodalmi és közmüvelődési egylet». Ezen cim képezi az egylet pecsétjének köriratát is.

2. §. Az egylet célja: a román nép müvelődésének előmozditása, különösen tanulmányok és buvárlatok kezdeményezése; irodalmi, tudományos és müvészi tárgyu közlemények kiadása; népkönyvtárak, muzeumok és más gyüjtemények által; továbbá a különféle tudományos, müvészeti és iparágakban való pálya- és ösztöndijak adományozása; kiállitások, nyilvános előadások és felolvasások rendezése, iskolák és internátusok létesitése vagy a létezőknek segélyezése; tudományos szakosztályok és ezekben szakelőadók szervezése által, végre mindazon törvényes vállalkozások által, melyek a hazai románok irodalmát és szellemi, valamint közgazdasági tekintetben való müvelődését előmozdithatják.

3. §. Az egylet hivatalos nyelve annak összes ügyeiben: a román nyelv. Oly tagok azonban, akik románul nem tudnak, az egylet közegeihez intézett levelezéseikben más nyelvet is használhatnak.

4. §. Az egylet gyüléseiben vallás és politikai kérdések nem tárgyalhatók.

5. §. Az egylet hivatalos és irodalmi közleményei számára egy időszaki folyóiratot tart fenn.

6. §. Az egylet céljának valósitására szolgáló anyagi eszközök a következők: 1. A tagok által fizetett összegek; 2. az egylet kiadmányainak jövedelme; 3. az egylet javára rendezett mulatságok, hangversenyek, felolvasások, sorsjátékok és kiállitások jövedelme; 4. adományok, örökségek és hagyományok; 5. az egylet javára eszközölt gyüjtések. Amennyiben a 3. és 5. pontban felsorolt vállalkozások rendezése a fennálló törvények és rendeletek által hatósági engedélyhez lenne kötve, ezen engedély kieszközlendő.

7. §. Az alapitó és élethossziglani tagok által fizetett összegekből, valamint a rendes tagok dijainak 20%-ából egy általános alap létesittetik. Ezen alap kamatjövedelmeiből 20% tőkésittetik, 80% pedig az

egylet folyó kiadásainak fedezésére forditható. Ezen alap ingatlanságokban is elhelyezhető.

8. §. Az egylet tagjai alapitók, élethossziglaniak, rendesek, pártolók, levelezők és tiszteletbeliek. Az egylet tagja lehet a magyar korona területén fennálló minden testület és jogi személy, minden férfi és nő, vallás és nemzeti különbség nélkül, ha felvételüket a központi választmány meg nem tagadja. Sem a felvétel, sem az elutasitás nem indokolandó. Tiszteletbeli és levelező tagok idegen állam polgárai is lehetnek, ha megválasztásuk a kir. kormány által jóváhagyatik.

9. §. 1. Az egylet alapitó tagja az, ki egyszer és mindenkorra legalább 200 frtot befizet. 2. Élethossziglani tag az, ki egyszer és mindenkorra 100 forintot befizet. 3. Rendes tag, ki évenként 5 forintnyi dijat fizet.

10. §. Levelező tagok azok, akiket a központi bizottság javaslata alapján, a közgyülés ilyenekül megválaszt. Ezen tagok tagsági dijat nem fizetnek, de elváratik tőlük, hogy az egylet céljait előmozditsák.

11. §. Tiszteletbeli tagok azok, kiket a közgyülés a központi bizottság javaslatára, az egylet körül szerzett személyes érdemeikért választásával kitüntet. Tagsági dijat nem fizetnek.

12. §. Az alapitó, élethossziglani és rendes tagok joga és kötelessége, hogy az egylet célját teljes erejükből előmozditsák; ezen értelemben a közgyüléseken inditványokat tehetnek, kezdeményezési joggal és döntő szavazattal birnak, az egylet folyóiratát pedig ingyen kapják. Pártoló tagok csakis a fiókkerületek gyülésein szavazhatnak.

13. §. A tagsági jog megszünik: *a*) halál; *b*) kilépés; *c*) a tagsági dij fizetésének beszüntetése és végre: *d*) a központi választmány részészéről kimondott kizárás által.

14. §. A központi bizottság az egyletből kizárhatja: *a*) azokat, kik megbélyegző büntett miatt elitéltettek és *b*) azokat, akik az egylet érdekei ellen dolgoznak. A kizárottak a közgyüléshez felebbezhetnek.

15. §. Az egylet ügyeit intézik: *a*) a közgyülés; *b*) a központi választmány; *c*) a tisztikar; *d*) a fiókterületek gyülései és választmányai; *e*) a községi ügynökségek.

16. §. A közgyülés évenként egyszer, szükség esetén többször is tartatik. A közgyülés az egylet alapitó, élethossziglani és rendes tagjaiból alakul. Levelező és tiszteletbeli tagoknak csak tanácskozó szavazata van. A közgyülés összehivása a román lapokban tétetik közzé, annak ideje és helye pedig a közzététellel egyidejüleg az illető hatóságnak bejelentendő. A közgyülés évről-évre meghatározza a legközelebbi közgyülés helyét; annak idejét pedig a központi választmány állapitja meg. A szavazás a közgyülésen személyesen eszközöltetik. A jogi személyek közül csakis a részvénytársaságok képviseltethetik magukat megbizottak által.

17. §. A közgyülés jogai és kötelességei a következők: *a*) megválasztja a tagok sorából 3 évre az elnököt, alelnököt és a központi választmányt, mely áll 12 rendes és 6 póttagból; *b*) a központi választmány ajánlatára és megelőző pályázat alapján megválasztja az I. titkárt határozatlan időre; *c*) megállapitja az egylet célja előmozditásának és az egyleti vagyon kezelésének vezérelveit; *d*) határoz levelező és tiszteleti tagok felvétele és felebbezés esetén (14. §) a központi bizottság által kizárt más tagok felvétele ügyében; *e*) felülvizsgálja a pénztár évi zárszámadását és megadja, esetleg megtagadja a felmentést; *f*) megállapitja az egylet jövő évi költségvetését és megbizza a központi választmányt annak végrehajtásával; *g*) megállapitja a különféle tudományos, művészeti és iparágakban adományozandó pálya- és ösztöndijak számát; *h*) megállapitja a tisztikar illetményeit; *i*) határoz a központi választmány javaslatai felett; *j*) határoz a fiókkerületek és az egyleti tagok inditványai felett, ha azok a közgyülést megelőzőleg, legalább 8 nappal a központi

választmányhoz beterjesztettek, mely esetben az utóbbi azokat véleményezni köteles; *k*) tanácskozás és szavazás nélkül tudomásul veszi az elnök válaszát a jelenlevő tagok interpellációira, ha azok az elnöknek a közgyülés előtt legalább is 3 nappal irásban bejelentettek; *l*) az elnök inditványára helyt ad azon értekezések felolvasásának, melyek legalább 8 nappal a közgyülés előtt az enlöknek megbirálás végett kézbesitve lettek; *m*) meghatározza a legközelebbi rendes közgyülés helyét, esetleg megbizza ezzel a központi választmányt és intézkedik a közgyülési jegyzőkönyvek hitelesitése iránt; *n*) jóváhagyja a központi választmány által az egylet összes ügyeire és intézményeire vonatkozólag kidolgozott szabályzatokat.

18. §. A közgyülés az alapszabályokat csakis a jelenlevő tagok kétharmadának szavazatával módosithatja és e módositások csak akkor lesznek érvényesek, ha jóváhagyást nyernek. Az egylet célja és jellege azonban semmi körülmények közt sem lehet a közgyülés tanácskozásainak és határozatainak tárgya.

19. §. A közgyülés határozatai csak akkor birnak érvénynyel, ha a közgyülés a román lapok utján legalább 15 nappal megelőzőleg lett összehiva.

20. §. A közgyülés rendesen a jelenlevők szótöbbségével határoz. A szavazatok egyenlő megoszlása esetében az elnök dönt.

21. §. A központi választmány rendesen minden hónapban egy rendes ülést, szükség esetében többet is tart. Az ülést az egylet elnöke hivja össze és vezeti, ennek távollétében az alelnök, mindkettőnek akadályoztatása esetén pedig a választmány jelenlevő tagjainak legidősebbje.

22. §. Érvényes határozat csak akkor hozható, ha az ülésben az elnökön kivül legalább is hat tag van jelen. A választmány szótöbbséggel határoz.

23. §. A központi választmány jogai és kötelességei a következők: *a*) felveszi, esetleg visszaveti vagy kizárja az alapitó, élethossziglani, rendes és pártoló tagokat; *b*) előlegesen megvizsgálja a pénztárnok zárszámadását és végleges határozat céljából a közgyülés elé terjeszti; *c*) előkésziti a költségelőirányzatot és jóváhagyás végett a közgyülés elé terjeszti; *d*) szervezi és ellenőrzi az egylet által alapitott intézeteket, megállapitja ezeknek alapszabályait és szabályzatait és felügyel azoknak pontos betartására; *e*) szervezi a fiókkerületeket és ügynökségeket és megállapitja azoknak szabályzatait; *f*) megállapitja a saját belső ügykezelési és irányszabályzatait; *g*) kezeli az egylet vagyonát, ügyel annak gyarapitására, uj tagok és adományok szerzése, kiállitások, sorsjátékok, gyüjtések rendezése és más alkalmas eszközök által; *h*) kinevezi határozatlan időre a tisztikar azon tagjait, kiknek megválasztása nincsen a közgyülésnek fentartva; *i*) engedélyezi az egyleti tisztviselők 8 napot meghaladó szabadságait; *l*) gyakorolja a fegyelmi jogot az egyleti tisztviselők felett; *m*) elfogadja és megbirálja, esetleg megbiráltatja mások által a neki beküldött tudományos dolgozatokat; *n*) gondoskodik az egylet jövedelmeinek behajtásáról és e célból a különböző vidékeken ügynököket nevez ki; *o*) ellenőrzi a tisztviselők müködését; *p*) végrehajtja a közgyülés határozatait; *r*) megállapitja a közgyülés idejét; *s*) határozza a rendkivüli közgyülések összehivását; *t*) gyakorolja mindazon jogokat, melyek a közgyülésnek fentartva nincsenek; *u*) végre jelentést tesz a közgyülésnek saját tevékenységéről.

24. §. Az egylet tisztviselői: 1. Az elnök. 2. Az alelnök. 3. Az I. titkár. 4. A II. titkár. 5. A pénztárnok. 6. Az ellenőr. 7. A könyvtárnok. 8. A levéltárnok. 9. A gazda. Az elnököt, alelnököt és I. titkárt a közgyülés választja az egylet tagjai sorából, a többi tisztviselőt pedig a központi választmány nevezi ki. Szükség esetében a központi választmány több tisztviselői állást egyesithet, csakis a pénztárnok és ellenőr teendői nem bizhatók egy és ugyanazon személyre.

25. §. A tisztikar teendőit ingyen végzi. A központi választmány javaslatára azonban a közgyülés tiszteletdijakat állapithat meg a tisztviselők jutalmazására.

26. §. Az elnök jogai és kötelességei: *a*) összehivja és vezeti a közgyülést és a központi választmány üléseit; *b*) képviseli az egyletet kifelé, azonban a központi választmány beleegyezése nélkül, nem vállalhat kötelezettségeket az egylet nevében; *c*) gondoskodik a közgyülés és a központi választmány határozatainak végrehajtásáról és időről-időre elrendeli a pénztár rovancsolását; *d*) az elnök teendőit a központi választmányban az ennek belső ügykezelésére vonatkozó szabályzat állapitja meg (23. §. *f*).

27. §. Az alelnök az elnök akadályoztatása esetén helyettesiti ezt összes jogaiban és kötelességeiben.

28. §. Az I. titkár az egyleti iroda igazgatója, ő tanulmányozza az általános helyzetet, és számolva a korszellemmel, a román nép erejével és közmüvelődési szükségleteivel, alkalmas időben az egylet céljainak előmozditását és fejlesztését kezdeményezi, inditványokat tevén ezen irányban a központi bizottságnak; ő a tudományos és irodalmi ügyek előadója és az egylet tudományos és irodalmi tevékenységének vezetője; inditványokat és javaslatokat terjeszt elő a tudományos és irodalmi munkálatok foganatositására és ellátja a levelezést más tudományos és irodalmi testületekkel; végre ő szerkeszti az egylet időszaki folyóiratát.

29. §. A II. titkár helyettesiti az I. titkárt, annak akadályoztatása esetén, őrzi az egylet pecsétjét, előadja a központi választmány üléseiben a beérkezett és más előadóknak ki nem osztott ügydarabokat, szerkeszti és aláirja a központi választmány üléseinek jegyzőkönyveit, fogalmazza ugy az elnöki, mint a központi választmány határozatain alapuló kiadványokat és a közgyülésnek szóló jelentést, felügyel ezeknek tisztázása és továbbbitására, valamint az egylet könyveinek pontos vezetésére, nyilvántartja a bizottságokat és időről-időre értesiti erről az elnököt.

30. §. A pénztárnok összeállitja és nyilvántartja az egylet tagjainak jegyzékét, gondoskodik a tagsági dijak behajtásáról és pontos elkönyveléséről az ez iránt megállapitott szabályzat értelmében, gondoskodik továbbá az egyleti vagyon és a pénztárra bizott értéktárgyak és okmányok nyilvántartása és korrekt kezeléséről, az előirányzott és utalványozott kiadások fedezéséről, az elnök felügyelete alatt a pénztár levelezéseiről, összeállitja és a központi választmány elé terjeszti a három havi kimutatásokat és az évi zárszámadást, inditványokat tesz az egylet tőkéinek elhelyezésére és gyümölcsöztetésére és a központi választmány megbizása alapján foganatositja azokat, késziti a közgyülés elé terjesztendő zárszámadást és költségelőirányzatot; ő őrzi a pénztár egyik kulcsát és rendes előadó pénzügyi kérdésekben. A pénztárnok köteles óvadékot adni, melynek összegét a központi választmány állapitja meg.

31. §. Az ellenőr ellenjegyzi a zárszámadást, őrzi a pénztár második kulcsát és egyetemlegesen felelős a pénztárnokkal.

32. §. A könyvtárnok felügyel az egylet könyvtárára és az ezzel összeköttetésben álló tudományos gyüjteményekre, az ezen ügyekre vonatkozólag megállapitott külön szabályzat értelmében. Nevezetesen feljegyzi, a központi választmánynak bejelenti és nyilvántartja az összes tudományos és irodalmi müveket és okmányokat, füzeteket és lapokat, melyek vásárlás, adományozás vagy csere utján beérkeztek, őrzi az egylet kiadványait és gondoskodik azok eladásáról, köteles lévén a bevételezett összegeket az elnök utján jegyzék mellett a pénztárhoz áttenni. Továbbá inditványokat tesz uj tudományos és irodalmi müvek beszerzésére, megrendeli ezeket és beszámol az ezen célra neki kiutalványozott összegekről, jegyzéket vezet a kikölcsönzött könyvekről, valamint ellátja a levelezést a könyvkereskedésekkel.

33. §. A levéltárnok az egyleti levéltár őre.

34. §. A gazda kezeli az egylet ingatlanait, gondoskodik azoknak jókarban tartásáról, inditványokat tesz a központi választmánynak uj befektetésekre nézve, gondoskodik az ingatlanok bérbe és haszonbérbe adásáról, a helyiségek, butorzatok, gyüjtemények és más berendezések javitása és fentartásáról.

35. §. Az egyleti iroda székhelye: Nagyszeben.

36. §. Az egylet tagjai, tekintettel a különféle vidékekre, fiókkerületekbe csoportosulnak, melyeknek élén egy választmány, a fiókkerület községeinek élén pedig egy ügynökség áll.

37. §. A fiókkerületek hivatása közremüködni az egylet céljának valósitásánál, a köznéppel közelebbi érintkezésbe lépve és terjesztve ennek kebelében a müvelődést minden irányban: *a*) mindennemü hasznos irodalmi termékek által; *b*) azon igyekezés által, hogy a népiskolák mellett a rendelkezésükre álló anyagi eszközökhöz képest fa- és szőlőiskolák, valamint kert és más mintagazdaságok felállittassanak; *c*) népies felolvasások és tanitások által a mezőgazdaság, ipar és kereskedés terén; *d*) a nép serkentése által, hogy oly szövetkezeteket létesitsen, melyek tagjaikra nézve hasznosak és melyek az illetékes helyen megerősités végett bemutatandó külön alapszabályokkal lesznek ellátandók.

38. §. A fiókkerületek számát és területét a központi választmány határozza meg.

39. §. A fiókkerületek tagjai mindazon alapitó, élethossziglani, rendes, pártoló és tiszteletbeli egyleti tagok, kik az illető fiókkerület területén laknak.

40. §. A fiókkerületek ügyeiket a kerületi gyülések (41—42. §), a kerületi választmányok (43—45. §) és a községi ügynökségek (46—47. §) látják el. Miután ezek az egyletnek csak kiegészitő alkatrészeit képezik (15. §), magától értetik, hogy egész tevékenységük a központi választmány által ellenőrizendő és helybenhagyandó, hogy saját vagyonnal nem birhatnak és hogy mindazt, ami a pénztárukba befolyik, a központi pénztárhoz áttenni kötelesek. A fiókkerületek szükségleteire azonban a kerületi választmányok inditványára (42. §. 6. p.) a központi választmány kiutalványozza az általuk évente az egylet számára bármi néven beszedett összeg 20%-át, kivéve az alapitó és élethossziglani tagoktól beszedett dijakat, melyek a 7. §. értelmében egészben az általános alapba kerülnek. Az egyes években megtakaritott összegek az egylet általános alapjába folynak és a jövő évekre nem állanak a fiókkerület rendelkezésére.

41. §. A fiókkerület minden évben egy kerületi gyülést tart, szükség esetén többet is, melyekben a 39. §-ban felsorolt összes tagoknak döntő szavazatuk van. Ezen gyüléseken a fiókkerületek igazgatója, ennek távollétében a kerületi választmány alelnöke, esetleg ezen választmány legidősebbik tagja, ha pedig a központi választmány kiküldöttet rendelt, ez elnököl. Ha az elnök akadályoztatása csak a gyülés napján vagy éppen annak folyamán merül fel, a jelenlevő tagok saját kebelükből választanak elnököt. A határozatok a jelenlevő tagok szavazatainak többségével hozatnak, azonban végre nem hajthatók, mig a központi választmány által jóvá nem hagyattak. A szavazatok egyenlő megoszlása esetén az elnök szavazata dönt. A gyülés helyét és idejét a kerületi választmány határozza meg. Az összehivás a román lapokban közzéteendő és a közzététellel egyidejüleg az illető politikai hatóságnak bejelentendő. A jegyzőkönyv a kerületi választmány által helybenhagyás és a központi irattárban leendő elhelyezés végett a központi választmányhoz beterjesztendő, a kerületi irattárban pedig annak másolata őrizendő.

42. §. A kerületi gyülések tárgyai a következők: 1. A fiókkerület igazgatójának és a kerületi választmánynak megválasztása. 2. A központi választmány határozatainak végrehajtása. 3. Uj egyleti tagok szerzése és a tagsági dijak beszedése. 4. Tanácskozás az egylet céljának a 37. §-ban meghatározott eszközökkel leendő előmozditása érdekében szükséges teen-

dők felett. 5. A kerületi választmány számadásainak megvizsgálása és azoknak véleményes jelentés melletti felterjesztése a központi választmányhoz jóváhagyás és a felmentés megadása végett. 6. A fiókkerület szükségleteire vonatkozó s a 40. §. határai között szerkesztett előirányzatnak meghatározása és jóváhagyása végett leendő felterjesztése a központi választmányhoz. 7. Az egylet céljának előmozditására vonatkozó inditványok felterjesztése a központi választmányhoz.

43. §. Minden egyes fiókkerület élén egy a kerületi gyülés által három évre megválasztott, a központi választmány által megerősitett és ennek közvetlenül alárendelt választmány áll. Ezen választmány tagjai: a fiókkerület igazgatója mint elnök, négy választott tag és az egyletnek az illető fiókkerület területén lakó összes alapitó és élethossziglani tagjai. Tiszteletbeli és pártoló tagok nem lehetnek tagjai ezen választmánynak. A választmány saját kebeléből egy alelnököt választ, ki az elnököt akadályoztatás esetén helyettesiti, ha pedig az alelnök is akadályozva van, a jelenlevő tagok legidősebbike elnököl. Választ továbbá három évre a saját kebeléből, vagy a fiókkerület egyéb tagjai sorából (39. §) egy pénztárnokot, ellenőrt és jegyzőt. Az ellenőr és jegyző teendői egy személyben is egyesithetők.

44. §. A választmány szükség szerint tart üléseket. Az üléseket az igazgató, ennek akadályoztatása avagy azon esetben, ha két tag kivánságára össze nem hivta volna, az alelnök, esetleg a választmány legidősebbik tagja hivja össze (43. §). A határozatok a jelenlevők szavazattöbbségével hozatnak és érvényesek, ha az ülésen az elnökön kivül legalább is 2 (két) tag volt jelen. Egyenlő szavazatok esetén az elnök szavazata dönt. A határozatok végre nem hajthatók, mig a központi választmány által jóvá nem hagyattak. Az ülések jegyzőkönyvei legfeljebb 8 nap alatt, az ülés napjától számitva, jóváhagyás és a központi irattárban leendő elhelyezés végett a központi választmányhoz felterjesztendők, a fiókkerület irattárában pedig másolatban őrizendők.

45. §. A kerületi választmány teendői a következők: 1. Az egylet céljának a fiókkerület területén leendő buzgó előmozditása, uj tagok szerzése, a tagsági dijak és az egyleti alap javára adományozott egyéb összegek beszedése, az alapszabályok 2. §-ában megállapitott eszközök alkalmazása és a 37. §-ban felsoroltak végrehajtása által. 2. A kerületi gyülésnek a központi választmány által jóváhagyott, valamint a központi választmány határozatainak végrehajtása. 3. A fiókkerületek területén ügynökségek szervezése és ezek tevékenységének ellenőrzése. 4. A fiókkerületekhez tartozó községekben népkönyvtárak létesitése és azoknak ellátása megfelelő olvasmányokkal. 5. A pénztárnok számadásainak megvizsgálása és azoknak véleményes felterjesztése a kerületi gyüléshez. 6. A fiókkerület előirányzatának a 40. §. határai közt leendő összeállitása és annak felterjesztése a kerületi gyüléshez további eljárás végett. 7. Az egylet céljának előmozditására vonatkozó inditványok felterjesztése a központi választmányhoz vagy a kerületi gyüléshez. 8. Kerületi gyülés helyének és idejének meghatározása, annak összehivása és ezzel egyidejüleg bejelentése az illető politikai hatóságnál. 9. Jelentéstétel a kerületi gyüléshez mindazon egyleti ügyekről, melyek a fiókkerület területén az év folyamán előfordultak. 10. A saját, valamint a kerületi gyülések jegyzőkönyveinek felterjesztése a központi választmányhoz.

46. §. Minden egyes községben, melyben az egyletnek legalább négy bárminemü tagja lakik, ügynökség létesithető avégett, hogy közvetlen összeköttetésben az illető község népességével az egylet organumaként szolgáljon. Az ügynökség a kerületi választmány egy küldöttjének elnöklete alatt alakul és határozatlan időre egy elnököt, pénztárnokot és jegyzőt választ, kiket azonban a kerületi választmány szükség esetén másokkal felválthat.

47. §. Az ügynökség feladata a következő: buzgólkodik az egylet

tagjainak és bevételeinek szaporitása érdekében; beszedi azon összegeket, melyek az egylet számára nála befizettetnek és késedelem nélkül átteszi a kerületi választmányhoz; végrehajtja a kerületi választmány intézkedéseit; őrködik a könyvek és közlemények, esetleg a népkönyvtár, valamint mindazon tárgyak felett, melyeket a kerületi választmánytól a községben leendő használat végett kapott és azokat jókarban tartja; a bevételezett összegekről minden évben számadást küld a kerületi választmányhoz és végre időről-időre inditványokat tesz a kerületi választmánynál az egylet érdekében.

48. §. Az egylet feloszoltnak tekintendő, ha alapitó, élethossziglani és rendes tagjainak száma 12-re apadna le. Ezen, esetleg a 49. §-ban kontemplált esetben az egylet vagyona örökségképpen átszáll a balázsfalvai román görög katholikus és a nagyszebeni román görög keleti metropoliákra egyenlő részekben. A külön meghatározott rendeltetésü vagyon és tárgyak továbbra is az adományozók akarata értelmében fognak kezeltetni. Az egylet feloszlására vonatkozó határozat foganatositás előtt a magyar királyi belügyminiszterhez felterjesztendő.

49. §. Azon esetben, ha az egylet az ezen alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a királyi kormány által, amennyiben további müködése által az állam vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggeszthető és a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlatható, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására, különbeni feloszlatás terhe alatt kötelezhető.

43.281 szám.
1897.

Látta a magyar királyi belügyminiszter.

Budapesten 1897. évi augusztus hó 13-án.

Perczel, s. k.

Az egyesület központi választmánya, a központi választmány belső ügykezelésére vonatkozólag az alapszabályok kiegészitéseképpen, 1897. november hó 4-én egy szabályrendeletet léptetett életbe, amelyet az egyesületnek 1898. augusztus hó 27. és 28-án Belényesben megtartott közgyülése hagyott jóvá.

III. Az egyesület intézményei.

Az egyesületnek a következő intézményei vannak:

A) Az egyesületnek tudományos és irodalmi szakosztályai.

B) A «Transilvania», mint az egyesületnek hivatalos organuma.

C) Az egyesületnek nagyszebeni román polgári leányiskolája és leányinternátusa.

D) «Enciclopedia română» (Román enciklopédia).

E) Az egyesületnek «történelmi és etnografiai muzeum»-a.

A) Az egyesületnek tudományos és irodalmi szakosztályai.

Az egyesületnek tudományos és irodalmi szakosztályai a következők: 1. a történelmi, 2. az irodalmi, 3. a természettudományi, 4. az iskolai és 5. a gazdasági.

Ezen szakosztályoknak a jelen szervezetükben az a céljuk, hogy az egyesület közgyülésének és központi bizottságának, mint szakközegek, tanácscsal szolgáljanak és azokat az egyesület irodalmi, tudományos és müvelődési feladatainak a megvalósitásában támogassák.

Habár még az 1862-ben Brassóban megtartott közgyülés elhatározta, hogy az egyesület kebelében három és pedig: 1. filológiai, 2. történelmi és 3. természettudományi szakosztályok fognak szerveztetni, ezen szakosztályok felállitása mégis igen sok ideig huzódott.

Ezen szakosztályok létesitésére vonatkozólag 1876-ban Nagyszebenben megtartott közgyülés elhatározta, hogy az 1862-ben Brassóban megtartott közgyülésnek, a szakosztályok létesitésére vonatkozólag hozott határozatának érvényt fog szerezni és ezzel kapcsolatban kimondotta, hogy az egyes szakosztályok azonnal megkezdik müködésüket, mihelyest azoknak három tagjuk lesz.

Az egyesületnek 1877-ben Balázsfalván megtartott közgyülése elfogadta a tudományos szakosztályok létesitésére vonatkozó szabályrendeletet és ennek az alapján meg is választotta az egyes szakosztályok elnökeit.

Habár az egyesületnek az 1878-ban Szilágysomlyón megtartott közgyülésén felolvasott évi jelentéséből kitünik, hogy az egyes szakosztályok megalakultak, mindamellett azok a szakosztályok éveken át nem adtak magukról semmiféle életjelt.

Igy azután ezen szakosztályok szervezésével az egyesület csak későbben kezdett ujra foglalkozni. Az 1895-ben Balázsfalván megtartott közgyülés, amely az egyesület alapszabályait volt hivatva módositani, az alapszabályok 2. §-ában kimondta, hogy az egyesület céljainak megvalósitására szolgáló egyik eszköze: az egyesület kebelében szervezendő tudományos szakosztályok létesitése is. Az alapszabályok 2. §-a ezen intézkedésnek megfelelőleg, az egyesületnek az 1898-ban Belényesben megtartott közgyülése arra utasitotta a központi választmányt, hogy dolgozzon ki ezen szakosztályokra vonatkozólag egy szabályrendeletet és terjessze azt a legközelebbi közgyülés elé. Az egyesület központi választmánya, ezen határozatnak megfelelőleg, az alapszabálytervezetet az 1900-ban Herkulesfürdőn megtartott közgyülés elé terjesztette, amely azt némi módositással el is fogadta.

Az életbeléptetett szabályrendelet alapján a szakosztályok 1900. évi október 14-én szervezkedtek és kezdték meg müködésüket.

Az egyes szakosztályok fennállásuk óta a következő ténykedést fejtették ki.

1. Az irodalmi szakosztály.

a) 1901-ben elfogadtatott az irodalmi szakosztálynak, az egyesület népkönyvtára folytatására és a szükséges müvek megszerzésére vonatkozó inditványa, amelynek megfelelőleg minden évben több népies kiadvány jelenik meg.

b) 1902-ben az irodalmi szakosztály folytatólagosan foglalkozott a népies kiadványok szükséges anyagának az összegyüjtésével, a helyesirás kérdésével, az irodalmi nyelv helyesbbitése és egyesitése ügyével.

Az egyesület szakosztályainak a kezdeményezésére a bukaresti akadémia 1904-ben oldotta meg véglegesen a román helyesirás kérdését.

c) 1903-ban az irodalmi szakosztály egy helyesirási utmutatót és a helytelen szavak és szólásmódokra vonatkozó müvet fogadott el.

d) 1904. és 1905-ben az irodalmi szakosztály behatóan foglalkozott az eke-, szekér- és szövőszékre vonatkozó népies kifejezésekkel, amelyek könyv alakjában már legközelebb meg is fognak jelenni; továbbá foglalkozott a kiváló román férfiak életrajza megirásának a módozataival is és ennek megfelelőleg már több ilyen életrajzot adott ki. stb.

2. A történelmi szakosztály.

a) 1901-ben közölte az 1750. október 1-éről keltezett fogarasi egyházmegyei hivek, egyházközségek, templomok és összes egyházi dolgok összeirását.

b) 1902-ben tanulmányozta Magyarország románlakta vidékei helynévi szótárának a kérdését.

c) Ugyanakkor elhatározta, hogy ki fog adni egy szines albumot, amely fel fogja tüntetni a Magyarország területén lakó románok nemzeti viseletét.

d) Ugyanakkor elhatározta, hogy a román nép születése 1800 éves jubileumának az alkalmából kiad egy, a román nép születésére vonatkozó népies irányu történelmi munkát, amely munka a jubileumi évben, azaz 1906-ban meg is jelent.

e) Magyarországnak a románok által lakott megyéinek földrajzi és helynévi szótárára 1903-ban pályázatot hirdetett, amelyre azonban egy mü sem érkezett be. A szakosztály ezután 1906-ban Moldován Szilvesztert és Togán Miklóst bizta meg ezen szótár összeállitásával, amely már legközelebb meg is fog jelenni. stb.

3. A tudományos szakosztály.

a) 1903-ban kezdeményezte a skioptikonnal illusztrált népies felolvasások rendezését.

b Ugyanezen évben elhatározta, hogy kiadja a román földművelők egészségtanát és házigazdaságtanát. stb.

4. *Az iskolai szakosztály.*

a) Gyüjteni kezdte a román felekezeti iskolákra vonatkozó statisztikai adatokat.

b) A fiókok ügynökségei mellett állandó népkönyvtárakat létesitett.

c Foglalkozott egy román tanitónőképezde felállitásának a kérdésével, valamint az ismétlőiskolák ujjászervezésével.

d) Előkészitette az ifjusági könyvtárnak a berendezésére szolgáló munkákat, amelyeket már eddig is nagy számban adott ki.

e) Készitett a népkönyvtárak számára egy szükebb bibliografiai repertóriumot, stb.

5. *A gazdasági szakosztály.*

a) Tanulmány tárgyává tette egy román földmives iskola létesitésének a kérdését.

b) Összeállitotta a magyarországi román földmivelők állapotát feltüntető statisztikai adatokra vonatkozó kérdéssorozatot.

c) Kezdeményezésére a központi választmány megrendelte, a miniszterium és különféle magyarországi és romániai gazdasági egyesületek által kiadott népies gazdasági müveket.

d) Több rendben megvitatta és tanulmányozta a gazdasági ismétlő iskolák kérdését és adatokat gyüjtött azon tanitókra vonatkozólag, akik a miniszterium által szervezett gazdasági tanfolyamokon részt vettek.

e) A gazdasági ismereteknek a nép körében leendő terjesztése céljából, tanulmányozta a népies gazdasági előadások kérdését.

f) Összeállitotta a pénzintézetekre vonatkozó pénzügyi román kifejezéseket.

g) Foglalkozott a kivándorlások és a szociálizmus kérdésével.

Az osztályok plenáris ülése elhatározta, hogy az egyes fiókosztályok tagjai minden évben legalább egy cikkel müködjenek közre a «Transilvania» folyóirat szerkesztésében és hogy létesittessék «A román nyelv muzeuma».

A szakosztályok tényleges eredményei közé sorolhatók tehát:

a) Az uj helyesirási mód siettetése és annak a román akadémia által való végleges megoldása.

b) Az irodalmi nyelv helyesbbitése, valamint a hibás szavak és szólásmódok kiküszöbölésére vonatkozó inditványok.

c) Az egyes szakosztályok tagjainak a közremüködése a népies irányu munkák megirásában.

d) A falusi román nép körében vetitésekkel illusztrált előadások rendezése.

e) A falusi román nép körében népies gazdasági előadások tartása és népkönyvtárak létesitése.

f) A románlakta községekben különféle müvelődési és gazdasági egyesületeknek, illetve szövetkezeteknek létesitése.

A „román irodalmi és közművelődési egyesület“ tudományos-irodalmi szakosztályai jelenleg a következő tagokból állanak:

1. Irodalmi szakosztály.

Elnök: jelenleg ez az állás nincs betöltve, mert a szakosztály volt elnöke, Vulcan József, a Kisfaludy-társaság és a bukaresti román akadémia rendes tagja, aki Nagyváradon lakott, 1907. szeptember havában halt meg. Előadó: Bârsan András, a brassói görög keleti román felső kereskedelmi iskola rendes tanára, Brassóban. Rendes tagok: 1. dr. Blaga József, a brassói görög keleti román főgimnázium rendes tanára, Brassóban; 2. Hodoș Eneasz, nyugalmazott tanitóképezdei tanár, Nagyszebenben; 3. Onițiu Virgil, a brassói görög keleti román főgimnázium igazgatója, Brassóban. Levelező tagok: 1. dr. Popovici József, a budapesti egyetemen a román nyelv és irodalom magántanára, Budapesten; 2. dr. Pușcariu Sextil, a csernovici egyetemen a román nyelv és irodalom magántanára, Csernovicon; 3. dr. Rațiu János, a balázsfalvai görög katholikus főgimnázium rendes tanára, Balázsfalván; 4. Sulica Miklós, a brassói görög keleti román főgimnázium rendes tanára, Brassóban; 5. dr. Branișce Valér, a Lugoson megjelenő «Drapelul» román hirlap szerkesztője, Lugoson.

2. Iskolai szakosztály.

Elnök: Pletos Gergely, a naszódi alapitványi főgimnázium rendes tanára, Naszódon. Előadó: dr. Stroia János, nagyszebeni görög keleti román esperes, Nagyszebenben. Rendes tagok: 1. dr. Bologa Vazul, «a román irodalmi és közmüvelődési egyesület» által Nagyszebenben fentartott felső román leányiskola igazgatója, Nagyszebenben; 2. Negruț F. János, a balázsfalvai görög katholikus tanitóképezde rendes tanára, Balázsfalván; 3. dr. Olariu József, a karánsebesi görög keleti román papnövelde igazgatója, Karánsebesen. Levelező tagok: 1. dr. Borcia János, a nagyszebeni görög keleti román tanitóképezde rendes tanára, Nagyszebenben; 2. Lăpădatu Demeter, a szelistyei görög keleti román népiskolák igazgatója, Szelistyén; 3. dr. Popovici György, lugosi görög keleti román esperes, országgyülési képviselő, Lugoson; 4. Precup Gábor, a balázsfalvai görög katholikus főgimnázium rendes tanára, Balázsfalván.

3. Gazdasági szakosztály.

Elnök: Cosma Pártén, a nagyszebeni «Albina» román pénzintézet vezérigazgatója, Nagyszebenben. Előadó: Simu Romulusz, nyugalmazott görög keleti román tanitó, Nagyszebenben. Rendes tagok: 1. Barzu Traján, a karánsebesi görög keleti román szentszék gondnoki tanácsának az előadója, Karánsebesen; 2. dr. Diaconovich Kornél, a romániai zálogházak igazgatója, Bukarestben; 3. Preda János ügyvéd, Nagyszebenben. Levelező tagok: 1. Chirca János, szelistyei másodjegyző, Szelistyén; 2. Lăpădatu János, a szászvárosi «Ardeleana» román pénzintézet vezérigazgatója, Szászvároson; 3. Petra-Petrescu Miklós, a fófeldi «Cordiana» román pénzintézet vezérigazgatója, Fófelden; 4. dr. Vecerdea Miklós, a nagyszebeni «Albina» brassói fiókjának a vezérigazgatója, Brassóban.

4. Történelmi szakosztály.

Elnök: Şuluţiu Şterca József, nyugalmazott kir. törvényszéki biró, «a román irodalmi és közmüvelődési egyesület» elnöke, Nagyszebenben. Előadó: dr. Lupaş János, a nagyszebeni görög keleti román tanitóképezde rendes tanára, Nagyszebenben. Rendes tagok: Goldiş László, az aradi görög keleti román szentszék titkára, országgyülési képviselő, Aradon; 2. Păcăţianu V. Tódor, a Nagyszebenben megjelenő «Telegraful Roman» egyház-politikai román hirlap szerkesztője, Nagyszebenben; 3. Togan Miklós, nagyszebeni görög katholikus román esperes, Nagyszebenben. Levelező tagok: 1. Marţian Julián, nyugalmazott százados, Naszódon; 2. dr. Mihályi János, Máramaros vármegye főügyésze, Máramarosszigeten; 3. Moldovan Szilveszter, a Nagyszebenben megjelenő «Foaia Poporului» politikai román hetilap szerkesztője, Nagyszebenben; 4. Păcală Viktor, a nagyszebeni román leányiskola rendes tanára, Nagyszebenben; 5. Secula Szever, az aradi görög keleti román tanitóképezde tanára. Aradon.

5. Tudományos szakosztály.

Elnök: dr. Stoica Simon, orvos, Abrudbányán. Előadó: Vlaicu Arzén, a brassói görög keleti román felső kereskedelmi iskola igazgatója, Brassóban. Rendes tagok: 1. dr. Cheţan Ambrus a balázsfalvai görög katholikus főgimnázium rendes tanára, Balázsfalván; 2. Ciortea Aurél, a brassói görög keleti román főgimnázium rendes tanára, Brassóban; 3. dr. Radu János, a brádi görög keleti román algimnázium rendes tanára, Brádon. Levelező tagok: 1. dr. Beu Illés orvos, Nagyszebenben; 2. Borlan Viktor, a belényesi görög katholikus főgimnázium rendes tanára, Belényesben; 3. dr. Erdély István orvos, Szászvároson; 4. Todica Gábor banktisztviselő, Algyógyon.

B) Az egyesület organuma.

Az egyesület 1869-ben létesitette orgánumát, a «Transilvania»-t, amelyben az egyesületre vonatkozó hivatalos adatokon, közleményeken és évi jelentéseken kivül, román irodalmi munkák is közöltettek. A «Transilvania»-t, amely két-két hónapban egyszer, azaz egy évben hatszor jelent meg és amelynek előfizetési ára 10 K volt, az egyesület alapitó, élethossziglani és rendes tagjai ingyen kapták. A «Transilvania» szerkesztője az egyesület főtitkára volt, munkatársai pedig az egyesület irodalmi és tudományos szakosztályainak a tagjai voltak. A «Transilvania» előállitása az egyesületnek az 1906. évben 3.955 K 60 fillérjébe került.

Miután az egyesület 1907. január 1-től kezdve, a falusi román nép számára, az irodalmi titkár szerkesztésében, «Ţara Noastră» cim alatt, havonként kétszer megjelenő kulturális román lapot adott ki, az egyesület addigi organuma, a «Transilvania», 1907. január 1-től kezdve az adminisztrativ titkár szerkesztésében csak minden három hónapban jelent meg és csakis az egyesület belügyeivel, közleményeivel és évi jelentéseivel foglalkozott.

Miután azonban kitünt, hogy a «Ţarra Noastră» népies irányánál fogva nem alkalmas tudományos és irodalmi munkálatok közlésére, az egyesület központi választmánya elhatározta, hogy a «Transilvania» 1908. január 1-étől kezdve megint a régi terjedelmében jelenjék meg, a «Ţara Noastră» pedig, amely politikai lap lett, megszünt az egyesület organuma lenni.

C) Az egyesület nagyszebeni polgári román leányiskolája és leányinternátusa.

Az egyesület központi választmánya elhatározta, hogy Nagyszebenben egy polgári román leányiskolát és egy azzal kapcsolatban álló román leányinternátust fog létesiteni.

A központi választmánynak az inditványára, az egyesületnek 1882. augusztus havában Désen megtartott közgyülése, 20.000 frtot bocsátott rendelkezésére az egyesület központi választmányának, amelyet azzal bizott meg, hogy ebből az összegből vegyen Nagyszebenben egy alkalmas házat, amelyben az egyesület polgári román leányiskolája és internátusa lesz elhelyezendő. A központi választmány, a közgyülés ezen határozatának megfelelőleg, 1882. december hónapban erre a célra Nagyszebenben, a Malom-utca 8-ik számu házat vette meg 27.500 frtért. Az egyesületnek 1883. augusztus 31-én Brassóban megtartott közgyülése utólagosan hagyta jóvá a 7500 frt vételári többletet. A központi választmány, a tervbe vett polgári román leányiskola és leányinternátus létesitésére vonatkozó módozatok megállapitása céljából, 1883. április hó 25-én, kebeléből egy szükebbkörü bizottságot küldött ki.

Ezen szükebb bizottság, a központi választmánynak 1883. julius 10-én megtartott ülésében azt inditványozta, hogy a polgári román leányiskola és az azzal kapcsolatban álló leányinternátus

az egyesület ama alapjából építtessék fel, amelynek célja Magyarországon egy román jogakadémiát létesiteni és amely alap 20.000 frtot tett ki. Miután a központi választmány elfogadta a szükebbkörü bizottság emez inditványát, elhatározta hogy ilyen értelemben fog javaslatot tenni a legközelebbi közgyülésnek.

Az egyesületnek 1883. augusztus 31-én Brassóban megtartott közgyülése amidőn elfogadta, hogy a Magyarországon létesitendő román jogakadémia 20.000 frt alapja, az egyesület alapjaiba olvasztasék be, elhatározta hogy az egyesület alapjaiból 30.000 frtot bocsát a polgári román leányiskola és az azzal kapcsolatban álló leányinternátus építéseinek a költségeire.

A szükebbkörü bizottság ezután Eder nagyszebeni épitészt bizta meg azzal, hogy az épitendő polgári román leányiskolára és az azzal kapcsolatban álló leányinternátusra vonatkozólag készitsen egy tervezetet. A tervezet elkészülte után Brote Jenő, a szükebbkörü bizottság nevében, 1884. augusztus 7-én arra kérte a központi választmányt, hogy miután az épitési költségek 57.348 frt 19 krt tesznek ki, ami 27.348 frt 19 krral haladja meg az építési költségekre előirányzott 30.000 forintot, az egyesület a többlet fedezésére adjon még valamelyik alapjából 10.000 forintot, a hiányzó 7.348 frt 19 kr. pedig vétessék kölcsön, amely meg fog térittetni az e célra meginditandó nyilvános gyüjtésből.

Miután az egyesület 1884. augusztus 17-én Szászvároson megtartott közgyülése mindenekben elfogadta a szükebbkörü bizottság inditványát, a központi választmány, 1884. szeptember 3-án erre a célra megkezdte a gyüjtést, amely azonban kevés eredménynyel járt.

A központi választmány 1885. március 5-én Maetz épitészt bizta meg az épitéssel, aki az épitési költségeket 59.700 frtban állapitotta meg. Az épület 1886. év nyarán lett kész. Ezen épületben lett elhelyezve, az 1881-ben létesült nagyszebeni román nőegylet által fentartott 4 osztályu elemi román leányiskola is, amely 1883. november 1-én nyilt meg. Az egyesület leányinternátusába, a nagyszebeni román nőegylet által fentartott elemi román leányiskola növendékei is felvétetnek.

Az uj épület 1886. szeptember 15-én lett átadva rendeltetésének. Az épület, amely két utcára nyilik és pedig a város parkjára és a malom utcára, kétemeletes és Meidinger-fütésre van berendezve. Az épület hossza 40 méter, szélessége pedig 17 méter. Az épület pincehelyiségeiben vannak: a raktárak, a jégverem, a mosókonyhák és fáskamrák. A földszinten vannak elhelyezve: az igazgató irodája, a tanácskozó terem, a könyvtár, az ebédlő, a kórház, a tornaterem, a nevelőnők szobái, a fürdőhelyiségek, a konyha és a cselédség szobái. Az első emeleten vannak elhelyezve: az internátus igazgatójának a lakása (3 szoba), a társalkodó terem, a ruhatár, 8 tanterem. A második emeleten vannak elhelyezve: a vizsgaterem, amelyet évközben rajz- és énektermül

használnak és hét hálóterem, melyekben minden egyes növendék számára két és fél köbméter tér esik.

A polgári román leányiskola és az azzal kapcsolatban álló román leányinternátus első szervezési szabályzatát, a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1886. szeptember 23-án kelt 29.282. sz. leiratával hagyta jóvá. Ezen szervezési szabályzat szerint, ezen iskola tanári karával szemben az elsőfoku fegyelmi hatóságot az igazgató, a másod- és utolsó foku fegyelmi hatóságot pedig, «a román irodalmi és közmüvelődési egyesület» központi választmánya gyakorolja. A tanárok nyugdijáról «a román irodalmi és közmüvelődési egyesület» tartozik gondoskodni. A leányinternátust egy igazgatónő vezeti, aki a polgári leányiskola igazgatójának a felügyelete és ellenőrzése alatt áll.

A polgári leányiskolának, a végleges tantervét, a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1901. január hó 9-én kelt 66.078—900. számu leiratában hagyta jóvá. Ezen iskolának román a tannyelve, a magyar nyelv pedig az I-ső osztályban 4, a II-ik osztályban 3, a III-ik osztályban 3, a IV-ik osztályban 3, összesen tehát heti 13 órában tanittatik.

Ugy a polgári román leányiskola, mint az azzal kapcsolatban álló leányinternátus belső ügymenetének a szabályozására, «a román irodalmi és közmüvelődési egyesület» központi választmánya, 1887. szeptember 16-án, egy még most is érvényben lévő szabályrendeletet léptetett életbe.

Az 1894/5. iskolai évtől kezdve, a polgári román leányiskolával kapcsolatban, egy pótló tanfolyam nyittatott, amely egy évig tart. Eme tanfolyamra olyan növendékek vétetnek fel, akik elvégezték a polgári leányiskolát, vagy akik már meghaladták életkoruk 15-ik évét, de polgári iskolai tanulmányaik folytatásában meg voltak akadályozva.

A pótló tanfolyamon a következő tantárgyak adatnak elő: 1. a hittan, heti 2 órában; 2. a román nyelv és irodalom, heti 3 órában; 3. a történelem és földrajz, heti 3 órában; 4. a neveléstan, heti 2 órában; 5. a gazdálkodástan, a konyhai vegytannal kapcsolatban, heti 2 órában és 6. a kézimunka, heti 6 órában. A magyar-, a német- és a francia nyelv, valamint a zene, mint fakultativ tantárgyak adatnak elő.

A pótló tanfolyam célja nem annyira az elméleti, mint inkább a gyakorlati ismeretek megszerzése. A pótló tanfolyam, az egyesület polgári román leányiskola igazgatójának a felügyelete alatt áll és abban a polgári román leányiskola tanárai tanitanak. A pótló tanfolyam növendékei, az egyesület leányinternátusába is felvétetnek és mint ilyenek, a főzés elsajátitása céljából, az internátus konyhájába is beosztatnak.

Az egyesület internátusában van elhelyezve a nagyszebeni román nőegylet által fentartott háztartási iskola is, amely 1907. szeptember 1-étől kezdve főző-tanfolyammal egészittetett ki.

Az 1906/7. iskolai évre vonatkozó adatok.

I. A polgári leányiskola és a pótló tanfolyam.

A polgári leányiskola és a pótló tanfolyam igazgatója: Dr. Bologa Vazul, görög keleti román lelkész. A tanári kar áll: 1 igazgatóból, 8 tanárból, illetve tanárnőből és 2 hitoktatóból. Az intézetben az összes tantárgyak kizárólag román nyelven adatnak elő és igy a tankönyvek is kizárólag románok. Az intézetben a francia nyelv és a zongora, mint rendkivüli tantárgyak adatnak elő.

Iskolai ünnepelyek.

Az intézetben az 1906/7. iskolai évben a következő napokon tartattak iskolai ünnepélyek:

1. Október 4-ikén, a király nevenapján.
2. November 19-én, Szent Erzsébet napján, az elhunyt Erzsébet királyné emlékére.
3. Junius 8-án, a koronázás évfordulóján.

Az 1906/7. iskolai év statisztikai adatai.

Osztályok	A beirt növendékek száma	A vizsgázott növendékek száma	Vallás szerint			Nemzetiség szerint		A növendékek közül internátusban lakott	A növendékek közül kint lakott	Lakóhely szerint		
			római kath.	görög. kath.	görög keleti	Magyar	Román			magyarországi	bukovinai	*romániai*
I.	26	25	2	3	21	—	26	10	16	23	1	2
II.	21	21	2	6	13	1	20	14	7	19	—	2
III.	23	23	—	2	21	—	23	19	4	18	—	5
IV.	19	19	1	3	15	1	18	15	4	17	—	2
Pótló tanfolyam	14	14	—	6	8	—	14	12	2	13	—	1
Összesen	103	102	5	20	78	2	101	70	33	90	1	12

A növendékek szüleinek a foglalkozása.

Osztály	Birtokos és bérlő	Önálló kereskedő	Önálló iparos	Állami hivatalnok	Magán hivatalnok	Lelkész	Tanár és tanító	Orvos, ügyvéd, mérnök	Katonatiszt	Magánzó	Alkalmazott (szolga)	Összesen
I.	7	2	3	1	—	6	5	1	—	—	1	26
II.	4	2	—	2	—	3	4	2	1	2	1	21
III.	2	4	1	3	4	8	—	1	—	—	—	23
IV.	5	5	—	1	1	3	3	1	—	—	—	19
Pótló tanfolyam	3	—	—	2	—	3	1	4		1	—	14
Összesen	21	13	4	9	5	23	13	9	1	3	2	103

II. Az egyesület leány internátusa.

Az egyesület leányinternátusának az igazgatója: Dr. Bologa Vazul, a polgári leányiskola igazgatója; igazgatónője pedig: Petrașcu Helén. Az internátusban egy nevelőnő és két bonne van alkalmazva.

Az internátusban a társalgási nyelv a román, hetenként azonban felváltva: magyar, német és francia társalgási órák is tartatnak.

Az 1906/7. iskolai év statisztikai adatai.

Osztályok	Az internátusban elhelyezett növendékek közül		Vallás szerint				Nemzetiség szerint				Lakóhely szerint				
	a felső román leányiskolába jár	a román nőegylet elemi iskolájába jár	a felsőbb román leányiskolába járók közül			az elemi iskolába járók közül	magyar		román		felső leányiskola		elemi iskola		
			róm. kath.	gör. kath.	gör. kel.	gör. kel.	felső leányiskola	elemi iskola	felső leányiskola	elemi iskola	magyarországi	romániai	magyarországi	bukovinai	romániai
I.	10	—	1	2	7	—	—	—	10	—	8	2	—	—	—
II.	14	3	2	4	8	3	1	—	13	3	12	2	3	—	—
III.	19	—	—	2	17	—	—	—	19	—	14	5	—	—	—
IV.	15	4	1	3	11	4	1	—	14	4	13	2	—	1	3
Pótló tanfolyam	12	—	—	4	8	—	—	—	12	—	11	1	—	—	—
Összesen	70	7	4	15	51	7	2	—	68	7	58	12	3	1	3

Fizetendő dijak és egyéb adatok.

A felső leányiskolában és a pótló tanfolyamon havonként 4 K tandij fizettetik, az ujonnan beiratkozott tanulók ezenkivül egyszer és mindenkorra még 4 K felvételi dijat fizetnek.

Az internátusban 500 K évi dij fizettetik, azonkivül fizetendő még: az uniformisért 50 K, a zongoráért havonként 12 K és a francia nyelvért havonként 2 korona.

Az iskolai év az uj naptár szerint kezdődik és záródik.

D) „Enciclopedia română" („A román enciklopédia").

Az egyesület központi választmánya, 1895. február 7-én megtartott ülésében azzal bizta meg dr. Diaconovici Kornél egyesületi főtitkárt, hogy munkatársak közremüködésével, állitsa össze a «Román enciklopédiá»-t és adja ki az egyesület védnöksége alatt.

Ezen enciklopédiának az volt a célja, hogy könnyü, népies irályban ismertesse meg a román néppel, a románok által lakott országok történelmét, földrajzát, egyházi, politikai, kulturális és társadalmi intézményeit, valamint a gyakorlati jelentőséggel biró tudományos kérdéseket.

Az enciklopédiának 172 fizetéses munkatársa volt, akik közül 90 romániai volt. Az enciklopédia 8 év alatt készült el és annak utolsó füzete 1904. március 12-én jelent meg, Krafft W. nagyszebeni könyvkereskedő kiadásában. Az enciklopédia 1.276 oldalra terjed és a «Mayer's Conversations Lexicon» targyalási módjának az utánzatára, 37.622 cikket foglal magában.

Az enciklopédia összeállitása és kinyomatása összesen 62.818 K 90 f-be került, amely összeget dr. Diaconovici Kornél, az egyesület akkori főtitkára és Krafft W. kiadó fedezték, akinek tulajdonát képezi az enciklopédia. Az enciklopédia ára 80 K.

Károly román király, 40 éves uralkodásának, 1906-ban megünnepelt jubileuma alkalmából, dr. Diaconovici Kornélt a «Bene Merenti» rend I. osztályával, Krafft W-t pedig a «Bene Merenti» rend II. osztályával tüntette ki, az enciklopédia érdekében kifejtett buzgalmukért.

E) Az egyesület „történelmi ás etnografiai muzeuma".

Az egyesületnek 1896-ban Lugoson megtartott közgyülése, a központi választmány inditványára elhatározta, hogy az egyesület, a hazai románok történelmi és kulturális érdekeinek a figyelembe vételével, Nagyszebenben egy «Nemzeti házat» épit és abban egy román «történelmi és etnográfiai muzeum»-ot lélesit.

Ezen határozat folytán a központi választmány 1896. szeptember 28-án, az egyesület közvetlen közelében, Malom-utcában, 44.000 K-ért egy belsőséget vásárolt.

Az egyesületnek 1897. augusztus 27-én és 28-án Medgyesen megtartott közgyülése pedig, a központi választmány inditványára elhatározta, hogy az egyesület, a malom-utcai belsőségen fogja felépiteni a «Nemzeti ház»-at, amelyben el fognak helyeztetni:

1. A hazai románok történelmi muzeuma, valamint numizmatikai és archeologiai gyüjteményei.

2. A hazai románok etnografiai muzeuma, különös tekintettel a román nemzeti viseletre és a román házi ipar nemzeti jellegének a megőrzésére.

3. Az egyesület könyvtára, amely az egész országban az egyedüli nyilvános román könyvtár.

4. Az egyesület összes irodai helyiségei.

5. Egy nagy terem, amely nyilvános ülésekre, felolvasásokra, hangversenyekre, szinielőadásokra és társas összejövetelekre fog szolgálni.

6. A nagyszebeni egyéb román egyesületek szükségleteire szolgáló helyiségek.

Ezen «Nemzeti ház» felépitésére és az abban berendezendő román «történelmi és etnográfiai muzeum» létesitésére vonatkozólag a közgyülés elhatározta, hogy az ezzel felmerült költségek fedezésére fel fogja használni az egyesületnek azon alapjait, amelyek rendeltetésük alterálása nélkül, ingatlanokba befektethetők; továbbá sorsjátékot és gyüjtést fog rendezni a hazai románok között.

A közgyülés ezzel kapcsolatban azt is elhatározta, hogy azok a testületek és egyének, akik ezen «Nemzeti ház» felépitési költségeinek a fedezésére legalább 2000 K-t fognak adományozni, a «Nemzeti ház» alapitó tagjai lesznek és neveik a «Nemzeti ház»-ban felállitandó márvány táblán fognak megörökittetni.

A közgyülés határozata folytán, a központi választmány nyilvános pályázatot hirdetett az épitendő «Nemzeti ház» tervére. Összesen 26 terv érkezett be, amelyeket a központi választmány megbirálás végett, a bécsi épitészek egyesületének küldött meg, amely az első dijat Baranyai Aladár zágrábi, a második dijat Ákos Márton budapesti, a harmadik dijat Reiss Zoltán és Faludi Ferenc budapesti épitészeknek itélte oda. Az épitkezéssel Maetz Gusztáv nagyszebeni épitész bizatott meg. A muzeum disztermében, a magyarországi «román szinház-alap szerzési társulat» egy állandó szinpadot állitott fel, amely a nevezett egyesületnek 6000 koronájába került.

A «Nemzeti ház» felépitése összesen 158.426 K 97 fillérbe került, amelyhez mint alapitó tagok a következők járultak hozzá:

a) 1. Mocsonyi Sándor birkisi és Mocsonyi Jenő bulcsi nagybirtokosok 24.000 K; 2. Steriu Könstantin, Brassóban 2200 K; 3. Ungurian Manó, ügyvéd Temesváron 2200 K; 4. Badila Johanna, Nagyszebenben 2000 K;5. Garoiu Miklós, ügyvéd Zernesten 2000 K; 6. Lebu Sándor, birtokos Nagyszebenben 2000 K; 7. Barbu Patriczius, ügyvéd Szászrégenen 2000 K; 8. Beloescu Stroe, mérnök Szecselen 2000 K; 9. Dr. Vecerdea Miklós, a nagyszebeni «Albina» brassói fiókjának a vezérigazgatója Brassóban 2000 K; 10. Oncescu János, nyug. jegyző Szászsebesen 2000 K; 11. Szerb György, udvari tanácsos, Budapesten 2000 K; 12. Dr. Radu Demeter, nagyváradi görög katholikus püspök, Nagyváradon 2000 K; 13. Dr. Gáll József, főrendiházi tag, Lukareczen 2000 K; 14. Popovici Helén, Brassóban 2000 K; 15. Barbu Szever, Szászrégenen 2000 K; 16. Mircea Miklós, birtokos Kacán 2000 K; 17. Dr. Mihu János, birtokos Felkenyéren 2000 K; 18. A magyarországi «román szinház-alap szerzési társulat (a szinpad felállitására) 6000 K; 19. «Albina» román pénzintézet Nagyszebenben 2000 K; 20. «Oraviciana» román pénzintézet Oravicabányán 2000 K; 21. «Crişana» román pénzintézet Brádon 2000 K; 22. «Aurora» román pénzintézet Abrudbányán 2050 K; 23. «Doina» román pénzintézet Topánfalván 2000 K; 24. «Cassa de păstrare» román pénzintézet Szelistyen 2000 K; 25. «Haţegana» román pénzintézet Hátszegen 2000 K; 26. «Furnica» román pénzintézet Fogarason 2000 K; 27. «Fageţana» román pénzintézet Facseten 2000 K; 28. «Sentinela» román pénzintézet Réva-Ujfalun 2000 K. Az alapitó tagoktól befolyt összesen 82.450 K.

b) A sorsjátékból tisztán megmaradt 21.159 K 19 f.

c) Az egyesektől és a román pénzintézetektől adományképpen befolyt összesen 21.271 K 39 f.

d) Az üjévi üdvözletek megváltásából 1899—1906-ig befolyt 6.636 K 44 f.

e) A muzeum megnyitásakor a belépti dijakból befolyt 3506 K. Összesen tehát befolyt 135.205 K.

Ezen adakozások lehetővé tették a «Nemzeti ház» felépitését, amely 1905-ben lett kész.

A «Nemzeti ház» felavatása és az abban elhelyezett «történelmi és etnografiai muzeum» megnyitása, nagy ünnepségek között történt meg, az egyesületnek Nagyszebenben, 1905. augusztus 19-én megtartott közgyülése alkalmából, amidőn is az egyesület a «Nemzeti ház»-ban egy nagyobbszabásu román etnografiai, történelmi és kuturális kiállitást is rendezett, amelyet nagyszámban kerestek fel a romániaiak is.

IV. Az egyesület jelenlegi állapotára vonatkozó adatok.

1. Az egyesület tisztikara és központi választmánya.

Az egyesület élén az egyesület elnöke, tisztikara és a központi választmány áll.

A jelenlegi tisztikar a következőkből áll:

Az egyesület elnöke: Șuluțiu Șterca József, nyugalmazott kir. törvényszéki biró;

alelnöke: Bârsan András, a brassói görög keleti román felső kereskedelmi iskola tanára;

irodalmi titkára: Goga Oktávián;

ügyvezető titkára: Tesläuan Oktávián, aki egyszersmind a gazdai teendőket is ellátja;

pénztárnoka: Vătășan János, a nagyszebeni «Albina» román pénzintézet tisztviselője;

ellenőre: Togan Miklós, nagyszebeni görög katholikus román esperes;

ideiglenes könyvtárnoka és levéltárnoka: Togan Miklós, nagyszebeni görög katholikus román esperes;

ideiglenes muzeumi őr: Pamfilie János, aki ezért 200 K tiszteletdijat és a muzeum épületében lakásképpen egy szobát kap.

A központi választmány rendes tagjai a következők: 1. Cosma Partén, a nagyszebeni «Albina» román pénzintézet vezérigazgatója; 2. dr. Chețian Ambrus, a balázsfalvai görög katholikus román főgimnázium tanára; 3. Goga Oktávián, az egyesület irodalmi titkára; 4. Ivan Miklós, a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegyei szentszék előadó-ülnöke; 5. dr. Leményi Liviusz, ügyvéd Nagyszebenben; 6. Muntean Gyula, kir. törvényszéki biró Nagyszebenben; 7. Negruțiu F. János, a balázsfalvai görög katholikus román tanitóképezde tanára; 8. Tesläuan Oktávián, az egyesület ügyvezető titkára; 9. dr. Pușcariu Ilarion, archimandrita, a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegye vikáriusa; 10. dr. Roșca E. Özséb, a nagyszebeni görög keleti román papnevelde és tanitóképezde igazgatója; 11. dr. Russu Oktávián, az «Albina» ügyésze; 12. Togan Miklós, nagyszebeni görög katholikus román esperes.

A központi választmány póttagjai a következők: 1. dr. Beŭ Illés orvos, Nagyszebenben; 2. dr. Bologa Vazul, a nagyszebeni polgári román leányiskola igazgatója; 3. Bunea Arzén, a nagyszebeni vagyonközösség titkára; 4. dr. Cristea Miron, a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegye szentszék előadó-ülnöke; 5. Precup Gábor, a balázsfalvai görög katholikus főgimnázium tanára; 6. Simu Romulusz, nyugalmazott tanitó Nagyszebenben.

2. Az egyesület fiókjai és azoknak müködése.

Az egyesületnek jelenleg a következő 49 fiókja van, amelyekhez 122 ügynökség tartozik.

1. Az abrudbányai-topánfalvai fiók, 1 alapitó, 23 élethossziglani és 33 rendes, összesen 57 taggal.
2. A balázsfalvai fiók, 5 alapitó, 3 élethossziglani és 45 rendes, összesen 53 taggal.
3. A belényesi fiók, 1 alapitó, 1 élethossziglani és 45 rendes, összesen 47 taggal.
4. A besztercei fiók, 6 alapitó, 8 élethossziglani és 22 rendes, összesen 36 taggal.
5. A brassói fiók, 4 alapitó, 12 élethossziglani és 94 rendes, összesen 110 taggal.
6. A brádi fiók, 5 élethossziglani, 35 rendes, összesen 40 taggal.
7. A dési fiók, 3 alapitó, 4 élethossziglani és 25 rendes, összesen 32 taggal.
8. A dévai fiók, 1 alapitó, 5 élethossziglani és 35 rendes, összesen 41 taggal.
9. A dicsőszentmártoni fiók, 3 élethossziglani, 13 rendes, összesen 16 taggal.
10. A dobrai fiók, 16 rendes taggal.
11. A fogarasi fiók, 2 alapitó, 7 élethossziglani és 47 rendes, összesen 56 taggal.
12. A gyulafehérvári fiók, 1 alapitó, 2 élethossziglani, 31 rendes, összesen 34 taggal.
13. A háromszék-csiki fiók, 12 rendes taggal.
14. A hátszegi fiók, 4 élethossziglani, 40 rendes, összesen 44 taggal.
15. A hidalmási-bánffyhunyadi fiók, 1 alapitó, 1 élethossziglani és 24 rendes, összesen 26 taggal.
16. A karánsebesi fiók, 2 alapitó, 2 élethossziglani és 35 rendes, összesen 39 taggal.
17. A kolozsvári fiók, 3 alapitó, 3 élethossziglani és 26 rendes, összesen 32 taggal.
18. A kőhalmi fiók, 2 élethossziglani és 11 rendes, összesen 13 taggal.
19. A lippai fiók, 2 alapitó, 2 élethossziglani és 15 rendes, összesen 19 taggal.
20. A lugosi fiók, 4 alapitó, 5 élethossziglani és 25 rendes, összesen 34 taggal.
21. A marosludasi fiók, 1 alapitó, 1 élethossziglani és 20 rendes, összesen 22 taggal.
22. A marosvásárhelyi fiók, 1 alapitó, 2 élethossziglani és 7 rendes, összesen 10 taggal.
23. A medgyesi fiók, 12 rendes taggal.

24. A mócsi fiók, 1 alapitó, 3 élethossziglani és 17 rendes, összesen 21 taggal.
25. A nagyenyedi-tövisi fiók, 16 rendes taggal.
26. A nagyhalmágyi fiók, 17 rendes taggal.
27. A nagykomlósi fiók, 2 alapitó, 5 élethossziglani és 6 rendes, összesen 13 taggal.
28. A nagyszebeni fiók, 8 alapitó, 25 élethossziglani és 95 rendes, összesen 128 taggal.
29. A nagytoráki fiók, 6 rendes taggal.
30. A nagyváradi fiók, amely négy kerületre osztatott fel, 2 alapitó, 2 élethossziglani és 29 rendes, összesen 33 taggal.
31. A naszódi fiók, 11 alapitó, 23 élethossziglani és 16 rendes, összesen 50 taggal.
32. Az oravicabányai fiók, 2 alapitó, 15 élethossziglani és 19 rendes, összesen 36 taggal.
33. A pancsovai fiók, 1 alapitó, 6 élethossziglani és 22 rendes, összesen 29 taggal.
34. A románbogsáni fiók, 1 élethossziglani, 23 rendes, öszszesen 24 taggal.
35. A segesvári fiók, 11 rendes taggal.
36. A szatmárnémeti fiók, 3 alapitó, 12 élethossziglani és 47 rendes, összesen 62 taggal.
37. A szászrégeni fiók, 1 alapitó, 4 élethossziglani és 15 rendes, összesen 20 taggal.
38. A szászsebesi fiók, 2 alapitó, 5 élethossziglani és 34 rendes, összesen 41 taggal.
39. A szászvárosi fiók, 6 alapitó, 9 élethossziglani és 28 rendes, összesen 43 taggal.
40. A szelistyei fiók, 1 alapitó, 9 élethossziglani és 50 rendes, összesen 60 taggal.
41. A szentágotai fiók, 18 rendes taggal.
42. A szerdahelyi fiók, 1 alapitó, 2 élethossziglani és 23 rendes, összesen 26 taggal.
43. A szilágysomlyói fiók, 4 alapitó, 7 élethossziglani és 41 rendes, összesen 52 taggal.
44. A tasnádi fiók, 4 élethossziglani és 24 rendes, összesen 28 taggal.
45. A temesvári fiók, 6 alapitó, 17 élethossziglani és 67 rendes, összesen tehát 90 taggal.
46. A tordai fiók, 1 élethossziglani és 30 rendes, összesen 31 taggal.
47. A törcsvári fiók, 1 alapitó, 1 élethossziglani és 8 rendes, összesen 10 taggal.
48. A verseci fiók, 1 alapitó, 5 élethossziglani és 19 rendes, összesen 25 taggal.
49. A zernesti fiók, 1 élethossziglani és 27 rendes, összesen 28 taggal.

Most van alakulóban a csákovai, a buziási és a szászkabányai fiók.

Ezeken kivül van az egyesületnek 4 alapitó, 4 élethossziglani, 19 rendes, összesen 27 tagja, akik egyik fiókhoz sem tartoznak.

Az egyesületnek az 1906. évben volt tehát 10 tiszteletbeli, 47 tudományos-irodalmi szakosztályi, 95 alapitó, 256 élethossziglani, 1336 rendes, összesen tehát 1744 tagja, 6 taggal több, mint 1905-ben.

Az egyesület fiókjai az 1906. évben az ország különböző románlakta vidékein 165 népies előadást rendeztek, több helyen skioptikonnal. Ezeken kivül a kolozsvári egyetem 16 román hallgatója felolvasást tartott a kolozsvári fiók területén. A brádi fiók az odavaló román analfabéták számára esti tanfolyamot nyitott, amelyben az irást és az olvasást tanitják. Eddig a brassói, a balázsfalvai, a brádi, a kőhalmi, a szászvárosi és a nagyszebeni fiókoknak van skioptikonja, amelylyel népies előadások kiséretében, a román történelem nevezetesebb eseményeit és kiválóbb férfiait mutatja be a falusi román népnek.

Az egyesület, a románlakta vidékeken 119 népies könyvtárt tart fenn, amelyeknek egy része ambuláns.

3. Az egyesület alapjai és alapitványai, valamint az azokból nyujtott ösztöndijak.

Az egyesület általános alapja, 1906. évi december hó 31-én 313.737 korona 11 fillért tett ki.

Az egyesületnek az általános alapján kivül 1906. évi december hó 31-én még a következő alapitványai és alapjai vannak:

1. Badilla János és Moldován Johanna-féle alapitvány. Létesült 1899-ben. Rendeltetése: ösztöndijak adományozása. Kitesz: 26.913 koronát.

2. Barițiu György-féle alap. Az egyesület 1893-ban létesitette. Rendeltetése: irodalmi munkák jutalmazása. Kitesz: 11.134 koronát.

3. A történelmi és etnográfiai muzeum alapja. Az egyesületnek 1897-ben, Medgyesen megtartott közgyülésének a határozata folytán létesült. Rendeltetése: a «Nemzeti ház» és a «Történelmi és etnográfiai muzeum» létesitése és fejlesztése. Kitesz: 141.353 koronát.

4. Jancu Ábrahám-féle alap. Létesült 1897-ben, részben a Jancu-féle ingatlanok értékesitéséből, részben pedig a Şuluțiu Şterca József által megirt Jancu életrajzának az elárusitásából. Ezen alapitványhoz tartozik az a ház is, amelyben Jancu született. Rendeltetése: ösztöndijak adományozása. Kitesz: 6103 koronát.

5. Mureşian András-féle alap. Létesült 1864-ben azon gyüjtésekből, amelyeket az egyesület központi választmánya Mure-

şian András, volt román költőnek az emlékére rendezett (aki a többek között a «Deşteaptă-te Române», «Ébredj román álmaidból», román hymnusznak a szerzője). Rendeltetése román irodalmi és különösen román történelmi munkák jutalmazása. Kitesz: 9474 korona 50 fillért.

6. Boeriu György-féle alapitvány. Létesült 1884-ben. Rendeltetése: ösztöndijak adományozása. Kitesz: 15.100 koronát.

7. Başiota D. Emil-féle alapitvány. Létesült 1875-ben. Rendeltetése: ösztöndijak adományozása. Kitesz 1485 koronát.

8. Jancu János-féle alapitvány. Létesült 1901-ben. Rendeltetése: ösztöndijak adományozása. Kitesz: 5783 korona 76 fillért.

9. Gallianu János-féle alapitvány. Létesült 1872-ben. Rendeltetése: ösztöndijak adományozása. Kitesz 3496 koronát.

10. Id. Marinovics Miklós-féle alapitvány. Létesült 1873-ban. Rendeltetése: ösztöndijak adományozása. Kitesz: 7176 koronát.

11. Dr. Moga János és neje, született Bologa Anna-féle alapitvány. Létesült 1892-ben. Rendeltetése: ösztöndijak adományozása leányok számára. Kitesz: 2815 koronát.

12. Olteanu János-féle alapitvány. Létesült 1890-ben. Rendeltetése: a román kulturális célok előmozditása. Az alapitvány évi jövedelmének 50%-a tőkésittetik, 50%-a kiosztatik, amelyből azonban 10% a kolozsvári román iskolák segélyezésére forditandó. Kitesz: 95.750 koronát.

13. Maior J. Popp-féle alapitvány. Létesült 1873-ban. Rendeltetése: ösztöndiajk adományozása. Kitesz: 5560 koronát.

14. Riurean M. Rezső-féle alapitvány. Rendeltetése: ösztöndijak adományozása. Kitesz: 3265 koronát.

15. A dévai fiók alapja. Létesült 1874-ben. Rendeltetése: kereskedő és iparostanoncok segélyezése. Kitesz: 598 koronát.

16. A szolnok-dobokavármegyei anonim alapitvány. Létesült 1872-ben. Rendeltetése: ösztöndijak adományozása. Kitesz: 2763 koronát.

17. A temesvári fiók alapja. Rendeltetését illetőleg a fiók a saját hatáskörében intézkedik. Kitesz: 5000 koronát.

18. Filepp György-féle alapitvány. Létesült 1880-ban. Rendeltetése: román kulturális célok előmozditása. Kitesz: 48.262 K 25 fillért.

19. Dr. Nichita János-féle alapitvány. Rendeltetése: a szilágyvármegyei görög katholikus román templomok és iskolák segélyezése. Kitesz: 30.835 K 68 fillért.

20. Roman János és Zinka-féle alapitvány. Rendeltetése: ösztöndijak adományozása. Kitesz: 10.214 koronát.

21. Simu János-féle alap. Rendeltetése: román kulturális célok előmozditása. Kitesz 961 korona 50 fillért.

22. A hazai román bankok által létesitett kulturális alap. Rendeltetése: román kulturális célok előmozditása. Kitesz: 424 koronát.

23. A nagyszebeni «Albina» román pénzintézet alapitványa. Létesült 1898-ban. Rendeltetése: egy román fiuinternátus felállitása Nagyszebenben. Kitesz: 60,000 koronát.

24. Petrán János-féle alapitvány. Ezt az alapitványt Petrán János, volt kolozsvármegyei főügyész tette, aki 1900 január hó 4-én kelt végrendeletében vagyonát, felesége halála után, az egyesületnek hagyományozta. A végrendelet szerint az alapitvány felének az évi jövedelmét tőkésiteni fogják, amig az alapitvány eléri a 200.000 koronát, az évi jövedelem másik felét pedig román tanuló ifjak között ösztöndijképpen osztják ki; ugyancsak ebből tartozik az egyesület minden évben 60 koronát kiadni a zilahi görög katholikus román iskolának, hogy abból az összegből a szegény tanulók könyvvel és ruhával láttassanak el. Amidőn az alapitvány eléri a 200.000 koronát, az ezen összeg után járó évi jövedelem fele ösztöndijképpen fog kiosztatni; a harmadik negyede pedig a román iparostanoncok segélyezésére, a negyedik negyede pedig a kolozsvármegyei románok gazdasági érdekeinek az előmozditására fog fordittatni. Ha az egyesület megszünik, ugy az egész alapitvány a balázsfalvai görög katholikus román szentszék tulajdonába megy át, amely azt a fennebbi feltételek mellett lesz köteles kezelni és felhasználni. Ez az alapitvány az 1906. év végén került az egyesület tulajdonába. Az alapitvány jelenleg 67.350 korona 30 fillért tesz ki. Az egyesület 1907. évi január hó 1-től kezdve hat 300—300 koronás ösztöndijat oszt ki, illetőleg fizet a kolozsvári román diák-asztalnak, hogy hat román egyetemi hallgatónak adjon kosztot. Ezen alapitványból az 1908. év elején Kolozsváron egy internátus állittatott fel, amelyben 16 egyetemi román tanuló ingyen lakást kap.

25. Russu János alapitványa. Létesült 1905-ben. Rendeltetése: a nagyszebeni román polgári leányiskola segélyezése. Kitesz: 1500 koronát.

26. Suciu Demeter alapja. Létesült 1905-ben. Rendeltetése: román kulturális célok előmozditása. Kitesz: 7757 K 80 fillért.

Az egyesület alapitványai és alapjai e szerint összesen 884.811 korona 90 fillért tesznek ki.

Az egyesületnek ebben az évben Belloescu Stroe, bukaresti szenátor 1000 koronát adományozott, olyan kikötéssel, hogy ennek a kamatjai a kolozsvári diák-asztal javára fordittassanak.

Az egyesületnek 1908. évi január havában Oros-Russu János, vidrátszegi nyugalmazott törvényszéki biró, halála esetére végrendeletileg 80.000 koronát hagyományozott.

Ezen alapitványok közül a következők nyujtottak évi ösztöndijakat és pedig:

1. a Marinovics-alapitvány évi 120 koronát; 2. a Bașiota-alapitvány 40 koronát; 3. a Galianu-alapitvány 120 koronát; 4. a Jancu Ábrahám-alapitvány 100 koronát; 5. a Riurean-alapitvány 80 koronát; 6. a szolnok-dobokavármegyei anonim alapit-

vány 100 koronát; 7. a Dr. Moga és neje alapitványa 80 koronát; 8. a Roman János és Zinka-alapitvány 300 koronát; 9. a Boeriu-alapitvány 200 koronát; 10. a Petran János-alapitvány hat 300—300 koronás ösztöndijat, összesen tehát 1800 koronát. Ezekből az alapitványokból tehát 15 tanulónak 2940 korona összegben nyujtatott évi ösztöndij.

4. Az egyesület vagyona és számadásai.

Az egyesületnek összes vagyona, beleszámitva a butorokat és követeléseket is, jelenleg tehát 887.442 korona 05 fillér, amelyet 62.630 korona 05 fillér adósság terhel, ugy hogy az egyesület tiszta vagyona az 1906. év végén 824.812 koronát tett ki, amelyből 559.800 korona ingatlanokban, 196.306 korona a román bankok részvényeiben és egyéb értékpapirokban, 116.651 korona 74 fillér a román bankokban elhelyezett készpénzben, 1284 koronna 31 fillér követelésekben és 13.400 korona butorokban fekszik.

Az egyesület kiadásai az 1906. évben 32.647 korona 62 fillért tettek ki. A kiadások rovatából kitünik, hogy az egyesület, tisztviselőinek 7720 korona évi fizetést adott, az irodai költségek 4541 korona 91 fillért tettek ki, az egyesület könyvtára 512 korona 12 fillért, az egyesület közlönyének a «Transilvania»-nak a szubvencionálására 3955 korona 60 fillért, az irodalmi és tudományos szakosztályok szükségleteire 1000 koronát, népies felolvasásokra 1100 koronát forditott.

Az egyesületnek 32.647 korona 62 fillér kiadásával szemben, az 1906. évben 32.601 korona 64 fillér bevétele volt. A bevételek között szerepelnek: a tagsági dijak, amelyek fejében az 1906. évben 15.896 korona 65 fillér folyt be, továbbá az ingatlanok bérjövedelme, ami 9667 korona 44 fillért tett ki stb.

Az egyesület könyvtára az 1906. év végén 24 térképből, 4949 müből állott, amely 6411 kötetet és 5678 füzetet foglalt magában.

Az egyesületnek van még ezenkivül 3465 kötete és 35.264 füzete, amelyek részben elárusittatnak, részben pedig ingyen osztatnak ki a falusi román nép között.

Az egyesület 1908. évi költségvetésének kiadási rovataiban a többek között a következők foglaltatnak: Az irodalmi titkár évi fizetése 3000 korona; az ügyvivő titkár évi fizetése 3000 korona; a pénztárnok évi fizetése 600 korona; a könyvtárnok évi fizetése 400 korona; a muzeum-őr fizetése 200 korona; az irodai személyzet fizetése 1200 korona; irodai szükségletekre, világitásra, fütésre, stb. 4200 korona; a könyvtár felszerelésére 1000 korona; a «Transilvania» szubvenciójára 2200 korona; a «Ţara Noastră» szubvenciójára 1600 korona; az irodalmi és a tudományos szak-

osztályok szükségleteire 650 korona; a népies előadások tartására 2000 korona. A kiadási rovatok összesen 61.037 koronát tesznek ki, amelyekkel szemben fedezetképpen a bevételek rovatában ugyanilyen összeg van kitüntetve.

5. Az egyesületnek a legutóbbi években hozott fontosabb határozatai és tett intézkedései.

1. Miután az egyesület által fentartott polgári leányiskolában és internátusban, több romániai növendék is volt, az egyesület központi választmánya azzal a kéréssel fordult a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, hogy mentse fel a romániai növendékeket a magyar nyelv tanulása alól. A vallás- és közoktatásügyi miniszter azonban a 136/1906. számu leiratában megtagadta a központi választmánynak ebbeli kérelmét.

2. Az egyesület 1907. január 1-étől kezdve «Ţara Noastră» cimmel a falusi román nép számára hetenként egyszer megjelenő népies irányu kulturális román lapot adott ki, hogy általa a román nép körében népszerüvé tegye az egyesületet. Ezen kulturális lap létesitése következtében, az egyesület addigi organuma, a «Transilvania» csak minden három hónapban egyszer jelent meg és csakis az egyesület belügyeit közölte. A «Ţara Noastră»-nak az egyesület 1600 K évi szubvenciót adott. Miután azonban a «Ţara Noastră» 1908. január 1-étől kezdve politikai lap lett és mint ilyen, megszünt az egyesület organuma lenni, az egyesület organuma megint a «Transilvania» lett, amely régebbi irányában és terjedelmében, minden két hónapban egyszer jelenik meg.

3. Az egyesület, a bukaresti román földrajzi társulattal egyetemben, ki fogja adni a magyarországi románlakta vidékek teljes földrajzi szótárát, amely hivatva lesz megörökiteni a román elnevezéseket.

4. Az egyesület a románlakta községekben román gazdasági egyesületeket és szövetkezeteket fog szervezni és ebből a célból felkérte az összes román szentszékeket, hogy a felügyeletük és vezetésük alatt álló papnöveldékkel és tanitóképezdékkel kapcsolatban, külön gazdasági tanfolyamot állitsanak fel, hogy ezáltal lehetővé tétessék, hogy a román lelkészek és tanitók a közgazdasági téren mintaképül szolgáljanak a román népnek. Az egyesület arról is gondoskodott, hogy a románlakta községekben gyakori közgazdasági felolvasások tartassanak, amely célból az 1908. évre 2000 K-t irányozott elő.

5. Az egyesület rövid időn belül Nagyszebenben 50 középiskolai román tanuló számára internátust fog felállitani, abból a 40.000 K-ból, amelyet a nagyszebeni «Albina» román pénzintézet, fennállásának 25 éves jubileuma alkalmából, 1898-ban erre a célra deponált. Az «Albina» által 1898-ban deponált és az általa kezelt összeg 1906. december 31-én körülbelül 60.000 koro-

nát tett ki. A létesitendő internátus fentartásához a nagyszebeni «Albina» román pénzintézet évenként 6000 K-val fog hozzájárulni, amely összeget jelenleg a nagyszebeni román tanulók számára létesitett «Mensa academika» fentartására forditja.

6. Dr. Diaconovics Kornélnak, az egyesület tiz éven át volt főtitkárának, a romániai zálogházak vezérigazgatójává történt megválasztása után, az egyesület megszüntette a fő- és a másodtitkári állásokat és azok helyett 3000—3000 K évi fizetéssel, az egymás mellé rendelt irodalmi és ügyvivő titkári állásokat szervezte. Az irodalmi titkárt a közgyülés, az ügyvivő titkárt pedig a központi választmány választja meg. Mind a két titkártól akadémiai készültség kivántatik meg és az egyesületnél elfoglalt hivatalukon kivül más hivatalt nem tölthetnek be. Ezeknek a hatáskörei a következők:

Az irodalmi titkár: *a*) kezdeményezi és vezeti az egyesületnek irodalmi munkálatait, szerkeszti az egyesület organumát és összes irodalmi közleményeit; *b*) előadója a tudományos-irodalmi szakosztályoknak; *c*) levelez a tudományos és irodalmi testületekkel; *d*) gondoskodik az irodalmi pályázatokról, a népkönyvtárakról, a nyilvános előadásokról és a népies szinielőadásokról.

Az ügyvivő titkár: *a*) előadója a központi választmánynak, levelez a hatóságokkal, az egyesület közegeivel és a közönséggel; *b*) jegyzője a központi választmánynak és a közgyüléseknek; *c*) szervezi a fiókokat és ellenőrzi azoknak a müködését; *d*) előadója a központi választmány ülésein, az egyesület által fentartott polgári román leányiskola és az egyesület által a jövőben létesitendő intézmények ügyeinek; *e*) előadója az alapitványok és alapok ügyeinek; *f*) ellátja a gazda teendőit.

Az egyesület központi választmánya, ügyvivő titkárul Tesläuan Oktáviánt; az egyesületnek 1906. szeptember 21. és 22-én Brassóban megtarttt közgyülése pedig irodalmi titkárul: Goga Oktáviánt, az ismert román költőt választotta meg.

II.

A „Román szinház-alap szerzési társulat“.

1. Az egyesület létesitése és alapszabályai.

Miután a mult század hatvanas éveinek a végefelé Millo, Pascaly és Tardini Fáni bukaresti szinészek román szintársulataikkal (Bukarestben a mult század harmincas éveiben kezdtek román szinielőadásokat rendezni) többször rendeztek szinielőadásokat Magyarország románlakta városaiban: a magyarországi románok között mind nagyobb tért hóditott az az eszme, hogy Magyarországon egy állandó román szinház létesittessék.

Ezt az eszmét különösen akkor még a Budapesten, később pedig a Nagyváradon megjelenő «Familia» szépirodalmi román lap szerkesztője, Vulcan József karolta fel, aki a létesitendő magyarországi állandó román szinház érdekében, lapjában több cikket és felhivást intézett a hazai románsághoz.

Vulcannak sikerült ezen eszmének megnyerni a magyarországi román közmüvelődési ügyek legkiválóbb mecenását, Mocioni György, országgyülési képviselőt, aki ebben az ügyben, a Budapesten lakó összes román nemzetiségü képviselőket egy konferenciára hivta össze, 1870. febr. havában. Ez a konferencia hivta össze az 1870. febr. 28-án megtartott konferenciát, amelynek elnökéül Mihályi Gábor kir. kuriai biró, jegyzőjéül Vulcan József szerkesztő választatott meg. A konferencia egyhangulag kimondotta: a Magyarországon létesitendő állandó román szinház szükségességét és az ezen szinház létesitésére szükséges módozatok megállapitása és kidolgozása céljából, egy öt tagból álló bizottságot küldött ki.

A bizottság a befejezett munkálatait, a budapesti román intelligenciának, Mihályi Gábor elnöklete alatt 1870. március 28-án megtartott konferenciája elé terjesztette, amely azoknak az alapján elhatározta, hogy:

1. Az állandó román szinház létesitésére szükséges alap megszerzése céljából, egy egyesület fog szerveztetni.

2. Hogy ezen szervezés előmunkálatainak a vezetésére, egy öt tagból álló bizottság küldetik ki.

A kiküldött ötösbizottság 1870. április 5-én kezdte meg müködését és a létesitendő állandó román szinház ügyében, a román hirlapok utján felhivást intézett a román közönséghez. A létesitendő egyesület alapszabályai tervezetének a kidolgozásával pedig Babeș Vince, akkori országgyülési képviselőt bizta meg. Az alapszabály tervezetet mindazonáltal nem Babeș, hanem Hodoș József, országgyülési képviselő (aki a parlamentben az 1870-iki költségvetés tárgyalása alkalmából, 200.000 frt állami segélyt kért egy létesitendő állandó román szinház javára) dolgozta ki, amelyet az ötös bizottság kevés módositással el is fogadott.

Az ötös bizottság azután az egyesület megalakulása céljából 1870. október 4-ére és 5-ére közgyülést hivott össze Dévára. Miután a közgyülés, — amelyen nagy számban vett részt a román intelligencia, — tudomásul vette az ötös bizottság ama jelentését, hogy a létesitendő szinház alapjára addig 3070 forintot irtak alá, amelyből 597 forint 04 krajcár már be is folyt, elfogadta az ötös bizottság által előterjesztett alapszabály tervezetet és a legközelebbi közgyülés helyéül Szatmárt tüzte ki.

A legközelebbi közgyülést azonban a következő, 1871-ik évben még nem lehetett megtartani, mert az egyesület alapszabályai még nem voltak megerősitve. Miután azonban a belügyminiszter 1871. május 10-én 8491. szám alatt az alapsza-

bályokat, lényegtelen módositásokkal jóváhagyta, a közgyülés 1872. május 1-én és 2-án tartatott meg Szatmáron. A közgyülés tudomásul vette az alapszabályok megerősitését és a pénztárnok jelentését, amelyből kitünt, hogy az egyesületnek 3284 frt 44 kr. készpénze van. A legközelebbi közgyülés 1873. április 27-én és 28-án Karánsebesen tartatott meg, amikor is elnökül Mocioni Sándor választatott meg.

Az 1875. október 4-ikén és 5-én Resicabányán megtartott közgyülésen módosittattak az alapszabályok egyes szakaszai, amely módositásokat a belügyminiszter 1876. julius 3-án 29.243 szám alatt hagyta jóvá.

1876. október 15. és 16-ikán Lugoson megtartott közgyülésen ujból módosittattak az alapszabályok egyes szakaszai, amely módositásokat a belügyminiszter 1877. február hó 13-án 6787. szám alatt hagyta jóvá.

Az ekként módositott alapszabályok, amelyek még jelenleg is érvényben vannak, a következők:

I. FEJEZET.

Cim, cél és eszközök.

1. c. Azon célból, hogy idővel lehetségessé tétessék a román nemzeti szinház alapitása, az alap megszerzésére társulat alakul.

2. c. A társulat cime: «Román szinház-alap szerzési társulat».

Eszközök.

3. c. *a*) A tagok befizetései és ajánlatai; *b*) más ajánlatok, hagyományok és *c*) bármiféle jövedelmek, melyek a társulat céljaira szánvák.

II. FEJEZET.

A társulat tagjai.

4. c. A társulat tagjai: *a*) alapitó tagok, kik az alap javára egyszersmindenkorra legalább 100 o. é. forintot fizetnek le készpénzben vagy ugyanily értékü államkötelezvényt vagy évi 5%-ot jövedelmező értékpapirokat adnak, avagy szintén ily összegről szóló s jelzálogilag 5% évi kamattal biztositott magánkötvényt állitanak ki, kötelezvén magukat és utódaikat a tőkének kamataival együtt legfeljebb 10 évre terjedhető évi részletekbeni törlesztésére;

b) rendes tagok, 1. kik az alap javára vagy azonnal lefizetnek 50 frtot, vagy ily összeget 5% évi kamattal biztositanak, ezek élethossziglani rendes tagokul tekintetnek, vagy 2. kik az alapnak legalább 5 frtnyi évi dijat fizetnek, ezek csak azon évekre tekintendők tényleg rendes tagokul, amelyekre a dijat lefizették;

c) segélyző tagok, kik kevesebb összeggel járulnak, mintsem hogy az alapitó vagy rendes tagok közé sorolhatók lennének.

III. FEJEZET.

A társulat közgyülése.

5. c. A társulat müködése a közgyülés, a központi bizottmány és hivatalnokai tetteiben nyilvánul.

6. c. A közgyülést képezik az alapitó és rendes tagok, kik döntő és a segélyező tagok, kik tanácsadói szavazattal birnak.

7. c. Közgyülés minden évben legalább egyszer tartatik.

8. c. Mindennemü határozatok a jelenlevő tagok többsége szavazatával hozatnak.

A közgyülés teendői.

9. c. *a*) Három évi időszakra elnököt és alelnököt választani, kik egyszersmind a bizottmány elnöke és alelnöke (11. c.); *b*) a társulat ügyeinek vitelére egy bizottmány választása; *c*) a bizottmány előterjesztésének megvizsgálása s a fölötti határozathozatal; *d*) a szükséges bizottságok megválasztása; *e*) az évi költségvetés megszavazása; *f*) a társulat javára szükséges eszközök megvitatása; *g*) a jövő közgyülés idejének és helyének meghatározása.

IV. FEJEZET.

A társulat bizottmánya.

10. c. A bizottmány székhelye egyelőre Budapest; a székhely megváltoztatása a kormánynak bejelentetik.

11. c. A bizottmány 7 tagból alakittatik és pedig a társulat elnöke és alelnöke, két titkár, egy pénztárnok és két más tagból.

12. c. A bizottmány a szükséghez képest a társulat alapitó vagy rendes tagjaiból, a társulat céljainak előmozditására fiók-bizottmányokat alakithat.

13. c. A bizottmány 3 évre választatik. Tagjai ujra választhatók.

14. c. A bizottmány minden hóban ülést tart; szükség esetében többször is tarthat.

Érvényes határozatok hozatalára az elnökkel együtt legalább három tagnak jelenléte szükségeltetik.

15. c. A bizottmány elnöke vagy alelnöke a társulatot kifelé képviseli, a bizottmány felügyel a társulat vagyonára és az alapszabályok megtartása fölött és a közgyülés határozatait végrehajtja.

16. c. A bizottmány nevében kiadott, valamint a társulat minden ügyiratainak az illető elnök és egy titkár aláirásával kell ellátva lenniök.

17. c. A bizottmány a begyült pénzt biztos helyre gyümölcsözés végett elhelyezi, a bizottmány kimutatásokat fog vinni a tagok és más adakozókról, az időről, mikor és a gyümölcsözés végett tőkésitett összegekről. Évi müködéséről a közgyülésnek előterjesztést tesz.

18. c. A bizottmány minden tetteiről a közgyülésnek felelős.

19. c. A bizottmány müködése ingyenes.

V. FEJEZET.

Általános intézkedések.

20. c. A társulat éve jelen alapszabályoknak megszavazásával kezdődik.

21. c. Ha a társulat alapja oly összegre emelkedvén, melyből a

román nemzeti szinház alapitása lehetséges leende, a különösen e célra egybehivott közgyülés fog ezen kérdés felett határozni.

Ugyanakkor az fog határozni a felett is, hogy a társulat, mint ilyen, továbbra is fentartassék-e vagy egy valódi szinháztársulat alakittassék-e?

22. c. A közgyülés megváltoztathatja ezen alapszabályokat, anélkül azonban, hogy a társulat célját megváltoztathatná.

A megváltoztatott alapszabályok a kormánynak szintén bemutattatnak.

23. c. A társulat feloszlottnak fog tekintetni azon esetben, midőn hét rendes tagja sem lesz, kik a bizottmányt alakithassák; ez esetben minden vagyona az «Asociăţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român» (A román literatura és román nép müvelődésre alakult erdélyi társulat) nevet viselő társulatra fog átmenni, de akkor is egyuttal azon célból, hogy egy román nemzeti szinház alapitására forditTassék.

24. c. A egylet közgyülésének helye, az elnök által mindenkor az illető főpolgármester, főbiró, szolgabiró, kapitány, vagy inspektornál eleve bejelentendő.

25. c. Az egylet feloszlására és ennek vagyonának hovaforditására vonatkozó közgyülési határozatok foganatositás előtt a kir. belügyminiszterium elé terjesztendők.

26. c. Azon esetben, ha az egylet az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, amennyiben további müködésének folytatása által az állam vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására, különbeni feloszlatás terhe alatt köteleztetik.

27. c. Jelen alapszabályok megszavaztatásuk után az ország kormányához tudomás végett felterjesztetnek.

6.787/1877.

Látta a m. kir. belügyminiszter.

Budapest, 1877. február hó 13-án.

A miniszter helyett:

Dr. Kemény, s. k.
államtitkár.

Ezen módositott alapszabályok életbeléptetése után az egyesület csak 1882-től kezd nagyobb lendületet venni és intenzivebb müködést kifejteni.

Az 1882. augusztus 7. és 8-án Máramarosszigeten megtartott közgyülés, Mocioni Sándort, az egyesület élethossziglani tiszteletbeli elnökévé; Hosszu Józsefet, az állami számvevőszék elnökét, az egyesület elnökévé; Vulcan József szerkesztőt pedig az egyesület alelnökévé választotta meg, akit egyuttal azzal is megbizott, hogy vezesse az évenként megtartandó közgyüléseket.

Az 1888. szeptember 29. és 30-án Lugoson megtartott közgyülés alkalmából, a bánáti részekben fennálló román paraszt-

dalárdák nagy versenyelőadást rendeztek, amelyen az első dijat a kiszetói dalárda nyerte el.

Az 1890. augusztus 27. és 28-án Orsován megtartott közgyülés után, az egyesület öt éven át nem tartott közgyülést.

Igy azután a legközelebbi közgyülés 1895. szeptember 26. és 27-én Brassóban tartatott meg. A közgyülés, az egyesületnek 71.113 frt 87 krra felszaporodott vagyonának a kezelését a nagyszebeni «Albina» román pénzintézetnek brassói fiókjára bizta. A közgyülés egyuttal elhatározta, hogy az egyesület székhelye ezentul nem Budapest, hanem Brassó lesz és ilyen értelemben tesz felterjesztést a m. kir. belügyminiszternek. A közgyülés az egyesület elnökévé: Vulcan József szerkesztőt választotta meg.

Az 1896. szeptember 27. és 28-án Fogarason megtartott közgyülés tudomásul vette, hogy a bizottmány az egyesület vagyonát képező készpénzt, amely eddig az «Albina» és «Az első hazai takarékpénztár»-ban volt elhelyezve, a bankkamatoknál többet jövedelmező értékpapirokba fektette. A közgyülés tudomásul vette a bizottmány ama jelentését, hogy mivel az egyesületnek az alapszabályok értelmében az összes ténykedése csakis a létesitendő szinház-alap megszerzésére irányulhat, nem tehet eleget ama megbizatásnak, hogy előterjesztést tegyen aziránt, hogy az egyesület miként valósithatná meg célját a szinház és kulturális téren.

Az 1897. junius 13. és 14-én Szászvároson megtartott közgyülés tudomásul vette a bizottmány ama jelentését, hogy a román szinmüirodalomnak és szinészetnek népszerüvé tétele céljából, népies formában ki fogja adni azokat a román szindarabokat, amelyeket erre a célra alkalmasaknak talál és hogy ezeknek a kiadásával, Ciurcu Miklós brassói könyvkereskedőt bizta meg. A közgyülés tekintettel arra, hogy az egyesület érdeke azt követeli meg, hogy a bizottmány összes tagjai megjelenjenek az évi közgyüléseken, elhatározta hogy ezentul a bizottmány tagjainak a közgyülésen való megjelenésükkel felmerült összes költségei meg fognak térittetni az egyesület alapjából. A közgyülés továbbá azt is elhatározta, hogy ezentul az egyesület minden évben egy évkönyvet fog kiadni, amely az egyesületre és annak müködésére vonatkozó adatokat fogja magában foglalni.

1898. junius 5-én és 6-án Hátszegen megtartott közgyülés elhatározta, hogy évkönyveiben buzditásképpen kiadja az egyesület alapitó tagjainak az életrajzát és arcképeit, továbbá hogy az alapszabályok 12. §-ában az egyesület által tervbe vett fiókokat nem állitja fel, végre hogy felkéri a románlakta vidékek román intelligenciáját, hogy az egyesület javára rendezzen román szinielőadásokat.

Az 1899. julius 30-án és 31-én Szelistyén megtartott közgyülés elhatározta, hogy az egyesület, tekintettel az alapszabályok 12. §-ának a kivihetetlenségére, — amely szakasz szerint «a

bizottmány a szükséghez képest, a társulat alapitó vagy rendes tagjaiból, a társulat céljainak előmozditására fiókbizottmányokat alakithat,» — a románlakta vidékek központjaiban fiókok helyett bizalmi férfiakat nevez ki, a kiknek kötelességük lesz: a román intelligenciát az egyesület alapjainak a javára rendezendő dilletáns előadások szervezésére buzditani; az egyesület által kiadott román szindaraboknak mennél nagyobb számban való terjesztését, illetve elárusitását közvetiteni; az egyesület számára tagokat gyüjteni; szóval az általuk képviselt vidéken minden lehetőt megtenni az egyesület érdekeinek az előmozditására, akik különben müködésük eredményéről minden évben a közgyülés előtt jelentést tartoznak tenni a bizottmánynak.

Az 1900. julius 9-én és 10-én Abrudbányán megtartott közgyülés tudomásul vette, hogy a bizottmány financiális szempontokból el fogja adni romániai értékpapirjait és a befolyt pénzt a hazai román bankoknál fogja gyümölcsözőleg elhelyezni, a melyek már eddig is igéretet tettek azIránt, hogy az egyesület betétjei után 6%-ot fognak fizetni. A közgyülés továbbá tudomásul vette a bizottmány ama intézkedését is, hogy az alapszabályok 12. §-ától eltérőleg, amely szerint «a bizottmány a szükséghez képest a társulat alapitó vagy rendes tagjaiból, a társulat céljainak előmozditására fiók-bizottmányokat alakithat», a románlakta vidékek központjaiban, taggyüjtések és dilletáns szinielőadások rendezése és egyáltalán az egyesület céljainak előmozditása céljából, bizalmi férfiakat nevezett ki, akiknek eddigi müködésük, — különösen a taggyüjtést illetőleg, — az egyesületnek máris határozott javára szolgál. A közgyülés különben azzal bizta meg a bizottmányt, hogy kövessen el minden lehetőt aziránt, hogy a szinház-alapból mielőbb létesittessék az állandó román szinház.

Az 1901. augusztus hó 1-én és 2-án Szilágysomlyón megtartott közgyülés, tekintettel a bizottmány azon javaslatára, hogy tekintettel arra, hogy az egyesület vagyonának évi jövedelme már körülbelül 20.000 K, amely már elegendő összeg arra nézve, hogy megtétessenek a kezdeményező lépések az állandó román szinház létesitésére, tekintettel azonban arra a körülményre, hogy az egyesület semmit sem tehet az állandó román szinház létesitésének az érdekében, először mert az alapszabályok 1. §-a értelmében: «Azon célból, hogy idővel lehetségesé tétessék a román nemzeti szinház alapitása, az alap megszerzésére társulat alakul»; másodszor pedig mert az alapszabályok 22. §-a értelmében «a közgyülés megváltoztathatja ezen alapszabályokat, anélkül azonban, hogy a társulat célját megváltoztatná stb.»: az egyesületnek igénybe kell vennie az alapszabályok 21. §-át, amely szerint: «Ha a társulat alapja oly összegre emelkednék, amelyből a román nemzeti szinház alapitása lehetséges leendene, a különösen e célra egybehivott közgyülés fog ezen kérdés felett határozni. Ugyanakkor

az fog határozni a felett is, hogy a társulat, mint ilyen, továbbra is fentartassék-e, vagy egy valódi szinháztársulat alakittassék-e?», elhatározta:

hogy a bizottmány 1902. évben közgyülést hivjon össze, amely az alapszabályok 21. §-ának az értelmében, ezen alapszabályoknak olyaténképpeni megváltoztatására találjon módot, amely szerint megtehetők legyenek a kezdeményező lépések, az alapszabályok 1. §-ában tervbe vett állandó román szinház létesitésére nézve.

Az 1902. szeptember 7-én és 8-án Besztercén megtartott közgyülés, az állandó román szinház létesitésének az ügyében, a bizottmány javaslatára a következő határozatot hozta:

1. Tekintettel arra, hogy az alapszabályok módositása felesleges, mert az érvényben levő alapszabályok keretén belül, az állandó román szinház létesitésének az érdekében az összes lépések megtehetők: a közgyülés az alapszabályok módositása felett napirendre tér.

2. A közgyülés az alapszabályok 21. §-ának az értelmében elvben dekretálja az állandó román szinház létesitését.

3. A közgyülés határozatilag kimondja, hogy «A román szinházalap-szerzési társulat», az alapszabályok 21. §-a második kikezdésének megfelelőleg, továbbra is fenn fog állani.

4. A közgyülés megbizza a bizottmányt, hogy az állandó román szinház létesitésére vonatkozólag, terjesszen a legközelebbi közgyülés elé egy tervezetet.

Az 1903. augusztus 28-án és 29-én Szászsebesen megtartott közgyülés tudomásul vette a bizottmány azon jelentését, hogy az egyesületnek romániai értékpapirjait eladta és az azokért befolyt 156.635 K-t a hazai román bankokba helyezte el.

A közgyülés, a bizottmány javaslatára, az állandó román szinház létesitésére vonatkozólag a következő tervezetet fogadta el:

A) Általános elvek.

Egyelőre az egyesület nem gondol arra, hogy állandó szinházat épitsen, hanem meg fog elégedni azzal, hogy a központi bizottmány egy vándor román szinészekből álló szintársulatot szervezzen, amely a románlakta vidékek központjaiban adjon elő szindarabokat. Az egyesület előtt nem az a kérdés lebeg, hogy nép- vagy pedig nemzeti szinházat létesitsen, hanem az, hogy egy olyan román szinháznak adjon létet, amely kielégitse a román szinmüvészet általános szükségeit. Azonban a vándor szintársulatot sem lehet egyszerre szervezni, mert ennek a szervezése is több olyan előkészületeket tételez fel, amelyeknek megvalósitásától függ az ügy sikere.

Éppen azért az egyesületnek, mielőtt a vándor román szintársulatot szervezné, a következő kötelességei lesznek:

a) képezzen ki megfelelő számu román szinmüvészeket;

b) időközönként küldjön a románlakta vidékek központjaiba már teljesen kiképzett román szinészeket, akik lelkesitsék és tegyék fogékonynyá a román közönséget a román szinmüvészet iránt;

c) gondoskodjék megfelelő román szindarabokról;

d) gondoskodjék olyan eszközökről, amelyek segitségével a román szinház iránt fel fogja ébreszteni a román közönség érdeklődését és vonzalmát.

Egyelőre tehát az egyesület megelégszik azzal, hogy a legközelebbi 10 éven át elő fogja késziteni azt a tervet, amelyen idővel létesülni fog az állandó román szinház.

B) Különös intézkedések.

I. FEJEZET.

1. «A román szinházalap-szerzési társulat» szini és zenei kiképeztetés céljából ösztöndijakat fog adni olyan román férfiaknak és nőknek, akiknek különös tehetségük és hajlamuk van a szini és a zenei pályára.

2. Az ösztöndijakra pályázat fog hirdettetni a hazai román hirlapokban, a bizottmány azonban elismert tehetségeknek pályázat mellőzésével is adhat ösztöndijat.

3. Ösztöndijak csakis olyan egyéneknek adhatók, akiknek a szini pályára való tehetségükről a bizottmány meggyőződést szerzett.

4. A kiosztandó ösztöndijak számát, a közgyülés által megszavazott költségvetés keretén belül, esetről-esetre a bizottmány állapitja meg.

5. Az egyesület, az időről-időre konstatált szükséghez képest fog szinészeket és szinésznőket kiképeztetni.

6. A bizottmány arról is gondoskodni tartozik, hogy a kiképezendő szinészek és szinésznők mindenekelőtt teljesen birják, illetve elsajátitsák a román irodalmi nyelvet és a román nyelv szellemének megfelelő hangsulyozást.

7. Az ezen ösztöndijakra pályázók kérvényükhöz egy kötelező nyilatkozatot tartoznak csatolni, amelyben arra kötelezik magukat, hogy szini vagy zenei tanulmányaik befejezése után, legalább is 10 évig az országban maradnak és hogy minden erejükből elő fogják segiteni a magyarországi románok szin- és zenemüvészetének a fejlesztését és végül, hogy alávetik magukat a bizottmány összes feltételeinek; ellenkező esetben pedig, hogy visszatéritik az egyesülettől élvezett ösztöndijat, valamint annak 6%-át is.

8. A bizottmány azonban rendkivüli és teljesen megindokolt esetekben, volt ösztöndijasait felmentheti ezen kötelezettségek alól.

II. FEJEZET.

1. A tanulmányaikat végzett ösztöndijasok, a bizottmány rendelkezésnek vannak alávetve, akiket a szerződés alapján 10 évig az egyesület szolgálatába hivhat.

Ezeknek a müvészeknek, a bizottmány meghatározott évi fizetést fog megszavazni. Ezek a müvészek a románlakta vidékek központjaiban, a közremüködésük mellett adott szinielőadások jövedelmeiből is részt fognak kapni.

3. Amig egy teljes szintársulat fog szerveztetni, addig ezek a müvészek kötelesek lesznek a románlakta vidékek városaiban a román egyesületekkel vagy az általuk betanitandó dilletánsokkal együtt szinielőadásokat, szavalati estélyeket és hangversenyeket rendezni.

4. Az illető müvészeknek, a román egyesületekhez vagy dilletánsokhoz való viszonya, a bizottmány által fog meghatároztatni.

5. A bizottmány, a különböző helyeken előadandó szinielőadásokat illetőleg, minden évben egy tervezetet fog megállapitani.

6. A bizottmány ellenőrizni fogja a müvészek magaviseletét és előadását és a szükséghez képest intézkedni fog.

7. A bizottmány tartozik ezeknek a müvészeknek a számára besze-

rezni a szükséges kosztümöket, amelyek azonban az egyesület tulajdonát fogják képezni.

8. Az egyesület müvészei nem lehetnek tagjai a bizottmánynak.

9. Amidőn a bizottmány szükségét látja egy vándor szintársulat szervezésének, az egyesület tagjai be fognak lépni ebbe a szintársulatba.

III. FEJEZET.

1. Hogy a szini repertoár folyton oly szindarabokkal gazdagodjék, amelyek megfelelnek a román falusi nép és a román intelligencia fejlődési szükségleteinek, a bizottmány gondoskodni fog eredeti és leforditott szindarabok kiadatásáról.

2. A bizottmány különös sulyt fog azonban fektetni a román falusi nép és a román intelligencia életéből meritett eredeti szindarabok kiadatására.

3. Éppen azért az egyesület pályadijakat fog kitüzni a legjobb eredeti román szindarabok megjutalmazására.

4. A bizottmány gondoskodni fog, hogy a pályázatra beérkezett szindarabok egy, a bizottmány tagjaiból és más irodalmi férfiakból alakulandó bizottság által biráltassanak meg.

IV. FEJEZET.

1. Az egyesület gondoskodni fog, hogy a román közönségben fejlesztessék a román szinmüvészet iránti érdeklődés és izlés.

2. A bizottmány segélyezni fogja az olyan könyvek és munkák kiadását, amelyek népszerüvé teszik a román közönség körében a román szinmüvészetet.

3. A bizottmány segélyt szavazhat meg olyan hazai román egyesületeknek is, amelyek az általuk rendezendő szinielőadásokra, szavalati estélyekre és hangversenyekre, közremüködés céljából román müvészeket is meghiv.

4. A bizottmány arról is gondoskodni fog, hogy az egyesület évi közgyülései alkalmából olyan felolvasások tartassanak, amelyek hivatva lesznek a román közönségben a kultura és a müvészet iránti érdeklődést és vonzalmat felkelteni és fejleszteni. Ebből a célból a bizottmány intézkedni fog, hogy a közgyülések alkalmából, a szinmüirodalom köréből vett felolvasások tartassanak és müvészi estélyek rendeztessenek.

C) **Végintézkedések.**

A bizottmány, a fennebb kifejtett előkészületekre, a jelen 10 évben, az egyesület alapjai tiszta jövedelmének csak egy negyed részét forditiatja.

A jelen 10 év elmulta után az egyesület a szerzett tapasztalatai alapján, a körülményeknek és a szükségnek megfelelő intézkedések megtételéről fog gondoskodni.»

Az 1904. augusztus 28-án és 29-én Brádon megtartott közgyülés tudomásul vette a bizottmány azon intézkedését, hogy a brassómegyei illetőségü Bârsan Zachariást, a bukaresti konzervatórium végzett növendékét, az 1903/4. iskolai évre mint az egyesület ösztöndijasát, 1.935 korona ösztöndijjal, tanulmányainak folytatása céljából külföldre és pedig Bécsbe és Berlinbe küldte; továbbá hogy a fogarasmegyei illetőségü Stoica György, vegzett kereskedelmi iskolai növendéket, az 1903/4. iskolai év

második időszakára, mint az egyesület ösztöndijasát 400 korona ösztöndijjal a bukaresti szinikonzervatóriumba küldte; azután hogy 500 korona pályadijat tüzött ki egy eredeti román szindarabra, amelyre a hazai román iróktól 3, romániai iróktól pedig 8, összszesen 11 szindarab érkezett be, amelyek közül azonban a biráló bizottság egyet sem talált méltónak a pályadijra.

A közgyülés különben határozatilag kimondta, hogy az egyesület ösztöndijasai minden iskolai év végével kötelesek a bizottmánynak tanulmányaik eredményét igazoló bizonyitványaikat bemutatni.

Az egyesület, 1905. augusztus 21-én és 22-én tartotta közgyülését Nagyszebenben azon ünnepségek keretében, amelyek ott «A román történelmi és etnografiai muzeum» és a kiállitás felavatása, illetve megnyitása alkalmából rendeztettek.

A közgyülés tudomásul vette a bizottmány azon határozatát, hogy az egyesület szolgálatában alkalmazni fogja, szinészeti célokból, azon tanulmányaikat befejezett ösztöndijasait, akik a szinészet terén kiválnak és hogy ezek évi dija nem lehet kevesebb, mint amennyi volt az egyesülettől elvezett ösztöndijuk.

A közgyülés tudomásul vette a bizottmány azon jelentését is, hogy a bizottmány tanulmány tárgyává tette, hogy miként lehetne fonográf segélyével megörökiteni a román nép dalait? A központi bizottmány ezen kérdés tanulmányozásával, dr. Popovici Józsefet, a budapesti egyetem román nyelv és irodalom magántanárát bizta meg, aki különben is fonograf segitségével akarja megörökiteni a román nyelv különböző dialektusait. Az egyesület e célból vett is már Bécsben egy fonográfot.

A közgyülés tudomásul vette továbbá a bizottmány azon határozatát is, amelynek alapján az egyesület, az 1905/6. iskolai évben két 1.200—1.200 koronás ösztöndijat fog kiosztani.

A közgyülés végül helyeslőleg tudomásul vette a bizottmány azon intézkedését, amely szerint a bizottmány, a jelen közgyülés hozzájárulásának a reményében, 6.000 koronát adott «A román irodalmi és közmüvelődési egyesület» központi választmányának, hogy abból az összegből, a megnyilt «Román történelmi és etnografiai muzeum»-ban egy állandó szinpadot állitson fel, amelyet az egyesület — minden egyéb jog kizárásával — az általa rendezendő szinielőadások alkalmából igénybe vehet.

Az 1906. augusztus 28. és 29-én Lippán megtartott közgyülés elhatározta, hogy:

1. Az egyesület a hazai román szinészet érdekében, a románlakta vidékek központjaiban bizalmi férfiakat állit, akiket uj tagok gyüjtésével is megbiz.

2. Az egyesület az eddig nyujtott évi ösztöndijain kivül, még egy 1200 koronás ösztöndijat létesit egy román énekesnő kiképeztetése céljából. (Ezzel az egyesület, a román szinészek kiképeztetésére közel 4000 korona ösztöndijat oszt ki évenként.)

3. Addig is, amig Magyarországon állandó román szinház fog létesülni, vagyis jobban mondva állandó román szintársulat fog szerveztetni, amely az év folyama alatt a románlakta városokban felváltva fog játszani, az egyesület ösztöndijasai kötelesek a románlakta vidékeken a dilletánsokkal együtt, román szinielőadásokat rendezni és játszani.

4. Eredeti román szindarabok megjutalmazására az egyesület két és pedig egy 800 koronás és egy 500 koronás pályadijat tüz ki.

Az 1907. november hó 20-án és 21-én Kőhalmon megtartott közgyülés elhatározta, hogy Vulcan Józsefnek, az egyesület elhunyt elnökének a helyét, a gyász jeléül, egy évig nem tölți be. Továbbá tudomásul vette, hogy a bizottmány 1.200 korona segélyben részesitette Bârsan Andrást, az egyesület volt ösztöndijasát, hogy a magyarországi románlakta vidékeken román szini előadásokat tarthasson és hogy Crișan Jánost, az egyesület uj ösztöndijasát 1.200 K ösztöndijjal a bécsi konzervatóriumba küldte.

2. *Az egyesület jelenlegi állapotára vonatkozó adatok.*

Ezen egyesületnek az élén jelenleg a következő bizottmány áll: Élethossziglani tiszteletbeli elnök: dr. Mocsoni Sándor, birkisi nagybirtokos; elnök: ez az állás jelenleg nincs betöltve, mert az egyesület 1907. évi közgyülése elhatározta, hogy tekintettel néhai Vulcan Józsefnek, az egyesület volt elnökének az egyesülettel szemben kifejtett érdemeire, ezt az állást egy évig nem tölti be; alelnök: Onițiu Virgil, a brassói görög keleti román főgimnázium igazgatója; titkár: dr. Blaga József, a brassói görög keleti román főgimnázium tanára; pénztárnok: dr. Vecerdea Miklós, a nagyszebeni «Albina» román pénzintézet brassói fiókjának a vezérigazgatója: tagok: Dima György, ének- és zenetanár Brassóban; Goldiș László, az aradi görög keleti román szentszék titkára, országgyülési képviselő; dr. Dobrin György, ügyvéd Lugoson.

Az egyesület bizalmi férfiai, akik az ország különböző románlakta vidékein, az egyesület érdekeit vannak hivatva képviselni és előmozditani, a következők: 1. Dr. Bordia Sándor, orvos Abrudbányán. 2. Dr. Cristea Miron, szentszéki előadó-ülnök Nagyszebenben. 3. Dr. Dăian Illés, görög katholikus esperes Kolozsváron. 4. Dr. Lázár Aurél, ügyvéd Nagyváradon. 5. Lăpădat Demeter, iskolai igazgató Szelistyén. 6. Dr. Novac Aurél ügyvéd, országgyülési képviselő, Fehértemplomon. 7. Dr. Oprișa Pál, a brádi görög keleti román algimnázium igazgatója, Brádon. 8. Precup Gábor, a balázsfalvai görög katholikus főgimnázium tanára, Balázsfalván. 9. Șotropa Virgil, a naszódi alapitványi főgimnázium tanára, Naszódon. 10. Dr. Vasu Oktavián ügyvéd, Fogarason. 11. Verzea Romulusz, görög keleti román lelkész, Hosszufalun. 12. Miclea Trifon, görög keleti román esperes, Révujfalun.

Az egyesületnek jelenleg 77 alapitó (200 K-val), 106 élet-

hosziglani (100 Kval), 343 rendes (10 K évi tagsági dijjal) és 32 pártoló (4 K évi tagsági dijjal), összesen tehát 558 tagja van.

Az egyesületnek a vagyona 1907. évi junius hó 30-ikán 409.419 korona 91 fillért tett ki, amelyből 278.274 K 91 fillér készpénz volt, 131.145 korona részvényekben van fektetve. Az egyesület vagyona a mult évhez képest 44.341 K 18 fillérrel szaporodott.

Az egyesületnek az 1906/7. évben 24.000 korona bevételével szemben 9325 K 50 fillér kiadása volt és igy a fölösleg 14.674 K 50 fillért tett ki.

Az 1906. évben az országban 139 helyen rendeztek, nagyobbára dilletánsokból álló társulatok, román szinielőadásokat. Ezen előadások szervezése és rendezése körül Bârsan Zakariás, bukaresti szinésznek, az egyesület volt ösztöndijasának van a legnagyobb érdeme. Ezen szinielőadások megyénként a következő módon oszlanak meg:

1. Alsó-Fehér 11; 2. Arad 9; 3. Beszterce Naszód 14; 4. Bihar 2; 5. Brassó 19; 6. Fogaras 7; 7. Háromszék 1; 8. Hunyad 9; 9. Kolozs 2; 10. Krassó-Szörény 25; 11. Nagyküküllő 5; 12. Szilágy 1; 13. Szeben 16; 14. Temes 12; 15. Torda-Aranyos 1; 16. Maros-Torda 2; 17. Torontál 1 és Budapest 2.

III.

„Az aradi román népmüvelő nemzeti egylet.“

Ivacskovics Prokop, aradi görög keleti román püspök és az aradvármegyei román intelligencia, 1862. december 21-én a román nép nemzeti müvelődése, főleg pedig a román irodalmi és társadalmi müveltségnek előmozditása céljából «A román népmüvelődés és társalgás végetti aradi nemzeti egylet» elnevezése alatt, egy társulatot létesitettek, amelynek alapszabályai, 1863. február hó 11-én 10.280 szám alatt hagyattak jóvá a budai magyar királyi helytartótanács által.

Az egyesületnek 1864. október 26-án Aradon megtartott közgyülése, tekintettel arra a körülményre, hogy ezen egyesületnek legfőbb célja a román nép müvelődése, elhatározta hogy az egyesület eddigi elnevezését «Az aradi román népmüvelő nemzeti egylet»-re változtatja és hogy ennek megfelelőleg alapszabályait módositja és hogy a módositott alapszabályokat jóváhagyás végett ujból felterjeszti a budai magyar királyi helytartótanácshoz.

Miután azonban azon idő alatt, amig a magyar királyi helytartó tanács a módositott alapszabályok ügyében határozott volna, visszaállittatott az alkotmányos élet, az egyesületnek követ-

kező módositott és még most is érvényben levő alapszabályait, már a magyar királyi belügyminiszterium hagyta jóvá 1868. szeptember 15-én 3288. szám alatt:

«1. §. A társulat célja általában a román nép nemzeti müvelődése; főleg pedig a román irodalom és társadalmi müveltségnek, minden politikai vitatkozások mellőzésével, olvasás és társalgás utjáni előmozditása. E végből a társulat feladata a következő:

a) a tanintézetekbe járó, vagy különben is bármely tudományos, müvészeti, ipari, kereskedelmi vagy gazdászati pályára készülő szegényebb sorsu román tanulókat, ugy a hivatásukban dicséretes eredménynyel fáradozó elemi román tanitókat, s a segélyreszorult román irókat pénz vagy egyéb anyagi segélyben vagy jutalmazásban részesiteni; nemkülönben az iskolai könyvek- és szerekben szükölködő tanodáknak időnként segitséget nyujtani, a jó tanulóknak pedig ösztöntárgyakat ajándékozni;

b) a román irodalom szüleményeiből, különösen az időszaki lapok- és ujságokból, valamint egyéb tudományos munkákból is a társulati tagok használatára egy könyvtárt összeállitani, s ezáltal arra módot nyujtani, hogy az irodalom kedvelői az egyesek által kevésbé megszerezhető nagyobb és költségesebb irodalmi munkákat az egylet könyvtárából ismerhessék és használhassák;

c) egy alkalmas helyiséget felszerelni az egyleti ülések tartása s a könyvtár elhelyezése végett, valamint azon célból is, hogy abban az egyleti tagok a *b*) alatt emlitett irodalmi szülemények használhatása és a társadalmi müveltségnek társalgás által leendő előmozditása végett, a házirend szerint naponta megjelenhessenek, s olvasás, sakk-játék, tekézés s egyéb társadalmi élvezetekben részesülhessenek;

d) a román nemzet müvelődése körül, különösen pedig az irodalom terén fáradozók lépteit s müveit figyelemmel kisérni, a román irodalom és müvészet szüleményeinek megjelenésére kiadási költségek fedezése, jutalomdijak kitüzése és azok ajánlása által közremunkálni és ekként a román nemzet müveltségi előmozditásának egyik tényezőjéül szolgálni.

2. § A társulat következő nevezetet viselend: «Asociățiunea națională aradană pentru cultura poporului român.» («Az aradi román népmüvelő nemzeti egylet.»)

3. §. A társulat székhelye Arad városa.

4. §. Az egylet rendes tagjaivá lehetnek Ő Felsége mindkét államának azon állampolgárai, kik teljes koruak, a román nép müvelődését óhajtják, szennytelen erkölcsi viseletüek és az egylet céljainak előmozditására vagy évenként legkevesebb két osztrák forintot ajánlanak fel három egymásután következő évre vagy megajándékozzák az egyletet egyszersmindenkorra 40 frt tőkével, mely az egylet alaptőkéjét képezendi.

Külföldi egyének csak tiszteletbeli tagokká választathatnak és ezen választás érvényességére a m. kir. belügyi miniszter jóváhagyása szükséges.

Ezenkivül segélyző tagokul mindazon egyének megválaszthatók, kik bármely módon járulnak az egylet céljainak előmozditásához, ha az egylet erkölcsi kellékeivel birnak.

5. §. Valakinek az egylet tagjául fölvétele egy rendes tag ajánlatára a közgyülés által titkos szavazattöbbséggel fog eszközöltetni.

6. §. Az egyletnek minden egyes tagja a közgyülésen döntő szavazattal bir, a társulat célja s feladatához tartozó inditványokat tehet, uj tagokat ajánlhat, közgyülési elnökké, alelnökké, jegyzővé s igazgatósági taggá választathatik, az egylet helyiségét a házirend megtartása mellett meglátogathatja s ott az olvasásban vagy más társadalmi élvekben vehet részt, ellenben köteles a társulat céljainak előmozditására le-

hetőleg közremüködni, a közgyülés által reá ruházott s általa elvállalt teendőket hiven teljesiteni, különösen pedig a társulat céljára felajánlott évi összegnek felét minden félév kezdetén előlegesen lefizetni.

7. §. Az egylet igazgatósága egy fő- és egy aligazgatóból áll, egy számvevőből, egy felelős pénztárnok, egy gazda, egy ügyész, egy könyvtárnok, egy jegyző és más 12 választmányi tagból, kik az egylet közgyülésén egy évre szótöbbséggel választatnak meg és kik a jegyzőn kivül ezen tisztüket ingyen viselik. Az igazgatósági tanácskozásokban minden igazgatósági tagnak egyenlő szavazata van: a szavazás nyiltan történik, érvényes határozat hozatalára az igazgatón vagy aligazgatón, mindkettőnek távolléte esetében pedig a helyettes elnökön kivül még legalább négy tagnak jelenléte szükséges, az elnök a többség szavazatához képest mondja ki a határozatot, egyenlő szavazatok esetében az elnök szavazata dönt, a többség véleményétől eltérőleg szavazó tag külön szavazatát, ha akarja, jegyzőkönyvbe vétetheti.

8. §. Az egylet igazgatósága teljesiti a közgyülés határozatait, melyekhez szigoruan alkalmazkodnia kell, ő a háztartásra előirányzott öszszegből aránylag megjutalmazza a jegyzőt, ő állapitja meg a ház rendjét, ennek megtartására ügyelvén, joga van, továbbá visszaélések esetében hivatalnokait hivatalaiktól a legközelebbi közgyülés határozatáig felfüggeszteni és mások által helyettesiteni, ugy szintén sürgős esetekben a társulat pénztárából a társulat céljaira 50 frt erejéig utalványozni.

9. §. Az igazgatóság köteles a közgyülésnek minden év végével jelentést tenni a társulat ügyeinek kezeléséről, különösen pedig a bevételek- és kiadásokról vezetett számadás és a társulat gazdasági állapotáról is.

10. §. A közgyülés minden évben a társulat székhelyén fog megtartatni, melyre a társulati tagok az igazgatóság által meghivandók.

A gyülésen az egylet rendes tagjain kivül mások is jelen lehetnek, ezeknek azonban a tanácskozásokban való részvétel megengedve nincsen, az elnök köteles azokat, kik ezen szabály ellen vétenek, kiutasitani.

11. §. Az egyleti viszonyokból eredő perlekedések kiegyenlitése rendesen az illetékes biróságok utján és az országban fennálló törvények szerint történik, ami azonban az egylet részéről támasztandó polgári kereseteket és ügyeket illeti, mindegyik egyleti tag az egylet által esetről-esetre szabadon választandó bármely törvényes biróságnak van alávetve, mely esetben, valamint általában harmadik személyek és a hatóság irányában is az igazgatóság által fog képviseltetni, pöregyezség azonban csak a közgyülés különös felhatalmazása folytán köttethetik.

12. §. A közgyülés a 7. §. értelmében választott igazgatósági személyzeten felül, tanácskozásainak vezetésére egy elnököt és két alelnököt, a jegyzőkönyvek vitelére pedig két jegyzőt három évre általános szavazattöbbséggel választ, ezen egyének akadályozása esetében a szükséges helyettesitésekről gondoskodik és minden az egylet céljához, feladatához és érdekéhez tartozó ügyeket, tárgyakat és felmerülendő kérdéseket szótöbbséggel dönti el, különös teendője lévén az igazgatóság által vezetett ügykezelést megvizsgálni és annak szükséges utasitásokat adni, valamint az egész egyletre nézve kötelező erővel biró határozatokat hozni.

Érvényes határozatok hozatalára legalább is hatvan rendes tagnak jelenléte szükségeltetik.

13. §. Az erkölcsileg bélyegzett, nemkülönben a társulat célja ellen müködő és az elvállalt kötelezettségeiket nem teljesitő tagok, a társulat tagjainak sorából az igazgatósági tagok kétharmad részének beleegyezésével az igazgatóság által fognak kitörültetni, anélkül, hogy az egylet pénztárába fizetett pénzösszegeket visszakövetelhetnék.

14. §. Ezen társulat csak akkor szünik meg, ha felosztása az egyesületi tagok háromnegyed részének beleegyezésével egy különösen

e végre egybehivott közgyülésen elhatároztatnék, vagy ha a társulat akarata ellenére is más körülmények által eszközöltetnék.

15. §. A társulat felosztása esetében a társulat vagyona a feloszlató közgyülés határozataihoz képest, a román nép müvelődésére fog fordittatni.

16. §. Ezen alapszabályok csak felsőbb jóváhagyással és pedig csak szavazattöbbséggel, az e célból egybehivott közgyülésen változtathatnak meg, a társulat célját meghatározó 1. §. azonban változás alá nem jöhet.

17. §. A társulat ünnepélyesen kijelenti, hogy a fennálló törvények irányában engedelmességgel leend.

18. §. Ezen alapszabályok csak felsőbb jóváhagyás után lépnek érvénybe.

19. §. A kormány felügyelési jogát, a fennálló törvények szerint gyakorolja. És e jogának gyakorolhatása végett, egy országos fejedelmi biztost nevez ki, kinek jogában áll az egylet jegyzőkönyveit és iratait megtekinteni, a gyüléseken megjelenni, az alapszabályok és a közérdekekkel meg nem férő határozatok ellen óvást tenni, azokat felülvizsgálat végett a kormányszék elé terjeszteni, és azoknak végrehajtását az ügy eldöntéséig felfüggeszteni.

Magyar királyi Belügyminiszter.

3.288/R. szám.

Ezen alapszabályok, az 1867. évi március 15-én kelt legfelsőbb elhatározás alapján oly kikötéssel erősittetnek meg, hogy az alapszabályok 4-ik §-ának következő bevezető sorai helyett «Az egylet rendes tagjaivá lehetnek mindazon állampolgárok Ausztriából, kik» stb. a következő szerkezet tétessék «Az egylet rendes tagjaivá lehetnek Ő Felsége mindkét államának azon állampolgárai, kik» stb.

Budán, 1868. évi szeptember hó 15-én.

P. H. *Báró Wenckheim Béla* s. k.

Ezen alapszabályokból kitünik, hogy az egyesületnek, amelynek Arad a székhelye, az a célja:

1. Hogy a tudományos, müvészeti, ipari, kereskedelmi és a gazdászati pályára készülő aradvármegyei szegénysorsu román tanulókat, a hivatásukban dicséretes eredménynyel fáradozó aradvármegyei román néptanitókat, a segélyre szorult román irókat, anyagi segélyezésben és jutalomban részesitse; továbbá, hogy a tankönyvekben és tanszerekben szükölködő aradvármegyei román iskoláknak segélyt nyujtson és a szorgalmas tanulóknak jutalomdijat adjon.

2. Hogy a román irodalom előmozditása céljából, román munkákra pályadijat tüzzön ki.

3. Hogy az aradi és a környékbeli románság részére egy román kaszinót és könyvtárt állitson fel Aradon.

Az egyesület ügyeit egy, a közgyülés által megválasztott igazgató vezeti, akit az eredeti alapszabályok szerint a kormányhatalom erősit meg ezen állásában és habár ezen intézkedés kimaradt a módositott alapszabályokból, mindazonáltal még ma is jogszokás, hogy ezen egylet igazgatóját, a m. kir. belügyminiszter erősiti meg, amit már az a tény is igazol, hogy az egyesületnek, 1884. április 28-án megtartott közgyülése által, az

egyesület igazgatójává megválasztott dr. Oncu Miklós aradi ügyvédet, a m. kir. belügyminiszter 51.132/884. sz. a. leiratában nem erősitette meg ezen állásában.

Az egyesület, — vagyonának a hetvenes évek elején történt hütlen kezelése folytán, — az utóbbi évtizedekben alig adott magáról életjelt. Az egyesületnek az 1907. évi augusztus hó 11-én megtartott közgyülése azonban — amelyen nagy számban vett részt az aradvármegyei román intelligencia, — elhatározta, hogy az egyesület ezentul intenzivebb müködést fog kifejteni.

Az egyesületnek kezdetben ezrekre menő tagja volt, jelenleg azonban azoknak a száma alig 200. Az egyesület jelenlegi vagyona 18.609 K 19 f. Az egyesületnek van egy könyvtára is. Az egyesület 1907-ben a kereskedelmi és az ipari iskolák román tanulói között 700 korona ösztöndijat osztott ki.

Az egyesület helyisége az aradi «Nemzeti ház»-ban van.

Az egyesület jelenlegi elnöke: Papp I. János aradi görög keleti román püspök; alelnökei: Dr. Oncu Miklós, az aradi «Victoria» román pénzintézet vezérigazgatója, országgyülési képviselő és Ciorogariu Román, aradi papnöveldei igazgató; igazgatója: Goldiș László, az aradi szentszék titkára, országgyülési képviselő; aligazgatója: Dr. Pop C. István ügyvéd, országgyülési képviselő; jegyzője: dr. Stoica Dénes, az aradi «Tribuna» segédszerkesztője; a választmány tizenkét tagból áll.

IV.

„A máramarosi román népnevelési egyesület."

Miután 1885-ig a máramarosvármegyei görög katholikus románság a munkácsi és az ungvári görög katholikus ruthén püspökök fenhatósága alá tartozott, azok oda nagyobbára olyan ruthén papokat és tanitókat küldöttek, akik nem tudtak románul. A szamosujvári görög katholikus román püspökségnek 1853-ban történt létesitése után azonban a máramarosvármegyei görög katholikus románok, a szamosujvári püspök fenhatósága alá kerültek. Ezen körülmény nagyban hozzájárult a máramarosvármegyei románság kulturális fejlődéséhez, amelynek céljából az 1860. deecmber 13-án megtartott vármegyei közgyülés elhatározta, hogy a máramarosvármegyei román nép kulturájának az érdekében, Máramaros-Szigeten egy román tanitóképezde és egy azzal kapcsolatban álló alumneum létesittessék.

Ezen tárgyban, Man József főispán elnöklete alatt 1861. február 5-én egy konefrencia tartatott, amely elhatározta, hogy a Máramarosszigeten felállitandó román tanitóképezde és egy ezzel kapcsolatban álló alumneum létesitésére a szükséges öszszeget, a máramaros-, a szatmár- és az ugocsavármegyei ro-

románoktól közadakozás utján fogja megszerezni. A konferencia, Man József főispán inditványára azt is elhatározta, hogy Ő Felségét arra kéri, hogy adományozza a létesitendő román tanitóképezde számára, a Máramarossziget város piacán levő «ugynevezett Szegedy» kincstári belsőséget, az azon levő épületekkel együtt.

Ő Felsége, a máramarosvármegyei románság ezen kérvénye folytán, a kért «Szegedy» kincstári birtokot a létesitendő román tanitóképezdének adományozta.

Man József főispán, az ezen ajándékozásról szóló okiratot az 1861. május 21-én megtartott konferencián olvasta fel, amely elhatározta, hogy 1862/3. iskolai évben meg fogja nyitni a tanitóképezdét, továbbá, hogy az erre, valamint a szükséges épületek felállitására szolgáló munkálatok vezetésével egy, a főispán elnöklete alatt álló bizottságot küld ki.

Ez a bizottság 1861. szeptember 3-ikán tartotta meg az első ülést, amely a tanitóképezde vezetésével Bușiția János magyarláposi tanitót bizta meg, továbbá elrendelte, hogy a kerületi esperesek irják össze azokat a fiatalokat, akiknek hajlamuk van a tanitói pályára. A tanitóképezde alapszabályainak a kidolgozása céljából egy bizottságot küldött ki; végre kimondotta, hogy a máramarosi románság október havában egy nagy gyülést fog tartani, amelyen szerveztetni fog ezen tanitóképezde és alumneum fentartására szolgáló egyesület.

Miután a tantermekül szolgáló épületek az 1862. év nyarán leégtek, a tanitóképezde első osztálya csak az 1862/3. iskolai évben nyilt meg 15 növendékkel.

«A máramarosi román népnevelési egyesület» 1863. február 24-én tartotta meg az első ülését. A gyülés elhatározta, hogy a tanitóképezde fentartásához, a máramarosi görög katholikus román vikáriátushoz tartozó minden egyes plébános legalább 50 frttal járuljon és hogy az egyes közegek által, az ezen célra megajánlott összegek tábláztassanak be az illető községekre.

A megnyilt tanitóképezdének már mindjárt kezdetben nehézségekkel kellett küzdenie, mert habár a szamosujvári görög katholikus püspökség felállitása alkalmával, Szatmár-, Ugocsa- és Máramaros vármegyékhez tartozó 94 görög katholikus román hitközség ki is vált a munkácsi görög katholikus ruthén püspökség fenhatósága alól: a máramarosszigeti plébánia mindazonáltal továbbra is, a munkácsi görög katholikus ruthén püspökség fenhatósága alatt hagyatott. A munkácsi püspökség pedig az iránt tett előterjesztést magasabb helyekre, hogy a máramarosszigeti román tanitóképezde szintén helyeztessék az ő fenhatósága alá, mert kánonjogilag nincs megengedve, hogy valamely egyházmegyében felállitott intézet, egy idegen egyházmegye püspökének a fenhatósága alatt álljon. Ezen előterjesztésnek azután az volt a következménye, hogy a szamosujvári

görög katholikus román püspök, 1868-ig nem tudta megszerezni a tanitóképezde számára a nyilvánossági jogot, amiért is a tanitóképezde addig csak mint magántanintézet müködött és szerepelt.

Man József főispán, a ruthéneknek ezen tanitóképezdével szemben támasztott igényeik következtében, 1864. január 20-ikára Kálinfalvára, Jurka János alispán házába egy konferenciát hivott össze, amely Bușiția János tanár fizetését, a failletménynyel együtt, 600 frtban állapitotta meg és amely a tanitóképezde fentartásával felmerült 800 frt évi kiadást, a máramarosszigeti görög katholikus vikáriátushos tartozó lelkészekre, hivőkre és templomokra vetette ki. A konferencia végül elhatározta, hogy Man József főispán vezetése alatt, Jurka János alispánból, Pável Mihály vikáriusból és a vikáriátussághoz tartozó összes esperesekből álló deputációt küld Alexi János, szamosujvári görög katholikus püspökhöz, hogy állapodjanak meg a püspökkel az iránt, hogy miképpen biztosittassék a román tanitóképezde fennállása és hogy miképpen volna az, a szamosujvári görög katholikus püspök fenhatósága alá helyezhető?

Man József főispán, az 1864. május 24-én megtartott bizottsági ülésen tett jelentést, az Alexi János szamosujvári görög katholikus püspökkel történt megállapodásról, amely szerint az egyesület alapszabályai jóváhagyás végett felterjesztettek a helytartótanácshoz, amely azonban 1864. április 21-én kelt 33.789. leiratában arról értesitette Alexi János szamosujvári görög katholikus püspököt, hogy az alapszabályok nem hagyhatók jóvá. 1. mert az egyesületnek nincs még elegendő alapja arra, hogy biztosithassa a tanitóképezde és az alumneum fentartását; 2. mert a mármarosszigeti plébánia a munkácsi püspök fenhatósága alatt áll; 3. mert még nem intéztetett el a máramarosszigetiek azon kérvénye, amelyben a szamosujvári görög katholikus püspökséghez való csatoltatásukat kérelmezték és 4. mert sokkal célszerübb volna, ha a tanitóképezde a vármegye egyik alkalmasabb helyén állittatnék fel.

A bizottság ezzel szemben elhatározta, hogy Ő Felségéhez ebben az ügyben egy memorandumot terjeszt, amelyet Pavel Mihály vikárius, Mihálka Vazul vissói görög katholikus esperes, Jurka János alispán, Mihályi Péter és Jurka Vazul főszolgabiró tagokból álló deputáció személyesen fog átadni Ő Felségének.

A deputáció habár eleget tett megbizatásának, az alapszabályok jóváhagyását még sem tudta kieszközölni.

Ezen idő alatt a tanitóképezde fennakadás nélkül müködött és két osztálya volt. A tanitóképezdéből évenként 10—15 növendék került ki, akik Máramaros-, Szatmár-, Ugocsa vármegyékből és Kővár vidékéről valók voltak. A növendékek Bușița János tanár felügyelete alatt, az intézet alumneumában laktak, ahol naponként az élelmezésért, 10—20 krt fizettek.

1867-ben ezen egyesület fáradozásaira létesült a «Mára-

marosi románok olvasó egylete», amelynek az alapszabályait a m. kir. belügyminiszter, 1867. október 23-án 4.624. sz. a. hagyta jóvá. Ezen olvasó egyletnek meglehetős nagy könyvtára van.

«A máramarosi román népnevelési egyesület» tagjai, az 1865., 1866. és az 1867. években is minden lehetőt megtettek arra nézve, hogy alapszabályai jóváhagyassanak és hogy a máramarosszigeti románok külön váljanak a ruthénektől és mint ilyenek önálló plébánia keretében szervezkedve, kiváljanak a munkácsi görög katholikus ruthén egyházmegyéből. Minden fáradozásaik azonban hiába valók voltak, mert a munkácsi görög katholikus püspök nehézségeket görditett az alapszabályok megerősitése és a tanitóképezdének a nyilvánossági joggal való felruházása elé, aki rossz szemmel nézte a románoknak ezen törekvéseit. Végre sok utánjárás után, a vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1868. április 7-én kelt és Máramaros vármegye közönségéhez intézett 3265. számu leiratában kilátásba helyezte az alapszabályok jóváhagyását.

Miután a miniszteri leirat következtében, az egyesület ujból felterjesztette a már 1864-ben bemutatott alapszabályait, ezeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1868. augusztun 4-én 11.810 szám alatt jóváhagyta.

Az alapszabályok jóváhagyása után az egyesület elnöke, Man József főispán, 1868. december 1-ére hivta össze az egyesület alakuló közgyülését, amelyen a máramarosvármegyei románság előkelőségei nagy számban vettek részt. Az egyesület, világi elnökévé Man József főispánt, egyházi elnökévé pedig Pável Mihály vikáriust választotta meg.

A közgyülés elhatározta, hogy az alumneum felépitését az 1869-ik évben fogja megkezdeni és az e célra aláirt összegeket haladéktalanul be fogja hajtani és hogy az épités céljaira a vallás- és közoktatásügyi minisztertől 6.000 frt segélyt fog kérni. (Ez a segély azonban nem adatott meg.)

Azt, amit az egyesület vezérférfiai előreláttak bekövetkezett, tudniillik, hogy az állam, Máramarosszigeten állami tanitóképezdét fog felállitani. A vallás- és közoktatásügyi miniszter Molnár Aladár miniszteri osztálytanácsost küldte Máramarosszigetre, hogy lépjen érintkezésbe a felállitandó állami tanitóképezdét illetőleg az egyesülettel.

Igaz, hogy az egyesületnek az alapszabályai, az 1868-iki népiskolai törvény hozatala előtt hagyattak jóvá és igy az állam nem zárhatta be a máramarosszigeti román tanitóképezdét, de mindazonáltal teljes joggal megkövetelhette, hogy abban a törvényben előirt képesitéssel biró tanárok alkalmaztassanak és hogy annak megfelelő tantermei legyenek.

Miután pedig az egyesület alig alkalmazhatott 2—3 tanárt, kellő alapja pedig nem volt arra nézve, hogy a tanitóképezde számára megfelelő tantermeket épithessen és miután a szamosuj-

vári egyházmegyei kormány Naszódról Szamosujvárra tette át az egyházmegyei tanitóképezdét és többször ama óhajának adott kijejezést, hogy teljesen elegendő az egyházmegyében egy és pedig a szamosujvári görög katholikus egyházmegyei tanitóképezde: az egyesület elfogadta a vallás- és közoktatásügyi miniszter kiküldöttjének, Molnár Aladár miniszteri osztálytanácsosnak azon ajánlatát, hogy az egyesület adja át az államnak bizonyos kölcsönösen megállapitott és elfogadott feltételek mellett, az általa fentartott máramarosszigeti román tanitóképezdét.

Az egyesületnek 1869. október 11-én megtartott közgyülése, az egyesület által fentartott máramarosszigeti román tanitóképezdének az átadására vonatkozó feltételek megállapitása céljából, a saját kebeléből egy bizottságot küldött ki, amely tárgyalásokba is lépett a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbizottjaival: Molnár Aladár miniszteri osztálytanácsossal és Szilágyi István királyi tanfelügyelővel.

Ezen tárgyalások folytán az egyesület, az általa fentartott máramarosszigeti román tanitóképezdét, az 1869. október 13-án kelt és a vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1870. julius 2-ikán 747. szám alatt jóváhagyott szerződésben foglalt feltételek mellett átadta az államnak.

A szerződést az egyesület, az 1870. julius 18-án megtartott bizottsági ülésén azzal a feltétellel vette tudomásul, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter, a szerződés értelmében kieszközlendi, hogy az Ő Felsége által 1861-ben, a létesitendő román tanitóképezdének adományozott «Szegedy» kincstári belsőség, a román tanitóképezde megszüntével, egy ujabb adománylevélben az egyesület által létesitendő román alumneumnak adományoztassék.

Ami sikerült is, mert a «Szegedy» kincstári birtok tulajdonjogilag «A máramarosi román népnevelési egyesület» javára iratott át.

Az egyesület, a megszünt tanitóképezde helyiségeit, a raktárak kivételével, 400 frt évi lakbérért az állami tanitóképezdének adta bérbe.

Az egyesületnek 1872. augusztus 26-án megtartott közgyülése elhatározta a tervbe vett alumneum felépitését és ennek a megvalósitására egy bizottságot küldött ki. A kiküldött bizottság az épitési költségek fedezésére, a szamosujvári görög katholikus káptalantól 10.000 frtot vett kölcsön, amely Mihalka László alispán ingatlanaira tábláztatott be; a Máramaros vármegyei alapból pedig 6000 frtot vett kölcsön, amely Mihályi Péter országgyülési képviselő és Dr. Mihályi János ingatlanaira tábláztatott be.

Az épitkezések egyik része az 1873. őszén, a boltok és raktárak pedig 1875-ben lettek befejezve. Az alumneum azonban az egyesület 1878. évi közgyülésének a határozata foly-

tán csak akkor fog megnyilni, hogy ha az egyesület megszabadul az adósságaitól.

Az egyesület, az alumneumot az 1886/7. iskolai évben nyitotta meg, amikor is abba 7 ingyenes és 5 fizetéses növendéket vett fel és az alumneum prefektusává Belea Györgyöt, a szamosujvári görög katholikus egyházmegyéhez tartozó, rendelkezési állapotban levő lelkészt nevezte ki. Az egyesület azonban határozatilag kimondotta, hogy ösztöndijasai kötelesek lesznek arra a pályára lépni, amelyet nekik az egyesület ki fog jelölni, még pedig azért, mert a román nép előrehaladása azt kivánja, hogy a románok minden pályát felkaroljanak és minden pályán képviselve legyenek. Az egyesület ezzel kapcsolatban azt is elhatározta, hogy ösztöndijasai idővel, ha tanulmányaikat befejezték és önállóak lesznek, az egyesület iránt tanusitandó hálából, legalább is 200 frttal lépjenek az egyesület tagjai közé.

Miután az egyesület által fentartott román tanitóképezde megszünt, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a főispánhoz intézett és 1887. december 27-én kelt 2418. sz. leiratában arra hivta fel az egyesületet, hogy ezen megváltozott körülménynek megfelelőleg, módositsa az alapszabályait. Az egyesületnek 1888. március 12-én megtartott közgyülése, miután a bizottság által kidolgozott módositott alapszabálytervezetet elfogadta, elhatározta hogy azt a főispán utján, a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fogja felterjeszteni.

Ezen módositott alapszabályokra vonatkozólag azonban a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1889. január 9-én kelt és a főispánhoz intézett 2296. sz. leiratában arról értesitette az egyesületet, hogy nem engedi meg, hogy a jövőben is fentartassék az egyesület hitfelekezeti jellege, miért is arra utasitja az egyesületet, hogy alapszabályait ezen leiratnak megfelelőleg módositsa. Az ezen kivánságoknak megfelelőleg módositott alapszabályokat, a vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1893. szeptember hó 3-ikán 1892. szám alatt hagyta jóvá.

Ezek az alapszabályok, amelyek jelenleg is érvényben vannak a következők:

„A máramarosi román népnevelési egyesület“ alapszabályai.

I. Az egyesület cime és célja.

1. §. A máramarosi román nép nevelésére «A máramarosi román népnevelési egyesület» alakittatik.

2. §. Az egyesület célja a M.-Szigeten felállitott román tápintézet fentartása.

3. A tápintézet «a máramarosi román népnevelési egyesület tápintézete» nevet viseli.

4. §. A tápintézet szt. Bazilnak van ajánlva.

5. §. A tápintézetben kedvezményes és fizetéses ellátásban első sorban a máramarosi illetőségü görög szertartásu katholikus román la-

kosok gyermekei részesitendők; más megyebeli görög katholikus román ifjak részben vagy egészben ingyen csak akkor vehetők fel az intézet fentartására ezen célból nyujtott hozzájárulás arányában, ha már megyebeliek egyáltalában nem jelentkeznének.

II. A tápintézet feladatáról.

6. §. *a*) A tápintézetbe részint dijtalan benlakásra, részint dijtalan benlakás és köztartásra felvételt nyernek első sorban a máramarosszigeti állami tanitóképezdében tanuló máramarosmegyei román növendékek; másod sorban pedig a máramarosszigeti gimnáziumokban vagy netalán felállitandó állami reáliskolákban tanuló máramarosi román ifjak. A tápintézetbe való dijtalan felvételre a képezdei növendékeknek elsőbbségi joguk van, oly formán, hogy az egylet köteles, ha tudniillik jelentkeznek, legalább 30 képezdei növendéket ingyen lakásra s ezek közül 15-öt köztartásra is felvenni, köztartásra felvettekkel mérsékelt dijat fizettethet, amely dij azonban nem lehet nagyobb, mint azon összeg, amelybe az állami tanitóképezdénél egy növendék ellátása (élelmezése) kerül. Azonban köztartás tekintetében a félfizetéses, vagy egész ingyenes helyek legalább egy harmadrésze a tanitóképezdei jól tanuló növendékeket illeti meg. Gimnáziumi és reáliskolai növendékek csak akkor vétethetnek fel, ha fent jelzett 30 tanitóképezdei növendék már felvétetett, vagy a tápintézet igazgatójánál a tanévet megelőzőleg legalább 15 nappal felvétel végett nem jelentkezett; *b*) a tápintézetben lakás- vagy köztartásra felvett képezdei növendékek a tanfolyamok bevégzése után legalább 10 évig a máramarosi g. k. román népiskolákban tanitókként müködni kötelesek, ha ily iskolában a tanfolyam bevégezte után azonnal állomást nyerhetnek, mely kötelezettségről szülőik vagy gyámjaik által kiállitott és gyámhatóságilag jóváhagyott okiratot tartoznak adni; *c*) fizetéses növendékekül első sorban máramarosi, másod sorban más megyebeli g. kath. vagy más keresztény felekezetbeli ifjak is vehetők fel.

III. A tápintézet fentartásáról.

7. §. A tápintézet az egyesület vagyonából, az egyesületi tagok dijaiból és önkéntes adakozásokból fog fentartatni.

8. §. Azon jótevők, kik egyszerre vagy meghatározott időközönként fizetendő 200 frt összeggel vagy mig ezen összeget lefizetik, az annak megfelelő évi kamatokkal segitendik az intézetet, a tápintézet és egyesület alapitó tagjainak neveztetnek.

9. §. Azon egyének és testületek, kik az intézet és az egylet javára 100 frt tőkével, vagy mig ezen összeget kifizetik, annak megfelelő évi kamatokkal pontosan járulnak, az intézet és az egylet rendes tagjai lesznek.

10. §. Azon egyének vagy testületek, melyek az intézet alaptőkéjének emeléséhez, gyarapitásához kisebb összegekkel járulnak, az intézet jótevőinek neveztetnek.

11. §. Az intézet védnöke a szamosujvári görög szertartásu katholikus püspök. Az egylet müködésének figyelemmel kisérése s a tápintézet felett gyakorlandó felügyelet céljából a védnököt következő jogok illetik meg: 1. Az egylet közgyülésein megjelenve, azokon diszelnöki helyet foglal el és szavazati joggal bir; 2. a közgyülési jegyzőkönyvek hozzá felterjesztetnek; 3. a vallás- és közoktatási m. kir. miniszter által felülvizsgált számadások neki bemutattatnak; 4. a tápintézet igazgatói, aligazgatói és felügyelői állomásaira jelentkezők közül alkalmas egyéneket kijelöl a közgyülés által megejtendő választásra. Az igazgató választásáról a közgyülés a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjesztésben a kir. tanfelügyelő utján jelentést tesz; 5. a tápintézetnek a vallás- és közok-

tatásügyi miniszter által jóváhagyott rendtartási és fegyelmi szabályai, valamint a növendékek iskolai előmeneteléről és magaviseletéről szerkesztett időszaki jelentések hozzá felterjesztetnek.

12. §. Az intézet alapitó és rendes tagjai, valamint védnöke képezik «A máramarosi román népnevelési egyesület»-et.

13. §. Az egyesület ügyeit vezetendi a közgyülés és az igazgató bizottság.

14. §. Az egyesület minden ügyében a máramarosmegyei kir. tanfelügyelő utján érintkezik a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel. A kir. tanfelügyelő a kormány képviseletében ugy a közgyülésnek, mint az igazgató bizottságnak tagja, mindkét helyen szavazati joggal bir s a határozatokat a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felebbezheti. A felebbezés azonban a határozatok végrehajtását illetőleg felfüggesztő hatással csak akkor bir, ha eziránt tett inditványa a közgyülés vagy igazgatóbizottság ülésén elfogadtatik, a végérvényes határozat azonban a vallás- és közoktatásügyi minisztert illeti meg.

IV. Az egylet közgyüléseiről.

15. §. Az egyesület védnöke, alapitó és rendes tagjai (8., 9. és 11. §-ok) ennek közgyüléseiben szavazati joggal birnak és a jelenlevő tagok határozatai kötelezők az egyesületre nézve.

16. §. Ezen alapszabályok változtatását a közgyülés a nagyméltóságu vallás- és közoktatásügyi miniszterium beleegyezésével és alapitó és rendes tagjai kétharmad részének hozzájárulásával eszközölheti.

17. §. Az egyesület célja (2. §.) azaz a szigeti román tápintézet fentartása nem változtatható.

18. §. Azon esetben, ha az egyesület alaptőkéje oly jelentékeny összegre növekednék, hogy annak összes kamatai a tápintézet fentartására nem volnának szükségesek, a közgyülés jogában álland a fenmaradott kamatokból felsőbb iskolákba járó máramarosi görög keleti román ifjakat segélyezni; nemkülönben jogában álland a máramarosi görög keleti román iskolákat is segélyezni, azonban ezen intézkedésekhez a magas kormány beleegyezése előzőleg kikérendő.

19. §. Azon máramarosmegyei községek vagy testületek, melyek egyszerre, vagy meghatározott időközben az egyesület alap javára 200 frttal vagy annak kamataival járulandnak, az egyesület gyüléseiben egy általok megválasztott és meghatalmazványnyal ellátott képviselő által mint egyesületi tagok vehetnek részt.

20. §. A 8., 9., 11. és 19. §-okban emlitetteken kivül a közgyülés tagjai: Máramarosmegye kir. tanfelügyelője, mint a magas kormány képviselője, valamint a tápintézet elöljárósága és felügyelői, kik szavazati joggal birnak.

21. §. A közgyülésen a tanácskozási, inditványozási és határozati jogot mindenki személyesen gyakorolja, kivéve a községeket és testületeket, melyek az ülésre képviselőket küldenek; a tagsági jogok gyakorlata pedig az aláirt összeg teljes befizetésétől vagy legalább annak teljes befizetéséről bizonyságot nyujtó kötvénynyeli biztositásától tétetik függővé és csakis máramarosmegyebeliek által gyakorolható.

22. §. Az egyesületi cél hasznos megoldása és virágzó kifejtése tekintetéből, az egyesület saját ügyeinek rendezésére a közgyülésben szavazattöbbséggel 3 évi időtartamra egy igazgató-bizottságot fog választani, valamint megválasztja hivatalnokait, u. m. az elnököt, alelnököt, pénztárnokot, ellenőrt és jegyzőt.

23. §. Az intézet költségeinek fedezésére szükséges összeget az igazgató-bizottság előterjesztésére a közgyülés határozza meg.

24. §. A rendes közgyülés évenként egyszer fog megtartatni, azonban, ha a körülmények igényelnék, az egyesület elnöke és akadályoztatása

esetén alelnöke által többször is összehivandó. A gyülési jegyzőkönyv fel fog terjesztetni a védnökhöz és kivánatra magyar szövegben a kir. tanfelügyelőnek is megküldetik, aki minden közgyülésre meghivandó.

25. §. A határozatok hozatalánál a többség szavazata és ha azok egyenlők, az elnök szavazata bir döntő erővel.

26. §. Valamely az egyesületet kötelező közgyülési határozat hozatalára az egyesület hivatalnokain kivül legalább 15 tagnak jelenléte szükséges.

27. §. A közgyülésnek joga és kötelessége az egyesület és intézet költségeiről az igazgató-bizottság által felterjesztett számadásokat minden év végével megvizsgálni és a számadónak a felmentvényt megadni; a számadást a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz felterjesztés végett a kir. tanfelügyelőséghez megküldeni. A számadások a védnöknek bemutatandók.

28. §. Az elnök, jegyző és 3 egyleti tag által hitelesitett közgyülési jegyzőkönyvek az elnök, illetőleg alelnök és jegyző által aláirva fognak kiadatni és az egyesület védnökéhez felterjesztetni.

V. Az igazgató bizottságról.

29. §. Az igazgató bizottság áll: elnökből, alelnökből, kir. tanfelügyelőből, az egyesületi hivatalnokokból és 18 tagból, kik közül 9-et az egyháziakból, 9-et pedig a világi tagokból az egyesületi közgyülés 3 évre fog választani.

30. §. Az igazgató-bizottság végzi és vezeti az intézet fentartását illető közügyeket, valamint felügyel a közgyülés határozatainak teljesitésére.

31. §. Az igazgató-bizottság kötelessége a tápintézet fentartására szükséges költségvetést előlegesen kidolgozni és azt elfogadás és utalványozás végett a közgyülésnek előterjeszteni.

32. §. Az igazgató-bizottság fog gondoskodni a tápintézeti épületek kijavitásáról és átalakitásáról.

33. §. Az igazgató-bizottság kötelessége az intézet szükségleteire forditott kiadásokról vezetett számadásokat minden év végén megvizsgálás végett a közgyülésnek bemutatni.

34. §. A bizottság minden kiadásokat tárgyazó határozatok alkalmával a szavazat eredményeivel egyszersmind a szavazók neveit is bevezeti a jegyzőkönyvbe.

35. §. A tápintézetbe való felvételi hirdetések módozata és a növendékek felvétele az igazgató-bizottság jogköréhez tartozik.

36. §. A tápintézet felügyelői hirlapok utján is eszközölt hirdetések folytán fognak választatni; jelentkezők közül a védnök alkalmas egyéneket kijelölend a közgyüs által leendő megválasztás végett.

37. §. Az elnök vagy alelnök és egy a bizottság kebeléből választott tag az egyesület pénztárát évenként többször és váratlanul megvizsgálni köteles.

38. §. Hogy a bizottság határozatai kötelezők legyenek, legalább 5 tagnak jelenléte szükséges.

39. §. A bizottság a maga ügyeiben szavazattöbbséggel határoz.

40. §. A bizottság fogja meghatározni tanácskozásának rendjét, valamint ülés tartásának idejét; azonban az elnök vagy alelnök szükség esetén a bizottsági gyülést bármikor is egybehivhatja.

41. §. A bizottság jegyzőkönyveiben az ülésen jelenlevők névszerint sorolandók fel és a jegyzőkönyvek az elnök, jegyző és egy bizottsági tag által fognak hitelesittetni. Azon ülések jegyzőkönyvei, melyekben a kir. tanfelügyelő jelen nem lenne, kivánatra magyar nyelven szerkesztve neki megküldendők.

VI. Az egyesület hivatalnokai.

42. §. Az elnök vagy távollétében az alelnök valamint a közgyülések, ugy az igazgató-bizottság üléseiben elnököl.

43. §. Az elnök vagy ennek távollétében vagy akadályozása esetén az alelnök tüzi ki az évi rendes közgyülés idejét és azt összehivja, nemkülönben, ha szükséges, a rendkivüli közgyülést is ő hivja össze.

44. §. Az elnök és annak távollétében vagy akadályozása esetében az alelnök az egyletet illető minden belügyeknek főkormányzója, valamint külsőleg ő képviseli az egyesületet, ugy az ő neve alatt folynak az egyesület érdekében inditott, vagy ellene emelt peres ügyek.

45. §. Az egyleti jegyző, mint rendes tag a közgyülésekben és az igazgató-bizottságban szavazattal bir.

46. §. A jegyző kötelessége szabályszerüen vezetni valamint a közgyülések, ugy az igazgató-bizottsági ülések jegyzőkönyveit.

47. §. A jegyző az elnöknek esetleg az alelnöknek bemutatja a jegyzőkönyvek fogalmazványait, ki által átvizsgáltatván és aláiratván azokat ő is aláirja és az egyesület pecsétjével ellátva kiadja.

48. §. A pénztárnok személyes vagyoni felelősség mellett kezeli az egyesület vagyonát. Ellennyugták mellett szedi be az alapitvány és az egyesület jövedelmeit és nyugták mellett fizeti ki a bizottság által meghatározott és jóváhagyott költségeket.

49. §. Az ellenőr kötelessége a pénztárnok kezelését ellenőrizni.

50. §. A pénztárnok rendes bevételi és kiadási naplót vezet és azt a számadások beadásánál a bizottságnak előmutatni köteles. A napló bekötött, átvarrott és az egyesület pecsétjével ellátott leend.

51. §. Az alapitvány pénzek és jövedelmek a jótékony alapitványok kezelési szabályai szerint fognak kezeltetni, mely célra az igazgató-bizottság egy tervezetet fog kidolgozni.

VII. A tápintézetről.

52. §. A tápintézet elöljárósága egy igazgató, egy aligazgató és egy vagy több felügyelő. Az elöljáróság itt felsorolt tagjait a védnök kijelölése alapján a közgyülés választja meg. Az igazgató megválasztásáról a közgyülés a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjesztésben a kir. tanfelügyelő utján jelentést tesz.

53. §. A tanulmányi felügyelő az intézetbeli növendékek magaviseletéről és előmeneteléről, az illető tanintézetekben megszabott időszakokban az igazgatónak irásbeli jelentést tesz, az pedig az igazgató-bizottságnak és a védnöknek.

54. §. Az igazgató-bizottság fogja kidolgozni a tápintézet fegyelmi és rendtartási szabályait és azokat megerősités végett a kir. tanfelügyelő utján a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz terjeszti fel. Ezen szabályok a védnöknek is bemutattatnak.

55. §. A tápintézetbe leendő felvételre a hirdetést az igazgató-bizottság fogja eszközölni és a 6. §. alapján meg fogja határozni a felveendőknek számát és a felvétel felett határoz.

56. §. Tekintve, hogy az egyesület a tápintézetet nagy költségekkel és áldozatokkal tartja fenn és a tápintézeti épületek felállitására nagy összegeket forditott, megállapittatik, miszerint azon növendékek, kik a tápintézetben az egyesület költségén neveltettek, idővel az egyesületi vagyon gyarapitásához hozzájárulnak és pedig akként, hogy ha az ily növendék (600) hatszáz forinton felüli jövedelmü állással fog rendelkezni, az általa élvezett ösztöndijak összegének legalább egyharmad részét 10 évi rész-

letekben visszafizesse, ez által az egyesület alapitó, illetőleg pártoló tagjává lesz. Miről szülőik vagy gyámjaik által kiállitott és gyámhatóságilag jóváhagyott okirat lesz kiállitandó. A tanitóképezdei növendékek kötelezettségéről a 6. § *b*) pontja rendelkezik.

57. §. Az egyesület és az igazgató bizottság minden igyekezetét oda forditandja, hogy a tápintézetbeli növendékek vallásos, erkölcsös és hazafias szellemben és a haza iránti szeretetben neveltessenek.

VIII. Az egyesület feloszlásáról.

58. §. Azon esetben, ha az egyesület bármely okból feloszlanék, kieszközlendő lesz a magas kormány beleegyezése arra nézve, hogy az egyesület megmaradt vagyonának kamatai a máramarosi görög szertartású kath. román tanulóknak ösztöndijként kiosztassanak.

59. §. Ha az egyesület az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, mennyiben további müködésének folytatása által az állam vagy az egyesületi tagok érdekei veszélyeztetnének, haladéktalanul felfüggesztetik és a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok megtartására, különbeni feloszlatás terhe mellett köteleztetik.

60. §. Az egyesület feloszlását csak közgyülésen lehet inditványozni, mely inditvány előleges véleményezés végett az igazgató-bizottsághoz utasittatik; ennek javaslata a kérdés eldöntésére különösen összehivott közgyülésen tárgyalandó. Az egyesület feloszlását kimondó határozathoz az összes tagok kétharmadának jelenléte s a jelenlevők kétharmadának szavazata szükséges s az ily feloszlatást netán kimondó határozat mielőtt foganatosittatnék, a vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszteriumhoz felterjesztendő. Ha pedig az egyesület feloszlatása tárgyában összehivott közgyülésen a tagok kétharmada nem jelennék meg, egy hónappal későbben uj közgyülés hivatik össze, melyen a tárgyat illetőleg a megjelent tagok többsége határoz.

1892. eln. szám.

Ezen alapszabályokat a magyar kir. belügyminiszter urral egyetértetőleg jóváhagyom.

Szepesmindszent, 1893. szeptember hó 3-án.

Gróf Csáky, s. k.

Az egyesületnek 1894. október 29-ikén megtartott közgyülése választotta meg az uj alapszabályok alapján az egyesület tisztviselői karát. Ezen a közgyülésen részt vett dr. Wekerle László máramarosi kir. tanfelügyelő is, akinek az uj alapszabályok értelmében, mint tanfelügyelőnek joga van részt venni az egyesület közgyülésein és bizottsági ülésein. Ezen a közgyülésen az egyesület elnökévé: Mihályi Péter országgyülési képviselő választatott meg.

Az egyesület bizottságának 1898. julius 15-én megtartott ülése, tekintettel arra, hogy az egyesüetnek még mindig 12.000

frt adóssága van, amelynek törlesztésére, az alumneum fentartása folytán vajmi csekély összeget fordithat és amely adósság fennállása magát az alumneum létét veszélyezteti, azt határozta, hogy a legközelebbi közgyülésnek azt fogja inditványozni, hogy ezen adósság letörleszthetése céljából, zárassék be három évre az alumneum.

Az egyesületnek 1898. augusztus hó 1-én megtartott közgyülése, a bizottság fennebbi inditványával szemben azt határozta, hogy az alumneumot nem zárja be, hanem az abban ellátandó növendékek számát fogja alábbszállitani és ennek megfelelőleg az 1898/9. iskolai évtől kezdve, ingyenes lakással négy tanitóképezdész, teljes fizetéssel pedig 14 növendék fog felvétetni, akik közül azon hat növendék, akik eddig is növendékei voltak az alumneumnak, az abban fizetett dijnak csak a felét fogják fizetni, mig a dijnak a másik fele közadakozásból fog fedeztetni. Ilyeténképpen az egyesület az 1898/9. iskolai évtől kezdve, az alumneumra évenként csak 300 frtot fog adni, amenynyit a prefektus évi fizetése tesz ki, a jövedelem többi részét pedig az adósságok törlesztésére fogja forditani. Hogy az adósságok mennél hamarabb törlesztessenek, a közgyülés azt is elhatározta, hogy felkéri a máramarosi görög katholikus vallású románokat, hogy minden egyes családfő, ha mindjárt öt évi részletekben is, fizessen az egyesület javára 1 frtot. Ez a közadakozás még most is folyik.

Az egyesületnek 1903. augusztus 7-én megtartott közgyülése elhatározta, hogy a jövőben mindaddig, mig az egyesület adósságai letörlesztetnek, az alumneumba csak 15—20 növendék fog részint teljesen ingyenesnek, részint pedig félfizetésesnek felvétetni. Ezen határozatnak megfelelőleg, az alumneumban 1904/5. iskolai évben 18 ösztöndijas lett felvéve, akik közül 3 teljesen ingyenes (300 frt ösztöndijjal), 15 pedig részint félfizetéses (150 frt ösztöndijjal), részint egyharmad fizetéses (100 frt ösztöndijjal) volt.

Az egyesületnek az 1905/6. iskolai évben 17 ösztöndijas növendéke volt, akik részben teljesen ingyenesek, részben pedig félfizetésesek voltak. Ezen növendékek ellátására az egyesület 4099 koronát költött.

Az egyesületnek az alumneum létesitése óta, azaz 1886-tól kezdve 1906. junius 30-ikáig, 111 ösztöndijas és 72 teljes fizetéses, összesen tehát 183 növendéke volt.

Az egyesület az alumneum megnyitása óta 1905/6. iskolai év végéig összesen 67.165 koronát osztott ki ösztöndijképpen.

Az egyesület bizottságának 1891. augusztus 7-én megtartott ülése, tekintve, hogy az alumneum ösztöndijas tanitóképezdészei, tanulmányaik befejezése után az állami iskolákban keresnek alkalmazást, határozatilag kimondotta, hogy az egyesület az alumneum ösztöndijas tanitóképezdészeitől, az alumneumba való fölvételükkor

reverzálist vesz azivánt, hogy a nevezett tanitóképezdészek, tanulmányaik befejezte után, legalább is 5 évig kötelesek a görög katholikus román iskolákban tanitóskodni, amely reverzálisokat, az illető növendékek szülei is kötelesek aláirni.

Az egyesületnek az 1905. évben 8187 K 51 f. bevétele és 8296 K 03 f. kiadása és igy 108 K 52 f. deficitje volt.

Az egyesület jövedelmei között szerepelnek a tagsági dijak, amelyek 247 K 27 f.-t tettek ki, a jövedelem többi része az egyesületnek mármarosszigeti házainak a bérjövedelméből került ki, amely évenként 6—7000 K közt váltakozik.

Az egyesület vagyona a máramarosszigeti bérházakból áll, amelyek körülbelül 60.000 K értéket képviselnek, amelyet azonban a szamosujvári görög katholikus román káptalantól kölcsön vett összegből még mindig fennálló 17.000 K terhel, — és igy az egyesület vagyona közel 43.000 K-t tesz ki.

Az egyesület jelenlegi elnöke Mihályi Péter országgyülési képviselő; alelnöke: Bud Titusz, püspöki külhelynök. Az igazgató bizottság a máramarosszigeti kir. tanfelügyelőn kivül, 9 egyházi és 9 világi tagból áll.

Az egyesületnek 30 alapitó (400 koronával) és 21 rendes tagja (200 koronával) van. Az egyesületnek vannak még százakra menő pártoló tagjai is, akik tetszés szerinti összeggel járulhatnak az alumneum fentartásához.

V.

A „Progresul“ fogarasi román mükedvelő szintársulat.

Ez az egyesület Fogaras székhelylyel 1885-ben létesült; célja egy román mükedvelő szintársulat létesitése.

Az egyesület elnöke: Dr. Şenchea János, fogarasi ügyvéd.

Az egyesületnek jelenleg 15 alapitó, 26 rendes és 28 müködő, összesen tehát 69 tagja van.

Az egyesületnek az 1905. évben 1165 K 97 f. bevétele és 181 K 16 f. kiadása volt. Vagyona egy pár ezer korona.

Ezen egyesület müködése abban áll, hogy évenként dilletánsok által előadott egy pár szinielőadást rendez Fogarason.

Az egyesületnek a következő alapszabályai vannak:

1. §. Fogaras városában egy román mükedvelő szintársulat létesittetik «Progresul» név alatt, melynek célja: a müveltség terjesztése az esztetikus izlés, nemes és erkölcsös érzelmek ébresztése szinielőadások rendezése által.

2. §. A társulat célja egyszersmind az ének és zene fejlesztése is, s ha a körülmények megengedik, ez irányban is tevékeny leend.

3. §. A társulat céljának elérhetése szempontjából egy alap fog létesittetni és pedig: *a*) az alapitó-, rendes- és pártoló tagok adományaiból; *b*) az előadások jövedelmeiből; *c*) az elhelyezett pénzek kamatjaiból.

4. §. A társulatnak tagja lehet hazánk minden honpolgára és neveztetik: *a*) alapitó tagnak, hogy ha egyszer s mindenkorra 10 frttal járul a társulat alapjához; *b*) rendes tagnak, ha évenként 1 frt dijat fizet; *c*) pártoló tagnak, ha 1 frtnál kevesebbet fizet; *d*) tiszteletbeli tagnak, kit a közgyülés a társulat célja körül szerzett érdemei következtében a bizottság ajánlatára megválaszt; *e*) müködő tagnak, ki a szini- és zenei előadások alkalmával személyesen közremüködni ajánlkozik, ez utóbbiak minden fizetés alól felmentvék.

5. §. A társulati tagok joga és kötelessége: *a*) a társulat közgyülésein döntő szavazattal résztvenni; *b*) a társulat elnökét és a bizottság tagjait megválasztani; *c*) különös kötelme a müködő tagoknak a társulat bizottsága által koronként nekik kiosztott szerepek elfogadása és azok tehetség szerinti eljátszása. A pártoló tagok a közgyüléseken csakis tanácskozási joggal birnak.

6. §. A társulati tagság megszünik a halál esetén kivül még a következő esetekben: 1. ha a határidő lejártával, kétszeri felszólitásra kinyilatkoztatja a tagok valamelyike, miszerint nem akarja többé fizetni s ha tettleg nem is fizeti be, a tagsági dijat; 2. ha a tagok valamelyike önként visszalép, vagy ha a közgyülés fontos okok alapján hozott határozatával kizárja.

7. §. A közgyülést képezik az alapitó-, rendes-, tiszteletbeli- és müködőtagok döntő szavazattal és a pártoló tagok tanácskozási joggal.

8. §. A közgyülés teendői: *a*) a társulat elnökét, alelnökét és igazgatóság tagjait megválasztani; *b*) a társulatnak a bizottság által megvizsgált számadásait felülvizsgálni, ugyszintén kebeléből egy bizottmányt küldeni ki, mely a bizottság számadásait és cselekményeit átnézi és megvizsgálja; *c*) szükség esetén az alapszabályokat megváltoztatni; *d*) a jövő évi költségvetést is megállapitani; *e*) a bizottság által ajánlatba hozott tiszteletbeli tagokat megválasztani.

9. §. A rendes közgyülésnek, mely évenként kétszer kell hogy megtartassék, helye Fogaras és idejét meghatározza a megelőző közgyülés. Ezt a bizottság legkevesebb 15 nappal előbb sajtó után közhirré teszi.

10. §. A rendkivüli közgyülés csak sürgős és nevezetesebb esetekben és pedig csakis a bizottság határozata vagy legkevesebb 10 szavazati joggal biró tag indokolt kérése folytán hivható össze.

11. §. A közgyüléseken a jelenlevő tagok szavazati többsége jogérvényesen határoz. A szavazat felkelés és leülés, esetleg névszerinti szavazás által történik. A névszerinti szavazást az elnök csak akkor rendelheti el, ha azt legalább 5 tag kivánja. Az alapszabályok módositását célzó határozatok hozatalára az összes társulati tagok kétharmad részének hozzájárulása szükséges. Ilynemü határozat csakis az esetben érvényes, ha a közgyülés összehivása alkalmával közhirré tett és a tárgysorozatban kitétetett, hogy az alapszabályok módositása céloztatik. Hogyha azonban kétszeri kihirdetés után sem gyülne össze a társulati tagok kétharmada, akkor a jelenlevők szavazati többsége határoz az alapszabályok módositásáról is.

12. §. A közgyülés rendes tagjaiból választ egy elnököt, egy alelnököt és egy 12 és pedig 6 férfi- és 6 nőtagból álló bizottságot 3 évi időszakra. Ezen időszak letelte után ugyanazon tagok választhatók ujból. Bizottsági tag csak Fogaras városi lakos lehet.

13. §. A közgyülés választ kebeléből egy titkárt a jegyzőkönyv és levelezés vezetésére, egy pénztárnokot és egy ellenőrt a számadások kezelése céljából.

14. §. A bizottság ülést tart, valahányszor a társulat szüksége és érdeke kivánja. A bizottsági tagok az elnök, esetleg alelnök által az ülésre irásban hivatnak meg. A bizottságba érvényes határozat hozatalához a jelenlevők szavazati többsége szükséges. Azonban ily határozat

hozatalánál az elnökön és titkáron kivül legalább 3 tag jelenléte szükségeltetik.

15. §. A bizottság kötelmei: 1. a társulatot mindennemü külügyeiben képviselni; 2. a társulat vagyonát kezelni és a pénztárnok meg ellenőr által vezetett számadásokra felügyelni; 3. meghatározni mindig a jótékony célt, melyre a társulat szinielőadásait, zene- avagy énekhangversenyeit koronként rendezendi; 4. az előadandó szindarabokat a körülményekhez képest megválasztani és az egyes szerepeket a társulati müködő tagok között azok képzettsége és tehetsége szerint kiosztani; 5. a közgyülésen a társulat müködéséről jelentést tenni.

16. §. Az elnök kötelezettségeiről: 1. felügyelni arra, miszerint a társulat alapszabályai az összes társulati tagok és a bizottság által mindig szem előtt tartassanak és hogy a közgyülés vagy a bizottság által hozott minden határozatok végrehajtassanak; 2. ő irja alá a titkárral együtt a társulat mindennemü iratait, valamint a közgyülés és a bizottság jegyzőkönyvét is; 3. az elnök képviseli a társulatot a hatóságok és harmadik személyek irányában; 4. elnököl a közgyüléseken és a bizottsági üléseken. Mindezen teendőket az elnök akadályoztatása esetében az alelnök végzi.

17. §. A titkár vezeti a közgyüléseken és a bizottságban a jegyzőkönyvet, valamint a társulatnak összes levelezéseit is.

18. §. A pénztárnok és ellenőr vezetik tisztán és pontosan a bevett és kiadott pénzekrőli számadásokat, forma szerinti nyugtát mutatva fel, melynek az igazgató által mindig ellenjegyezve kell lennie.

19. §. A közgyülés jegyzőkönyvét hitelesiti egy, a közgyülés által ad hoc választott legkevesebb öt tagu bizottmány, mig ellenben a bizottság jegyzőkönyvét mindig önmaga hitelesiti és pedig a legközelebbi ülésen.

20. §. A társulati teendőket minden egyes tag ingyen teljesiti.

21. §. Külföldi egyének csakis a nagyméltóságu m. kir. belügyminiszterium előleges beleegyezése mellett választhatók az egylet tiszteletbeli tagjaivá.

22. §. A társulat feloszlására és annak vagyona hovaforditására vonatkozó közgyülési határozatok érvényességéhez a nagyméltóságu m. kir. belügyminiszterium előleges jóváhagyása szükséges.

23. §. A közgyülési érvényes határozatokhoz az alapszabályok megváltoztatására vonatkozólag, hasonlólag a nagyméltóságu m. kir. belügyminiszter előleges jóváhagyása szükséges.

24. §. A társulat a jelen alapszabályokban körülirt célt soha nem fogja szem elől téveszteni, s ha ezt tenné s oly esemény következne, amely által az állam érdeke sértetnék, vagy a társulat vagyona veszélyeztetnék: a kormánynak jogában áll a társulat müködését felfüggesztve, vizsgálatot rendelni ellene s annak eredménye szerint a társulatot végleg fel is oszlatni.

25. §. Előre nem látott esetben, ha a társulat megszünne, akkor vagyona átmegy a fogarasi mindkét felekezetü román nőegylet tulajdonába és pedig egyenlő arányban.

Jóváhagyatott a m. kir. belügyminiszterium által 1885. julius 24-én. 39.504/VII. sz. a.

Beniczky s. k.
államtitkár.

VI

A „Petru Maior“ olvasó-egylet.

A Budapesten tanuló egyetemi román ifjak, már 1820-ban rendszerint összegyültek Teodori Vazul budapesti görög keleti lelkész lakásán és a Maior Péter által irt és akkoriban megjelent román történelmi munka hatása alatt, müvelték a román irodalmat és történelmet. Maior Péternek 1821. február 14-én történt

elhunyta után, a harmincas és a negyvenes években pedig, «A román tanulók egyesülete» elnevezés alatt egy magánjellegü zártkörü társaságot alkottak.

A szabadságharc lezajása után, miután a hazai románok nagy számban alkalmaztattak a magasabb állami hivatalokban és fiaikat nagyobbára a budapesti egyetemen képeztették ki, Budapest a hazai román ifjuságnak egy kiváló gócpontját képezte. Ezek az ifjak 1862. február 7-én értekezletre gyültek össze és elhatározták, hogy a román nyelvben való gyakorlásuk céljából, egy olvasó egyletet fognak alakitani, amely egylet alapszabályainak a kidolgozásával Vulcan József joghallgatónak az elnöklete alatt, egy négy tagból álló szükebb bizottságot biztak meg. A román tanulóifjak ezen olvasóköre, a szükebb bizottság által kidolgozott alapszabályok alapján, 1862. február hó 20-án tartotta meg alakuló közgyülését, amelyen az olvasókör elnökéül: Cosma Pártén joghallgatót (a nagyszebeni «Albina» román pénzintézet jelenlegi vezérigazgatóját) választották meg. Az olvasókör kezdetben hol az egyik, hol a másik tag lakásán tartotta üléseit. Az olvasókör 1863. április 2-án megtartott gyülésén hozott határozatának megfelelőleg, az alapszabályok, 1865-ben az egyetemi rektorátus utján, a helytartótanácsnak terjesztettek fel jóváhagyás végett. Ezen alapszabályok 13. §-a szerint az egyesület elnöke: a budapesti egyetem román nyelv és irodalom tanára volt. Ezen szakasznak megfelelőleg, az egyesület elnöke két éven át tényleg a budapesti egyetem román nyelv és irodalom tanára volt. Hogy az alapszabályoknak ezt a szakaszát miképpen, miért és mikor változtatta meg az egyesület? ezekre vonatkozólag nincsenek közelebbi adatok.

Ezen alapszabályokból az is kitünik, hogy az olvasókör «Petru Maior egyesület» elnevezését vette fel. Hogy az olvasókör tagjait milyen indokok vezették aziránt, hogy a Maior Péter nevét vegyék fel, erre nézve az egyesület irattára semmiféle támpontot sem szolgáltat. Az egyesületnek 1877-ben megjelent első jelentésében erre vonatkozólag azonban a következők foglaltatnak:

«Az ifjuságot azon elhatározásában, hogy az egyesületet Maior Péter után nevezze el: Maior Péternek, a román nemzeti irodalom terén kifejtett kiváló érdemein kivül, még az a körülmény is vezette, hogy Maior Péter, a románság esthajnali csillaga, Budapesten élt és hunyt el».

Maior Péter, a dicsőszentmártoni Maior, nemesi családból származik. Született 1753-ban vagy 1754-ben a Torda vármegyéhez tartozó Mezőkapuson, ahol atyja, Maior Gergely, görög katholikus esperes volt. Maior Péter, az alsó és a középiskolákat Marosvásárhelyen, Kolozsváron és Balázsfalván végezte. Maior Gergely balázsfalvai püspök, 1774-ben Şincai Györgygyel (a későbbi román krónikással) együtt theológiai kiképeztetésük céljából, az egyházmegye költségén Rómába, a «Collegium de propaganda fide» szemináriumba küldte. Több évi ott tartózkodása alatt a románok eredetére vonatkozólag kutatásokat eszközölt a vatikáni könyvtárban. Tanulmányainak a befejezése után Rómából Bécsbe ment, ahol az egye-

temen az egyházjogot hallgatta, onnan pedig Balázsfalvára ment, ahol a papnöveldében, mint a theológia és filozófia tanára volt alkalmazva. 1779-ben belépett a «Baziliták» szerzetébe és a Pál szerzetesi nevet vette fel; miután azonban II. József egyik rendelete folytán alászállittatott a szerzeteseknek száma, 1784-ben neki is el kellett hagynia a balázsfalvai zárdát. Tanári állását ekkor a szászrégeni plébánosi és a görgényi görög katholikus esperesi állással cserélte fel, amelyet 1809. január 30-ig tartott meg, amikor aztán Budára jött és elfoglalta a pesti magyar egyetem nyomdájában megjelenő román könyvek revizori állását, amelybe a helytartótanács által 1808. szeptember hó 2-án neveztetett ki. Hogy miért hagyta oda az egyházi állását? ezt nem lehet bizonyosan tudni. Valószinü, hogy ezt azon üldöztetések elkerülése céljából tette, amelyeknek ki volt téve Bob János balázsfalvai püspök részéről (1782—1830) azért, mert nem helyeselte azokat a latin szertartású ujitásokat, amelyeket a püspök a görög katholikus egyházba behozott. Maior Péter 12 éven át, 1821. február 14-én bekövetkezett haláláig töltötte be a revizori állást. Hogy Maior Péter melyik budai temetőben van eltemetve, azt nem tudják, egyesek azt állitják, hogy a közös temetőben, mások pedig, hogy a ferencrendiek temetőjében nyugszik. Végrendeletében 3700 frtot (akkori értékben) hagyott a marosvásárhelyi római katholikus szemináriumnak, hogy abból olyan román tanulók segélyeztessenek, akik az ő családjából valók, vagy hogy ha olyanok nem lennének, ugy abból Torda vármegyéhez tartozó más, nemes családból származó, román tanulók segélyeztessenek; 1772 frtot a nagyszebeni árvaháznak; 3544 frtot pedig a balázsfalvai egyházmegyei papi alapnak hagyományozott.

Maior Péternek, a Budán megjelent több egyházi és halotti beszédein, valamint több történelmi és nyelvészeti munkáján kivül, legfontosabb munkája, az 1812-ben Budán megjelent: «Istoria pentru inceputul Românilor in Dacia» (A románoknak Dáciában való keletkezésének a történelme). Az akkori kormány megtiltotta volt ezen munkának — tekintettel annak politikai tartalmára és irányára — a megjelenését, amire Maior egyenesen István nádorhoz fordult és tőle kért engedélyt ezen munka kinyomatására, amit meg is kapott.

Maiornak ezen ciril betükkel irt munkája, a legelső román történelmi munka, amelyben a vatikáni könyvtárból összegyüjtött adatok alapján azt iparkodik beigazolni, hogy a románok a rómaiak egyenes leszármazói és mint ilyenek, kezdettől fogva lakói a jelenlegi Magyarországnak.

Maior eme történelmi munkáját több történetiró, minden történelmi becs nélküli munkának nyilvánitotta.

Maior ezen munkáját, Malinescu Jordache moldvai földbirtokos a saját költségén adta ki másodszor 1834-ben Budán.

Maior ezen munkájának a harmadik kiadását latin betükkel, a «Petru Maior» egyesület adta ki 1883-ban a saját költségén, a szamosujvári «Aurora» nyomdában.

Maior ezen munkáján kivül még figyelmet érdemel az «Ortographia romana, sive latino-valachica, una cum clavi, qua penetralia originationis vocum reserantur» cimü, 1819-ben Budán megjelent munkája, amelyben a román nyelv számára, a ciril betük helyett a latin betük behozatalát sürgeti, mert — szerinte — a román nyelv, mint a latin nyelv egyik ágazata, természetének és fejlődésének nem a szláv, hanem a latin alfabet felel még és éppen azért az ortografiában az etimológiai irányt ajánlja, mint amely hivatva van visszatükrözni a román nyelv latin eredetét.

Ugyancsak emlitésre méltó még Maior Péternek «A román egyház történelme» cimü munkája is, amelyet habár Maior még életében kezdett nyomatni, az mégis csak halála után 8 évre jelent meg.

A helytartótanács, az egyesületnek többrendbeli kérvénye dacára sem határozott, az alapszabályokat illetőleg. Az alkotmá-

nyos élet visszaállitása után, az egyesület 1867. október havában az alapszabályok jóváhagyását illetőleg, egy ujabb kérvényt intézett a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, aki azonban az egyetemi rektorátus utján, 1868. január 15-én kelt 570. számu leiratában arról értesitette az egyesületet, hogy alapszabályait, tekintettel azoknak 5. §-ára nem hagyja jóvá és hogy ezt a szakaszt olyaténképpen kivánja módosittatni, hogy az egyesületnek rendes tagjai csakis az egyetemre beiratkozott hallgatók lehetnek, nem pedig olyanok is, akik már tanulmányaikat befejezték.

Az egyesület azonban 1868. február 24-én megtartott ülésében azt határozta, hogy a kifogásolt 5. §-t változatlanul kivánja fentartani és ilyen értelemben ujabb kérvényt intézett a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, aminek azonban semmi eredménye sem volt. Miután az egyesület belátta, hogy semmi reménye sem lehet az iránt, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter elálljon az alapszabályok 5. §-ának a módositásától, 1870. október 23-án megtartott ülésében elhatározta, hogy az egyesületnek a jövőben akadémiai jellege lesz, azaz hogy az egyesület rendes tagjai csakis egyetemi hallgatók lehetnek. Ezen határozatnak megfelelőleg módositották azután az alapszabályokat és azokat jóváhagyás végett ujból felterjesztették a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. Ezen módositott alapszabályok értelmében ejtették meg azután az egyesület tisztviselői karának a megválasztását, amely a bánáti részekből való román egyetemi hallgatók győzelmével végződött.

Miután azonban ezzel a választással a máramarosi és az erdélyi részekből való román egyetemi hallgatók nem voltak megelégedve, ezek az egyesület kebeléből kiléptek és a régi alapszabályok alapján 1870. október 20-án különálló olvasókört alkottak. Ezáltal a budapesti román egyetemi hallgatók kebelében két «Petru Maior egyesület» állott fenn. Az egyik egyesület a könyvtárnak, a másik pedig a pénztárnak volt tulajdonában. Ez a két egyesület különkülön háboritatlanul folytatva müködését, folytonosan azon vitatkozott, hogy melyik közülök a tulajdonképpeni törvényes egyesület? A kiváltak egyesülete, végre hosszas rábeszélések után 1871. február 7-én beolvadt a régi egyesületbe, amely az 1871/2-ik iskolai évtől kezdve az egyesület számára rendes helyiséget bérelt.

Minthogy az egyesület alapszabályaiban a kivánt módositások teljesittettek, a vallás- és közoktatásügyi miniszter az alapszabályokat 1873. január hó 29-én jóváhagyta.

Az egyesület kebelében az 1873/4-ik iskolai év elején egy dalárda is létesült.

Az egyesület 1876-tól kezdve, egy «Rosa cu Ghimpi» («Tövises rózsa») cimü lapot adott ki, amely minden hónapban kétszer jelent meg és a melyben a tagok jobb munkái közöltettek. A lap irodalmi és humorisztikus részből állott. A humorisztikus rész az egyesület tagjainak az élményeiből meritette a tárgyát. A lap szerkesztőjét és munkatársait, az év elején megtartott alakuló

közgyülésen választották meg. Az egyesület ezen lapja az 1894/5-ik iskolai évben szünt meg.

Az egyesület az 1891/2-ik iskolai évben 800 példányban kiadta a Popp Ghica által irt «Horia» tragédiát, amelyben a szerző Horiát, az 1874-iki oláh parasztlázadás szervezőjét és vezetőjét magasztalja.

Az egyesület az 1895/6-ik iskolai évben elhatározta, hogy az egyesület belső ügymenetére vonatkozó szabályrendeletet állit össze és hogy minden öt évben egy almanachot fog kiadni, amelyben közöltetni fognak az egyesület rendes tagjainak, a gyüléseken felolvasott irodalmi becscsel biró munkái (az első almanach 1901-ben jelent meg) és végül, hogy az egyesület minden évben ünnepélyt fog rendezni Maior Péter emlékére.

A m. kir. belügyminiszter az egyesület müködését 1895. december 29-én kelt 1724. számu rendeletével felfüggesztette és azzal egyidejüleg vizsgálatot rendelt aziránt, hogy az egyesület alapszabályaiban körülirt hatáskörét milyen mértékben és irányban lépte tul?

A vizsgálat kideritette, hogy az egyesület tagjai az egyesület helyiségeiben az alapszabályoktól eltérőleg politikai vonatkozásu és tartalmu felolvasásokat tartanak és hogy az egyesület tagjai, az alapszabályoknak a politikát kitiltó rendeletét kijátszhassák, az egyesület helyiségein kivül, a fővárosi vendéglők zárt helyiségeiben, izgató felolvasásokat tartanak, és végül, hogy magyar államellenes munkát ád ki, mint a minő a Popp Ghica által irt «Horia» tragédia.

Az egyesület müködése tehát az 1895/6-ik iskolai évben hét hónapra fel volt függesztve. A felfüggesztés tartama alatt az egyesület elnöksége több izben kérte a m. kir. belügyminisztert, hogy vonja vissza a felfüggesztő rendeletet, a minek következtében azután a m. kir. belügyminiszter 1896. julius 9-én kelt 320. számu leiratában, a felfüggesztő rendeletet hatályon kivül helyezte.

Miután az egyesület alapszabályai a belügyminiszter utasitásának megfelelőleg módosittattak, azokat a belügyminiszter 1897. május 10-én hagyta jóvá.

Ezek az alapszabályok a következők:

I. RÉSZ.

Az egylet neve, célja és eszközei.

1. §. A budapesti egyetemi román nemzetiségü ifjuság «Petru Maior» név alatt olvasó-egyletet alakit.

2. §. Az egylet célja: A müveltségnek román nyelven való terjesztése és a kollégiális szellem fejlesztése.

3. §. A cél elérésére eszközül szolgálnak: *a*) az egylet gyüléseiben tartandó tudományos értekezletek, társalgások és szavalatok, a politika teljes kizárásával, *b*) egy alakitandó könyvtár, *c*) a zene müvelése.

4. §. Az egylet «Petru Maior olvasó-egylet Budapest 1872» feliratu pecséttel bir.

II. RÉSZ.

Az egylet tagjai.

5. §. Az egylet tagja lehet minden a Szent István korona országainak területén született román nemzetiségü magyar honpolgár.

6. §. Az egylet tagjai lehetnek: *a*) rendesek, *b*) rendkivüliek, *c*) tiszteletbeliek, *d*) alapitók.

7. §. Rendes tagok csak a Budapesten lakó román nemzetiségü tanuló ifjak lehetnek.

8. §. Rendkivüliek lehetnek a Budapesten lakó hivatalnokok és polgárok.

9. §. Tiszteletbeli tagokká a román nemzeti irodalom terén maguknak érdemeket szerzett egyének választhatók meg. Ezek megválasztása közgyülésen történik. Külföldiek tiszteletbeli tagokká csak a m. kir. belügyminiszter utólagos jóváhagyásának fentartásával választhatók meg.

10. §. Alapitó tagok lehetnek azok, kik az egylet pénztárába egyszersmindenkorra 50 frtot befizetnek.

III. RÉSZ.

A tagok jogai és kötelességei.

11. §. A rendes tagok résztvehetnek az egylet gyüléseiben és tanácskozmányaiban tanácsadó és döntő szavazattal és kötelesek az egylet pénztárába évenkint 4 frtot o. é. befizetni.

12. §. A rendkivüli tagok szintén résztvehetnek az egylet gyüléseiben és tanácskozmányaiban, de csak tanácsadó szavazattal; egyszersmind bölcs belátásukra és nemzeti érzületükre bizatik az egyleti pénztárba befizetendő összeg meghatározása.

13. §. A tiszteletbeli és alapitó tagok az egylet évkönyveibe feljegyeztetnek.

IV. RÉSZ.

Az egylet gyülései.

14. §. Az egylet gyülései a következők: *a*) rendes közgyülés, *b*) rendkivüli közgyülés, *c*) rendes heti gyülés, *d*) irodalmi ülés.

A) *A rendes közgyülések.*

15. §. Rendes közgyülés évenként kétszer tartatik a tanév első és utolsó hónapjában.

16. §. Hatásköre: *a*) az egylet tisztviselőinek megválasztása, *b*) a bizottság évi jelentésének és az évi számadások megvizsgálása és a tisztviselőknek azok iránti felelősség alóli felmentése, *c*) az egyleti tagoknak az egyletből leendő végleges kizárása, *d*) a tiszteletbeli tagoknak a megválasztása, *e*) az alapszabályok módositása, *f*) az egylet feloszlatása.

17. §. Rendes közgyülés megtartására az összes beirt rendes tagok kétharmadának jelenléte; határozathozatalra pedig a jelenlevők abszolut többsége szükséges. Ha első izben, a beirt rendes tagok kétharmad része meg nem jelennék, 8 napra rá uj közgyülés hivandó össze, mely tekintet nélkül a megjelentek számára, határozatképes.

B) *A rendkivüli közgyülések.*

18. §. Rendkivüli közgyülés hivandmó össze a beirt rendes tagok egynegyedének kivánatára vagy mikor a bizottság szükségesnek tartja.

19. §. A rendkivüli közgyülések teendőire, megtarthatásuk, valamint a határozathozatal kellékeire nézve ugyanazok a szabályok érvényesek, mint a rendes közgyülésekre vonatkozólag.

C) *Rendes heti gyülések.*

20. §. Rendes heti gyülés hetenkint egyszer tartandó az egylet helyiségében. A határozathozatalra szavazattöbbség szükséges.
21. §. Teendőik következők: *a*) értekezletek, birálatok felolvasása, szavalatok, *b*) igazgatási belügyek.

V. RÉSZ.

Az egylet tisztviselői.

22. §. Az egylet tisztviselői képezik az egylet bizottságát.
23. §. A bizottság a következő tagokból áll: 1. egy elnök, 2. egy alelnök, 3. egy titkár, 4. két jegyző, 5. egy pénztáros, 6. egy ellenőr, 7. egy könyvtáros, 8. egy alkönyvtáros.
A) Az elnök összehivja és megnyitja a gyüléseket, azokat vezeti és elnököl; egyenlő szavazatok esetében szavazatával dönt, hitelesiti a jegyzőkönyveket a legközelebbi gyüléseken a jegyzővel és két e célra általa kijelölt taggal, aláir minden az egyletet érdeklő iratot, utalványozza az ellenőr ellenjegyzése mellett a bizottság által megszavazott összegeket s egyszersmind képviseli az egyletet felelősség mellett hatóságok és harmadik személyek irányában.
B) Az elnök távollétében az alelnök mindenben helyettesiti őt.
C) A titkár vezeti az egylet külügyeit, eszközli az uj tagok beirását, jelentést tesz az egyletnek a bizottság müködéséről és az év végén a rendes közgyülésnek az egylet tevékenysége és állapotáról.
D) A jegyzők vezetik felváltva az egylet gyüléseinek jegyzőkönyveit és hitelesitik azokat a jelen §. *A*) pontja szerint.
E) A pénztáros beszedi és nyugtázza a tagsági dijakat és az egylet más jövedelmeit, naplót vezet az egylet bevételeiről és kiadásairól s köteles a bizottság vagy az egylet kivánságára számadásait bármikor kimutatni.
Kiadásokat csakis az elnök utalványozására és az ellenőr ellenjegyzése mellett tehet.
F) Az ellenőr ellenjegyzi az elnöki utalványokat, valamint minden az egyletet illető bevételi és kiadási okmányt.
G) A könyvtáros őrködik az egylet könyvei, lapjai és folyóiratai fölött és köteles az ügykezelési szabályzat értelmében a fent jelzett tárgyak állapotáról jelentést tenni és minden a könyvtárra vonatkozó teendőt ellátni.
H) Az alkönyvtáros kezeli az egylet levéltárát, segélyt nyujt a könyvtárosnak teendőiben és annak távollétében mindenben helyettesiti.
24. §. A bizottság egy évre választatik a 17. §-ban körülirt eljárás szerint.
25. §. A bizottság felügyel az egylet vagyonára és végrehajtja az egylet határozatait.
26. §. A bizottság összes határozatai az egylet gyüléseihez megfelebbezhetők.
27. §. Minden az egylet nevében kiadott irat az elnök és titkár által irandó alá.
28. §. A tisztviselők felelősséggel tartoznak az egyletnek.
29. §. A tisztviselők ujra választhatók.

VI. RÉSZ.

Az irodalmi választmány.

30. §. Az irodalmi ügyek vezetése egy héttagu irodalmi választmányra bizatik.

31. §. Az irodalmi választmány egy évre választatik a bizottsággal egyidejüleg.

32. §. Az irodalmi választmány rendes heti gyülésen választható meg és egészithető ki.

VII. RÉSZ.

Felügyelő választmány.

33. §. A bizottság tevékenységének és különösen a pénztár és könyvtár ellenőrzésére egy állandó három tagu felügyelőválasztmány választaik.

34. §. A felügyelőválasztmány felülvizsgál és három havonként jeletést tartozik tenni az egyletnek a tapasztaltakról.

35. §. A felügyelőválasztmány a heti rendes gyülésen is megválasztható és kiegészithető.

VIII. RÉSZ.

Általános határozatok.

36. §. Az egylet ügykezelési szabályzattal bir.

37. §. Az egylet feloszlik: 1. mikor a beirt rendes tagok kétharmadrésze a közgyülésen azt követelné és elhatározná, 2. mikor az egylet fentartásához megkivántató anyagi eszközök hiányozni fognak, 3. mikor az egyletnek nem lesz több, mint 3 tagja. Az egylet feloszlása esetében annak vagyona a Nagyszebenben székelő «Erdélyi román irodalmi és román népközmüvelődési egylet» «Asociăţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român» alapjára fog szállni.

38. §. Az alapszabályok módositása, az egylet feloszlása és ez esetben az egyleti vagyon hovafordítása iránt hozandó határozatok, foganatositás előtt a m. kir. belügyminiszter elé terjesztendők.

39. §. Ha az egylet az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartaná, a kir. kormány által, a mennyiben további müködésének folytatása által az állam, vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggeszthető és a felfüggesztés után elrendelendő szabályszerü vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlatható vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlatás terhe alatt kötelezhető.

Az egyesület belső ügymenetére vonatkozó szabályrendelet, az uj alapszabályoknak megfelelőleg, 1897-ben módosittatott.

Az egyesületnek 1906/7. évben 78 rendes (35 joghallgató, 16 orvosnövendék, 16 bölcsész, 10 technikus, 1 állatorvosi növen-

dék) és 6 rendkivüli tagja volt. Az egyesületnek jelenleg 27 tiszteletbeli és 29 alapitó tagja van.

Az egyesület az 1906/7. évben összesen 50 ülést tartott, amelyek közül 13 irodalmi ülés volt, melyeken az egyesület tagjai a többek között az 1905/6. iskolai évtől kezdve, ismertetik és kritizálják a legujabb román sajtótermékeket. Az irodalmi üléseken az egyesület tagjai 28 felolvasást, értekezést és szavalatot tartottak. Az egyesület kebelében egy dalárda és egy zenede áll fenn.

Az egyesület vagyona az 1906/7. iskolai év végével 15.032 K 71 fillért tett ki, amely az elmult évvel szemben 286 K 21 fillér többletet tüntet fel.

Ez a vagyon a 14.163 K 42 fillért kitevő állandó alapból, a 835 K 54 fillért kitevő rendelkezési alapból és 33 K 75 fillért kitevő «fillér-alap»-ból áll. Ezek az alapok értékpapirokból, részvényekből és készpénzből állanak.

Az egyesület könyvtára az 1906/7. iskolai év végén 1844 kötet kitevő 1643 müből állott.

VII.

A „Gozsdu alapitvány".

1. Az alapitvány létesitése, az alapitó életrajza, végrendelete, az alapitvány eredeti vagyona es rohamos növekedésének a tényezői.

A Budapesten székelő «Gozsdu-alapitvány», Gozsdu Manó alapitó végrendeletének megfelelőleg, a magyarszági görög keleti vallásu románok oszthatlan tulajdonát képezi és mint ilyen, az államkormány főfelügyeletének az épségben tartása mellett, a magyarországi görög keleti román nemzeti egyház kongresszusának, illetve a görög keleti román érseki szentszéknek a fenhatósága alatt áll.

Az alapitvány kezelését egy képviselet gyakorolja, amelynek tagjai: a magyarországi görög keleti román érsek, aki egyszersmind elnöke is a képviseletnek és valamennyi hazai görög keleti román püspök; továbbá ezeknek az összes számát hárommal meghaladó, tekintélyes és hitbuzgő görög keleti román világi férfiu, akik élethossziglan tagjai a képviseletnek. A világiak közül legalább egy tagnak, a Gozsduval rokonságban álló biharvármegyei királydaróci Poynár családból kell lennie.

Ezt az alapitványt Gozsdu Manó, a magyar királyi Curia birája tette, aki Nagyváradon, szegénysorsu kereskedő szülőktől, 1802. február 21-én született. Gozsdu tanulmányainak befejezése után keresett ügyvéd lett Budapesten, ahonnan 1861-ben Krassó-Szörény vármegye főispánjává neveztetett ki, amely állását azon-

ban csak rövid ideig tartotta meg, mert az 1861-iki országgyülés feloszlatása után ezen állásáról lemondott.

Gozsdu a provizórium megszünte után, 1866-ban, a Biharmegyében levő és a nagyváradi római katholikus püspök uradalmához tartozó tenkei kerületben képviselővé választatott.

Gozsdu 1869-ben a magyar királyi Curiához biróvá neveztetett ki és mint ilyen halt meg 1870. február 3-án. Gozsdu kétszer nősült meg, még pedig mind a kétszer budapesti macedóromán családból, gyermekek nem maradtak utána. Az első felesége, Pometa Anasztázia, 1863-ban halt meg. Második feleségét, Dumtsa Melániát, 1864-ben vette el feleségül. Özvegye azután férjhez ment Nemeshegyi Józsefhez, aki azonban szintén elhalt és igy másodszor is özvegy lett és mint ilyen még most is él.

A románok nem jó szemmel nézték Gozsdut, mert ő egyike volt azoknak, akik minden erejükből küzdöttek a magyar alkotmányért. Gozsdunak különösen azért voltak ellenségei a románok között, mert ő folytonosan azt hangoztatta, hogy a románok politikai sorsuk javulását csakis a magyaroktól várhatják. Gozsdunak ezen hazafias elveiért sok ócsárlást kellett eltürnie a románoktól, akiknek azonban mindig azt mondta volt: hogy «csak Gozsdu halála után fogjátok megtudni, hogy ki volt Gozsdu», amely mondását alapitványával tényleg be is igazolta.

Gozsdu, az utána elnevezett alapitványának a célját és annak kezelési módozatait, az 1869. november hó 4-én kelt végrendeletében határozta meg, amelynek főbb intézkedései a következők:

A 7-ik pont, mindazon vagyont, mi adósságaim és a temetési költségek kifizetése után fenmarad: egészben a magyar és erdélyországi román nemzet azon részének hagyományozom, mely a keleti orthodox hitvallást követi. Ezen hagyományt állandó alapitványul akarván alkotni: «Gozsdu alapitványa», román nyelven «Fundăţiunea lui Gozsdu» nevet viseljen; kezelésére és rendeltetésére nézve pedig a következő rendeleteim szolgáljanak megváltozhatlan szabályul:

a) Halálom után leltároztassék egész vagyonom, vonassanak le abból terheim, mennyire még fenmaradtak volna, fizettessenek ki, illetőleg biztosittassanak nőm özvegyi tartása (3-ik pont) vagy hagyatéka (4-ik pont) vagy azon esetre, ha mint özvegyem halna meg, a 4-ik pont értelmében a 25.000 frt és végtére Mandrino Julia gyermekei részére 12.000 forint (első pont), ami pedig ezen felül marad, adassék által az alább körülményesebben leirandó képviseletnek, mint általános örökösnek külön leltár mellett.

b) Ha az alapitványi képviselet előnyösnek találná az ingatlanok elárusitását, azt csak nőm beleegyezésével, még ha már férjhez ment volna is, a végrendelet végrehajtói a 4-ik pontban figyelmeztetésem szemelőtt tartásával, az alapitványi képviselet befolyása nélkül is megtehetik, sőt kedvező körülmények között árverés mellőzésével is szabad kézből elárusithatják; ha pedig e kérdésben egymással meg nem egyeznének, azon rész véleménye döntsön, melyen nőm leend.

c) Mivel legfényesebb jövőt jóslok az «első hazai takarékpénztár» részvényeinek, melyekből jelenleg 54 darabot birok, ezek addig, mig a

haza viszonyai rosszra nem változnak — mit Isten tőle háritson el — ne árusittassanak el, hanem biztos jövedelmi forrásul tartsa meg.

d) Alapitványom kezelésére a keleti orthodox román nemzetből a következő képviseletet hatalmazom fel:

aa) a keleti orthodox román metropolitát vagyis érseket;

bb) valamennyi magyar és erdélyországi keleti orthodox román püspököket;

cc) ezeknek összes számát meghaladó három személylyel több tekintélyes, (becsületességükről és józansággal párosult) buzgó orthodox keleti román érzelmükről ismert polgári férfiakat, kiknek megválasztásában nőmnek, ha már férjhez ment volna is és végrendeleti végrehajtóimnak, ha még életben lennének, valamint a biharmegyei királydaróci Poynár nevet viselő rokonaimnak is döntő szavazatuk legyen; ezen Poynár-családból, ha közöttük képességgel biró egyének lennének, legalább egy választassék a képviseletbe.

e) Miután ezen képviselet az alapitványi hagyományt a magyar és erdélyországi keleti orthodox román nemzet nevében átveszi, s azt az orthodox román metropolitai pénztárba célszerü ellenőrködés mellett letéteményezze azt gyümölcsözőleg biztos és szilárd hitelü jó helyekre s időközben pedig a pesti, nagyváradi, aradi s szebeni takarékpénztárakba az alapitvány neve alatt; a tiszta jövedelemnek két harmadrészét tőkésitse minden évben és szaporitsa kamatainak kamataival, illetőleg jövedelmeinek jövedelmeivel az átvétel idejétől számitott ötven (50) évig.

f) A jövedelem, illetőleg kamat egy harmadrészéből egy számvevőnek dijaztatása után fenmaradt összeget, a képviselet ossza fel ösztöndijul jeles viseletü, kitünő észtehetségü, keleti orthodox vallást követő román ifjaknak, kiknek szülői nem képesek gyermekük nevelését és kiképeztetését saját anyagi tehetségükből teljesiteni. Ehelyütt általános elv gyanánt megállapittatik, hogy az ösztöndijak, az egyes helyi viszonyok és tanosztályi fokozatok követelményei szerint szabassanak ki, nevezetesen külföldön vagy Budapesten tanulóknak, illetőleg felsőbb tudományokat hallgatóknak nagyobb ösztöndij adassék, mint azoknak, kik vidéken és illetőleg az alsóbb iskolákban tanulnak; az elsőbbeknek nyujtandó segélyezése évi 500 frtnál nagyobb és 300 frtnál kisebb, az utóbbiaknak nak adandó 300 frtnál nagyobb ne legyen.

g) Az *e*) alatti 50 év leteltével számittassék a tőkéhez a tőkésitett kamatok és ezeknek kamataival felszaporodott mennyiség egy uj főösszeggé, s ekkor ezen összeg jövedelmeinek tiszta három ötödrésze tőkésittessék kamataival és kamatainak kamataival «anatocismus» számitás szerint ismét ötven évig.

h) Ezen összeg jövedelmeinek fenmaradt két ötöd részéből, levonva a számvitel költségeit, adassék ismét ösztöndij az *f*) alatti kellékekkel biró jeles tanulóknak, de akkor már terjesztessék ki a segélyezés a müvészeti, lelkészi és tanitói pályán magukat kiképezni indult ifjukra is.

i) Ha ezen második 50 év is letelik, számittassék a tőkéhez, a tőkésitett kamatok és ezek kamatai által felszaporodott mennyiség egy ujabb főösszeggé és ezután ezen főösszeg jövedelmeinek tiszta fele tőkésittessék *e*) és *g*) szerint ismét 50 évig.

k) Ezen főösszeg jövedelmének második feléből levonva a számviteli költségeket, segittessenek a fennebbi elvek szerint számosabb tanulók, de már ekkor jutalmaztassanak a jövedelemből jeles tulajdonokkal biró, számos családdal terhelt, vagy elöregedett, szükölködő lelkészek és néptanitók is.

l) Ezen harmadik 50 év elteltével számittassék a tőkéhez a kamatok s ezek kamatainak tőkésitett egyik feléből felszaporodott mennyiség és képeztessék e szerint egy állandó főösszeg, de már akkor szüntessék meg a további tőkésités.

m) Mindazáltal képeztessék a netáni tőkeveszteségek- vagy kamat-

fennakadásokból származható zavarok elháritására egy tartalékalap (reservefond) az egész fő-alapitványi tőke jövedelmének egy tizedrészéből; ha a tiszta jövedelem egy tizedrészének a tartalékalap részére félretétele által a tartalék annyira szaporodnék, hogy a fő-alapitványi összeg egy ötödét elérte, csatoltassék a tartalékalap a főösszeghez és kezdessék meg egy uj tartalékalap a fennebbi cél elérésére s ugyanazon mód szerint.

n) Az alapitványi főösszeg egész jövedelme — a tartalék félretételével és megtakaritásával — fordittassék a fennebbi segedelmezéseken kivül minden más román keleti orthodox vallási célokra a képviselet többségének belátása szerint, szem előtt tartva a közös magyar hazának, a keleti orthodox anyaszentegyháznak és román nemzetnek javát és felvirágzását.

o) Minden segélyezésnél — hasonló qualifikatio mellett — a bihari Poynároknak, kik anyai nagyatyám Poynár Demeter rokonságából származnak, ha keleti orthodox vallást követnek, elsőbbség adassék.

p) Ismervén a román nemzet minden tagjainak nemzeti jólétének előmozditása iránti önzéstelen buzgóságát, meg vagyok győződve, hogy a képviselet teendőivel és gondjaival járó fáradságot minden képviseleti tag anyagi jutalom nélkül vállalandja magára, azon öntudat által érezvén magát jutalmazva lenni, hogy az általam szolgáltatott anyagot ő is segitett feldolgozni kedves nemzetének felvirágzására.

q) Addig mig alkotmányos uton a román nemzetnél nemzeti testület, nemzeti gyülés, kongresszus, vagy más autonóm gépezet lép életbe, az alapitványi képviselet csak a nagy közönségnek ád sáfárkodásáról számot olyformán, hogy az államkormány főfelügyelete épségben fentartatván, a számadások a magyar hivatalos és három legolvasottabb román lapokban a nyilvánosság közbirálatának adatnak át; ha pedig a nemzet, organikus autonóm testületet nyer, a számadások ez elé terjesztetnek jóváhagyás végett, azután felterjesztetnek a magyar államkormánynak s a fennebbi módon átadatnak a nyilvánosságnak, s ha a kezelésben hibák vagy ezen végrendelet elleni cselekvények, sőt netalán hütlenségek követtetnének el, a főfelügyelet jogánál fogva a magas magyar kormányt megtorlásra kérem és hatalmazom fel, egyébiránt olyan államkormány felügyeletet értek, melyet a törvény fog szabályozni és körülirni.

r) Az ösztöndijakat és segélyezéseket — három román lapban a kellő időben kihirdetett pályázat folytán az *f*), *h*), *k*), *n*) és *o*) pontok értelmében az arra szavazattöbbséggel legérdemesebbeknek elismertek között kiosztani — a képviseletnek tétetik kizárólagos jogává.

s) Ha a hazában a keleti orthodox egyház idővel aszerint rendeztetnék, hogy a szerbek a keleti románokkal egyesülten tartanának egyházi zsinatot, vagy nemzetiségi tekintetben a keleti vallásu románok a görög katholikus, máskép unitus románokkal együttesen tartanának kongresszusokat, vagy más cimü törvény által engedélyezett nemzeti gyülekezeteket, az ilyen vegyes gyülekezetekben az én alapitványom soha semmi szin alatt tanácskozás tárgya ne lehessen, sem szerbnek, sem unitus románnak ezen alapitvány sorsában nem csak szavazata, hanem véleménye se hallgattassék meg.

A Gozsdu halála után felvett hagyatéki leltár szerint az összes aktivák 539.607 frt 55 krt tettek ki és pedig:

I. *Ingatlanokban:*

1. A Király-utcában lévő ház	226.132 frt	67 kr.
2. A Rákoson levő villa 4 hold belsőséggel . .	29.118 „	64 „
3. A Rákoson levő rétek	25.056 „	24 „
Összesen . . .	280.307 frt	55 kr.

II. *Értékpapirokban:*

1. 54 drb Első hazai takarékpénztári részvény à 2.650 frt	143.100 frt — kr.
2. 40 drb Concordia malom részvény à 390 frt	15.600 „ — „
Összesen . . .	158.700 frt — kr.

III. Egyebekben:

Kötvénybeli követelésekben pedig	100.600 frt — kr.
Összesen . . .	539.607 frt 55 kr.

Ezen aktivákat összesen 345.578 frt 94 kr. passziva terhelte. Igy hát hagyatékként összesen 194.028 frt 61 kr. maradt, amelyből miután leiratot mint behajthatatlan követelés 53.625 frt: alapitványt megillető tiszta hagyaték összesen 140.403 frt 61 krt tett ki.

Gozsdu halála után, a rokonok perrel támadták meg a végrendeletet, de miután az alapitvány képviselete a rokonokkal kiegyezett, az alapitvány már 1871-ben megkezdte rendes müködését: amikor is az alapitvány első képviseletét báró Şaguna András, a nagyszebeni görög keleti román érsek, mint az alapitvány elnöke szervezte.

Miután a magyarországi görög keleti román egyháznak három egyházmegyéje van, a képviseletet az érseken (aki szintén megyés püspök) és a két megyés püspökön kivül még hat világi tagból kellett összeállitani, akiknek a kijelölése céljából az érsek és a megyés püspökök egyházmegyéjükből 2—2 világi férfiut ajánlottak és miután azok megválasztása ellen az alapitó özvegye Dumtsa Melánia, a Poynár-család, valamint Széher Mihály, Ioanovics György és Grabovszky György, végrendeleti végrehajtók nem tettek semmiféle kifogást, az alapitvány első képviselete a következőképpen lett összeállitva:

Egyházi tagok:

1. báró Şaguna András, nagyszebeni görög keleti román érsek, ugy is mint a képviselet elnöke. 2. Ivacicovics Prokop, aradi görög keleti román püspök. 3. Popasu János, karánsebesi görög keleti román püspök.

Világi tagok:

Az erdélyi főegyházmegyéből: 1. Aldulian János, curiai biró, 2. Puşcariu János, curiai biró; az aradi egyházmegyéből: 1. Faur János, Krassómegye főispánja, 2. Poynár Dénes, köz- és váltóügyvéd, Biharmegye aljegyzője; a karánsebesi egyházmegyéből: 1. Mocsonyi György, nagybirtokos, 2. Joanovici Miklós, birtokos.

Az alapitvány vagyonának a növekedéséhez a következő körülmények járultak:

1. Az «Első hazai takarékpénztár» 1872-ben uj részvényeket bocsátott ki, amelyekből a régi részvényesek 1.000 frtjával annyi részvényt vehettek, amennyi régi részvényük volt és igy a Gozsdu alapitvány 54 uj részvényhez jutott, amelyekből hatot az özvegynek adott, aki ezért lemondott az uj részvények után a neki járó $^3/_4$ jutalékról. Ennek következtében az alapitványnak 1872-ben már 102 «Első hazai takarékpénztár» részvénye volt. Az alapitvány az uj részvények vásárlása céljából 50.000 frt kölcsönt vett fel az aradi és karánsebesi görög keleti román egyházmegyék közös alapjából.

2. Miután az özvegy 1879. junius 27-én férjhez ment Nemeshegyi Józsefhez, elesett az alapitványtól élvezett 6.000 frt évi életjáradéktól, valamint azon jogától is, hogy halála esetére 25.000 frtot hozományozhasson az alapitvány terhére. Az özvegy végkielégitésképpen, a végrendeletben kikötött 60.000 frtot kapott. Miután ezen alkalommal az özvegy lemondott a rákosi villa haszonélvezeti jogáról is, az alapitvány ezért az özvegynek kárpótlásképpen két «Első hazai takarékpénztár»-i részvényt adott. Az alapitvány az özvegy végkielégitésére forditott összeget a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegyétől vette kölcsön.

3. A rákosi villa és rétek 1882. március 27-ikén 125.000 frtért adattak el, az ebből befolyt pénzből fizettetett vissza az aradi és a karánsebesi görög keleti román egyházmegyék közös alapjából felvett kölcsön.

4. Miután az alapitvány képviselete arról győződött meg, hogy az alapitvány királyutcai háza csakis ugy lesz értékesithető, hogy ha az, idővel egy átjáró bérházzá fog felépittetni, 1883. október 29-én 78.000 frtért a királyutcai házzal szomszédos dobutcai 16. számu házat és kertet, 1884. március 15-én pedig 54.000 frtért a királyutcai házzal szintén szomszédos hollóutcai 8. számu házat vette meg.

5. Az «Első hazai takarékpénztár», 1890. február hó 8-án hozott határozata alapján uj részvényeket bocsátott ki, még pedig ugy, hogy a régi részvényesek minden két részvényük után 1000 frt vételár és 262 frt 50 kr. átiratási dij, azaz 1262 frt 50 kr. lefizetése mellett, egy uj részvényt vehetnek. Az alapitvány az uj részvényekből hármat az özvegynek adott, amelyeknek az árát azonban az özvegy a sajátjából fizette. Ezen ujabb kibocsátás által az alapitványnak már 147 «Első hazai takarékpénztár»-i részvénye volt.

6. Az «Első hazai takarékpénztár» az 1894. évi közgyülésén elhatározta, hogy a «Niederösterreichische Escomptbank»-kal szövetkezve, Budapesten «Hazai bank» név alatt, egy uj bankot létesit és hogy az őt megillető 31.000 részvényből, 12.000 részvényt a saját részvényeseinek a rendelkezésére bocsájt, akik minden egyes részvényük után, három «Hazai bank» részvényt vehetnek

112 frtjával, amelynek névértéke 100 frt volt és igy az alapitvány 441 «Hazai bank» részvényt vett, ami 49.140 frt 94 krba került. Ezt az összeget az alapitvány kölcsönképpen, a nagyszebeni görög keleti román érsekség alapjaiból vette fel.

7. Az «Első hazai takarékpénztár» 1894. nov. 25-én megtartott közgyülésén elhatározta, hogy uj részvényeket bocsájt ki, amelyekből a régi részvényesek minden öt részvényük után egyet vehetnek, még pedig 4600 frtjával és igy az alapitványnak a már meglevő 147 részvénye után $29^4/_{10}$ uj részvény járt, amelyekért 132.300 frtot fizetett. Az alapitvány miután azonban a $^4/_{10}$ részvényt egy egészre határozta kiegésziteni, az ehhez szükséges $^6/_{10}$ részvényt, az uj részvény rendes árának, azaz 8100 frtnak megfelelőleg, 4860 frtért vette. Az alapitvány a 30 uj részvényért összesen tehát 137.160 frtot fizetett, amelyet kölcsönképpen a nagyszebeni «Albina» román pénzintézettől vett fel. Ez által az alapitványnak összesen 177 «Első hazai takarékpénztár»-i részvénye lett. Miután az özvegy lemondott arról a jogáról, hogy az ujonnan kibocsátott «Első hazai takarékpénztár» és a «Hazai bank» részvényeiből ő is kapjon, az alapitvány az özvegynek, a már eddig is élvezett 11 «Első hazai takarékpénztár»-i részvény utáni osztalék $^3/_4$-én kivül, még két részvény után járó egész osztalékot biztositott.

8. Az alapitvány képviselete 1900. március 4-én megtartott ülésében hozott határozatának megfelelőleg, a király- és dobutcai házak helyett, egy egészen uj átjáró bérházat épittetett, 978.935 K 80 fillérért; ami által a «Gozsdu-alapitvány» budapesti házai ma, tekintve a teleknek az árát is, 1.505.600 K értéket képviselnek.

9. Az «Első hazai takarékpénztár» 1904. március 10-én elhatározta, hogy uj részvényeket bocsájt ki, amelyekből a régi részvényesek minden két részvényük után 1500 frtjával egyet vehetnek és igy az alapitványnak a már meglevő 177 részvénye után, $88^1/_2$ uj részvény járt. Az alapitvány, miután azonban a $^1/_2$ részvényt egy egészre határozta kiegésziteni, az ehhez szükséges fél részvényt, az uj részvény rendes árának, azaz 7600 frtnak megfelelőleg, 3800 frtért vette. Az alapitvány a 89 uj részvényért és azok átiratásáért összesen 272.100 frtot fizetett. Ez által az alapitványnak összesen 266 «Első hazai takarékpénztár»-i részvénye lett. Az özvegynek az uj részvényekhez való joga akként állapittatott meg, hogy az özvegy, amig életben lesz, az eddig élvezett osztalék jutalék megszüntetésével, 1904. évtől kezdve összesen $15^3/_5$ «Első hazai takarékpénztár»-i részvény egész osztalékát fogja kapni.

10. A «Hazai Bank», miután 5,000.000 K-val emelte az alaptőkéjét, 1905. március 31-én uj részvényeket bocsátott ki, még pedig ugy, hogy a régi részvényesek minden két részvény után, 220 K-val egyet vehetnek és igy az alapitványnak a már meglévő részvénye után $220^1/_2$ uj részvényhez volt joga. Az ala-

pitvány miután azonban a $^1/_2$ részvényt egy egészre határozta kiegésziteni, összesen 221 uj részvényt vett, ami 49.250 koronába került.

11. A «Hazai Bank» 1906. március és 1907. január havában uj részvényeket bocsátott ki és igy az alapitvány a meglévő részvényeinek megfelelőleg mindkét esetben 221—221, azaz öszszesen 442 részvényt vett 114.519 koronáért, ami által az alapitványnak jelenleg 1104 részvénye van.

Ezek azok a körülmények, amelyek az alapitvány vagyonának a rohamos emelkedéséhez hozzá járultak.

Az a tény pedig, hogy az alapitvány tiszta vagyona 1907. január 1-én, tehát fennállásának 36-ik évében már 6,493.054 K 73 fillért tett ki, első sorban is annak a körülménynek tulajdonitható, hogy az «Első hazai takarékpénztár» 1872., 1890., 1894. és 1904-ben uj részvényeket bocsátott ki, az alapitvány pedig a már meglévő régi részvényei alapján, aránylag igen csekély összeggel jutott a nevezett takarékpénztár részvényeihez, amelyeknek ára évről-évre rohamosan emelkedik.

Hogy minő befolyással voltak ezen részvényeknek szám- és áremelkedései az alapitvány vagyonának a növekedésére nézve, az a következő táblázatból látszik, amelyben évről-évre ki van tüntetve az az összeg, amelyet az alapitvány tulajdonában lévő részvények képviseltek:

Év	Az alapitvány tulajdonában levő részvények száma	Egy részvény ára	Az összes részvények árai	Év	Az alapitvány tulajdonában levő részvények száma	Egy részvény ára	Az összes részvények árai
		koronákban				koronákban	
1871.	54	5.300	186.200	1890.	100	16.250	1,630.000
1872.	102	4.500	459.000	1891.	147	16.900	2,484.300
1873.	102	4.500	459.000	1892.	147	16.650	2,447.550
1874.	102	4.500	459 000	1893.	147	17 750	2,609.250
1875.	102	4.870	496.740	1894.	147	18.400	2,704.800
1876.	102	4.230	431.460	1895.	177	15.800	2,796.600
1877.	102	4.560	645.120	1896.	177	16.600	2,938.200
1878.	102	5.010	511.020	1897.	177	16.760	2,955.900
1879.	100	6.000	600.000	1898.	177	16.580	2,934.660
1880.	100	7.680	768.000	1899.	177	16.580	2,934 660
1881.	100	9.500	950.000	1900.	177	16.375	2,898.375
1882.	100	9.050	904.000	1901.	177	16.300	2,885.100
1883.	100	9.140	914.000	1902.	177	17.000	3,009.000
1884.	100	11.130	1,113 000	1903.	177	18.900	3,345.300
1885.	100	12 100	1,210.000	1904.	266	16.525	4,295.650
1886.	100	15 800	1,580.000	1905.	266	19.950	5,306.700
1887.	100	14.000	1,400.000	1906.	266	20.200	5,373.200
1888.	100	15.750	1,575.000	1907.	266	20.175	5,366.550
1889.	100	20.200	2,020.000				

2. Az alapitvány beléletében előfordult fontosabb mozzanatok.

Az alapitvány beléletéből kiemelendők a következő tények:

1. A vallás- és közoktatásügyi miniszter utasitására, az egyesület képviselete, az alapitó végrendeletének mindenekben megfelelő alapitványi levelet állitott össze, amelyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1885. november hó 25-én 45.371. szám alatt a következő megjegyzések mellett hagyott jóvá:

1-ször. Az alapitó-levél szövegében Magyarország mellett Erdélynek külön megnevezése nemcsak törvényellenesnek, hanem teljesen fölöslegesnek is jelentetik ki; mert Erdélynek Magyarországgal törvényileg történt egyesitése folytán, Magyarország alatt az erdélyi részek is értendők.

2-szor. Az alapitó-levél 4. §-a azzal toldatik meg, hogy az alapitványi tőkének magánosoknál való elhelyezése feltétlenül tiltva van.

3-szor. Az alapitó-levél 5. §-ának *c*) pontja oda módosittatik, hogy az ösztöndijnak külföldön való élvezése, minden egyes esetben, a vallás- és közoktatásügyi magyar kir. ministeriumnak előre kieszközlendő engedélyétől függ.

2. Miután az alapitvány vagyonát 1882. október 18-ikától kezdve, a nagyszebeni érseki szentszék pénztára kezeli, az alapitvány 1889-ben összeállitotta azt a szabályrendeletet, amely még a mai napig is érvényben van és amely az alapitványnak az érsekséghez való viszonyát szabályozza.

3. Az alapitvány képviselete által, az alapitóval rokonságban álló Poynár János örököseitől 24.000 forintért megvett nagyváradi házat illetőleg, a vallás- és közoktatásügyi miniszter 25.828/1889. számu leiratában kijelentette, hogy az alapitványi tőkének ingatlanokba való fektetése esetében, a kormányi jóváhagyás az alapitó-levél 15. §-ában foglalt intézkedés és az azon alapuló 1889. január 3-ikán kelt 54.029. számu miniszteri leirat értelmében, mindenkor előzetesen lesz kikérendő.

4. Az alapitvány képviselete, az alapitvány belügyeire vonatkozólag egy szabályrendeletet állitott össze, amely 1896. augusztus 29-én lépett életbe.

Ezen szabályrendelet a többek között a következő szakaszokat, illetve intézkedéseket foglalja magában:

1. §. Az alapitó végrendeletének az értelmében, az alapitványi képviselet áll: a magyarországi görög keleti román érseki provinciához tartozó összes püspökökből és az ezek számát kétszeresen meghaladó világi tagokból. A képviselet jelenleg tehát az érsekből, a két megyés püspökből és hat görög keleti román világiból áll.

A tagság megszünik: *a*) Az illető tag halála által. *b*) Egy oly bünügyi vagy fegyelmi itélet által, amely az illető tagra a hivatalvesztést is kimondja. *c*) Ha az illető tag megszünik magyar honpolgár lenni, vagy a görög keleti román vallásról más vallásra tér át. *d*) Ha a világi tag

egy év lefolyása alatt egyetlenegy ülésen sem jelenik meg és elmaradását nem igazolja. *e*) Ha az érsek, illetve a püspökök lemondanak egyházi méltóságukról; vagy ha a világi tag lemond a tagságról.

4. §. A képviseleti tag választása az önkiegészitési elv alapján történik. E tekintetben irányelvül a következők szolgálnak:

Ha az egyházi tagok és pedig az érsek, illetve a megyés püspökök elfoglalják az érseki, illetve a püspöki széket, azonnal tagjaivá lesznek a képviseletnek.

A világi tagokra nézve, tekintettel arra az eddig is fennálló szokásra, hogy a képviseletben mindegyik egyházmegye és pedig az erdélyi, az aradi és a karánsebesi 2—2 taggal vannak képviselve, akik közül egy tagnak az alapitóval rokonságban álló Poynár családból kell lennie: üresedés esetén az érsek megkeresésére, az illető egyházmegye püspöke minden egyes betöltendő tagságra, az egyházmegyéhez tartozó három egyént ajánl, akik közül a képviselet egyet titkos szavazással választ. Megválasztottnak az tekintetik, aki megkapta a szavazatok többségét. Erről a választásról a képviselet, illetve annak elnöke az érsek, abból a célból fogja értesiteni a Poynár család összes nagykoru férfi tagjait, valamint Gozsdu Manó volt özvegyét és Joanoviciu György végrendeleti végrehajtót (amig ez a két utóbbi életben lesz), hogy adják beleegyezésüket az illető tag megválasztásához. Ha ezek beleegyezésükkel hozzájárulnak az illető tag megválasztásához vagy ha ebben a tárgyban a hozzájuk intézett felhivásra, a kézbesités napjától számitott 30 nap alatt, az illető megválasztása ellen nem emelnek óvást, ugy az illető tag megválasztottnak jelentetik ki. Ha a fennebb felsoroltak bármelyike is óvást emelne az illető tag megválasztása ellen, ugy az illető tag megválasztásának az ügyében, a román nemzeti egyházi kongresszus dönt. Óvás esetében, a megválasztott tag, a választást követő 30 nap eltelte után, a végleges döntésig ideiglenes tagja lesz a képviseletnek és mint ilyen részt vesz a képviselet tanácskozásaiban. Ha pedig a kongresszus az óvásnak helyt adva, a választást megsemmisiti, uj választás rendelendő el.

5. §. A képviselet elnöke a nagyszebeni görög keleti román érsek, akit akadályoztatása vagy széküresedés esetében, a hivatalbeli legidősebb megyés püspök helyettesit; ha pedig a püspökök sem volnának jelen, ugy a képviselet üléseit addig, amig a képviselet erre az esetre nem választ kebeléből egy tagot, az a tag vezeti, aki legrégibb tagja a képviseletnek.

6. §. A képviseletnek, az alapitványi ügyek vezetésének a megkönnyebbitésére a következő organumai lesznek:

1. Egy, a képviselet kebeléből választott végrehajtó bizottság. 2. Egy számvevő, aki a könyvvezetést, valamint az irodát és az ülés jegyzőkönyveit is vezeti. 3. Az alapitványi ingatlanok gondnoka, illetve gondnokai. 4. Egy pénztárnok és egy ellenőr. Miután az alapitvány pénzkezelésével a nagyszebeni görög keleti román érseki szentszék van megbizva, ezek az érseki szentszék pénztárnoka és ellenőre lesznek.

7. §. Az alapitvány képviselete minden évben két rendes ülésszakot tart és pedig március és augusztus havában. A márciusi ülésszakban az alapitvány évi számadásai, leltára, költségelőirányzata tárgyaltatnak; az augusztusi ülésszakban pedig az évi ösztöndijak és segélyek osztatnak ki.

8. §. Sürgős esetekben az alapitvány rendkivüli ülésszakra is összehivható.

9. §. A rendes ülésszak helyét és idejét a képviselet esetről-esetre állapitja meg, a rendkivüli ülésszak helyét és idejét pedig az érsek, mint a képviselet elnöke állapitja meg.

10. §. Hogy a képviselet érvényes határozatot hozhasson, az ülésen az elnököt is beleértve, legalább is öt tag jelenléte szükséges.

16. §. Az elnök csak akkor szavaz, hogy ha a szavazatok egyenlően oszlanak meg.

22. §. A végrehajtó-bizottság minden negyedévben rendes ülést tart,

még pedig a házbérnegyed első hónapjainak a 13-ik napján; azonban sürgős esetekben rendkivüli ülést is tarthat. Érvényes határozatok hozatalához legalább is két tag jelenléte kivántatik meg.

23. §. Az alapitvány egész vagyonát: a készpénzt, az értékpapirokat és az okmányokat a nagyszebeni görög keleti román érseki szentszék pénztára kezeli, amely egyszersmind a «Gozsdu alapitvány» pénztára is, amelylyel szemben az ellenőrzést a képviselet, illetve a román nemzeti egyházi kongresszus gyakorolja.

24. §. A képviselet felülvizsgálja az alapitvány évi számadásait, leltárát és költségelőirányzatát és miután azokat rendben találta, megadja a végrehajtó-bizottságnak és az ingatlanok gondnokának, illetve gondnokainak a felmentvényt. A képviselet a számadásokat, a leltárt és a költségelőirányzatot felülvizsgálás céljából a nagyszebeni görög keleti román érseki szentszéknek terjeszti fel.

31. §. Az alapitvány évi bevételeiről és kiadásairól szóló számadásokat az érseki szentszék a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak terjeszti fel.

35. §. Ösztöndijak, illetve segélyezések csak olyan magyarországi görög keleti román ifjaknak adatnak, akik a harmadik elemi osztályt jó sikerrel és kifogástalan erkölcsi magaviselet mellett végezték el és akiknek nincs meg a szükséges anyagi eszközük tanulmányaiknak a folytatására.

36. §. Az ösztöndijasoktól megkivántatik a román és a magyar nyelv ismerete, amennyiben pedig nem tudnák ezeket a nyelveket, ugy meg kell azokat tanulniok. Az ösztöndijasoknak a görög keleti hittant kell tanulniok, azokban az iskolákban pedig, amelyekben a román nyelv és irodalom is tanittatik, az ösztöndijasok kötelesek a román nyelvet és irodalmat is tanulni, illetve hallgatni.

37. §. Az ösztöndij összegére nézve megállapittatik: *a*) az elemi iskolai tanulók évi ösztöndija legfeljebb 60 frt; *b*) a gimnázium és a reáliskola alsó osztályaiba, valamint az ezekkel egyenrangu kereskedelmi iskolába járó tanulók évi ösztöndija legfeljebb 120 frt; *c*) a gimnázium és a reáliskola felső osztályaiba, valamint az ezekkel egyenrangu kereskedelmi iskolába járó tanulók évi ösztöndija legfeljebb 180 frt; *d*) a vidéki akadémiák hallgatóinak évi ösztöndija legfeljebb 300 frt; *e*) az egyetemek, valamint a budapesti és a külföldi felsőbb iskolák hallgatóinak évi ösztöndija legfeljebb 500 frt lehet.

38. §. A 37. §-al szemben csakis a királydaróci Poynár családból való ösztöndijasok, valamint azok az ösztöndijasok képeznek kivételt, a kiknek szülei amellett, hogy szegények, az egyház, a haza és az alapitvány körül érdemeket szereztek. Azonban ezeknek az ösztöndija sem haladhatja meg az 500 frtot.

39. §. Az ösztöndijas mindaddig megtartja az ösztöndijat, amig eleget tesz iskolai kötelezettségének és meg fog felelni azoknak a követelményeknek, amelyeket a képviselet az alapitvány ösztöndijasaitól megkiván. Az ösztöndijas ösztöndiját csakis olyan nyugta ellenében veheti fel, amelyet az illetékes iskolai hatóság láttamozott; ha pedig a láttamozás hiányoznék, ugy annak az okát az ösztöndijasnak kellőképpen és elfogadható módon igazolnia kell.

40. §. Ha az ösztöndijas sulyos betegség vagy más, a saját hibáján kivül előállott akadály miatt nem tette le a rendes időben az előirt vizsgát, vagy azon valamely tantárgyból elégtelen tanjegyet nyert, ezeket a körülményeket és az azokat igazoló bizonylatokat haladéktalanul tartozik bejelenteni a képviseletnek, amely ezek felett határozni fog és ennek megfelelően az ösztöndijat a későbben leteendő vizsga, illetve a javitó vizsga sikerétől teheti függővé. Az az ösztöndijas, aki nem felel meg ezen szakasz rendelkezésének, vagy aki a vizsgán másodszor is elbukik, az ösztöndijat elveszíti.

41. §. Az ösztöndijas csakis a képviselet beleegyezésével változ-

tathatja meg a tanintézetet; ez azonban nem ad neki jogcimet arra nézve, hogy ösztöndija emeltessék. Ha az ösztöndijas a megkezdett tanulmányi fakultást más fakultással akarná felcserélni, ugy ezt csakis a képviselet beleegyezésével teheti meg. Az ösztöndijas ezen fakultáscserét azonban csakis az I-ső időszak végéig teheti meg, rendkivüli esetekben pedig a megkezdett tanulmánya első évének a végéig.

42. §. Az ösztöndijas elveszti ösztöndiját: *a*) ha megszünik magyarországi honpolgár lenni, vagy ha a görög keleti román egyház ellen fog cselekedni; *b*) ha tanulmányait abban hagyja; *c*) ha nem tesz eleget a 40. és 46. §-ok rendelkezéseinek; *d*) ha figyelmen kivül hagyja a 41. §. rendelkezéseit; *e*) ha egy olyan illetlen tényt követ el, amiért a képviselet tőle az ösztöndijat vagy a segélyt megvonná; *f*) ha időközben olyan vagyonhoz jut, ami feleslegessé teszi számára az ösztöndijat vagy ha más alapitványból az élvezett ösztöndijnál nagyobbat kap; *g*) ha tanulmányait befejezte.

44. §. Azok az ösztöndijasok, akik tanulmányaik befejezése után, a tudori cim elnyerése céljából szigorlatot kell hogy tegyenek, az utolsó évben élvezett ösztöndijat, mint segélyt fogják megtartani és az élvezett ösztöndij annyi részletre fog felosztatni, mint ahány szigorlatot kell az illetőnek tennie. Az illető ezeket a részleteket azonban csakis az egyes szigorlatok sikeres letétele után fogja megkapni. Ha azonban az ösztöndijasnak az utolsó évben élvezett ösztöndija oly csekély volt, hogy ez nem fedezné a szigorlati és az oklevél megszerzésének a költségeit, a képviselet azt a megfelelő összegre emelheti. A képviselet az erdészeti és a bányászati hallgatók tudományos kirándulási költségeinek a fedezésére szintén nyujthat segélyt.

45. §. Az ösztöndijak kiosztása céljából a végrehajtó-bizottság minden évben junius hó végén pályázatot hirdet, amely az állam- és minden egyes görög keleti román egyházmegye hivatalos lapjában közzé teendő, amelynek értelmében a pályázók bezárólag augusztus 5-ikéig tartoznak kérvényeiket az alapitvány budapesti irodájába beküldeni. A kérvényhez csatolandók: *a*) Keresztlevél, amelyben az illetékes plébániai hivatal által az is igazolandó, hogy az illető még mindig a görög keleti román egyház kebelébe tartozik. *b*) Iskolai bizonyitvány. *c*) Hatósági bizonyitvány, amelyben igazolandó, hogy sem a pályázónak, sem annak szüleinek nincsen olyan vagyona, amelyből a pályázó iskoláztatási költségei fedezhetők volnának. Ugyanezen ideig kell benyujtani a segélyre vonatkozó kérvényeket is.

46. §. Az alapitvány ösztöndijasai, ha igényt akarnak tartani az élvezett ösztöndijukra, ugy szintén kötelesek eleget tenni a 45. §. rendelkezéseinek.

52. §. Az ösztöndijak, az iskolai igazgatóság által láttamozott nyugtára, négy egyenlő előzetes részletekben fizettetnek ki és pedig: szeptember 15-én, december 1-én, február 15-én és május 1-én. A nyugták az alapitvány budapesti irodájának küldendők meg, ahol az alapitvány számvevője folyósittatni fogja az érseki pénztár által egyenesen az illető ösztöndijas cimére az esedékes részletet.

53. §. Miután a végrendelet 7-ik pontjának *f*) betüje alatt foglalt intézkedés értelmében, az ösztöndijak kiosztása kizárólag a képviselet jogköréhez tartozik: a képviseletnek az ösztöndijak, illetve a segélyek kiosztását illetőleg hozott határozatai ellen semmiféle felfolyamodásnak vagy felebbezésnek nincsen helye.

61. §. *a*) Az ingatlanokra vonatkozó adás-vevési szerződéseket, a képviselet azon tagjai irják alá, akiket ez iránt határozatilag kiküldött a képviselet. *b*) A képviseletnek aktiv és passziv peres ügyeiben, valamint az állami közhatóságok előtt folyó ügyeiben szükséges meghatalmazásokat a képviselet elnöke, vagy annak helyettese irja alá.

70. §. Az alapitvány fizetéses tisztviselői: a számvevő, a pénztárnok és az ellenőr.

71. §. A képviselet az érseki szentszéknek, az alapitvány vagyonának kezeléseért évenként 2.400 koronát fizet.

72. §. Miután a képviseleti tagság tiszteletbeli állás, a képviselet tagjai, habár nem részesülnek fizetésben, mindazonáltal arra az időre, amelyet az alapitvány szolgálatában töltenek, napi és utazási dijban részesülnek. Az utazás távolságának a megállapitásánál, az illető tag rendes tartózkodási helye vétetik alapul, ha pedig valamely tagnak az alapitvány érdekében külföldről kellene hazatérnie, ugy a távolság az ország határától számittatik. Élelmezési dijakat csak azok a tagok kapnak, akik nem laknak azon a helyen, ahová az alapitvány ügyeiben össze lettek hiva. Az utazási költségek fejében megtérittetik a jövetre és a menetre szükséges I. osztályu vasuti- vagy hajójegy, valamint a hálókocsijegy is, amennyiben az illető tag éjjel utazott és a vonathoz hálókocsi is volt csatolva, azután a bérkocsi dija a vonathoz és onnan vissza. Az élelmezési költségek, amelyekben a lakpénz is benfoglaltatik, a napidijak által térittetnek meg. Napidijak járnak azokra a napokra, amelyeken az illető tag részt vett az alapitvány ügyeiben, amihez még négy utazási nap után járó napidijak adatnak. A napidijak: *a*) az érseknek 25 frt; *b*) a püspököknek 20 frt és *c*) a világi tagoknak 15 frt.

73. §. Az alapitvány ügyeiben kiküldött alapitványi tisztviselőt II. osztályu vasuti vagy hajójegy és 10 frt napidij illeti meg.

74 .§. Az ingatlanok gondnokainak a dijazását a képviselet esetrőlesetre hozandó határozattal állapitja meg.

75. §. Ezen szabályrendeletben foglalt rendelkezéseket a képviselet csakis a jelenlevők két harmadának szavazatával módosithatja. A módositások azonban csak az ezeket eszközlő ülésszakot követő legközelebbi ülésszakon lépnek hatályba.

5. Az alapitvány képviselete, 1898. március 25-én megtartott ülésében elhatározta, hogy az alapitvány hollóutcai házában internátust állit fel 50 növendék számára, akiknek az alapitvány 500 frt évi ösztöndijat ad, amelyből azonban a növendékek csak egy részt kapnak, még pedig ruházatra és tandijra, a másik rész pedig eltartásukra fog fordittatni. A képviselet ilyen értelemben kérte a létesitendő internátus számára a vallás- és oktatásügyi miniszter jóváhagyását, aki azonban, mielőtt azt megadta volna, 15.665/1900. sz. leiratában arra utasitotta a képviseletet, hogy terjeszsze fel a tervbe vett internátus alapszabályait és nyujtson azokban kellő biztositékot aziránt, hogy a tervbe vett internátus vezetését és müködését illetőleg, mindenekben fenn lesz tartva a kormánynak a felügyeleti joga. A képviselet azonban inkább lemondott az intérnátus létesitéséről, mintsem hogy azzal szemben biztositotta volna a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a felügyeleti jogát.

6. A képviselet 1902. augusztus 30-án megtartott ülésében elhatározta, hogy a jövőben minden évben két 500 frtos ösztöndijat fog adni olyan két tanárjelöltnek, akik a budapesti «Báró Eötvös József kollegium»-ban lesznek internálva.

7. Az alapitvány ösztöndijasa, mielőtt még ösztöndija első

részletét felvette volna, atyjával illetve tutorjával egyetemben egy nyilatkozatot tartozik aláirni, amelyben ünnepélyesen kötelezi magát az alapitvány által kikötött következő feltételek szigoru betartására:

a) Hogy abba az iskolába fog járni, illetve azt a fakultást fogja hallgatni, amelyre az ösztöndij megszavaztatott. *b*) Hogy szorgalmasan fogja látogatni az előadásokat, hogy minden félévben legalább két tantárgyból fog colloquálni és hogy az előirt időben fog vizsgázni. *c*) Hogy ha az illető iskolában előadatik a hittan, valamint a román nyelv és irodalom, ezeket tanulni, illetve hallgatni fogja és tartozni fog az ezen tantárgyakban tett eredményről szóló bizonyitványt, illetve igazolványt bemutatni. *d*) Hogy a görög keleti román templomot — amennyiben, ahol tanul van olyan, — vasárnap és ünnepnapokon rendesen fogja látogatni és hogy résztvesz azon a gyászmisén, amely az elhunyt alapitó lelkiüdveért szokott tartatni, végül, hogy erkölcsös életet visz és hogy nem fog résztvenni semmiféle politikai tüntetésekben. *e*) Hogy minden iskolai év végén a tanulmányokban tett előmeneteléről szóló bizonyitványt legkésőbb augusztus 5-ig meg fogja küldeni az alapitvány budapesti irodájának. *f*) Hogy az alapitvány budapesti irodájának be fogja jelenteni, ha hosszabb időre el fogja hagyni azt a várost, amelyben iskolába jár. *g*) Hogy amennyiben abban a városban, ahol iskolába jár, az alapitvány képviseletének valamelyik tagja, vagy az alapitvány által a tanulók ellenőrzésével megbizott egyén laknék, azoknál az ösztöndijas tartozik jelentkezni.

3. Az alapitvány jelenlegi állapotára vonatkozó adatok.

a) *Az alapitvány képviselői és tisztviselői.*

Az alapitvány képviselete jelenleg kilenc tagból áll, még pedig a következőkből:

1. Meţianu János, nagyszebeni görög keleti román érsek Nagyszebenben, aki egyszersmind az alapitvány elnöke. 2. Popea Miklós, karánsebesi görög keleti román püspök, Karánsebesen. 3. Papp János, aradi görög keleti román püspök, Aradon, 4. Dr. Gáll József főrendiházi tag, Lukarecen. 5. Szerb György udvari tanácsos, Budapesten. 6. Puşcariu János nyugalmazott kir. curiai biró, Törcsváron. 7. Berlogia Ábrahám kir. curiai biró, Budapesten. 8. Dr. Poynár Miklós ügyvéd, Élesden, a Poynár-család képviseletében. 9. Cosma Partén, a nagyszebeni «Albina» román pénzintézet vezérigazgatója, Nagyszebenben.

Az özvegyen, született Dumtsa Melánián kivül, a végrendeleti végrehajtók közül, már csak Joanovics György, nyugalmazott államtitkár van még életben, aki Budapesten lakik.

Az alapitvány végrehajtó bizottsága a következőkből áll: elnök: dr. Gáll József, tagok: Berlogia Ábrahám és Szerb György.

Az alapitvány számvevője, titkára és a budapesti házak gondnoka: Bogoeviciu Ghenadie, budapesti görög keleti román plébános, Budapesten.

Az alapitvány nagyváradi házának a gondnoka: Zigre Miklós ügyvéd, Nagyváradon.

Az alapitvány pénztárnoka: Voilean Máté, szentszéki előadó ülnök, a nagyszebeni görög keleti román érseki szentszék pénztárnoka, Nagyszebenben; ellenőre: dr. Roşca R. Özséb, a nagyszebeni görög keleti román papnevelde és tanitóképezde igazgatója, a nagyszebeni görög keleti román érseki szentszék ellenőre, Nagyszebenben.

b) *Az alapitványnak az 1907. január 1-én lezárt számadásai.*

Ezen számadások szerint az alapitványnak bevételei az 1906. évben összesen 362.758 K 50 fillért tettek ki. A bevételek között szerepel a többek között: 1. Az egyesület bérházainak az évi jövedelme, amely 100.956 K 42 f., 2. Az «Első hazai takarékpénztár» részvényei után járó osztalék, ami 186.200 koronát tett ki stb.

Az alapitványnak bevételeivel szemben 1906-ban összesen 345.221 K 99 f. kiadása volt, amelyek között szerepel a többek között: 1. Az alapitó özvegyének az «Első hazai takarékpénztár» $15^3/_8$ részvénye után járó osztalék 10.762 K 50 f. 2. Adókba 20.995 K 86 f., 3. A házak fentartási és a kezelési költsége 21.227 K 10 f. 4. Ösztöndijakra 71.786 K 15 f. stb.

Az alapitványnak cselekvő vagyona a következő:

1. Az alapitvány házai:		
a) A király-utcai ház értéke	949.533 K — f.	
b) A dob-utcai ház értéke	471.827 „ — „	
c) A holló-utcai ház értéke	83.160 „ — „	
d) A nagyváradi ház értéke	32.720 „ — „	1,537.240 K —
2. Részvények:		
a) 266 drb „Első hazai takarékpénztár"-i részvény á 20.540 K	5,463.640 K — f.	
b) 10 drb „Concordia"-malom részvény á 186 K . .	1.860 „ — „	
c) 10 drb „Tisza"-sorsjegy á 304 K	3.040 „ — „	
d) 883 drb „Hazai bank" részvény á 305 K . . .	269.315 „ — „	
e) 50 drb nyereménykötvény az „Első hazai takarékpénztár"-tól á 142 K .	7.100 „ — „	5,744.955 „ — ,

3. 3 drb Wertheim-szekrény	679	K	25 f.
4. Készpénz	17.536	„	51 „
5. Sirbolt, butorok stb.	31.456	„	97 „
6. Az eladott nagyváradi szőlő még be nem fizetett vételára és hátralékos házbérek . .	8.450	„	— „
Összesen . .	7,340.317	K	73 f.

A cselekvő vagyont a következő adósságok terhelik:

1. A nagyszebeni görög keleti román érseki szentszéktől, a budapesti bérházak épitésére felvett kölcsönből még fennáll 584.726 K.

2. A nagyszebeni «Albina» pénzintézettől, az ujonnan kibocsátott részvények vásárlására felvett kölcsönből még fennáll 262.537 K. Összesen tehát: 847.263 K.

Ezek szerint az alapitvány tiszta vagyona 1907. január 1-én 6.493.054 K 73 fillért tett ki, amely az 1905. év végén kimutatott vagyonnal szemben 323.023 K 41 f. többletet mutat.

Az alapitvány az 1906/7. iskolai évben ösztöndij- és segélyképpen kiosztott:

a) 30 szigorlónak 9851 K 15 f.; *b*) 58 joghallgatónak 24.700 K; *c*) 20 orvosnövendéknek 11.470 K; *d*) 14 bölcsésznek 6300 K; *e*) 14 technikusnak 6840 K; *f*) 4 erdészeti hallgatónak 2250 K; *g*) 2 állatorvosi hallgatónak 1000 K; *h*) 12 hadapródnak (közülök 3 honvéd) 3300 K; *i*) 2 jegyzői tanfolyamon lévő hallgatónak 300 K; *j*) 1 gyógyszerész-tanfolyamon levő hallgatónak 400 K; *k*) 2 gazdasági akadémiai hallgatónak 450 K; *l*) 1 kereskedelmi (keleti) akadémiai hallgatónak 300 K; *m*) 17 középiskolai tanulónak 3790 K; *n*) utólagosan folyósitott ösztöndijak 835 K; összesen 71.786 K 15 fillér.

Az alapitvány az 1906/7. iskolai évben 177 tanulónak összesen tehát 71.786 K 15 f. ösztöndijat nyujtott.

Az alapitvány fennállása óta eddig 2728 ösztöndijasnak öszszesen 1.135.638 K 82 f. ösztöndijat osztott ki.

VIII.

A volt határőrvidékek vagyonközösségi alapjai.

A hazai románok kulturális intézményeinek a fejlesztéséhez igen sokban hozzájárulnak a feloszlatott határőrvidékek vagyonközösségei is.

A határőrvidékek, amelyeket az ország határainak a megvédésére Mária Terézia létesitett volt, katonai államot képeztek az államban, a benne lakók pedig mind egy-egy ezrednek a tagjai voltak, akiknek összes jogviszonyukat a szolgálati szabályzat képezte.

A románlakta vidékeken három határőrezred létesittetett és pedig az I-ső ezred Nagyszeben, a II-ik ezred Naszód és a XIII-ik ezred Karánsebes székhelylyel.

A határőröknek legfőbb parancsolójuk és birájuk, élet-halál uruk az ezredes volt, minden tisztviselőjük katona volt, még az iskolamesterük is. Közöttük még a legszegényebb paraszt is egész életén át katona volt, de emellett még polgári foglalkozást is üzött. A határőrök jó módban éltek, mert az óriási területen, amely a katonai kincstár jogi tulajdona volt, a vagyonközösség elvének az alapján, mint haszonélvezők szabadon gazdálkodtak.

Ezek a jogok azonban a határőrvidékek polgárositása bekövetkeztével, 1817. junius hó 8-án kibocsátott legfelsőbb intézkedés, illetve az ezt törvénybe iktató 1873. évi XXX. t.-c. szerint megváltás utján megszüntek, oly módon azonban, hogy a király megemlékezvén a határőrvidéki ezredeknek a dinasztia és a haza érdekében tett kiváló szolgálatairól, a katonai kincstári birtokok egy részét és az egyes fennállott határőrvidéki alapokat nekik ajándékozta. A volt határőrvidék lakosai, ezek egy részéből kulturális alapitványokat létesitettek, amelyek még a mai napig is a határőrök és a határőr-ivadékok közvagyonát képezik és mint ilyenek ma már milliókra rugó összeget tesznek ki, amelyeknek jövedelmeit a vagyonközösségek, a román iskolák fentartására és a határőrök ivadékainak ösztöndijazására forditják.

A volt határőrvidékhez tartozott községek összességét a vagyonközösségi közgyülés képviseli, amelyeknek tagjai a községi törvényben előirt ugyanazon a módon választatnak, mint a politikai községi elöljárósági tagok. A közgyülés saját kebeléből választja az elnököt, aki egyszersmind a közgyülésből alakitott 4 tagu választmánynak is az elnöke. A választmány képviseli a vagyonközösséget. Az állam nevében a főispán, mint kormánybiztos gyakorolja az ellenőrzés és felügyelet jogát. Ennek alapján a főispán a vagyonközösség összes ügy- és pénzkezelését bármikor megvizsgálhatja és a tapasztalatokhoz képest intézkedhetik.

A vagyonközösség évi előirányzata, évi zárszámadása és egyáltalán mindazok az ügyek, amelyek vagyoni és szervezeti kérdést tárgyalnak, a vármegyei törvényhatóság és a kormány jóváhagyása alá tartoznak. Szóval a vagyonközösség egész szervezete az 1886. évi XXII. törvényen nyugszik.

A vagyonközösségek közül különösen a naszódi és a karánsebesi emlitendők.

1. A karánsebesi vagyonközösség.

Ő Felsége 1871. évi junius hó 8-án, szentesitette a határőrvidék polgárositására vonatkozó előterjesztéseket és mint legfőbb hadur, manifesztumban a határőröknek tudtára adta, hogy

őket a katonai igazgatás alól kiveszi és polgári kormányzás alá helyezi.

Ezen legfelsőbb haduri rendelettel az 1783. évben felállitott magyarbánsági határőrvidék, mely a 13-ik román-, német- és szerbbánsági ezredekből s a titeli zászlóaljból állott, 89 évi fennállás után megszünt.

A feloszlatás, illetőleg a polgárositás keresztülvitelével, a magyar honvédelmi miniszterium volt megbizva.

A polgárositás tartama alatt annak befejezéséig, a végvidék katonai tekintetben a temesvári hadtestparancsnokság alá, polgári ügyekben pedig azonnal a magyar kormány fenhatósága alá került.

Az 1873. évi XXVII. t.-c. rendelkezése értelmében, a románbánsági és szerbbánsági ezred tizenkét százada, Szörény vármegye elnevezés alatt Karánsebes sz. kir. város székhelylyel külön törvényhatósággá egyesittetett; a végvidék többi része pedig Temes és Torontál vármegyékbe kebeleztetett.

Szörényvármegyében az alkotmánys intézmények bevezetése — tekintettel a népnek az alkotmány terén való teljes tájékozatlanságára és tapasztalatlanságára — csak fokozatosán történhetett. Mindazonáltal elég gyorsan követték egymást azon intézkedések, melyeknek az volt a céljuk, hogy a megszünt határőrvidék lakosait a haza többi polgáraival egyenlő jogalapra emeljék és a szabad intézmények részeseivé tegyék. Talán éppen ez a gyors intézkedés szülte azon nehézségeket, amelyek miatt ez a megye alig 8 évi fennállása után Krassómegyével egyesittetett.

Ő Felsége, a volt határőröket a katonai rendszernek megszüntetése alkalmából 89 évi kiváló szolgálatuk elismeréseül különös kegyben részesitette. A katonai kincstárnak e végvidéken birtokolt óriási fekvőségeit felerészben nekik, felerészben pedig a magyar kincstárnak adományozta és igy a volt románbánsági ezredhez tartozott határőrök 215 ezer hold erdőséget és 33 ezer hold havasi legelőt kaptak örök tulajdonul, mely királyi ajándék körülbelül 35 millió korona értéket képviselt. Ezen óriási vagyon «Vagyonközösség» elnevezés alatt közösen kezeltetik, évi tiszta jövedelme pedig a volt határőrök vagy utódaik gyermekeinek nevelésére és kiképeztetésére fordittatik.

Ezen vagyonközösséghez a következő 94 község tartozik:

1. Bánya, 2. Bogoltin, 3. Bolvasnica, 4. Borlova, 5. Bozovics, 6. Bőrza, 7. Bukin, 8. Bukosnica, 9. Csiklény, 10. Csirésa, 11. Csutta, 12. Dalbosec, 13. Dálcs, 14. Domasnia, 15. Dubova, 16. Eibenthal, 17. Főnyes, 18. Gerbovec, 19. Glimboka, 20. Globukrájova, 21. Globureu, 22. Golec, 23. Illova, 24. Jablonica, 25 Jáz, 26. Jeselnica, 27. Kanicsa, 28. Karánsebes, 29. Korámnik, 30. Kornya, 31. Kornyaréva, 32. Körpa, 33. Kröcsma, 34. Krus-

sovec, 35. Kuptore, 36. Lapusnicsel, 37. Lapusnik, 38. Lindenfeld, 39. Lunkavica, 40. Mál, 41. Márga, 42. Mehádia, 43. Mehádika, 44. Mocseris, 45. Mőrul, 46. Ó-Borlovény, 47. Ó-Gradéna, 48. Ó-Sopot, 49. Ó-Szadova, 50. Obrezsa, 51. Ohába-Bisztra, 52. Orsova, 53. Örményes, 54. Pattás, 55. Pecsenyeska, 56. Pervova, 57. Petrosnica, 58. Petnik, 59. Plavisevica, 60. Plugova, 61. Pojána, 62. Prigor, 63. Prilipec, 64. Priszián, 65. Putna, 66. Ravenszka, 67. Rudaria, 68. Rujen, 69. Ruszka, 70. Sumica, 71. Szervestye, 72. Szlagna, 73. Szlatina, 74. Teregova, 75. Tiszova, 76. Toplec, 77. Tuffiér, 78. Turnul, 79. Uj-Borlovény, 80. Uj-Karánsebes, 81. Uj-Ogradéna, 82. Uj-Sopot, 83. Uj-Szadova, 84. Valea-Bolvasnica, 85. Valemare, 86. Valyisora, 87. Vár, 88. Vercserova, 89. Verendin, 90. Voiszlova, 91. Weidenthal, 92. Wolfsberg, 93. Zavoi, 94. Zsupanek.

A vagyonközösség összes alapjai a közgyülés felügyelete és kezelése alatt állanak. A vagyonközösség közgyülését a fenebbi 94 község által választott tagok képezik. A vagyonközösséghez tartozó községek 3000 lélekig egy rendes- és egy póttagot, azonfelül pedig két rendes- és két póttagot választanak. Ezen tagokat a fennebb felsorolt községek képviselő testületei, a járási főszolgabiró, akadályoztatása esetén pedig a szolgabiró elnöklete alatt 6 évi időtartamra választják.

A közgyülés saját kebeléből választja 6 évi időtartamra a vagyonközösség elnökét és a négy rendes és az ugyanannyi póttagból álló igazgató választmányt, amelynek székhelye Karánsebes.

A vagyonközösség összes alapjainak a kezelését a kormány nevében egy kormánybiztos ellenőrzi, akinek a jelenléte nélkül a vagyonközösség nem tarthat közgyülést. A vagyonközösség összes számadásai a m. kir. belügyminiszternek terjesztetnek fel.

A vagyonközösség jelenlegi elnöke: Burdia Szilárd, udvari tanácsos, országgyülési képviselő.

A vagyonközösségnek összes vagyona az 1906. év végén 34,386.968 korona 59 fillért tett ki, amely nagyobbára ingatlanokból és pedig erdőkből és havasi legelőkből áll.

A vagyonközösség összes bevételei az 1906. évben 383.825 korona 48 fillért, kiadásai pedig 351.812 korona 73 fillért tettek ki.

A bevételek rovatában a következő tételek fordulnak elő: 1. Tüzifából befolyt 75.312 K 61 f. 2. Épület- és müszerfából befolyt 188.221 K 06 f. 3. Egyéb más bevételekből befolyt 120.291 korona 81 fillér.

A kiadások rovatában:

I. Kezelési költségekre 219.659 K 42 f. és pedig: személyi járandóságokra 132.189 K 22 f; irodai átalányra és költségekre, utazási átalányokra és költségekre, épületek fentartására, előre nem látott költségekre összesen 45.813 K 50 f.; ösztöndijakra és segélyekre 41.656 K 70 fillér fordittatott, amelyből az erdészeti

és más főiskolák hallgatóinak és különösen a temesvári ipariskola, bányász- és faiskolák, közép- és polgári iskolák növendékeinek és a tanoncoknak nyujtott évi ösztöndijakra és segélyekre, valamint a megrendelt tanszerekre és szerszámokra 13.306 korona, a lugosi földmives iskola 10 növendékének nyujtott 300 koronás ösztöndijakra pedig 3000 korona jutott.

II. Közterhekre és pedig adókra és egyéb költségekre összesen 27.557 korona 94 fillér fordittatott.

III. Üzemi költségekre és pedig erdőrendezésekre, erdősitésekre, faipar-iskolákra, gyümölcsfa-iskolákra összesen 59.027 K 37 fillér fordittatott.

IV. Egyéb kiadásokra pedig 45.568 korona fordittatott.

A vagyonközösség az 1907/8. iskolai év elején felállitott karánsebesi magy. kir. állami főgimnázium mellé, a volt határőrök ivadékainak a számára, egy fiu internátust létesitett és tart fenn, amelyben 100 növendéket lát el.

2. *A naszódi vagyonközösség.*

Erről már szó volt a naszódi alapitványi főgimnáziumnál. (Lásd a 264—273 oldalakat.)

II. FEJEZET.

Egyéb kulturális egyletek.

I.

Román nőegyletek.

Az országban a következő román nőegyletek vannak:

a) Alsófehér vármegyében (3):

1. Az abrudbányai román nőegylet. Létesült 1882-ben. Célja: egy felsőbb román leányiskolának a létesitése. Jelenleg egy négy osztályu elemi román leányiskolát tart fenn. Vagyona 40.000 K.

2. A balázsfalvai görög katholikus román nőegylet. Létesült 1890-ben. Célja: a balázsfalvai görög katholikus polgári román leányiskolának és a leányinternátusnak a segélyezése. Vagyona 11.500 korona.

3. A zalatnai görög katholikus román nőegylet.

b) Brassó vármegyében (2):

4. A brassói román nőegylet. Létesült 1850-ben. Ez az egyesület a brassói román elemi leányiskolát és az azzal kapcsolatban álló leányinternátust tartja fenn. Az egyesület az 1907/8. iskolai évben egy a leányiskolával kapcsolatban álló ismétlő leányiskolát nyitott. Vagyona 108.236 K 45 f.

5. A brassói és a hétfalui román nőegylet. Célja: a brassói és a hétfalui özvegy román nők segélyezése.

c) Fogaras vármegyében (4):

6. A fogarasi görög katholikus román nők egylete.

7. A fogarasi görög keleti román nők egylete.

8. A törcsvári görög keleti nők egyesülete. Létesült 1898-ban. Célja: egy román leány internátus létesitése. Vagyona 1689 K.

9. A zernesti román nőegylet. Létesült 1880-ban. Célja: árva román gyermekek neveltetése. Évenként 40—60 szegény román árvagyermeket lát el ruhával. Vagyona 15.273 K.

d) Hunyad vármegyében (3):

10. A hunyadvármegyei román nőegylet. Létesült 1886-ban. Célja: a hunyadvármegyei román özvegyek és árvák segélyezése, valamint a háziipar fejlesztése. Szászvároson egy román szövő- és varró-műhelyt nyitott, amelyre 3000 koronát fordit évenként. Vagyona 15.000 K.

11. A petrosényi görög keleti román nőegylet.

12. A vajdahunyadi román nők egylete.

e) Kolozs vármegyében (1):

13. A kolozsvári görög katholikus román nők egylete.

f) Krassó vármegyében (1):

14. A karánsebesi román nők temetőhely szépitési egylete.

g) Maros-Torda vármegye (1):

15. A szászrégeni román nőegylet. Létesült 1907-ben.

h) Nagyküküllő vármegye (3):

16. A medgyesi román nőegylet. Célja: szegény román leánygyermekek számára kézimunka iskola létesitése. Vagyona 26.111 K.

17. A segesvári román nőegylet.

18. A szentágotai román nőegylet. Létesült 1901-ben. Célja: halálozások esetére a tagok segélyezése.

i) Szeben vármegyében (4):

19. A feleki román nőegylet. Létesült 1901-ben. Célja: román iskolásgyermekek segélyezése, a templom szépitése és a temető rendezése.

20. A resinári román nőegylet.

21. A nagyszebeni román nőegylet. Létesült 1885-ben. Célja: a román leányok nevelése. Fentartja a nagyszebeni elemi román leányiskolát, a nagyszebeni háztartási iskolát, amelyet 1907. szeptember hó 1-étől egy 3 hónapra terjedő főzőtanfolyammal egészitett ki. Vagyona, beleértve az elemi leányiskolának 7000 koronára rugó berendezését, 52.292 K 91 f.

22. A tiliskai román nőegylet.

j) Szilágy vármegyében (1):

23. A szilágysági román nők egylete. Létesült 1881-ben. Célja: a román nép kulturájának az előmozditása. Fentartja az általa 1888-ban létesitett szilágysomlyói román elemi leányiskolát. Vagyona 11.980 K.

k) Temes vármegyében (1):

24. A temesvár-gyárvárosi és vidék görög keleti román nőegylet.

l) Torda-Aranyos vármegyében (1):

25. A tordai román nőegylet. Létesült 1876-ban. Célja: a román nyelv és irodalom előmozditása. Az egyletnek van egy dalárdája is. Vagyona egy 410 müből álló könyvtár és 505 K készpénz.

Eme nőegyleteknek az alapszabályai lényegükben megegyeznek a nagyszebeni román nőegylet következő alapszabályaival:

Cél.

1. §. Az egylet célja: Az 1868-iki XXXVIII. t.-c. §. alapján Nagyszebenben a lehetőség szerint tápintézettel összekötött női népiskolát (az 1868-iki XXXVIII. t.-c. 8. §. értelmében) és egy női háziipari és gazdasági iskolát felállitani. A kezdet egy elemi iskola, azután egy bármily szerény tápintézet (internátus) felállitásával tehető, mely tehetség szerint fokozatosan tökéletesittetni fog; mig az egyletnek saját intézetei nem lesznek, tanoncait más eféle helybeli intézetekbe járathatja. Addig pedig, amig sem teljes számu népiskolákkal, sem internátussal nem fog birni, ösztöndijat adhat oly leánytanulóknak, kik bárhol az első bekezdésben kontemplált más iskolába járnak és anyagi és erkölcsi támogatásukkal más hasontermészetü helybeli intézetek fentartásához járulnak.

Tagok.

2. §. Az egylet áll: alapitó, élethossziglani, rendes, segitő és tiszteletbeli tagokból.

3. §. 1. Alapitó tag minden román nő vagy férfi, ki egyszer s mindenkorra 50 frtnyi tőkével járul; 2. élethossziglani tag minden nő vagy férfi, ki egyszer s mindenkorra 20 frt tőkével járul; 3. rendes tag minden román nő, ki évenként 2 frt dijjal járul; 4. segitő tag minden román férfi, ki évenként legalább 2 frt dijjal és minden román nő, ki ennél kevesebbel járul; 5. tiszteletbeli tag minden egyén, kit a közgyülés azzá kinevez. A rendes és segitő tagsági dij egyszerre fizetendő egy évre előre.

4. §. Az egyletbe való felvételi jogot az alapitó, élethossziglani, rendes és segitő tagok tekintetében a választmány gyakorolja, egy — a taggá lenni óhajtó által — aláirt nyilatkozat alapján; a tiszteletbeli tagok azonban a közgyülés által neveztetnek ki. Külföldi egyének csak tiszteletbeli tagok lehetnek, a m. kir. belügyminiszterium előleges jóváhagyása mellett.

Az egyleti tagok jogai.

5. §. *a*) Mindegyik megkapja az egylet alapszabályait és az évi jelentéseket, *b*) részt vesznek a közgyüléseken és pedig az alapitó, élethossziglani és rendes nőtagok döntő, a többi tanácsadó szavazattal.

6. §. Az egyleti tagság megszünik: *a*) halálozás, *b*) az évi tagsági dij nem fizetése esetén.

Alap.

7. §. Az egylet alapja keletkezik: *a*) az egylet mindennemü tagjainak járulékaiból: *b*) az egylet javára rendezendő mulatságok, hangversenyek,

felolvasások, sorsolások és kiállitáosk jövedelméből; *c*) az egylet javára teendő örökösödések, hagyományok és ajándékozások; *d*) az annak javára eszközölendő pénzgyüjteményekből.

8. §. Az alapitó, élethossziglani és segitő tagok által fizetett tőkék, továbbá az örökösödések és hagyományokból befolyt összegek az egylet elidegenithetetlen alapját képezik, minden egyéb jövedelem, valamint az elidegenithetetlen alap kamatainak 20%-a azonban tőkésittetni és minden évben az alaphoz fog csatoltatni mindaddig, mig az alaptőke a 100.000 (százezer) forintot eléri, ezentul aztán az alap összes kamatai a folyó szükségletek fedezésére fordithatók.

9. §. A folyó szükségletek fedezetére szánt jövedelmek fel nem használt maradványából egy külön alap fog alakittatni, mely szükség esetén egészben az egylet célja létesitésére fordítható.

10. §. Az egylet vagyona befektethető: *a*) a börzén feljegyzett értékpapirokba; *b*) gyümölcsöztetés végett elhelyezés által, szilárdoknak elismert pénzintézeteknél; *c*) egyedül oly ingatlanokba, melyek az egylet céljai létesitéséhez szükségesek.

Vezetés.

11. §. Az egylet ügyei vezettetnek: *a*) a közgyülés; *b*) a választmány; *c*) az elnökség álttal.

Közgyülés.

12. §. A közgyülés összehivatik az elnök által, egy legalább 8, illetőleg 15 (15. §.) nappal előbb a Nagyszebenben megjelenő «Telegraful Roman» nevü hirlapban közzéteendő meghivás utján, ha azonban az emlitett hirlap megszünnék létezni, a közgyülés egy másik nagyszebeni hirlapot jelölhet ki.

13. §. A közgyülés rendes és rendkivüli. A rendes egyszer tartatik évenként és pedig az év első felében. Rendkivüli közgyülés egyedül sürgős és nagyjelentőségü esetekben hivható össze a választmány határozata, vagy legalább 20 döntő szavazattal biró tagnak indokolt irásbeli kérelme folytán.

14. §. A közgyülés határozatai a 11. §-ban emlitteteken kivül a jelenlevők szavazattöbbségével hozatnak. A szavazás módozata a házszabály által fog szabályoztatni.

15. §. A választások titkos szavazattal és viszonylagos többséggel eszközöltetnek. Az alapszabályok módositása és az egylet feloszlatására vonatkozó határozatok azonban az összes alapitó, élethossziglani és rendes tagok szavazatának kétharmadával hozatnak. Az ily határozat csak akkor érvényes, ha a tárgy a meghivóban kitüntetve volt és ha a meghivás legalább 15 nappal megelőzte a közgyülést. Ha első alkalommal nem kerül ki a kétharmad szavazattöbbség, 30 napra egy uj rendkivüli közgyülés hivatik össze, kizárólag ezen célra, melyben aztán a jelenlevők döntenek általános szótöbbséggel.

16. §. A közgyülés teendői: *a*) a választmány és bizalmi férfiak választása: *b*) a számadások felülvizsgálása és felmentvény kiszolgáltatása; *c*) a költségvetés megállapitása; *d*) az alapszabályok módositása; *e*) az egylet feloszlatása; *f*) a választmány által előterjesztett tárgyak, valamint a tagok által tett inditványok tárgyalása; *g*) az egylet céljának életbeléptetése (1. §.); *h*) az egylet házszabályainak megállapitása; *i*) a tiszteletbeli tagok kinevezése.

17. §. A közgyülési jegyzőkönyv hitelesitése, ha azonnal ugyanazon ülésben nem lehetséges, eszközöltetni fog egy elnök, titkár és esetenként a jelenlevők sorából választandó három tagból álló bizottság által.

Választmány.

18. §. A választmány három évi időtartamra választatik és áll 12 nőből, döntő szavazattal és 4 bizalmi férfiből, tanácsadó szavazattal.

19. §. Választmányi tagnak választható minden román nő, bizalmi férfinak pedig minden román férfi, nagyszebeni lakos, ki az egyletnek tiszteletbeli, alapitó, élethossziglani vagy segitő tagja.

20. §. A választmány minden hóban egy rendes ülést tart. Tarthatók azonban rendkivüli ülések is, valahányszor az elnök vagy négy választmányi tag azokat szükségesnek tartja. Érvényes határozatok hozatalánál az elnökön kivül legalább hat választmányi tag jelenléte és a jelenlevők szavazatának általános többsége szükséges. Az ülések az elnök által hivatnak össze, egy minden tagnak legalább három órával előbb kézbesitendő meghivás utján.

21. §. A választmány teendői: *a*) az elnöknő és alelnöknő választása saját kebeléből; *b*) a titkár és a pénztárnok választása az egylet alapitó, élethossziglani, segitő és tiszteletbeli tagjai közül; *c*) az alapitó, élethossziglani, rendes és segitő tagok felvétele; *d*) a pénztári kiadások utalványozása; *e*) az egylet vagyonának kezelése; *f*) az egylet vagyonának szaporitásáróli gondoskodás, mulatságok, hangversenyek, felolvasások, kisorsolások, kiállitások és gyüjtések rendezése, valamint más tisztességes módok által; *g*) a közgyülés határozatainak foganatositása; *h*) az egylet céljának életbeléptetése, kifejlesztése és előhaladására vonatkozó tervek készitése és a közgyülés elé való terjesztése; *i*) a pénztárnok számadásainak megvizsgálása és saját észrevételeivel leendő ellátása utáni terjesztése a közgyülés elibe; *k*) a költségvetési javaslat elkészitése és a közgyüléshezi terjesztése; *l*) a rendes és rendkivüli közgyülésnek összehivási határidejének kitüzése.

22. §. A választmányi ülési jegyzőkönyv hitelesitése, ha azonnal ugyanazon ülésben nem lehetséges, a legközelebbi választmányi ülésben eszközöltetik.

Tisztviselők.

23. §. Az egylet tisztviselői: *a*) az elnöknő és alelnöknő; *b*) a pénztárnok; *c*) a titkár. Mindnyájan három évre választatnak és ujból megválaszthatók. A tisztviselők összes teendői ingyen teljesitendők; midőn az egylet anyagi viszonyai engedni fogják, azonban a közgyülés a választmány inditványára a pénztárnok és titkár számára jutalmat szavazhat.

24. §. Az elnöknő: *a*) összehivja és vezeti a közgyüléseket és a választmány üléseit; *b*) őrködik a közgyülés és a választmány határozatainak foganatositása felett; *c*) képviseli az egyletet kifelé; *d*) intézkedik az egylet érdekében mindazon esetekben, melyek a közgyülés vagy a választmány számára fentartva nincsenek; *e*) időről-időre átvizsgálja az egylet pénztárát. Az alelnöknő helyettesiti az elnöknőt annak távolléte, akadályoztatása vagy halála esetén.

25. §. A pénztárnok pontosan vezeti az egylet számadásait és a választmány elé terjeszti vizsgálat és a közgyülés elébe leendő terjesztés végett, gondoskodik az egyleti illetékek pontos behajtásáról, a választmányi utasitásokhoz képest. Minden évnegyedben jelentést tesz a pénztár állásáról, az elnöknő vagy a választmányi küldöttség felszólitására bármikor előmutatni tartozik az egyleti értéktárgyakat és a pénztár állását, szóval szorosan alkalmazkodni köteles a választmányi határozatok és az egylet házszabályaiban foglalt intézkedésekhez.

26. §. A titkár teljesiti az egylet minden irásbeli teendőit és vezeti a közgyülés és a választmányi ülések jegyzőkönyveit.

Általános intézkedések.

27. §. Az egylet és az általa felállitandó, illetőleg segélyezendő intézetek a nagyszebeni görög keleti metropolita, illetőleg annak törvényes pártfogója pártfogása alá helyeztetnek, kit a közoktatási törvények keretén belül a felügyeleti jog is illet.

28. §. A létesitendő intézetek tanterve a közoktatási törvények rendeleteihez képest előzetesen be fog mutattatni, a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak; az emlitett tanintézetek felett a közoktatási törvényeken alapuló felügyeletet pedig az állam részéről a kir tanfelügyelő fogja gyakorolni.

29. §. Az egylet hivatalos kiadványai, az elnöknő és a titkár aláirásaival ellátandók.

30. §. Rendkivüli és előreláthatatlan eseményeket kivéve, az egylet csak azon esetben oszlatható fel, ha alapitó, élethossziglani és rendes tagjainak száma 12-nél kevesebbre olvadna le. A feloszlatás a közgyülés által rendelendő el, a vagyon pedig a nagyszebeni görög keleti román metropolita kezelése alá fog adatni azon megszoritással, hogy azt első sorban csak a jelen alapszabályokban jelzett célra, ha pedig az létesithető nem volna, egyedül román müvelődési célokra fordithassa.

31. §. Az alapszabályok és az egylet felosztása esetén vagyonának hovafordítása tárgyában esetleg hozandó közgyülési határozatok foganatositás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

32. §. Ha az egylet a jelen alapszabályokban körülirt céltól eltérne, amennyiben tevékenysége folytatása által az állam vagy az egyleti tagok anyagi érdekei veszélyeztetnek, a kormány jogositva lesz felfüggeszteni az egylet tevékenységét és rendes vizsgálatot rendelni, annak befejezte után pedig a vizsgálat eredményéhez képest kötelezni az egyletet alapszabályainak legpontosabb tiszteletben tartására, vagy pedig azt feloszlatni.

II.

Dal- és zeneegyletek.

Az országban a következő román dal- és zeneegyletek vannak:

a Alsófehér vármegyében (1):

1. A gyulafehérvári iparosok és földészek dalegylete és olvasóköre.

b) Arad vármegyében (3):

2. Az ó-paulisi «Concordia»-dalegylet.

3. Az ó-pécskai román dalegylet.

4. A szemlaki román dalárda.

c) Beszterce-Naszód vármegyében (4):

5. A besztercei román dalegylet.

6. A naszódi román dalegylet.

7. Az uj-radnai román ajku görög katholikus lakosok olvasó- és énekegylete.

8. Az ó-radnai román dal- és olvasóegylet.

d) Békés vármegyében (1):

9. A kétegyházi görög keleti román dalegylet.

e) Bihar vármegyében (1):
10. A nagyváradi «Hilaria» dalegylet.
f) Brassó vármegyében (1):
11. A brassói torna- és dalegylet.
g) Csanád vármegyében (2):
12. A battonyai román dalegylet.
13. A nagylaki román iparosok olvasó- és dalköre.
h) Hunyad vármegyében (2):
14. A hátszegi román dalegylet.
15. A szászvárosi román dalegylet.
i) Krassó-Szörény vármegyében (41):
16. A bozovicsi görög keleti román egyházi dalárda.
17. A brostyáni román dalegylet.
18. A csiklovabányai olvasó- és dalegylet.
19. A dalboseci olvasó- és dalegylet.
20. A dognácskai olvasó- és dalegylet.
21. A füzesi olvasó- és dalegyesület.
22. A gavosdiai olvasó- és dalegylet.
23. A greováci egyházi dalegylet.
24. A gruini dalegylet.
25. A herendjesti földmivelők román dal- és zeneegylete.
26. A henerdorfi olvasó- és dalegylet.
27. A hodosi földmüvesek román dal- és zeneegylete.
28. Az illadiai dalegylet.
29. A jámi olvasó- és dalegylet.
30. A karánsebesi román dal- és zeneegylet.
31. A kernyécsai dal- és zeneegylet.
32. A kornyarévai dalegylet.
33. A lugosi román dal- és zeneegylet.
34. A mehádiai egyházi dalegylet.
35. A mercsinai olvasó- és dalegylet.
36. A nagytikványi «Armonia» román dal- és zeneegylet.
37. A németbogsáni görög katholikus «Armonia» román dalegylet.
38. A németbogsáni román dal- és zeneegylet.
39. A nikolinci görög keleti román dal- és zeneegylet.
40. Az ó-ruszovai görög keleti román ének- és dalegylet.
41. Az oravicabányai román dalegylet.
42. A rakasdiai egyházi dalegylet.
43. A rakittai földmivesek dalegylete.
44. A resicabányai román dalegylet.
45. A románbogsáni román dal- és zeneegylet.
46. A románoravicabányai görög katholikus «Concordia» dalegylet.
47. A románoravicabányai román dalegylet.
48. A románresicai földmivelők dal- és zeneegylete.
49. A rudariai egyházi dalegylet.

50. A szászkabányai olvasó- és dalegylet.
51. A szatumiki földmivesek román dal- és zeneegylete
52. A szilhai dalegylet.
53. A vaskői román dalegylet.
54. A vasziovai egyházi dalegylet.
55. A vermesi egyházi dalegylet.
56. A zgribestyi egyházi dalegylet.

j) Szatmár vármegyében (1):

57. A nagysomkuti görög katholikus román földmivelők daláregylete.

k) Szeben vármegyében (3):

58. A nagyszebeni román dal- és zeneegylet.
59. A szelistyei román dalárda.
60. A szerdahelyi görög keleti dalárda.

l) Szilágy vármegyében (1):

61. A szilágysomlyói román dalegylet.

m) Szolnok-Doboka vármegyében (2):

62. A révkápolnoki olvasó- és dalegylet.
63. A szamosujvári román dalegylet.

n) Temes vármegyében (32):

64. A bázosi földmivelők dalegylete.
65. A budinci dalegylet.
66. A csákovai román énekegylet.
67. A delibláti dalegylet.
68. A fehértemplomi román dalárda.
69. A ferendiai dalegylet.
70. A giládi földmivelők dalegylete.
71. A girodai földmivelők dalegylete.
72. Az iktári földmivelők dalegylete.
73. A jánovai olvasó- és dalegylet.
74. A jezvini földmivelők dal- és zeneegylete.
75. A kiszetói román dalegylet.
76. A kövesdi földmivesek görög keleti román dal- és zeneegylete.
77. A kustélyi olvasó- és dalegylet.
78. A lippai dalegylet.
79. A markoveci görög katholikus dal- és olvasóegylet.
80. A markoveci olvasó- és dalegylet.
81. A margitfalvai olvasó- és dalegylet.
82. A mehalai «Armonia» dalegylet.
83. A mosnicai olvasó- és dalegylet.
84. A nagytopoloveci dalegylet.
85. A paráci román dalegylet.
86. A remetei román földmivelők dalegylete.
87. A románszentmihályi román dalegylet.
88. A sistaroveci görög keleti román dalegylet.
89. A szolsicai görög keleti román ének- és zeneegylet.

90. A temesvár-gyárvárosi román dalárda-egylet.
91. A temesvár-majorkülvárosi román daláregylet.
92. A varadiai «Unirea» görög katholikus dalegylet.
93. A vojvodinci olvasó- és dalegylet.
94. A vukovai egyházi dalegylet.
95. A zsebelyi földmivelők dalegylete.

o) Torda-Aranyos vármegyében (2):

96. A bisztrai román ének- és zeneegyesület.
97. A topánfalvai román földmivelő ifjuság dalegylete.

p) Torontál vármegyében (16):

98. Az alibunári egyházi dalegylet.
99. A bánátkomlósi dalegylet.
100. A dobricai egyházi dalegylet.
101. A dolovai román dalegylet.
102. A foényi román dalegylet.
103. A gyulvészi román dalárda.
104. A kisoroszi dalegylet.
105. A nagytoráki egyházi dalegylet.
106. A nyerői egyházi dalegylet.
107. A pancsovai román dalegylet.
108. A pészaki «Lira» román dalegylet.
109. A révaujfalui dalegylet.
110. A románpetri egyházi- és világi dalegylet.
111. A szaravollai egyházi dalegylet.
112. A szerbszentmiklósi dalegylet.
113. Az uzdini dalegylet.

Ezen dal- és zeneegyleteknek az alapszabályai lényegükben megegyeznek a nagyszebeni román zeneegyletnek a következő alapszabályaival:

I. Az egylet cime és célja.

1. §. Az egylet neve: «A nagyszebeni román zene egylet» és célja a zene müvelése, amint az a klasszikus és az ujabb kor legjelesebb müveiben találtatik.

2. §. Ezen célját az egylet elérendi: *a*) az ifjuságnak a zenében való tanitása (zeneiskola) által; *b*) a gyakorló tagok zenei müvelésének előmozditása által; *c*) előadások rendezése által.

II. Az egylet tagjai.

3. §. Az egylet mindkét nembeli tagokból áll, kik felosztatnak *a*) gyakorló, *b*) segitő, *c*) tiszteletbeli és *d*) alapitó tagokra.

4. §. Aki az egylet gyakorló tagja akar lenni, miután az egylet elnökénél vagy a bizottmány valamelyik tagjánál jelentkezett, az egylet zeneigazgatója által megvizsgáltatik, ha zeneképessége kielégitőnek találtatott, akkor a neve és foglalkozása a legközelebbi próbaórán közöltetik. Felvétele 8 nap mulva történik, ha ellene senki sem emelt alapos kifogást: alapos-e az a kifogás vagy nem, azt az egylet bizottmánya dönti el.

5. §. Segitő tagok azon egyének, kik az egylet virágzását adományokkal mozditják elő. Ők kötelezik magukat, hogy az egyletbe lépve, legalább egy évig annak tagjai lesznek és kifizetik az ezen időre meghatározott tagsági dijat.

6. §. Tiszteletbeli tagokul az egylet oly egyéneket nevez ki, kik az egylet érdekében teljesitett rendkivüli tevékenységük által kitüntek, azon tiszteletbeli tagok, kik nem polgárai Magyarországnak, a nagyméltóságu magyar kir. belügyminiszteriumnak jóváhagyás végett felterjesztendők.

7. §. Alapitó tagok azon személyek, kik egyszer s mindenkorra 100 frtot fizetnek.

8. §. Az egylet valamennyi tagja az egylet névkönyvébe irandó.

9. §. A gyakorló tagok jogai: *a*) az egylet valamennyi gyülésén szavazni; *b*) a bizottmányt választani és abban megválasztatni; *c*) javaslatokat tenni, végre *d*) ingyen megkapni az egylet alapszabályait és évi jelentését, valamint egy felvételi oklevelet is.

10. §. A segitő tagok jogai: *a*) a közgyülésekben javasló szavazattal járulni; *b*) a nyilvános rendes előadásokra szabad jegyet kapnak; *c*) az egylet alapszabályait és évi jelentését ingyen kapják.

11. §. Tiszteletbeli tagok az egylet valamennyi előadását ingyen látogatják.

12. §. Az alapitó tagok jogai azonosak a segitő-tagokéval.

13. §. Az összes tagok kötelességei: *a*) az alapszabályok pontos megtartása; *b*) az egylet céljainak előmozditása lehetőség szerint.

14. §. A gyakorló tagok külön kötelességei még: 1. a próbaórák és előadások rendes és pontos látogatása; 2. az évi tagsági dij megfizetése, mely alól különös esetekben a bizottmány felmenthet. (22. §. 3.)

15. §. A segitő tagok kötelességei a 13. §-ban foglaltak mellett még a 14. §. 2. pontjában nevezettek is.

16. §. Az egyletből való kilépés a bizottmányhoz intézett szóbeli vagy irásbeli nyilatkozat által történik; a tagsági dij azonban kifizetendő az egész évre, melyben a kilépés történik.

17. §. Az egyletből való kizárásnak helye lehet, ha valaki az egylet intézkedéseinek ellenszegül, vagy oly magaviseletet tanusit, mely egy müvelt társaságban nem engedhető meg.

III. Az egylet vezetése.

18. §. Az egylet ügyeit: *a*) az évi közgyülés és *b*) a bizottmány vezeti.

19. §. A rendes közgyülés minden év október havának folyamán tartandó. Rendkivüli közgyülés akkor tartatik, ha összehivását a bizottmány elhatározza, vagy ha a tagok egyharmad része irásban követeli, sürgős esetekben pedig egyenesen az elnök által hivatik egybe. A közgyülés határozatképes, ha jelen van az elnök, vagy ennek helyettese és legalább a gyakorló tagoknak fele. A szükséges számnak jelen nem léte esetében, a tárgysorozatnak legalább 24 órával előbb történendő kihirdetésével, egy másik közgyülés hivatik össze, mely mindenesetre határozatképes. A rendkivüli közgyüléseknél a tárgyalandó kérdések mindenkor köztudomásra hozandók. A személyváltoztatások közfelkiáltással történnek, a jelenlevő tagok egyharmadának kérésére azonban titkos szavazattal. A határozatok a szavazatok abszolut többségével hozatnak; ha a szavazatok egyenlők, az elnök dönt. (23. §. *h*).

20. §. A közgyülés teendői: 1. a bizottmány megválasztása; 2. az alapszabályok változtatása; 3. a bizottmány javaslata alapján tiszteletbeli tagok kinevezése; 4. rendkivüli költségek megszavazása; 5. az évi tagdijak megállapitása; 6. kölcsönvevések megállapitása és a vagyon beruházása; 7. a bizottmány és az egyes tagok javaslatai felett való határozat; 8. a bizottmány évi jelentése feletti határozat és a költségvetés

megállapitása; 9. az egylet feloszlása feletti határozat. A közgyülés üléséről jegyzőkönyv vezettetik, melyet a gyülés által választott három tagu bizottság hitelesit.

21. §. Az egylet bizottmánya áll: egy elnökből, egy zeneigazgató, egy titkár, egy pénztárnok, egy irattárnok, egy gazda és más 3 tagból. A tisztviselők helyetteseit szükség esetén az elnök jelöli ki a többi három tag közül. A bizottmány valamennyi tagja egy évre választatik és az év letelte után ujra megválasztható.

22. §. A bizottmány: 1. felveszi az uj tagokat s értesiti őket erről, megküldve nekik az alapszabályok egy példányát s a gyakorló tagoknak egy oklevelet is (9. §. *d*); 2. kizárja a tagokat az egyletből (17. §.); 3. határoz a tagsági dij felmentése ügyében (19. §. 2. pont); 4. végrehajtja a közgyülés határozatait; 5. megállapitja a próbaórákat s az előadás napjait; 6. összeállitja az előadások sorrendjét; 7. zenedarabokat szerez be; 8. az egylet vagyona kezelése felett őrködik, a pénztárnoknak felmentvényt ad és a közgyülésnek az egész évi kezelés felett jelentést tesz; 9. A közgyülés előtt az egylet müködéséről és vagyonáról jelentést tesz és egy költségvetési előirányzatot nyujt be; 10. a közgyülés előtt javaslatokat tesz a tiszteletbeli tagok kinevezése iránt; 11. a tagok felvételénél esetleg felmerülő ellenvetések felett dönt (4. §.); 12. rendkivüli előadásokat is rendez; határoz az ezekhez való belépti dij és a jövedelem mikénti felhasználása felett; 13. határoz mindazon ügyekben, melyek nincsenek a közgyülés számára fentartva. Egy jogérvényes határozat megejtésénél az elnökön, illetőleg ennek helyettesén kivül, legalább még négy tag jelenléte kivántatik meg. A bizottmány üléseiről jegyzőkönyv vezettetik, mely maga a bizottmány által hitelesittetik.

23. §. Az elnök: *a*) képviseli az egyletet kifelé minden ügyben; *b*) minden hónapban legalább egyszer összehivja a bizottmányt és egyszer egy évben a rendes közgyülést, sürgős esetekben pedig a rendkivüli közgyülést is összehivja; *c*) az egylet összes tárgyalásait és ügyeit vezeti; *d*) az egylet valamennyi iratait aláirja; *e*) az egylet kiadásairól szóló nyugtákat kifizetésük előtt ellenjegyzi; *f*) kinevezi a számadásokat felülvizsgáló egyéneket; *g*) jogában áll, ha szükségesnek látja, a pénztár megvizsgálására 2 bizottmányi tagot kiküldeni; *h*) egyenlő számu szavazatok alkalmával dönt ugy a bizottmányban, mint a közgyülésen is; rendszerint azonban ő nem szavaz; *i*) kijelöli az egyes tisztviselők helyetteseit (21. §.) és szükség esetén képviselteti magát is.

24. §. A zeneigazgató: *a*) vezeti a próbákat és előadásokat; *b*) vizsga alá veszi az uj tagokat (4. §.); *c*) a bizottmánynyal egyetértőleg megállapitja az előadások sorrendjét; *d*) szükség esetén szóló énekeseket hoz javaslatba; *e*) javaslatot tesz a zenemüvek megszerzése iránt; *f*) a levéltárt ellenőrzi; *g*) megállapitja a rendkivüli próbaórák idejét; *h*) a zenemüvekről szóló számlákat ellenjegyzi.

25. §. A titkár: *a*) kezeli az irodai ügyeket; *b*) az elnökkel aláirja az egylet iratait; *c*) az egylet jegyzőkönyveit vezeti; *d*) előadások alkalmával a beléptijegyek kiadásánál a pénztárnokkal közremüködik; *e*) vezeti a tagok névjegyzékét; *f*) az egylet nyomtatványairól gondoskodik; *g*) az egylet pecsétjét és az ügyiratokat magánál őrzi.

26. §. A pénztárnok: *a*) az egylet összes tagjairól jegyzéket vezet és az egylet pénzének kezeléséről számadást vezet; *b*) beszedi a tagsági dijakat; *c*) fogadja a begyült pénzt; *d*) az egyleti tőkét és a pénztári okmányokat őrzi; *e*) az elnök, illetőleg a zeneigazgató által ellenjegyzett nyugtákat kifizeti (23. §. *e*) és 24. §. *h*); *f*) a közgyülés összehivása előtt a bizottmánynak számot ad az egylet pénzének kezeléséről; *g*) költségi előirányzatot készit; *h*) az egylet pénztárából való bármely hiányért felelős; *i*) a rendszeresitett kiadásokat a bizottmány egy meghagyása alapján mindaddig fizeti, mig a bizottmány által nem vonatik vissza; *k*) a titkárral együtt kiosztja a beléptijegyeket az előadások alkalmával.

27. §. A levéltárnok: *a*) őrködik az egylet levéltára felett; *b*) a zeneművek felett egy pontos jegyzéket vezet; *c*) minden év elején egy kimutatást terjeszt elő a mult évben beszerzett zeneművekről; *d*) a zeneművek lemásolásáról gondoskodik; *e*) a próbaórákon kiosztja és beszedi a zenedarabokat; *f*) a levéltárból való hiányért szavatol; *g*) a zeneigazgatóval egyetértőleg az egyes tagoknak tanulmányozás végett zenedarabokat ad ki, vevény mellett. Egész müveket és zongora kivonatokat azonban csak a bizottmány beleegyezésével adhat kölcsön.

28. §. A gazda: *a*) az egylet valamennyi tárgya felett leltárt vezet és minden év elején számot ad a mult évben előfordult változásokról; *b*) a bizottmány által meg nem állapitott gazdasági kiadásokra vonatkozólag javaslatokat tesz; *c*) az egylet helyisége felett őrködik; *d*) az egylet tárgyai felett őrködik, azoknak jó állapotáról gondoskodik s szükség esetén a megrongált tárgyakat kijavittatja; *e*) a próba- és előadási helyiség berendezéséről gondoskodik; *f*) beszerzi a világitási és fütési anyagot; *g*) a leltárból való hiányért szavatol.

29. §. A többi három tag a bizottmány tanácskozásaiban a határozatok megejtésében szavazati joggal vesz részt és az elnök meghivására köteles a tisztviselők segitségére állani.

IV. Az egylet vagyona.

30. §. Az egylet vagyona áll: 1. a megállapitott dijakból, melyek a pénztárnok nyugtájára fizettetnek; 2. elhelyezett tőkepénzekből vagy fekvőségekből; 3. az előadások jövedelméből; 4. közadományokból és más jövedelmekből; 5. levéltár, készpénz és más tárgyakból.

V. Próbák és előadások.

31. §. A bizottmány által megállapitott időben a gyakorló tagok próbára jönnek össze.

32. §. Minden évben két rendes előadás rendeztetik.

33. §. A rendes előadásokon kivül a bizottmány rendkivüli előadásokat is rendezhet az egylet vagy egy jótékony cél javára.

VI. Az egyleti év.

34. §. Az egyleti év szeptember 1-én u n. sz. veszi kezdetét.

VII. Az egylet feloszlása.

35. §. Az egylet egy havi határidő alatt összehivandó két közgyülés egyhangu határozata alapján, szüntethető meg. Ezen esetben az egyleti vagyon «Az erdélyi román közmüvelődési és irodalmi társulat» tulajdonába megy át.

36. §. A közgyüléseknek az összes alapszabályok megváltoztatása s az egylet vagyonára vonatkozó határozatai végrehajtásuk előtt, a magas magyar kir. belügyminiszterium tudomására hozandók.

37. §. Ha az egylet az alapszabályokban kijelölt célját meg nem tartaná, illetőleg hatáskörén tul lépne, a kir. kormány haladéktalanul felfüggeszti, ha további müködése akár az államra, akár az egyleti tagok vagyonérdekére nézve káros lenne, vagy pedig a felfüggesztés után megtett vizsgálat alapján végleg feloszlatja vagy esetleg feloszlatás terhe alatt az alapszabályok pontosabb megtartására utasitja.

VIII. Átmeneti intézkedések.

38. §. Jelen alapszabályok azon napon lépnek életbe, melyen a bemutatási záradékkal való ellátásukról az egylet értesittetik.

III.

Román olvasókörök (kaszinók).

Az országban a következő román olvasókörök (kaszinók) vannak:

a) Alsó-Fehér vármegyében (2):
1. A balázsfalvai román kaszinó.
2. A verespataki román olvasókör.

b) Bihar vármegyében (3):
3. A belényesi román kaszinó-egylet.
4. A nagyürögdi olvasókör.
5. A pocsaji román olvasókör.

c) Brassó vármegyében (2):
6. A brassói «Lumina» románajku iparosifjak olvasó-egylete.
7. A feketehalmi olvasókör.

d) Csanád vármegyében (1):
8. A nagylaki román olvasóegylet.

e) Fogaras vármegyében (1):
9. Az alsóvisti népkönyvtár.

f) Hunyad vármegyében (3):
10. A dévai román olvasóegylet.
11. A kudzsiri román értelmiség olvasóegylete.
12. A szászvárosi és vidéki román inteligencia olvasóegylete.

g) Kolozs vármegyében (1):
13. A kolozsvári román olvasókör.

h) Krassó-Szörény vármegyében (13):
14. A bozovicsi román olvasóegylet.
15. A domásniai román olvasókör.
16. A facseti román olvasóegylet.
17. A jeselnicai román olvasókör.
18. A karánsebesi román kaszinó-egylet.
19. A kákovai román olvasóegylet.
20. A kurtyai olvasó- és dalegylet.
21. A lugosi román olvasókör.
22. A nagytikványi olvasóegylet
23. Az oravicabányai román kaszinó.
24. A pojánai román kaszinó-társulat.
25. A resicabányai román olvasóegylet.
26. A románbogsáni román olvasókör.

i) Szeben vármegyében (3):
27. A nagyszebeni román kaszinó.
28. A resinári román kaszinó-társulat.
29. A szelistyei román kaszinóegylet.

j) Szilágy vármegyében (1):
30. A szilágysomlyói és vidéki román olvasókör.

k) Temes vármegyében (1):
31. A temesvári román olvasóegylet.
l) Torontál vármegyében (2):
32. A pészaki olvasókör.
33. A románpetrei román kaszinó.

Ezen olvasóköröknek (kaszinóknak) az alapszabályai lényegükben megegyeznek a szászvárosi és a vidéki román intelligencia olvasóegyletének a következő alapszabályaival:

A) Az egylet célja.

1. §. Az egylet célja az anyanyelvbeni müvelődés, az irodalombani kiképzés és a társasági szórakozás.

B) Az egylet léteszközei.

2. §. Az egylet léteszközei irodalmiak és pénzbeliek. Az irodalmiak a célnak megfelelő irodalmi müvek és folyóiratokból összeállitott könyvtár alapitása által fognak beszereztetni, pénzbeliek pedig az egyleti tagok dijai, valamint a jóltevők adományaiból.

C) Az egylet tagjai.

3. §. Az egyletbe felvétetik minden müvelt és jómagaviseletü egyén, nemzeti különbség nélkül. A felvételt a közgyülés határozza a bizottság ajánlatára.

4. §. Az egylet tagjai. Az egylet tiszteletbeli, alapitó, rendes, rendkivüli és segitő tagokból áll; *a*) tiszteletbeli tagok azok, akik az irodalmi téren érdemdus honpolgárok és akiket, a bizottság javaslatára, a közgyülés ezen cimmel megtisztel; *b*) alapitó tag az, aki az egylet pénztárába egyszer s mindenkorra 100, azaz: száz o. é. forintot befizet; *c*) rendes tag az, ki előleges félévi részletekben 6, azaz: hat forintot fizet az egylet javára; *d*) rendkivüli tag az, ki az egylet javára 4, azaz: négy forintot o. é. fizet évenkint; *e*) segitő tagok azok, kik az egyletet évi 2 o. é. forintnyi összeggel segitik; *f*) idegen állampolgárok csakis a magas belügyminiszterium jóváhagyásával lehetnek tagok.

5. §. Megszünik tagnak lenni bárki, lemondás, halál, lakás változtatás és kizárás által.

6. §. Ha valamely tag az egylet kebeléből ki akar lépni, akkor 3 hóval az év letelte előtt tartozik szándékát a bizottsággal tudatni, különben a következő évre is az egylet tagjaként fog tekintetni és köteles lesz a félévi tagsági dijat befizetni, hacsak nem kénytelen ezen lépésre a lakásváltoztatás által, utóbbi esetben csakis azon hó végéig tartozik a tagdiját befizetni, amelyben a költözködés történt.

7. §. Azon tagot, ki tagdiját, a kiszabott határidőtől, azaz január hó 1-ső és julius hó 1-sőtől számitva három hó alatt be nem fizeti, először megintetik s azon esetben, ha az eredmény nélkül marad, a bizottság 8 nap letelte után jogositva van az illetőt a tagok sorából kitörölni, fenn maradván azon joga, hogy ugy a hátralevő, mint a további 3 hóra eső tagdiját behajtsa, számittatván ezen határidő a kizárás napjától.

D) A tagok jogai és kötelességei.

8. §. Az alapitó, rendes és rendkivüli tagok jogai: *a*) az egylet által felajánlott mindennemü jótétemények használata; *b*) megválaszthatók az egylet bármely hivatalába; *c*) részt vehetnek döntő szavazattal

az egylet minden közgyülésén; *d*) a segitő tagok használhatják az egylet lapjait és könyvtárát. A közgyüléseken csak véleményező szavazattal birnak; *e*) nem tagok egyleti tag által bevezethetők, mint vendégek az egylet helyiségébe, ezek azonban semminemü jogokkal nem birnak az egylettel szemben; *f*) mivelhogy az egylet müvelt tagokból áll, senkinek sem áll jogában magának elsőbbséget tulajdonitani, ellenben mindenki köteles megőrizni az illem szabályait minden egyleti taggal szemben.

E) Az egylet teendőinek vezetése.

9. §. A közgyülés müködésköre: *a*) az előirányzatok jóváhagyása; *b*) tisztviselők felmentése; *c*) véglegesen határoz a tagok felvétele és kizárása felett a bizottság javaslatára; *d*) véglegesen határoz a hozzá felebbezett kétes ügyekben; *e*) határoz azon javaslatok felett, melyek kizárólag az egylet céljai iránt tétettek és melyek az 1., 2. §-ban vannak meghatározva; *f*) végre megválasztja a bizottságot és tisztviselőit: u. m. egy elnököt, egy alelnököt, egy jegyzőt, ki egyszersmind könyvtárnok, egy pénztárnokot és egy, négy rendes és három póttagból álló bizottságot; *g*) a közgyülés határozatai a jelenlevő tagok viszonylagos szavazattöbbsége által hozatnak; ha a szavazatok egyenlő részekre oszlanak, az elnök szavazata dönt; *h*) a közgyülés jegyzőkönyveit egy 3 tagu, a közgyülés kebeléből választott, bizottság által hitelesittettnek, a bizottság jegyzőkönyvei pedig maga a bizottság által hitelesittettnek minden következő ülésben.

10. §. A bizottságnak müködési köre: *a*) az egylet teendőinek vezetésével, a rend fentartásával, a gazdasági ügyekkel, az alapszabályok megtartásával egy, a közgyülés által választott bizottságot biz meg; *b*) minden bizottsági tag egy évre választatik meg, melynek leteltével ismét megválasztható; *c*) a bizottság határoz mindazon ügyek felett, melyeknek megvitatása és eldöntése nincs a közgyülésnek fentartva; *d*) a bizottság köteles a közgyülés megtartása előtt leletjegyzőkönyvet összeállitani az egylet vagyonáról, ugyszintén egy előirányzatot a jövő év bevételei és kiadásairól és miután azokat 8 napon át az egylet helyiségében közszemlére kitette, a közgyülés elé terjeszti, felülvizsgálat és jóváhagyás végett; a bizottság köteles minden év végével egy részletes jellentést tenni saját müködéséről és az egylet állapotáról; *e*) kizárja az egylet kebeléből azon tagot, ki az alapszabályok értelmében és egyáltalában nem viseli magát müvelthez illő módon, ha az elnök intései eredmény nélkül maradnak, erről az illetőt irásban értesiteni tartozván, és a közelebbi közgyülésen erről jelentést tenni végleges határozat végett a kizárási határozat hozatala utáni második közgyülésre lépett felebbezés nem fog tekintetbe vétetni; *f*) előfizet lapokra, beszerez irodalmi müveket az egylet könyvtára részére, a közgyülés által előirányzott összeggel; *g*) minden negyedév végével rendes gyülést tart és valahányszor a szükség kivánja, rendkivülieket, mely gyüléseken a tisztviselők és bizottsági tagok egyenlő jogokkal birnak; *h*) a bizottság határozatai csak akkor birnak érvénynyel, ha azok hozatalánál az elnökön kivül legalább négy tag volt jelen, valamely tag kizárásához abszolut többség kivántatik, ha a szavazatok egyenlőleg oszlanak meg, az elnök szava dönt.

Az egyleti elnök teendői és jogai:

11. §. *a*) minden év végével összehiv egy rendes közgyülést és valahányszor a szükség kivánja, rendkivüli közgyülést; *b*) kitüzi a közgyülés napját; *c*) meghatározza a bizottsági ülések napját; *d*) felügyel, hogy a gyülések vitái rendesen folyjanak és határozatai az egylet cél-

jainak és érdekeinek megfelelőleg hozassanak; *e*) szólási (beszédi) jogot ad és a tárgytóli eltérés alkalmával eredmény nélkül maradt megintés után a beszédjogot elvonja, avagy, ha szükségesnek találja, az ülést is feloszlatja; *f*) képviseli az egyletet minden hivatallal és testülettel szemben, azonban az egylet nevében az elnök által végzett azon teendők, melyek kötelezettséget vonnak az egyletre, csak azon esetben kötelezők az egyletre, ha azok a bizottság beleegyezésének következményei legalább szótöbbséggel és alá lesznek irva még két bizottsági tagtól az elnök aláirása mellett és el lesznek látva az egylet bélyegével; *g*) gondoskodni fog a közgyülés és a bizottsági ülések határozatainak foganatositásáról; *h*) utalványozza az egylet kiadásait.

12. §. Az egylet elnöke egyszersmind a bizottság elnöke s ő elnököl ugy a köz-, mint a bizottsági gyüléseken, akadályoztatása esetében az alelnök helyettesiti minden teendőiben.

A jegyző teendői:

13. §. Fogalmazza és aláirja a közös bizottsági ülések jegyzőkönyveit, ugyszintén aláirja a külhatóságokkal szemben mindazon határozatokat, melyek aláirandók a 10. §. értelmében. Ő vezeti az iktatást és kiadást.

A pénztárnok és gazda teendői:

14. §. *a*) beszedi a pénzt, melyről rendes számadást vezet; *b*) ügyel, hogy a tagdijak idejekorán befizettessenek, ellenesetben jelentést tesz a bizottságnak, hogy lehetővé tegye az ezen szabályok 5. §-ának teljesitését; *c*) minden év végével összeállitja a számadásokat és a bizottság elé terjeszti megvizsgálás végett legalább 14 nappal a rendes közgyülés előtt és végre felelős a rábizott pénztárról.

15. §. Az egylet pénzei egy helybeli takarékpénztárban (szervezendő) őrzeménybe helyezendők.

A könyvtárnok teendője:

16. §. *a*) rendben tartja az egylet könyvtárát; *b*) bizonyos jegyzőkönyveket vezet a könyvtárban meglévő müvekről és egy naplót azon könyvekről, melyeket kikölcsönzött és melyeket visszakapott, ugyszintén minden év végével jelentést tesz a bizottságnak a könyvtár állásáról.

A gyülések egybehivásának módjáról:

17. §. *a*) a közgyülések egybehivatnak az elnök által 30 nappal előbb hirlapi uton és egy az egylet helyiségében kitett hirdetéssel; *b*) a bizottsági ülések egy hivatalos meghivó által.

18. §. Az egyletnek lesz egy pecsétnyomója a következő felirattal: «Societatea de lectură română in Oreştie» («Román olvasó-egylet Szászvároson»).

19. §. Az egylet csak azon esetben oszolhat fel, ha a rendes tagok száma 7-re fog apadni és azok egy közgyülésben határozatilag ki fogják mondani, hogy nem képesek azt többé fentartani, mely esetben az egylet egész vagyona, a tartozások levonása után, a közgyülés által meghatározott román filantrópiai (felebaráti) célra fog forditattni, mely határozat a magas m. kir. belügyminiszteriumnak fog jóváhagyás végett felterjesztetni.

20. §. Módositások ezen alapszabályokon csak az egylet közgyülései által hozhatók, mely módositások jóváhagyás végett a magas m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

21. §. Az egylet azon esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, amennyiben további müködésének folytatása által az állami vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest vagy feloszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok pontosabb megtartására, különbeni feloszlatás terhe alatt köteleztetik.

22. §. Az ideiglenes elnök kötelességévé tétetik, hogy ezen alapszabályok jóváhagyása után egy közgyülést hivjon össze, melyben ezek értelmében megalakuljon az egylet.

23. §. Az ideiglenes elnök köteleztetik, hogy a rendes hatóságok utján a magas m. kir. belügyminiszteriumnak jóváhagyás végett felterjeszsze ezen alapszabályokat, melynek elnyerése után azonnal érvénybe lépnek.

IV.

Különböző egyesületek.

Az országban még a következő különböző román egyesületek vannak:

1. A bábcai (Szilágy vármegyében) mértékletességi egylet.
2. A nagyváradi román leányiskola létesitésére alakult egylet.
3. A temesvári román ifjuság asztaltársasága.

VII. SZAKASZ.

A magyarországi román sajtó.

Magyarországon az első román lap a «Foaie a Duminecii» («Vasárnapi Ujság») 1837-ben Brassóban adatott ki. A lapot, amely hetenként egyszer jelent meg, «egy tudósok társasága» szerkesztette, amely Bariţiu György brassói tanárból, Barac János városi tolmácsból, Pop Vazul, a Moldvából visszatért iróból és dr. Vasiciu orvosból állott. A lap általános ismereteket volt hivatva terjeszteni. Ez a lap, közleményeinek a szárazsága folytán, nem nyerte meg a román közönség tetszését, amiért is azután Bariţiu György kiadta 1838. év elején, az általa szerkesztett «Foaie literare» («Irodalmi lap») lapot, amely az ugyanazon év julius hó 2-ikától kezdve «Foaie pentru minte, inimă şi literatură» («Az ész, a sziv és az irodalom lapja») cimen jelent meg. Ez a lap leginkább irodalmi, nyelvészeti és történelmi cikkeket közölt.

Az első politikai román lap, a még most is fennálló «Gazeta de Transilvania» («Erdélyi hirlap») szintén Bariţiu György szerkesztésében jelent meg Brassóban 1838-ban.

Magyarországon jelenleg 49 román lap jelenik meg, amelyek közül: 20 politikai; 4 társadalmi; 6 egyházi és iskolai; 4 szépirodalmi; 8 pénzügyi, gazdasági, kereskedelmi és ipari; 4 élclap és 3 szaklap.

I. Politikai lapok.

1. Adeverul (6. évfolyam), szocialista lap, megjelenik minden hónapban egyszer Budapesten. Osztály elleni izgatásért már többször volt büntetve.

2. Drapelul (8. évfolyam), a román nemzetiségi képviselők szolgálatában álló lap, megjelenik minden héten háromszor és pedig: kedden, csütörtökön és szombaton, Lugoson. Izgatásért már többször volt büntetve.

3. Foaia Poporului (16. évfolyam), a román nemzetiségi képviselők szolgálatában álló lap, megjelenik minden vasárnapon Nagyszebenben.

4. Gazeta de Duminecă (5. évfolyam), a román nem-

zetiségi képviselők szolgálatában álló lap, megjelenik minden vasárnapon Szilágysomlyón.

5. Gazeta Transilvaniei (71. évfolyam), amely a legutóbbi időkig a passzivitás szolgálatában állott, jelenleg szintén a román nemzetiségi képviselőket támogatja. Megjelenik minden nap Brassóban. Fennállása óta alig volt egy pár sajtópere.

6. Glasul Poporului (2. évfolyam), szociálista lap, megjelenik minden hónapban egyszer Budapesten.

7. Libertatea (7. évfolyam), amely annak idején a románok politikai aktivitása érdekében létesittetett, a román nemzetiségi képviselők szolgálatában áll. Megjelenik minden szombaton Szászvároson. Izgatás miatt sajtóperei vannak.

8. Lumina (4 évfolyam), a függetlenségi párt szolgálatában álló lap, megjelenik minden vasárnapon Budapesten.

9. Lupta (2. évfolyam), — állitása szerint — a román nemzetiségi képviselők klubjának az organuma. Megjelenik hétfőt kivéve mindennap Budapesten. Izgató cikkei miatt sajtóperei vannak.

10. Poporul Român (8. évfolyam), a román nemzetiségi képviselőket támogató néplap. Megjelenik minden vasárnapon Budapesten. Izgató cikkei miatt sajtóperei vannak.

11. Răvașul (6. évfolyam), amely főleg görög katholikus klerikális szellemben van szerkesztve, a passzivitás ujbóli dekretálása mellett van. Megjelenik minden második vasárnapon Kolozsváron.

12. Revista Bistriței (4. évfolyam), különösen a naszódi vagyonközösségi alap érdekeit szolgálja. Megjelenik minden szombaton Besztercén.

13. Revista Economică (10. évfolyam), politikai-pénzügyi lap, amely a magyarországi román pénzintézetek «Solidaritatea» szövetkezetének az organuma. Megjelenik minden héten egyszer Nagyszebenben.

14. Revista politikă și literară (2. évfolyam), politikai és irodalmi szemle. Megjelenik könyv alakjában havonként egyszer Balázsfalván.

15. Severinul (1. évfolyam), célja: egy mérsékelt román pártnak a létesitése. Megjelenik minden vasárnapon Karánsebesen.

16. Telegraful Roman (56. évfolyam), a hazai görög keleti román érsekség hivatalos lapja, amely a legutóbbi időben egy mérsékelt román párt szervezésének a megvalósitását támogatja. Megjelenik hetenként háromszor: kedden, csütörtökön és szombaton Nagyszebenben. Sajtóperei voltak.

17. Tribuna (12. évfolyam), amely létesitésekor «Tribuna Poporului» volt és az ugynevezett tribunisták szolgálatában állott, akik első szószólói voltak az aktivitás dekretálásának, a ro-

mán nemzetiségi képviselők szolgálatában áll. Megjelenik, hétfőt kivéve, mindennap Aradon. Izgató cikkei miatt sajtóperei vannak.

18. Ţara Noastră (2. évfolyam), a román nemzetiségi képviselők szolgálatában álló politikai-kulturális lap. Megjelenik minden vasárnapon Nagyszebenben.

19. Ungaria (2. évfolyam), célja: a magyar-román barátság megvalósitása. Megjelenik minden nap Kolozsváron.

20. Unirea (18. évfolyam), amely a hazai görög katholikus román érsekség hivatalos lapja, a román nemzetiségi képviselők szolgálatában áll. Megjelenik minden szombaton Balázsfalván. Az utóbbi időkben sajtóperei vannak.

II. Társadalmi lapok.

1. Deşteptarea (4. évfolyam), a brassói helyi érdekeket szolgáló társadalmi lap, megjelenik minden csütörtökön Brassóban.

2. Progresul (2. évfolyam), a bánáti részek érdekeit szolgáló társadalmi lap, megjelenik minden szombaton Románoravicán.

3. Ţara Oltului (2. évfolyam), a fogarasi helyi érdekeket szolgáló társadalmi-közgazdasági lap, megjelenik minden héten pénteken Fogarason.

4. Transilvania (39. évfolyam), «a román irodalmi és közmüvelődési egylet» organuma, megjelenik könyv alakjában minden két hónapban egyszer Nagyszebenben.

III. Egyházi és iskolai lapok.

1. Biserica şi Şcoala (32. évfolyam), az aradi görög keleti román egyház hivatalos organuma. Megjelenik minden vasárnapon Aradon.

2. Foaia Diecezană (23. évfolyam), a karánsebesi görög keleti román egyház hivatalos organuma. Megjelenik minden vasárnapon Karánsebesen.

3. Foaia Pedagogică (4. évfolyam), az aradi görög keleti román egyházmegye Maroson inneni tanitó egyesületének a tanügyi organuma. Megjelenik könyv alakjában minden hónapban egyszer Aradon.

4. Foaia Şcolastică (10. évfolyam), a gyulafehérvári és a fogarasi görög katholikus román érsekség tanitó egyesületének a hivatalos organuma. Megjelenik könyv alakjában havonként kétszer Balázsfalván.

5. Păstorul sufletesc (3. évfolyam), görög katholikus egyházi beszédek gyüjteménye. Megjelenik könyv alakjában minden hónapban egyszer Szilágysomlyón.

6. Revista Teologică (2. évfolyam), theológiai szemle, megjelenik könyv alakjában minden hónapban egyszer Nagyszebenben.

IV. Szépirodalmi lapok.

1. Familia română (1. évfolyam), szépirodalmi képes román lap, megjelenik minden vasárnapon Budapesten.

2. Foaia ilustrată (1. évfolyam), a budapesti «Poporul Român» szépirodalmi képes melléklete. Megjelenik minden vasárnapon Budapesten. Csak a «Poporul Român»-nal együtt rendelhető meg.

3. Foaia interesantă (3. évfolyam), a szászvárosi «Libertatea» szépirodalmi képes melléklete. Megjelenik minden vasárnapon Szászvároson. Csak a «Libertatea»-val együtt rendelhető meg.

4. Luceafărul (7. évfolyam), képes irodalmi és müvészeti szemle. Megjelenik minden hónapban kétszer Nagyszebenben. Politizálásért büntetve volt.

V. Pénzügyi, gazdasági, kereskedelmi és ipari lapok.

1. Arena (1. évfolyam), ingatlanok adás-vevését közvetitő lap. Megjelenik minden héten egyszer Déván.

2. Bunul Econom (4. évfolyam), gazdasági, kereskedelmi és ipari lap, a szászvárosi román gazdasági egyesület organuma. Megjelenik minden vasárnapon Déván.

3. Economia (4. évfolyam), gazdasági lap. Megjelenik minden hónapban kétszer Karánsebesen.

4. Meseriașul (3. évfolyam), ipari és gazdasági lap. Megjelenik minden vasárnapon Lugoson.

5. Mijlocitoriul (1. évfolyam), kereskedelmi és gazdasági lap. Megjelenik minden hónapban kétszer Aradon.

6. Plugarul Român (5. évfolyam), gazdasági lap. Megjelenik minden vasárnapon Temesváron. Politizálásért büntetve volt.

7. Poporul (15. évfolyam), gazdasági lap, amely a magyar királyi földmüvelésügyi miniszter által kiadott «Néplap»-nak a román szövegü kiadása. Megjelenik minden vasárnapon Budapesten.

8. Tovărășia (3. évfolyam), pénzügyi, ipari és gazdasági lap, a magyarországi román szövetkezeteknek az organuma. Megjelenik, mint a szászvárosi «Libertatea» gazdasági melléklete, minden hónapban háromszor és pedig 10-én, 20-án és 30-án Szászvároson. Csak a «Libertatea»-val együtt rendelhető meg.

VI. Élclapok.

1. Baba Satului (1. évfolyam). Havonta kétszer jelenik meg Temesváron.

2. Cucu din Ardeal (1. évfolyam). Havonta kétszer jelenik meg Déván.
3. Nuileușa (2. évfolyam). Havonta kétszer jelenik meg Budapesten.
4. Zăvodul (1. évfolyam). Havonta kétszer jelenik meg Kolozsváron.

VII. Szaklapok.

1. Advocatul poporal (4. évfolyam), a román falusi népnek jogi tanácsokkal és felvilágositásokkal szolgáló lap. Megjelenik minden hónapban egyszer Temesváron.
2. Muza română (16. évfolyam), zene- és éneklap. Megjelenik minden hónapban egyszer Balázsfalván.
3. Sănătatea (1. évfolyam), közegészségügyi népies lap. Megjelenik havonkint kétszer Brassóban.

VIII. SZAKASZ.

A hazai románok kereskedelmi, közgazdasági és ipari intézményei.

I. FEJEZET.

A hazai tulajdonképpeni román pénzintézetek, az ezekre vonatkozó táblás kimutatások, a román pénzintézetek delegációja és az ebből létesült „Solidaritatea" szövetkezet; román szövetkezetek, segélyegyletek, kereskedelmi részvénytársaságok, fogyasztási egyletek és a „Raiffeisen" rendszer szerint létesitett hitelszövetkezetek.

I.

1. A tulajdonképpeni pénzintézetek.

Magyarországon a legrégibb román pénzintézet a nagyszebeni «Albina», amely 1872-ben létesült. Az összes magyarországi román pénzintézetek közül ez a legfontosabb. Részvénytőkéje 2,400.000 korona, tartalékalapja 884.691 korona, a tisztviselők nyugdijalapja 516.787 K 51 f. Egyedüli román pénzintézet, amelynek 5,715.000 korona értékü óvadékképes záloglevelei vannak. Kölcsönképpen 1906-ban 23,522.516 koronát adott. Tiszta jövedelme 1906-ban 266.633 korona 70 fillért tett ki, amelyből román kulturális célokra 16.000 koronát juttatott.

Magyarországon jelenleg 149 tulajdonképpeni román pénzintézet (takarékpénztár) van, amelyeknek az ország románlakta vidékein 21 fiókjuk van. Igy hát jelenleg Magyarországon a tulajdonképpeni román pénzintézetek száma a fiókokkal együtt 170.

Eme pénzintézeteknek az 1906. év végén		
összes vagyona		27,563.654 K
amelyből:		
1. Részvénytőkék	19,806.618 K	
2. Tartalék alapok	6,200.113 „	
3. Tisztviselői nyugdijalapok .	1,401.024 „	
4. Jótékonycélu alapok . .	155.899 „	
A betéti összegek kitettek		67,817.289 „
Az összes kölcsönök kitettek		110,138.396 „
A tiszta nyereség kitett		2,290.426 „
A tiszta nyereségből osztalékra fordittatott . .		1,096,664 „
A tiszta nyereségből román kulturális célokra fordittatott . . . . ,		113,924 „

Ezen pénzintézetekben az 1906. évben összesen 665 román tisztviselő volt alkalmazva, akiknek a száma az 1907. évben létesitett uj pénzintézetek folytán, ma már a hétszázat is meghaladja.

Ezek a tisztviselők most akarják szervezni a román pénzintézetek tisztviselőinek a szövetkezetét.

Magyarországon jelenleg a következő román pénzintézetek állanak fenn:

1. Agricola, takarék- és hitelintézet mint részvénytársaság Écskán (Torontál vármegyében).
2. Agricola, hitelbank mint részvénytársaság, Lugoson (Krassó-Szörény vármegyében).
3. Agricola, gazdasági raktár és előleg-szövetkezet, Vajdahunyadon (Hunyad vármegyében).
4. Albina, takarék- és hitelintézet, Nagyszebenben (Szeben vármegyében). Fiókja van Brassóban (Brassó).
5. Ardeleana, pénz- és hitelintézet részvénytársaság, Szászvároson (Hunyad vármegyében). Fiókja van Alvincen (Alsófehér).
6. Arieșana, hitelintézet és takarékpénztár részvénytársaság, Tordán (Aranyos-Torda vármegyében).
7. Arina, pénz- és hitelintézet mint részvénytársaság, Szaniszlón (Szatmár vármegyében).
8. Armonia, takarékpénztár részvénytársaság, Nagysinken (Nagyküküllő vármegyében).
9. Astra, pénz- és hitelintézet mint részvénytársaság Szászkabányán (Krassó-Szörény vármegyében).
10. Auraria, takarékpénztár részvénytársaság, Abrudbányán (Alsófehér vármegyében).
11. Aurora, pénz- és hitelintézet, mint részvénytársaság Nagybányán (Szatmár vármegyében).
12. Aurora, kölcsön- és takarékegylet Naszódon (Beszterce-Naszód vármegyében).
13. Avrigeana, takarékpénztár részvénytársaság Feleken (Szeben vármegyében).
14. Banățana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Bukovecen (Temes vármegyében).
15. Beregsana, takarékpénztár részvénytársaság Beregszón (Temes vármegyében).
16. Berlișteana, takarék- és hitelintézet Berlistyén (Krassó-Szörény vármegyében).
17. Berzovia, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Zsidovinon (Krassó-Szörény vármegyében).
18. Bihoreana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Nagyváradon (Bihar). Fiókja van Tenkén (Bihar vármegyében).
19. Bistrițiana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság

Besztercén (Beszterce-Naszód vármegyében). Fiókja van: Tekén (Kolozs vármegyében).

20. Bogșana, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Németbogsánon (Krassó-Szörény vármegyében).

21. Brădetul, pénz- és hitelintézet részvénytársulat Orláton (Szeben vármegyében).

22. Brașovana, takarék- és hitelszövetkezet Brassóban (Brassó vármegyében).

23. Buciumana, előleg- és hitelegylet Bucsum-Poenyen (Alsófehér vármegyében).

24. Buna, hitel- és betétszövetkezet Szászfellakon (Szolnok-Doboka vármegyében).

25. Buținceana, takarék- és hitelintézet Buttyinban (Arad vármegyében).

26. Câmpiana, pénz- és hitelintézet Mócson (Kolozs vármegyében).

27. Cârțișoreana, takarékpénztár részvénytársaság Sztrezakarcisorán (Fogaras vármegyében).

28. Ciacovana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Csákován (Temes vármegyében).

29. Chiorana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Nagysomkuton (Szatmár vármegyében).

30. Chiseteiana, takarék- és előleg-egylet Kiszetón (Temes vármegyében).

31. Codreana, hitel- és takarékpénztári részvénytársaság Illésfalván (Szilágy vármegyében).

32. Comuna, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Kavaránon (Krassó-Szörény vármegyében).

33. Concordia, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Ozorán (Torontál vármegyében).

34. Cordiana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Fófelden (Szeben vármegyében). Fiókja van: Szentágotán (Nagyküküllő vármegyében).

35. Coroana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Besztercén (Beszterce-Naszód vármegyében). Fiókja van: Lekencén (Beszterce-Naszód vármegyében).

36. Coroana, előleg- és hitelegylet, mint szövetkezet Temesváron (Temes vármegyében).

37. Corvineana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Vajdahunyadon (Hunyad vármegyében).

38. Creditul, takarék- és hitelszövetkezet Zernesten (Fogaras vármegyében).

39. Crișana, takarék- és hitelintézet Brádon (Hunyad vármegyében).

40. Cugiereana, pénz- és hitelintézet Kudsiron (Hunyad vármegyében).

41. Dacia, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Szászvároson (Hunyad vármegyében).
42. Detunata, pénz- és hitelintézet részvénytársaság Bucsumon (Alsó Fehér vármegyében).
43. Doina, hitelintézet részvénytársaság Topánfalván (Torda-Aranyos vármegyében).
44. Drăganul, takarék- és hitelintézet Belényesben (Bihar vármegyében).
45. Dunăreana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Temeskubinon (Temes vármegyében).
46. Economia, kölcsön- és takarékpénztár részvény társaság Kőhalmon (Nagyküküllő vármegyében).
47. Economia, takarék és előlegezési szövetkezet Lugoson (Krassó-Szörény vármegyében).
48. Economul, részvényekre alapitott hitelintézet és takarékpénztár Kolozsváron (Kolozs vármegyében). Fiókjai vannak: Szamosujváron, Marosludason (Torda-Aranyos), Páncélcsehen (Szolnok-Doboka), ügynöksége pedig: Nagyenyeden (Alsófehér).
49. Făgețana, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Facseten (Krassó-Szörény vármegyében).
50. Fortuna, hitel- és takarékintézet részvénytársaság Ó-Radnán (Beszterce-Naszód vármegyében).
51. Frăția, takarék- és hitelintézet Szentágotán (Nagyküküllő vármegyében).
52. Frățietatea, takarék- és hitelintézet Czoódon (Szebenvármegyében).
53. Furnica, takarékpénztár részvénytársaság Fogarason (Fogaras vármegyében).
54. Gavoșdiana, gazdasági takarék- és előlegezési szövetkezet Gavosdián (Krassó-Szörény vármegyében).
55. Geogeana, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Algyógyon (Alsófehér vármegyében).
56. Grănițerul, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Hunyaddobrán (Hunyad vármegyében).
57. Hațegana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Hátszegen (Hunyad vármegyében).
58. Hodoșana, takarék- és hitelintézet Hódoson (Krassó-Szörény vármegyében).
59. Hondoleana, előlegezési és hitelszövetkezet Hondolon (Hunyad vármegyében).
60. Hunedoara, előleg- és hitelszövetkezet Déván (Hunyad vármegyében).
61. Illadiana, pénz- és hitelintézet részvénytársaság Illadián (Krassó-Szörény vármegyében).
62. Industria, ipar- és gazdasági bank részvénytársaság Déván (Hunyad vármegyében).

63. Isvorul, takarék- és hitelintézet Alsósebesen (Szeben vármegyében).
64. Isvorul, takarék- és hitelintézet Oláhszentgyörgyön (Beszterce-Naszód vármegyében).
65. Julia, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Gyulafehérváron (Alsófehér vármegyében).
66. Jebeliana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Zsebelyen (Temes vármegyében).
67. Jiana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Petrosényen (Hunyad vármegyében).
68. Kölcsönpénztár, mint szövetkezet Békáson (Csik vármegyében).
69. Kölcsön- és takarékegylet Földrán (Beszterce-Naszód vármegyében).
70. Kölcsön- és hitelegyesület Nagyilván (Beszterce-Naszód vármegyében).
71. Lapuşana, pénz- és hitelintézet, mint részvénytársaság Magyarláposon (Szolnok-Doboka vármegyében).
72. Ligediana, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Ligeten (Temes vármegyében).
73. Lipovana, takarék- és hitelintézet Lippán (Temes vármegyében).
74. Luceafărul, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Versecen (Temes vármegyében).
75. Lugoşana, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Lugoson (Krassó-Szörény vármegyében).
76. Mărgineana, hitel- és takarékpénztári részvénytársaság Pojánán (Szeben vármegyében).
77. Mercur, takarék- és hitelrészvénytársaság Naszódon (Beszterce-Naszód vármegyében).
78. Mielul, hitel- és takarékpénztár részvénytársaság Pojánán (Szeben vármegyében).
79. Minerva, takarék- és hitelintézet Betlenen (Szolnok-Doboka vármegyében).
80. Monoreana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Monoron (Beszterce-Naszód vármegyében).
81. Munteana, takarék- és hitelintézet Kornyaréván (Krassó-Szörény vármegyében).
82. Munteana, hitelintézet és takarékpénztár részvénytársaság Offenbányán (Torda-Aranyos vármegyében).
83. Mureşiana, takarék- és hitelintézet Szászrégenen (Maros-Torda vármegyében).
84. Murăşanul, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Máriaradnán (Arad vármegyében).
85. Nădlacana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Nagylakon (Csanád vármegyében).

86. Nera, takarékpénztár, mint részvénytársaság Bozovicson (Krassó-Szörény vármegyében).

87. Népbank, takarék- és hitelintézet Alsóárpáson (Fogaras vármegyében).

88. Népbank, részvénytársaság Deésen (Szolnok-Doboka vármegyében).

89. Népbank, takarékpénztár részvénytársaság Karánsebesen (Krassó-Szörény vármegyében).

90. Népbank, részvénytársaság Zágrán (Beszterce-Naszód vármegyében).

91. Noiana, takarékpénztár részvénytársaság Szászujfalun (Fogaras vármegyében).

92. Olteana, takarékpénztár részvénytársaság Alsóvisten (Fogaras vármegyében).

93. Oraviciana, részvénytársaság Oravicán (Krassó-Szörény vármegyében).

94. Panciovana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Pancsován (Torontál vármegyében).

95. Parsimonia, takarék- és hitelintézet Törcsváron (Fogaras vármegyében).

96. Păstorul, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Temesváron (Temes vármegyében).

97. Patria, takarékpénztár részvénytársaság Balázsfalván (Alsófehér vármegyében).

98. Pesacana, takarék- és hitelintézet Pészákon (Torontál vármegyében).

99. Piatra, takarékpénztár Tövisen (Alsófehér vármegyében).

100. Plugarul, takarékpénztár részvénytársaság Szakadáton (Szeben vármegyében).

101. Plugarul, takarék- és hitelintézet Borosjenőben (Arad vármegyében).

102. Plugarul, részvénytársaság Kákován (Krassó-Szörény vármegyében).

103. Poporul, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Lugoson (Krassó-Szörény vármegyében).

104. Porumbăceana, takarékpénztár részvénytársaság Alsóporumbákon (Fogaras vármegyében).

105. Progresul, pénz- és hitelintézet, mint részvénytársaság Marosillyén (Hunyad vármegyében).

106. Racoţana, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Nagyselyken (Nagyküküllő vármegyében). Fiókjai vannak: Medgyesen (Nagyküküllő) és Erzsébetvároson (Kisküküllő).

107. Râşnoveana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Rozsnyón (Brassó vármegyében).

108. Receana, takarék- és hitelintézet Teleki-Récsén (Fogaras vármegyében).

109. Riureana, hitel- és takarékpénztári intézet részvénytársaság Kápolnokmonostoron (Szolnok-Doboka vármegyében).

110. Săcana, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Szákulon (Krassó-Szörény vármegyében).

111. Sătmareana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Szinyérváralján (Szatmár vármegyében).

112. Schinteia, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Tóháton (Beszterce-Naszód vármegyében).

113. Sebeșana, takarékpénztár részvénytársaság Karánsebesen (Krassó-Szörény vármegyében).

114. Sebeșana, pénz- és hitelintézet részvénytársulat Szászsebesen (Szeben). Fiókjai vannak: Alvincen, Drassón (Alsófehér) és Kelneken (Szeben vármegyében).

115. Secașana, takarék- és hitelintézet Nagyludason (Szeben vármegyében).

116. Selăgiana, hitel- és takarékpénztári intézet részvénytársaság Zsibón (Szilágy vármegyében).

117. Sentinela, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Révaujfalun (Torontál vármegyében). Fiókja van: Szentmihályon (Torontál vármegyében).

118. Șercaiana, hitel- és takarékpénztár részvénytársaság Sárkányon (Fogaras vármegyében).

119. Silvania, hitel- és takarékpénztári intézet részvénytársaság Szilágysomlyón (Szilágy vármegyében). Fiókja van: Vármezőn (Szilágy vármegyében).

120. Șincana, hitel- és takarékintézet részvénytársaság Ósinkán (Fogaras vármegyében).

121. Șoimul, takarék- és hitelintézet Vaskón (Bihar vármegyében).

122. Șoimușana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Sajósolymoson (Beszterce-Naszód vármegyében).

123. Someșana, hitel- és takarékpénztári intézet részvénytársaság Deésen (Szolnok-Doboka vármegyében). Fiókja van: Nagyilondán (Szolnok-Doboka vármegyében).

124. Șperanța, kölcsön- és takarékegyesület Borgó-Prundon (Beszterce-Naszód vármegyében).

125. Șperanța, takarék- és hitelintézet Holcmányon (Szeben vármegyében).

126. Steaua, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Románpetrén (Torontál vármegyében).

127. Strugurul, takarék- és hitelintézet Felsőpián (Szeben vármegyében).

128. Takarék- és segélyszövetkezet Gyirokon (Temes vármegyében).

129. Takarékpénztár, takarék- és hitelintézet Pervorán (Krassó-Szörény vármegyében).

130. Takarékpénztár részvénytársaság Pujon (Hunyad vármegyében).

131. Takarékpénztár részvénytársaság Szászkabányán (Krassó-Szörény vármegyében).

132. Takarékpénztár egyesület Szelistyén (Szeben vármegyében).

133. Takarékpénztár részvénytársaság Szerdahelyen (Szeben vármegyében).

134. Târnaveana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Segesváron (Nagyküküllő vármegyében).

135. Ternovana, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Tirnován (Krassó-Szörény vármegyében).

136. Ţibleşana, hitel- és takarékpénztári intézet részvénytársaság Kiskajánon (Szolnok-Doboka vármegyében).

137. Timişana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Temesváron (Temes vármegyében). Fiókjai vannak: Buziáson és Rékáson (Temes); ügynöksége pedig: Kistorákon (Torontál).

138. Turnu-Roşu, takarékpénztár részvénytársaság Boicán (Szeben vármegyében).

139. Ulpiana, hitel- és takarékintézet, mint részvénytársaság Várhelyen (Hunyad vármegyében).

140. Unirea, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Vádon (Fogaras vármegyében).

141. Vatra, takarék- és hitelintézet Kolozsváron (Kolozs vármegyében).

142. Veneţiana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Alsóvenicén (Fogaras vármegyében).

143. Victoria, takarék- és hitelintézet, mint részvénytársaság Aradon (Arad vármegyében). Fiókja van: Kisjenőben (Arad).

144. Viitoriul, takarék- és hitelintézet Vizaknán (Alsófehér vármegyében).

145. Vlădeasa, részvényekre alapitott hitelintézet és takarékpénztár Bánffyhunyadon (Kolozs vármegyében). Fiókja van: Hidalmáson (Kolozs vármegyében).

146. Voileana, takarékpénztár részvénytársaság Voilán (Fogaras vármegyében).

147. Vulturul, pénz- és hitelintézet, mint részvénytársaság Dicsőszentmártonon (Kisküküllő vármegyében).

148. Zărăndeana, pénz- és hitelintézet részvénytársaság Hunyadboicán (Hunyad vármegyében).

149. Zlăgneana, takarék- és hitelintézet részvénytársaság Zalatnán (Alsófehér vármegyében).

Eme pénzintézetekre vonatkozó közelebbi adatokat, az 1906. év végi zárszámadások alapján, a következő táblázat tünteti fel:

Folyó szám	Vármegye	A pénzintézet neve	Székhelye	Alapitási éve	Tisztviselők száma	Egy részvény eredeti ára	Egy részvény jelenlegi ára	Részvénytőke
1	Alsófehér (11) I.	Auraria	Abrudbánya	1887	5	200	600	60.000
2		Buciumana	Bucsum-Poény	1900	3	50	64	10.802
3		Detunata	Bucsum	1895	6	50	80	60.000
4		Julia	Gyulafehérvár	1892	5	100	220	100.000
5		Patria	Balázsfalva	1886	7	200	620	220.000
6		Piatra [1]	Tövis	1907	3	100	100	150.000
7		Viitorul [2]	Vizakna	1907	2	100	100	50.000
8		Zlăgneana	Zalatna	1898	3	50	66	50.000
9	Arad (5) II.	Butinceana [3]	Buttyin	1908	—	100	100	100.000
10		Murăşanul	M.-Radna	1897	4	200	250	160.000
11		Plugarul [4]	Borosjenő	1908	—	100	100	100.000
12		Victoria [5]	Arad	1887	27	200	350	1,200.000
13	Beszterce-Naszód (14) III.	Aurora	Naszód	1873	6	100	140	168.500
14		Bistriţana [6]	Beszterce	1888	8	200	420	240.000
15		Coroana [7]	Beszterce	1903	7	200	200	300.000
16		Fortuna	Ó-Radna	1884	4	50	80	40.000
17		Isvorul	Oláhszentgyörgy	1904	3	50	54	24.250
18		Kölcsönegylet [8]	Földra	1878	–	100	100	2.700
19		Mercur	Naszód	1899	4	200	330	100.000
20		Monoreana [9]	Monor	1895	2	50	63	10.000
21		Népbank [10]	Zágra	1907	2	100	100	50.000
22		Schinteia	Tóhát	1896	2	50	60	10.000
23		Şoimuşana	Sajósolymos	1894	3	50	55	25.000
24		Şperanţa	Borgó-Prund	1885	3	50	50	113.029
25		Takarékegylet	Nagyilva	1885	4	40	40	19.200
26	Bihar (4) IV.	Bihoreana [11]	Nagyvárad	1898	12	200	220	1,200.000
27		Drăganul [12]	Belényes	1908	—	100	100	100.000
28		Şoimul	Vaskóh	1905	4	50	56	50.000
29	Brassó (4) V.	Braşovana [13]	Brassó	1907	3	50	50	26.000
30		Noiana [14]	Szászujfalu	1907	—	100	100	42.000
31		Râşnoveana	Rozsnyó	1903	3	50	50	20.000
32	Csanád	Nădlacana	Nagylak	1897	4	100	130	100.000
33	Csik	Kölcsönpénztár	Békás	1897	3	60	85	30.000
34	Fogaras (13)	Cârţişoreana	Streza-Kercisora	1905	2	100	130	20.000
35		Creditul	Zernest	1903	2	100	100	80.000
36		Furnica	Fogaras	1883	4	400	600	120.000
37		Népbank [15]	Alsóárpás	1908	—	100	100	50.000

[1] Még nem adott mérleget. [2] Még nem adott mérleget. [3] Most szervezik. [4] Most szervezik. [5] Fiókja van Kisjenőben. [6] Fiókja van Tekén. [7] Fiókja van Lekencén. [8] Ezen intézetre vonatkozólag nincsenek közelebbi adatok. [9] Részvénytőkéjét most szándékszik emelni. [10] Még nem adott mérleget. [11] Fiókja van Tenkén. [12] Most alakult meg. [13] Még nem adott mérleget. [14] Még nem adott mérleget. [15] Most szervezik.
I. A vármegyében összesen 11 pénzintézet van, mert a szászvárosi

Tartalékalap	Tisztviselői nyugdij-alap	Jótékony-célu alap	A pénzintézet összes vagyona	Betéti összeg	Az összes kölcsönök összege	Tiszta nyereség	A tiszta nyereségből kulturális célokra forditattott	A tiszta nyereségből osztalékra forditattott	Folyó szám
121.168	48.463	1.121	230.752	557.621	849.161	18.298	2.661	9.000	1
1.414	100	—	12.316	23.311	73.705	1 000	—	505	2
46.322	7.728	—	114.050	283.823	408.736	11.659	631	6.000	3
115.198	25.535	2.497	243.230	826.785	986.095	31.341	1.462	14.000	4
412.998	60.840	—	693.838	2,622.458	3,177.494	70.441	2.972	33.000	5
—	—	—	150.000	—	—	—	—	—	6
—	—	—	50.000	—	—	—	—	—	7
14.975	—	116	65.091	127.063	327.687	8.786	629	3.000	8
—	—	—	100.000	—	—	—	—	—	9
25.829	2.507	—	188.336	269.288	625.332	18.575	800	5.600	10
—	—	—	100 000	—	—	—	—	—	11
856.154	97.475	—	2,153.629	5,574.848	9,910.055	180.239	5.000	108.000	12
128.623	—	11.922	309.045	988.279	1,216.195	22.261	726	18.535	13
128.731	52 591	6.283	427.605	892.598	1,897.927	25.607	3.507	8.000	14
7.354	1.269	112	308.735	159.478	603.061	12.203	226	5.000	15
30.021	—	—	70.021	210.298	312.280	3.408	—	3.200	16
260	—	31	24.541	31.424	57.410	1.812	17	1.580	17
—	—	—	2.700	—	—	—	—	—	18
46.940	6.659	—	153.599	464.145	706.629	20.783	590	8.000	19
2.514	—	141	12.655	14.082	35.577	1.561	78	700	20
—	—	—	50.000	—	—	—	—	—	21
7.330	—	706	18.036	32.284	59.275	2.950	126	1.000	22
3.705	—	443	29.148	965	59.532	1.965	—	1.500	23
10.440	—	—	123.469	144.692	308.807	7.584	200	5.481	24
5 815	1.587	290	26.892	92.601	124.672	3.080	50	1.917	25
95.317	18.300	—	1,313.617	1,449.606	3,012.325	71.037	1.421	36.000	26
—	—	—	100.000	—	—	—	—	—	27
229	—	—	50 229	33.967	211.145	9.509	106	3.750	28
—	—	—	26.000	—	—	—	—	—	29
—	—	—	42.000	—	—	—	—	—	30
—	—	—	20.000	110.600	135.776	2.675	—	760	31
16.000	559	—	116.559	300.619	912.103	12.193	—	6.000	32
7.743	—	—	37.743	39.149	107.810	4.978	103	707	33
162	—	—	20.162	51.921	104.990	3.787	—	400	34
3.472	–	966	84.438	178.581	254.991	7.941	117	4.000	35
77.224	30.385	—	227.609	1,263.729	1,398.200	26.701	1.950	8.400	36
—	—	—	50.000	—	—	—	—	—	37

Ardeleana-nak Alvincon, a szászsebesi Sebeşana-nak pedig Alvincon és Drassón vannak fiókjai. II. A vármegyében összesen 5 pénzintézet van, mert az aradi Victoria-nak fiókja van Kisjenőn. III. A vármegyében összesen 14 pénzintézet van, mert a besztercei Coroana-nak fiókja van Lekencén. IV. A vármegyében összesen 4 pénzintézet van, mert a nagyváradi Bihoreana-nak fiókja van Tenkén. V. A vármegyében összesen 4 pénzintézet van, mert a nagyszebeni Albina-nak fiókja van Brassóban.

Folyó szám	Vármegye	A pénzintézet neve	Székhelye	Alapítási éve	Tisztviselők száma	Egy részvény eredeti ára	Egy részvény jelenlegi ára	Részvénytőke
38	Fogaras (13)	Olteana	Alsóvist	1893	3	200	220	80.000
39		Parsimonia	Törcsvár	1895	3	100	140	120.000
40		Porumbăceana	Alsóporumbák	1900	2	100	145	40.000
41		Receana [16]	Teleki-Récse	1908	—	100	100	50.000
42		Şercăiana	Sárkány	1903	2	100	140	50.000
43		Şincana [17]	Ó-Sinka	1906	2	100	100	70.000
44		Unirea	Vád	1900	2	100	200	20.000
45		Veneţiana	Alsóvenice	1901	3	100	138	20.000
46		Voileana	Vojla	1904	3	100	140	120.000
47	Hunyad (17)	Agricola	Vajdahunyad	1902	6	50	59	46.500
48		Ardeleana [18]	Szászváros	1885	18	100	200	500.000
49		Corvineana	Vajdahunyad	1895	6	100	210	70.000
50		Crişana	Brád	1891	5	100	200	200.000
51		Cugierana	Kudzsir	1902	3	100	140	50.000
52		Dacia	Szászváros	1901	3	100	130	100.000
53		Geogeana	Algyógy	1904	4	100	106	80.000
54		Grăniţerul	Dobra	1898	7	100	120	150.000
55		Haţegana	Hátszeg	1888	6	100	140	200.000
56		Hondoleana	Hondol	1895	4	30	42	20.565
57		Hunedoara	Déva	1885	5	100	210	31.900
58		Industria	Déva	1905	3	105	105	100.000
59		Jiana	Petrosény	1904	3	50	60	60.000
60		Progresul [19]	Marosillye	1907	3	100	100	120.000
61		Ulpiana	Várhely	1891	3	50	74	38.500
62		Takarékpénztár [20]	Puj	1906	3	100	100	60.000
63		Zărăndeana	Boica	1898	4	100	158	64.000
64	Kisküküllő (2) VI.	Vulturul [21]	Dicsőszentmárton	1907	3	100	100	100.000
65	Kolozs (6) VII.	Câmpiana	Mócs	1905	3	100	105	50.000
66		Economul [22]	Kolozsvár	1886	16	100	160	400.000
67		Vatra [23]	Kolozsvár	1907	4	100	100	200.000
68		Vlădeasa [24]	Bánffyhunyad	1895	7	120	140	120.000
69	Krassó-Szörény (21)	Agricola	Lugos	1904	6	200	210	200.000
70		Astra [25]	Szászkabánya	1907	3	100	100	80.000
71		Bănăţana	Bukovec	1901	2	50	53	40.000
72		Berlişteana [26]	Berlistye	—	—	—	—	—
73		Berzovia	Zsidovin	1899	3	50	60	70.000
74		Bocşana	Németbogsán	1895	5	100	120	100.000
75		Comuna	Kavarán	1903	2	200	234	30.800

[16] Most szervezik. [17] Még nem adott mérleget. [18] Fiókja van Alvincen. A részvénytőkét most emelik 1.000.000 koronára. [19] Még nem adott mérleget. [20] Még nem adott mérleget. [21] Még nem adott mérleget. [22] Fiókja van Szamosujváron, Marosludason és Páncélcsehen, ezeken kivül Nagyenyeden ügynöksége van. [23] Még nem adott mérleget. [24] Fiókja van Hidalmáson. [25] Még nem

Tartalékalap	Tisztviselői nyugdij-alap	Jótékony-célu alap	A pénzintézet összes vagyona	Betéti összeg	Az összes kölcsönök összege	Tiszta nyereség	A tiszta nyereségből kultu-rális célokra	osztalékra	Folyó szám
							forditta	tott	
3.728	2.100	2.485	88.313	310.728	481.054	10.437	930	4.000	38
28.303	—	—	148.303	444.626	564.924	12.716	228	8.400	39
14.069	—	256	54.325	268.776	335.835	8.673	372	3.200	40
—	—	—	50.000	—	—	—	—	—	41
4.979	—	397	55.376	279.777	441.130	11.832	567	4.000	42
—	—	—	70.000	—	—	—	—	—	43
14.613	—	—	34.613	283.625	357.987	10.270	309	2.000	44
7.483	—	—	27.483	118.505	197.864	6.795	—	—	45
8.896	—	—	128.896	224.885	390.145	8.735	115	3.000	46
7.476	685	—	54.661	102.901	191.510	6.190	300	2.592	47
365.217	79.449	—	944.666	2,718.341	3,697.468	92.403	5.044	50.000	48
79.630	—	—	149.630	512.072	724.709	26.578	1.554	9.800	49
111.321	—	—	311.321	847.139	1,074.793	40.391	9.806	11.678	50
14.963	54	—	65.017	164.176	294.676	9.532	666	4 000	51
38.606	—	—	138.606	235.855	625.664	14.073	261	7.000	52
1.220	—	—	81.220	100.475	311.669	7.447	300	4.038	53
42.497	18.026	—	210.523	328.472	910.356	20.052	1.241	9.900	54
43.104	15.028	1.395	259.527	748.843	925.688	20.182	300	16.000	55
4.660	—	—	25.225	48.138	96.507	3.264	196	1.645	56
30.501	—	—	62.401	234.413	287.471	6.695	225	3.190	57
365	—	—	100.365	9.133	159.187	3.937	40	1.797	58
8.164	143	—	68.307	108.744	65.070	10.191	250	3.600	59
—	—	—	120.000	—	—	—	—	—	60
15.168	—	550	54.218	10.526	128.664	5.733	167	2.310	61
—	—	—	60.000	—	—	—	—	—	62
20.851	1.060	—	85.911	145.275	295.804	13.781	751	6.092	63
—	—	—	100.000	—	—	—	—	—	64
—	—	—	50.000	108.663	342.890	8.152	500	2.500	65
153.033	44.240	3.306	600.579	1,367.910	2,275.366	42.902	3.290	16.000	66
—	—	—	200.000	—	—	—	—	—	67
45.578	14.075	1.320	180.973	810.526	1,084.981	26.944	2.694	8.400	68
6.232	700	—	206.932	221.833	726.021	21.194	300	9.619	69
—	—	—	80.000	—	—	—	—	—	70
5.476	—	—	45.476	30.345	159.959	3.242	39	1.400	71
—	—	—	—	—	—	—	—	—	72
6.999	—	99	77.098	46.767	186.174	8.117	—	7.000	73
40.990	—	220	141.210	270.527	458.371	12.979	192	6.000	74
4.044	—	—	34.844	18.796	120.332	4.058	—	2.464	75

adott mérleget. [26] Erre a pénzintézetre vonatkozólag nincsenek közelebbi adatok.

VI. A vármegyében összesen 2 pénzintézet van, mert a nagyselyki Racoţana-nak fiókja van Erzsébetvároson. VII. A vármegyében összesen 6 pénzintézet van, mert a besztercei Bistriţana-nak Tekén, a bánffyhunyadi Vlădeasa-nak pedig Hidalmáson van fiókja.

Folyó szám	Vármegye	A pénzintézet neve	Székhelye	Alapitási éve	Tisztviselők száma	Egy részvény eredeti ára	Egy részvény jelenlegi ára	Részvénytőke
76	Krassó-Szörény (24)	Economia	Lugos	1897	5	65	65	79.545
77		Făgeţana	Facset	1891	6	200	218	400.000
78		Gavoşdiana	Gavosdia	1906	2	100	100	27.327
79		Hodoşana [27]	Hodos	1906	2	100	100	20.000
80		Illadiana [28]	Illadia	1907	3	100	103	17.000
81		Lugoşana	Lugos	1889	6	200	240	300.000
82		Munteana	Kornyaréva	1905	3	100	100	50.000
83		Népbank [29]	Karánsebes	1907	4	100	100	140.000
84		Nera	Bozovics	1897	5	100	140	90.000
85		Oraviciana	Oravica	1892	8	100	180	550.000
86		Plugarul	Kákova	1902	4	50	67	70.000
87		Poporul	Lugos	1900	5	100	110	220.000
88		Săcana	Szákul	1905	3	50	55	40.000
89		Sebeşana	Karánsebes	1905	4	200	230	150.000
90		Takarékpénztár [30]	Pervova	1908	–	—	—	50.000
91		Takarékpénztár	Szászkabánya	1896	4	100	128	300.000
92		Ternovana	Tirnova	1904	4	50	72	25.000
93	Maros-Torda	Murăşiana	Szászrégen	1886	4	100	120	200.000
94	Nagyküküllő (7) VIII.	Armonia	Nagysink	1903	2	100	110	50.000
95		Economia	Kőhalom	1902	3	100	115	64.000
96		Frăţia	Szentágota	1907	3	100	100	35.000
97		Racoţana [31]	Nagyselyk	1895	8	100	130	100.000
98		Târnăveana	Segesvár	1905	4	100	110	60.000
99	Szatmár (4)	Arina [32]	Szaniszló	1907	4	100	100	100.000
100		Aurora [33]	Nagybánya	1906	3	100	100	150.000
101		Chiorana	Nagysomkut	1901	5	100	120	100.000
102		Sătmăreana	Szinérváralja	1892	5	200	230	200.000
103	Szeben (17) IX.	Albina [34]	Nagyszeben	1872	54	200	460	2,400.000
104		Avrigeana	Felek	1903	3	100	115	20.000
105		Brădetul	Orlát	1893	4	50	120	25.000
106		Cordiana [35]	Főfeld	1897	5	100	160	60.000
107		Frăţietatea [36]	Czood	1906	3	100	100	10.000
108		Isvorul [37]	Alsósebes	1907	3	100	100	16.000
109		Mărgineana [38]	Pojána	1907	4	100	100	80.000
110		Mielul	Pojána	1891	3	100	210	50.000
111		Plugarul	Szakadát	1897	3	100	125	20.000
112		Sebeşana [39]	Szászsebes	1887	12	100	210	100.000

[27] Még nem adott mérleget. [28] Még nem adott mérleget. [29] Még nem adott mérleget. [30] Most szervezik. [31] A nagyselyki Racoţana-nak fiókjai vannak: Medgyesen és Erzsébetvároson. [32] Még nem adott mérleget. [33] Még nem adott mérleget. [34] Fiókja van Brassóban. Ügynöksége van Dicsőszentmártonban. [35] Fiókja van Szentágotán. [36] Még

Tartalékalap	Tisztviselői nyugdij-alap	Jótékony-célu alap	A pénzintézet összes vagyona	Betéti összeg	Az összes kölcsönök összege	Tiszta nyereség	A tiszta nyereségből kulturális célokra forditatott	A tiszta nyereségből osztalékra forditatott	Folyó szám
21.350	—	1.902	102.797	—	104.140	5.157	58	4.187	76
34.578	87.964	—	522.542	858.655	1,454.559	30.299	658	24.000	77
1.488	—	—	28.815	11.795	72.756	2.221	—	—	78
—	—	—	20.000	—	—	—	—	—	79
—	—	—	17.000	—	—	—	—	—	80
54.606	—	—	354.606	1,491.766	1,934.946	38.752	2.000	24.000	81
5.505	—	—	55.505	48.011	395.073	6.597	—	—	82
—	—	—	140.000	—	—	—	—	—	83
35.143	1·200	—	126.343	199.678	620.454	22.940	1.200	7.200	84
245.846	15.067	8.349	819.262	1,777.196	3,162.821	75.402	5.000	44.000	85
6.951	—	—	76.951	41.283	207.421	4.009	—	800	86
45.303	—	3.956	269.259	686.899	1,072.084	30.568	236	13 200	87
3.807	—	483	44.290	18.634	110.586	4.193	51	2.400	88
30.589	4.249	441	185.279	318.613	952.217	28.365	214	3.600	89
—	—	—	50.000	—	—	—	—	—	90
37.049	—	—	337.049	254.386	633.915	18.143	—	12.000	91
4.904	—	—	29.904	43.787	103.276	3.230	—	—	92
71.923	9.567	2.548	284.038	855.547	625.332	24.873	823	16.000	93
3.000	—	28	53.028	113.782	227.957	5.463	72	2.500	94
3.708	338	278	68.324	290.264	466.576	10.635	738	3.900	95
—	—	—	35.000	—	—	—	—	—	96
21.009	699	945	122.653	257.262	601.975	12.304	380	8.000	97
430	31	24	60.485	208.293	522.663	4.429	86	3.000	98
—	—	—	100.000	—	—	—	—	—	99
—	—	—	150.000	—	—	—	—	—	100
29.025	6.653	2.162	137.840	383.082	824.666	17.224	1.004	7.000	101
68.403	21.632	—	290.035	587.903	1,336.772	29 355	1.387	12 000	102
844.691	516788	—	3,761.479	15530087	23522516	266.634	16.000	168.000	103
2.674	—	—	22.674	161.354	182.922	5.467	92	1.060	104
30.754	2.211	3.451	61.416	385.022	360.813	9.456	792	3.000	105
14.428	—	—	74.428	221.166	366.427	8.583	168	5.400	106
—	—	—	10.000	—	—	—	—	—	107
—	—	—	16.000	—	—	—	—	—	108
—	—	—	80.000	—	—	—	—	—	109
34.077	—	—	84.077	618.099	702.259	10.607	700	5.000	110
3.600	—	500	24.100	110.912	151.806	3.487	100	1.600	111
100.000	22.186	—	222.186	866.753	256.771	27.380	1.846	11.000	112

nem adott mérleget. [37] Még nem adott mérleget. [38] Még nem adott mérleget. [39] Fiókjai vannak: Alvincen, Kelneken és Drassón.

VIII. A vármegyében összesen 7 pénzintézet van, mert a főfeldi Cordiana-nak Szentágotán, a nagyselyki Racoţana-nak pedig Medgyesen van fiókja. IX. A vármegyében összesen 17 pénzintézet van, mert a szászsebesi Sebeşana-nak fiókja van Kelneken.

Folyó szám	Vármegye	A pénzintézet neve	Székhelye	Alapítási éve	Tisztviselők száma	Egy részvény eredeti ára	Egy részvény jelenlegi ára	Részvénytőke
113	Szeben (17)	Secăşana [40]	Nagyludas	1907	—	100	100	30.000
114		Şperanţa [41]	Holcmány	1907	2	50	50	15.000
115		Strugurul [42]	Oláhpián	1907	—	100	100	50.000
116		Takarékpénztár	Szelistye	1884	9	200	400	26.000
117		Takarékpénztár	Szerdahely	1898	4	100	140	300.000
118		Turnu-Roşu	Boica	1903	2	100	100	20.000
119	Szilágy (4) x.	Codreana	Illésfalva	1906	3	100	100	100.000
120		Selăgiana	Zsibó	1897	6	100	100	200.000
121		Silvania [43]	Szilágysomlyó	1888	14	100	150	600 000
122	Szolnok-Doboka (10) XI.	Buna	Szászfellak	1897	2	20	20	4.120
123		Lăpuşana [44]	Magyarlápos	1906	3	100	100	100.000
124		Minerva [45]	Bethlen	1907	3	100	100	100.000
125		Népbank	Deés	1901	4	100	136	60.000
126		Riureana	Kápolnokmonostor	1899	4	100	120	100.000
127		Someşana [46]	Deés	1890	5	200	240	200.000
128		Ţibleşana	Kiskaján	1902	3	50	60	50.000
129	Temes (14) XII.	Beregsana	Beregszó	1895	4	80	80	40.000
130		Ciacovana	Csakova	1904	4	100	110	90.000
131		Chiseteiana	Kiszető	1896	3	100	100	25.000
132		Coroana	Temesvár	1905	4	50	53	100.000
133		Dunăreana	Temeskubin	1900	3	100	120	80.000
134		Jebeleana [47]	Zsebely	1905	3	50	50	30.000
135		Ligediana	Liget	1896	3	100	100	20.000
136		Lipovana	Lippa	1893	6	200	260	100.000
137		Luceafărul	Versec	1894	6	100	170	200.000
138		Păstorul	Temesvár	1903	4	400	400	160.000
139		Takarékpénztár	Gyirok	1898	2	80	116	22.880
140		Timişana [48]	Temesvár	1885	15	200	250	600.000
141	Torda-Aranyos (4) XIII	Arieşana	Torda	1887	4	100	120	160 000
142		Doina	Topánfalva	1895	4	100	100	60.000
143		Munteana [49]	Offenbánya	1899	2	40	40	100.000
144	Torontál (7) XIV.	Agricola	Ecska	1905	3	100	100	70.000
145		Concordia	Uzdin-Ozora	1898	4	105	147	31.000
146		Panciovana	Pancsova	1905	3	100	100	50.000
147		Pesacana [50]	Pészak	1907	—	100	100	50.000
148		Sentinela [51]	Révaujfalu	1895	6	100	120	340.000
149		Steaua	Románpetre	1897	4	100	120	100.000

[40] Most szervezik. [41] Még nem adott mérleget. [42] Most szervezik. [43] Fiókja van Vármezőn. [44] Még nem adott mérleget. [45] Még nem adott mérleget. [46] Fiókja van Nagyilondán. [47] Az 1907. évi mérleg szerint. [48] Fiókjai vannak: Buziáson és Rékáson; ügynöksége pedig: Kistorákon. [49] Az 1905. évi mérleg szerint. [50] Most szervezik. [51] Fiókja van Szentmihályon.

X. A vármegyében összesen 4 pénzintézet van, mert a szilágysomlyói Silvania-nak fiókja van Vármezőn. XI. A vármegyében összesen 10 pénz-

Tartalékalap	Tisztviselői nyugdij-alap	Jótékony-célu alap	A pénzintézet összes vagyona	Betéti ásszeg	Az összes kölcsönök összege	Tiszta nyereség	A tiszta nyereségből kulturális célokra forditattott	A tiszta nyereségből osztalékra forditattott	Folyó szám
—	—	–	30.000	—	—	–	—	—	113
—	—	—	15.000	—	—	—	—	—	114
—	–	—	50.000	—	—	—	—	—	115
101.222	9.517	80.668	217.407	1,661.897	1,639.346	20.235	8.521	5.087	116
42.019	–	2.572	344.591	887.006	941.446	15.975	—	8.960	117
888	—	32	20.920	23.432	44.552	1.792	—	700	118
–	–	—	100.000	66.504	316.843	5.120	142	4.003	119
47.291	11.028	—	258.319	507.258	1,000.589	28.310	586	14.000	120
300.282	31.196	4.165	935.643	1,969.523	1,180.954	70.879	2.600	27.000	121
1 213	—	71	5.404	5.312	17.762	1.224	21	198	122
—	—	—	100.000	—	—	—	—	—	123
—	–	—	100.000	—	—	—	—	—	124
14.000	3.000	—	77.000	259.415	610.086	20.163	651	6.000	125
34.143	8.901	6.389	149.433	306.794	562.283	18.367	267	8.000	126
126.523	47.559	–	374.082	711.809	1,651.459	27.200	1.310	16.000	127
7.032	416	124	57.572	61.886	472.600	7.511	237	2.987	128
7.000	—	—	47.000	51.851	165.471	3.182	17	2.500	129
4.732	—	—	94.732	69.852	492.272	10.072	50	4.500	130
812	—	—	25.812	44.215	105.745	1.619	—	1.250	131
4,580	183	—	104.763	72.404	361.012	6.281	46	3.561	132
8.951	1.000	300	90.251	202.880	493.890	11.009	147	3.665	133
1.180	—	—	31.180	40.967	76.774	4.335	—	1.500	134
4.716	—	—	24.716	30,732	81,854	2.608	—	1.352	135
64.592	4.968	—	169.560	1,006.534	1,447.656	24.705	1.644	9.000	136
62.377	—	1.130	263 507	760.374	2,015.187	34.541	1.092	14.000	137
6.209	200	—	166.409	332.655	697.640	16.343	150	3.677	138
9.072	—	—	31.952	5.317	40.614	1.848	418	—	139
136.000	28.377	—	764 377	2,386.238	4,858.637	85.271	2.900	36.400	140
82.377	15.255	—	257.632	668.100	782.410	20.381	495	11.200	141
45.300	11.556	—	116.856	430.124	785.321	15 333	1.472	6.000	142
—	—	—	100.000	18.366	122.689	3.329	—	2.700	143
211	—	—	70.211	51.569	211.817	2.739	190	1.013	144
15.738	238	138	47.114	31.183	150.168	7.722	154	2.480	145
54	—	—	50.054	13.753	53.769	1.505	—	1.464	146
—	—	—	50.000	—	—	—	—	—	147
10.241	7.787	587	358.615	485.682	1,572.244	39.430	2.500	6.400	148
12.413	1,700	—	114.113	184.371	422.364	15.755	700	2.560	149

intézet van, mert a kolozsvári Economul-nak Páncélcsehen és Szamosujváron; a deési Someşana-nak pedig Nagyilondán vannak fiókjai. XII. A vármegyében összesen 14 pénzintézet van, mert a temesvári Timişana-nak Buziáson és Rékáson vannak fiókjai. XIII. A vármegyében összesen 4 pénzintézet van, mert a kolozsvári Econumal-nak fiókja van Marosludason. XIV. A vármegyében összesen 7 pénzintézet van, mert a révaujfalui Sentinela-nak fiókja van Szentmihályon.

A fennebb felsorolt pénzintézeteken kivül részint már megalakultak, részint pedig alakulóban vannak román pénzintézetek: Déznán (Aradm.), Dobrán (Hunyadm.), Felsőucsán (Fogarasm.), Szelistyén (Szebenm.) és Tasnádon (Szilágym.).

A magyarországi román pénzintézetek alapszabályai lényegükben megegyeznek a nagyszebeni «Albina» román pénzintézet következő alapszabályaival:

I. Általános határozatok.

1. §. «Albina, takarék- és hitelintézet» cég alatt részvénytársulat azon célból lett alapitva, hogy a vidéki lakosság, különösen pedig a mezei gazdasággal foglalkozó nép részére a szükséges tőkepénzt és hitelt kieszközölje és takarékosság szellemét ébressze. A társulat cége törvényes módon bejegyeztetik.

2. §. A társulat pecsétje a szorgalom és takarékosság jelvényeit tünteti fel.

3. §. A társulat székhelye Nagyszeben. Müködése a haza területére és a külföldre terjed ki. Jogositva van fiókok, hitelszövetkezetek, bizományok és ügynökségek fölállitására.

4. §. Az intézet hirdetései az igazgatóság által meghatározandó két lapban, esetleg a hivatalos lapban közre adandók.

5. §. A társulat mindaddig áll fenn, mig a 76. §. szerint fel nem oszlik.

II. Alaptőke, részvények, részvényesek és nyugdij alap.

6. §. A társulat alaptőkéje 2,400,000 korona, mely 6000 drb eddigi kibocsátásu 100 forintos és 6000 uj kibocsátásu 200 koronás részvényből áll.

7. §. Ily részvények további kibocsátásánál az előbbi részvényesek előjoggal birnak arra nézve, hogy ezen második kibocsátásu részvényeket a birtokukban levő és nevökre irt részvények arányához mérten, az igazgatóság által meghatározandó határidő alatt, névértékben átvehessék.

8. §. A névre szóló és az elnök vagy annak helyettese aláirásával, továbbá a társulat kiadványaira nézve előszabott aláirásokkal (47. §.) ellátott részvények, azoknak teljes megfizetése után az *A* minta szerint adatnak ki. Mindenik részvényhez az átadóra szóló 20 évre terjedő szelvények és egy kamatcók vannak csatolva *B* és *C* minták szerint.

9. §. Uj kibocsátáskor a részvények három havonként 20%-os részletekben fizetendők. A részvények csakis névértékök teljes megfizetése után adatnak ki. Addig pedig a részletfizetések ideiglenes jegyekkel ismertetnek el.

10. §. A lejárati napon elmulasztott mindenik részletfizetés után 5% késedelmi kamat fizetendő az intézet javára. Amely részvényesek a lejárati napon a részletfizetést elmulasztják, azoknak az illető részvények számainak a társulat hirdetései közzétételére meghatározott lapokban közreadásával 6 heti zárhatárnap tüzetik ki és ha ennek leteléseig sem teljesitik a kivánt fizetést, akkor a részükről tényleg már megfizetett összegek is a társulat tulajdonává válnak, ideiglenes jegyeik megsemmisittetnek és ugyanazon számok alatt uj ideiglenes jegyek adatnak ki. A megsemmisités köztudomásra juttatik.

11. §. A részvények eloszthatlanok és a társulat egy részvényre nézve csak egy tulajdonost ismer el.

12. §. A részvények hátiratilag vagy más törvényes uton átruházhatók. A társulat a hátirat vagy egyéb átruházási okmány valódisága tekintetében semminemü kezességet nem vállal. Bármely részvénynek

más tulajdonosra történt átruházása irásban jelentendő be az igazgatóságnak.

13. §. Uj okmányok kiszolgáltatásához az elveszett részvények, szelvények vagy kamatcókok törvényes uton eszközölt megsemmisitése szükséges.

14. §. Mindenik részvényes részvénybirtoka arányában részt veszen a társulat vagyonában és az alapszabályok határozataihoz mérten annak nyereményében is.

15. §. A társulat összes ingó és ingatlan vagyona a tartalék alappal együtt kezeskedik annak harmadik személyekkel szemben vállalt kötelezettségeiről. Azonban egyik részvényes sem kötelezhető, mint olyan, részvényei névértékét meghaladó bármely fizetésre.

16. §. Az intézet hivatalnokai részére az 1885-iki közgyülés által létesitett, az 1890-iki közgyülés által pedig az intézet szolgáira is kiterjesztetett nyugdijalap az intézet tulajdonát képezi, azon különös és kizárólagos rendeltetéssel: hogy jövedelmeiből az intézet hivatalnokainak és szolgáinak, azok özvegyeinek és gyermekeinek végkielégitései és nyugdijai biztosittassanak és saját alapszabályai szerint más alapoktól külön kezeltetik. Az intézet, mely az alap létesitésétől kezdve annak gyarapitásához nagylelküen járult, a nyugdijalap alapszabályait tiszteletben tartani és pontosan végrehajtani fogja és amennyiben az alap jövedelmei a nyugdijak és végkielégitések fedezésére elegendők nem volnának, a szükséges összegeket az illető évek nyereségéből, esetleg a tartalék alapokból fogja pótolni.

III. A társulat üzletköre.

17. §. Célja elérésére a társulat eszközül a következő üzletkört állapitja meg:

a) elfogad takarékbetéteket betéti könyvecskékre, kamatozó pénztári jegyekre vagy folyószámlában; *b*) ad jelzálogkölcsönöket és bevált jelzálogos követeléseket és ezek alapján; *c*) kibocsát zálogleveleket; *d*) leszámitol saját zálogleveleket és előlegeket ad azokra; *e*) létesit hitelegyleteket; *f*) engedélyez egyszerü földmüvesi kölcsönöket, kötelezvényekre, kezesség mellett legfeljebb 6 hónapra, (földmivesi személyes hitelek); *g*) leszámitol váltókat, értékpapirokat és nyilvános pénztárakra szóló meghatározott lejáratu biztos követeléseket; *h*) előlegeket ad értékpapirokra, azoknak elzálogositása mellett, legfeljebb 6 hónapra (lombard); *i*) engedélyez váltó- és folyószámla-hiteleket jelzálogos vagy násnemü biztositék mellett (értékpapirok, áruk, érmek, ékszerek, termények vagy más értékek elzálogositása,) legfeljebb hat hónapra; *k*) elvállal bizományi és mindenféle banküzleteket; *l*) vesz és elad értékpapirokat, érmeket, ékszereket, árukat és terményeket; *m*) vásárol és elad, bérel és kibérel fekvőségeket és közvetit ilyen ügyleteket; *n*) elfogad megőrzésre értékpapirokat és más értékeket; *o*) részt vesz más hitelintézetek alapitásánál és fentartásánál, részvények jegyzése, illetőleg vásárlása által.

18. §. Az intézet alapszabályszerüleg általa folytatható minden üzletnél jogositva van illetmények és törzsdijak megállapitására és beszedésére.

IV. A társulat igazgatásáról.

19. §. A társulat kormányzására, igazgatására és ellenőrzésére hivatott közegek: A) a közgyülés, B) az igazgatóság, C) a felügyelő bizottság.

A) *Közgyülés.*

20. §. A részvényesek összességét a közgyülés képviseli. A közgyülés vagv rendes vagy rendkivüli, Nagyszebenben tartatik és az igazgatóság által e társulat lapjaiba iktatott hirdetés utján (4. §.) hivatik

össze. A hirdetés legalább 14 nappal a gyülésre kitüzött nap előtt eszközlendő és abban a tanácskozási tárgyak fölsorolandók.

21. §. A rendes közgyülés minden évben az első évnegyedben tartatik.

22. §. Rendkivüli közgyülés összehivását az igazgatóság vagy a felügyelő bizottság, vagy a rendes közgyülés határozhatja el. A rendkivüli közgyülést akkor is össze kell hivni, ha azt egy vagy több részvényes, kiknek részvényei összesen az alaptőke egy tizedrészét teszik, az ok és cél megjelölése és részvényeiknek a társulat pénztáránál letétele mellett, irásban kivánják.

23. §. A közgyülésen minden részvényes egy szavazattal, — öt részvény tulajdonosa két, — tiz részvény tulajdonosa három, — azontul pedig minden tiz részvény után egy szavazattal bir; azonban husz szavatnál többel senki sem birhat.

24. §. A szavazati jogot személyesen vagy valamely más szavazatra jogositott részvényes meghatalmazása utján lehet gyakorolni. Azonban minden különbség nélkül husz szavazatnál többel nem birhat bármely részvényes sem, akár saját nevében, akár meghatalmazás utján, ugyszintén egy vagy több részvényes meghatalmazottja sem. A kiskoruakat ezek gyámja, a gondnokság alatt levőket ezek gondnoka, társulatokat, testületeket és intézeteket ezek meghatalmazottja, habár utóbbi nem is részvényes, képviseli.

25. §. A szavazatjog gyakorlására szükséges, hogy a részvényes legalább hat hóval a közgyülés előtt részvényei tulajdonosaként az intézet könyveibe be legyen vezetve és hogy ezen részvényeket, esetleg a meghatalmazási okiratokat két nappal a közgyülés előtt az intézet igazgatóságánál téritvény mellett letéteményezze.

26. §. A közgyülésen az igazgatóság elnöke, vagy ennek helyettese, mindkettőnek akadályoztatása esetében pedig az igazgatóság által saját kebeléből választott valamely tag elnököl. Az elnök meghatározza a tanácskozási tárgyak sorrendjét, vezeti a tanácskozást, eszközli a szavazást, kinevez egy vagy két jegyzőt és a választási tényekre két szavazatszedőt, kik együttesen a jegyzőkönyvet hitelesitik.

27. §. A közgyülés határozatképes, ha legalább 20 tag jelen van és ezek legalább 200 szavazatot képviselnek. Ezen szám hiányában ujabb közgyülés hivandó össze, mely esetben azonban az illető kihirdetés csak 8 nappal a gyülésre kitüzött nap előtt eszközlendő. A másod izben öszszehivott ilyen gyülésen hozott határozatok érvényessége (kivéve a 30. §-ban megjelölt eseteket) nincsen hozzá kötve meghatározott számu tagok és szavazatok jelenlétéhez. Ezen második közgyülés az első közgyülés számára közreadott napirendre kell, hogy szoritkozzék.

28. §. A közgyülés általános szavazattöbbséggel hozza határozatait; szavazatok egyenlősége esetében határozattá válik azon vélemény, melyhez az elnök csatlakozott.

29. §. A választások szavazatlapok utján történnek. Ha valamely választás általános szótöbbséget nem eredményez, szükebb választás ejtendő meg azok között, kik az első választásnál legtöbb szavazatot nyertek. A szükebb választás alá a megválasztandó tagok kétszeres száma kerül. Ha a szükebb választás alá került két tag egyenlő számu szavazatot nyer, akkor az egyik vagy másik nagyobb mennyiségü részvénybirtoka dönt, ha pedig ezen részvénymennyiség is egyenlő, akkor a sors határoz.

30. §. Határozathozatalra oly inditványok fölött, melyek a részvénytőke leszállitását vagy szaporodását, az alapszabályok megváltoztatását, összeolvasztását más társulattal, vagy a társulat föloszlását célozzák, csak oly közgyülés van jogositva, melyen a kibocsátott részvények legalább egy harmadrésze van képviselve; az ilyen határozatok pedig csakis a jelenlevő szavazatok két harmada hozzájárulásával érvényesek.

31. §. A közgyülésen alapszabályszerüleg hozott határozatok az intézet valamennyi tagját kötelezik.

32. §. A közgyülésen csakis azon tárgyak kerülhetnek tanácskozásra és csakis azon tárgyak fölött lehet határozni, melyek a kihirdetett összehivásban föl voltak sorolva.

33. §. A jövő közgyülés tárgysorozatába oly inditványok is fölveendők, melyek 60 nappal a közgyülés megtartása előtt irásban az igazgatósághoz legalább olyan 20 részvényestől beérkeznek, kik szavazatjogukat részvényeiknek a társulat pénztáránál letéteményezésével bebizonyitották. A közgyülés folyamán is lehet inditványokat beterjeszteni, ha azokat husz részvényes támogatja. Ilyen inditvány fölött azonban nem lehet nyomban tanácskozni és határozni, kivéve, ha rendkivüli közgyülés összehivásáról van szó; ezen esetet kivéve, a közgyülés előbb arról határoz, valjon az inditvány a jövő közgyülésen tárgyalandó-e?

34. §. A közgyülés tanácskozása és határozathozatalának rendes tárgyai: *a*) az igazgatóság évi jelentése; *b*) a felügyelő bizottság jelentése az évi számadások és a mérleg megvizsgálásáról, ugyszintén annak javaslatai a nyeremény fölosztásáról; *c*) a mérleg megállapitása és az osztalék meghatározása; *d*) a jelenléti jegyek értékének meghatározása; *e*) az igazgatóság és felügyelő bizottság megválasztása, illetőleg kiegészitése; *f*) az igazgatóság netaláni inditványai; *g*) meghatározása a célnak, melyre az igazgatóság inditványára a 64. §. *g*) pontjában emlitett összeg forditandó; *h*) az alaptőke leszállitása vagy szaporitása; *i*) az alapszabályok megváltoztatása; *k*) a társulat fölosztása vagy annak összeolvadása más társulattal.

35. §. A tárgyalásokról jegyzőkönyv vezetendő, melyet az elnök, a szavazatszedők és jegyzők aláirnak. A jelenlevő részvényesek nevei és az általuk képviselt részvények száma a jegyzőkönyvben kiteendők. A jegyzőkönyvbe csak a hozott határozatok veendők fel. A jegyzőkönyv egy példánya az illetékes törvényszék elé terjesztendő.

B) *Igazgatóság.*

36. §. Az igazgatóság (igazgató tanács) 12 tagból áll, kiket a közgyülés 6 évre választ. Legalább öt igazgatósági tag lakhelye Nagyszebenben kell hogy legyen. Az igazgatóság saját kebeléből egy elnököt és két alelnököt választ.

37. §. Az első hatéves időszak után minden második évben két igazgatósági tag lép ki müködési tartama sorrendje szerint. Ezen sorrend előálltáig a kilépő igazgatósági tagokat a sors határozza meg. A kilépett tagok ismét megválaszthatók.

38. §. Ha valamely tag idő előtt meghal vagy kilép, akkor annak helyét ideiglenesen az igazgatóság tölti be. A végleges választás a jövő közgyülésen történik.

39. §. Mindenik igazgatósági tag, valamint a vezérigazgató is tartozik tulajdon nevére szóló 20 részvényt a nem esedékes szelvényekkel a társulat pénztárába letenni, melyek el nem adhatók, mig ők müködésben vannak. Ezen szabálynak a választás után lefolyt 14 nap alatt meg nem tartása a választás el nem fogadásául tekintendő.

40. §. Az igazgatóság havonként legalább egy ülést tart, ezenkivül még, valahányszor az elnök szükségesnek tartja, vagy pedig három igazgatósági tag vagy a vezérigazgató inditványozza.

41. §. Érvényes határozathozatalra szükséges, hogy az ülésben az elnök vagy ennek helyettese és legalább három igazgatósági tag jelenlegyen.

42. §. Nagyszebenben nem lakó és az ülésre határozottan fontos ügyek végett meghivott igazgatósági tagok az utiköltséget megtéritve kapják.

43. §. Az igazgatóság általános szavazattöbbséggel hozza határozatait. Szavazatok egyenlősége esetében határozattá válik azon vélemény, melyhez az elnök járult.

44. §. Az igazgatóság határozatairól jegyzőkönyvek vezettetnek, melyeket az elnök és egyik igazgatósági tag aláirnak. Ezen jegyzőkönyvekben a jelenlevők névszerint megnevezendők és azokba csak a tett inditványok és hozott határozatok vezetendők be. Bármely igazgatósági tag kivánatára ennek a hozott határozatoktól eltérő véleménye a jegyzőkönyvbe felveendő.

45. §. Az igazgatóság a társulatot hatóságokkal és harmadik személyekkel szemben képviseli; határoz és intézkedik a társulat mindazon ügyeiben, melyek határozottan a közgyülésnek nincsenek fentartva; kinevezi a vezérigazgatót és ennek javaslatára a társulat többi hivatalnokait, ugyszintén megállapitja ezek illetményeit is; meghatározza a társulat üzletei föltételeit és szabványait; gondoskodik a társulat tőkepénzei alkalmazásáról; határoz fiókok, hitelegyletek, bizományok és ügynökségek szervezéséről és megszüntetéséről; felügyel az üzletvezetésre; megvizsgálja a számadásokat; rovancsolja a pénztárakat; megállapitja az évi mérleget és javaslatba hozza az osztalék mennyiségét; előkésziti a közgyülés elé tartozó tanácskozási tárgyakat és beterjeszt a közgyülésen ennek hatáskörébez tartozó minden inditványt.

46. §. Az igazgatóság minden határozata, valamint az igazgatóság részéről a társulat nevében megkötött minden üzlet a társulatra nézve kötelező erővel bir mindenkivel szemben.

47. §. A cimbélyeggel előnyomott vagy akárkitől irott társulati céget vagy két igazgatósági tag, vagy egy igazgatósági tag és a vezérigazgató, illetőleg ennek helyettese sajátkezü aláirással jegyzi. A folyó levelezéseket a központban a vezérigazgató, a fiókoknál pedig azoknak főnöke irja alá. A fiókoknál az igazgatóság csupán hivatalnokokat is megbizhat a cégjegyzéssel.

48. §. Az igazgatóság saját kebeléből minden hónapban egy-egy tagot küld ki, ki a 47. §. értelmében a társulat cégét aláirja és az ügyek menetét ellenőrzi. Az igazgatóság kiküldöttje jutalomdijat kap, melyet az igazgatóság állapit meg.

49. §. A társulathoz intézett ügydarabok kézbesitéséhez elegendő a vezérigazgató vagy ennek helyettese vagy az erre meghatalmazott igazgatósági tag részéről a társulat irodahelyiségeiben eszközölt aláirása.

50. §. Az igazgatósági tagok müködésükért jelenléti jegyeket kapnak, melyek értékét, valamint a 64. §. *b*) betüje alatt meghatározott részilletéket a közgyülés állapitja meg.

51. §. Egyes üzletek ellátására igazgatósági tagok, az intézet hivatalnokai vagy más személyek hatalmazhatók meg az igazgatóság részéről.

Vezérigazgató.

52. §. A vezérigazgatót az igazgatóság nevezi ki állandólag; ugyanez köti ki fizetését és egyéb illetményeit szerződésileg.

53. §. A vezérigazgató a társulat végrehajtó közege és üzletvezetője; a vezérigazgató beterjeszti a társulat üzleteire és ügyeire vonatkozó inditványait az igazgatósághoz; neki vannak közvetlenül alárendelve a társulati hivatalnokok; ő javasolja az igazgatóságnál a társulati hivatalnokok, alantas közegek és szolgák alkalmazását, fizetését, megjutalmazását, fölfüggesztését és elbocsátását; ő képviseli továbbá a társulatot üzletvezetése tekintetében.

54. §. Sürgős és nehezen nyomós esetekben a vezérigazgató meg van hatalmazva, hogy társulati tiszteket is fölfüggesszen; erről azonban

legott és legkésőbbre 48 óra alatt az igazgatóságnál jelentést kell, hogy tegyen az ügy eldöntése végett.

55. §. A vezérigazgató tanácskozó szavazattal vesz részt az igazgatóság minden ülésében, kivéve, ha az igazgatóság egyes esetekben elhatározza, hogy az ő távollétében akar tanácskozni. A vezérigazgató véleménye a határozathozatal előtt hallgatandó meg, ha az igazgatóság dönteni kiván oly inditványok fölött, melyeket nem a vezérigazgató terjesztett elő. A vezérigazgató az igazgatóság ülésein előadja mindazon tárgyakat, melyek igazgatósági személyeket, vagy kizárólag saját személyét nem érintik; ezen utóbbi esetekben az elnök más előadót jelöl ki az igazgatósági tagok sorából.

56. §. Az igazgatóság alapos és sulyos okok fenforgása mellett a vezérigazgatót felfüggesztheti ugyan állásától, hanem ez által szolgálati szerződésében biztositott kárpótlási igényeiben kárt nem vallhat. A vezérigazgató felfüggesztését vagy elbocsátását ennek meghallgatása után az igazgatóság egy ülésében csak akkor rendelheti el, ha legalább 8 igazgatósági tag arra szavazott.

57. §. A vezérigazgató akadályoztatása eseteire az igazgatóság nevezi ki helyettesét.

C) *Felügyelőbizottság.*

58. §. A felügyelő bizottság áll a közgyülés által három évre választott és ujból választható öt tagból. Határozathozatalra legalább három tag jelenléte szükséges; a közgyülés összehivását tárgyazó határozathozatalra pedig megkivántatik, hogy legalább négy tag amellett szavazzon.

59. §. A felügyelő bizottság jogositva van a társulat ügyei állapotáról magának tudomást szerezni és a társulat könyveit, irományait és pénztárait bármikor megvizsgálni. A felügyelő bizottság tartozik a záloglevelek kibocsátását nyilvánságban tartani, az évi számadásokat és a mérleget, ugyszintén a nyereményfölosztásra vonatkozó javaslatokat megvizsgálni és arról a közgyülésnek jelentést tenni. Ezen jelentés nélkül a közgyülés nem határozhat érvényesen a nyeremény fölosztásáról. Végül köteles a felügyelő bizottság a kereskedelmi törvény 195. §-ában emlitett esetekben a közgyülést azonnal összehivni.

60. §. Az igazgatóság és a felügyelő bizottság tagjai, valamint a társulat hivatalnokai mig az intézet szolgálatában vannak, személyes hitellel nem birnak.

V. Mérleg, nyereményfölosztás, tartalékalap, biztositékalap.

61. §. A társulati üzletév január elsejével kezdődik és december utolsójával végződik.

62. §. Az igazgatóság tartozik minden egyes év végén a mérleget a kereskedelmi törvény 199. §-ában előszabott határozmányok szerint elkésziteni és — azután, ha a felügyelőbizottság megvizsgálta — az évi jelentéssel együtt legalább 8 nappal a közgyülés előtt közhirré tenni. A közgyülés által helybenhagyott mérleg egyik eredeti példánya azután az illetékes törvényszék elé terjesztendő. Ezenkivül a jelzálogkölcsönök, a kiadott záloglevelek és takarékbetétek állapota minden három hóban nyilvánosságra hozandó.

63. §. Az alapitó költségek 5 évre osztandók föl.

64. §. Az összes költség, kamat-leirás és veszteség leütése után fennmaradó tiszta nyereményből legelőbb 5% a megfizetett részvénytőkére osztalék gyanánt jut. A fölösleg pedig következőleg osztandó el: *a*) legalább 5% a társulat tartalékalapja részére; *b*) 10% részilleték az igazgatóság tagjai számára; *c*) 2% részilleték a vezérigazgatónak; *d*) 1% részilleték a fiók főnökének; *e*) legalább 4% részilleték az intézet

többi tisztviselője számára; *f)* 1% részilleték a felügyelő bizottság részére; *g)* legalább 2% jótékony célokra. A maradék a részvényesek felül osztalékául szolgál.

65. §. Az osztalékok évenként közvetlenül a közgyülés után fizettetnek ki. Esedékes osztalékok, ha 3 év eltelése után át nem vétetnek, a társulat tartalékalapja tulajdonává válnak.

66. §. A társulat tartalékalapja az alaptőke nagyságáig szaporitható. Ezen alap a társulat tulajdona, az alapszabályszerű üzletekre használtatik és évenként a betétektől fizetett legkisebb kamattal gyümölcsöztetik.

67. §. Ha a tartalékalap az előbbi §-ban jelzett maximális összegre felszaporodott és miglen ezen mennyiségben megmarad, ugy minden gyarapodás, mind pedig a kamatozás beszüntettetik.

68. §. Ha valamely évben a társulat tisztajövedelméből az 5%-os osztalék a megfizetett részvénytőkére ki nem telnék, akkor a hiányzó összeg a tartalékalapból egészitendő ki. Szükség esetén ezen alapból a záloglevelek biztositék alapja is szaporitható.

69. §. A közgyülés helybenhagyásával külön tartalékalapok, ugyszintén biztositékalapok is alakithatók a különböző üzletágak számára.

VI. Vitás kérdések.

70. §. A társulat és az egyes részvényesek között a társulati viszonyból keletkező vitás ügyeket választott biróság dönti el, melynek összeállitása és eljárása tekintetében az állam törvényei szolgálnak zsinórmértékül.

VII. Birósági illetékesség.

71. §. Az intézet, ellene akár részvényesei, akár pedig harmadik személyek által inditott minden peres ügyben, valamint a birósági eljárás tekintetében is a nagyszebeni kir. törvényszék, illetőleg a nagyszebeni kir. járásbiróság illetékessége alá tartozik, minél fogva emlitett irányban más törvényszék, illetőleg járásbiróság elé nem idézhető.

72. §. Mint felperes az intézet jogositva van részvényesei vagy harmadik személyek ellen meginditott perek és a birósági eljárás esetében — a polgári perrendtartás 1868. évi LIV. t.-c. 25—27. 53. és 54. §§-ai, valamint az 1893. évi XVIII. t.-c. 2. §. határain belül — tetszés szerint valamely biróságot és a rövid sommás szóbeli eljárást választani és ügyét ezen szabadon választott biróság előtt a kikötött rövid sommás szóbeli pör utján meginditani és keresztülvinni.

73. §. A törvény értelmében az intézet által hitelesitett és vezetett főkönyvek, ugyszintén a kivonatok ezekből, ugy az intézet mellett, mint az intézet ellen a polgári perrendtartásban, valamint a kereskedelmi törvény I. része 4. cimében meghatározott bizonyitó erővel birnak.

74. §. Kölcsönöknél, a kötelezvény kiállitásánál, telekkönyvezésnél, visszafizetésnél az adós tartozik minden bélyeget, továbbá minden kincstári és községi illetéket fizetni. Ez által azonban az intézetet a törvény értelmében a kincstárral szemben terhelő fizetési és kezességi kötelezettségek érintetlenül és teljesen változatlanul maradnak.

75. §. Mennyiben az «Albina» valamely adósa vagyona ellen csőd nyittatnék, akkor a csődtömeg köteles, az «Albina» hitelintézet kellőleg biztositott tőkekövetelés kamatját a csőd tartama alatt is szabályosan és az adósságos levélben kitüzött határnapokon megfizetni. Maga a tőkekövetelés visszafizetése a csődtörvény által van szabályozva.

VIII. A társulat feloszlása.

76. §. Ha a tartalékalap egészen és a társulati tőke fele elveszne, az igazgatóság köteles, haladék nélkül közgyülést összehivni, mely a 27. §. értelmében megalakulván, a társulat feloszlását határozhatja el. A tár-

sulat ezenkivül még a kereskedelmi törvény 201. §-ban előrelátott esetekben is feloszlik.

77. §. Ha a társulat feloszlik, akkor a közgyülés — ha a csőd vagy összeolvadás esete nem forog fenn — a liquidatió módjáról határozván, a végelszámolókat nevezi ki. Ha a közgyülés ez iránt nem intézkedhetik, az igazgatósági tagok müködnek mint végelszámolók. A társulat feloszlásánál az igazgatóság okvetlenül tartozik a kereskedelmi törvény 202. §-ban foglalt szabályoknak eleget tenni.

78. §. A végelszámolók a közgyülés határozata alapján a feloszlott társulat jogait és kötelezettségeit más társulatra ruházhatják át.

79. §. A közgyülés, valamint a felügyelő bizottság jogositványai a végelszámolás alatt is fennállanak. A végelszámolók kiküldését a közgyülés bármikor vonhatja vissza.

IX. Jelzálogkölcsönök.

80. §. Jelzálogkölcsönt az intézet ad ingatlan birtokra vagy azoknak egyszerre, vagy részletekben, vagy évi törlesztésre visszafizetése mellett rövidebb vagy hosszabb határidőre.

81. §. Az intézet a jelzálogkölcsönt 100-zal elosztható összegben megegyezés szerint készpénzben vagy záloglevelekben adja. A készpénz papirjegyekből vagy ércpénzből állhat. Ugyanily módon a visszafizetés is kiköthető.

82. §. A jelzálog értéke birói vagy biróságon kivüli becslés, több évi jövedelem-kimutatás, adás-vevési, haszonbéri vagy bérleti szerződés, ugyszintén a kölcsönkérő beleegyezésével a társulat részéről e célra kiküldött közegek által foganatositott becslés utján tudható ki. Földbirtoknál az egyenes adó százszoros összege pótlék nélkül vagy a jelzálog tiszta jövedelme huszszoros összege (szöllőterületnél és más müvelésnél annak tizenötszörös összege), házbéradó alá tartozó épületeknél azon összeg, mely előáll, ha az utolsó hat év kimutatott átlagos jövedelméből egy harmad levonatván, a maradék 5%-al tőkésittetik, házosztályadó alá tartozó épületeknél ezen adó hetvenszeres összege állapitható meg. A szöllőterület a földérték szerint becsültetik. A becslés költségeit, valamint a kölcsön megkötése, használása és fölhajtásából származó minden más költséget is a kölcsönvevő tartozik hordozni.

83. §. Ha erdőségek adatnak jelzálogul, akkor azok az intézettel előre kikötendő gazdasági terv szerint kell, hogy müveltessenek, mely tervtől, az adóssági viszony tartama alatt az intézet igazgatósága beleegyezése nélkül, eltérni nem szabad. E végre a főfelügyelés az elzálogositott erdőségekre az intézetre ruházandó, az intézet pedig jogositva van, a gazdálkodásról szóló kimutatásokat bármikor megvizsgálni.

84. §. Osztatlan fekvőségeknél szükséges, hogy jelzálogul e fekvőségek összessége valamennyi birtokostárs beleegyezésével köttessék le.

85. §. Jelzálog kölcsönadásból ki vannak zárva: iparüzleti telepek (gyárak), a törvény értelmében végrehajtás alól kivett ingatlan jószágok, továbbá szinházak, bányák és kőbányák.

86. §. Épületek a kölcsön egész időtartamára tüzkár ellen oly társulatnál biztositandók, melyet az intézet határoz meg.

87. §. Szabály szerint jelzálog-kölcsön első helyen történő bekebelezésre adatik. Kivételeknek is lehet helye, de a kölcsön a jelzálogra már bejegyzett terhek hozzászámitásával semmi esetre annak értéke felét, szöllőknél és erdőknél pedig a föld értékének egy harmadát nem haladhatja meg.

88. §. A kölcsön-okmány (adósságlevél) aláirása községi elöljáróság, biróság avagy közjegyző által kell, hogy hitelesitve legyen.

89. §. Az intézet jogában van, a jelzálogot terhelő adók, járadékok és tőkekamat, továbbá a biztositási dijak és egyéb terhek fizetését

bármikor is az adós meghallgatása nélkül és ennek rovására magára vállalni és biztositó társulattal a biztositott összegeknek az intézet javára esetleg történendő fizetése iránt a biztositott számára megegyezni.

90. §. Ha a lekötött fekvőségen valamely elemi esemény változást okozna, melyre nézve az intézet a biztositást elvállalta és a biztositott összeg saját javára kifizetését kikötötte (89. §.), akkor a jelzálog tulajdonosa köteles, a megrongált fekvőségeket az intézet igazgatósága által meghatározott, az igazgatóság által azonban esetleg meg is hoszszabbitható határidő alatt azonban abban az állapotban helyreállitani, melyben a kölcsönadáskor volt, ellenesetben az intézet jogában lévén, a biztositási összeget, amennyiben az intézet követeléseit meg nem haladja, visszatartani és abból magát kárpótolni. A jószág helyreállitása esetében az adósnál a biztositási összeg, az intézet javára időközben lejárt fizetések levonása után, még pedig vagy egyszerre a befejezés után vagy az előrehaladó helyreállitás arányában az ujból helyreállitott részek által nyujtott biztonságnak megfelelő részletfizetésekben kiszolgáltatik.

91. §. A jelzálog-kölcsön után járó kamatok, ugyszintén az évi törlesztések fizetése vagy készpénzben, vagy az intézet záloglevelei lejárt szelvényeivel történhetik. Tőke-visszafizetés a lejárati idő előtt záloglevelekben adott kölcsönöknél az intézet zálogleveleivel is hasonbecsben (al pari) történhetik. A már megfizetett kamat megtéritésének nincsen helye.

92. §. Az intézet jogositva van a kölcsön felmondása és rögtön visszafizetése iránt a következő esetekben intézkedni: *a*) ha kitünik, hogy a kölcsön végett átnyujtott kérésben foglalt adatok a valóságnak nem felelnek meg; *b*) ha a jelzálog értéke annyira csökkenne, hogy a tőkének még nem törlesztett része szerződésszerüleg biztositottnak nem tekinthető és az adós a biztositék hiányát azonnal pótolni képes nem volna: *c*) ha az adós valamely összegnek a határnapon meg nem fizetése miatt a biróságnál be lett perelve; *d*) ha más hitelező az illető jelzálogra a végrehajtást eszközölte ki; *e*) ha a jelzálog elosztatik vagy az intézet igazgatósága beleegyezése nélkül eladatik; *f*) ha az adós bármikor nem teljesiti kötelezettségeit az intézettel szemben.

93. §. Az intézet bevált már létező jelzálogos követeléseket és megállapitja megegyezés utján az adóssal a visszafizetés módozatát. Ily beváltásnál szükséges, hogy az intézet részére mindazon jogok biztosittassanak, melyek őt alapszabályai és ügyrendtartása szerint megilletik.

94. §. A kölcsönvevők fiókegyletekké szövetkezhetnek, melyek mindenike mint összesség a hozzá tartozó egyes kölcsönvevőket képviseli. Ezen egyletek szervezése külön szabványait az intézet igazgatósága határozza meg.

95. §. Az alapszabályszerü föltételek és minden törvényes kellék teljesitése mellett az intézet községeknek, társulatoknak és testületeknek is ad kölcsönt.

X. Záloglevelek.

96. §. Az «Albina» takarék- és hitelintézet záloglevelei oly oklevelek, melyeket az intézet az általa alapszabályszerüleg adott jelzálogkölcsönök vagy beváltott jelzálogkövetelések alapján kiad és melyekben ő ezek tulajdonosainak valamely tőke kamatoztatását és megfizetését a záloglevélben magában megjelölt feltételek mellett biztositja.

97. §. A záloglevelek kiadása az 1876. évi XXXVI. törvénycikk valamennyi határozata szoros megtartása mellett történik.

98. §. Az intézet által kibocsátott záloglevelek biztositására esetleg a tartalékalapokból egy négyszázezer korona biztositékalap alkottatik, mely a záloglevelek tulajdonosai összességének biztositékául szolgál. Ezen alapra, illetőleg alkatrészeire végrehajtás nem intézhető (1876. évi XXXVI. t.-c.

5. §-a). Ha a törvény értelmében a 400.000 korona alap szaporitandó lesz, a közgyülés fogja meghatározhatni ezen szaporitás módját.

99. §. Ezen alap elhelyezésére és jövedelmezővé tételére szolgálhatnak: *a*) a tözsdén hivatalosan jegyzett, meghatározott kamatozásu értékpapirok (záloglevelek, állampapirok, elsőbbségi kötvények) vásárlása; *b*) az *a*) pont alatt meghatározott értékpapirokra tőzsdei árfolyamuk háromnegyed része erejéig adott kölcsönzés, mely három hónál hosszabb időre nem terjedhet, de lejárat után megujitható; *c*) lejárt vagy legfölebb félév alatt lejáró értékpapirok és szelvények leszámitolása; *d*) legfeljebb három havi lejáratu és legalább három aláirással ellátott váltók leszámitolása; *e*) az intézet jelzálogos követelésével terhelt ingatlanok megvásárlása azon összegig, mely saját követelésének teljes fedezésére szükséges.

100. §. A záloglevelek külön biztositására rendelt alapnak azon része, mely ingó vagyonban van elhelyezve, az intézet egyéb vagyonától el van különitve és külön is kezelve.

101. §. Ha a záloglevelek biztositására rendelt alap részben vagy egészben ingatlanok vásárlására fordittatik, akkor a telekjegyzőkönyvben az intézet tulajdonjogának bekebelezésével egyidejüleg följegyzendő az is, hogy ezen ingatlan birtok a záloglevelek biztositására rendelt alapnak kiegészitő alkatrészét képezi.

102. §. Mindenik záloglevél a tőkeösszeget, a kamatlábat és a tőkevisszafizetés határidejét, továbbá az intézet kezességét a tőkéért és kamatért, a hátlapon pedig az alapszabályoknak a záloglevelekre vonatkozó határozatokat kell hogy tartalmazza. Mindenik záloglevél ellátandó az intézet cimbélyegével, az elnök vagy helyettese aláirásával, ugyszintén a cégjegyzéshez megkivántató többi aláirásokkal (47. §.), valamint a felügyelő bizottság két tagja bizonyitásával, hogy a záloglevél az intézet zálogjogilag bejegyzett és szabályszerüleg biztositott követelése alapján lett kiadva.

103. §. Az intézet záloglevelei pontos kamatozása és beváltása a biztositékalap által (98. §.) és az intézet jelzálogositott összes követelése által van biztositva.

104. §. A záloglevelek akármely európai pénzértékben, különböző kamatlábra és különböző összegekre, azonban nem 40 o. é. forinton alól és bankjegyre vagy csengő pénzre adhatók ki.

106. §. A záloglevelek az átadóra szólnak és kamatszelvénynyel meg kamatokkal vannak ellátva.

106. §. Az intézet biztositékalapja (98. §.) csak huszszoros összegig és csak az alapszabályok értelmében adott és jelzálogilag tökéletesen fedezett követelései összegéig bocsáthat ki zálogleveleket.

107. §. Az intézet tulajdonosul a záloglevél és ennek szelvényei átadóját ismeri el.

108. §. Az intézet záloglevelei beváltása sorshuzás utján történik. Minden évben annyi záloglevél kerül kisorsolás alá, amennyi szükséges, hogy az intézetnek forgalomban levő záloglevelei összege az intézet jelzálogositott követeléseit meg ne haladja.

109. §. A visszafizetésre rendelt záloglevelek kisorsolása nyilvánosan történik az igazgatóság két tagja és egy királyi közjegyző jelenlétében, mely utóbbi a megtörtént tényt hitelesiti. A kihuzott számok az intézetnél kifüggesztetnek és a hivatalos lapban, ugyszintén a társulat más lapjaiban (4. §.) kihirdettetnek.

110. §. A záloglevelek kisorsolásával dijak is köthetők össze, melyek összegét és felosztását az igazgatóság határozza meg.

111. §. A kihuzott záloglevelek a kisorsolás napjától számitandó hat hó mulva teljes névértékben váltatnak be. Ezen határnap eltelésével a záloglevelek kamatoztatása megszünik. A visszafizetésnél a záloglevéllel együtt a le nem járt kamatszelvények és a kamatcok visszaszolgáltatandók, máskülönben a kamatszelvények összege a fizetésnél levonatik.

112. §. A kisorsolás következtében beváltott vagy kölcsönvisszafizetés gyanánt a lejárati idő előtt (91. §.) visszaérkezett záloglevelek keresztülüttetnek és két igazgatósági tag, a vezérigazgató és a felügyelő bizottság két tagja jelenlétében megsemmisittetnek. A megsemmisités tényéről jegyzőkönyv vétetik föl. Kölcsönvisszafizetések a lejárati idő előtt a 91. §. második kikezdése értelmében csak oly osztályzatu záloglevelekkel eszközölhetők, amily záloglevelekkel a kölcsön meg lett fizetve.

113. §. Kamatok, melyek három év alatt, továbbá zálogleveltőkék, melyek harminc év alatt a lejárati idő után föl nem vétetnek, elévülnek és eszerint többé nem követelhetők vissza.

114. §. Az intézet zálogleveleivel való üzletfolytatás és azok árfolyamának a nyilvános tőzsdéken jegyzése meg van engedve.

XI. Hitelegyletek. (Előlegezési egyletek.)

115. §. A saját tagjaik (részesei) egyetemleges jótállása alapján alkotott hitelegyletek (előlegezési egyletek) célja az, hogy ezen egyletek a társulatnál hitelt élvezhessenek.

116. §. Ilyen egylet részesei legcsekélyebb száma 20.

117. §. A hitelegylet tagja lehet mindenik önálló személy, melynek fizetésképessége, keresetképessége és vagyoni viszonyai kétségbe nem vonhatók.

118. §. A hitelegyletek és ezek tagjai nem birnak résszel a társulat vagyonában.

119. §. Aki valamely hitelegylet részeseül el lett fogadva, az egy biztositékalap alkotására a számára megnyitott hitelösszeg meghatározott százalékát készpénzben tartozik letenni. Mindenik egylet számára az igazgatóság határozza meg ezen százalékot, mely 5%-nál kevesebb és 20%-nál magasabb nem lehet. A társulat 4%-al kamatoztatja a biztositéki alapra letett összegeket. A kamat öt-öt évenként vehető fel.

120. §. A biztositékalap az illető hitelegylet részesei tulajdona, hozzájárulásuk arányában, összeségében azonban bármily károk és veszteségek fedezésére szolgál, melyeket a társulat üzleteinél az egylettel és ennek tagjaival szenved. Az intézet ezen biztositékalapot az alapszabályszerü üzletekre használja föl. Ha a biztositékalapot valamely kár, veszteség, vagy nem fedezett követelés fedezésére kellene igénybe venni, akkor az illető egylet részesei kötelesek, azt aránylagos pótfizetésekkel eredeti magasságáig kiegésziteni.

121. §. A hitelegylet tagjai az intézettel szemben kölcsönösen és egyetemlegesen (mindenik valamennyiért és valamennyien minden egyesért) kezeskednek összes vagyonukkal, még pedig minden egyes részes a neki adott hitel erejéig az intézet részéről az egyletnek, illetőleg az egylet egyes tagjainak adott minden kölcsönért. Ezen és egyéb kötelezettségekre nézve mindenik részes nyilatkozatot kell, hogy aláirjon.

122. §. Az egyes részeseknek engedélyezett kölcsönök egy vagy több kezes vagy forgatmányos által biztositandók. A kölcsön jelzálog által is biztositható.

123. §. Az igazgatóság a részest bármikor is kizárhatja, ugyszintén a részes is kiléphet tetszése szerint, hanem e szándékát három hóval előre be kell, hogy jelentse. Ezen bejelentés napjától kezdve nem veheti igénybe az egylet hitelét.

124. §. A részes, mint olyan elveszti jogát: *a*) ha vagyona fölött csőd nyittatik; *b*) ha az intézet kénytelen volt, birósági végrehajtást foganatositani ellene; *c*) ha valamely kezesnek vagy forgatmányosnak kárt okozott.

125. §. A 128. és 129. §§. értelmében az egyletből kilépő részes kilépésétől számitandó hat hó tartamára az intézettel szemben vállalt minden kötelezettségére nézve szavatos. Betéte visszafizetése ezen hat hó eltelése után történik. A végszámlánál a kilépőre nézve elveszetteknek te-

kintetnek és le is vonatnak az intézetnek kétes és vagyonbukott hitelegyleti tagoknál künn levő követelései.

126. §. Minden egyes hitelegyletet a választmány képviseli, mely áll az igazgatóság által kinevezett elöljáróból és a részesek gyülése által választott négy tagból. A választmány inditványozza az igazgatóságnál a részesek fölvételét a hitelegyletbe és a részökre engedélyezhető hitel megállapitását. A választmány és ennek elnöke többi teendőit az igazgatóság a hitelegyletek számára szóló szabványban határozza meg.

127. §. A választmány tagjai felelősek mindazon hátrányokról, melyek az intézetet a társulati alapszabályok, az igazgatóság szabványai, utasitásai és határozatai meg nem tartása és bebizonyitható megsértése, ugyszintén durva hanyagság és jogellenes cselekmények következtében érik.

128. §. Az egylet, a részesek és a választmány többi ügyeit az igazgatóság külön szabvány utján állapitja meg.

129. §. A hitelegylet szervezésével és üzletvezetésével járó költségeket maga az egylet hordozza.

XII. Kamatozó pénzbetétek.

130. §. A legcsekélyebb betét 1 korona.

131. §. Az intézetnél elhelyezett betétekért kamat fizettetik, melynek mennyiségét az igazgatóság határozza meg. Minden év január 1-én és julius 1-én a föl nem vett kamat a tőkéhez számittatik és továbbra kamatoztatik.

132. §. A kamatláb megváltoztatása harminc nappal annak életbe lépte előtt kihirdetendő.

133. §. Minden betevő könyvet kap, melyben a betett összeg mennyisége, a kamat és a tőke fejében tett visszafizetések följegyeztetnek. Minden betét és fizetés az intézet részéről két aláirással bizonyittatik.

134. §. A betétek kamatoztatása a betétel után közvetlenül következő napon kezdődik és a visszafizetést megelőző napon szünik meg, oly megszoritással azonban, hogy csak oly összegek kamatoznak, melyek legalább 15 napig voltak az intézetnél.

135. §. Betétek visszafizetése, ugyszintén a kamatok fizetése csakis a betéteket bizonyitó könyv előmutatása mellett történik. Az ilyen könyvecske előmutatója annak birtokánál fogva jogositva van a pénz fölvételére, kivéve, ha az illető takarékpénztári könyvecske ellen netalán megsemmisitési eljárás lett meginditva, vagy birósági letiltás a fizetést akadályozza, vagy pedig az intézet könyveibe a betét tulajdonosa gyanánt ugyanott saját neve aláirásával kikötötte, hogy a betétet csak ő személyesen, vagy engedményese, vagy irásban meghattalmazottja veheti föl. Ezen kikötés a takarékpénztári könyvecskén kiteendő és az intézet könyvében följegyzendő.

136. §. A 130. §-ban emlitett kikötést tartalmazó betéti könyvecske előmutatója saját kilétét kell, hogy bebizonyitsa. Az ily kikötéssel történt betétek engedményezése, ugyszintén a meghatalmazás azok fölvételére az illető betéti könyvben az eredeti betevő és jogutóda vagy meghatalmazottja sajátkező aláirásával és még két aláirott tanu által kell, hogy történjék.

137. §. Az elveszett takarékpénztári könyvecske megsemmisitésére nézve az általános törvényes határozatok érvényesek.

138. §. Az intézet igazgatósága jogositva van fölajánlott betéteket el nem fogadni és minden betétet a betevő akarata ellen is megelőző három havi felmondás után a betevőnek személyesen visszafizetni. Ha ennek tartózkodási helye ismeretlen volna, akkor a felmondás a társulat lapjaiban (4. §.) háromszoros beiktatással történik, ha pedig a tőke a kitüzött időben föl nem vétetik, akkor annak további kamatozása beszüntettetik.

139. §. 200 koronáig rugó takarékpénztári betétek az intézet pénztáránál bármikor felvehetők. Nagyobb összegeknél, ha a pénztár állása az igazgatóság belátása szerint rögtön fizetést nem enged meg, megelőző fölmondás szükséges, mely 1000 koronáig 15 napra, ezen összegen felül pedig 30 napra állapittatik meg. Ha a pénztár állása megengedi nagyobb betétek is azonnal fizettetnek. Ugyanazon egy betevő azonban három egymás után következő hóban összesen 12.000 koronánál többet nem követelhet vissza a takarékpénztártól.

140. §. Külön visszafizetési föltételek is egyeztethetők meg, de ezek ugy a betéti könyvecskében, mint pedig az intézet könyveiben jegyeztetnek föl. Ez esetben a betétek visszafizetése ezen külön föltételek szerint történik.

141. §. Felmondott és a lejárati napon föl nem vett tőkéért kamat többé nem számittatik föl.

142. §. A kézhez vett visszafizetések a betéti könyvecske visszaszolgáltatásával bizonyittatnak.

143. §. A pénzbetétek és azok kamata tekintetében az általános törvényben meghatározott elévülési határidő érvényes.

XIII. Pénztárjegyek.

144. §. Az intézet pénzösszeget vesz át az átadóra vagy meghatározott nevekre szóló kamatozó pénztárjegyek kiadása mellett. A pénztárjegyek legalább 100 koronáról szólnak és rövid lejáratu követelések és pénztári készpénz-készlet által kell, hogy fedezve legyenek.

145. §. A forgalomban levő pénztárjegyek összege a befizetett részvénytőke és a tartalékalap háromszoros összegét nem haladhatja meg.

146. §. A forgalomban levő pénztárjegyek mennyisége minden hó végével külön hirdettetik ki a hivatalos lapban és egy helyi lapban.

2. A hazai román pénzintézetek delegációja és konferenciái.

Cosma Pártén, a nagyszebeni «Albina» román pénzintézet vezérigazgatója, a hazai román pénzintézetek vezérigazgatóit,

I. 1898. junius 25-ére konfrenciára hivta össze Nagyszebenbe, amely konferencia 52 hazai román pénzintézet nevében határozatilag kimondotta, hogy:

1. Szükségesnek tartja, hogy a hazai román pénzintézetek vezérigazgatói időnként konferenciákat tartsanak, amelyeken vitassák meg a hazai román pénzintézetek pénzügyi és gazdasági helyzetét és hogy egyöntetü módozatokat állapitsanak meg a hazai román pénzintézetek megizmosodására, felvirágzására és szakszerü lelkiismeretes vezetésére. 2. A konferencia a saját kebeléből, egy öt tagból álló delegációt küld ki, amely hivatva lesz figyelemmel kisérni a hazai közgazdasági és pénzügyi viszonyokat és különösen a hazai román pénzintézetekéit, azután a felmerült szükséghez képest, a jövőben összehivni a román pénzintézetek vezérigazgatóinak a konferenciáját és megállapitani ama konferenciák tárgysorozatát. 3. Felhivja a hazai román pénzintézeteket, hogy évi tiszta nyereségük $^1/_4$%-át bocsássák a most szervezett delegáció rendelkezésére, hogy abból egy alap létesittessék, a melyből egy a hazai román pénzintézetek hivatalos organumát képező közgazdasági és pénzügyi szaklap tartassék fenn, továbbá jutalmaztassanak meg a hazai román nép érdekeit szolgáló köz-

gazdasági és pénzügyi munkák és értekezések, azonkivül adassék ki minden évben a hazai román pénzintézetek évkönyve. 4. A hazai román pénzintézetek belső ügykezelésének az egyöntetüvé tétele és ellenőrzése céljából, a most szervezett delegáció időközönként a román pénzintézetekhez egy-egy szakértőt fog kiküldeni, akinek az ezen uttal felmerült költségeit az illető román pénzintézetek tartoznak viselni. 5. Felhivja a hazai román pénzintézeteket, hogy a hazai román nép közgazdasági és pénzügyi érdekében, a minimumra szállitsák le a kölcsönök után fizetendő kamatlábot. 6. Arra hivja fel a hazai román pénzintézeteket, hogy azok első sorban elégitsék ki a környékbeli községek hiteligényeit. 7. A hazai román pénzintézetek a területükön lévő klienturájukról kölcsönösen értesitsék egymást. 8. Ezen határozatok, miheztartás végett, az összes hazai román pénzintézeteknek megküldetnek. 9. A tisztviselők nyugdijának az érdekében szükségesnek tartja egy biztositó intézet felállitását, amely kérdés tanulmányozásával a most szervezett delegáció bizatik meg. Azután a konferencia a most szervezett delegáció tagjait választotta meg. A delegáció elnökéül Cosma Pártén, a nagyszebeni «Albina» pénzintézet vezérigazgatója választatott meg.

Ezzel megalakult a hazai román pénzintézetek delegációja, amely egyelőre a hazai román pénzintézetek szövetkezetét volt hivatva pótolni.

Dr. Diakonovich Kornél, a delegáció jegyzője, a konferencia 3-ik pontjában foglalt határozatnak megfelelőleg, 1898-ban inditotta meg Nagyszebenben, a hazai román pénzintézetek hivatalos orgánumát, a minden vasárnap megjelenő «Revista Economică» gazdasági és pénzügyi lapot, amely 1908. január 1-étől kezdve politikai lap lett. A hazai román pénzintézetek ebben a lapban teszik közzé évi mérlegeiket.

A konferencia 3-ik pontjában foglalt határozatnak megfelelőleg, 1900-tól kezdve minden évben megjelenik a hazai román pénzintézetek évkönyve, amely közli a hazai román pénzintézetekre vonatkozó adatokat és zárszámadásokat.

II. A hazai román pénzintézetek második konferenciájukat, 1901. szeptember hó 20-ikán tartották Nagyszebenben, amelyen a következő határozatok hozattak:

1. A hazai román pénzintézetek vezérigazgatói ezentul minden évben tartsanak konferenciát, még pedig ott és azon a napon, ahol és amikor «A román irodalmi és közmüvelődési egylet» fogja megtartani évi közgyülését, amelyen ugyis nagy számban vesznek részt a hazai román pénzintézetek vezérigazgatói. 2. A hazai román pénzintézetek a kölcsönügyek és az adósok ellenőrzése céljából időről-időre közölni fogják a delegációval azon adósaik neveit, akiknek 1000 K-án felüli személyi hitelt nyujtottak. A delegáció pedig közölni fogja ezen adósok neveit az összes hazai román pénzintézetekkel. 3. A tisztviselők nyugdijának az

érdekében tervbe vett biztositó intézet egyelőre levétetik a napirendről. 4. Felhivatnak a hazai román pénzintézetek, hogy a helyi és provinciális kulturális célokra forditott összegeken kivül, tiszta jövedelmük egy bizonyos hányadát forditsák a létesitendő «román bankok kulturális alapjá»-ra, amelyből az ország román lakosainak általános kulturális jellegü intézményei fognak támogattatni. 5. A hazai román pénzintézetek első sorban is a kereskedelmi, ipari és gazdasági ügyekből származó váltókat fogják leszámitolni. 6. A kisebb román pénzintézetek, ruházzák át jelzálogkölcsöneiket a nagyszebeni «Albina» pénzintézetre, amely amortizacionális kölcsönöket nyujt. 7. A hazai román pénzintézetek üzérkedés céljából nem fognak ingatlanokat szerezni. A hazai román pénzintézetek ingatlanokat csak akkor fognak venni, ha azok vételét érdekeik feltétlenül megkivánják. 8. A hazai román pénzintézetek arra fognak törekedni, hogy a betétek csak hoszszabb idő után legyenek felmondhatók. 9. A hazai román pénzintézetek csak rendkivüli esetekben fogják igénybe venni a viszleszámitolást. 10. A hazai román pénzintézetek tisztviselőinek gyakorlati kiképeztetése céljából, a delegáció egy gyakorlati tanfolyamot fog nyitni. Különben a hazai román pénzintézetek tisztviselőkül csak olyan egyéneket alkalmazzanak, akik felső kereskedelmi iskolát végeztek. 11. A hazai román pénzintézetek addig, amig a kellő nyugdijalappal nem fognak rendelkezni, tisztviselőiknek és azok családjainak a jövőjéről, a tisztviselők életbiztositása, vagy más ehhez hasonló eszközök által, tartoznak gondoskodni. 12. A szövetkezet hazai román pénzintézetek, existenciájuk és jövőjük biztositása érdekében, szolidaritásba lépnek. 13. A hazai román pénzintézetek 1902. január 1-től kezdve, tiszta jövedelmük $^{1}/_{2}$%-át a delegáció céljaira fogják forditani.

III. A hazai román pénzintézetek harmadik konferenciájukat 1903. október 19-én tartották meg Nagyszebenben, amelyen a következő határozatok hozattak:

1. A II.-ik konferencia határozatának megfelelőleg, felhivatik az egyedüli záloglevelekkel biró és amortizácionális kölcsönöket nyujtó nagyszebeni «Albina» román pénzintézet, hogy a hazai román pénzintézetektől mihamarább vegye át az azok által nyujtott jelzálogkölcsönöket, hogy ezáltal azoknak a tőkéi felszabadittassanak az ingatlanokra adott hosszu lejáratu kölcsönök alól. 2. Tudomásul vette, hogy a delegáció a hazai román pénzintézetek ügymenetének az egyöntetüvé tétele és ellenőrzése céljából a hazai román pénzintézetek időközönkénti megvizsgálására 6 szakértőt küldött ki és hogy ezen szakértők müködési körét illetőleg, egy szabályzatot állapitott meg, amelyet a delegáció miheztartás végett meg fog küldeni minden hazai román pénzintézetnek. 3. Felhivja az összes hazai román pénzintézeteket, amelyeknek nincsenek még nyugdijalapjai, hogy tisztviselőik életét valamely életbiztositó intézetnél biztositsák továbbá, hogy az illető pénzintézetek, a tiszt-

viselőknek nyujtott évi fizetések 5%-ával, maguk a tisztviselők pedig évi fizetésük 5%-ával járuljanak az illető pénzintézetek kebelében létesitendő nyugdijalaphoz, amelyből a tisztviselők életbiztositási dijai is fizettetni fognak. 4. Megbizatik a delegáció, hogy lépjen érintkezésbe valamelyik megbizható életbiztositó-társulattal a hazai román pénzintézetek tisztviselőinek az életbiztositása céljából. 5. Arra hivja fel a hazai román pénzintézeteket, hogy azok ne lépjenek be a tervbe vett «vidéki pénzintézetek országos szövetségébe,» mert az semmiben som fogja előmozditani a hazai román pénzintézetek érdekeit. A román pénzintézetek érdekében azonban kivánatos, hogy ezek közül lépjen be a tervbe vett szövetkezetbe egy pár izmosabb, amelyek abban az összes hazai román pénzintézeteket képviseljék. 6. A hazai román pénzintézetek tisztviselőinek gyakorlati kiképeztetése céljából a II-ik konferencián tervbe vett «gyakorlati tanfolyam» felállitása, tekintettel a megváltozott körülményekre, levétetik a napirendről. 7. A II-ik konferencián hozott azon határozat, hogy a román pénzintézetek egy «általános kulturális alap»-ot létesitsenek, oda módosittatik, hogy ez az alap a «román irodalmi és közmüvelődési egyesület» rendelkezésére bocsáttatik. 8. Tekintettel arra a körülményre, hogy személyes és egyéb mellék érdekekből olyan helyeken, ahol már létezik román pénzintézet, uj román pénzintézetek felállitása vétetett tervbe: a konferencia kimondja, hogy csakis azokat az uj román pénzintézeteket fogja támogatni, amelyek olyan helyen létesittetnek, ahol eddig még nem voltak román pénzintézetek és amelyeknek felállitására feltétlenül szükség van. 9. Tekintettel arra a körülményre, hogy az ország legtöbb pénzintézete leszállitotta a kamatlábot, a konferencia szükségesnek tartja, hogy a hazai román pénzintézetek is szállitsák alá a kölcsönök utáni kamatlábot. 10. A delegáció megbizatik, hogy a konferencia és a delegáció müködési- és hatáskörét illetőleg dolgozzon ki egy tervezetet és azt terjessze a legközelebbi konferencia elé. 11. A konferencia oda módositotta az 1901-iki konferencia azon határozatát, hogy a hazai román pénzintézetek vezérigazgatói minden évben tartsanak konferenciát, hogy a konferenciák csak akkor hivassanak össze, ha azokra szükség lesz. A konferencia azonban minden három évben legalább is egyszer összehivandó, még pedig oda és akkor, ahol és amikor «A román irodalmi és közmüvelődési egyesület» tartja évi közgyülését. 12. A hazai román pénzintézetek organumának, a Nagyszebenben megjelenő «Revista Economică»-nak évi előfizetési ára 12 K-ra szállittatik alá.

IV. A hazai román pénzintézetek negyedik konferenciájukat 1905. augusztus hó 23-án tartották meg Nagyszebenben. A konferencián a következő határozatok hozattak:

1. Tekintettel arra, hogy a román pénzintézetek a saját hibájukon kivül is, könnyen abba a kritikus helyzetbe kerülhetnek, hogy rövid időn belül vissza kell fizetniök a tizenöt millió

korona aktivájukkal szemben álló, 50 millió koronát kitevő betéti és visszleszámitolási összegeket, ami pedig a román pénzintézeteknek az anyagi megrázkódtatását vonná maga után, a konferencia tekintettel a hazai román pénzintézetek érdekeire, határozatilag kimondja, hogy *a*) a hazai román pénzintézetek mennél nagyobb összegekre rugó és könnyen értékesithető tartalékalapot létesitsenek és hogy *b*) a jövőben lehetőleg csak olyan kölcsönöket folyósitsanak, amelyekről már eleve tudják, hogy szükseg esetére a lejáratkor vissza fognak fizettetni; olyan kölcsönöket pedig, amelyekről tudva van, hogy csak hosszabb időn belül fognak visszafizettetni, csak mint jelzálog kölcsönöket folyósitsák, de akkor is csak ugy, hogy az illető pénzintézetek cedálják azokat a nagyszebeni «Albina» román pénzintézetnek, amelynek a pénzpiacon már is keresett záloglevelei vannak. A konferencia elvárja a hazai román pénzintézetektől, hogy már azért is vessék magukat alá ezen határozatnak, mert az 1903-ban megtartott konferencia hasonértelmü határozatának dacára, a legtöbb román pénzintézet (2—3 kivételével), jelzálog kölcsöneiket nem az «Albina»-nak (amelynek záloglevelei azon okból kifolyólag, mert még nem adómentesek, drágábbak félszázalékkal, mint a többi pénzintézetekéi), hanem idegen pénzintézeteknek cedálta, aminek pedig a hazai román pénzintézetekre hátrányos és veszedelmes következményei lehetnek. 2. A konferencia teljes érvényt akar szerezni ama régebbi határozatainak, amelyeknek értelmében a hazai román pénzintézetek ügymenetének időközönkénti ellenőrzésére és megvizsgálására, hat szakértő számvizsgálót küldött volt ki. Ezt az intézkedést különösen az teszi szükségessé, hogy a román pénzintézetek legtöbbje még kezdetleges állapotban van és mint ilyenek, nem tarthatnak kereskedelmi akadémiai készültséggel és kiterjedtebb gyakorlattal biró hivatalnokokat, igazgatóságaikban és felügyelő bizottságaikban pedig sokszor megesik, hogy egy szakértő sincs, aminek következtében könnyen megtörténhetik, hogy az illető pénzintézetek vezetői jóhiszemüleg olyan mérlegeket irnak alá, amelyek nemcsak alaki, de exaktitás tekintetében is sok kivánnivalót hagynak fenn. Hogy az ezekből származható veszedelmek elhárittassanak, a konferencia az összes román pénzintézetek ügymenetének, a kiküldött szakértő számvizsgálók által történendő ellenőrzését és megvizsgálását kötelezőleg elrendeli. 3. A konferencia tekintettel arra, hogy a hazai román pénzintézetek közül eddig csak igen kevésnek van nyugdijalapja, a konferencia határozatilag kimondja, hogy: a hazai román pénzintézetek addig, amig nem fognak megfelelő nyugdijalappal rendelkezni, tisztviselőiket kötelesek valamelyik nyugdij vagy életbiztositó társulatnál biztositani. 4. Tekintettel a kiküldött szakértők ama jelentésére, hogy a kisebb román pénzintézetek tisztviselőiknek a kvalifikációja és a bankügyekbeni jártassága nem mindenekben megfelelő: a konferencia, a bank könyvvitel és ügymenet elsajáti-

tása céljából, egy gyakorlati tanfolyamot állit fel. 5. Az 1903-ban megtartott konferencia határozatilag kimondta volt, hogy a román pénzintézeteknek, mint román intézményeknek, erkölcsi kötelességük egy «közös kulturális alap»-ot létesiteni, amelynek gyarapitásához minden egyes hazai román pénzintézetnek, minden évben tiszta jövedelmének bizonyos hányadával kell hozzájárulnia. Ezen alap «A román irodalmi és közmüvelődési egyesület» rendelkezésére bocsáttatott. Az egyesület az ezen alapra évenként befolyt összegeket, a legégetőbb román kulturális szükségletek fedezésére fordithatja. Tekintettel arra, hogy ezen határozatnak ebben az évben egyetlen egy román pénzintézet sem tett eleget, a konferencia: a «közös kulturális alap» létesitésére vonatkozó határozatát megujitja. A konferencia amidőn elismeri, hogy az egyes román pénzintézetek anyagilag hathatósan támogatják a helyi és provinciális román kulturális érdekeket, a román pénzintézetek nemzeti kötelességének nyilvánitja, hogy azok — tekintettel arra a fontos körülményre, hogy az ország különböző részeiben lakó románok alkotó elemeit képezik az etnikailag egységes román nemzetnek, amelynek a helyi érdekeken kivül még nagyfontosságu közös érdekük is van, — a román nép fejlődésére vonatkozó közös érdekeket is támogassák. 6. Tekintettel arra a körülményre, hogy a román pénzintézetek tulságos nagy számban szaporodnak és ez a legtöbb esetben az általános érdekek rovására, szubjektiv, személyes, családi és hitfelekezeti érdekekre vezethető vissza, a konferencia határozatilag kimondja, hogy: miután a román nép közgazdasági érdekében egészségtelennek és veszedelmesnek tartja, az uj román pénzintézetek létesitése által megnyilvánulandó decentralizáló áramlatot, a jövőben csakis olyan uj román pénzintézetek felállitását fogja támogatni, amelyeknek létesitését, a hazai román nép érdeke követeli és éppen azért a jelenlegi fennálló román pénzintézetek, az ezen érdekekkel ellentétben álló uj román pénzintézetek létesitését minden rendelkezésükre álló eszközökkel meg fogják akadályozni, azoktól nem fognak részvényeket venni és nem fognak azoknak sem hitelt, sem visszleszámitolást nyujtani. 7. Hogy a hazai román pénzintézeteknek versenyképessége minden téren növeltessék, a konferencia kimondja, hogy a hazai román pénzintézetek egyöntetüen szállitsák le a kamatlábat. 8. A delegáció, a hazai összes román pénzintézetek törvényes szövetkezetének a létesitése céljából, az 1906-ban megtartandó «Román irodalmi és közmüvelődési egyesület» közgyülése alakalmából, konferenciára fogja összehivni a hazai összes román pénzintézeteket, amelyen meg fognak vitattatni a szövetkezet alapszabályai.

V. A hazai román pénzintézetek ötödik konferenciájukat, a hazai román pénzintézetek szövetkezetének a létesitése ügyében, 1906. szeptember 26-án tartották meg Nagyszebenben.

A konferencia elfogadta a hazai román pénzintézetek «Soli-

daritatea» szövetkezetének, egy szükebb bizottság által kidolgozott alapszabályait. Ezen szövetkezetnek egyik célja lesz: a románlakta községekben gazdasági, ipari és kereskedelmi szövetkezeteket létesiteni, amelyek szorosabb viszonyba fogják hozni a hazai román pénzintézeteket a falusi román néppel.

3. *A magyarországi román pénzintézetek „Solidaritatea“ szövetkezete.*

A magyarországi román pénzintézetek «Solidaritatea» szövetkezete, 1907. évi julius hó 16-ikán tartotta alakuló közgyülését Nagyszebenben.

A közgyülés, miután a román pénzintézeteknek 1906. évi szeptember hó 26-iki konferenciáján elfogadott alapszabályok alapján, a magyarországi román pénzintézeteknek a «Solidaritatea» szövetkezetét megalakultnak nyilvánitotta, az igazgatóság és a felügyelő bizottság tagjait választotta meg.

Az igazgatóság 9 tagból áll. Elnöke: Cosma Pártén, a nagyszebeni «Albina» vezérigazgatója.

A felügyelő bizottság 5 tagból áll.

A magyarországi román pénzintézetek ügymenetelének időnkénti megvizsgálására nyolc szakértő választatott meg.

A szövetkezetbe eddig már 79 magyarországi román pénzintézet lépett be.

A szövetkezet organuma a «Revista Economică» politikai pénzügyi lap, amely Nagyszebenben jelenik meg.

A szövetkezet minden évben ki fogja adni a magyarországi román pénzintézetek «Évkönyv»-ét, amelyben a magyarországi román pénzintézetekre vonatkozó adatok és zárszámadások fognak közöltetni.

A «Solidaritatea»-nak a nagyszebeni kir. törvényszék által 5479/1907. szám alatt jóváhagyott alapszabályai a következők:

1. §. Magyarul: «Solidaritatea» pénzintézetek szövetsége, mint szövetkezet, románul: «Solidaritatea» asociaţiune de institute financiare ca insoţire» elnevezés alatt az 1875. évi XXXVII. t.-c. alapján határozatlan időre a hazai takarék- és hitelintézetek, részvénytársaságok és szövetkezeteknek korlátolt felelősségü szövetkezete alakul.

2. §. A szövetkezet székhelye Nagyszeben.

3. §. A szövetkezet irott vagy nyomtatott cégét két igazgatósági tag vagy egy igazgatósági tag és a szövetkezetnek egy az e célra külön meghatalmazott hivatalnoka, sajátkezüleg együttesen irják alá.

4. §. A szövetkezet célja a szövetkezett intézetek szolid irányban való haladásának előmozditása. E célból: 1. Közvetit mindenféle bankügyleteket, különösen vesz és elad értékpapirokat, s a szövetkezett intézetek részére bárminemü természetü hiteleket; 2. a pénzintézetek könyvvezetését, szükséges ellenőrzését és kezelését illetőleg általános egyöntetü elveket állapit meg; 3. a szövetkezett intézetek könyvvezetését és kezelését időszakonként ellenőriztetni fogja a különösen e célra alkalmazott szakértő revizorok által; 4. tanulmányozni és inditványozni fogja a pénzintézetek megszilárditására és előmenetelére vonatkozó általános elveket; 5. oly gazdasági és pénzvállalatokat tanulmányoz és kezdeményez, melyek a szövetkezett intézetek anyagi és erkölcsi támogatásával megala-

kithatók; 6. a szövetkezet közgazdasági kérdéseinek tanulmányozásáért és a közgazdasági és pénzügyi tudományok terjesztéseért egy központi folyóiratot, esetleg más közleményeket is kiad.

5. §. A szövetkezet vagyona áll: *a*) az alaptőkéből, azaz a tagok üzletrészeiből, melyek egyenlők és egyenként 200 K-ról szólnak. Ezen tőke értékpapirokban vagy betétekben szolid intézeteknél, esetleg más pénzügyletekben helyeztetik el; *b*) a tagok által fizetett beiratkozási dijakból, melyek a szövetkezetbe belépő intézetek alaptőkéjének $^1/_2$ $^0/_{00}$-tőliben állapittatik meg. Az e cimen befolyó összegekből, az alapitási költségek fedezése után, egy szövetkezeti tartalékalap létesittetik, mely az alaptőkéhez hasonló módon kamatoztatik; *c*) reviziókért járó dijakból.

6. §. A tartalékalap az 5. §-ban előirt módon keletkezik és gyarapittatik. Ezen alap 50%-a tőkésittetik, 50%-a pedig a 7. §. értelmében használtatik fel. Midőn a tartalékalap a szövetkezett intézetek alaptőkéjének $^3/_4$ $^0/_{00}$-tólit eléri, a közgyülés a tőkésitendő százalékot leszállithatja. A tartalékalap a szövetkezet tulajdona. A tagok erre igényt nem tarthatnak, s a tartalékalapból sem visszalépés, sem kizárás, sem pedig a szövetkezet feloszlása esetében mit sem követelhetnek. A szövetkezet feloszlása esetében a tartalékalap, egy nyilvános célra a közgyülés határozata szerint, fog forditiatni.

7. §. A szövetkezet fentartására, az általa követett célok elérésére megkivánt költségek fedezésére, valamint a szakértő revizorok dijai és napidijaiért felhasználhatók: *a*) az alaptőke jövedelme; *b*) jelen alapszabályok 6. §-a szerint a tartalékalap jövedelmének felerésze; *c*) a reviziódijak.

8. §. A szövetkezet tagja bármily nyilvános számadásra kötelezett pénzintézet, részvénytársaság vagy szövetkezet lehet, mely az 1875. évi XXXVII. t.-c. értelmében alapittatott, s mely, valamely hazai kir. Törvényszék cégjegyzékében be van jegyezve.

9. §. Ki a szövetkezetbe tagul be akar lépni, a szövetkezet igazgatóságához kérvényt nyujt be, melyben a kérelmező intézet kinyilatkoztatja, hogy az alapszabályok rendelkezéseinek, a közgyülés és igazgatóság határozatainak alá veti magát és a tőle követelt dijakat megfizeti. Az üzletrész és a belépési dij, a belépési nyilatkozatot tartalmazó kérvénynyel együtt beküldendő. Kivételt képeznek ezen szabály alól azon tagok, kik a szövetkezet alakuló közgyülésén részt vettek. Ezek kötelesek az üzletrészeket és beiratkozási dijakat legfeljebb 30 nap alatt az alakuló közgyülés megtartása után befizetni.

10. §. A tagul való fölvételt szorgalmazó intézetek kérvényeinek elfogadása vagy visszautasitása felett az igazgatóság a jelenlevő szavazatok kétharmad többséggel határoz. Ily ülések egybehivásánál a szövetkezetbe való felvételt kérelmező intézetek neve felemlitendő. A felvétel vagy visszautasitásra vonatkozó határozatok az érdekelt intézetekkel irásban közlendők. A visszautasitás indokai nem közöltetnek. A visszautasitó határozat a legközelebbi közgyüléshez felebbezhető, mely közgyülés a jelenlevő szavazatok két harmada többségével a visszautasitott kérvényt elfogadhatja.

11. §. A tagsági minőség megszünik: *a*) ha a szövetkezet feloszlik; *b*) ha valamely tag a szövetkezetből való kilépését az igazgatóságnak irásban bejelenti, mi azonban a naptári év végét megelőző 6 hónap előtt kell, hogy megtörténjék. Az önkéntes kilépésnek csak akkor van helye, ha az illető intézet a kilépési évre is a szövetkezet pénztárával szemben összes kötelezettségeinek eleget tett; *c*) ha valamely a szövetkezethez tartozó intézet feloszlik vagy csődbe jut; *d*) ha valamely intézet a szövetkezetekből kizáratik. A kizárásnak helye van, ha valamely szövetkezeti tag felszólitás dacára is egy hónapon belül, a szövetkezet pénztárával szemben kötelességét elmulasztja vagy a szövetkezet érdekei ellen dolgozik. A kizárást kimondó határozatot az igazgatóság szavazattöbbséggel hozza.

A kizárást tárgyaló igazgatósági ülések egybehivása alkalmával a kizárandó intézet megnevezendő. A kizárási határozat indokolandó és az érdekelt intézettel irásban közlendő. Ily határozat ellen a legközelebbi közgyüléshez felfolyamodásnak van helye, anélkül azonban, hogy addig a kizárt intézet jogait gyakorolhatná. A közgyülés a jelenlevő szavazatok kétharmad többséggel a kizárási határozatot hatályon kivül helyezheti. A kilépett vagy kizárt tag a szövetkezet kötelezettségeiért hitelezőivel szemben, a kilépés vagy kizárás napjától számitott egy évig még felelős marad. A kilépett vagy kizárt intézet üzletrésze — amennyiben az hátralékban nincsen — a tagsági minőség megszüntetésétől számitott egy év után visszafizettetik.

12. §. A tagok a következő jogokkal birnak: *a*) a képviselőjük által a szövetkezet közgyülésein szavazati joggal részt vehetnek. Ezen jog azonban, a szövetkezetből önként kilépett tagot illetőleg, a kilépés napjával megszünik. A kizárt tagokra nézve pedig ezen jog a kizárást kimondó határozathozatal napjával szünik meg; *b*) független inditványokat nyujthatnak be, melyek a közgyülési napirendbe felvehetők. Ezen inditványok a közgyülés összehivását megelőzőleg legalább 8 nappal az igazgatósághoz beterjesztendők; *c*) intézeteik üzletkezelését a szövetkezet szakértő revizorjai által való megvizsgálását kérhetik; *d*) a szakosztályok munkálatainál és azoknak üléseinél részt vehetnek, tanácskozhatnak és inditványokat tehetnek; *e*) felvilágositást és utbaigazitást kérhetnek az ezen célra külön megbizott szövetkezet közegétől, mindenféle szakkérdésben és *f*) a szövetkezet közleményeit kapják és a szövetkezet könyvtárát s esetleg annak olvasó-termeit használhatják.

13. §. A tagok kötelesek: *a*) a szövetkezet alapszabályait a közgyülés és igazgatóság határozatait megtartani, s a szövetkezet érdekeit erélyesen támogatni; *b*) az üzletrészeket, a beiratkozási dijakat és a revizió-dijakat megfizetni. Az üzletrészek a tagok tulajdona. A szövetkezet feloszlása esetére a tagok annak hitelezőiként tekintetnek ugyan, de csak utolsó sorban nyernek kielégitést. Az üzletrészek mindaddig sem részben, sem egészben ki nem fizettetnek, mig az illető intézetek a szövetkezet tagjai; azok át nem ruházhatók, sem meg nem terhelhetők s végre le nem foglalhatók a tagok hitelezői által. Ellenben a szövetkezet felosztása esetére, ha annak vagyona — a 6. §. szerinti tartalékalap kivételével — nem elegendő a szövetkezet által elvállalt kötelezettségek fedezésére, e célra felhasználhatók a tagok üzletrészei is; *c*) hogy legalább két évben egyszer a szövetkezet szakértő revizorjai által megejtendő felülvizsgálásának alája vessék magukat. A felülvizsgálás (revizió) szakértő revizorok által történik az e célra külön az igazgatóság által kidolgozandó szabályzat szerint. A felülvizsgálandó intézet hivatalnokai, igazgatósága és felügyelő bizottsága kötelesek a szakértő revizoroknak a szükséges üzleti könyveket, iratokat és adatokat rendelkezésükre bocsátani, s mindazon felvilágitásokat megadni, melyeket azok megkivánnak; *d*) hogy a szövetkezet igazgatóságának felszólitás folytán mindazon adatokat, melyek a szövetkezet kötelékében levő intézetek kezelésére, szervezésére és üzlet eredményére vonatkoznak, rendelkezésére bocsássa, s saját közgyüléseitől számitandó 30 nap alatt pedig a mérleg és nyereség és veszteség számlát 3 példányban az igazgatósághoz felterjeszszék.

14. §. Minden tag a szövetkezet kötelezettségeiért csak az üzletrész erejéig felelős. Azon kötelezettségek, melyeket a szövetkezeti tagok jelen alapszabályok értelmében elvállalnak, nem érinti azoknak függetlenségét, ami a kezelést és szervezést illeti, hasonlólag nem vállalnak el semminemü kölcsönös kötelezettséget, s mi banküzleteit illeti, szabad intézkedés és versenyben akadályozva nincsenek.

15. §. A szövetkezet kezelésére s ellenőrzésére az igazgatóság, a felügyelő bizottság és a közgyülés van hivatva; — mint külön közegek még a szakértő revizorok és a szakosztályok müködnek.

16. §. Az igazgatóság a közgyülés által 3 évi időtartamra megválasztott 9 tagból áll és pedig: egy elnök, egy alelnök és hét rendes tagból. Az első igazgatóság megválasztását követő egy év után három tag kisorsoltatik, két év után más 3 tag a megmaradt hatból, s végre 3 év után az első igazgatóságból megmaradt 3 tag lép ki.

17. §. A halál, visszalépés vagy munkálkodásban való megakadályozás által üresedésbe jött igazgatósági tag helye a legközelebbi közgyülésen pótoltatik. Szükség esetén azonban az igazgatóság jogositva van magát ideiglenesen a közgyülésig kiegésziteni. A közgyülés által megválasztott ily tagok megbizása addig tart, amig azon tagok mandátuma tartott volna, akik helyébe meg lettek választva.

18. §. Ha azon intézet, melytől az igazgatósági tag megbizással bir, visszavonta megbizását, ezzel egyidejüleg annak igazgatósági tagsága is megszünik. Ily esetben a megüresedett helyre a közgyülés az illető intézetnek ujbóli megbizottját vagy mást is megválaszthat.

19. §. Az igazgatóság a szövetkezetet minden ügyben a biróságok előtt és azokon kivül képviseli.

20. §. Az igazgatóság, teendőinek elintézése végett, annyi ülést tart, ahányat az elnök vagy annak helyettese szükségesnek lát. Minden esetre azonban legalább is minden 3 hónapban egy ülés tartandó.

21. §. Az igazgatóság ülései az elnök vagy alelnök által 8 nappal az ülést megelőzőleg postára feladott ajánlott levélben az igazgatósági tagoknak cimzett meghivó által hivatnak egybe. Ha legalább 2 igazgatósági tag az ülés egybehivását kéri az elnök, illetőleg alelnök köteles azt összehivni. A meghivóban a tárgysorozat kiteendő, különösen a 10. és 11. §-ai esetében, amidőn tagok felvételéről illetőleg kizárásáról van szó. Az igazgatóság ülései Nagyszebenben tartatnak. A kültagoknak a szövetkezet központi pénztára a költségeket megtériti.

22. §. Hogy az igazgatóság érvényes határozatot hozhasson, legalább 3 tag jelenléte szükséges, az elnököt is beleértve. A határozatok a 10. §. eseteit kivéve szótöbbséggel hozatnak. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt.

23. §. Az igazgatóság üléseiről jegyzőkönyv vezettetik, melyet az elnök és a jegyző ir alá és két hitelesitő által hitelesittetik.

24. §. Az igazgatóság köteles: *a*) a törvény és alapszabályok rendelkezéseit, valamint a közgyülés határozatait végrehajtani; *b*) a tagok belépése vagy kizárása felett határozni; *c*) a szövetkezet hivatalnokainak és egyéb közegeinek ügykörét megállapitani, amennyiben ez az alapszabályokban megállapitva nem volna, hasonlólag megállapitani azoknak fizetéseit, illetőleg jutalmazásait; *d*) felügyelni és ellenőrizni a hivatalnokok tevékenységét, különösen a szövetkezet pénztári müveleteit és gondoskodni, hogy a vagyon biztos helyen és jövedelmezően legyen elhelyezve; *e*) elkésziteni a lejárt évre vonatkozó mérleget és az évi számadásokat a kereskedelmi törvény 199. §. értelmében s azt a közgyülés előtt legalább 8 nappal a tagok tudomására hozni; *f*) kezdeményezni és foglalkozni mindenféle ügyekkel és munkálatokkal, melyek a pénzintézetekre és szövetkezett pénzintézetek közérdekére vonatkoznak; *g*) kinevezi a szakértő revizorokat és a szakosztályok tagjait a legközelebbi közgyülésig terjedő megbizással; *h*) kiosztani a szakosztályoknak az ügyeket; *i*) kiküldeni a szakértő revizorokat.

25. §. Az elnök felügyeleti jogot gyakorol a szövetkezet ügyei felett s ennek érdekeit minden tekintetben védi.

26. §. Az elnök összehivja az igazgatóság üléseit és a közgyülést, az alapszabályok 20. és 38. §§-ainak megfelelőleg.

27. §. Utalványozza a szövetkezet céljaira szükséges összegeket.

28. §. Az alelnök helyettesiti az elnököt, ennek távollétében és megakadályoztatása esetében minden teendőiben.

29. §. A titkárt az igazgatóság választja meg, ki is ennek előadója

és végrehajtó közege. Előkésziti az igazgatóság üléseiben előadandó ügyeket és a közgyülések elé terjesztendő jelentéseket, előzőleg bemutatván azokat az elnöknek. Ezeknek jegyzőkönyveit rendesen ő vezeti. Végrehajtja az igazgatóság határozatait és az elnök felügyelete alatt gondoskodik a közgyülés által hozott határozatok végrehajtásáról, átvesz mindenféle ügyre vonatkozó levelezést és elintézi mindazon ügyeket, melyek az igazgatóság üléseinek müködési körén kivül esnek. Foglalkozik speciális bankkérdésekkel, ellenőrzési, kezelési, pénzügyi, tőzsdei, kincstári és cégügyekkel, amennyiben ezen bankügyeletekre vonatkoznak. Tanulmányozza és figyelemmel kiséri ugy a külföldi, mint a hazai sajtóban, valamint a szakkörökben tárgyalt ügyeket, s azokat a hazai sajtóban megvitatás tárgyává teszi. Az igazgatóság megbizásából egyéb bankszövetkezetekkel és szakkörökkel összeköttetést tart és a lehetőséghez képest azoknak munkálataiban részt vesz. Előkésziti az inditványokat, tervezeteket és memorandumokat, melyek által az igazgatóság saját nézetét és álláspontját kifejezésre akarja juttatni, különböző közérdekü bankkérdésekben. Tanulmányozza és az alkalmas módozatokat keresi a tisztviselők részére nyujtandó szaktanfolyamok életbeléptetése iránt. A titkár, azon közeg, ki a 12. §-ban kontemplált esetekben a szövetkezeti tagok kérelmére megadja a felvilágositásokat és utbaigazitásokat különböző szakkérdésekben. Végre a titkár mindazon más teendőket is végzi, melyekkel az elnök vagy igazgatóság részéről megbizatott. Az emlitett teendők elintézésénél a titkár a szakosztályok közremüködését is igénybe veheti. Javadalmazását az igazgatóság állapitja meg. Szükség esetén az igazgatóságtól egy irnokot is kérhet, teendőinek könnyebb elintézhetése céljából.

30. §. Az igazgatóság a pénztári, könyvelési és ellenőrzési teendők elvégzése céljából a szükséges hivatalnokokat alkalmazza, kiknek müködési körét egy külön szabályzatban állapitja meg.

31. §. A felügyelő bizottság 5 tagból áll, akiket az alakuló közgyülés egy évre, a többi közgyülés pedig 3 évre választ meg. Ezek ujból megválaszthatók. A felügyelő bizottság saját kebeléből egy elnököt választ.

32. §. A felügyelő bizottságnak kötelességei általában meg vannak állapitva a keresk. törvény 194—196. §§-ban. A felügyelő bizottság különösen köteles minden tekintetben a szövetkezet és annak közegeinek müködését ellenőrizni és felügyelni, hogy a kezelés törvény, alapszabály és az igazgatósági és közgyülési határozatok értelmében történjék. Ha észre veszi, hogy az igazgatóság nem tartja a törvény, az alapszabályok rendelkezéseit és a szövetkezet szerveinek határozatait, s hogy a szövetkezet érdekeit megkárositja, köteles minden eszközt igénybe venni, mely által a szövetkezet érdekeit védheti. Azon esetekben pedig, melyekben a szövetkezet érdekei veszélyeztetve volnának, köteles a közgyülés összehivását kérni, s annak az illető eseteket elintézés végett előterjeszteni. Ily közgyülésen egy a közgyülés által ezen alkalomra megválasztott elnök elnököl.

33. §. A felügyelő bizottság legkésőbb május hó 1-éig köteles a mérleget, a zárszámadásokat és az igazgatóságnak a rendes közgyüléshez előterjesztendő inditványokat felülvizsgálni s azokról a közgyüléshez jelentést tenni.

34. §. Ügyeinek elintézése céljából, a felügyelő bizottság évenként több ülést tart, de minden esetre legalább kettőt. Az üléseket a felügyelő bizottság elnöke hivja össze. Ezek Nagyszebenben tartatnak meg. A kültagok költsége megtérittetik. A célból, hogy az ülésen érvényes határozatok hozathassanak, megkivántatik az elnökkel együtt legalább 3 tagnak a jelenléte. Szavazategyenlőség esetében az elnök szavazata dönt. Az ülésről jegyzőkönyv vezettetik, amelyet az összes jelenlevő tagok irnak alá.

35. §. Ha a felügyelő bizottság tagjainak a száma hárommal ke-

vesebbre apadna, a hiányzó tagok számának kiegészitése végett közgyülés hivandó össze.

36. §. A közgyülés a szövetkezet tagjaiból alakul. A közgyülésen minden egyes tagnak annyi szavazata van, ahány üzletrészszel bir, amelyet az illető pénzintézet meghatalmazottja utján gyakorol. Tiz szavazatnál többet, akár saját nevében, akár ugyis, mint meghatalmazott, a közgyülés egyik tagja sem képviselhet.

37. §. A közgyülés lehet rendes és rendkivüli és megtartható nemcsak Nagyszebenben, a szövetkezet székhelyén, hanem másutt is, ahol egy a szövetkezethez tartozó pénzintézetek székhelye van.

38. §. A rendes közgyülés rendszerint akkor tartatik meg, amikor a szövetkezethez tartozó pénzintézetek évi zárszámadásait befejezték, de minden esetre az évnek első felében. A rendkivüli közgyülés pedig akkor tartandó meg, amikor az igazgatóság vagy felügyelő bizottság elnöke, avagy legalább 10 szavazati joggal biró tag kéri. Ez utóbbiak azonban tartoznak a rendkivüli közgyülésnek az összehivását az igazgatóságtól irásban kérni, megemlitvén a célt és az okokat, melyek miatt annak összehivását kérik.

39. §. Az összehivást az elnök a szövetkezet hivatalos lapjában vagy más az igazgatóság részéről kijelölt hirlapokban a tárgysorozat kitüntetése mellett teszi közzé. Az összehivás és a közgyülés megtartásának napja között legalább 8 napi időköznek kell lenni.

40. §. A közgyüléseken az elnök vagy az alelnök elnököl. Ezeknek akadályoztatása esetében, vagy a 32. §-ban érintett esetben pedig, a közgyülés elnököt ezen célra különösen és ezen alkalomra saját jelenlevő tagjaiból választ. A közgyülés elnöke egy jegyzőt, két szavazatszedőt és két bizalmi férfit, kik a jegyzőkönyvet hitelesitik, nevez ki.

41. §. A közgyülés határozatképes, ha azon a szövetkezethez tartozó, szavazati joggal biró pénzintézetek egyharmada vesz részt. Az esetre pedig, ha a tagok a megkivántató számban nem jelennének meg, ujabb közgyülés hivatik össze, mely a jelenlevő tagok számára való tekintet nélkül is határozatképes leend. A határozatok, a 10. és 11. §§-okban emlitett eseteket kivéve, szótöbbséggel hozatnak. Szavazategyenlőség esetében az elnök szavazata dönt. A kisebbségben maradt pénzintézetek, valamint azok, amelyek a közgyülésen részt nem vettek, kötelesek alávetni magukat a közgyülés határozatainak.

42. §. A közgyülés általános szavazattöbbséggel választja meg: *a*) az igazgatóság elnökét; *b*) az igazgatóság alelnökét; *c*) az igazgatóság többi hét tagját; *d*) a felügyelő bizottság tagjait. Ha az első szavazás alkalmával általános szavazattöbbség nem éretett el, akkor uj szavazás rendeltetik el a két legtöbb szavazattal biró egyén között. Szavazategyenlőség esetében a sors dönt. Az igazgatóság vagy a felügyelő bizottság kilépett tagjai ujból megválaszthatók.

43. §. A közgyülés szótöbbséggel választja a szakértő revizorokat is. Számuk a szükséghez képest váltakozik. Ugyancsak a közgyülés állapitja meg a szakosztályok számát s választja ennek tagjait.

44. §. Az előterjesztett inditványok feletti szavazás felállás és ülvemaradás vagy pedig kézemelés által eszközöltetik. Ha azonban öt megnevezendő tag kéri, elrendelendő a titkos szavazás, szavazó-lapokkal.

45. §. A közgyülés határoz: *a*) az igazgatóság és a felügyelő bizottság tagjainak adandó felmentvénye; *b*) a számadások jóváhagyása, a mérleg és a szövetkezet nyereségének mikénti felosztása; *c*) a szakértő revizorok illetményei és napi dijai; *d*) ezen alapszabályok 12. §-ának *b*) pontja értelmében előterjesztett inditványok; *e*) az alapszabályok módositása, a szövetkezetnek más szövetkezetekkel való egyesülése és a szövetkezet feloszlása és végül *f*) egyéb a kereskedelmi trv. 179. §-ában foglalt tárgyak fölött. Ugyancsak a közgyülés hatáskörébe tartozik a szö-

vetkezet tagjai és közegei között a szövetkezet ügyeiben előforduló nézeteltérések kiegyenlitése.

46. §. Az alapszabályok módositása a közgyülésen eszközöltetik, de csak akkor, ha a szavazati joggal biró szövetkezeti tagoknak legalább fele van jelen, s ha azt a jelenlevők két harmadrésze megszavazza. Ha a tagok a kellő számban nem jelennének meg, egy ujabb közgyülés hivatik össze, mely a jelenlevő tagok számára való tekintet nélkül, határozatképes. Ezen körülmény — hogy a második közgyülés a tagok számára való tekintet nélkül határozatképes — a második meghivóban világosan s határozott módon kitüntetendő.

47. §. A szövetkezetnek más szövetkezetekkel vagy társaságokkal való egyesülése vagy feloszlása, csak akkor jöhet lére, ha azt a jelenlevő tagoknak legalább két harmadrésze megszavazza. Azon közgyülésnek összehivása, amely a szövetkezet egyesülését avagy feloszlását célozza, kell, hogy 4 héttel előbb közzététessék.

48. §. A szakértő revizorok a 44. §. értelmében határozatlan időre választatnak meg. Hogy valaki szakértő revizor lehessen, kell, hogy valamelyik a szövetkezethez tartozó pénzintézetnek tisztviselője, igazgatósági vagy felügyelő bizottsági tagja legyen. A szakértő revizor hatásköre, illetve müködési köre, jogai és kötelezettségei az igazgatóság által készitendő különös szabályzatban fognak megállapittatni. A revizorok kötelesek az általuk megvizsgált intézet igazgatóságához és felügyelő bizottságához olyan jelentést tenni, amely megjegyzéseiket, észleléseiket és az esetleges mulasztások jóvátételére vonatkozó inditványaikat foglalja magában. Hasonlóképpen kötelesek egy ilyen jelentést a szövetkezet igazgatóságához terjeszteni, ezt azonban csak az érdekelt intézet igazgatóságának és felügyelő bizottságának a beleegyezésével és az általa megengedett határokon belül. A revizió által felmerülendő költségeket, u. m. napidijakat és utazási költségeket az igazgatóság állapitja meg. A szakértő revizor megbizása megszünik: *a*) annak halálával; *b*) annak lemondásával vagy hivatalának ellátásában való egyébkénti megakadályoztatása folytán; *c*) ha megszünik a szövetkezethez tartozó valamelyik pénzintézetnek tisztviselője, igazgatósági vagy felügyelőbizottsági tagja lenni; *d*) ha a közgyülés az igazgatóság inditványára visszavonja a megbizást. Minden egyes intézetnek jogában áll ügyeinek átvizsgálása céljából a szövetkezettől egy szakértő revizort kérni, akit maga jelölhet ki, vagy pedig annak kijelölését a szövetkezet igazgatóságára bizza.

49. §. Különböző szakkérdések tanulmányozása céljából a közgyülés egy meghatározott számu szakosztályt szervez, melynek tagjait a 42. §-hoz képest az igazgatóság inditványára határozatlan időre választja meg. A szakosztályok vonatkozhatnak: *a*) könyvelési, ellenőrzési és bankkezelési; *b*) pénzügyi; *c*) kincstári (adó és illetékek) és *d*) jogi kérdésekre. Minden egyes szakosztály jagjainak a számát, ugyszintén az egyes szakosztályok székhelyét, az igazgatóság előterjesztésére a közgyülés állapitja meg. A szakosztályok tagjai lehetnek csak a szövetkezethez tartozó pénzintézeteknek hivatalnokai, ügyészei, igazgatósági vagy felügyelő bizottsági tagjai. Minden egyes pénzintézet, képviselője után, valamelyes szervezet szakosztályában részt vehet, ahol is a 12. §. *d*) pontjában körülirt jogokat gyakorolhatja. Minden szakosztály elnököt és előadót választ, s vita tárgyává teszi azon szakkérdéseket, amelyekre nézve véleménye kéretik. A szakosztályok jogositva vannak saját kezdeményezéséből előadásokat és értekezleteket szervezni. A szakosztályok tagjának megbizása megszünik: *a*) annak halálával; *b*) annak visszalépésével; *c*) ha szakosztályok munkálataiban részt nem vesz; *d*) ha a szövetkezethez tartozó valamelyik pénzintézet kötelékében, mint tisztviselő, ügyész, igazgatósági vagy felügyelő bizottsági tag megszünt lenni. A szakosztályok tagjainak müködése ingyenes. A szakosztályok munkaköre egy külön szabályzatban fog megállapittatni.

50. §. A szövetkezetnek hivatalos hirdetményei saját lapjában tétetnek közzé, melyet az igazgatóság által kijelölt egyén fog szerkeszteni, ezen hirdetmények azonban az igazgatóság által kijelölt, egyéb hirlapokban is közzétehetők.

51. §. Az első üzleti év a szövetkezetnek a cégjegyzékbe történt bejegyzését követő évnek végével jár le.

II.

Szövetkezetek, segélyegyletek, fogyasztási egyletek, kereskedelmi részvénytársaságok és a „Raiffeisen" rendszer szerint létesitett hitelszövetkezetek.

Magyarországon a következő ilyen szövetkezetek vannak:

a) Alsófehér vármegyében (1):

1. Consum, kereskedelmi részvénytársaság Balázsfalván. Részvénytőkéje 78.5000 K.

b) Arad vármegyében (2):

2. Comoara, kereskedelmi részvénytársaság Szintyén.

3. Népbank, mint szövetkezeti önsegélyző egylet Ó-Pécskán.

c) Beszterce-Naszód vármegyében (4):

4. Comerciantul, kereskedelmi részvénytársaság Besztercén. Részvénytőkéje 40.000 K.

5. Hitelszövetkezet, Borgóprundon.

6. Mezőgazdasági szövetkezet, Sajósolymoson.

7. Téglavetők társulata mint szövetkezet, Besztercén. Vagyona 24.447 K 78 f.

d) Brassó vármegyében (2):

8. Gazdasági és ipari szövetkezet Brassó.

9. Hitelszvetkezet (Raiffeisen) Mócs.

e) Fogaras vármegyében (2):

10. Fogyasztási szövetkezet Alsóvisten.

11. Hitelszövetkezet Felsővisten.

f) Hunyad vármegyében (3):

12. Balomireana, hitelegylet Balomiren.

13. Gloria, fogyasztási egylet Alsóbaucáron.

14. Șiboteana, hitelszövetkezet Alkenyéren.

g) Krassó-Szörény vármegyében (9):

15. Bainiuța, kereskedelmi részvénytársaság, Bányán. Részvénytőkéje 20.000 K.

16. Chiuchiceana, önsegélyző szövetkezet Csukicson.

17. Comoara, fogyasztási egylet Szászkabányán.

18. Fogyasztási szövetkezet Facseten. Részvénytőke 21.350 K

19. Gerboviceana, kereskedelmi részvénytársaság Gerbovecen. Részvénytőke 10.000 K.

20. Gloria, kereskedelmi részvénytársaság Facseten.

21. Severineana, keresk. részvénytársaság Karánsebesen.

22. Szarvasmarhák biztositására alakult szövetkezet Vrányon.

23. Verendineana, kereskedelmi rénzvénytársaság Verendinen.

h) Kolozs vármegyében (1):
24. Takarék- és hitelegylet mint szövetkezet Gyalun.
i) Nagyküküllő vármegyében (2):
25. Szövetkezet (Raiffeisen) Páloson.
26. Takarékpénztári hitelszövetkezet, Egerbegyen.
j) Szatmár vármegyében (8):
27. Fogyasztási szövetkezet Cegöldön.
28. Fogyasztási és értékesitő szövetkezet Kisbozintán.
29. Fogyasztási keresztény szövetkezet Erdőszádán.
30. Fogyasztási keresztény szövetkezet Monostoron.
31. Fogyasztási keresztény szövetkezet Nagysikarlón.
32. Fogyasztási keresztény szövetkezet Tományán.
33. Fogyasztási szövetkezet Kisbányán.
34. Persely szövetkezet Kisbányán.
k) Szeben vármegye (15):
35. Hitelszövetkezet (Raiffeisen) Alsópián. Részvénytőkéje 1840 korona.
36. Hitelszövetkezet (Raiffeisen) Bongárdon. Részvénytőkéje 1596 korona.
37. Hitelszövetkezet (Raiffeisen) Ecsellőn. Részvénytőkéje 3100 korona.
38. Hitelszövetkezet (Raiffeisen) Felsőpián. Részvénytőkéje 6320 korona.
39. Hitelszövetkezet (Raiffeisen) Illenbákon. Részvénytőkéje 1300 korona.
40. Hitelszövetkezet (Raiffeisen) Kisapoldon. Részvénytőkéje 4000 korona.
41. Hitelszövetkezet (Raiffeisen) Lományon. Részvénytőkéje 4480 korona.
42. Hitelszövetkezet (Raiffeisen) Mohon. Részvénytőkéje. 4280 korona.
43. Hitelszövetkezet (Reiffeisen) Rekittán. Részvénytőkéje 1860 korona.
44. Hitelszövetkezet (Raiffeisen) Szentjánoshegyen. Részvénytőkéje 1320 korona.
45. Hitelszövetkezet (Raiffeisen) Veresmarton. Részvénytőkéje 1240 korona.
46. Hitelszövetkezet (Raiffeisen) Vesztényen. Részvénytőkéje 2180 korona.
47. Tejszövetkezet Szelistyen.
48. Mezőgazdasági szövetkezet Szászsebesen.
49. Riureana, mezőgazdasági szövetkezet Sugágon.
l) Szolnok-Doboka vármegyében (1):
50. Sămănătorul, mezőgazdasági szövetkezet Szamosujváron.
m) Torontál vármegyében (1):
51. Ceres, kereskedelmi részvénytársaság Révaujfalun.

A „Központi Szövetkezet.“

A meglevő szövetkezetek fejlesztésére és a románlakta falvakban uj szövetkezetek létesitésére alakult meg 1907. december hó 22-én Szászvároson, Osvada Vazul, a szászvárosi «Ardeleana» román pénzintézet vezérigazgatójának a vezetése alatt a «Központi Szövetkezet», amelynek célja a románlakta falvakban a közgazdasági viszonyoknak fejlesztése és konzolidálása, még pedig:

a) a mezőgazdasági és az ipari termények előállitásának és értékesitésének a megkönnyebbitése által;

b) gépeknek, magvaknak és oltványoknak az értékesitése és vásárlása által;

c) a szőlőmüvelés segélyezése által;

d) az ipari és a fogyasztási cikkek olcsó beszerzése által;

e) birtokoknak bérbevétele és vásárlása által;

f) a tőkék, a munkaforrások és a kereset közvetitése által;

g) mindennemü biztositások közvetitése által;

h) a közgazdasági és az ipari ügyekben nyujtandó felvilágositások által.

Mindezeket vagy maga a központi szövetkezet, vagy pedig az általa felállitandó falusi szövetkezetek fogják teljesiteni.

A központi szövetkezetnek még az is célja, hogy a románlakta falvakban mezőgazdasági, értékesitési, fogyasztási hitel és bérleteket eszközlő szövetkezeteket létesitsen és támogasson, amelyek ugy egyenként, mint összeségükben szervei lesznek a központi szövetkezetnek.

Eme szövetkezetnek tagja bármely magyarországi lakos vagy szövetkezet vagy erkölcsi testület lehet. Az egyesek minden egyes részvény után 10 koronát, a szövetkezetek és egyéb egyesületek pedig minden egyes üzletrész után 100 koronát fizetnek.

A központi szövetkezet organuma a «Tovărășia» közgazdasági lap, amely havonként háromszor jelenik meg Szászvároson.

II. FEJEZET.

Gazdasági egyletek.

Magyarországon a következő román gazdasági egyletek vannak:

1. A nagyszebeni román gazdasági egylet. A nagyszebeni román gazdasági egyesület létesült 1888-ban. Az egylet célja: a hazai román nép összes gazdasági ágazatait fejleszteni. Az egyesületnek összes vagyona az 1905. év végén 19.954 K 20 frt tett ki. Az egyesület kiadta volt a román szövészeti és varrási albumot, ami az egyesületnek 27.429 korona 43 fillérjébe került, amiből az album eladásából 24.199 K 95 fillér térült meg. Az egyesületnek 1902. óta Szelistyén, egy gyakorlati gazdasági iskolája

van, amelynek Szeben vármegye 1600 K évi szubvenciót ad. Az egyesület a románlakta vidékeken eddig 16 állatkiállitást rendezett.

Az egyesület, Szeben vármegye nagyobb románlakta községeiben «Raiffeisen»-féle szövetkezetet létesitett. Az egyesület 1906-tól kezdve minden évben, a románlakta vidékeken egy-egy román gyermekkiállitást rendez, amelyen a gyermeknevelésről tart felolvasást és megjutalmazza azon román anyákat, akiknek legfejlettebbek gyermekeik vannak. Az egyesület 1906-ban Nagyapoldon, 1907-ben Illenbákon rendezett román gyermekkiállitást.

2. A szászvárosi román gazdasági egylet. A szászvárosi román gazdasági egylet 1900-ban létesült. Az egyletnek két és pedig: *a*) gazdasági és *b*) ipari-kereskedelmi szakosztálya van.

Az egylet célja: a hazai román nép összes gazdasági ágazatait fejleszteni. Ezen egyesület a «Bunul Econom» cimü gazdasági szaklapot adja ki és több községben hitelszövetkezetet szervez. Az egyesület vagyona: 10.000 K.

A gazdasági egyleteknek alapszabályai lényegükben megegyeznek, a szászvárosi gazdasági egylet következő alapszabályaival:

1. §. A gazdasági előhaladásnak, közös tevékenység általi előmozditása és tagjainak alkalmas szórakozás nyujtása céljából, «Szászvárosi gazdasági egylet nevezéssel» és Szászváros székhelylyel egyesület létesül.

2. §. Célja elérésére az egyesület: *a*) figyelemmel kiséri a gazdaság előmenetelét, annak egyes ágaiban; *b*) terjeszti a gazdasági ismereteket és törekszik a gazdasági javitások és ujitások behozatalára; *c*) segélyezi a fennálló gazdasági iskolákat és intézményeket és ilyeneket maga is állit fel; *d*) gazdasági folyóiratokat és önálló müveket jutalmaz és ad ki, hozzájárul gazdasági müvek terjesztéséhez, könyvtárak felállitása és azoknak ingyenes vagy leszállitott áron kiosztása által; *e*) mintagazdaságokat rendez be; *f*) gazdasági mintagyüjteményeket rendez be; *g*) időközi vándor gazdasági kiállitásokat rendez; *h*) gazdasági gyakorlati vándorelőadások tartásáról gondoskodik; *i*) segélyezi a gazdasági iskolákat látogató szorgalmas ifjakat; *k*) gondoskodik ipar- és kereskedelmi tanoncok elhelyezéséről, elszállásolásáról, élelmezéséről és taneszközökkel leendő ellátásáról; *l*) gondoskodik, hogy a tagok az egylet helyiségében mindig találjanak szellemi és erkölcsi előmenetelüknek megfelelő olvasmányt és szórakozást.

3. §. Az egylet tagjai: *a*) alapitók, kik egyszerre száz korona tagsági dijat fizetnek; *b*) élethossziglani rendes tagok, 25 K tagsági dijjal; *c*) rendes tagok, 2 K évi tagsági dijjal; *d*) segélyező tagok, kik egyszer 1 K-val járulnak az egylet céljaihoz.

4. §. Az egylet tagja lehet minden önálló, feddhetlen előéletü honpolgár.

5. §. Az egylet tagjainak felvétele és kizárása a választmány által történik.

6. §. Az évi tagsági dijak minden év január hó 1-én előre fizetendők.

7. §. Minden egyleti tag köteles az egylet céljait tehetsége szerint előmozditani és az alapszabályokat és közgyülési határozatokat megtartani.

8. §. Az egylet tagjai jogositottak: *a*) jelen alapszabályok értel-

mében a közgyülésen résztvenni; *b*) az egylet által nyujtott előnyökben részesülni.

9. §. Az egyleti tagság megszünik: *a*) halál által; *b*) kizárás által; *c*) visszalépés folytán.

10. §. A választmány kizárhatja azon tagot, ki az egylet céljai ellen müködik, vagy ki megintés dacára tagsági dijával 2 évre hátralékban maradt.

11. §. A tagok kilépésüket irásban kötelesek a választmánynak bejelenteni.

12. §. Az egylet ügyei a közgyülés és a választmány által intéztetnek el.

13. §. A közgyülés rendes és rendkivüli és azok egybehivását Szászvárosra, avagy valamely más községbe, Hunyad vármegye területén, a választmány eszközli. Rendes közgyülés minden évben tartandó egy, rendkivüli pedig annyi, amennyinek szüksége fenforog. A közgyülés egybehivása és annak tárgysorozata 10 nappal előbb hirlapilag közzéteendő.

14. §. Az alapitó és rendes tagok szavazati joggal birnak a közgyülésen, a segélyző tagok pedig felszólalhatnak ugyan, de szavazati jogot nem gyakorolnak.

15. §. A közgyülésen a választmány elnöke vagy alelnöke, s ezek akadályozása esetén a választmány e célból kirendelt tagja elnököl.

16. §. A közgyülésről a választmány titkára jegyzőkönyvet veszen fel, mely az elnök által aláiratik és két, a közgyülés által kirendelt tag által hitelesittetik.

17. §. A közgyülés rendes tárgyai: *a*) a választmány évi jelentése; *b*) az évi zárszámadás felülvizsgálata és helybenhagyása; *c*) a jövő évi költségelőirányzat megállapitása; *d*) az elnök, az alelnök, titkár, pénztáros, gazda és választmány megválasztása; *e*) alapszabályok módositása; *f*) az egylet feloszlása; *g*) a választmány és egyleti tagok előterjesztéseinek elbirálása.

18. §. Jogérvényes határozatok általános szótöbbséggel hozatnak, egyenlő szavazatok esetén az elnök szavazata dönt.

19. §. Az egylet feloszlását célzó inditványok csak ugy tárgyalhatók, ha a közgyülés tárgysorozatában külön fel voltak véve és a feloszlás elhatározásához a beadott szavazatok kétharmada kivántatik meg.

20. §. A választmány áll: a közgyülés által 3 évi időtartamra választott elnökből, alelnökből, titkárból, pénztárosból, gazdából és 12 tagból.

21. §. A választmány jogositva van a gazdaság egyes ágainak megfelelő szakosztályokat alakitani, melyeknek feladata az egyes gazdasági kérdések tanulmányozása és a választmány elbirálása alá bocsájtása.

22. §. A választmány teendői: *a*) vezeti az egész ügymenetet; *b*) végrehajtja a közgyülés határozatait; *c*) megvizsgálja az évi zárszámadást; *d*) utalványozza a bevételeket és kiadásokat a megállapitott költségelőirányzat alapján és a jövő évre költségelőirányzati tervezetet készit; *e*) egyleti tagok felvétele és kizárása; *f*) a közgyülés elbirálása alá bocsátja az egylet céljainak előmozditására célbavett előterjesztéseit; *g*) végzi mindazon teendőket, melyek nincsenek a közgyülésnek külön fentartva; *h*) évi müködéséről leszámol a rendes évi közgyülésen.

23. §. A választmány havonkint tart egy rendes ülést és annyi rendkivüli ülést, ahányat a szükség igényel.

24. §. A választmány határozatai többséggel hozatnak, egyenlő szavazatok esetén az elnök szavazata a döntő.

25. §. A választmány üléseiről jegyzőkönyv vezettetik, mely az ülésen hitelesittetik és az elnök és titkár aláirásával láttatik el.

26. §. Az elnök ügyköre: *a*) vezeti az egylet ügyeit; *b*) elnököl a közgyülésen és a választmány ülésein; *c*) képviseli az egyletet kifelé;

d) a titkárral együtt aláirja az egylet ügyiratait és levelezéseit; *e*) átveszi és felbontja az egylet cimére beérkezett iratokat és leveleket; *f*) ellenőrzi az egylet tisztviselőinek müködését.

27. §. Alelnök helyettesiti az elnököt, annak akadályozása esetén.

28. §. Titkár teendői: *a*) vezeti a közgyülés és választmányi ülések jegyzőkönyveit; *b*) előkésziti a kiadványok fogalmazványát és jóváhagyás végett az elnöknek előterjeszti; *c*) aláirja az egylet kiadványait és leveleit; *d*) végzi a kiadói és irattárnoki teendőket.

29. §. Péntáros teendői: *a*) bevételezi a tagsági dijakat és az egylet egyéb jövedelmeit; *b*) szabályos nyugta mellett kifizeti a választmány által kiutalt összegeket; *c*) a bevételekről és kiadásokról rendes naplót vezet, köteles lévén minden kiadási tételt szabályszerü okmánynyal beigazolni; *d*) a választmány rendelkezésére áll, valahányszor szükségesnek találtatik, rovancsolás elrendelése; *e*) az év végével zárszámadást készit.

30. §. Gazda teendői: *a*) beszerzi és rendben tartja a választmány által megrendeltetni határozott hirlapokat, könyveket, eszközöket és mintákat; *b*) javaslatot készit a beszerzendő tárgyakról; *c*) felügyel az egylet helyiségeire és épületeire; *d*) ellenőrzi az egylet szolgaszemélyzetét.

31. §. Politikai gyülések megtartása és politikai napi kérdések tárgyalása az egylet helyiségében tilos. Ugyszintén tilos az egylet helyiségeiben minden hazárdjáték.

32. §. Az egylet feloszlása esetén, vagyona hováforditása iránt az utolsó közgyülés határoz. Ezen vagyon azonban egy helybeli gazdasági célra használandó fel.

33. §. Minden az egylet alapszabályainak megváltoztatására, avagy az egylet feloszlására és ez esetben vagyonának hováforditására vonatkozó határozat, jóváhagyás végett, a földmivelésügyi m. kir. miniszterhez terjesztendő fel s a foganatositás csakis a jóváhagyás után eszközölhető.

34. §. Azon esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetve a hatáskörét az egylet meg nem tartja, a kir. kormány által, amennyiben további müködésének folytatása által az állam, vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására, különbeni feloszlatás terhe alatt köteleztetik.

III. FEJEZET.

A román kereskedők és iparosok egyletei.

Magyarországon a következő ilyen egyletek vannak:

a) Alsófehér vármegyében (2):

1. «Concordia» mesterlakosok társulata, Balázsfalván.

2. Iparosegylet, Balázsfalván.

b) Arad vármegyében (1):

3. Román Iparosegylet, amely «Az aradi román népmüvelő nemzeti egylet» szakosztályát képezi, Aradon.

c) Beszterce-Naszód vármegyében (1):

4. Román iparosok egylete, Besztercén.

d) Brassó vármegyében (3):

5. «Lumina» román iparos segédek olvasó egylete, Brassóban.

6. Román iparos segédek és tanoncok segélyezésére alakult társaság, Brassóban.

7. A román kereskedők társulata Brassóban. Célja: román kereskedő tanoncok neveltetése által, szaporitani a brassói piacon a román kereskedők számát.

e) Fogaras vármegyében (1):

8. Román kordoványos timárok társulata, Fogarason.

f) Hunyad vármegyében (1):

9. Cipős és talpas egylet, Hátszegen.

g) Kolozs vármegyében (1):

10. Román iparosok egylete, Kolozsváron.

h) Krassó Szörény vármegyében (1):

11. Román iparosok egylete, Lugoson.

i) Szeben vármegyében (5):

12. «Andreiana», a szászsebesi és környékbeli kereskedők és iparosok egylete, Szászsebesen.

13. Iparosok egylete, Szelistyén.

14. Iparosok és kereskedők egylete, Pojánán.

15. Román iparosok egylete, Nagyszebenben.

16. Román iparosok egylete, Szerdahelyen.

j) Temes vármegyében (1):

17. Román ifjusági egylet, Varadián.

Eme egyleteknek az alapszabályai lényegükben megegyeznek a besztercei román iparosok egyesületének a következő alapszabályaival:

1. §. Az egyesület cime: Besztercei román iparosok egyesülete, mely egyszersmind az egyesület pecsétjének körirata.

2. §. Az egyesület célja és hivatalos nyelve: 1. a tagok kiképzése ugy a közmüvelődés, mint az ipar terén; 2. a jóravaló iparosok és segédek támogatása anyagilag és erkölcsileg; 3. az egyesület hivatalos nyelve: a román.

3. §. A cél elérésére szolgáló eszközök: 1. időnként felolvasások tartása, folyóiratok, hirlapok hordatása, könyvtár alapitása, gyarapitása; 2. hangversenyek és szinielőadások rendezése; 3. az alapitó tagok által fizetendő alapitványok kamatai, pártoló tagdijak, beiratási, rendes tagsági és igazolási könyvecskékből befolyó dijak és ajándékozások, hagyományok.

4. §. Az egyesületnek lesz egy egyszerü saját zászlója.

5. §. A tagok: 1. alapitók, 2. pártolók, 3. rendes tagok, 4. tiszteletbeliek.

6. §. 1. Alapitók, kik az egyesület pénztárába egyszersmindenkorra 20 K, azaz husz koronát mint alapitványt fizetnek. 2. Pártolók, akik évente 2 K dijat félévenkénti előleges részletekben befizetnek. 3. Rendes tagok: azon felszabadult iparossegédek, kik beirási dijban mindenkorra 60 fillér és tagsági dijban havonként 40 ft fizetnek, továbbá azon önálló iparosok, kik egyszersmindenkorra 1 K beirási dijat és havonként 80 fillér tagsági dijat előlegesen befizetnek. 4. Tiszteletbeli tagok azok lehetnek, kik a hazai ipar vagy egyesületünk körül kiváló érdemeket szereztek, vagy akiket az egyesület közgyülése a központi választmány ajánlatára megválaszt.

7. §. A tagok felvétele: 1. alapitó és pártoló tagokul beléphet bármely e végből jelentkező tisztességes ember, ki egyszersmind Magyarország polgára is; 2. rendes tagul csakis olyan, helyben lakó feddhetlen jellemü iparos vagy iparossegéd vétethetik fel, kit a választmány

szavazás utján vesz fel; 3. a tiszteletbeli tagokat a választmány ajánlatára a közgyülés választja meg.

8. §. A tagok jogai: Minden rendes és alapitó tagnak jogában áll az egyesületi helyiséget látogatni, közgyülésein megjelenni, a tárgyalásokban részt venni, választani és választatik. A panasz- és inditványkönyvbe bejegyzéseket tenni. A pártoló és tiszteletbeli tagok látogathatják ugyan az egyesület helyiségeit, tanácskozási joggal is élhetnek, de nem választhatók, szavazati joggal nem birnak, csakis azon esetben, ha az egyesület megszünése képezi a tanácskozás tárgyát.

9. §. A tagok kötelezettségei: 1. minden rendes tag három évig köteles az egyesület tagja lenni; 2. a 6. §. 3. pontjában előirt dijakat a hónap első hetében pontosan befizetni; 3. beálláskor köteles a jelen alapszabályokat magába foglaló igazoló-könyvecskét kiváltani; 4. ha bármely rendes tag a kötelezett három év letelte előtt kilépni óhajt, megengedtetik neki oly feltétel alatt, hogy köteles a három évi dijat egyszerre kifizetni.

10. §. A tagság megszünése: 1. a tag elhalálozása által; 2. a városból való végleges eltávozása által; 3. a három évi kötelezett tagsági idő lejártával, ha kilépési szándékát egy hóval előbb a választmánynak be nem jelenti: tagsági kötelezettsége ujabbi 3 évre meghosszabbitottnak tekintetik; 4. kizárás által történhetik pedig, ha az illető valamely büntetendő cselekményért elitéltetett, vagy pedig a polgári életben közmegrovást és megvetést érdemlő életmódot folytat s végül, ha az alapszabályok ellen netán nagyobb vétséget követett el. Első esetben a kizárás a birói itélet közvetlen következménye, utóbbi esetben a választmány határozata folytán történik. Az illető félnek fenhagyatik azonban ez utóbbi esetben a közgyüléshez való felebbezhetési joga s e tekintetben, ha az illető felebbezésében felhozott indokokat 10 tag pártolja, rendkivüli közgyülés összehivandó; 5. ha a magyar polgárságot elvesztette valaki, a tagságot is elveszti.

11. §. Azon egyesületi tag, kit hadi szolgálatra beszólitanak, vagy egy hónapon tul betegen fekszik, azon időre a tagsági dij fizetése alól felmentetik, kellő bizonyitékok mellett.

12. §. Az egyesület feladata a tagokkal szemben: 1. megfelelő helyiséget tart nyitva; a helyiségben az egyesület anyagi helyzetének megfelelő hirlapokat járat és játszó-eszközöket tart; 2. minden elhálálozott egyesületi tag temetésén testületileg megjelenik és szükség esetén az elhálálozott szülőit vagy legközelebbi rokonait értesiti.

13. §. A tisztikar: Az egyesület tisztviselői: 1. egy tiszteletbeli elnök, 2. egy rendes elnök, 3. egy alelnök, 4. egy titkár, 5. egy könyvtárnok, 6. egy pénztáros, 7. egy ellenőr, 8. egy háznagy, 9. hat rendes választmányi tag és három póttag, 10. a különböző szakosztályok főnökei. Egy szakosztály megalakulhat, ha igy iparágból 25 tag van beiratkozva az egyesületbe, minden szakosztály élén a közgyülés által választott főnök és tiz tagból álló vezetőség áll. Minden szakosztálynak ügykezelési szabályzata van.

14. §. A tiszteletbeli elnök életfogytig, a többi tisztviselők választmányi, szakosztály vezetőségi tagok pedig három évre választatnak meg a közgyülés által.

15. §. Gyülések: Az egyesület ügyeit a közgyülés és a választmányi ülések vezetik.

16. §. Közgyülés minden év február első felében tartatik, sürgős esetekben vagy 10 rendes tag irásban kifejezett kivánatára, a tárgy megnevezése mellett, az elnök rendkivüli közgyülést hiv össze.

17. §. A közgyülés határnapját és tárgysorozatát a választmány állapitja meg s az elnök azt külön, minden egyes személyre szóló meghivóval, amelynek a tárgysorozatot is magában kell foglalnia, 10 nappal előbb összehivja.

18. §. A közgyülés főbb tárgyait képezik: 1. évi jelentés az egyesület müködéséről. 2. A választmány által megvizsgált számadások tudomásul vétele, esetleg tárgyalása. 3. A költségvetés letárgyalása. 4. Alapszabályok módositása. 5. Tiszteletbeli tagok megválasztása. 6. Tisztikar megválasztása, illetve megujitása. 7. Felebbezett ügyek elintézése. 8. Tagsági dijak a körülményekhez mérten való felemelése vagy leszállitása. 9. Az előterjesztett és az egylet ügyeire vonatkozó inditványok tárgyalása.

19. §. A közgyülés határozathozatal képességéhez az elnökön kivül a tagok legalább egyharmadának jelenléte szükséges s ha a gyülést a kellő számu tagok hiánya miatt megtartani nem lehetne, az elnök a meg nem tartott közgyülés napjától számitandó 8 napra ujabb közgyülést köteles összehivni; az igy másodszor összehivott közgyülés tekintet nélkül a meg nem jelentek számára, határozatképes. Határozatait pedig szavazattöbbséggel hozza; egyenlő szavazatok esetében az elnök szavazata dönt. A jelentkező tagok egyharmada titkos szavazást is kérhet.

20. §. A közgyülések jegyzőkönyveit az elnök, a titkár és a közgyülés által választott két bizalmiférfi 15 nap alatt hitelesitheti.

21. §. A választmány. A választmány a 13. §. alatt emlitett tisztikarból áll.

22. §. A választmány a közgyülésnek felelős. Teendői a következők: 1. Alapitó, pártoló és rendes tagokat vesz fel, tiszteletbeli tagokat ajánl a közgyülésnek. 2. A pénztárnok számadásait felülvizsgálja, a költségvetést megállapitja s indokolt jelentése kiséretében a közgyülésnek bemutatja. 3. Őrködik az egyesület szellemi, anyagi és erkölcsi érdekei felett. 4. Gondoskodik a jövedelmek pontos behajtásáról és a szükségletek fedezéséről. 5. Ellenőrzi a tisztviselőket s felelőssé teszi elvállalt kötelességükről. 6. Közgyülés elé terjeszti a felebbezéseket. 7. Végrehajtja a 10. §. 4-ik pontját. 8. Gondoskodik felolvasások tartásáról és megbirálásáról, alkalmat nyujt a tagoknak ipari ügyességüket és kepességüket társaikkal közölni. 9. Beszerzi a mindennemü iparágba vágó szükséges szaklapokat, játszó eszközöket; gondoskodik, hogy az egyesület helyiségében a rend és csend biztosittassék. 10. Végrehajtja a közgyülés azon határozatait. melyek hozzá utaltatnak. 11. Gondoskodik, hogy az alapszabályokban jelzett cél eredménynyel éressék.

23. §. A választmány minden hó első felében rendes ülést tart, 4 választmányi tag kivánatára azonban rendkivüli ülés hivandó össze. Választmányi ülés határozatképességére az elnökön kivül 4 tag szükséges.

24. §. A választmányi ülések jegyzőkönyvei az elnök és titkár által iratnak alá.

25. §. A tisztikar teendői: Tiszteletbeli elnök. Tiszteletbeli elnöknek életfogytiglan egy tekintélyes állásu egyén választatik; ő disze és éke az egyesületnek.

26. §. 1. Elnök képviseli az egyesületet minden irányban. 2. Köz- és választmányi gyüléseken elnököl. 3. A köz- és választmányi gyülész határozatait a titkárral aláirja s azok végrehajtásáról gondoskodik. 4. Kivánt esetekben saját felelősségére intézkedéseket tesz. 5. Utalványozza a költségvetés keretében megállapitott kiadásokat. 6. A pénztárt egy évben háromszor két választmányi taggal megvizsgálja. Mikor az elnök akadályozva van, helyettese az alelnök.

27. §. A titkár: 1. Az egyesület levelezéseit és az irodai teendőket végzi. 2. A kiadványokat az elnök vagy helyettese által aláiratja s ő maga szintén aláirja. 3. A köz- és választmányi gyülések jegyzőkönyveit vezeti. 4. Az egyesület pecsétjét őrzi. 5. A tagok törzskönyvét nyilvántartja. 6. Végzi mindazon teendőket, miket a választmány ellátása alá utal.

28. §. A pénztáros és ellenőr: 1. A pénztáros és ellenőr felelősség mellett, napló szerint kezeli az egyesület összes jövedelmét. 2. Nyugta mellett beszedi a tagsági dijakat. 3. A választmány és elnök utalványo-

zására fizetéseket teljesit. 4. A begyült felesleges pénzeket kamatozás végett a választmány által meghatározott pénzintézetbe elhelyezi és csak 20 koronát tarthat a pénztárban. 5. A hátralékos tagokat a választmánynak bejelenti. 6. A pénztár állásáról havonként jelentést tesz. 7. A pénzkezelésről nyilvántartási könyvet tart, pénztári naplót vezet és elkésziti az évi számadásokat. 8. Az ellenőr a pénzkezelésre vonatkozó okmányokat ellenjegyzi.

29. §. Pénztárosnak csak helybeli, önálló, kellő biztositékkal biró egyesületi tag választható.

30. §. Könyvtáros. Őre az egyesület könyveinek és folyóiratainak; ő szerkeszti és kiegésziti a vonatkozó leltárt és nyilvántartást. 2. A szükséges könyvek és folyóiratok beszerzéséről a választmány utján gondoskodik. 3. Meghatározott időben a könyvtárból a tagok számára könyveket ad ki s arról naplót vezet. 4. A könyvtár állásáról minden év végén a választmánynak jelentést tesz.

31. §. Háznagy. 1. A házirend és fegyelem őre, a szolga főnöke. 2. Intézkedik a termek tisztántartásáról, fütésről és világitásról. 3. A rendzavarókat rendreutasitja. 4. Minden dologi szükségletről kellő időben gondoskodik. 5. Az egyesület ingó dolgait, a könyvtár kivételével, leltár mellett gondozza és felügyel rájok. 6. Felügyel, gondoskodik, hogy a megállapitott játékdijak pontosan befolyjanak. 7. A hatáskörében tett megrendelések után a nyugtákat maga és az elnök láttamozza és azokat kifizetésre a pénztároshoz utalja. 8. Felfogadja a szolgaszemélyzetet, a választmány által meghatározott fizetés mellett és elbocsájtja. 9. A leltárt őrzi. 10. Az utasok elhelyezéséről a házszabályok szerint gondoskodik.

32. §. Mindenik tisztviselő felelős a mulasztásból eredő károkért az egyesületnek.

33. §. A választmányi tagok: A választmány tagjai a választmányi üléseken szólási és szavazási joggal birnak, az egyesület javát mindenben előmozditani, a választmányi üléseken megjelenni kötelesek.

34. §. Általános határozatok. Az alapszabályok megváltoztatása vagy módositása esetében a megváltoztatott vagy módositott alapszabálytervezet a m. kir. belügyminiszteriumhoz megerősités végett felterjesztetik és azok megerősitéséig jelen szabályzat határozatai érvényesek.

35. §. Az egyesületi tagok között az egyesületi viszonyból eredő viszályokat az 1868. évi LIV. t.-c. 9. §. 3. fejezete értelmében, az egyesületi tagokból választott biróság intézi el.

36. §. A hat havi tagsági dij hátralékot jogában áll a városi községi biróság utján behajtani.

37. §. Az egyesület feloszlásáról: Az egyesület feloszlását csakis az összes tagok kétharmadának szavazattöbbsége határozhatja el, de csak azon esetben, ha a tagok száma az egyesület fentartására nem elegendő, mely esetben az egyesületi vagyonból egy szegény gyermekek segélyezésére szolgáló alap létesitendő. Mindazon esetleg hozandó közgyülési határozatok, melyek az alapszabályok megváltoztatását, s az egyesület feloszlását célozzák, foganatositásuk előtt a nagyméltóságu m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

38. §. Azon esetben, ha a besztercei román iparosok egyesülete ezen alapszabályokban meghatározott célt és hatáskörét meg nem tartaná, vagy ha ettől eltérne és ez által az állam vagy az egyesületi tagok vagyoni érdeke veszélyeztetve volnának, a nagyméltóságu m. kir. belügyminiszternek az 1875-ik évi május hó 2-án az 1508. szám alatt kelt rendelete értelmében jogában áll az egyletet azonnal felfüggeszteni, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályszerü vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlatni vagy pedig az alapszabályok pontos betartására, feloszlatás terhe mellett kötelezteti.

IV. FEJEZET.

Román temetkezési egyletek.

Magyarországon a következő román temetkezési egyletek vannak:

a) Alsófehér vármegyében (1):

1. A Balázsfalva-városi és Balázsfalva-falusi román ajku görög katholikusok I. temetkezési egylete, Balázsfalván.

b) Arad vármegyében (2):

2. Görög keleti román temetkezési egylet, Komlós-Szent-Annán.
3. Román temetkezési egylet, Komlós-Szent-Annán.

c) Csanád vármegyében (6):

4. I. Temetkezési egylet, Nagylakon.
5. II. Temetkezési egylet, Nagylakon.
6. III. Temetkezési egylet, Nagylakon.
7. IV. Temetkezési egylet, Nagylakon.
8. V. Temetkezési egylet, Nagylakon.
9. VI. Temetkezési egylet, Nagylakon.

d) Fogaras vármegyében (2):

10. Görög katholikus román temetkezési egylet, Ó-Tohánon.
11. Román temetkezési egyesület, Zernesten.

e) Hunyad vármegyében (4);

12. Román ajku görög keleti I. temetkezési egylet, Brádon.
13. Román temetkezési egylet, Felkenyéren.
14. Román temetkezési egylet, Kasztón.
15. Román temetkezési egylet, Szászvároson.

f) Kisküküllő vármegyében (2):

16. Szent István vértanuról elnevezett temetkezési egylet, Erzsébetvároson.
17. Szent József vértanuról elnevezett temetkezési egylet, Erzsébetvároson.

g) Krassó-Szörény vármegyében (2):

18. Községi román közlakosok temetkezési egyesülete, Szilhán.
19. Román temetkezési egylet, Lugoson.

h) Maros-Torda vármegyében (2):

20. Román temetkezési egylet, Maroskereszturon.
21. Román temetkezési egylet, Nyárádtőn.

i) Nagyküküllő vármegyében (1):

22. Román temetkezési egyesület, Szentágotán.

j) Szatmár vármegyében (2):

23. A felsőbányai és nagybányai görög katholikus esperességi kerületek temetkezési társulata, Felsőbányán és Nagybányán.
24. Görög katholikus lakosok temetkezési egylete, Nagysomkuton.

k) Szeben vármegyében (1):
25. Román temetkezési társulat, Nagyszebenben.
l) Szolnok-Doboka vármegyében (2):
26. Görög katholikus román temetkezési egylet, Deésen.
27. Románok temetkezési egylete, Bethlenen.
Eme temetkezési egyleteknek az alapszabályai lényegükben megegyeznek a nagylaki III-ik román temetkezési egylet következő alapszabályaival:

I. FEJEZET.

Az egylet neve és célja.

1. §. Az egylet neve: «A nagylaki III-ik román temetkezési egylet.»
2. §. Az egylet célja: anyagi segélyt nyujtani az elhalt tagoknak eltemetésére.

II. FEJEZET.

A egylet jövedelmi forrásai.

3. §. Az egylet jövedelmi forrásait képezi: 1. azon pénz, mely az egylet felállitása végett általában valamely szükséges költségek fedezésére különösen szükséges; 2. a rendes tagok által befizetendő tagdij; 3. az elhalt tagok helyébe felveendő uj tagok dijai; 4. a halottdij befizetése után fenmaradó rész; 5. az egylet tőkéje után beszedendő kamatok.

III. FEJEZET.

Az egylet tagjai.

4. §. Az egylet tagja lehet mindenki, különbség nélkül, férfi, vagy nő. Eszerint bevesz az egylet tagul 12 éves gyermektől 60 éves koruig, csakhogy a bevételkor az illető egyén életkorát hiteles keresztlevéllel köteles bebizonyitani, a kiskoruakat illetőleg, ezek csakis szülőik vagy gyámjuk beleegyezése mellett lehetnek felveendők. Az illető beveendő egyén egészséges és feddhetlen jellemünek kell, hogy legyen.
5. §. Az egylet 500—700 tagból álland mindaddig, mig a tagok számát az egylet többre nem állapitandja meg. Az elhalt tagok mindig uj tagokból pótoltatnak, a jelentkezési idő sorrendje megtartásával.
6. §. Mindazok, kik magukat tagul akarják beiratni, alaptőkéül egyszer s mindenkorra 50 krt. o. é., az elhalt tagokért pedig minden élő tag 10 krt befizetni tartozik.
7. §. Ezen befizetendő 10 krból az elhalt tag temetési dijául 50 frt, azaz ötven forint o. é., halálozása után 15 nap alatt fog kifizettetni.
8. §. Az egyletbe a felvételi jogot a választmány gyakorolja, miről a legközelebbi közgyülésnek jelentést teend tudomásvétel végett.
9. §. Uj tagok, kik az elhalt tagok helyébe felvétetnek, tagdijat egyszer s mindenkorra 1 frt, azaz egy forint o. é. fizetnek, azontul pedig a rendes 10 kr. dijakat fizetni kötelesek.
10. §. A társulatból kilépő tagok sem befizetett összegeikre, sem az egylet jótéteményeire igényt nem tarthatnak.

IV. FEJEZET.

A tagok jogai és kötelességei.

11. §. Az egylet tagjai, az egylet közgyülésein rendes szavazattal birnak, s joguk van a közgyülésen kivül is az egylet állapotáról az elnökségtől felvilágositást kérni és az egylet tőkéjéből kölcsönt felvenni, s így kölcsönözni, a nem tagok előre előszabott feltételek mellett elsőbbséggel birnak. Uj tagok felvételére az elhalt tag legidősebb örököse vagy vérszerinti rokona a 9. §-ban megállapitott feltételek mellett elsőbbségi joggal bir.

12. §. Az egylet tagjai kötelezik magukat, hogy a befizetett alaptőkéről és az egylet egyéb vagyonáról az egylet rendelkezhessen.

13. §. Kötelezik magukat, hogy a haszondijakat pontosan fizetendik. 15 nap alatt befizetni késedelmezők vagy fizetni vonakodók ellen pedig törvényes eljárás fog alkalmaztatni. Szükség esetén és a körülményekhez képest a választmánynak joga van az illetőt a tagok közül kizárni, ha egymás után öt temetési dijjal hátralékba marad, ezen kizáró választmányi határozat ellen az érdekelt fél a közgyüléshez folyamodhatik.

V. FEJEZET.

Az egylet szervezése.

14. §. Az egylet ügyei a közgyülés által választott igazoló választmány által intéztetnek s vezettetnek az alább következő paragrafusok szerint.

15. §. Az egyleti közgyülés választmányának a tagok közül egy elnököt, alelnököt, jegyzőt, pénztárnokot és 12 tagból álló igazgató-választmányt általános szótöbbséggel 3 évre, három év leteltével a lelépettek ujból választhatók.

16. §. Az elnök, alelnök, jegyző, választmányi tagok hivatalaikat ingyen viselik. A pénztárnok koronként megállapitandó fáradsági dijban részesülend, mit a közgyülés állapit meg.

VI. FEJEZET.

Az elnök hatásköre.

17. §. Az elnök az egyletet minden ügyeiben képviseli; ő ir alá a jegyző ellenjegyzése mellett minden okmányt, kiadási vagy tőkekezelési utalványt, szóval minden oly okiratot, mely az egylet kebeléből ered.

18. §. Az évi közgyülést mint elnök vezeti, elnököl a köz- és választmányi üléseken, ő nyitja és zárja azokat, kimondja a többség nyilatkozata alapján a határozatokat. Számot ad az egylet müködéséről, a pénztár állapotáról s minden ügyeiről, tetszése szerint bármikor megvizsgálja a pénztárt, felügyel arra, hogy a kölcsönadandó tőkepénz biztos helyre adassék, gondoskodik az egylethez intézett kérelmek, megkeresések elintézéséről. Rendkivüli esetekben joga van időn kivül is köz- és választmányi gyülést tartani, égető szükség esetén bizonyos mennyiségü pénzt utalványozni, mely azonban 50 frtot soha tul nem haladhat, a legközelebbi választmányi gyülés jóváhagyása reményében.

19. §. Az elnök akadályoztatása esetén, ennek minden teendőit az alelnök veszi át, mindkettőnek akadályoztatása esetén a közgyülés, illetőleg választmány az alkalommal választ elnököt.

VII. FEJEZET.

A jegyző hatásköre.

20. §. A jegyző viszi az egylet mindennemü irásbeli teendőjét, levelezéseit, valamint a köz- és választmányi gyülés jegyzőkönyveit, ő állitja össze évenként a pénztárnok kezelési könyvei alapjait, az egyleti pénztár évi számadásait, ő őrzi az egylet irományait, ellenjegyzi az egyleti kiadványokat s utalványokat.

VIII. FEJEZET.

A pénztárnok teendője.

21. §. A pénztárnok felelősség mellett kezeli az egylet pénztárát, ő veszi át és nyugtatványozza a befizetéseket, melyekről pontos naplót és nyilvántartási könyveket vezetni tartozik, nyugtatvány mellett is csak felmutatott utalvány alapján teljesiti a befizetéseket, azokat könyveli s minden év végén számadását benyujtja az egyleti közgyülésnek.

22. §. Nyolcvan forintnál többet gyümölcsözötlen a pénztárban vissza nem tarthat; ha ez összegen felül 20 frtnál a pénztárban több van, a választmánynak jelentést teend az elnök utján, hogy az gyümölcsözésre kiadassék.

23. §. A befizetéssel hátralékban maradtak névsorát, kellő intézkedés mellett a választmánynak bemutatni köteles.

24. §. Akadályoztatása esetén a tagok közül maga választhat helyettest, de azt jóváhagyás végett a választmánynak bejelenteni köteles, azonban helyetteséért ő lesz felelős.

IX. FEJEZET.

A közgyülés teendője.

25. §. A közgyülés minden évben egyszer és pedig január hó utolsó napján tartatik.

26. §. A tagok közgyülésre legalább 24 órával előbb az egyleti pénzbeszedő által hivatnak meg.

27. §. Közgyülés választja az egylet hivatalnokait és a választmány tagjait, meghatározza a pénztárnok és pénzbeszedő szolga évi dijazásait, alapszabályait a szükséghez képest módositja, jóváhagyás végett az illető miniszteriumhoz beterjeszti; az egylet müködéseinek eredményét, vagyonának kezelését s minden ide vonatkozó intézkedéseket, valamint az igazgató választmány eljárását megvizsgálja és felette határoz, kiszabja a választmány hatáskörét és annak további utasitást ad, minden ügyet elintéz, melyet az igazgató választmány fontosságánál fogva a közgyülés elé terjeszt; az egylet feloszlása esetén annak vagyonáról rendelkezik, mely intézkedés az illető felsőbb helyre felterjesztendő; az esetben kell, hogy a tagoknak legalább kétharmada jelen legyen s a jelenlevők általános többsége határoz. Érvényes határozathozatalra bármely más ügyben, legalább 30 tag jelenléte szükséges.

28. §. A köz- és választmányi gyülésekben felolvasott jegyzőkönyveket az elnök, jegyző és két ez alkalommal megválasztott bizalmi férfiu hitelesiti.

X. FEJEZET.

A választmány teendője.

29. §. A választmány minden hó elsején gyülést tart, érvényes határozathozatalra legalább 6 tag jelenléte szükséges, kik egyenlő szavazati joggal birnak; egyenlő szavazatok esetén, az elnök szava dönt.
30. §. A választmány tárgyalja és elintézi az elnök által előterjesztett ügyeket kérvényeket és bármely tag által tett inditványokat.
31. §. Gondoskodik az egylet igazgatóságához szükséges kiadások fedezéséről, valamint az egylet vagyonának biztos kezeléséről, melyért a választmányi tagok vagyonukkal felelősek.
32. §. A választmány felfogad egy egyleti pénzbeszedőt, ki az egyleti tagoktól és az adósoktól a dijakat esetről-esetre beszedni köteles.
33. §. A választmány teendőjéhez tartozik a pénztári leszámolást megvizsgálni; az egylet lehető jövedelmi forrásairól, a kamatok és kölcsönözött tőkék, valamint a tagdijak pontos befizetését, ha másként nem lehet, törvényes uton szorgalmazni, szóval az egylet érdekeit mindenkor és mindenütt lelkiismeretesen előmozditani.

XI. FEJEZET.

Az egylet viszonyaiból eredő peres ügyek és viszályok elintézése.

34. §. Az egylet viszonyaiból eredő peres ügyek és viszályok esetében az 1868. évi LIV. t.-c. 9. cim, III. fejezete értelmében választott biróság itélend, melynek határozata ellen felebbvitelnek helye nincsen.

XII. FEJEZET.

Az egylet feloszlása.

35. §. Az egylet feloszlásának elhatározása a 27. §-ban megállapitva lévén, az egylet pénztárnokának számitásai megvizsgálása után, a meglevő pénzösszeg felett az emlitett 27. §. szellemében fog határozni, lehetőleg azt jótékony célokra forditandja.

XIII. FEJEZET.

Az egyleti szabályok megerősitése és általánosokra nézve.

36. §. Az esetben, ha az egylet az alapszabályokban meghatározott célt és eljárásokat, illetőleg a hatáskörét meg nem tartaná, a kir. kormány által, amennyiben további müködésének folytatása által, az állam, vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggeszthető, a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlatható vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására, különbeni feloszlatás terhe alatt kötelezendő.
37. §. Külföldi egyének az egylet tiszteletbeli tagjaivá csak a magyar királyi belügyminiszterium előleges beleegyezése mellett választhatók meg.
38. §. Az egyletet hatóságok és harmadik személyek irányában az elnök képviseli.
39. §. Ezen alapszabályok a közgyülés által elfogadtatván, az elnök által aláiratnak és az illetékes m. kir. miniszteriumnak jóváhagyás végett bemutattatnak.

IX. SZAKASZ.

A magyarországi románok mozgalmai.

I. FEJEZET.

A román nemzetiségi kérdés megfogamzása.

A román nemzetiségi kérdés felvetésének a tulajdonképpeni szülőokát, az erdélyi románság egy részének a római egyházzal, 1700. szeptember 4-én történt uniója képezi. A római katholikus egyházzal uniált erdélyi románok, királyi kegyképpen, különböző kiváltságokban részesültek: igy a többek között Balázsfalván román alsóbb és felsőbb iskolákat létesithettek, amelyek forrásává lettek a románok kulturájának, ami azután felébresztette a románokban a faji öntudatot.

A balázsfalvai uniált püspökök különben arra nézve is kaptak jogot, hogy egyházuknak kiválóbb és tehetségesebb ifjait, a theológiai és filozófiai tudományok elsajátithatása céljából Rómába küldhessék és ott a «Collegium de propaganda fide» intézetben tanittathassák. Ezen intézetben elhelyezett ifjak közül különösen Șincai György (1753—1816) és Maior Péter (1753—1821) tüntek ki, akik a római könyvtárakban tett kutatásaik alapján megirt történelmi munkáik által, — amelyekben azt iparkodván beigazolni, hogy a románok a rómaiak egyenes leszármazói, — a románság körében egy uj eszmét állitottak fel, amely kiindulási pontját képezi a hazai románok által táplált faji törekvéseknek.

II. FEJEZET.

A románok mozgalmai a XVIII-ik században.

A XVIII-ik században a románok mozgalmait illetőleg két fontosabb esemény emlitendő és pedig:

1. Az 1784-iki parasztlázadás és
2. A «Supplex libellum Valachorum».

1. Az 1784-iki parasztlázadás)*

Az Abrudbánya, Zalatna és Offenbánya vidéke körül elterülő havasok falvai és velük az egész terület kezdet óta királyi uradalmak voltak. Az oda letelepitett román jobbágyok az ötveneden kivül, még egy néhány vadbőrt tartoztak fizetni a királynak, majd később a fejedelemnek. A Rákóczi forradalom leverése után (1715), az Abrudbánya környékén levő állami jószágok «zalatnai uradalom» nevet nyerték és azt a Zalatnán felállitott jószágigazgatóság kormányozta.

A jószágigazgatóság ujonnan rendezte a jobbágyok által fizetendő illetékeket és a korcsmárlási jogot.

A jobbágyok a jószágigazgatóságnak eme intézkedéseivel nem voltak megelegédve, aminek kifejezést is adtak az 1782. május 24-én Topánfalván megtartott országos vásáron, ahol nagyobb zavargások közepette, megtámadták ama örményeket, akik a korcsmárlási jogot bérbe vették.

A zavargók ellen megtartott vizsgálat kideritette, hogy a vásárra összegyült népet, különösen Urs Miklós vagy más néven Horia** izgatta, aki a jobbágyok megbizásából többször ment panaszra Bécsbe.

Horia Bécsből hazatérve, azt hireszteltette társaival, Cloșca és Crișannal, hogy egy olyan rendeletet hozott a császártól, a melyben a császár megparancsolta, hogy adjanak fegyvert a román parasztoknak és szabaditsák fel azokat a jobbágyság alól.

Crișan, Horia nevében arra szólitotta fel az 1784. október 28-án megtartott brádi vásárra összegyült parasztokat, hogy a legközelebbi vasárnapon minden faluból jöjjön össze 3—4 ember Mesztákon-ban, a templom körül, hogy ott meghallgassák a Horia által hozott császári parancsot.

A legközelebbi vasárnapon, október 31-én erre, mintegy 5—600 paraszt jött el Zaránd- és Hunyad vármegyéből Mesztákon-ba. Horia azonban nem jött el a gyülésre, hanem Crișant küldte el, aki a népnek egy arany keresztet mutatott, amelyet Horia állitólag a császártól kapott. A kereszten kivül még egy irást is mutatott, amelyet szerinte azért adott a császár Horiának, hogy gyüjtse össze az összes erdélyi parasztságot és vigye Gyulafehérvárra, hogy ott mint határőrök fegyvert kapjanak. A gyulafehérvári utnak az volt a célja, hogy a parasztok minden áron fegyverhez jussanak és azután támadják meg a nemességet.

Ezután Crișan feleskettette őket a keresztre, hogy követni fogják őt Gyulafehérvárra, ahol Horia is csatlakozni fog hozzájuk.

*) Jancsó Benedek: A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota. II. köt. 1899. cimü munkája nyomán.

**) A román nép azért nevezte el Horia-nak — az „a hori" román szó után, ami magyarul „dalolni"-t jelent — mert jó hangja volt és szépen dalolt.

Hollaki István, Zaránd vármegye alispánja értesülvén a mesztákoni gyülésről, Gál Mihály és Kaláczi Farkas szolgabirákat egy néhány pandurral a Gyulafehérvár felé tartó parasztok elé küldte, hogy csendesitsék le a népet és fogják el a főcinkosokat.

A szolgabirák Kurety-ben találták meg az utban levő népet. A nép azonban attól félve, hogy Crişant elfogják, a szolgabirákat és Kara Pétert, aki azokat nyomra vezette, kövekkel és botokkal agyonverte.

Crişan csapata azután két részre szakadt. Egyik része Brádnak, a másik pedig Mihelénynek tartott.

Brádról a tömeg kisebb-nagyobb csapatokra szakadozva, eloszlott a szomszédos községekben és egy pár nap alatt az egész Zaránd vármegye lángban állott.

Crişan csapatai azután Ribice, Miheleny, Kőrösbánya, Ócs, Acsuva, Acsuca, Plesküca, Trestya, Nádfalva, Nagyhalmágy, Kishalmágy és Lunkoj községeket dulták fel.

A lázadók már november 4-én átmentek Zaránd vármegyéből Hunyad vármegye területére. A Maroson tul fekvő kerületekben feldulták a nemesi udvarokat: Illye, Szirb, Tataresd, Guraszáda, Marossolymos, Beregszó, Harró, Kéménd, Bábolna, Algyógy és Bokaj községekben; a Maroson inneni kerületekben; Laposnyak, Kőbódogfalva, Oláhbrettye községekben; a hátszegi kerületben Galac és Zajkány községekben.

Hunyad vármegyében kevesebb nemes esett áldozatul a lázadásnak, mint Zaránd vármegyében, még pedig azért, mert Hunyad vármegye nemessége látva a zarándi lázadást, még idejében Dévára és Vajdahunyadra menekült.

Amikor pedig a lázadók megtudták ezt, Dévát támadták meg. November 6-án feldulták a szomszédos Marosnémeti községben a nemesi kuriákat és behatoltak Déva külvárosába, ahol bolgárok laktak. Déván mintegy 300 nagyobbára román katona volt, akik sortüzzel fogadták a lázadókat. Erre a lázadók visszafutottak Marosnémetibe, ahonnan a következő napon, mintegy 800 főből álló csapat ujra megtámadta Dévát. A katonák azonban futásra kényszeritették a lázadókat.

Ugyanazon időben Karp alezredes egy csapat határőrrel Bencencen, majd november 9-én Hátszegen verte szét a lázadókat.

A dévai csata után másnap Hunyad vármegye törvényszéke összeült és mint rögtönitélő biróság 56 lázadó parasztot végeztetett ki, a Dobra felé vezető uton.

A kormányszék tudomást véve a rögtönitélő biróságról, november 12-én kelt és a megyéhez intézett leiratában megtiltotta a további rögtönbiráskodást.

Mihely Horia meghallotta, hogy Brád környékén Crişan milyen vérengzéseket visz véghez, a zalatnai parasztokat Topánfalvára hivta össze, hogy nekik a császár — állitólagos — parancsát felolvassa. November 4-én Crişan is átjött Zaránd vármegyéből, hogy Horia és Cloşca csapatjaival egyesüljön. A három vezér Blazsény község Paltinis nevü határán egyesült egymással. Itt megeskettették a parasztokat, hogy nekik engedelmeskedve, kifogják irtani egy szálig a nemességet és a magyarokat, ha azok nem térnek át a görög keleti hitre.

Blazsényben a csapat két részre oszlott. A nagyobbik csapat a három vezér vezetése alatt november 5-én Topánfalvára vonult, ahonnan Horia, Cloşcat és Crişant Abrudbánya ellen küldte, ő pedig visszatért Vidrára és Albakra.

Cloşca és Crişan, a Zaránd vármegye 29 falujából és a zalatnai uradalom 16 falujából összecsődített parasztsággal feldulta Abrudbányát és Verespatakot, ahol 1122 embert kereszteltek erőszakkal a görög keleti vallásra.

Horia eközben Vidrára és Albakra, majd Bucsum községbe ment, az itt lakó jobbágyok azonban nem csak hogy megtagadták a hozzá való csatlakozást, de el is fogták és erről értesitették a zalatnai katonaságot. Amire azonban a katonaság megérkezett, az alsóbucsumi, a muntári és a cserbi parasztok kiszabaditották Horiát, aki a megérkezett kevés számu katonaság jelenlétében Muszka község felé vonult.

Abrudbánya és Verespatak feldulása után a lázadók csapatja két részre oszlott. Az egyiket Cloşca vezette az Aranyosvölgybe, a másikat Horia 19 éves János fia, az Ompolyvölgy felé. Az volt a céljuk, hogy az utjukba eső falvak lakosait fellázitják és azokkal Krakóban egyesülnek.

A Cloşca vezetése alatt álló csapat előbb Muszkára, azután Lupsára ment. Ezen két községből összetoborzott jobbágyokkal azután november 9-én megtámadta Offenbányát, amely mindenekben Abrudbánya sorsára jutott. Innen Gáld felé vette utját és egyesülve Crişan csapatjával, Krakóba ment. Horia fiának a vezetése alatt álló csapat, miután Metesd, Igenpataka, Celna, Buzásbocsárd, Magyarigen, községek lakóit fellázitotta és az ezen községekben található nemesi kuriákat elpusztitotta, november 11-én szintén Krakóba ment, ahol a többi csapatokkal egyesült. Az volt a céljuk, hogy Gáldot fogják elpusztitani, ebben azonban megakadályozta őket Schultz alezredes, aki katonáival éppen e napon vonult Gáldra.

November 6-án és 7-én a hunyadvármegyei románok Alsófehérvármegyébe törtek be, ahol Alvinc és Borberek mezővárosokat pusztitották el.

Offenbányáról november 9-én egy nagyobb csapat Szolcsva és Torockószentgyörgyöt dulta fel.

Hunyad- és Zaránd vármegyékből a lázadás átcsapott Aradvármegyébe is. A lázadók egyik csapatja már november 6-án áttört Zámnál. Obersia falu egyik lakosa, Faren Mihály lázitotta fel a környékbeli népet azzal, hogy azt mondta, hogy maga a császár parancsolta meg a magyarok kiirtását. A lázadók elpusztitották Petris, Szelistye, Itya, Soborsin, Tótvárad, Gyulica, Halalis, Gavosdia, Kapruca, Berzova, Milova, Konop és Odvas községeket. Egész Solymosig hatoltak és onnan Radnát akarták megtámadni. Ebben a szándékukban azonban megakadályozta őket az aradi katonaság, amely Solymosnál megtámadva a lázadókat, közülük többeket megölt és elfogott.

November 8-ikán a Kőrösvidék parasztjai felgyujtották Galsát, ahová Erdélyből több család menekült. Pankotán megtámadták a jegyzői lakot, de az aradi katonaság szétverte őket és elfogta a bujtogatókat, akik között több román pap is volt. Erre azután Arad vármegyében helyre állott a rend.

Ez alatt a nagyszebeni főhadparancsnokság utasitására Schultz alezredes békealkudozásokat folytatott Horiával és lázadó társaival, akik a következőkben foglalták össze követeléseiket:

1. Szabadittassanak fel a jobbágyság alól.
2. Legyenek határőrségi katonákká.
3. Bocsáttassanak szabadon azok a parasztok, akik jelenleg Gáldon vannak elzárva.

A béketárgyalások alatt szünetelt a lázadás, de miután Horia azt látta, hogy a békealkudozások nem vezetnek eredményre, ujra kiadta a nemesek öldöklésére és azok vagyonának a pusztitására vonatkozó parancsot. Ezen parancs következtében november 24-én mintegy 400 főből álló csapat szállotta meg Marosillyét.

A kormányszék november 30-án általános amnesztiát hirdetett. Az ujra fegyvert fogott parasztok azonban kijelentették, hogy nekik nem kell amnesztia, mert inkább meghalnak, mint semhogy visszatérjenek a földesuraikhoz.

A parasztság eme ujabb fenyegető állását most már a katonaság sem nézte tétlenül. A terv az volt, hogy a katonaság a lázadó parasztokat minden oldalról bekeriti és megadásra kényszeriti. A parasztok szorittatva a katonák csapataitól, lemondtak a támadásról és egyedül a védelemre szoritkoztak. E célból Mogos, Remete, Vulkán és Bucsesd körül ledöntött fákkal eltorlaszolták az utakat. A katonaság végre is, amely egy pár helyen véres ütközetbe bocsátkozott a lázadókkal, szétszórta a lázadókat és bevonult Topánfalvára. Horia, mihelyt meghallotta, hogy a katonaság Topánfalván van, feloszlatta csapatját és a hegyeken át a Feketekőrös vidékére akart szökni, hogy onnan Bécsbe juthasson a császár elé.

Ez alatt Horia és Cloşca tényleg az Albak felett elterülő Szkoracset nevü nagy erdőségben bujkált, ahol december 27-én, hét román erdőőr épp akkor fogta el őket, amikor a tüz körül ültek. Horia a birkózás közben hirtelen keblébe nyult és onnan egy marék papirost kihuzva, a tüzbe dobott. Horiát és Cloşcat azután egy közeli juhász kunyhóba vitték, ahot átvette őket a katonaságnak egy cirkáló csapata. A katonaság december 31-én Horiát és Cloşcat Abrudbányára, onnan pedig Gyulafehérvárra kisérte. Crişant csak egy hónapi bolyongás után tudták elfogni Mogos községben, ahonnan február 1-én szintén Gyulafehérvárra kisérték.

Horiát és Cloşcat február 5—19-ig, tehát két hétig hordozták körül a marosmenti községekben, hogy lássa a nép, hogy vezéreit elfogták és hogy csillapuljon le.

A vizsgálat alatt többször hallgatták ki Horiát, Cloşcat és Crişant. Crişant utolsó kihallgatása után, február 13-án börtönében halva találták. Öngyilkossá lett.

Február 26-án Horiát és Cloşcat, gyikosságért, rablásért, lázadásért halálra itélték és 1785. február 28-án kerékbe törték. Hogy a kivégzés a népre elrettentő példa legyen, Hunyad-, Alsófehér-, Kolozs- és Szeben vármegyék minden községeinek 3 idősebb és 3 fiatalabb embert kellett Gyulafehérvárra küldeniök.

A másodrendü bünösök pedig 1—3 évig tartó börtönre itéltettek.

A felkelők utjukban a magyar nemeseket leölték, feleségeiket és leányaikat a román parasztokhoz kényszeritették férjhez menni, kuriájukat elpusztitották és azokat, akik életben maradtak, a görög keleti vallásra téritették át.

2. A *„Suplex libellum Valachorum"*.

«Supplex libellum Valachorum»-nak nevezik azt a kérvényt, amelyet II. Lipóthoz 1791-ben az erdélyi románok nevében Bob János, balázsfalvai görög katholikus- és Adamovics Geraszim görög keleti püspökök nyujtottak be. Ezt a kérvényt a román származásu Méhes, (a volt kolozsvári román esperes fia) az erdélyi kancelláriánál levő udvari tanácsos fogalmazta, a fennebb emlitett két püspök és a balázsfalvai görög katholikus szerzetesek segélyével.

II. Lipót, 1791. május 18-án ezt a kérvényt Flórencben kelt leirata kapcsán, Rall tábornoknak küdte, hogy a kérvényben foglalt panaszokat az 1744-iki végzés 6. cikkének megfelelő orvoslás végett, tegye át az erdélyi országgyüléshez.

A kérvény a következő 5 pontot foglalta magában:

«1. A gyülöletes és sértő kifejezéseket, minő csak megtürt, befogadott, nem recipiált, melyek minden jogi alap és törvényes határozat nélkül szégyenfoltképpen tapadtak a román nem-

zetre mellőzzék, s mint méltatlan és nyilvános sértéseket törüljék ki a törvénykönyvekből és az Ő Felsége kegyelme által uj életre hivandó román nemzet helyeztessék vissza politikai és polgári jogaiba.

2. A román nemzet kapja vissza a rendek sorában azt a helyet, mely őt az 1437-iki kolozsmonostori oklevél értelmében megilleti.

3. A nemzet görög papsága tekintet nélkül arra, hogy a nyugati egyházzal egyesülve vannak-e vagy sem, valamint nemessége, polgári és parasztnépe teljesen egyenlő legyen a többi nemzetek papságával, nemességével, polgári és parasztnépével és velük együtt részesüljön amazok minden kiváltságaiban.

4. A vármegyékben, a székekben, a járásokban és a községekben a tisztviselők és az országgyülési követek választásánál, továbbá az udvari kancelláriai, kormányszéki és más egyéb tisztviselői állások betöltésénél a román nemzet számának megfelelő mértékü tekintetben részesittessék.

5. Azoknak a vármegyéknek, székeknek, kerületeknek és községeknek, melyekben a román nemzet többségben van, román neveket adjanak. Azok pedig, melyekben a többi nemzetek vannak többségben, az illető nemzet nyelvén neveztessenek vagy pedig vegyes, magyar-román vagy román-szász nevet kapjanak, vagy pedig minden nemzeti megnevezés elmaradjon s nevöket vegyék a bennük levő folyókról és várakról. A fejedelemség minden lakosa, vallás- és nemzetiségi különbség nélkül, ugyanazon szabadságokat és kiváltságokat élvezze és ezek egyuttal a közterheket saját teljesitési képességeik arányában viseljék.»

Ezek után statisztikai adatokkal igyekeztek bebizonyitani, hogy Erdély román nemzetiségü lakossága körülbelül egy millióra tehető és kérik Ő Felségét: engedje meg, hogy a két román püspök papságával, a nemesség és a katonaság román nemzetiségü tagjaival együtt, egy nemzeti értekezletet tarthasson abból a célból, hogy ezt az emlékiratot az országgyülés elé terjeszthessék.

Evvel a kérvénynyel az erdélyi országgyülés, 1791. junius 21-iki ülésében foglalkozott. A rendek ez alkalommal nem bocsátkoztak a kérvény tárgyalásába, hanem «ad dictaturam» tették. A kérvény előbb julius 30-án, majd augusztus 5-én került tárgyalás alá, amikor is a rendek feleletül egy határozatot hoztak, amelyet Ő Felségéhez is felterjesztettek.

E határozatban a többek között a következők foglaltattak:

«A román nemes a magyar nemessel és székelylyel egyenlő szabadságban él, a szabadosnak, akármely nemzetből legyen, egy arányu mind a szabadságuk, mind a teherviselésbeli kötelességük. A paraszt román nincs inkább megterhelve, mint más nemzetbeliek. Azonban, hogy valahogy eddig, ugy ennek utána is a maguk vallásának gyakorlásában nem fognak háborittatni, erről

következendő cimü articulust adott elő a deputátió: «De libero Religionis Graeci Ritus Disunitorium exercitio» stb.

A románok eme kérvényének — Barițiu György román történetiró szerint — egyetlen egy pozitiv eredménye volt és pedig az 1792-ben szentesitett «De libero Religionis Graeci Ritus Disunitorium exercitio» cimü articulus, amely a következőleg hangzott:

«A nem egyesült görög vallásról, amely idáig az ország törvényei szerint, csupán türt vallások közé számittatott, e törvénycikk erejénél fogva határoztatik, hogy e vallásnak összes hivei az Ő Felségétől kinevezendő püspököktől fognak függeni és hogy álláspontjukhoz képest az ország többi lakóival egyenlő bánásmódban részesüljenek, a közterhek viselésében és más egyéb szolgáltatásokban amazoknál inkább ne terheltessenek.»

III. FEJEZET.

Az 1848/9-iki események és a románok.

1. A balázsfalvai román népgyülés.

Az 1848-iki évi március hó 15-én Budapesten lezajlott események hatása alatt, a marosvásárhelyi felebbviteli törvényszéknél alkalmazott román joggyakornokok (kancellisták) Jancu Ábrahámmal az élükön, a balázsfalvai román intelligenciával egyetértőleg elhatározták, hogy az erdélyi románok politikai maguktartásának a megállapitása céljából, a husvétot követő vasárnapon, az ugynevezett Szent Tamás vasárnapján, román népgyülést hivnak össze Balázsfalvára, amelynek hirét az egyes románlakta községekben, a husvéti szünidőre hazament balázsfalvai tanuló ifjuság terjesztette.

A kormányszék, habár Leményi János balázsfalvai görög katholikus és Șaguna András nagyszebeni görög keleti püspökökhöz intézett rendeletében betiltotta a tervbe vett népgyülés megtartását, mindazonáltal Leményi püspök kérelmére megengedte, hogy a püspökök külön-külön, a maguk székhelyére össze hivhassák, a románok óhajtásait magában foglaló és az országgyüléshez benyujtandó kérvény tárgyában, a papság és az értelmiség képviselőit.

Leményi püspök erre azután a görög katholikus espereseket és az értelmiség tagjait május 15-ére hivta össze. A nagyszebeni görög keleti szentszék — Șaguna távollétében — ugyancsak május 15-ére hivta össze a görög keleti espereseket és az értelmiség kiválóbb tagjait. A meghivókban azonban nem lett megjelölve a gyülés helye.

A két román püspök, amikor kihirdette a Szent Tamás vasárnapjára összehivott gyülés betiltását, kihirdette a május 15-iki gyülés összehivását is.

A Szent Tamás vasárnapi gyülés, a kormányszék rendelete dacára is megtartatott Balázsfalván, amelyre tömegesen jöttek el a szomszédos románlakta községek lakosai. A gyülésen, amelyen a román nép óhajairól több beszéd hangzott el, tudtára adták az összegyült népnek, hogy május havában fog megtartatni a románok nagy népgyülése.

A Szent Tamás vasárnapi gyülés után, egyre növekedett az erdélyi románok izgatottsága, amely Erdély különböző részeiben már tettlegességekben és a hatóságok iránti ellenszegülésében tört ki. Ez az izgatottság a husvéti ünnepekre hazament román tanuló ifjuságnak tulajdonitható, akik azt a hirt terjesztették, hogy a május 15-én megtartandó román népgyülésen fel fogják osztani a földesurak birtokait.

A román népgyülés, amelyen 20.000-nél több román vett részt, (a román történelmi irók szerint azon 40.000 román volt), 1848. május 15—17-én, a Balázsfalva mellett elterülő «görög rét»-en és azóta, a románok által «Câmpul libertăţii»-nek («Szabadság mező»-nek) elnevezett mezőségen tartatott meg, amely népgyülésen Şaguna András, az akkori nagyszebeni görög keleti és Leményi János, az akkori balázsfalvai görög katholikus püspökök elnököltek. A népgyülésen kormánybiztosokként gróf Bánffy Miklós alsófehérvármegyei főispán és Szabó Lajos kormányszéki tanácsos voltak jelen. A gyülésre azok a románok is nagy számban jöttek el, akik már régebben kivándoroltak a román fejedelemségekbe.

Az első ülést május 15-én tartották meg, amelyen a következő határozatokat hozták:

«1. A «görög rét», amelyen a gyülés tartatik, e nap emlékezetére. «Câmpul libertăţii»-nek («Szabadság mező»-nek) fog ezentul neveztetni.

2. A román nemzet kinyilatkoztatja, hogy állandóan hü marad Ő Felségéhez, Ausztria császárjához, Magyarország királyához, Erdély nagyfejedelméhez és a felséges ausztriai házhoz.

3. A román nemzet önálló nemzetnek és politikailag, az egyenlő szabadságok alapján, Erdély integráns részének nyilatkoztatja ki magát.

4. A román nemzet a következő hüségi esküt teszi:

«Én, N. N. esküszöm az Atya és a Fiu és a Szent Lélek egy élő Istennek a nevében, hogy hüséges leszek V. Ferdinándhoz, Ausztria császárjához és Erdély fejedelméhez, valamint az ausztriai dicsőséges uralkodóházhoz; barátja leszek Ő Felségének és a haza barátjainak; ellensége leszek ezek ellenségeinek; mint román, a jog és a törvény utján, mindig fenn fogom tartani a mi román nemzetünket és azt minden erőmből meg fogom védeni bármily támadással és igazságtalansággal szemben; sohasem fogok a román nemzet jogai és érdekei ellen dolgozni, hanem megtartom és meg fogom védeni a mi román vallásun-

kat és nyelvünket, valamint a szabadságot, az egyenlőséget és a testvériséget. Ezeknek az elveknek az alapján tiszteletben fogom tartani az összes erdélyi nemzeteket, akiktől azonban szintén megvárom, hogy hasonlólag tisztelje az én nemzetemet is. Nem fogom megkisérelni, hogy bárkit is elnyomjak, de azt sem fogom eltürni, hogy minket bárki is elnyomjon. Tehetségemhez képest közre fogok müködni az iránt, hogy a jobbágyság megszüntettessék, hogy az ipar és a kereskedelem felszabadittassék, hogy az igazságosság megerősittessék, hogy a humanitás, a román nemzet és a haza javára előmozdittassék. Isten engem ugy segélyjen és ugy adjon örök életet lelkemnek. Amen.»

A második ülés május 16-án tartatott meg, amelyen, miután kimondatott, hogy a románság nem kiván addig az unió kérdésében nyilatkozni, mig nem fog elismertetni Erdély negyedik törvényes nemzetéül, a következő 16 pontban foglalt határozatot hozta:

«1. A román nemzet politikai tekintetben nemzeti autonómiát kér, hogy annak keretén belül, mint román nemzet érvényesülhessen, hogy az országgyülésbe, számának megfelelő arányban küldhessen képviselőket, hogy a közigazgatás, az igazságszolgáltatás és a katonaság minden ágazataiban számának megfelelő arányban legyenek tisztviselői, hogy az igazságszolgáltatásban és a közigazgatásban a saját nyelvüket, a román nyelvet használhassák. Ezzel kapcsolatban egy általános román nemzeti gyülésnek évenkénti összehivását és egy állandó nemzeti komiténak a szervezését kéri. Továbbá azt kéri, hogy a törvényekben és az Erdélyben élő többi nemzetek nyelvében, románoknak és ne oláhoknak neveztessenek.

2. Kéri, hogy mind a két román egyház, minden más egyháztól teljesen szabad és független legyen, továbbá, hogy egyházaik ugyanazokban a jogokban és kiváltságokban részesittessenek, mint az ország többi egyházai. Kéri a román érsekségnek és az évi zsinatoknak, a régi jog alapján való visszaállitását, amely zsinat papi és világi képviselőkből álljon és hogy ez a zsinat szavazattöbbséggel válaszsza szabadon, a saját tetszése szerint a román püspököket. Hogy ha a többi nemzetek és egyházak püspökei tagjai lesznek az országgyülésnek és hogy ha azoknak az egyházaknak a káptalanjai is képviselve lesznek az országgyülésen, ugy a román egyház, a saját püspökeinek és káptalanjainak, illetve egyházi tanácsainak hasonló jogokat kér.

3. Kéri a robotoknak és tizedeknek a megszüntetését.

4. Kéri a céheknek a megszüntetését és ezzel kapcsolatban a teljes ipari és kereskedelmi szabadságot.

5. Kéri a vámoknak és mindazoknak a nehézségeknek az elháritását, amelyek megakadályozzák a szomszéd államokkal való kereskedelmet; kéri továbbá a marhatenyésztésre vonatkozó adó megszüntetését is.

6. Kéri a kiaknázott ércekre kivetett tizedeknek a megszüntetését.

7. Kéri a teljes szólás- és sajtószabadságot, valamint az utóbbira vonatkozó kauciónak az eltörlését.

8. Kéri az egyéni szabadságnak, valamint a szövetkezeti és a gyülekezeti jognak a biztositását.

9. Kéri az igazságszolgáltatásba a nyilvános és szóbeli eljárás behozatalát, a bünügyekben pedig az esküdtszékek felállitását.

10. Kéri a népnek az általános felfegyverzését, vagyis a román nemzeti őrség felállitását és a határőrvidéki katonaság megszüntetését. Ezeknek a megvalósitásáig azonban maradjanak meg a határőrök, még pedig a lakosság régi számának az arányában és legyenek saját nemzetükhöz tartozó tisztjeik.

11. Kéri, hogy állittassék fel egy vegyes bizottság, amely tárgyalja és döntse el a falusi népnek azon panaszait, amelyeket az agrár, az erdészeti és territorális ügyekben előterjeszt.

12. Kéri a román papságnak az állami kincstárból, a többi felekezetek papjaival való egyenlő dotálását, valamint a püspöki rezidenciának és a püspöki székesegyházaknak az államkincstár által való felépitését.

13. Kéri az összes községekben, mezővárosokban és városokban román nemzeti iskoláknak a létesitését, valamint tehnikai intézeteknek, papi szemináriumoknak és egy román nemzeti egyetemnek a létesitését és azoknak az államkincstárból, a románok számának az arányában való dotálását, kér továbbá a tanszemélyzet számára választói jogot és teljes tanszabadságot.

14. Kéri a teljesen egyforma közteherviselést, még pedig az adózók vagyonának az arányában, valamint az összes kiváltságok eltörlését.

15. Kéri, hogy az Erdélyben lakó összes nemzetekből megalakitandó általános gyülés, a szabadság, az egyenlőség és a testvériség alapján, Erdély számára egy uj alkotmányt dolgozzon ki, továbbá hogy ugyanezen az alapon a bünügyi és a kereskedelmi törvénykezés minden ága számára hozzon uj törvényeket.

16. A román nemzet azt kéri, hogy amig a román nemzet nem lesz szervezve és nem lesz az országgyülésen döntő szavazata, addig a vele együtt lakó többi nemzetek ne vessék fel Erdélynek Magyarországgal való uniójának a kérdését; ha mindazonáltal az országgyülés döntene ebben a kérdésben, a román nemzet ezen ügyben hozott bármilyen határozat ellen tiltakozik, mint olyan ellen, amely de nobis sine nobis hozatott.»

Ezután két küldöttség választatott és pedig: az egyik Şaguna elnöklete alatt 30 tagból, amely a románok fennebbi követeléseit Bécsbe a császár elé terjeszsze; egy másik pedig Leményi elnöklete alatt 100 tagból, amely a kolozsvári országgyülésnek adja tudomására ezeket a követeléseket.

Választatott még Şaguna elnöklete alatt egy 25 tagból álló és Nagyszebenben székelő állandó bizottság — komité — is, amelynek azt tüzték ki feladatául, hogy várja be az ezen követelésekre adandó válaszokat és azután hivjon össze román nemzeti gyülést.

A harmadik ülés május 17-én tartatott meg, amelyen, miután hitelesittettek az ülések jegyzőkönyvei, elhatároztatott, hogy a «Szabadság mező»-n, az ott lefolyt események emlékezetére egy emlékoszlop emeltessék.

*2. A románok felkelése.**)

Az 1848. május 29-én megnyitott kolozsvári országgyülés amelyen a románok közül Leményi János görög katholikus püspök, Bohaţel Sándor, Hátszeg- és Papfalvi Konstantin, Vajdahunyad követei vettek részt, május 30-iki ülésében mondta ki azon egyhangulag hozott határozatot, hogy Erdély uniál Magyarországgal. Az erről szóló törvényt V. Ferdinánd 1848. május 10-én erősitette meg.

Az országgyülés a balázsfalvai kérvényre vonatkozólag határozatilag kimondotta, hogy az abban felsorolt sérelmek, az 1848-iki magyarországi törvények folytán, amelyek az unió következtében Erdélyre is kiterjednek, elenyésztek; a függőben maradt kérdéseket pedig az ország összes lakosainak a képviselőiből alakulandó közös törvénykezés lesz hivatva elbirálni.

A balázsfalvai gyülésen kiküldött bizottság Insbruckba ment az uralkodóhoz, aki a balázsfalvai román népgyülésen hozott határozatra vonatkozólag kijelentette, a nála személyesen megjelent bizottságnak, hogy miután Erdélynek Magyarországgal való uniója, Erdély összes lakóinak nyelv és valláskülönbség nélkül ugyanazon jogokat adja, a románok óhajainak legnagyobb része teljesitve van.

A küldöttséget ez a válasz nem elégitette ki és ezért ujabb kérvényt nyujtottak be Ő Felségéhez. E kérelemben arra hivatkozva, hogy mig az április 25-iki osztrák alkotmány, a monarchia összes népeinek biztositja nemzetiségét és nyelvét, addig az unió törvény, a román nemzetet megsemmisiti, mert azt a magyarországi törvények alá helyezi, amelyek csakis magyar nemzetet és magyar nyelvet ismernek el, amiért is arra kérik Ő Felségét, hogy az unió tárgyában hivjon össze egy, az összes nemzetek számarányának megfelelő képviselőkből összeállitandó országgyülést.

Amig a küldöttség Insbruckban járt, az Alsófehér-vármegyében levő Mihályfalván és Koslárdon, a román jobbágyok — a balázsfalvai népgyülés határozatainak a hatása alatt

*) Jancsó Benedek: A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota. II. köt. 1899. cimü munkája nyomán.

— megtagadták a jobbágyszolgálatokat és elfoglalták a földesurak majorsági birtokait, amelyekről azt mondták volt, hogy azok egykoron az ő birtokaik voltak. A nevezett községekben a zavargások olyan méreteket vettek, hogy a vármegye a rend helyreállitására katonaságot küldött.

Erre a koslárdiak teljesen lecsillapodtak. A mihályfalvaiak azonban január 2-án a katonaság láttára, a segitségükre siető mintegy 3—4000 főnyi, kaszákkal és vasvillákkal felfegyverkezett oláhcsesztvei, óbrázsai és karácsonfalvai román jobbágyokkal megtámadták a katonákat, akik erre a tömeg közé lőttek és egy pár ember eleste és megsebesülte után helyre állitották a rendet.

A mihályfalvai véres esetet a nagyszebeni román komité tagjai izgatásra használva fel, azt hiresztelték a románok között, hogy ez már kezdetét jelenti ama polgárháborúnak, amelyet a magyarok a románok ellen inditottak.

A kormányszék által, az ezen ügyben meginditott vizsgálat nemcsak azt deritette ki, hogy a mihályfalvi jobbágyokat a román komité tagjai bujtották fel, hanem még azt is, hogy a komiténak az a célja, hogy a román nép fegyveres felkelését előkészitse.

A vizsgálat befejezte után, a kormányszék junius hó elején feloszlatta a komitét és annak egyes tagjai ellen vizsgálatot inditott. Miután a komité ennek dacára is tovább müködött és tagjai továbbra is izgattak, a kormányszék augusztus 7-én kelt rendeletében gróf Béldi Ferenc dobokavármegyei főispánt kormánybiztosul küldte Nagyszebenbe. Gróf Béldi augusztus 18-án elfogatta a komité tagjai közül: Laurianut (magyarországi illetőségü romániai alkalmazott), Balașiescut és magához vette a komité irattárát. Barnuțiunak azonban, aki az ablakon keresztül szökött meg és Orlátra menekült, sikerült a vesztémi és a rakovicai román határőröket és a szkoréikat felizgatni. Ezek bejöttek Nagyszebenbe és követelték a komité elofgott tagjainak a szabadon bocsáttatását; amire azután Pfersmann tábornok augusztus 25-ikén ki is bocsátotta Laurianut és Balașiescut, akik szintén Orlátra mentek, ahol Barnuțiu tartózkodott.

Az I. számu határezred, ezeknek a bujtogatására, a nagyszebeni főhadparancsnokság engedelmével, szeptember 11-én nemzeti értekezletet tartott Orláton, amelyen amidőn lényegükben megujitották a balázsfalvai gyülésen kifejezésre juttatott követelményeket, kijelentették, hogy csak is a császár kormánya alatt akarnak állani és éppen ezért a magyar hadügyminisztert nem ismerik el és rendeleteinek nem fognak engedelmeskedni.

Miután pedig nemcsak az I. határőrezred, hanem még a naszódi II. számu román határőrezred is e térre lépett, még pedig julius hó 12-én: az erdélyi románok maguktartása mind veszélyesebbé kezdett válni.

E közben a komité felhivására, egy ujabb gyülés megtartása céljából, szeptember 16-án mintegy 2000 főből álló, kaszákkal és vasvillákkal felfegyverkezett tömeg jött Balázsfalvára, a hol megjelent Jancu Ábrahám és Axente Szever is mintegy 6000 felfegyverkezett móccal.

A gyülés szeptember 25-én tartatott meg, amelyen Barnuțiu, Laurianu és Papiu Ilarion is részt vettek.

A gyülésen kimondották, hogy a magyar alkotmányt nem ismerik el, hanem követelik, hogy az április 25-iki osztrák alkotmány Erdélyre is kiterjesztessék. Ez a gyülés azt is kimondotta, hogy minden fegyverfogható román férfi 17 éves korától 50 évig tartozik katonáskodni.

A gyülés azután a 25 tagból állott komité helyett egy 6 tagból álló komitét választott, amely addig fog müködni, amig a háborus mozgalmak el fognak mulni. A gyülés ezt a komitét a főhadtestparancsnokság alá rendelte.

Ezen komité, mint valóságos román nemzeti kormány rendezkedett be Nagyszebenben. A komité ügyei egy pár nap alatt annyira felszaporodtak, hogy még 8 taggal egészitette ki magát. A főhadparancsnokság a katonai kincstárból, a komité tagjainak 100—100 frt. havi fizetést utálványozott.

Ez alatt Magyarországon kiütött a forradalom, Erdélyben pedig Puchner nagyszebeni főhadparancsnok október 10-én kiadott köriratában azon ürügy alatt, nehogy kiirtsák a magyarok a többi népeket, elrendelte a magyarság lefegyverezését.

Erre a románok a magyarság lefegyverezésének ürügye alatt megkezdték a magyarok elleni támadásaikat és feldulták Veresegyházán, Krakóban, Vesződön, Mihályfalván, Örményszékesen, Csanádon, Balyavölgyön, Kisenyeden, stb. a nemesi kuriákat.

Október 17-én adta ki a főhadtestparancsnokság a román felkelő csapatok harctéri szolgálatára vonatkozó utasitásait.

A román nemzeti komité október 19-én két kiáltványt adott ki és pedig az egyiket a román, a másikat pedig a magyar és székely nemzethez. E két utóbbiakat arra hivták fel, hogy mondjanak le azon törekvésükről, hogy megfosszák az egyes néptörzseket nemzetiségüktől. Végül arra hivják fel a magyar és székely nemzetet, hogy egyesüljenek a románokkal, különben véres harcot fognak ellenük inditani.

Október 21-én a román csapatok Gyulafehérvárt támadták meg, de onnan a magyar nemzetőrség kiverte őket.

Alsófehérvármegyének mintegy 120 községét Axente prefekt fegyverezte le. Zaránd vármegyében pedig Butean prefekt hajtotta végre a lefegyverezést. Október 22-én Kőrösbányát fegyverezték le. Október 22-én Dobra prefekt vezetése alatt Zalatnára törtek, amelyet felgyujtottak, a magyarság pedig Gyulafehérvárra akart menekülni, de a román csapatok

utólérve őket, Prészákán közülük többeket megöltek. Zalathna teljesen a tüz áldozatául esett, a féket vesztett tömeg pedig elrabolt mindent, ami csak a keze ügyébe került.

November 13-án a román felkelők Felvincet gyujtották fel, majd Tordát foglalták el. Háromszéket kivéve, november közepétől kezdve, az egész Erdély a császári hadsereg és a román felkelők kezében volt, amelynek élén Jancu Ábrahám, felsővidrai születésü ügyvéd állott.

A december 2-iki trónváltozás hire december 13-án érkezett Nagyszebenbe. Puchner időközben összehivta a románok nemzeti gyülését még pedig a görög keletieket Nagyszebenbe, a görög katholikusokat pedig Balázsfalvára. Ez utóbbi gyülés azonban nem tartatott meg.

A Nagyszebenben december 28-án Șaguna elnöklete alatt megtartott gyülésen egy 13 pontból álló határozatot hoztak, a melyben a többek között tiltakoztak Erdélynek Magyarországgal való uniója ellen.

A gyülés eme határozatát Șaguna vezetése alatt egy küldöttség vitte Olmützbe az uralkodóhoz.

Șaguna ez alkalmat arra használta fel, hogy tanácskozásokat folytatott az Olmützben levő magyarországi és bukovinai románokkal, akikkel azután kiegészitette a bizottságot. Igy bevonta a bizottságba Hurmuzachi Eudoxius és Botnar Mihály bukovinai reichsrati képviselőket is, azonkivül a bánsági románság képviseletében Dobran János udvari ágenst, Mocsonyi János és Mocsonyi Lucian nagybirtokosokat is.

A küldöttség február hó 25-ikén Ő Felségéhez, a monarchiában élő összes románok nevében kérvényt nyujtott be, a melyben a többek között az Ausztriához tartozó államokban élő összes románoknak, egy autonom nemzetté való egyesülését kérelmezte.

Erre a kérvényre julius 18-án kapta meg Șaguna az összminisztérium válaszát. Miután pedig eme válasz által a románok még távolról sem látták teljesitve követeléseiket, Șaguna julius 30-án a románok válaszaképpen egy ujabb kérvényt nyujtott be a birodalmi minisztériumhoz, amely kérvényben megismételték eddigi követeléseiket.

E közben Torda, Medgyes, Szeben és Déva között elterülő vidék a román prefektek és tribunok hatalmába esett. Popovics szászsebesvidéki alprefekt csapatával január 5-én Szászvárost támadta még és a városra hadisarcot vetett ki.

Axente csapatjai Salca tribun vezetése alatt január 8-án támadták meg Nagyenyedet, amelyet január 9-én és 10-én teljesen elpusztitottak. A felkelők előbb kirabolták a várost, később pedig felgyujtották. Nagyenyedről mintegy 2000 ember menekült el Torda, Tövis és Gyulafehérvár felé. A menekülők közül igen sokan pusztultak el utközben.

Axente csapatai január 18-án Nagyenyed után Nagylakot, Harit és Borosbenedeket támadták meg, ahol sok magyar család pusztult el.

E közben Bem bevette Nagyszebent, amire a román komité tagjai a pénztárral és a levéltárral együtt Vöröstoronyra szöktek. Nagyszeben bevétele után a román felkelésnek is mindenütt vége lett, kivéve az Érchegységben levő mócok vidékét, amelynek fegyveresei felett teljhatalmulag Jancu Ábrahám rendelkezett. Ide vonultak a Bem győzelmei elől a Maros, a két Küküllő völgyéből és a Szamos mentéről Axente, Prodan, Buteanu, Moldovanu, Vlăduțiu stb. prefektek.

A magyar csapatok az Érchegységben tartózkodó felkelőkkel szemben csak arra szoritkoztak, hogy megakadályozzák azokat abban, hogy lecsaphassanak a szomszédos völgyek helyiségeibe.

Ebben az időben a debreceni országgyülés román nemzetiségi tagjai mindent elkövettek az iránt, hogy a románokat kibékitsék a magyarokkal. Kossuth Lajos szintén a békét óhajtotta és e célból Drágos János képiselő közvetitésével kezdett Jancuval tárgyalni, még pedig Jancu óhajára április 20-án Mihelényben, ahol Jancun kivül több alprefekt volt jelen. A tárgyalások kedveztek a békének, amiről Drágos személyesen értesitette Kossuthot Debrecenben. Drágos, Kossuthnak a megkötendő békére vonatkozó levelével május 3-án érkezett Abrudbányára. Egyedül Axente volt ellene a békének és tiltakozott az ellen, hogy a prefektek békét köthessenek és ez ügyben egy népgyülés összehivását követelte. Jancu a kivánt népgyülést május 5-ére hivta össze Topánfalvára, ahol Drágos is megjelent. A népgyülés, Axente, Bálint prefekteket és hiveiket leszámitva elfogadta a békét. Drágos és a prefektek Abrudbányára mentek a további béketárgyalások folytatására, amikor Hatvani, Kossuth engedelme nélkül és a hadügyminisztérium határozott tilalma ellenére, váratlanul Abrudbánya alá érkezett csapatával. Habár Drágos figyelmeztette Hatvanit az ebből származható veszélyre és távozásra szólitotta fel, ő mindazonáltal bevonult Abrudbányára és mindjárt éjjel elszedte a románoktól a fegyvert és egy pár román embert, akinél fegyvert talált elrejtve, befogatott és kivégeztetett.

Miután Jancu és a többi prefektek Hatvani bevonulásában és ténykedésében árulást láttak, Jancu május 9-én négy oldalról támadta meg csapatával Abrudbányát, ahonnan Hatvani Brádra menekült. Miután a felkelők behatoltak a városba, Drágost, akit a történtek után árulónak tartottak, darabokra vagdalták. A felkelők azután a magyarokat támadták meg. Ez alkalommal igen sok abrudbányai és verespataki magyar pusztult el.

Hatvani katonáit Jancu csapatai az Abrudbányától

Zalatna felé vezető uton majus hó 21-én futásra kényszeritették. A Hatvani katonái között levő legionáriusok közül csak 6 maradt életben. A katonák nagyobb része megmenekült. A román felkelők a bucsum-cserbi hidnál, a katonasággal együtt menekülő polgárok közül többeket kivégeztek. Az életben maradtak, mintegy 200-an Bucsesdre menekültek, ahol ezeknek legnagyobb részét a felkelők szintén kivégezték.

Miután a Hatvani veresége felbátoritotta a felkelőket, ezek ujabb támadásokra gondoltak. Igy Axente csapatai május 17-én Gyulafehérvárra hatoltak be, ahonnan május 31-én a magyar seregek ellen intéztek támadást, de a magyar seregek viszszaverték őket, mire a felkelők a havasok közzé menekültek.

Bem tábornok báró Kemény Farkas ezredest bizta meg, hogy verje szét a havasi felkelőket. A csatározások junius 7-től 12-éig Bucsesdnél, Vulkánhegy és Blazsény között, Csurilászánál, Sohodolnál, az Abrudbányához közel levő Sohárhegynél folytak le, ahonnan Kemény katonái Topánfalváig üzték a felkelőket, akik junius 13-án ujból megtámadták Kemény katonáit, akiket Abrudbányára akarták beszoritani, Kemény azonban Zalatnára, onnan pedig Magyarigenre vonult vissza.

Ezután még csak egy számottevő ütközet volt a felkelők és a magyar csapatok között, amelyeket Vasváry vezetett. Mariselnél, Funtenellánál (Golubnál), Hév-Szamosnál lezajlott csatározások után, a magyar seregek visszavonultak.

Ezek után ujabb békealkudozások kezdődtek a magyarok és a románok között, amelyek azonban a magyar szabadságharc leveretése folytán megszakadtak.

A szabadságharc leveretése után Erdély, báró Wohlgemuth Lajos altábornagy katonai kormányzó alá került, aki augusztus 11-én kelt rendeletében meghagyta, hogy Erdély minden polgára szolgáltassa át fegyverét az illetékes hatóságoknak. Jancu erre seregét feloszlatta, Bálint és Axente azonban továbbra is fegyverben maradtak, amire azután a kormányzó szeptember 2-án elrendelte a román csapatok lefegyverezését és feloszlatását.

Miután a szabadságharc leveretése után, a románok semmit sem kaptak meg azon követelményeikből, amelyeket az 1848. május 15-iki balázsfalvai és későbbi gyüléseikben kérvény alakjában terjesztettek az uralkodóhoz, 1850. március 6-án egy 37 tagból álló román küldöttség jelent meg Bécsben Ő Felsége előtt.

A küldöttség Ő Felségének egy kérvényt adott át, amelyben az iránt panaszkodtak, hogy az uj területi beosztás következtében, nem hasittatott ki a kompakt tömegben lakó románság számára egy külön terület; azután, hogy a románlakta vidékeken nem alkalmaztatnak román tisztviselők.

Ennek a kérvénynek egyedüli eredménye az volt, hogy a bécsi kormány 24.000 forintot küldött a prefekteknek, költségeik

kárpótlásául, majd egy év mulva 60.000 forint kárpótlást adott a román templomoknak, amelyek a felkelésben elpusztultak.

Jancu Ábrahám pedig, aki a felkelők élén állott, látva, hogy a románok követelményeikből semmit sem voltak képesek megvalósitani, elkeseredésében megőrült.

IV. FEJEZET.

A románok mozgalmai 1860—1881-ig.

Az 1860. október 20-iki diploma után Ő Felsége az erdélyi országgyülést 1863. julius 1-ére Nagyszebenbe hivta össze. A választások az 1848-iki törvények alapján történtek. Ez az országgyülés a 120 választott képviselőn kivül, (akik közül 42 magyar és székely, 32 szász és 46 román volt), még az ugynevezett regalistákból állott, akiket Ő Felsége nevezett ki. A nagyszebeni országgyülésen nem vettek részt a magyar képviselők és regalisták. Az országgyülés, az uralkodó által is szentesitett két törvényt hozott és pedig az egyikben az erdélyi románok, valamint a görög katholikus és görög keleti román vallás, a többi erdélyi nemzetekkel és vallásokkal egyenlő joguaknak mondatnak ki; a másikban pedig a magyar és a német nyelv mellett, a román nyelv is elfogadtatott a közhivatali érintkezésekben. Ugyancsak ez az országgyülés a bécsi birodalmi tanácsba 26 tagot küldött ki, akik közül 13 román volt. Ezt az országgyülést 1864. október 29-én zárták be.

Az uj országgyülés 1865. november 18-ára lett Kolozsvárra összehiva. A választások erre az országgyülésre az 1791. évi XI. törvény szerint történtek. Ez az országgyülés dekretálta Erdélynek Magyarországgal való unióját, amely ellen a jelen volt 29 román képviselő és regalista külön véleményt terjesztett be.

Ő Felsége az ezen országgyülésnek a feliratára december 25-én kelt válaszában megengedte, hogy a pesti, ugynevezett koronázási országgyülésre az erdélyiek is küldjenek 73 képviselőt, akiknek a megválasztása az 1848-iki törvény értelmében rendeltetett el, a regalistákat pedig a főrendiházba hivták meg.

E közben 1865. december hó 10-én már mengnyilt a pesti országgyülés, amelybe a tulajdonképpeni Magyarországból és a bánáti részekből összesen 24 román képviselő jutott be.

Az erdélyi részekben erre az országgyülésre 1866. február 28-án és az azt követő napokon tartattak meg a választások. Az erdélyi románok egy része ezekkel a választásokkal szemben passzivitásban maradt; a románok legnagyobb része azonban, habár hangoztatták, hogy továbbra is ragaszkodnak Erdély külön autonómiájához, mindazonáltal részt vettek a választási küzdelmekben, amit különben azzal indokolták, hogy az uralkodó iránti

lojalitásuk kötelezi őket arra, hogy eleget tegyenek a koronázásra való meghivásnak. A választásokon Erdélyből összesen 14 román képviselő jutott mandátumhoz.

Ezek szerint tehát Magyarországból és Erdélyből, az 1865. december 10-ére összehivott pesti országgyülésen összesen 38 román képviselő volt.

A magyarországi és bánáti részekből való román képviselők Mocsonyi Antal elnöklete alatt külön parlamenti klubot alakitottak.

Az erdélyi román képviselők, habár ők is beléptek a román képviselők parlamenti klubjába, mindazonáltal egy külön politikai programmot állitottak össze, amely főbb vonásaiban a következő volt:

«Az erdélyi román képviselők elismerik, hogy vannak olyan ügyek:

1. amelyek közösek Erdély és Magyarország között;

2. amelyek közösek Erdély és Magyarország, valamint az összbirodalom között és

3. amelyek kizárólag csak Erdélyt érdeklik.

Ennek megfelelőleg követelik, hogy Erdély és Magyarország közös ügyei a magyarországi közös országgyülésen tárgyaltassanak és hogy azok a magyar szent koronához tartozó országok közös felelős kormánya által kezeltessenek. Ennek folytán amidőn elismerik, a magyarországi kormánynak Erdélyre is kiterjedt fenhatóságát, követelik, hogy az erdélyi képviselők, a Magyarországon fennálló választási törvények szerint választassanak és hogy a választókerületek egy és ugyanazon kulcs szerint alakittassanak.

Követelik, hogy az összbirodalom összes ügyei, egy olyan delegáció által intéztessenek, amelynek tagjait a Lajthán tuli tartományok és Magyarország szent koronájához tartozó országok fognak kiküldeni. Ebbe a delegációba Erdély, ugy mint Horvátország, az erdélyi nemzetekre való tekintettel, azok számarányának megfelelő delegátusokat fog küldeni.

Követelik, hogy a kizárólag Erdélyt érdeklő ügyek, az erdélyi tartománygyülésen tárgyaltassanak, amely a népképviselet alapján állittassék össze.

Követelik továbbá a románoknak és azok vallásainak az egyenjogusitását és eme vallások egyházainak az autonómiáját; a román nyelvnek a magyar és a német nyelvvel való egyenjoguságát és annak az összes hivatalokban való használatát; a románoknak a közhivatalokban, számarányuknak megfelelő alkalmaztatását; iskoláiknak az államkincstártól való javadalmazását és egy román egyetem felállitását.

Követelik végül, hogy a románok egy nemzeti főnök alá helyeztessenek és hogy Erdély cimerében foglaltassék be a román nemzetnek a jelvénye is, azaz: egy kősziklán álló sas,

amely keresztet tart a szájában. A románoknak legyen meg a saját: kék, sárga és vörös szinekből álló zászlójuk, stb.»

Az erdélyi képviselők azonban ebből a programmból semmit sem tudtak megvalósitani.

A háboru miatt bezárt országgyülés csak 1866. november 19-én nyittatott meg ujra és miután a románok előtt nyilvánvalóvá lett, hogy nemsokára meg fog valósulni Erdélynek Magyarországgal való uniója: «A román irodalom és a román nép közmüvelődésének erdélyi egyesületé»-nek (Astra), 1866-ban Gyulafehérvárott megtartott közgyülése alkalmából, az oda összegyült román értelmiség egy konferenciát tartott, amelyen a fiatalabbak azt követelték, hogy Erdély autonómiájának a fentartása érdekében, Şaguna és Şuluţ érsekek vezessenek Bécsbe Ő Felségéhez egy küdöttséget. Ezt azonban az érsekek, hivatkozással a politikai viszonyokban beállott változásokra, megtagadták.

Ezen közgyülés után Erdély autonómiájának a fentartása céljából, a román értelmiség egy memorandumot dolgozott ki, amelyet Erdélyből 1493 román irt alá. Ennek a memorandumnak azonban, amelyet 1866. december 31-én Dr. Raţiu János, tordai ügyvéd személyesen adott át Bécsben Ő Felségének, semmi eredménye sem volt.

A koronázás megtörténte után, 1867. junius 20-án Ő Felsége szentesitette az 1848. évi I. törvénycikket, amely kimondotta Erdélynek Magyarországgal való unióját és ezzel kapcsolatban, hatályon kivül helyezte az 1863/4. évi nagyszebeni országgyülés határozatait.

Habár az országgyülés több olyan törvényt hozott, amelyek a románok kivánságainak egy részét kielégitette: az erdélyi részekben lakó románok mégis elégedetlenek voltak Erdélynek az uniója miatt.

A tulajdonképpeni magyarországi románok, az erdélyi részekben lakó románokkal szemben, mérsékelt politikát követtek.

A tulajdonképpeni magyarországi románok között az első lényegesebb nemzetiségi mozgalom Arad vármegyében indult meg, ahol is az 1867. december hó 26-ikán megtartott konferencián szerveztetett az aradvármegyei «román nemzeti párt», amely programmjában a többek között ama óhajának adott kifejezést, hogy a románok és azok vallásai mielőbb egyenjoguak legyenek az ország többi népeivel és vallásaival.

Az aradvármegyei románok konferenciáját jóval megelőzte a bánáti részekben lakó románoknak, 1860. november 18-án és 19-én Temesváron, Dobra Sándor lugosi görög katholikus román püspök elnöklete alatt megtartott konferenciája, amely kérte: 1. Hogy Bánát mint román terület, egy külön kapitányságot képezzen és adassék számára külön autonómia. 2. Hogy biztosittassék a román nép nemzeti élete. 3. Hogy román születésü legyen a kapitányság élére állitandó politikai főnök. 4.

Hogy a román nyelv legyen a kapitányság hivatalos nyelve. 5. Hogy a bánáti románok szabadon választhassák meg a kapitányság élére állitandó politikai főnököt. 6. Hogy azt a választást Ő Felsége hagyja jóvá.

Erdély uniója az erdélyi románokat két táborra osztotta. Az egyik tábornak, az ugynevezett «aktivisták»-nak, akiknek az élén báró Şaguna András, nagyszebeni görög keleti román érsek állott, az volt a véleményük, hogy a románok csakis ugy valósithatják meg követeléseiket, ha részt vesznek a képviselőválasztásokban és igy a magyar parlamentben. Az aktivistákkal szemben állott a másik tábor, amelyet «passzivisták»-nak neveztek, akiknek az élén Vancea János, balázsfalvai görög katholikus román érsek és Bariţiu György, román publicista voltak, akiknek az volt a véleményük, hogy a dualizmus által beállott uj politikai helyzettel szemben, a románoknak vissza kell vonulniok a magyar parlamentből és sérelmeiknek a parlamenten kivül kell kifejezést adniok.

Miután a két politikai tábor között heves és kiméletlen küzdelem fejlődött ki, a két tábor vezető férfiai egy közös konferencia megtartásában egyeztek meg. A konferencia 1869. március 7-én és 8-án tartatott meg Szerdahelyen.

Ez a konferencia a teljes passzivitást mondotta ki és egy 25 tagból álló és Nagyszebenben székelő nemzeti komitét választott. A belügyminiszter azonban március 18-iki rendeletével feloszlatta ezt a nemzeti komitét és beszüntette annak müködését.

Eme konferencia után az aktivisták, Şagunával az élükön, egy 57 pontból álló memorandumot terjesztettek a magyar parlament elé, amelyet a Nagyszebenben, 1872. május 5-én és 6-án megtartott román nemzeti konferencia állitott össze. Ez a memorandum az erdélyi részekben lakó románok állitólagos sérelmeit sorolta fel és azok orvoslását kérte.

A magyar kormány bővebb felvilágositást akarván szerezni eme memorandumban felsorolt sérelmekről, felszólitotta a passzivistákat, hogy ők is terjesszék elő sérelmeiket, amit azután a Balázsfalván, 1872. junius 29-től julius 3-ig, Vancea János érseknek az elnöklete alatt megtartott konferencia teljesitett is. Ebben a memorandumban a passzivisták azt mondták, hogy ők még Erdélynek Magyarországgal való unióját is elismernék, hogy ha annak dekretálása, a románokkal egyetértőleg történt volna.

Ezeknek a memorandumoknak azonban semmiféle következményei sem voltak.

A szerdahelyi konferenciát követő, 1872-iki gyulafehérvári, az 1875-iki és 1878-iki nagyszebeni román konferenciák megujitották a passzivitás dekretálását, különös tekintettel az 1874-ben hozott választói törvényre, amelyet a románok sérelmesnek tartottak magukra nézve. Ezért azután az erdélyi részekben megválasztott román nemzetiségi képviselők kivonultak a parlamentből;

a tulajdonképpeni magyarországi román nemzetiségi képviselők közül pedig még egy ideig egy pár bennmaradt, de később azok is elhagyták a parlamentet.

A románok ezután a parlamenti élettől teljesen visszavonultak.

Eme időszakban történt ama mozgalom is, amelyet a görög katholikus és görög keleti román egyházak főpapjai inditottak volt az 1879-iki népiskolai törvényjavaslat ellen, amelynek szentesitését — tekintettel arra, hogy az a népiskolákban elrendelte a magyar nyelvnek a kötelező tanitását — minden erejükből meg akarták akadályozni és e célból megjelentek Ő Felsége előtt is; tiltakozásuknak azonban nem volt eredménye.

V. FEJEZET.

A románok mozgalmai 1881—1895-ig.

1. Az 1881-iki konferencia, a „román nemzeti párt“) létesitése, a „román nemzeti párt“ programmjának a megállapitása, „a román nemzeti komité“ szervezése, a passzivitás dekretálása.*

A román nemzeti párt alapját az 1881-iki nagyszebeni konferencia képezte, amelyet az erdélyi részekben lakó románok vezérférfiai hivtak össze, különös tekintettel az 1879-ik évi népiskolai törvényre, amely a népiskolákban a magyar nyelv kötelező tanitását rendelte el.

Popea Miklós, nagyszebeni görög keleti érseki vikárius (a jelenlegi karánsebesi püspök) és Barițiu György román történetiró, 1881. március 1-én kelt felhivásukban, Nagyszebenbe konferenciára hivták össze az erdélyi részekben lakó román választókat, hogy megállapittassék az akkori választásokkal szemben a román választóknak a maguktartása.

Ezen felhivás következtében, a nagyszebeni konferencián minden egyes románlakta választókerület két-két kiküldöttel képviseltette magát. A tulajdonképpeni magyarországi románok nem voltak meghiva a konefrenciára, de ezek látva az erdélyrészi románoknak a konferenciával szemben tanusitott nagy érdeklődését, a konferencián ők is minden románlakta választókerületből két-két kiküldöttel képviseltették magukat.

A konferencia 1881. május 12-én tartatott meg Nagyszebenben, amelyen 153 kiküldött vett részt.

Ezen konferencián szerveztetett a «román nemzeti párt» és állapittatott meg annak a programmja.

*) Ez az elnevezés 1894. junius 16-ig használtatott, azaz amig ez a párt fel lett oszlatva, mint az kitünik az alább közölt belügyminiszteri rendeletből.

Ez a konferencia egyesitette politikailag az erdélyi részekben lakó románokat a tulajdonképpeni magyarországi románokkal, akik addig politikailag különállóan müködtek.

Ez a konferencia szervezte a román nemzeti pártnak, Nagyszebenben székelt és kilenc tagból állott végrehajtóbizottságát, az ugynevezett «komité»-t, amely a román nemzeti párt ügyeit volt hivatva vezetni és amely egyszersmind azzal volt megbizva, hogy a román nemzeti párt politikai magatartását illetőleg, egy kimeritő memorandumot dolgozzon ki.

A konferencia, a román nemzeti párt és komité elnökévé Popea Miklóst választotta meg.

A nagyszebeni konferencia, az erdélyi részekben lakó románokra kimondotta volt a passzivitást, azaz a románoknak a képviselőválasztásoktól való tartózkodását; a tulajdonképepni magyarországi románokra nézve pedig kimondotta, hogy azok, a mennyiben a helyi körülmények és a választási törvények részrehajthatlan végrehajtása lehetővé teszi számukra, hogy román nemzetiségi képviselőket választhassanak, vegyenek részt a parlamenti küzdelmekben és követeljék, hogy a románokra nézve sérelmes törvények revizió alá vétessenek, illetve hogy uj és megfelelő törvények hozassanak.

Az 1881-ik évi konferencia a következőkben állapitotta meg a román nemzeti párt politikai programmját:

«1. Állittassék vissza Erdély autonómiája.

2. A románok által lakott összes területeken, a közigazgatásba és az igazságszolgáltatásba, törvény utján hozassék be a román nyelv használata.

3. A románok által lakott területeken alkalmaztassanak román hivatalnokok, a nem románok közül pedig csak olyanok alkalmaztassanak, akik szóban és irásban birják a román nyelvet és ismerik a román nép szokásait.

4. Revidiáltassék a nemzetiségi egyenjoguságról szóló törvény és minden törvény lojálisan hajtassék végre.

5. A román nemzeti párt küzdeni fog az egyházi és a felekezeti iskolák, mint kizárólag nemzeti jellegü intézmények autonómiájának a fentartásáért. A román iskolák és egyéb nemzeti kulturális intézetek dotáltassanak az államkincstárból, még pedig amaz áldozatok arányában, amelyeket a román nemzetiség a hazának vérben és vagyonban hoz. Töröltessenek el minama törvények, amelyek a románok nemzeti fejlődésének az utját állják.

6. Hozassék be az általános választói jog vagy legalább is minden olyan polgár birjon választói joggal, aki állami adót fizet.

7. Miután az egyik nemzetiségnek előnyben való részesitése és a többieknek elnyomatása, az ország lakói között elégedetlenséget és kölcsönös gyülöletet szül: a román nemzeti párt küzdeni fog minden magyarositási törekvés ellen.

8. A román nemzeti párt a közszabadság, a közigazgatás, a közteherviselés kérdéseiben együtt fog müködni azokkal, akik a nép érdekeit szivükön viselik.

9. Mivel a dualizmus kérdése ma nincs napirenden, a párt fentartja magának a jogot arra nézve, hogy erről annak idején nyilatkozhassék.»

A komité a tervezett memorandum elkészitésével előbb Babeș Vincét, majd később Barițiu Györgyöt bizta meg.

A román nemzeti párttal egyidőben egy mérsékelt román párt is alakult, amely Budapesten Dr. Diaconovich Kornél (az Astra későbbi főtitkára és jelenleg a Romániában létesitett zálogházak igazgatója) szerkesztésében meginditotta a «Viitoriul» román lapot, mint a párt közlönyét.

Ez a párt és közlönye azonban csak rövid ideig állott fenn, mert ezeknek az ellensulyozására, a román nemzeti párt 40.000 forint tőkével, 1884. április havában Nagyszebenben, a «Tribuna» cimü lapot inditotta meg.

2. Az 1884-iki, az 1887-iki és az 1890-iki konferencziák.

I. A román nemzeti párt 1884. május havában egy ujabb konferenciát tartott Nagyszebenben. A konferencia kimondotta volt, hogy «miután a politikai körülmények nem alkalmasak arra, hogy a románok egy nagyobb szabásu politikai mozgalmat inditsanak: egyelőre várakozási álláspontot fognak elfoglalni.»

II. Az 1887. május 7., 8. és 9-én Nagyszebenben megtartott harmadik konefrencián, a román nemzeti párt a következő határozatot hozta:

«1. Mindenekben fentartatik a román nemzeti pártnak az 1881-iki programmja, amelynek 7-ik pontja azzal toldatik meg, hogy a román nemzeti párt küzdeni fog ama közvetlen és közvetett magyarositási törekvések ellen, amelyeket az állami organumok és legujabban a magyar közmüvelődési egyesületek táplálnak.

2. A koferencia az erdélyi részekben lakó összes románokra kimondja a passzivitást.

3. Tekintve a képviselőválasztások alkalmával előforduló vesztegetéseket, itatásokat, etetéseket, valamint azokat az erőszakoskodásokat, amelyekkel a kormány közegei megakadályozzák a választók szabad akaratának a megnyilatkozását: a konferencia a tulajdonképpeni Magyarországon és a bánáti részekben lakó románokra nézve szintén kimondja a passzivitást azzal a megjegyzéssel azonban, hogy azokban a kerületekben, amelyekben a román nemzeti párt programmja alapján felállitott román nemzetiségi jelöltnek kilátása lehet a megválasztásra, a románok a komité beleegyezésével részt vehetnek a választási küzdelmekben.

4. A konferencia kimondja, hogy ezen határozat indokai-

val együtt foglaltassék egy memorandumba és egy küldöttség által adassék át Ő Felségének.

5. A konferencia ezen határozatok végrehajtására és a legközelebbi képviselőválasztások alkalmával felmerülendő ügyek elintézésére, valamint a román nemzeti ügy védelmére, Bariţiu György elnöklete alatt egy 11 tagból álló központi bizottságot — komitét — választ.»

A központi bizottság, azaz a komité ezen konferencia után, a memorandum ügyében több ülést tartott. Ezeken az üléseken azonban a komité tagjai a memorandumot illetőleg, nem tudtak megállapodásra jutni, mert a tagok egy része, élükön Mocsonyi Sándorral, arra hivatkozva, hogy a politikai körülmények nem alkalmasak a memorandumnak a felterjesztésére, a memorandum eszméjét elejtendőnek tartották.

III. A komiténak három éven át tartott meddő vitatkozása után, az 1890. október 27. és 28-án Nagyszebenben megtartott negyedik konferencia a következő határozatot hozta:

«1. A román nemzeti párt továbbra is érintetlenül fentartja az 1881., 1884. és 1887. években megtartott konferenciák által hozott és elfogadott programmot.

2. A konferencia helyeslőleg veszi tudomásul azokat az indokokat, amelyek folytán a komité nem találta még időszerünek a memorandumnak a felterjesztését.

3. A konferencia, tekintettel a sulyosbodott politikai körülményekre, a komité tagjainak a számát 25-re emeli fel és annak elnökéül Babeş Vincét, alelnökéül pedig illyésfalvi Papp Györgyöt választja meg.

4. A konferencia ismét megbizza az uj komitét, hogy dolgozzon ki egy politikai memorandumot, amelyben soroltassanak fel a románok összes sérelmei.

5. Ezzel kapcsolatban a konferencia elhatározza, hogy a memorandum akkor terjesztessék a korona elé, amidőn annak a szükségessége ki fog mondatni.

6. Miután a konferencia azt óhajtja, hogy Ausztria-Magyarország egyesüljön a gazdasági téren Romániával: helyteleniti ezen két állam között felállitott vámsorompókat.

7. A konferencia azt óhajtja, hogy a Monarchia és Románia között állandó jó baráti viszony tartassék fenn és szivesen venné, ha a két állam között egy katonai megegyezés jönne létre. Ezek azonban csak akkor lennének megvalósithatók, hogy ha meg fognak szüntettetni a magyarországi románok sérelmei.

8. A konferencia felhivja a hazában és a monarchiában élő összes nemzetiségeket, hogy azok, a saját jól felfogott érdekükben, a románok által felállitott követelmények kivivása céljából lépjenek szolidaritásba a románokkal.

9. Miután a monarchia nyugati felében, a kormány kezdeményezésére, kölcsönös engedmények folytán, mindnagyobb

tért hódit a nemzetiségek kibékülésének az eszméje: a konferencia azt óhajtja, hogy kölcsönös engedmények folytán, Magyarországon is béküljenek ki a nemzetiségek.

10. Miután a konferencia tudatában van annak, hogy a hármas szövetségre nézve a román elem nagy fontossággal bir: nem tartja lehetségesnek, hogy megerősödjék és fentartassék a hármas szövetség akkor, amidőn a magyarországi nemzetiségek el vannak nyomva.»

3. Az 1892-iki konferencia és a memorandum.

A komité a memorandum ügyében 1892. január 20-ára konferenciát hivott össze, amely a következő határozatot hozta:

«1. A konferencia konstatálja, hogy a románok helyzete Magyarországon mindinkább sulyosabbá válik és éppen ezért hazafias kötelességének tartja, hogy kifejezést adjon az országban élő összes románok azon elégedetlenségének, amelyet azok, az ország közügyeinek a beteges állapotával szemben táplálnak.

2. A konferencia ezen baj forrásául: a jelenlegi állampolitika azon alapeszméjét tartja, amely az állam érdekeit csakis a magyar faj érdekével azonositja és amelynek az a leplezetlen végcélja, hogy a különböző nemzetiségekből álló Magyarországból, egy egységes magyar nemzeti államot csináljon. Ez pedig egy kárhozatos ábránd, amely a nemzetiségek etnikai léte ellen tör. A konferencia ezen igazságtalan állampolitikával szemben ragaszkodik a nemzeti egyenjoguság elvéhez és az 1881-ben, ezen az alapon összeálitott román nemzeti programmhoz.

3. A konferencia, amidőn konstatálja, hogy a románok, — akik az utolsó választások alkalmával csakis egyetlen egy választókerületben érvényesithették szabadon választói jogukat, — ki vannak zárva az alkotmányosságból és önkéntelen passzivitásra vannak kárhoztatva, kimondja: az országban élő összes románokra nézve, a küszöbön álló választásokat illetőleg, az általános passzivitást.

4. Miután a konferencia ezek folytán nemcsak a kormánnyal, hanem az összes parlamenti faktorokkal szemben is elveszitette a bizalmát, a bajok orvoslását csakis a koronától várja, mert a koronának a kötelessége visszaállitani a jogrendet. A konferencia ebből kifolyólag megujitja az előbbeni konferenciáknak, egy memorandum kidolgozását illetőleg hozott határozatait és kimondja, hogy a memorandum haladéktalanul terjesztessék fel a koronához.

5. A konferencia abbeli örömének ad kifejezést, hogy az európai népek rokonszenve kiséri a magyarországi románokat elnyomott helyzetükben és hogy a legszélesebb politikai körökben is elismerik azt, hogy a románság, — a Habsburg monarchia létérdekeit és az általános európai érdekeket tekintve —

fontos politikai és kulturális tényező. A konferencia, tekintettel az ország jelenlegi sulyos helyzetére, megköveteli minden egyes romántól a szolidaritást és a pártfegyelem betartását.

6. A konferencia, a román nemzeti ügyek állandó vezetésére dr. Rațiu János elnöklete alatt, egy huszonöt tagból álló központi bizottságot — komitét — szervez és megbizza, hogy:

a) az egész országban szervezze a román nemzeti pártot;

b) tegyen meg minden lehetőt arra nézve, hogy a román választók szigoruan betartsák a passzivitást;

c) a törvényhatóságok területén szervezzen egy aktiv nemzeti ellenzéket;

d) gondoskodjék arról, hogy a hazai és a külföldi közvélemény kellőképpen tájékoztassék a hazai és az idegen sajtó utján, a magyarországi románok helyzetéről és ebből a célból adjon ki egy memorandumot.»

* * *

Miután a komité ezen konferencia határozatának megfelelőleg összeállitotta a memorandumot, dr. Rațiu János, a komité elnökének a vezetése alatt, egy háromszáz tagból álló küldöttség vitte azt 1892. május 28-án Bécsbe, hogy Ő Felségének személyesen adja át.

Ő Felsége azonban, tekintettel arra a közjogi körülményre, hogy a küldöttség a magyar kormány megkerülésével akart elébe járulni, a küldöttséget nem fogadta. Erre azután dr. Rațiu János a kabinetirodának adta át a memorandumot.

Gróf Szápáry Gyula, akkori miniszterelnök, Szeben vármegye főispánja utján, 1892. julius 26-án küldötte vissza a memorandumot dr. Rațiunak azzal, hogy Ő Felsége személye körüli minisztere nem terjesztheti Ő Felsége elé ezen iratot, mert «aláiróit nem tekintheti a Magyarországon élő román nyelvü lakosok törvényes képviselőinek.»

4. Az 1893-iki konferencia.

A komité, a memorandumnak visszaérkezte után, 1893. julius 23—24-én Nagyszebenbe egy ujabb konferenciát hivott össze, amely a következő határozatot hozta:

«1. A román nemzeti párt konferenciája, miután mindenekben azonositja magát a komitével, a sajátjának ismeri el a kabinetirodában letett memorandumot.

2. A konferencia helyteleniti azokat az üldözéseket, amelyeket a biróság a román nemzeti párt tagjaival szemben megindított.

3. A konferencia tiltakozik a román választók jogainak megsértése ellen.

4. A konferencia, miután továbbra is érintetlenül fentartja a román nemzeti pártnak az előző konferenciákon megállapitott

programmját: megbizza a komitét, hogy tovább harcoljon ama programm megvalósitásának az érdekében.

5. A konferencia, az országban uralkodó beteges politikai áramlat egyik tünetének tekinti az egyházpolitikai reformokat is, amelyek, ha megvalósulnak, csak növeltetni fog az ország népeiben az általános elégedetlenség.

6. A konferencia ujonnan kifejezést ad azon óhajának, hogy a hazai románok a politikai téren, együttesen és egyetértőleg haladjanak a román nemzeti párt programmja alapján, a hazai nem magyar nemzetiségekkel és ezzel kapcsolatban megbizza a komitét, hogy folytassa a többi nemzetiségek vezérférfiaival ebben az irányban már megkezdett tárgyalásokat.»

A konferencián a Mocsonyi Sándor vezetése alatt jelen volt, ugynevezett «mérsékelt román párt» tagjainak nem sikerült bizalmatlanságot szavaztatni a komiténak, a Bécsben ért kudarcért.

Ezen konferencia után, Mocsonyi Sándor támogatásával, létesittetett Temesváron a mérsékelt románok lapja, a «Dreptatea», amely azonban rövid életü volt.

5. A „Replika“ és annak előzményei.

A romániai egyetemi hallgatók 1891-ben «Az erdélyi és a magyarországi románok helyzetére vonatkozó memorandum»-ukban azzal a váddal állottak elő, hogy a magyarok nem akarják a románokat autochton népnek elismerni és a nemzetiségeket, első helyen pedig a románokat, be akarják olvasztani a magyar nemzetbe.

A magyarországi főiskolák magyar tanulói erre a memorandumra, egy általuk kiadott «Válasz»-ban feleltek. Eme «Válasz»-ban történelmi és statisztikai adatok alapján egyenként cáfolták meg a memorandumban felhozott vádakat és kimutatták, hogy Magyarországon az összes nemzetiségek és igy a románok is, a magyarokkal teljesen egyenlő jogokat élveznek.

A magyarországi főiskolák román tanulói, Popoviciu C. Aurél elnöklete alatt, egy öt tagból álló bizottságot küldtek ki, amely bizottság válaszképpen 1892-ben román, olasz, francia és német nyelven, 21 ezer példányban kiadta Nagyszebenben az ugynevezett «Repliká»-t és ebben a magyarországi románok állitólagos sérelmeit olyan szellemben és hangon sorolta fel, amely nyilt izgatást foglalt magában a magyar állam és a magyar nemzet ellen, amiért is a kolozsvári esküdtszék, 1893. augusztus 31-én a «Replika» értelmi szerzőjét, Popoviciu C. Aurélt 4 évi államfogházra és 500 frt pénzbüntetésre, terjesztőit pedig: Roman Miklóst egy évi és 300 frt pénzbüntetésre, Albini Szeptimet 3 hónapi, Russu-Șirianu Jánost 2 hónapi, Balteș Andrást 1 havi és Dordea Jánost 15 napi államfogházra itélte.

6. *A memorandum per*

A «Replika»-pert nemsokára az ugynevezett «Memorandumper» követte, amelyben a kolozsvári esküdtszék, a memorandum szerkesztéseért és annak terjesztéseért, amely a magyar állam és annak fennáló jogrendje ellen izgatást foglalt magában, a nemzeti komité tagjait, 1894. május hó 25-én elitélte és pedig: Raţiu Jánost 2 évi, illyésfalvi Papp Györgyöt 1 évi, Comşa Demetert 3 évi, Cristea Miklóst 8 havi, dr. Mihályi Tivadart $2^1/_2$ évi, dr. Lucaciu Lászlót 5 évi, Suciu Aurélt $1^1/_2$ évi, Veliciu Mihályt 2 évi, Coroian Gyulát 2 évi és 8 hónapi, Patiţia Rubint $2^1/_2$ évi, Domide Geraszimot $2^1/_2$ évi, Roman Dénest 8 hónapi, dr. Bărcianu Dánielt $2^1/_2$ évi, Barbu Patriciust 2 hónapi államfogházra és valamennyiüket 3238 frt 63 kr. perköltségek megfizetésére.

Ezt az itéletet a m. kir. Curia is mindenekben helybenhagyta.

A nemzeti komité azon tagjai, akik rövidebb időre voltak elitélve, büntetésüket kiállották; azok pedig, akik hosszabb időre voltak elitélve, büntetésüket csak részben állották ki, mert Ő Felsége, a magyar kormány előterjesztésére, kegyelmet adott nekik és igy azok 1895. szeptember 16-án szabadlábra helyeztettek.

7. *A „román nemzeti párt" feloszlatása és az 1894-iki konferencia.*

A kolozsvári itélet után, Hieronymi Károly, az akkori belügyminiszter, 1894. junius 16-án 321. szám alatt kelt és Thalmann Gusztáv, Szeben vármegye főispánjához intézett rendeletével feloszlatta a román nemzeti pártot és beszüntette a komitének további müködését.

Thalmann főispán ebben az ügyben a következő átiratot küldte a komité elnökségének:

«71/1894. res.

A román nemzeti párt tisztelt elnökségének, dr. Raţiu János ügyvéd ur kezéhez.

A belügyminiszter urnak, a román nemzeti pártra vonatkozólag hozzám küldött folyó évi junius hó 16-án, 321. sz. a. kelt rendeletét szem előtt tartva, tudtára adom a következőket:

A választási törvény 104. pontja értelmében, pártalakulások és gyülések csak az országos képviselőválasztások idejére vannak megengedve; mig olyan pártok, egyesületek, amelyek nem kizárólag a választások idejére alakultak, nem lehetnek érvényesek. A román nemzeti párt léte és müködése nem alapulhatván a választási jogon, nem birhat törvényes alappal sem. Éppen azért a belügyminiszter ur, a fentemlitett párt további müködését betiltja és a pártot, mint «román nemzeti párt» többé nem szerepelhet. Midőn ezeket a tisztelt elnök urral közlöm, tudo-

mására hozom egyuttal a párt összes vezérférfiainak és tagjainak, hogy az emlitett miniszteri rendelet szerint, hogy ha nem szüntetik meg eddigi müködésüket ezen a téren, azaz ha az eddigi irányban müködnek továbbra is, a legsulyosabb törvényes intézkedések fognak ellenük folyamatba vétetni.

Nagyszeben, 1894. évi junius hó 20-án.

Thalmann Gusztáv, s. k.
főispán."

A fennebbi rendelet után a komiténak büntetlenül maradt tagjai ujabb konferenciát hivtak össze Nagyszebenbe 1894. november 28-ára, amely a következő határozatokat hozta:

«1. A konferencia a belügyminiszternek, 1894. junius 16-án 321. sz. a. kelt azt a rendeletét, amelylyel a román nemzeti párt müködését megszünteti, alkotmányellenesnek nyilvánitja, mert az ellenkezik az ország pozitiv törvényeivel. És miután ehhez hasonló önkényes eljárás, eddig a hazában létező egyik politikai párttal szemben sem követtetett el, a konferencia ünnepélyesen tiltakozik az ellen és határozottan kijelenti, hogy: a román nemzet, amely tudatában van érinthetlen nemzet-politikai jogainak, visszautasitja azt a feltevést, hogy meghajoljon egy olyan intézkedés előtt, amely létét és politikai müködését, a kormány önkényétől tenné függővé.

2. A konferencia kimondja, hogy a román nemzeti párt: teljes tartalmában és egészében fentartja az 1881-iki programmját, amelynek a megvalósitása érdekében, a jövőben is minden törvényes és alkotmányos eszközzel küzdeni fog.

A konferencia továbbá kijelenti, hogy a komiténak, az 1892. január 21—22-én megtartott konferencián megválasztott tagjait, valamint annak azon tagjait is, akikkel az, utólagosan egészitette ki magát: a román nemzeti párt bizalmi férfiainak tekinti.

3. A konferencia ünnepélyesen tiltakozik azon politikai üldöztetések ellen, amelyeket azért inditottak a román nép ellen, mert az, törvényes és alkotmányos módon követeli jogainak a tiszteletben tartását és amely üldöztetések, terrorizálások és megfélemlitések, különösen a román nemzet leglelkesebb harcosai ellen irányulnak. A konferencia tiltakozik az ellen, hogy a román egyházaknak, a haza alkotmányában biztositott jogai megsértessenek azáltal, hogy betiltattak a tanitói egyesületek gyülései, a papi zsinatok, az egyházi és az iskolai kongresszusok, ami által a románok megakadályoztatnak kulturális és vallási fejlődésükben.

4. Miután az 1893. julius 24-én megtartott román konferencia, mindenekben azonositotta magát a 25 tagból álló román nemzeti komité összes ténykedéseivel: a konferencia a kormánynak, a memorandum-per meginditása által, a komité ellen elkö-

vetett eljárását olybá veszi, mint amely az egész román nemzet ellen irányul.

5. A konferencia ezuttal is elitéli a kormánynak, «a magyar nemzeti állameszme» nevében folytatott politikáját, amely által figyelmen kivül hagyatnak a nemzetiségi törvény által biztositott jogok; a magyar állameszme érdekében hozott uj törvények által pedig, mint aminők az iskolai, az egyházpolitikai és a telepitési törvények, a nemzetiségek kiirtása céloztatik.

6. Tekintve, hogy az államot és a mi közös hazánkat alkotó nemzetiségek egyetértése, szabad és békés fejlődése, igen fontos érdek: a konferencia szükségesnek tartja a nemzetiségek kongresszusának az összehivását, amely a román nemzeti párt programmjának a sértetlen fentartása mellett, mozditsa elő egy közös programm alapján, valamennyi népnek a javát, valamint kulturális, nemzeti és politikai fejlődését.

7. A konferencia köszönetét fejezi ki mindazon államférfiaknak, hirlapiróknak és a román nép barátainak, akik a civilizált világ előtt megvédték a románok jogos ügyeit.

8. A konferencia már annyival is inkább visszautasitja azt a feltevést, mintha a román nemzeti párt küzdelmének irredentisztikus jellege volna, mert a román nemzeti párt, csakis törvényes téren harcolt és harcol, még pedig törvényes eszközökkel.»

Miután a belügyminiszter ama konferenciából azt látta, hogy az 1894. évi 321. szám alatt kelt rendelete ellenére, a román nemzeti párt tovább is fennáll és annak komitéja tovább is müködik, Hieronymi Károly, akkori belügyminiszter, a következő ujabb rendeletet adta ki:

«9/1885. szám. A fennállott ugynevezett román nemzeti párt müködését, 1894. évi junius hó 16-ról 321/res. szám alatt kelt rendeletemmel betiltom. Ezen tilalom megszegését az 1879. évi XL. t.-cikk 1. §-a alapján, 1894. évi december hó 7-ről 1488/res. szám alatt kelt rendeletemmel kihágásnak minősitettem. Mindenki tehát, aki a nevezett párt irányának megfelelő gyülekezetekben vagy ilyen gyülekezetek összehivásában részt vesz, az 1879. évi XL. t.-cikk 16. §-a értelmében és ezen rendeletem alapján 15 napig terjedhető elzárással és 100 forintig terjedhető pénzbüntetéssel fog sujtatni. Midőn eme rendeletemet az 1879. évi XL. t.-cikk 9. §-a értelmében ezennel kihirdetem, egyszersmind megjegyzem, hogy annak hatályba lépésére nézve, a most idézett törvényszakasz irányadó. Budapest, 1895. évi január hó 6-án. Hieronymi s. k.»

8. A nemzetiségek 1895-iki politikai kongresszusa.

A román nemzeti párt komitéjának a kiküldöttje, Mangra Vazul, az akkori aradi görög keleti román theológiai tanár, akit magyar államellenes magatartása miatt a kormány fölfüggesztetett

volt állásából (a jelenlegi nagyváradi görög keleti román szentszék elnöke), még 1892. őszén meg lett bizva azzal, hogy a nemzetiségek kongresszusának az összehivása érdekében, tárgyaljon a tótok és a szerbek vezérférfiaival.

Ezeknek a tárgyalásoknak az volt a következménye, hogy a románok, a tótok és a szerbek vezérférfiai 1893. január 3-án, közös konferenciát tartottak Bécsben, ahol elhatározták a nemzetiségek kongresszusának az összehivását. A konferencia összehivását azonban késleltette a románoknak a memorandummal ért kudarca.

A nemzetiségek vezérférfiai, ebben a kérdésben a második konferenciájukat, Budapesten 1893. november 14-én tartották meg és annak dacára, hogy már a kongresszus összehivásának az idejében is megállapodtak volt, a kongresszust nem hivták öszsze, a román komité tagjainak az elitéltetése miatt.

Végre azután a románok nevében: Mangra Vazul és Petroviciu István ügyvéd (jelenleg országgyülési képviselő); a tótok nevében: Mudrony Pál és dr. Daxner Samu; a szerbek nevében pedig: dr. Gavrilla Emil és Joximovici Miklós, 1895. augusztus 10-ére hivták össze Budapestre a nemzetiségek kongresszusát, amelynek elnökei, a románok részéről: illyésfalvi Papp György, a szerbek részéről: Polit Mihály, (jelenleg országgyülési képviselő) és a tótok részéről: Mudrony Pál voltak.

Ezen a nemzetiségi kongresszuson a következő határozatok hozattak:

«1. A szerb-tót-román szövetség kijelenti, hogy fenn fogja tartani Szent István koronájához tartozó országok integritását.

2. Tiszteletben tartva Magyarország etnikai viszonyait és történelmi fejlődését, amelyeknek következtében Magyarországnak nem lehet nemzeti állam jellege, mert Magyarországnak, mint államnak a jellegét, azon népek összessége adja meg, amelyek az álamot alkotják: az ezen államban lakó románok, tótok és szerbek, fentartva a Szent István koronája alá tartozó országok integritását, Magyarországnak a fennálló etnikai viszonyaiból és történelmi fejlődéséből azokat a következtetéseket akarják levonni, amelyek az állam adminisztrációjában szükségesek Magyarország egyes népeinek a fentartására és fejlődésére.

3. A magyar állam természete nem engedi meg, hogy egy olyan nép, amely még a lakosság többségét sem képezi, azt követelje a maga számára, hogy ő egymagában alkossa az államot. Csakis Magyarország népei összességének van meg az a joga, hogy azonositsa magát az állammal, amit különben a fennálló törvények is kifejezésre juttattak. Ennek következményeképpen az ugynevezett magyar nemzeti állameszme, — amely kizárólag egy olyan nép számára arrogálja az államhatalom birtoklását, amely kisebbségben van és amely a maga számára fentartott államhatalom segélyével, Magyarország többségét képező többi

népeket elnyomja, — nemcsak hogy ellentétben van Magyarország etnikai viszonyaival és annak történelmi fejlődésével, hanem veszélyezteti Magyarország azon népeinek a létfeltételeit is, amelyek az ország többségét alkotják.

4. Ezen veszedelemmel szemben, az ország többségét képező románok, tótok és szerbek, fentartva az eddigi saját nemzeti programmjaikat, szövetséget kötnek arra nézve, hogy minden törvényes eszközzel megvédhessék nemzetiségüket és azon reményüknek adnak kifejezést, hogy ebbe a szövetségbe a ruthének és a németek már annyival is inkább be fognak lépni, mivel ezen szövetség arra törekszik, hogy Magyarországot természetes alapra helyezze. Természetes alapul pedig: a megyei beosztások keretébeni nemzeti autonómia tekintendő.

5. A nemzetiségeknek ez a szövetkezése nem zárja ki azt, hogy az egyes nemzetiségek körülményeiknek megfelelőleg, ne törekedjenek saját fejlődésükre és e tekintetben a szövetkezett nemzetiségek kölcsönösen fogják egymást támogatni.

6. Magyarország nem magyar népeinek, nyelvük határainak megfelelőleg, adassék teljes szabadság, még pedig olyaténképpen, hogy az illető autonóm területeknek (megyéknek, városoknak, községeknek), a közigazgatási és az igazságszolgáltatási hatóságoknál használt nemzeti nyelv által, adassék meg az illető terület nemzetiségi jellege. Olyan területen azonban, ahol több nyelv van, a közigazgatás megkönnyebbitése céljából, a vármegyék a nyelv határai szerint osztassanak be.

7. A románok, a tótok és a szerbek ebből a szempontból kiindulva, nem elégedhetnek meg az ugynevezett 1868-iki nemzetiségi törvénynyel. Ezt a törvényt ugy látszik, hogy csak azért hozták, hogy a külfölddel hitessék el, hogy a nemzetiségek iránt türelemmel viseltetnek; holott ezt a törvényt nem tartják meg és az teljesen illuzórius. Amig ez a törvény érvényben van, addig azt, a románok, a tótok és a szerbek tiszteletben fogják tartani, de megkövetelik az államhatalomtól, hogy az necsak tiszteletben tartsa azt, hanem hogy az egyenjoguság értelmében bővitse ki a nemzetiségek érdekében. Hogy ha egykoron a nemzetiségeknek meg fog adatni a lehetőség az iránt, hogy ők is képviselve legyenek a magyar parlamentben, ugy azok arra fognak törekedni, hogy a nemzetiségi törvény megváltoztassék, még pedig az ezen programmban kifejezésre jutott nemzeti autonómia elvének az értelmében. Követelni fogják továbbá, hogy az állam anyagilag is támogassa Magyarország különböző népeinek kulturális céljait.

8. Magyarország nemzetiségei abba a szomoru helyzetbe hozattak, hogy azok nem vehetnek részt a magyar állam parlamentjében. Miután Magyarország, kizárólag egy nép dominiumának tekintetik, az államhatalom arra törekszik, hogy a ma-

gyar parlamentnek egy nemzeti állam képviseletének a jellegét adja. Erre az álláspontra helyezkedve, Erdély számára egy igazságtalan választási törvény hozatott; a tulajdonképpeni Magyarország számára hozott választási törvényben pedig ugy osztattak be az egyes választókerületek és ugy állittattak össze a szavazók névlajstromai, hogy a választókerületekben a magyarok legyenek többségben. A választásokon pedig a közigazgatási hatóságok a nemzetiségekkel szemben olyan erőszakoskodásokat, presszziókat és brachiális intézkedéseket alkalmaznak, amelyek a civilizált Európában sehol sem fordulhatnak elő. Ilyen körülmények között a románok, a szerbek és a tótok mint pártok, egyelőre kénytelenek távoltartani magukat a parlamenti választásoktól.

9. Ezzel kapcsolatban, a nemzetiségek ezen szövetkezete követeli az általános, közvetlen és titkos szavazat behozatalát; követeli a választókerületek igazságosabb beosztását; követeli, hogy a közigazgatási hatóságok ne avatkozzanak a választásokba és hogy helyeztessék hatályon kivül az a törvényhozási intézkedés, hagy az, aki adójával hátrányban van, nem szavazhat.

10. Miután Magyarországon a szabad gyülekezésre és szövetkezésre vonatkozólag semmiféle törvény sem létezik és miután az ezekre vonatkozó miniszteri rendeleteket a közigazgatás közegei önkényesen magyarázzák és alkalmazzák, ami által a nemzetiségek nyilvános gyülései és szövetkezései megakadályoztatnak, a nemzetiségek szövetkezete követeli, hogy a szabad gyülekezési és szövetkezési jogot illetőleg, világos és demokratikus törvények hozassanak.

11. Miután a kormánynak önkényes beavatkozása által, a törvényben biztositott egyházi és iskolai autonómiák illuzóriusokká váltak: a nemzetiségek szövetkezete követeli, hogy az egyházi és az iskolai autonómiák ne csak tiszteletben tartassanak, hanem azok, az autonómia fogalmának megfelelőleg kibővittessenek.

12. Miután Magyarországon az esküdtszéki liberális intézmény csakis a sajtóperekre hozatott be és miután ezek az esküdtszékek olyan helyeken állittatnak fel, ahol a nem magyarok esküdtszéki ügyeiben, a nemzetiségek iránt ellenséges érzelmeket tápláló magyarok itélkeznek, akik nem is értik a nemzetiségeknek a nyelvét, (amit már az is igazol, hogy Nagyszebenből Kolozsvárra lett áthelyezve az esküdtszék) és miután ezek folytán az esküdtszéki intézmény meg van hamisitva és arra van hivatva, hogy meggátolja a nemzetiségi sajtó bármilyen szabadabb mozgalmát, amiáltal pedig a nemzetiségek megvannak fosztva a sajtószabadságtól: a nemzetiségek szövetkezete követeli, hogy ezen esküdtszékek olyan helyeken állittassanak fel, ahol a tolmácsnak a mellőzésével lehetővé fog tétetni, hogy a

tárgyalás az inkriminált sajtótermék nyelvén tartassék meg vagy pedig, ha ez nem volna lehetséges, ugy követeli az esküdtszéki intézmények megszüntetését és a sajtó ügyeknek, a rendes törvényszékek hatáskörébe való utalását.

13. Miután Erdélyben a sajtó ügyekre vonatkozólag egy kivételes törvény van érvényben, Magyarországon pedig a sajtószabadság a kaució letétele által van korlátozva: a nemzetiségek szövetkezete követeli, hogy a sajtószabadság érdekében egy egységes törvény hozassék.

14. Miután a nemzetiségek szövetkezete minden téren szabadságot követel: első sorban a fennálló vallásfelekezetek szabadságáért küzd. Éppen azért a nemzetiségek szövetkezete, az összes törvényes eszközökkel harcolni fog az egyházpolitikai törvények reviziójáért, mert ezek a törvények az egyes népek nemzeti élete ellen vannak irányitva.

15. A magyarországi nemzetiségek azt követelik, hogy érdekeiket egy, a korona által kinevezett miniszter képviselje, amiként képviselve van Horvátország egy tárcanélküli miniszterrel.

16. A most elősorolt célok elérésére és az egységes vezetés lehetővé tételére, a románoknak, a szerbeknek és a tótoknak a szövetkezetét egy bizottság fogja képviselni, amelyben minden egyes nemzet 4—4 taggal lesz képviselve.

17. Ez a bizottság intézkedni fog egy életrevaló szervezésről és gondoskodni fog, hogy a magyarositás ellen időről-időre, minden alkalommal óvás emeltessék.

18. A bizottság gondoskodni fog arról is, hogy az egyes nemzetiségek között az egyetértés fentartassék.

19. A bizottság arról is fog gondoskodni, hogy az európai nagyközönség Magyarország nemzetiségi viszonyairól, az európai sajtó utján tájékoztassék.

20. A kongresszus elhatározta, hogy időközönként össze fog ülni és hogy a bizottságra bizza az összehivandó kongresszus helyének és idejének a meghatározását, valamint annak az összehivását is.

21. A bizottságnak, a legközelebb összehivandó kongresszusra egy, Ő Felségéhez felterjesztendő memorandumot kell kidolgoznia, amely a szövetkezett nemzetiségek nevében teljes valójában fel kell hogy tárja, a nemzetiségeknek a helyzetét.

22. Abban az esetben, hogyha a kiküldött bizottság összejövetele meghiusittatnék: a románok, a tótok és a szerbek nemzeti politikájának az irányitására, az eme programmban foglalt elvek fognak szolgálni.»

VI. FEJEZET.

A románok mozgalmai 1895—1905-ig.

Ezen időszakban a hazai románok mozgalmaiban semmi különösebb esemény sem adta elő magát.

Az egyes hazai román lapok akkori közleményeiből kitünt:

a) hogy a román nemzeti párt komitéja, amely a román nemzeti párttal együtt 1894-ben fel lett oszlatva, titokban tovább vezette a románok politikai mozgalmait;

b) hogy ez a komité 1894-től kezdve titokban, az önkiegészités elve alapján, választotta meg tagjait és hogy a feloszlatás után első nyilvános ténykedése egy, Kolozsvárról 1901. szeptember 5-én kelt kiáltványa volt, amelyben az 1901. évi Széll-féle választásokat megelőzőleg, a passzivitás betartására szólitotta fel a hazai románokat;

c) hogy dr. Rațiu Jánosnak, a komité elnökének 1902-ben történt elhunyta után, a komiténak a temetésen jelen volt tagjai Rațiu nyitott sirjánál választották meg elnökjökül illyésfalvi Papp Györgyöt, az addigi alelnököt.

A román hirlapok eme akkori közleményeit megerősitette az 1905. évi nagyszebeni választói konferencia is, amely határozatilag köszönetet szavazott a komiténak, az 1894—1905-ig kifejtett müködéseért.

Ezen időszak vége felé mindnagyobb tért kezdett hóditani a románok vezérférfiai között, a politikai aktivitás dekretálásának az eszméje, amelynek az érdekében különösen az Aradon 1896-ban létesitett «Tribuna Poporului» (a jelenlegi aradi «Tribuna») és a Szászvároson 1901-ben létesitett «Libertatea» román hirlapok fáradoztak.

Ezen feladat sikeréhez az a körülmény is nagyban hozzájárult, hogy a feloszlatott román nemzeti pártnak a főorganuma, a nagyszebeni «Tribuna», 1903. április 29-én, kaució hiányából, megszünt.

Az aktivitás eszméjének a megvalósitására első lépésül szolgált dr. Vlad Aurélnak, 1903-ban a dobrai kerületben román nemzetiségi programmal történt megválasztása.

VII. FEJEZET.

Az aktivitás dekretálása.

1. Az 1905-iki nagyszebeni választói konferencia.

A dobrai 1903. évi választás után a hazai románok közt mindnagyobb tért kezdett hóditani az aktivitás eszméje, amelynek az érdekében a hazai románok vezérférfiai az 1905. évi ál-

talános választásokat megelőzőleg, 1905. évi január hó 10-ére Nagyszebenbe választói konefrenciát hivtak össze, amelyen illyésfalvi Papp György elnöklete alatt 97 kiküldött volt jelen.

A konferencia 78 szavazattal 12 ellenében a következő határozatot hozta:

«Az összegyült román kiküldöttek meg vannak arról győződve, hogy a végletekig sulyos jelenlegi körülmények nem engedik meg, hogy a román nemzeti politikai párt programmjához hozzányuljanak, hanem azt érintetlenül és teljességében továbbra is ugy tartják fenn, amiként megállapitotta azt az 1881-iki konferencia és amiként megujitották és kiegészitették azt, az 1884., 1887., 1890. és 1892-iki konferenciák. Mindazonáltal a jelen politikai evolució közepette, szükségesnek tartják a fennebb jelzett programmokat, a román nép szabadságának megfelelőleg revizió alá venni.

És ezeknek az alapján a konferencia az 1881-iki programmon kivül a következőket követeli:

1. A hadseregben az egységes vezényleti-, azaz a német nyelvnek fentartása mellett, a nemzetiségi ezrednyelvnek hatásosabb respektálását és a hadseregben a magyarositó törekvéseknek a megszüntetését.

2. Az egyházi házasság kötelező behozatalát és a felekezetnélküliség teljes eltörlését.

3. A községek, vármegyék teljes autonómiáját és azoknak a nyelvterületükre való tekintettel ujabb beosztását, a kijelölési jog és a virilizmus megszüntetését.

4. Az általános titkos szavazati jog behozatalát.

5. A progressziv adó behozatalát.

6. A birtok minimum elidegenithetetlenségét, a hitbizományok megszüntetését, az állambirtokoknak parcellákban való bérbeadását. A román vidékeken csakis a románok letelepithetését.

7. A munkások érdekeinek hathatósabb támogatását.

8. A szegényeknek ingyen orvost és orvosságot.

A nemzeti programmunkban kifejtett követelmények kivivására, a román nép fel fog használni minden alkotmányos eszközt, amelyekkel el fog háritani minden oly mesterséges akadályokat, amelyek elébe gördittetnének.

A passzivitás és az aktivitás kérdésében a jelen értekezlet szükségesnek tartja kijelenteni, hogy a románok mindaddig küzdenek, mig nem lesznek hatályon kivül helyezve a jelenlegi választási törvények, amelyek mesterséges módon ugy vannak megalkotva, hogy a nem magyar nemzetiségeket kizárják az ország ügyeinek tényleges vezetéséből. Ennek pedig az a következmé-

nye, hogy a román nép, mint az országnak számra nézve második nemzetisége, nem képviseltetheti magát politikai jelentőségének megfelelőleg kellő számban a parlamentben. A választásokon elkövetett visszaélések; a választási névlajstromok összeállitása körüli szabálytalanságok; a közigazgatási hivatalnokok által gyakorolt erőszakos befolyások és pressziók; a törvény által megengedett dijak; pénzzel, étellel és itallal való megvesztegetések; a fenyegetések és a bosszuállás, aminek ki vannak téve azok, akiknek mindezek dacára is van bátorságuk ellenállani: lehetetlenné teszik a választók igazi akaratának és a polgárok közvéleményének a megnyilvánulását. Ezek alapján bizalmatlansággal viseltetünk az ország parlamentje iránt és ameddig a jelenlegi állapot fenn fog tartatni, addig semmi jót sem várhatunk a parlamenttől, mert alig hisszük, hogy meg lesz hallgatva ama nemzeti képviselők hangja, akiket sikerülne nekünk a budapesti parlamentbe bejuttatni és hogy általuk jóra fordulna a hazai román nép mostoha politikai helyzete.

Tekintve, hogy az 1881-iki nagyszebeni konferencia ama határozatát, amely kimondotta volt a passzivitást és amely meghagyta a román nép politikai vezetőinek, hogy tegyenek meg mindent az iránt, hogy eme passzivitás komoly és reális legyen, ma már nem lehet megfelelőleg végrehajtani; tekintve, hogy az idegen pártok harcmodora által a mi román népünk a politikai erkölcsök demoralizálása veszélyének volna kitéve, amely veszedelmet csak ugy lehet elháritani és megakadályozni, ha nemzeti pártunk aktivitásba fog lépni; tekintve, hogy ez a legmegfelelőbb mód arra nézve, hogy politikailag neveljük a román népet és ez által elzárjuk azt az idegenek ámitásai elől; tekintve továbbá, hogy csakis ez által lehet reális módon meghazudtolni a világ szine előtt, a jelenlegi kormányférfiak ama hamis állitásait, hogy a román nép nem érez együtt vezetőinek politikai céljaival és hogy nagy többségében helyesli mindazokat a jogtalanságokat, amelyeket vele szemben elkövetnek és tekintve végül, hogy csakis igy lesz elhárítható ama akadály, amely törvénytelen és erőszakos módon görditettett nemzeti pártunk gyökeres szervezése, valamint eme párt szabad müködése elé:

az értekezlet elhatározza, hogy a románok az összes választókerületekben lépjenek parlamenti aktivitásba.

A napirendnek megfelelőleg és eme határozatok végrehajtására és a választási ügyek vezetésére a jelen értekezlet egy 16 tagból álló végrehajtó bizottságot küld ki, amely köteles lesz a legközelebbi konferenciának jelentést tenni kifejtett müködéséről.

A konferencia, méltányolva ama elég nagy nehézségeket, amelyekkel a nemzeti bizottságnak — komiténak — az utolsó

évtized alatt meg kellett küzdenie, konstatálja hogy: a bizottság becsülettel tett eleget kötelességének és az erről szóló jelentését köszönettel tudomásul veszi.»

A konferencia a végrehajtó bizottságot a következő tagokból állitotta össze: illyésfalvi Papp György birtokos, dr. Lucaciu László lacfalusi gör. kath. lelkész, dr. Vaida Voivod Sándor orvos, dr. Mihályi Tivadar ügyvéd, dr. Suciu János ügyvéd, dr. Comșa Miklós orvos, dr. Lázár Aurél ügyvéd, dr. Vlad Aurél ügyvéd, dr. Cosma Aurél ügyvéd, dr. Papp Izidor ügyvéd, dr. Bontescu Viktor ügyvéd, dr. Șenchea János ügyvéd, dr. Onișor Viktor ügyvéd, Ivan Miklós, a nagyszebeni görög keleti román szentszék előadó-ülnöke, dr. Popp C. István ügyvéd, Tomici Virgil birtokos.

Eme bizottság, elnökéül: illyésfalvi Papp Györgyöt, alelnökéiül: dr. Mihályi Tivadart és Ivan Miklóst; titkárául: dr. Vlad Aurélt; pénztárnokául: dr. Vaida Voivod Sándort választotta meg.

2. Az 1905. évi általános választások.

Miután a nagyszebeni konferencia a fennebbi programm alapján 1905. január 10-én a politikai aktivitást kimondotta, az aktivitás hivei, különösen Arad, Szolnok-Doboka, Szilágy, Hunyad és Szeben vármegyében fejtettek ki nagy és erős agitációt.

A nagyszebeni konefrenciának, az aktivitásra vonatkozó határozatát, a hazai románság vegyes érzelmekkel fogadta. Ezzel a határozattal szemben, a brassói «Gazetta Transilvaniei» körül csoportosult brassóvármegyei, a lugosi «Drapelul» körül csoportosult bánáti részek románjainak legnagyobb része és a kolozsvári «Răvașul» körül csoportosult kolozsvármegyei románok továbbra is politikai passzivitásban maradtak.

Az aktivisták az 1905. január havában lezajlott képviselőválasztások alkalmával 8 nemzetiségi román képviselőt juttattak a parlamentbe.

A román nemzetiségi képviselők, a parlamentbe beválasztott egy tót és egy szerb nemzetiségi képviselővel együtt megalakitották Budapesten a «nemzetiségi képviselők parlamenti klubját.»

Az 1905. évi választások után beállott bizonytalan politikai helyzetet, a román nemzetiségi képviselők arra használták fel, hogy a beszámoló beszédek megtartására és az általános titkos választói jog kivivásának az érdekében összehivott meetingeken, megtették a szükséges előkészületeket egy bekövetkezhető képviselőválasztásra, a román nemzetiségi képviselőjelöltek érdekében.

Az aktivisták ezekkel a meetingekkel részben el is érték

céljukat, mert a lugosi «Drapelul» körül csoportosult és a passzivitás elvét valló bánáti részekben lakó románok, 1905. november 5-én Lugoson megtartott konferenciájukon kimondották, hogy a passzivitással szakitanak és hogy a politikai aktivitás terére lépnek. Ezeknek a példáját követték, a passzivitás szolgálatában álló és a brassói «Gazeta Transilvaniei» körül csoportosult brassóvármegyei románok is, akik 1906. április hó 27-én Brassóban megtartott konferenciájukon szintén az aktivitás mellett döntöttek. És igy a hazai románok, a kolozsvári «Răvaşul» román lap körül csoportosult és a passzivitás elvét valló egy pár kolozsvári románt kivéve, a politikai aktivitás terére léptek.

3. *Az 1906-iki általános választások.*

Miután a koaliciós kormány megalakult és az 1906-iki uj választások elrendeltettek, a román választóknak Nagyszebenben megalakitott végrehajtó bizottsága, a román választókhoz; a nemzetiségi képviselők parlamenti klubja pedig a magyarországi román, tót és szerb választókhoz intézett felhivást, a nemzetiségi jelöltek támogatása céljából.

Habár ötven románlakta választókerületben állitottak román nemzetiségi képviselőjelöltet, mindazonáltal csak 16 román nemzetiségi képviselő jutott a parlamentbe, akik a tót és a szerb nemzetiségi képviselőkkel együtt, Dr. Mihályi Tivadar elnöklete alatt Budapesten, külön parlamenti klubot alakitottak.

Budapesten 1907. január 1-én indult meg a román nemzetiségi képviselők támogatására, a «Lupta» román politikai hirlap.

A román nemzetiségi képviselők, a Nagyszebenben 1905-ben megválasztott végrehajtó bizottság tagjaival együtt, Budapesten 1908. január 19-én és 20-ikán konferenciát tartottak, a melyen elhatározták, hogy az ország összes románlakta kerületeiben, a legszélesebb alapon fogják szervezni a román nemzetiségi pártot és hogy a nemzetiségi képviselők parlamenti klubjának a keretén belül, egy önállóan müködő román szakosztályt fognak felállitani.

A konefrencia a szakosztály elnökéül: illyésfalvi Papp Györgyöt; alelnökeiül: Dr. Mihályi Tivadar, Bredicean Korjolán és Dr. Oncu Miklós képviselőket; főtitkárául: Dr. Lucaciu László képviselőt; titkárául: Dr. Vajda Vojvod Sándor és Dr. Suciu János képviselőket; pénztárnokául: Goldiş László képviselőt; ellenőréül: Dr. Popp C. István képviselőt választotta meg.

A konferencia Aradot jelölte ki a román nemzetiségi párt szervezésének a központjául, ahol ebből a célból egy központi

bizottságot állitott fel, amelynek elnökéül: Dr. Oncu Miklós képviselő, tagjaiul pedig: Dr. Suciu János, Goldiș László és Dr. Popp C. István képviselők választattak meg.

Ez a központi bizottság van hivatva szervezni az ország összes románlakta választókerületeiben a román nemzetiségi pártot, amely célból minden egyes románlakta választókerületben bizalmi férfiakat állit fel, akiknek az illető kerületekben a párt szervezésén és a választási mozgalmak vezetésén kivül, még az a hivatásuk is lesz, hogy állandó összeköttetésben tartsák az illető választókerületet az aradi központi bizottsággal.

FÜGGELÉK.

A magyar korona országainak népességi viszonyaira vonatkozó adatok.

(Az 1900. évi népszámlálás alapján.)

Közjogi alkatrész	A népesség száma	A népesség anyanyelv szerint								Irni és olvasni tud	Az összes népességből tud magyarul	A nem magyar anyanyelvüek közül	
		magyar	román	német	szerb	tót	ruthén	horvát	egyéb			tudnak magyarul	nem tudnak magyarul
Magyarország	16,838.255	8,651.520	2,798.559	1,999.060	437.737	2,002.165	424.774	191.432	333.008	8,696.332	10,036.249	1,384.729	6,802.006
Horvát-Szlavonország	2,416.304	90.781	920	136.121	614.443	17.476	4.673	1,487.137	64.753	900.051	139.265	48.484	2,277.039
Összesen	19,254.559	8,742.301	2,799.479	2,135.181	1,052.180	2,019.641	429.447	1,678.569	397.761	9,596.383	10,175.514	1,433.213	9,079.045
Százalékokban													
Magyarország	—	51·4	16·6	11·9	2·6	11·9	2·5	1·1	2·0	51·6	59·6	16·8	83·2
Horvát-Szlavonország	—	3·8	0 0	5·6	25·4	0·7	0·2	61·6	2·7	37·2	5·8	2·1	97·9
Összesen	—	45·4	14·5	11·1	5·5	10·5	2·2	8·7	2·1	49·8	52·9	13·5	86·5

Közjogi alkatrész	Terület □-kilométerekben	A lakóházak összes száma	A népesség vallás szerint							
			római katholikus	görög katholikus	görög keleti	ágost. hitv. evangelikus	evang.-református	unitárius	izráelita	egyéb
Magyarország	282.317	2,805.742	8,198.497	1,841.272	2,199.195	1,258.860	2,427.232	68.551	831.162	13.486
Horvát-Szlavonország	42 534	421.448	1,721.416	12.871	616.518	30.082	13.910	17	20.216	1.274
Összesen	324.851	3,227.190	9,919.913	1.854,143	2,815.713	1,288.842	2,441.142	68.568	851.378	14.760
Százalékokban										
Magyarország	—	—	48·7	10·9	13·1	7·5	14·4	0·4	4·9	0·1
Horvát-Szlavonország	—	—	71·3	0·5	25·5	1·2	0·6	0·0	0·8	0·1
Összesen	—	—	51·5	9·6	14·6	6·7	12·7	0·4	4·4	0·1

